GÖTEBORGS STIFTS HERDAMINNE

samt

Geografisk, Statistisk och Historisk

Beskrifning öfver Pastoraten

jemte

Stiftets stadfästade Löne-Konventioner, Klockare- och Orgelnistlöner Historiska anteckningar öfver de Allmänna Läroverken med deras Donationer, Folkskoleväsendet m. m.

Sammandrag

af

Sven Pettersson & A. Rob. Litzen.

GÖTEBORG
Zetterströms Förlag
1872.

GÖTEBORGS STIFTS HERDAMINNE

samt

Geografisk, Statistisk och Historisk

Beskrifning öfver Pastoraten

jemte

Stiftets stadfästade Löne-Konventioner, Klockare- och Orgelnistlöner, Historiska anteckningar öfver de Allmänna Läroverken med deras Donationer, Folkskoleväsendet m. m.

Sammandrag

af

Sven Pettersson & A. Rob. Litzén.

GÖTEBORG.
N. Zetterströms Förlag
1872.

Göteborg, tryckt hos J. A. Granberg. 1872.

FÖRORD.

Utgifvarne af det arbete, som härmed lemnas åt allmänheten, Herrar S. Pettersson och A. R. Litzén hafva för någon tid sedan lemnat det i handskrift till mig. Den lilla kännedom jag då deraf kunnit taga har dock varit tillräcklig att föranleda min lifliga önskan om dess utgifvande af trycket; och det skulle vara mig synnerligen kärt, om afgången deraf kom att berittna ett erkännande af utgifvarnes nedlagda flit och af det värde, som detta arbete efter min öfvertygelse eger.

Götheborg den 24 September 1872.

G. D. Björck,
Biskop i Götheborgs Stift.

FÖRETAL.

Hvar och en, som erinrar sig den långa tid, som förflutit, sedan numera framlidne prostarne Bexells "Stiftshistoria och Herdaminne" 1835 samt prosten O. E. Rabes "Stiftsmatrikel" 1854 utkommo, inser lätt behofvet af ett dylikt arbete som det, hvilket nu framlägges för allmänheten. Huruvida vi i någon mån lyckats afhjelpa detta behof, tillkommer ej oss att bedöma; men vi hafva gjort allt, hvad vi kunnat, för arbetets fullständighet och tillförlitlighet.

Sjelfva det svåra i ett dylikt arbete hade dock fordrat större krafter än våra, och mången skall helt säkert klandra ett företag, som ligger så långt utom området för vår verksamhet. Men i det vi ödmjukt anhålla, att arbetet måtte så skonsamt som möjligt bedömas och våra fel och brister i detsamma ej för mycket tadlas, gå vi att i största korthet redogöra för arbetets plan och innehåll.

I början af arbetet förekommer Konsistorium med dess nuvarande ledamöter, derefter de forne konsistoriales och så de särskilta kontrakten och pastoraten, om hvilkas respektive platser innehallsförteckningen närmare angifver. Vid hvarje pastorat märkas en statistisk afdelning, en kort beskrifning öfver pastoratets läge, utseende, bördighet, dess fornminnen o. s. v.; härefter följa pastors- och komministers-serien samt den nya konventionen, der sådan till dato blifvit stadfästad. Dessa konventioner hafva vi ansett oss i sin helhet böra införa; dock hafva för utrymmes vinnande hänvisningar blifvit gjorda till förut införda, om §§ befunnits vara af lika innehåll. Här må ock närmare upplysas, att, da vi efter hvarje konvention infört löneinkomsternas belopp enligt denna, beräknadt i penningar, dermed menas *pastors* odelade löneinkomster, samt att *deri pastorsboställets tarerade afkastning likaledes ingår.* Äfven må nämnas, att, da det t. ex. heter: kyrkoh. 1868, dervid alltid underförstås "*utnämndes till,*" såvida ej annorlunda uttryckligen är utsatt. — Efter angifvandet af boställen, mensalhemman m. m. följer en kort öfversigt af folkskoleväsendet, sådant det f. n. befinnes. I slutet af boken äro för arbetets lättare begagnande 4 särskilta register uppförda. Efter dessa har den

s. k. "Bohusländska föreningen" i sin helhet blifvit införd, enär dels i flera pastorat densamma delvis ännu eger gällande kraft, dels många önskat närmare lära känna en urkund, som varit sa beryktad och — omtvistad.

Vi erkänna villigt, att vår ovana vid ett dylikt arbete som detta vållat jemförelsevis manga rättelser och tillägg, och vi anhålla derför om benäget öfverseende; dock kunna vi med bestämdhet säga, att hvad tilläggen i allmänhet angår, hafva de, till största delen åtminstone, på grund af arbetets beskaffenhet ej kunnat undvikas, enär under sjelfva tryckningen på flera ställen ändringar inträffat.

Före arbetets begagnande torde rättelserna benäget uppmärksammas och införas.

Slutligen få vi hembära Stiftets samtlige pastorer vår innerliga erkänsla och tacksamhet för det sällsporda nit, de nedlagt på de till dem för närmare gransknings och upplysningars vinnande afsända manuskripten; ty utan nämnde herrars välvilliga biträde hade mången felaktig uppgift blifvit införd och mången värderik sådan uteglömd. Man ma nemligen skaffa sig hvilka goda, tryckta källor som helst, så kan man dock ej i ett sådant arbete som detta, hvilket vidrör sakförhållanden, som ständigt äro underkastade förändringar, till alla delar sätta fullkomlig tillit till desamma. Vi motse derför, att äfven vårt arbete måhända snart nog skall i vissa stycken blifva obrukbart. Men för att så mycket som möjligt förebygga detta kommer supplement att utgifvas hvartannat år.

Äfven kunna vi ej underlåta att till ryttmästaren och kommendören herr *P. v. Möller* på Skottorp hembära vår hjertliga tacksamhet för de värderika upplysningar, han gifvit oss i de till oss sända handskrifterna öfver rön, som han genom forskningar i såväl halländska som andra arkiv gjort. Detta herr Möllers handlingssätt är så mycket mer hedrande, som han gjort det, utan att vi derom anhållit eller ens af honom varit kända. Vare detta ock sagdt derför, att den, som ej känner oss, icke må sväfva i den villfarelsen, att nämnda forskningar äro af oss anstälda.

Göteborg den 11 oktober 1872.

Sven Pettersson & A. Rob. Litzén.

Tillägg,

till största delen föranledda af skedda förändringar under arbetets tryckning.

Sid. 4. Tillägges för N. W. Ljungberg: † 1872.
» » Rad. 22 uppifrån utgår.
» 5. Efter 4:de raden uppifrån tillägges:
Fil. doktor *Uddo Lechard Ullman*, född i Göteborg 1837. Fadren kyrkoherde. Student i Upsala 1855, fil. d:r 1863, studerat vid universiteten i Erlangen och Tübingen, theol. kand. i Upsala 1869, docent i praktisk Theologi derstädes s. å., prestvigd s. å., past.-examen 1871, lektor i Theologi vid G:borgs h. elem.-läroverk och kyrkoh. i Lundby prebende 1872.
» 13. Rad. 8 uppifrån utgår; läs: Fil. doktor *Uddo Lechard Ullman*, lektor i Theologi och Hebreiska 1872.
» 41. Rad. 23 uppifrån utgår; läs: *Carl August Adam*, kyrkoh. 1872. Se n. v. konsist. ledamöter.
» 46. Rad. 13 nedifrån tillägges för Ekman: född 1824.
» 48. Rad. 25 uppifrån tillägges för Grundell: Fil. doktor 1872.
» 77. Götiska förbundets skola är numera införlifvad med folkskolan.
» 104. Efter P. A. Fridlizius läses: *Johan Magnus Ekberg*, född i Holms socken i Halland 1836, Fadren sist komm. i Örgryte. Student i Lund 1857, prestvigd 1862, komm. i Kongelf 1872.
» 125. Rad. 11 uppifrån utgår; läs: *Per Olof Johan Simonsson*, född i Fulltofta församling af Lunds stift 1833, student i Lund 1852, prestvigd 1858, predikant vid kronohäktet i Kongsbacka 1859, predikant vid straff-fängelset i Warberg 1862, past.-examen 1866, pastor vid straff-fängelset och predikant vid kronohäktet å Långholmen 1867, e. o. hofpredikant 1869, kyrkoh. i Hjertum 1872.
» 201. Rad. 14 nedifrån utgår; läs: *Carl August Josefson*, född i Dalstorp 1834. Fadren bonde. Student i Upsala 1860, prestvigd 1864, komm. i Krokstad 1872.

Sid. 224. Efter rad. 18 uppifrån tillägges: ***Thorbjörn Hansson***, kyrkoh. 1630, † 1638.

„ 248. Rad. 24 uppifr. utgår; läs: ***Ludvig Wilhelm Mjöberg***, född i Slättåkra 1834. Fadren prost och kyrkoherde. Student i Upsala 1857, prestvigd 1861, komm. i Lundby, Wädtle härad, 1872.

„ 303. Rad. 6 uppifrån utgår; läs: ***Johan Samuel Berg***, född i Örgryte 1821. Fadren klockare. Student i Lund 1840, prestvigd 1845, v. pastor i Fjärås 1858, kyrkoh. i Istorp 1872.

„ 314. Rad. 4 uppifrån utgår; läs: ***Carl Fredrik Meuller***, född i Mjöbäck 1841. Fadren sist kyrkoh. i Wärö och kontr.-prost. Student i Lund 1862 och i Upsala 1864, prestvigd 1866, komm. i Thorestorp 1872.

„ 377. Efter sista rad. tillägges: ***Nils Matsson***, företrädarens son, var kyrkoh. 1629 och lefde ännu 1652.

Rättelser.

Sid.	1	rad.	12	uppifr.	står:	Sunneviken	läs:	Sunnerviken.
„	13	„	3	nedifr.	„	Hagberg	„	Hagborg.
„	18	„	2	„	„	1693	„	1698.
„	32	„	9	uppifr.	„	† 1818	„	† 1815.
„	33	„	11	nedifr.	„	1862	„	1861.
„	45	„	9	uppifr.	„	Wallenstedt	„	Hallenstedt.
„	77	„	9	nedifr.	Af missförstånd hafva här Kalfsund och Rörö blifvit införda, hvilka höra till Öckerö pastorat. Större bebodda öar inom Styrsö pastorat äro utom de redan nämnda: Donsö och Asperö.			
„	79	„	12	nedifr.	står.	Lanvetter	läs:	Landvetter.
„	89	„	5	uppifr.	„	Patsoratet	„	Pastoratet.
„	114	„	5	„	„	Brusendal	„	Brusendahl.
„	193	„	15	nedifr.	„	† 1568	„	† 1668.
„	206	„	10	uppifr.	„	kyrkoh. 1767	„	† 1657.
„	222	„	6	„	„	Adress: Uddevalla	„	Adress. Tanum.
„	228	„	4	nedifr.	„	† 1568	„	† 1658.
„	248	„	14	uppifr.	„	Strömberg	„	Strömbörg.
„	303	„	14	nedifr.	„	komm. 1799	„	komm. 1779.
„	340	„	2	uppifr.:	Patronus har numera ej rättighet att tillsätta kom-minister.			
„	360	„	20	nedifr.	står:	Boucheman	läs:	Bouchman.
„	474	„	24	uppifr.	„	Starkelius	„	Starkenius.
„	481	„	16	„	Årtalet 1654 utgår		„	Båda klockorna omgötos 1834.
„	496	„	12	„	står:	† 1756	„	† 1765.

INNEHÅLL.

Göteborgs Stift.

Detta stift, som är det åttonde i ordningen bland rikets biskopsdömen, var ifrån början en *superintendentia*, hvilken, efter Göteborgs stads anläggning 1618, inrättades af konung Gustaf II. Adolf år 1620. Dess förste superintendent blef fil. doktor, *Silvester Johan Phrygius*, hvilken den 26 juli föregående år hade blifvit den nyanlagde stadens förste kyrkoherde. De under detta stift ännu lydande 9 härad af Westergötland skildes då från Skara stift samt förlades till nämnda superintendentia, hvilken efter freden i Brömsebro 1646 ytterligare blef ökad med Halland och efter freden i Roeskilde 1658 med södra delen af Bohuslän eller den s. k. Sunneviken. År 1693 tillkom äfven norra delen af Bohuslän eller Norrviken, hvilken efter ofvannämnde fred i Roeskilde blifvit lagd till Karlstads stift. Redan år 1665 blef superintendentian upphöjd till *biskopsdöme* och theol. doktor *Zach. Laur. Klingius* utnämnd till det nya stiftets förste biskop. Stiftets största längd från norska gränsen till Hallands-ås utgör omkring 38 mil, och största bredden ifrån Fässbergs pastorat i vester mot hafskusten till yttersta ändan af Gällstads pastorat i öster är omkring 11 mil.

Göteborgs och Bohuslän, som är deladt i 6 kontrakt, omfattar 6 församlingar inom Göteborgs stad och dess område, bland hvilka Gustavi Domkyrko- och Christinæ församling med den tyska och svenska afdelningen utgöra 2 pastorat samt Carl Johans församling, som i kyrkligt hänseende ännu hör till Örgryte landsförsamling. I länet finnas dessutom 32 pastorat. Uti den under stiftet lydande delen af Elfsborgs län, hvilken utgör 3 kontrakt, finnas 24 pastorat. Halland är deladt i 5 kontrakt och innefattar 45 pastorat.

Hela stiftet innefattar: 14 kontrakt, 103 pastorat, 2 vice pastors-, 67 komministers-, 5 kapellpredikants-, 1 fattighuspredikants-, 1 hospitalspredikants-, 1 brukspredikants-, 2 fabrikspredikants-, 2 katekets-, 2 regements-pastorers- och 2:ne bataljonspredikants-beställningar. Af pastoraten ega 2:ne fullständigt och 1 inskränkt jus præsentandi. 65 regala, 22 konsistoriela, 4 præbenden (deraf 1 personelt för n. v. innehafvaren), 7 patro-

nela, 1 alternativt regalt och patronelt samt 1 tillförsäkradt en viss slägt. Af stiftets pastorat höra 17 till 1:sta, 59 till 2:dra och 27 till 3:dje klassen. I stiftet finnas 256 kyrkor, 10 kapell och dessutom följande särskilda lokaler för gudstjenst:

i Göteborg å Allmänna och Sahlgrenska Sjukhuset, Länets Cellfängelse, Fattigförsörjnings- och Korrektions-Inrättningen samt Stadens Sjukhus, Straff-fängelset på Nya Varfvet, Karlstens Slottsförsamling i Marstrand, Rydboholms Väfveri i Elfsborgs län, Cellfängelset i Kongsbacka, Kronohäktet i Warberg och Länshäktet i Halmstad.

Stiftets folkmängd utgjorde vid 1870 års slut:

i Göteborgs och Bohuslän . . .	239,634	personer.
i Elfsborgs länsdel	99,888	d:o
i Hallands län	127,505	d:o
Tillsammans	467,027	personer.

Stiftets biskop åtnjuter i kronotionde 464 t:r 27 k:par spannmål årligen. Uti detta stift finnas 85 enkesäten, dessutom åtnjuta prest-enkorna inom Domprosteriet, Marks och Kinds kontrakt, i understöd 27 t:r kronotionde från Leckö fögderi i Skaraborgs län samt 14 t:r 19 $^{11}/_{32}$ k:par från Wäne fögderi och Bjärke härad i Elfsborgs län, äfvensom inom Halland boende prest-enkor den så kallade notarietunnan eller enkespannmålen.

Läroverken äro:

Göteborgs	högre	elementarläroverk,	
d:o	5-klassiga		d:o,
d:o	3-	d:o	d:o,
Halmstads	högre		d:o,
Uddevallas	5-klassiga		d:o,
Warbergs	3-	d:o	d:o,
Strömstads	2-	d:o	d:o,
Marstrands	2-	d:o	d:o,
Kongelfs	2-	d:o	pedagogi,
Kongsbacka	2-	d:o	d:o,
Falkenbergs	1-	d:o	d:o,
Laholms	1-	d:o	d:o,

samt enskilda stiftelser och församlingars skolor, vid hvilka lärarne räkna presterliga tjenstår äro 15. Hvarförutan folkskolor finnas inom alla stiftets pastorat.

Konsistorium och dess Ledamöter.

Vid första inrättningen af Göteborgs superintendentia uppstodo göromål, som för att vinna laga form måste kollegialt behandlas. Men man känner ej med visshet, hvilka som i början blifvit af ordföranden tillkallade för att vara konsistorii ledamöter. Sannolikt är, att några närboende pastorer och rektor scholæ varit de förste ledamöter, som med superintendenten delat ansvaret för domkapitlets åtgärder. Först sedan Göteborgs gymnasii inrättning vid 1640 års riksdag var beslutad, utnämndes 2:ne lektorer, hvilkas antal 1646 åter ökades med 2:ne, så att, då 1648 3 nya ledamöter tillkommo, konsistorii medlemmar uppnådde sitt fulla antal. Efter denna tid upphörde allt mer och mer behofvet af adjungerande ledamöter inom domkapitlet. Likväl tillade konung Carl XII pastorerne vid Christinæ kyrka rättighet att intaga säte och stämma i domkapitlet närmast efter domprosten. Konsistorii ledamöter utgöras för närvarande af biskop, domprost, svenska och tyska pastorerne vid Christinæ församling samt 6 lektorer.

Domkapitlets sessionsrum och arkiv äro i Biskopshuset.

Ordförande:

Theol. doktor *Gustaf Daniel Björck*, född i Göteborg 1806. Fadren professor. Student i Upsala 1822 och i Lund 1830, v. kollega vid G:borgs högre lärdomsskola 1831, ord. kollega 1832, fil. d:r i Upsala 1833, prestvigd 1834, v. pastor 1836, förestått hebreiska lektionen vid G:borgs gymnasium 1837—42, stads-kateket 1840, past.-ex. 1841, kyrkoh. i Uddevalla 1842, prost 1847, kontr.-prost 1849, theol. past.-adj. vid Upsala akademi 1853, biskop öfver detta stift samt kyrkoh. i Fjärås och Tölö pastorat 1856, led. af K. N. O. 1858, theol. d:r 1860, kommendör i andliga ståndet af K. N. O. s. å., bevistat riksdagarne såsom biskop, kommendör med stora korset i andliga ståndet af K. N. O. 1869.

Vice Ordförande:

Theol. doktor *Pehr Wieselgren*, född 1800 i Wieslanda socken i Småland. Fadren hemmansegare. Student i Lund 1820, fil. d:r 1823, doc. i Litteratur-historia och adjunkt i Estetik i Lund 1824, prestvigd och kyrkoh. i Westerstads och Östrabys pastorat af Färs härad i Skåne 1833, prost

1834, theol. d:r 1845, kyrkoh. i Helsingborg 1847, ledamot af K. N. O. 1848, domprost i Göteborg 1857. Genomreste flera af Sveriges landskap såsom svenska nykterhetssällskapets ombud 1838—1846 samt 1855. Kontr.-prost i södra domprosteriet 1857, begärt afsked derifrån 1861, kommendör i andliga ståndet af K. N. O. 1866, ledamot af en mängd lärda sällskap.

Ledamöter:

Fil. doktor *Jonas Casten Lamberg*, född i Warberg 1814. Fadren öfverinspektor vid tullverket i G:borg. Student i Lund 1831, fil. d:r 1838, v. lärare vid h. lärdomsskolan i G:borg 1839, apologist vid Christinæ församlings skola s. å., lärare i G:borgs handtverks-skola 1840—50, prestvigd 1845, t. f. pastor vid Christinæ församlings svenska afdeln. 1847, past.-ex. s. å., kyrkoh. vid samma församlings svenska afdeln. 1850, prost 1855.

Carl August Adam, född i Langensalza 1841, tog exam. "pro licentia concionandi" 1867, d:o "pro ministerio" 1868 och "pro schola et rectorata" 1869, hjelp-predikant i Gross-Ottersleben i Preussen 1870, kyrkoh. i Christinæ församlings tyska afd. i G:borg 1872.

Theol. lektorsbefattningen vakant.

Fil. doktor *Edvard Samuel Fagerberg*, född i Säfve 1814. Fadren prost. Student i Lund 1833 och i Upsala 1835, fil. d:r 1842, lärare vid handels-institutet i G:borg 1842, lektor i Historia och Geografi vid G:borgs h. elem.-läroverk 1848, rektor vid förenämnde läroverk 1852—54, riddare af K. N. O. 1865.

Fil. doktor *Fredrik Theodor Blomstrand*, född i Wexiö 1824. Fadren lektor. Student i Lund 1841, fil. d:r 1844, förestod lärarebeställningen i frem. lefvande språk vid Wexiö gymnasium 1844—46, disp. för doc. i Mathem. 1847, doc. i Arithm. i Lund 1848, förestått astronom. professionen derstädes under åren 1848—53, lektor i Mathem. vid G:borgs h. elem.-läroverk 1853, rektor vid förenämnde läroverk 1856—57.

Fil. doktor *Nils Wilhelm Ljungberg*, född i Åmål 1818. Fadren handskmakare. Student i Upsala 1837, fil. d:r 1851, lektor i Latin vid h. elem.-läroverket i G:borg 1853.

Fil. doktor *Anders Olof Heurlin*, född 1827. Fadren biskop. Student i Lund 1844, fil. kand. 1850, fil. d:r s. å., docent i grekiska litteraturen vid universitet i Lund 1853, lektor i Grekiska vid h. elem.-läroverket i G:borg 1859, läroverkets rektor sedan 1861, riddare af K. N. O. 1870.

Fil. doktor *Carl Johan Sundström*, född 1833 i Luleå. Fadren rådman. Student i Upsala 1852, fil. kand. 1858, fil. d:r 1860, doc. i theor. Filosofi vid universitetet i Upsala

1862, lektor i Filosofi och Svenska vid G:borgs h. elem.-läroverk 1863, t. f. folkskole-inspektor för Domprosteriets norra, Marks och Bollebygds samt Kinds kontrakt för åren 1869, 1870 och 1871.

Notarie:

Fil. doktor *Hans August Lindhult,* född i Stockholm 1817. Fadren kongl. hofpredikant och prost. Student i Upsala 1835, fil. d:r 1842, e. o. amanuens vid akad. bibl. i Upsala 1845, konsist. amanuens i G:borg 1851, förestått gymn.-adjunkturen h.-term. 1851 och v.-term. 1852, förest. grekiska lekt. vid G:borgs gymnasium 3:ne mån. sistn. år, konsist.-notarie 1858.

Amanuens:

Fil. kand. *Johan David Magnusson,* född i Göteborg 1837. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1855, fil. kand. 1859, adjunkt vid G:borgs h. elem.-läroverk 1861, konsist.-amanuens 1860.

Superintendenter:

Fil. doktor *Silvester Johan Phrygius,* född i Kalmar, fil. d:r i Wittenberg 1602, rektor i Linköping 1603, superintendent i Sköfde 1610, pastor i Göteborg 1619, superintendent 1620, † 1628.

Fil. doktor *Anders Johan Prytz,* född i Arboga 1590. Fadren rektor derstädes, sedermera pastor i Söderköping. Student i Upsala 1611, reste 1614 utrikes och besökte flera tyska universitet, återkom till fäderneslandet 1618, fil. d:r i Upsala 1619, eloqu. professor vid samma akademi 1621, mottog rektoratet vid Linköpings skola 1623, kallades af Gustaf II Adolf att vara dess hofpredikant 1628, uppå magistratens och borgerskapets böneskrift erhöll han 1631 kongl. fullmakt att vara superintendent i Göteborg, blef 1647 biskop i Linköping, † i Norrköping påskdagen 1655 och ligger begrafven vid altaret i Linköpings domkyrka.

Theol. doktor *Ericus Erici Brunnius.* född i Brunnagård och Stigsjö socken i Ångermanland 1597. studerade i Gefle och Upsala till 1625, då han på sistn. ställe blef fil. d:r, företog 1630 med sin discipel, Claës Bjelkenstjerna, en resa till Holland, England och Frankrike. Återkommen till fäderneslandet blef han 1636 professor i Historia vid Upsala akademi och 1645 professor i Theologi, superintendent i Gö-

teborg 1647, theol. d:r i Upsala 1648, presiderade vid prestmötena 1651 och 1663, skaffade Göteborg dess förste boktryckare, en Anund Grefve från Nyköping, 1650, † vid riksdagen i Stockholm 1664.

Biskopar:

Theol. doktor **Zach. Laur. Klingius,** född i Nerike och Kräcklinge församling 1603. Fadren, kyrkoherden *Lars Hedingius.* Fil. d:r i Upsala 1639, kort derefter kallades han af friherrinnan *Brita de la Gardie* att vara dess huspredikant. Tvenne år senare blef han af riks-kansleren *Axel Oxenstjerna* utskickad till Königsberg och Danzig med instruktion att taga en närmare kännedom om de på den tiden uppkomna *synkretiska villosatserna.* Under detta sitt vistande utomlands blef han theol. d:r i Wittenberg 1647, vid hemkomsten blef han kongl. hofpredikant och erhöll 1648 drottning *Christinas* fullmakt att vara pastor i Nyköpings östra församling, 1650 general-superintendent i Lifland och prokansler vid akademien i Dorpt. 1656 flydde han för de fiendtliga ryska krigshärarne åter till Stockholm och blef af konung Carl X Gustaf förordnad till general-superintendet för arméen. I egenskap af bigtfader åtföljde han konungen i fält, och då denne 1659 intog Seland, blef Klingius biskop öfver Selands stift. Detta embete förestod Klingius i 3 år. Efter krigets slut blef han pastor i Riddarholmskyrkan samt utnämndes 1665 till biskop i Göteborgs stift. Han var den förste bland detta stifts styresmän, som utbytte superintendents-titeln mot biskopsvärdigheten. 1666 blef han upphöjd i adligt stånd och antog namnet *Klingenstjerna,* † 1671.

Fil. doktor **Laur. Thoreri Billichius,** född 1597 i Långesäters by och Bergs församling, nära berget Billingen i Wadsbo härad af Westergötland. Studerade i Mariestad från 1604 och i Upsala från 1612, reste derpå utrikes, men måste i brist på medel återvända till fäderneslandet. Prestvigd till huspredikant hos riksrådet *Bo Ribbing till Säby,* 1625 fältpredikant vid Nerikes och Wermlands regementen, någon tid derefter kapellan i Berg, hvilken tjenst han lemnade 1629. Följande år, 1630, gjorde han en kort tid tjenst vid svenska arméen i Pomern, derefter blef han af Gustaf II Adolf kallad till hofpredikant. Försedd med kongl. stipendium afreste han till Holland och blef fil. d:r i Leyden 1633. Vid hemkomsten blef han rektor i Mariestad 1637, riksdagsfullmäktig 1638, pastor i Filipstad 1640, prost öfver östra Wermland 1646, riksdagsman 1647, pastor i Fryxdalen s. å., erhöll transport till Mariestad s. å., hvarest han 23 år var pastor, blef vid 75 års ålder biskop i Göteborg 1671, † 1678 och

begrafven i Mariestads kyrka, der han låtit tillreda sig grafställe. Under hans tid höllos prestmöten 1674, 1676 och 1677.

Theol. doktor **Daniel Laur. Wallerius,** född 1630 i Högsby vid Kalmar. Fadren pastor i Högsby. Studerade från 1651 i Upsala, der han 1658 erhöll fil. doktors-graden. Prestvigd i Kalmar och förordnad till konrektor samt lektor i Grekiska vid kollegium Carolo-Gustavianum i Kalmar s. å., slottspastor derstädes 1660. Af enkedrottningen blef han 1668 kallad till hofpredikant, valdes 1671 till domprost i Göteborg (genom församlingens enhälliga kallelse) och blef slutligen 1678 utnämnd till biskop öfver Göteborgs stift. 1680 blef han af konungen utnämnd till theol. d:r, † 1689 på sin egendom Säfvenäs och begrofs i Örgryte kyrka. Likpredikan hölls af biskopen i Skara *Haquin Spegel.* Under hans tid höllos prestmöten 1682, 1685, 1687 och 1688.

Theol. doktor **Johannes Johannis Carlberg,** född i Karlstad 1638. Fadren, *Joh. Börjesson,* var brukspatron och borgmästare derstädes. Studerade vid Upsala akademi 1655—1662. Han beslöt att resa utrikes, lät viga sig till prediko-embetet och afreste i augusti sistnämnde år till universitetena i Holland och Tyskland. Fil. d:r i Leipzig 1665, theol. d:r i Giessen 1677. Efter en 16-årig frånvaro återkom han till fäderneslandet 1678 och vann snart en förtjent namnkunnighet genom sin vidsträckta lärdom och sina intagande embetsgåfvor. År 1679 blef han 2:ne gånger å rad genom bref från magistraten och borgerskapet i Göteborg kallad till domproste-embetet, hvilket anbud han ock antog. Han var tillika kontr.-prost i domprosteriet. 1687 utnämndes han utan ansökning till öfver-hofpredikant hos drottning *Ulrika Eleonora.* 1689 biskop i Göteborg, den 26 dec. s. å. invigd till biskops-embetet i Upsala domkyrka af erkebiskop *Svebelius.* Efter hållna afskodspredikningar på slottet hugnades han med ansenliga föräringar och flere nådebevis af de kongl. personerna. Ledamot i bibelversionen 1696. Då biskop Carlberg mot slutet af sin lefnad kände sina krafter aftaga, sammankallade han stiftets presterskap till allmänt prestmöte, vid hvilket han af de församlade tog afsked. Några månader derefter sjuknade han och afled den 5 juli 1701 och begrofs i sin tillredda graf i Örgryte kyrka af sin kommінister, *Peter Aurelius.* Prestmöten höllos 1693, 1694, 1698 och 1700.

Theol. doktor **Georgius Wallin,** den äldre, född på hemmanet Dockstad i Wibyggerå socken af Nordingrå pastorat i Ångermanland 1644. Fadren var ortens länsman och tillika jordbrukande hemmansegare. Studerade i Upsala från 1666, der han blef fil. d:r 1676, prestvigd till huspredikant hos

riksr. grefve *Nils Brahe* s. å., predikant vid kongl. lifdrabant-corpsen 1680, kongl. hofpredikant 1681, pastor i Gefle och prost öfver Gestrikland 1684. Han kallades åter till Stockholm 1690 att blifva konung Carl XI:s öfver-hofpredikant och bigtfader. I denna egenskap hade Wallin förtroendet att undervisa kronprinsen Carl vid dess första nattvardsgång och att uppvakta drottning Ulrika Eleonora och konung Carl vid deras sotsängar. Vid jubelfesten i Upsala 1693 blef han theol. d:r, åtföljde konung Carl XII 1700 på fälttåget till Seland, biskop i Göteborg 1701. Året derpå sökte och erhöll han transport att vara biskop i Hernösand, afled i hög ålder 1723. År 1701 hölls prestmöte.

Laurentius Norrmannus, född i Jäders socken af Södermanland 1651, blef e. o. professor i Historia i Upsala 1682, professor i Log. & Met. 1688, theol. professor 1693, bibliothekarie 1698, primarius professor 1702, biskop i Göteborg s. å., † i Upsala 1703.

Fil. doktor *Olaus Nezelius*, född i Näs socken af Upland 1638, der hans fader, *Ericus Filmerus*, var komminister. Fil. d:r i Upsala 1672. Sedan han hemkommit från några utländska resor, blef han bibliothekarie i Upsala 1676, professor 1677 och tillika pastor i Hagby och Ramstad 1682, pastor i Wingåker 1692, biskop i Göteborg 1703, † 1710. Det tyckes som om de flesta komministraturer i vårt stift blifvit inrättade under biskop Nezelii och hans närmaste företrädares embetstid. Prestmöten höllos 1705 och 1709.

Theol. doktor *Johannes Poppelman*, född i Warberg 1649, der fadren var tullförvaltare. Student i Lund 1768, besökte Wittenberg 1671, Kiel, Leipzig och Erfurt 1673, blef under denna tid fil. d:r. Sedan han hemkommit 1674, blef han lektor i Log. & Fys. i Göteborg 1675. Reste med kongl. tillstånd och med bibehållande af lektorslönen 1680 till Jena, theol. d:r i Wittenberg 1683, fortsatte sin resa till flera orter i Tyskland och Danmark, återkom till fäderneslandet 1688, theol. professor i Lund 1692, biskop i Göteborg genom kongl. fullmakt, daterad i Bender 1711, † 1725, ligger begrafven i sin svärfaders, biskop Wallerii, graf i Örgryte. Under hans embetstid höllos prestmöten 1713, 1714, 1717 och 1719.

Theol. doktor *Ericus Benzelius*, son af erkebiskop *Erik Benzelius*. Född i Upsala 1675. Understödd af ett kongl. stipendium afreste han 1697 till Tyskland, Holland, England och Frankrike, hemkom 1700. Blef bibliothekarie i Upsala 1702, theol. d:r 1719, s. å. theol. professor med Hagby till præbende, biskop i Göteborg 1726 och i Linköping 1731. Bevistade riksdagarne 1734, 1738, 1740, 1742 och var under de 2:ne sista ståndets talman. Blef 1742 erkebiskop och prokansler vid Upsala akademi, hvilka embeten han likväl icke

tillträdde, † i Linköping 1743 och blef begrafven i Linköpings domkyrkas kor. Han gjorde i Göteborg första grundläggningen till nuvarande elem.-läroverkets bibliothek. Prestmöten höllos 1728 och 1730.

Theol. doktor *Jacobus Benzelius* efterträdde sin förenämnde broder. Född i Upsala 1683, blef fil. d:r 1703, fil. adjunkt 1704, theol. adj. 1706, företog 1707 en utrikes resa och besökte de flesta universitet i Tyskland. Blef 1708 af konung Carl XII utnämnd till theol. professor i Lund, theol. d:r 1725, biskop i Göteborg 1731, blef erkebiskop 1744 och flyttade följande året till Upsala samt afled 1747 under riksdagen i Stockholm. Hans barn, adlade, adopterades under Benzelstjernska familjens nummer. Honom tillhör inrättandet af Göteborgs barnhus. Prestmöten höllos 1732, 1735, 1737, 1740 och 1744.

Theol. doktor *Georg Wallin,* den yngre, född i Gefle 1686, der fadren då var pastor, men blef sedan biskop i Göteborg och slutligen i Hernösand. Student i Upsala 1696 och fil. d:r derstädes 1707, företog 1708 en utrikes resa och vistades ett halft år i Greifswald. 1709 reste han till Rostock, Berlin, Wittenberg, Eisleben, Halle, Naumburg och Jena, der han upphöll sig ett år, fortsatte derifrån sin resa till Leyden och England, vistades någon tid i London och Oxford. Hans vistande i England afbröts genom hans utnämning till theol. lektor i Hernösand. Återkommen till Sverige 1710, blef han 1711 prestvigd. Under sin tjenstetid såsom lektor var han 2 gånger riksdagsman, gjorde 2 visitationer i Lappmarken, utarbetade en öfversättning af Nya Testamentet på lappska språket. Med kongl. tillåtelse företog han 1720 en ny utrikes resa genom Köpenhamn till Hamburg. 1721 reste han till Paris, men fiendtliga anfall i Hernösand påskyndade hemresan. Erhöll i Wittenberg theol. doktors-graden. Sedan han 1723 återkommit till Sverige, utnämndes han till kongl. hofpredikant med uppdrag att predika på tyska språket. I anseende till sina utmärkta predikogåfvor erhöll han nu kallelser till Storkyrkan, till S:t Katarina och till flera församlingar i Stockholm. 1720 förordnades han till bibliothekarie i Upsala och några år derefter till theol. professor. 1735 blef han superintendent på Gotland, 1745 biskop i Göteborg. Vid biskopsledigheten i Hernösand efter fadren erhöll han 89 röster och åren 1748 och 1758 stod han på förslag till erkebiskop. 1755 adlades hans barn under namn *Wallenstråle*. † 1760 och begrofs på 4:de dagen efter ett då öfverståndet prestmöte. Prestmöten höllos 1747, 1749, 1751, 1753, 1754 och 1757.

Theol. doktor *Erik Lamberg,* född i Göteborg 1719, son af lektorn i Grekiska, *Petrus Lamberg*, som afled i sonens

barndomsår. Student i Upsala 1739, prestvigd till huspredikant hos riksrådet grefve *Edvard Taube* 1747, e. o. kongl. hofpredikant 1749, gjorde 1753 en utrikes resa samt besökte åtskilliga universitet i Holland, England, Frankrike och Tyskland. För en i Leyden sistnämnde år hållen latinsk oration belönades han af akademien derstädes med en guldmedalj. Blef s. å. korrespondent vid vitterhets-akademien i Paris, theol. d:r i Helmstedt 1755, erhöll s. å. från fäderneslandet fullmakt att vara ord. kongl. hofpredikant samt ledamot i hofkonsistorium, återkom till fäderneslandet 1757 och utnämndes 1760 till biskop i Göteborg, hvilket embete han tillträdde 1762. Bevistade riksdagarne 1764, 1769, 1771 och 1778, † 1780. Prestmöten höllos åren 176.., 1764, 1768, 1774 och 1776.

Theol. doktor *Johan Wingård*, född 1738 i Qville pastorat och gården Bräcke af Bohuslän. Fadren rusthållaren *Didrik Wingård.* Student i Upsala 1758 och 1764 fil. d:r, prestvigd i Stockholm 1766 till huspredikant på presidenten baron Höpkens kallelse. Han prestvigdes i S:t Jacobs kyrka, hvars kyrkoh. Wingård sedan blef. 1767 e. o. kongl. hofpredikant. Vid 1769 års riksdag i Norrköping befalldes han åtfölja den kongl. sviten och uppvakta vid hofvet med sin tjenstgöring, sistnämnde år kongl. hof-predikant med säte och stämma i hof-konsistorium. År 1773 blef han öfver-hofpredikant hos enkedrottningen, 1775 pastor i S:t Jacobs och Johannis församlingar. Under hans embetstid inom dessa församlingar blef Lofö församling tillagd såsom præbende. Riksdagsfullmäktig å Stockholms stads presterskaps vägnar år 1778, s. å. kallad till fadder vid kronprinsens dop, till åminnelse hvaraf han erhöll vid drottningens kyrkogång konung Gustaf III:s porträtt att i guldkedja bäras på bröstet. Theol. d:r 1779, biskop i Göteborg 1781, erhöll såsom personelt præbende Fjärås pastorat s. å. Höll likpredikan öfver enkedrottningen Lovisa Ulrika 1782. Domkyrkoförsamlingen, som eger jus præsentandi, kallade biskop Wingård att tillika vara domprost, hvilket vann konungens stadfästelse 1785. Var en af de 18 vid svenska akademiens stiftelse 1786, ledamot af K. N. O. 1787, kommendör af samma orden 1789, då han af konungen dubbades och antog till valspråk: »Omnibus non placere.« Hans barn upptogos i adligt stånd 1799. Riddare af Carl XIII:s-orden 1811, jubelmagister i Upsala 1815, bevistade riksdagarne 1778, 1786, 1789, 1792 och 1800 och jubelfesten i Upsala 1793, ledamot af Göteborgs vetensk.- och vitterhets-samhälle, af samfundet pro fide et christianismo med flera lärda sällskap, † 1818 och blef begrafven i Tölö kyrkogård, der en enkel grafvård förvarar hans stoft. Åren 1785 och 1796 höllos prestmöten.

Theol. doktor *Karl Fredrik af Wingård*, företrädarens son, född i Stockholm 1781, student i Upsala 1796, fil. d:r derstädes 1803, bibliothekarie vid G:borgs gymnasium s. å., docerade derstädes från höst-terminens början 1804, gymnasii-adjunkt 1805, lektor i Latin s. å., erhöll professors-titel 1810, ledamot af Göteborgs vetensk.- och vitterhets-samhälle 1803, dess ordförande 1813, ledamot af en mängd lärda sällskap, prestvigd 1817, past.-examen 1818, s. å. theol. d:r, biskop öfver detta stift och kyrkoh. i Fjärås pastorat. Ledamot af K. N. O. 1818, kommendör af samma orden 1824. Bevistade riksdagen 1809 med säte och stämma på riddarhuset och 1818 samt 1823 såsom biskop, 1828, 1829, 1830, 1834 och 1835 såsom v. talman uti högv. preståndet, en af de 18 i svenska akademien 1837, utnämnd till erkebiskop samt Upsala akademis pro-kansler 1839, till ledamot af serafimer-orden 1841, vid hvilket tillfälle han tog till valspråk: »Constans fiducia veri.« Efter konung Oscars kröning 1844 erhöll Wingård af h. maj:t utmärkelsen af ett ytterst dyrbart erkebiskops-kors i juveler. † 1851 och ligger begrafven i Tölö kyrkogård. Erkebiskop af Wingård har förrättat jordfästningen öfver kon. Carl XIV Johan, krönt kon. Oscar och drottning Josephina, konfirmerat h. maj:t kon. Carl XV, hertigen af Upland, Östergötland och Dalarne samt prinsessan Eugenia, och med vigsel förenat h. maj:t kon. Carl XV och drottning Lovisa. Prestmöten höllos 1822, 1831 och 1836.

Theol. doktor *Anders Bruhn*, född i Stockholm 1778. Fadren rådman i Uddevalla. Student i Upsala 1797 och i Lund 1801, kollega vid skolan i Uddevalla 1807, fil. d:r i Lund 1805, besökte utländska akademier 1805 och 1806, rektor i Uddevalla 1807, gymn.-adjunkt i Göteborg 1809, theol. lektor 1814, ledamot af kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1815, dess ordförande 1815, prestvigd 1817, v. præses vid prestmötet 1822, past.-examen 1824, professor 1826, kyrkoh. i Lundby præbende 1828, prost 1830, theol. d:r s. å., domprost i Westerås 1836, ledamot af K. N. O. 1837, biskop öfver Göteborgs stift och kyrkoh. i Fjärås 1840, kommendör i andliga ståndet af K. N. O. 1846, † 1856. Prestmöte hölls 1846.

Theol. doktor *Gustaf Daniel Björck*, biskop öfver detta stift sedan 1856. Se n. v. konsistorii-ledamöter.

Prestmöten höllos 1859 och 1865.

Domprostar:

Se Gustavi Domkyrkoförsamlings pastors-serie.

Kyrkoherdar i Christinæ församling:

Se Christinæ församlings svenska och tyska afdeln. pastors-serier.

Lektorer i Theologi:

Fil. doktor *Henricus Torstani Soterus*, theol. lektor 1640. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Jonas Petri Torinius*, theol. lekt. 1646. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Andreas Austrelius*, † 1652.

Fil. doktor *Haquinus Rydelius* var någon tid lektor i Mathem., blef theol. lektor 1653. Se kyrkoh. i Svenljunga.

Fil. doktor *Nicolaus Ramzius*, lekt. i Log. och Fys. 1653, rektor gymn. 1657, † 1671 såsom andre theol. lektor.

Fil. doktor *Johannes Florander*, theol. lekt. 1671. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Ericus Myricius, rektor gymnasii 1659, theol. lektor, 1671, † 1679.

Fil. doktor *Georgius Schröder*, andre theol. lektor 1683, förste theol. lektor 1687. Se kontr.-prost. i Fjäre och Wiske kontrakt.

Olaus Otterdahl, theol. lektor i 15 år. Se kyrkoh. i Slättåkra.

Fil. doktor *Elias Bask*, andre theol. lekt. 1700, förste theol. lektor 1705. Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Sven Gadelius*, andre theol. lektor 1705, förste theol. lektor 1715. Se kontr.-prost. i Fjäre o. Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Petrus Lamberg*, lektor i Grekiska 1705, andre theol. lektor 1715. Se kyrkoh. i Lundby å Hisingen.

Fil. doktor *Jonas Montén*, andre theol. lekt. 1721, förste theol. lektor 1744. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Elieser Poppelman, andre theol. lektor 1745, förste theol. lektor 1752. Se kyrkoh. i Säfve.

Sven Jacobsson, andre theol. lekt. 1752, förste theol. lektor 1759. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Magnus Roempke*, andre theol. lektor 1768, förste theol. lektor 1774. Se kyrkoh. i Säfve.

Lorentz Julius Kullin, theol. lektor andre 1774, förste theol. lektor 1784. Se kyrkoh. i Säfve.

Theol. doktor *Alexander Malm*, andre theol. lektor 1785, förste theol. lektor 1795. Se kyrkoh. i Säfve.

Theol. doktor *Abraham Wetterberg*, andre theol. lektor 1801. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Adolf Wilhelm Ekebom*, andre theol. lektor 1802. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Anders Bruhn*, theol. lektor 1814. Se biskoparne.

Fil. doktor *Erik Myrberg*, theol. lektor 1816. Se kyrkoh. i Säfve.

Theol. doktor *Niclas Beckman*, theol. lektor 1836.
Se kyrkoh. i Lundby å Hisingen.

Fil. doktor *Martin Gabriel Rosenius*, theol. lektor 1860. Se kyrkoh. i Lundby å Hisingen.

Fil. doktor *Olof Jacobi*, lekt. i Theol. och Hebr. 1868.
Se kyrkoh. i Lundby å Hisingen.

Lektorsbefattningen f. n. vakant.

Lektorer i Grekiska:

Andreas Wirgander. Se kyrkoh. i Skepplanda.

Fil. doktor *Paulus Kalf*, † 1656.

Fil. doktor *Johannes Florander* var någon tid lektor i Grekiska. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet

Fil. doktor *Johan Otto Burchardus* var någon tid lektor i Grekiska. Se kyrkoh. vid Christinæ tyska församling.

Thore Landtman, lektor i Grekiska 1671.
Se kyrkoh. i Istorp.

Olaus Otterdahl, lektor i Grekiska i 7 år.
Se kyrkoh. i Slättåkra.

Olaus Liedberg, lektor i Grekiska 1677, gymnasii rektor 1681. Se lektorerna i Latin.

Fil. doktor *Anders Arell* var konsistorii-notarie, då han blef lektor i Grekiska, † 1697.

Fil. doktor *Sven Gadelius*, lektor i Grekiska 1697.
Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Petrus Lamberg*, lektor i Grekiska 1705.
Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Jonas Montén*, lektor i Grekiska 1715.
Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Sven Jacobsson, lektor i Grekiska 1730.
Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Gabriel Andreas Beijer*, student 1739, fil. d:r 1746, konsist.-notarie 1748, prestvigd 1749, lektor i Grekiska 1752, theol. d:r 1762, † 1779.

Theol. doktor *Alexander Malm*, lekt. i Grekiska 1779.
Se kyrkoh. i Säfve.

Theol. doktor *Abraham Wetterberg*, lekt. i Grekiska 1785. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Adolf Wilhelm Ekebom*, lektor i Grekiska 1801. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Johan Hellberg*, lekt. i Grekiska 1803.
Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Carl Svensson*, lektor i Grekiska 1821.
Se kyrkoh. i Lundby på Hisingen.

Fil. doktor *Niclas Hagberg*, född i Tegneby 1798. Fadren bonde. Student i Upsala 1817, fil. d:r 1827, kollega i Uddevalla 1828, kollega i Göteborg 1830, konrektor 1835,

konsist.-amanuens 1836, lektor i Grekiska 1838, ledamot af kongl. vet.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1841, dess ordförande 1846—49, begärt afsked från lektoratet 1856, † 1860.

Fil. doktor *Anders Olof Heurlin*, lektor i Grekiska 1859. Se n. v. konsistorii-ledamöter.

Lektorer i Latin:

Laurentius Lundenius, lektor i Latin 1642. † 1657 såsom syndikus i Göteborg.

Fil. doktor *Laurentius Westerman*, lektor i Latin 1663. Se kyrkoh. i Kongelf.

Olaus Liedberg, lektor i Latin 1681. Se lektorerna i Grekiska.

Laurentius Törning, rektor scholæ i Warberg 1679, förestod latinska lektionen 1680, men var troligen aldrig ordinarie lektor, † 1685.

Fil. doktor *Andreas Trogelius*, son af kollega scholæ Lars Trogelius, och biskop Billichii stjufson, lektor i Latin 1687, † 1698.

1686 förenades lat. och poës. lektionerna, före denna tid hade den senare lektionen varit förenad med den historiska.

Fil. doktor *Johannes Florander*, lektor i Lat. och Poës. 1699. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Johan Borritz*, lekt. i Lat. och Poës. 1709. Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Elieser Poppelman, lektor i Lat. och Poës. 1719. Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Carl Leonhard Dryander*, född 1710, student 1730, fil. d:r 1728, gymnasii-adjunkt 1740, lektor i Lat. och Poës. 1745, prestvigd 1749, † 1757.

Theol. doktor *Johan Rosén*, son af kyrkoh. Rosenius i Sexdräga. Student 1742, fil. d:r 1748, doc. i Upsala 1749, doc. i Lund 1752, v. professor i Poës. i Lund 1754, v. rektor scholæ i Göteborg 1758. Romerska litteraturen var haus mest omtyckta ämne och han intog bland skalder i detta språk ett framstående rum. Lektor i Lat. och Poës. 1759, började s. å. utgifva "*Göteborgska Magasinet,*" 1764 utgaf han "*Göteborgskt Weekoblad,*" 1768 en månadsskrift, kallad "*Prestetidningar.*" 1772 period-skriften "*Hrad Nytt?*" † 1773.

Fil. doktor *Arendt Grimberg*, lektor i Lat. och Poës. 1764. Se kyrkoh. i Foss.

Theol. doktor *Magnus Lönberg*, lektor i Lat. och Poës. 1785. Se kyrkoh. i Foss.

Fil. doktor *Sven Wetterberg*, lektor i Lat. och Poës. 1785. Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Theol. doktor *Carl Fredrik Wingård,* lektor i Lat. och Poës. 1805. Se biskoparne.

Fil. doktor *Anders Peter Tranéus,* lektor i Lat. och Poës. 1818. Se kontr.-prostarne i Wikornes norra kontrakt.

Theol. doktor *Niclas Beckman,* lektor i Lat. och Poës. 1831. Se kyrkoh. i Lundby på Hisingen.

Fil. doktor *Johan Gustaf Ek,* född 1808 i Ekekull by uti Skede socken. Fadren rotmästare. Adjunkt i romerska litteraturen vid akademien i Lund, lektor i Lat. och Poës. i Göteborg 1837, professor i Lat. och Poës. vid universitetet i Lund 1843. Om honom berättar Wieselgren:

"Gossen uppläste sin fars bref från Leipzig efter det stora slaget 1813 så väl, att han till belöning fick tillåtelse att studera. Modren förde honom ännu 3 år derefter till Wexiö, till en begynnande lästermin, då hästen tröttnade och modren, som medhade 2 Rdr Rgs kontant, vände sig med sorgbundet hjerta till gossen, frågade om han ej skulle vilja lemna "läsningen," han kunde på det han läst bli skrifvare hos Länsmannen. Ek berättar sjelf: jag hade ett ögonblicks strid inom mig, men kärleken till min mor segrade. Jag teg, vände mig bort, men vände också kärran mot hemmet. Då såg jag en tår i min moders öga, den tåren glömmer jag aldrig. Hon gick in på gästgifvaregården, men kom snart ut igen. Tåren var borta, i stället röjde sig uti blicken en fasthet och ett mod, sådan hos qvinnan endast moderskärleken och förtröstan till Gud kan skänka, äfven hon teg men vände kärran mot Wexiö. Derpå vann den lärda verlden Professorn i Latinska litteraturen i Lund J. G. Ek."

Fil. doktor *Carl Thunberg,* född 1804. Fadren artillerist. Kollega 1835, konrektor 1842, lektor i Lat. och Poës. 1843, tog afsked 1851, † 1866.

Fil. doktor *Nils Wilhelm Ljungberg,* lektor i Lat. och Poës. 1853. Se n. v konsistorium.

Lektorer i Mathematik:

Fil. doktor *Haquinus Rydelius* var någon tid lektor i Mathematik före 1653, då han blef theol. lektor. Se kyrkoh. i Svenljunga

Petrus Torinius var 1671 lektor i Mathematik och tillika rektor gymnasii, † 1680.

Fil. doktor *Peter Kellander,* lektor i Mathematik 1683. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Nicolaus Celsius, utnämnd lektor i Mathem. 1685, men tillträdde troligen aldrig denna befattning, ty hans namn saknas både i gymnasii matrikel och i förteckningen öfver lektorerne 1686, konrektor vid trivial-skolan i Upsala 1687. rektor derstädes 1697, professor i Mathematik i Upsala 1710, † 1724.

Fil. doktor *Elias Bask,* lektor i Mathematik 1686. Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wisko kontrakt.

Fil. doktor *Jonas Florander,* lektor i Mathematik 1700, † 1711.

Johan Ramzius, 1692 rektor scholæ i Warberg, sedan konrektor i Göteborg och omsider 1712 lektor i Mathematik, tog tjenstledighet 1728, † 1735. Honom har högre elem.-läroverket i Göteborg att tacka för det efter honom benämnda *ramziska stipendium*, hvilket har en grundfond af 1,125 rdr rmt.

Fil. doktor *Birger Vassenius,* 1729 förordnad till Ramzii vikarius, var rektor gymnasii 1731, ordinarie lektor 1735, tog afsked 1751 med bibehållande af lönen, † 1762.

Fil. doktor *Lorentz Julius Kullin,* lektor i Mathematik 1759. Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Carl Henrik Bundy,* ledamot af geografiska sällskapet i Stockholm och erhöll publikt understöd för att biträda professor N. Schenmark i Lund vid de mätningar, som denne anställde öfver svenska hafskusterna ifrån sydligaste udden af Skåne till den nordligaste af Bohuslän, 1764 e. o. gymnasii adjunkt i Göteborg och 1774 ordinarie, s. å. lektor i Mathematik, tog afsked 1786 med bibehållande af halfva lönen.

Theol. doktor *Johan Henrik Engelhardt,* född i Göteborg 1759. Fadren arkiator. Student i Lund 1776, fil. d:r derstädes 1778, docent i Kemi 1779, medic. d:r 1780, reste utrikes ifrån 1780 till 1786 genom England, Skottland, Frankrike, Holland, Tyskland och Danmark, medic. adjunkt 1782, prosektor i Anatomi 1784, lektor i Mathem. och Medic. i Göteborg 1787, medic. prakt. professor i Lund 1788, inspektor för Göteborgs nation 1789, förste fält-medikus vid sjukhusen i Karlskrona s. å., kongl. förste lifmedikus 1794, kongl. karolinska akademiens rektor åren 1792, 1802, en gång promotor i medicinska fakulteten, inspektor för Smålands nation 3:ne år. Med kongl. tillstånd presiderat för en theol. disputation 1814, prestvigd i Lund 1815, pastor i Fellingsbro 1816, ledamot af medicinska societeten i Edinburgh 1781, dess præses 1782, ledamot af kongl. vetensk.- och vitterhetssamhället i Göteborg 1787, af medicinska societeten i London, af svenska läkare-sällskapet i Stockholm, af fysiografiska sällskapet i Lund, under sitt præsideum utgifvet 62 disputationer åren 1778—1814, † 1832.

Fil. doktor *Erik Svensson Kullman,* född i Göteborg 1758. Fadren handlande. Student i Lund 1774, fil. d:r i Upsala 1779, gymnasii bibliothekarie i Göteborg 1782, höll föreläsningar för ungdomen i verlds- och fäderneslandets historia till och med 1784, konsist.-notarie 1785, erhöll lektors karakter 1789 med rättighet till den efter Engelhardt här ledigblifna lektorslönen, lektor i Mathem. 1789, † 1804. Han blef 1785 ledamot af kongl. vetensk.- och vitterh.-samhället i Göteborg, dess ordförande 1795.

Fil. doktor *Elias Daniel Björck*, lektor i Mathematik 1805. Se kyrkoh. i Säfve.

Theol. doktor *Birger Wadström*, lektor i Mathematik 1828. Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Fredrik Theodor Blomstrand*, lektor i Mathematik 1853. Se n. v. konsistorii ledamöter

Lektorer i Historia:

Petrus Phrygius. Tiden för hans verksamhet härstädes känner man ej med visshet.

Ericus Myricius. Se lektorerne i Theologi.

Ericus Landtman, lektor i Histor. och Poës. 1671, rektor gymnasii 1673, † 1683.

Laur. Forsselius, född 1653 i Fors i Romeled. Fadren pastor. Student i Åbo 1675, prestvigd 1678, konrektor vid Göteborgs trivial-skola 1680, lektor i Histor. 1683, kyrkoh. i Rångedala 1685, riksdagsman 1693, kyrkoh. i Alingsås 1698, sedermera kontr.-prost, god latinsk skald, och många af hans poëmer äro tryckta, † 1729.

Fil. doktor *Fransiscus Tauchler*, född i Lübeck, lektor i Histor. 1685, † 1688.

Fil. doktor *Andreas Seth*, lektor i Histor. och Poës. 1697. Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Elias Parnovius* var 1686 lektor i Log. och Fys., blef 1698 lektor i Histor. Under hans embetstid förenades de hist. och moral. lektionerna i stället för hist. och poës. Pastor i Uddevalla 1700 och utnämnd förste professor i Theologi i Åbo 1708, † s. å., före tillträdet.

Johan Olai Floderus, † 1698.

Fil. doktor *Jacob von Achern* var lektor i Histor. 1700, † 1710. Hans fader lär varit apothekare i Göteborg. Om denne lektor berättas, att han vid ett halft års ålder förlorade synen, men att han det oaktadt erhållit med beröm fil. doktors-graden, slutligen på biskop Carlbergs synnerliga rekommendation hos konungen lektorat. Var den förste bland gymnasii-ungdomen 1691, for till Leyden 1692.

Fil. doktor *Jonas Montén*, lektor i Histor. och Moral 1710. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Herman Schröder*, lektor i Histor. och Moral 1714. Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Anders Starkelius, lektor i Histor. och Moral 1719. Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

David Mensen, lektor i Histor. och Moral 1726, rektor gymnasii 1730, † 1740.

Theol. doktor *Mathias Ekström*, lektor i Histor. och Moral 1840. Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt

Theol. doktor *Jacob Arwidsson*, lektor i Histor. och Moral 1749. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Mart. Georg Wallenstråle*, lektor i Histor. och Moral 1763. Se kyrkoh. i Fjärås.

Theol. doktor *Adolf Wilhelm Ekebom*, lektor i Histor. och Moral 1785. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Johan Hellberg*, lektor i Histor. och Moral 1801. Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Elias Daniel Björck*, lektor i Histor. och Moral 1804. Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Eric Myrberg*, lekt. i Histor. o. Moral 1806. Se kyrkoh. i Lundby på Hisingen.

Fil. doktor *Anders Godhe*, född i Lundby på Hisingen 1789. Fadren salteri-inspektor. Student i Upsala 1807, fil. d:r derstädes 1812, gymn.-adjunkt 1814, lektor i Histor. och Moral 1817, ledamot af kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1813, dess sekreterare 1821, professor 1837, † 1848.

Fil. doktor *Edvard Samuel Fagerberg*, lektor i Histor. 1848. Se n. v. konsistorii ledamöter.

Lektorer i Logik och Fysik:

Fil. doktor *Jonas Peter Torinius*, lektor i Log. och Fys. 1642. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Jonas Callogius*, lektor i Log. och Fys. tills 1652. Se kyrkoh. i Svenljunga

Fil. doktor *Nicolaus Ramzius*, lektor i Log. och Fys. 1653. Se lektorerne i Theologi.

Fil. doktor *Johannes Florander*, lektor i Log. och Fys. 1654. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Benedictus Magni Starinius är i gymnasii-matrikeln ej upptagen såsom lektor i Log. och Fys. förr än 1660, † 1667.

Fil. doktor *Johan Otto Burchardus*, lektor i Log. och Fys. tills 1675. Se kyrkoh. i Christinæ tyska församling

Theol. doktor *Johan Poppelman*, lektor i Log. och Fys. 1675. Se biskoparne.

Samuel Hunoldus, hans lektorstid obekant, † 1687.

Fil. doktor *Elias Parnorius*, lektor i Log. och Fys. 1686. Se lektorerne i Historia.

Johan Wallerius, lektor i Log. och Fys. 1693. Se kyrkoh. i Breared.

Fil. doktor *Herman Schröder*, lektor i Log. och Fys. 1710. Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Fil. doktor *Joan Aurelius*, lekt. i Log. och Fys. 1714. Se kontr.-prostarne i Mark och Bollebygds kontrakt.

Arvid Ljung, lektor i Log. och Fys. 1724, † 1750.

Theol. doktor *Magnus Roempke*, lektor i Log. och Fys. 1750. Se kyrkoh. i Säfve.

Theol. doktor *Johan Gothenius*, lektor i Log. och Fys. 1668. Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Theol. doktor *Olof Westman*, lekt. i Log. o. Fys. 1779. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Gustaf Rosén*, född i Göteborg 1772. Fadren theol. doktor. Student i Upsala 1784, promoverad der såsom primus 1794, docent i Latin 1795, lektor i Log. och Fys. i Göteborg 1799, professor 1801, ledamot af kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället 1797, dess sekreterare 1801, prestvigd 1812, pastor i Stora Åby och Ödeshögs församlingar af Linköpings stift 1813, theol. d:r 1818, ledamot af K. N. O. 1829.

Fil. doktor *Carl Olof Ekman*, lektor i Log. och Fys. 1815. Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *August Leopold Trana*, född i Uddevalla 1810. Fadren handlande. Student i Upsala 1830. fil. d:r 1836, e. o. amanuens vid akadem. bibliotheket 1837, v. lektor i Log. och Fys. i Göteborg 1838, ledamot af kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället och dess præses 1845, lektor i Filosofi och Svenska 1848, rektor vid elem.-läroverket 1857, prestvigd s. å., † 1861.

Fil. doktor *Carl Johan Sundström*, lektor i Filosofi och Svenska 1863. Se u. v. konsistorii ledamöter.

Konsistorii Notarier:

Olaus Forsselius var konsist.-notarie på 1650-talet. På åtskilliga af honom undertecknade expeditioner har han under namnet tecknat *Schol. Goth. Rect. et Consist. Not. Publ.* Han blef rektor scholæ, då rektors-sysslan skiljdes ifrån lektorat vid gymnasium eller omkring 1654.

Samuel Komstadius var konsist.-notarie 1633.

Nicolai Petri Florander, rektor scholæ triv. och konsist.-assessor, har 1684—85 tecknat sitt namn på åtskilliga biskopsvisitations-akter såsom konsist.-notarie.

Dietericus Winberg var konsist.-notarie, då han 1688 blef rektor scholæ i Warberg.

Laurentius Bagge, som till 1690 var konrektor scholæ i Göteborg, var tillika konsist.-notarie.

Sven Fabelius var konsist.-notarie 1692.
Se kyrkoh. i Thorup.

Fil. doktor *Anders Arell,* konsist.-notarie.
Se lektorerne i Grekiska.

Lars Floderus var konsist.-notarie intill 1700.
Se kyrkoh. i Surteby.

Olaus Dahlström, konsist.-notarie 1700.
Se kyrkoh. i Surteby.

Bernhard Wikström, konsist.-notarie 1708.
Se kyrkoh. i Skredsvik.

Johan Alander, konsist.-notarie 1719, † 1729.

Michael Kock, konsist.-notarie 1729.
Se kyrkoh. i Tjörn.

Sven Jacobsson, konsist.-notarie 1730.
Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Johan Thim, konsist.-notarie 1730 och åtföljde biskop Jacob Benzelius på visitationer 1735 öfver en stor del af Halland, † 1740.

Nils Kollinius, konsist.-notarie 1740.
Se kyrkoh. i Gällstad.

Theol. doktor *Gabriel Andersson Beyer,* konsist.-notarie 1748. Se lektorerne i Grekiska.

Johan Alander, den yngre, konsist.-notarie 1752, sekreterare vid handels-societeten 1765, lemnade notariegöromålen 1767, † 1780.

Fil. doktor *Arvid Brag,* konsist.-notarie 1767, sekreterare vid ostindiska kompaniet 1675, † 1784.

Theol. doktor *Alexander Malm,* konsist.-notarie 1775.
Se kyrkoh. i Säfve.

Theol. doktor *Adolf Wilhelm Ekebom,* konsist.-notarie 1778. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Eric Svensson Kullman,* konsist.-notarie 1785. Se lektorerne i Mathematik.

Theol. doktor *Johan Hellberg,* konsist.-notarie 1799.
Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Peter Andreas Ahlbottn,* konsist.-notarie 1801. Se kyrkoh. i Forshälla.

Fil. doktor *Johan Hultman,* född i Göteborg 1773. Fadren bouteilleur i ostindiska kompaniets tjenst. Student i Lund 1792, fil. d:r derstädes 1796, v. kollega i trivial-skolan i Göteborg 1798, ord. 1799, tillika informator vid frimurarebarnhuset 1804, apologist 1805, konsist.-notarie 1808, erhöll lektors namn, heder och värdighet 1819, † 1822.

Theol. doktor *Anders Jacob Broman,* född i Järstorps pastorat af Wexiö stift 1788. Fadren pastor i Kulltorp. Student i Upsala 1808, fil. d:r derstädes 1812, e. o. amanuens vid kongl. akademie-bibliotheket 1816, theol. kandidat

s. å., prestvigd 1819, docent vid Upsala akademi 1820, theol. licentiat s. å., regements-pastor vid kongl. Bohusläns regemente 1821. konsist.-notarie 1823, pastor i Skärkinds pastorat af Linköpings stift 1828, theol. d:r 1830, ledamot i andliga ståndet af K. N. O. 1851, kontr.-prost i Linköpings stift, kommendör i andliga ståndet af K. W. O. 1871.

Lars Magnus Bromander, konsist.-notarie 1828.
Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Fredrik Benedikt Grundell, konsist.-notarie 1835.
Se kyrkoh. i Myckleby.

Fil. doktor ***Oscar Erhard Rabe***, konsist.-notarie 1850.
Se kyrkoh. i Wärö

Fil. doktor ***Hans August Lindhult***, konsist.-notarie 1858. Se n. v. konsist. ledamöter.

Göteborgs stift omfattar följande kontrakt:

1. **Domprosteriets södra kontrakt,**
2. **Elfsyssels södra** d:o,
3. **Oroust och Tjörns** d:o,
4. **Elfsyssels norra** d o,
5. **Wikornes södra** d:o,
6. **Wikornes norra** d:o,
7. **Domprosteriets norra** d:o,
8. **Marks och Bollebygds** d:o,
9. **Kinds** d:o,
10. **Fjäre och Wiske** d o,
11. **Warbergs** d:o,
12. **Falkenbergs** d:o,
13. **Halmstads** d:o,
14. **Laholms** d:o.

---

1. Domprosteriet

kallades fordom *Lundby prosteri*, men då domprost utnämndes i Göteborg, förändrades kontraktets benämning. Ursprungligen var kontraktet deladt uti södra och norra domprosteriet; men under prosten *Wallerii* tid, 1764, upphörde denna fördelning, och derefter har begge prosterierne sammanfattats under en gemensam benämning och blott en kontraktsprost stått i spetsen för detsamma. År 1832 delades förenämde kontrakt ånyo.

Domprosteriets södra kontrakt

omfattar hela den delen af Westergötland, som tillhör Göteborgs och Bohuslän, eller Säfvedahls, Askims och östra Hisings härad, samt innehåller Göteborgs stad och dess område samt 5 pastorat: Örgryte, Landvetters, Fässbergs, Styrsö och Lundby (på Hisingen).

Prostlönen utgör 3 $^{3}/_{5}$ tunnor korn.

Kontraktsprostar:

Bero Olai eller Björn Olai, past. i Lundby, Wädtle härad, 1570, nämnes uti ett kongl. bref af Johan III, dat. 3 april s. å. Om Bero Olai berättas, att han vid messande och barndop begagnade den s. k. *röda boken,* och att han undervisade ungdomen att genom korsande m. m. fördrifva spöken. Följande goda lärdom har man antecknat efter honom:

"Jungfru Maria sitter på en guldstol och har en guldkappa på sig. Der kommer en gammal Guds ängel och säger: Hvad hafver du uti ditt fång? Hon säger: Jag hafver Jesum Christum som hafver varit dubba slagen genom händer och fötter så väl för den fattige som för den rike, så väl för den rike som för den fattige. Hvilken dessa ord läsa kan tre gånger fastande, om morgon, piga eller sven, mö eller dreng; den skall synder och sorger fly ifrån som hagel ifrån sky."

Efter det första upsalamötet 1572 kallades Bero Olai till Skara för att af konsistorium varnas för sitt uppförande. Han underskref med namnet Bero i Lundby Upsala-mötets beslut 1593, † 1596.

Fil. doktor *Henricus Torstani Soterus,* född i Soteby af Tössö pastorat i Dalsland 1600, fil. d:r i Wittenberg 1628, kallades från Holland 1630 af Gustaf II Adolf att blifva rektor scholæ i Göteborg, hvilken då inrättades, pastor i præbendet Tufve och Lundby 1631, vid gymnasii inrättning 1640, theol. lektor med bibehållande af sitt præbende, kontr.-prost i Lundby prosteri, † 1645.

Fil. doktor *Jonas Petri Torinius,* född i Thorestorp 1610, fil. lektor 1642; theol. lektor, rektor scholæ i Göteborg och pastor i Lundby 1645, kontr.-prost i Lundby prosteri 1646, vald till kontr.-prost i Fjäre och Wiske prosteri 1650, riksdagsman 1664, domprost 1665, † 1671.

Theol. doktor *Johan Carlberg,* kontr.-prost 1677.

Se biskoparne.

Fil. doktor *Johannes Haquini Florander,* född i Kalf 1617, idkade handtverk tills sitt 17:de år, student och fil. d:r i Upsala, höll 1650 en disputation på Hebreiska, lektor i Fys. och Log. 1654, var någon tid lektor i Grekiska, theol. lektor 1672, prost öfver Fjäre och Wiske prosteri 1666, riksdagsman 1672, domprost 1687, afstod kontr.-prostsysslan till Kellander 1693, † 1707.

Fil. doktor *Pehr Kellander*, född 1665 i Hvetlanda af Wexiö stift, der fadren var pastor. Student i Lund 1676, fil. d:r i Upsala 1682, kallades s. å. af biskop Wallerius att förestå den lediga mathem. lektionen i Göteborg, prestvigd s. å., pastor i Lundby, Wädtle härad, 1685, kallades 1693 att i Stockholm öfvervara drottning Ulrika Eleonoras begrafning, var tillika riksdagsman, blef efter hemkomsten kontr.-prost i hela domprosteriet, † 1709 och ligger begrafven i Lundby kyrka.

Fil. doktor *Eric Gustaf Lithovius*, född i Eskilstuna 1677. Fadren prost. Student i Upsala 1695, prestvigd 1705, notarie i hof-konsistorium 1706, fil. d:r 1707, kongl. hofpredikant 1708, utnämnd domprost i Göteborg 1710, kontr.-prost i domprosteriet 1711, var känd för goda predikogåfvor, † 1730.

Fil. doktor *Jonas Moutén*, född i Göteborg 1677. Fadren handlande. Student i Upsala 1700, fil. doktor i Lund 1706, lektor i Histor. och Moral 1710, lektor i Grekiska 1715 och pastor i Lundby 1721, kontr.-prost i Domprosteriet 1731, förste theol. lektor och pastor i Säfve 1741, † 1752.

Arwid Grundell, född i Gamlestaden vid Göteborg 1680. Fadren hejderidare. Erhöll 1706 kallelse af magistraten i Göteborg att blifva komminister i Landvetter, pastor i Landvetter 1717, kontr.-prost i södra Domprosteriet 1735, † 1744.

Sven Jacobsson, född 1697. Student i Upsala 1717, uppehöll sig i Stockholm som informator till 1727, då han reste till London, konsist.-notarie 1729, lektor i Grekiska 1730, prestvigd och kontr.-prost i södra Domprosteriet 1744, andre theol. lektor och pastor i Lundby præbende 1752, riksdagsman åren 1755—56, förste theol. lektor och pastor i Säfve 1759, † 1773.

Birger Dan. Giegskoodh, prestvigd 1708, kollega scholæ i Göteborg s. å., rektor scholæ 1712, pastor i Skepplanda 1719, kontr.-prost i norra Domprosteriet 1736, † 1751, 70 år gammal.

Wilhelm Brag, född i Wärö 1697. Fadren pastor. Student i Lund 1718, prestvigd 1722, domkyrko-adjunkt i Göteborg, pastor i Romeled 1729, kontr.-prost i norra Domprosteriet 1751, examinator på prestmötet s. å., † 1763.

Theol. doktor *Jacob Arfvidsson*, student 1737, fil. d:r 1741, gymnasii-adjunkt 1745, lektor i Histor. och Moral 1749, prestvigd 1751, kontr.-prost i södra Domprosteriet 1759, riksdagsman 1762, † i Stockholm s. å., sedan han erhållit sitt theol. doktors-diplom från Greifswald.

Magnus Wallerius, född i Breared 1709, lär varit brorson af biskop Wallerius. Student 1731, prestvigd och huspredikant hos general *Ribbing* 1737, ostindisk skeppspredikant 1738, regements-pastor vid Bohusläns dragoner 1741, pastor i Örgryte och hospitalspredikant 1743, prost 1759, kontr.-prost i södra Domprosteriet 1763, och tillika öfver norra Domprosteriet 1764, riksdagsman 1769, nedlade prostsysslan 1797, † såsom senior i stiftet s. å.

Theol. doktor *Olof Westman*, född i Göteborg 1750. Fadren rådman. Student i Upsala 1756, fil. d:r 1773, e. o. gymnasii-adjunkt 1774, reste några år utrikes, återkommen till Göteborg utnämndes han 1779 till lektor i Log. och Met., sekreterare i kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg, erhöll Starrkärrs pastorat till præbende, bevistade jubelfesten i Upsala 1793, och blef då theol. d:r, kontr.-prost i Domprosteriet 1797, riksdagsman 1800, domprost i Skara 1801, riksdagsman i Örebro 1810, ledamot af K. N. O. s. å., † 1811.

Theol. doktor *Abraham Wetterberg*, född i Harplinge 1753. Fadren theol. doktor och pastor i Wärö. Student 1771, fil. d:r i Upsala 1776, docent i Poës. 1777, e. o. gymnasii-adjunkt 1778, fil. lektor 1779, lektor i Grekiska 1785, pastor i Lundby præbende 1796, prestvigd s. å., andre theol. lektor 1801, kontr.-prost i Domprosteriet samt pastor i Säfve s. å., theol. d:r 1809, tjenstfri 1813, † 1815.

Theol. doktor *Adolf Wilhelm Ekebom*, född i Ljungby 1757. Fadren domprost. Student i Lund 1775, gymnasii bibliothekarie i Göteborg 1776, fil. d:r i Lund 1778, konsist.-notarie s. å., docent vid gymnasium 1781, lektor i Histor. och Moral 1785, lektor i Grekiska 1801, andre theol. lektor och pastor i Lundby 1802, prestvigd och kontr.-prost i Domprosteriet s. å., ledamot af kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1777, dess ordförande 1791, theol. d:r 1809, tjenstfri 1813, † 1815.

Theol. doktor *Johan Ulrik Blomdahl*, född i Hjertums socken 1762. Fadren uppbörds-skrifvare. Student i Upsala 1782, fil. d:r i Greifswald 1785, prestvigd 1787, kollega i Göteborgs trivial-skola 1791, past.-exam. s. å., kyrkoh. vid Christinæ församlings svenska afdeln. i Göteborg 1792, kyrkoh. i Starrkärr 1802, prost 1803, kontr.-prost i Domprosteriet 1805, ledamot af evangeliska sällskapet 1809, riksdagsman i Örebro 1812 och i Stockholm 1815, ledamot af svenska bibel-sällskapet i Stockholm 1815, af samfundet pro fide et christianismo s. å., revisor i stats-, banko- och riksgäldsverken 1817, theol. d:r 1818, kyrkoh. i Lundby, Wädtle härad, 1820, ledamot af K. N. O. 1829, afsade sig kontr.-prost-sysslan i Domprosteriet 1831, tjenstfri 1834, † 1836.

Theol. doktor *David Magnus Hummel*, född i Göteborg 1775. Fadren sedermera kyrkoh. i Landvetter. Student i Lund 1793, fil. d:r 1799, prestvigd 1800, past.-exam. 1803, komm.-adjunkt vid Domkyrkan 1804, tillika e. o. gymnasii-adjunkt 1805, v. pastor 1808, ledamot af evangeliska sällskapet i Stockholm 1809, pastors-adjunkt vid Domkyrkan 1813, ledamot af kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1814, kyrkoh. i Istorp 1817, domprost i Göteborg 1818, ledamot af K. N. O. 1820, theol. d:r 1830, kontr.-prost i södra Domprosteriet 1832, † 1849.

Theol. doktor *Johan Henrik Thomander*, född i Fjelkinge af Lunds stift 1798. Fadren prest. Student i Lund 1812, prestvigd 1821, slottspredikant på Karlshamns kastell s. å., v. kollega scholæ i Karlshamn från 1815 till 1817, semin. docent 1827, disp. i stället för past.-exam. 1828, e. o. theol. adjunkt 1831, theol. past., professor och kyrkoh. i Husie 1833, theol. d:r med hedersdiplom vid Köpenhamns universitet 1836, riksdagsfullm. 1840, 44, 47, 50 och 53, ledamot af K. N. O. 1848, domprost i Göteborg 1850, kontr.-prost s. å., en af de 18 i svenska akademien 1855, biskop öfver Lunds stift och pro-kansler vid Lunds akademi 1856, † 1865.

Theol. doktor *Pehr Wieselgren*, kontr.-prost 1857, begärt afsked derifrån 1861. Se n. v. konsist. ledamöter.

Theol. doktor *Claes Svante Lindskog*, född i Tverred 1820. Fadren kommissions-landtmätare. Student i Lund 1840, fil. d:r 1844, prestvigd 1845, predikant vid Halmstads länshäkte 1845, past.-exam. 1853, bat.-predikant vid Hallands infanteri-bataljon s. å., kyrkoh. i Örgryte med Carl Johans församling 1861, kontr.-prost i Domprosteriets södra kontr. s. å., riksdagsman 1865, theol. d:r 1868.

Göteborgs stad och dess område

omfattar: Gustavi Domkyrko-, Christinæ-, Garnisons- eller Kronhus-, Carl Johans-, Stadens Fattighus- samt Hospitalsförsamlingen. Areal omkring 3,000 Tld.

Göteborg, rikets andra stad, stapelstad vid Göta elfs utlopp, är den mest regelbundet byggda i riket. Gustaf II Adolf tillkommer äran af det nya Göteborgs anläggning. Hans in i framtiden seende blick såg förvisso, af hvilken betydenhet en stad på denna plats skulle blifva, helst som det var den enda hamn, Sverige då egde vid vesterhafvet. Stående på lilla Otterhällan mönstrade han den kringliggande trakten, och med sitt finger pekande ut åt nejden sade han: "Der skall staden stå." Trakten var dock sumpig tillfölje af dess närhet vid hafvet och Göta elf, hvilket förorsakade mycken möda och arbete vid grundläggningen. 1619 utfärdades dess interimsprevilegier, och borgerskapet i nya Lödöse samt det i den förstörda staden Göteborg på Hisingen, hvilket till stor del bestod af idoga och företagsamma holländska emigranter, anbefalldes att inflytta i den nyanlagda staden. 1621 erhöll staden sina egentliga previlegier och uppblomstrade snart genom den rike holländaren *Abraham Cabiljous* stora verksamhet och inflytande. Alldenstund staden låg så öppen för fiendtliga anfall, blef den försedd med en god och pålitlig befästning. Den var ock af nöden, ty Göteborg hade alltid varit och blef allt framgent en stötesten för Danskarne, hvilka också under Kristian IV angrepo den 1644, men blefvo tillbakadrifna. Äfven de följande konungarne omfattade Göteborg med synnerlig välvilja. Och fastän *Gyldenlöwe* 1676 och 1678 hotade staden, likaså *Tordenskiöld* år 1719, lyckades den dock alltid rädda sig undan deras fiendtliga angrepp, af hvilka det sista företogs år 1788 då Gustaf III genom sin personliga närvaro räddade densamme. Sedan denna tid har Göteborg, ostörd af krigets oroligheter, alltjemt gått framåt. År 1807 började raseringen af fästningsverken. Stadens vexande omfång måste för öfrigt gjort denna åtgärd förr eller senare nödvändig. Der fästningsvallar fordom stått, höja sig nu präktiga qvarter, som utsträcka sig på andra sidan vallgrafven. Längs dennas yttre sida befinna sig nu trädgårdsföreningens park och nya alléen. Sedan 1700 har landshöfding och biskop haft sitt säte här. Staden omgifves i söder af de till en del fyllda vallgrafvarne samt af en vacker dubbel allée-plantering,

i norr ligger utmed elfven berget, Qvarnberget, hvarpå navigationsskolan är uppförd; i nordvest stora och lilla Otterhällan med ett storartadt tyghus för Göta artilleri-regemente; i öster utbreder sig Gullbergs vass, hvilken snart torde komma att bli bebygd som ny del af staden. I vester från den egentliga staden ligga de nu med denna förenade Masthugget och Majorna; i söder: Hagorna; i söder från Gullbergsvass: förstaden Stampen. Staden genomlöpes af en mängd kanaler, hvilkas vatten komma genom Fattighus-ån från Mölndals-ån. Öfver kanalerna och vallgrafvarne leda 26 broar, de flesta af jern. De förnämsta af stadens torg äro: det ungefär i midten af staden belägna Gustaf Adolfs torg med samma konungs af Fogelberg modellerade bildstod, upprest 1854, stora Salu- eller Kungstorget med vattenhämtningsställe, Fisktorget, Grönsakstorget, Trätorget, Jernvägstorget och Jerntorget m. fl. Utom vallgrafven i söder ligger Kungsparken med bältespännarne, modellerade af Molin, och den vackra Trägårdsföreningsparken. Bland framstående bygnader må nämnas: Landshöfdinge-residenset, Rådhuset, Börsen, Stora Theatern, Elem.-läroverket, Jernbane-stationshuset, Artilleri-kasern, Museum, Stadens Barnhus, Allm. och Sahlgrenska Sjukhuset, Fattigförsörjnings-inrättningen, Cellfängelset m. fl. Kyrkor: Domkyrkan, Christinæ, Haga-, S:t Johannis-kyrkan, Kronhuset, Carl Johans kyrka, Fattighus-kyrkan, S:t Brigittas kapell, Mosaiska, Katholska och Engelska kyrkorna. Af undervisningsverk: Elem.-läroverken, Chalmerska Slöjd-skolan, Navigations-skolan, Folkskolelärare-Seminarium, Handels-Institutet, Real-Gymnasium, Lyseum, Willinska skolan, Slöjdföreningen, Folkskolorna, Tysta skolorna vid Klippan och i Haga för döfstumma samt flera privata skolor. Sjukvårds-inrättningar, hvilka företrädesvis må nämnas: Allm. och Sahlgrenska Sjukhuset, Barnsjukhuset, Sjukhuset för obotliga sjuka. Bland allmännyttiga verk och inrättningar må nämnas: Gasverket, Nya Vattenledningen, Enskilda Banken, Skandinaviska Banken, Göteborgs och Göteborgs och Bohusläns Sparbankar.

Gustavi Domkyrko-Församling.

Reg. 1 kl., eger jus præsentandi samt Fässbergs pastorat såsom præbende till Domprosten. Ursprungliga privilegiibrefvet lär numera icke finnas och dess datum är obekant. Genom kongl. bref d. 20 febr. 1679 blef församlingens "förundte Jus præsentanti och frie Kyrkoherdeval" stadfästadt. — Nu gällande reglemente för församlingen och dess kyrkoråd är af d. 12 nov. 1845. Vid val till prest, orgelnist och kantor sker omröstning per capita. Folkmängden vid 1870 års slut 35,930 personer.

Domkyrkan uppfördes samtidigt med stadens anläggning, såsom man kan döma af invigningsåret 1633, då hon d. 10 aug. af superintendenten *Andreas Prytz* invigdes och erhöll namn af

Gustavi kyrka såsom erkänsla och ett tacksamt minne efter kon. Gustaf II Adolf. Den förste justitie-presidenten här i staden, *Nils Börgeson*, lade första grunden till denna kyrkobyggnad och skänkte betydligt dertill. Den var 81 aln. lång, 34 aln. bred och 45 aln. hög ifrån grunden till taket. Hon var försedd med koppartak, orgelverk och en mängd inre prydnader, då hon vid eldsvådan i april 1721 förstördes. De gamla murarne kunde likväl begagnas vid den nya kyrkobyggnaden, i hvilken redan följande år den 25 maj gudstjenst åter förrättades. En längre tid förflöt likväl innan kyrkan kunde anses färdigbyggd. Men denna tempelbygnad fick ej heller långvarit bestånd, ty vid den stora eldsvåda, som 1802 öfvergick Göteborg, blef kyrkan åter ett rof för lågorna och måste nu från grunden nybyggas, hvilket skedde så troget på den gamla grunden, att till och med den sneda ställningen bibehölls. De gamla murarne nedtogos år 1804, ny grund lades, de gamla gråstensmurarne lades jemt med marken, och de nya uppfördes af tegel, med en yttre revertering af flensburgersten. Kyrkan har tornet i vester och ett halfrundadt kor i öster, på norra och södra sidorna 2:ne utbyggnader med frontoner öfver, så att dess plan utgör ett kors. Kyrkan uppfördes efter framl. fortefikations-kaptenen *C. W. Carlbergs* ritning och invigdes h. trefaldighets-söndag 1815 af stiftets biskop, *Johan Wingård*. Bygnadens största längd är 200 och största bredd 128 fot. Skeppet och korset hålla 77 fot i bredd och 48 i höjd, tornet å nedra afdelningen 78 i bredd och från marken till lanternan 178 fot i höjd. Portalen vid hufvudingången består af 4 doriska fristående kolonner af skottsk sandsten. Vid första anblicken af kyrkans inre bredd fästes uppmärksamheten vid att pelarrader saknas. 10 joniska väggkolonner af sandsten omge rundelmuren och uppbära ett joniskt bjelkverk, som sträcker sig kring hela byggnaden. Altaret, hvilket har sin plats vid midten af rundelmuren, prydes af ett kors med svepduk samt af tvenne bedjande englar och några englahufvud. Predikstolen är utsirad med bildhuggerier och rika förgyllningar. Orgeln, 51 stämm., 3 man., renoverades 1849 af Marcussen & Son med en kostnad af omkring 25,500, rdr rmt; 3:dje manualen byggdes 1866 af desamme. Kyrkans silfver väger 878$^3/_4$ lod. Deribland 2 stora ljusstakar, vägande 344 lod, skänkta af *Cecilia von Lengrens* arfvingar; 1 förgyld vinkanna, vägande 185 lod, skänkt af grosshandl. *A. W. Levgren* d. $^{25}/_1$ 1831 såsom minne af fru Sophia Levgren, född Tranchell; kalken, vägande 74 lod, af år 1679; 1 antikt arbetad dopskål af år 1688 m. m. Vidare må nämnas de två stora kandelabrarne, hvilka 1859 uppställdes i koret. På hösten 1852 anlades af engelska civil-ingeniören Hadon kyrkans värmledning, den första i Sverige. Påföljande år förseddes kyrkan äfven med gasupplysning. Uti tornet finnas 4 stycken ringklockor, gjutna på Marieberg vid Stockholm af C.

Apelqvist. Den största väger öfver 38 skepp:d och är bland de största i Norden, gjuten 1816.

Bland annan inskription finnas på dem äfven följande verser, af erkebiskop *J. O. Wallin* författade. På storklockan:

O menska gif akt när mitt manande ljud
Högtidligt och mäktigt kring nejderne höres,
Och skynda till Templet att lofva din Gud
I hvilken allena du lefver och röres.
Dock var icke sjelf blott en ljudande malm
Det är icke nog för ditt lugn, för ditt bästa
Att läsa din bön och att sjunga din Psalm;
Men göra Guds vilja och älska din nästa.

Den andra klockan, vägande öfver 27 skepp:d, gjuten 1815, har versen:

Kommer till det rum der Herren dyrkas,
Det är heligt det är himlens port;
Kommer hit, att helgas, lugnas, styrkas,
På den dag, som Herren hafver gjort
Jesu vänner hålla andans enhet
Genom kärlekens och fridens band,
Och med samvetsro med hjertats renhet
Vandrer Jesu väg till glädjens land.

Den tredje klockan, vägande öfver 13 skepp:d, gjuten 1815, har versen:

Fadren öppnar än sin famn,
Syndare din frid besinna
Skynda att i Sonens namn
Angerfull sin tillgift vinna
Låt hans anda dig regera
Att du aldrig syndar mera.

Den fjerde eller böneklockan, vägande omkring 9½ skepp:d, är gjuten 1816. På denna står:

Låt bittida och sent Ditt böne-offer brinna
Att du med Gud förent Dig natt och dag må finna
Ditt hopp till Honom sätt, Din tröst till Honom bygg
Då blifver mödan lätt, Då blifver hvilan trygg

Timklockan, vägande 6 skepp:d, är gjuten i Göteborg af C. A. Horner 1825 och har denna vers:

Lär att rätt använda tiden
Ty den stund som är förliden
Du ej mer tillbaka får
När jag timmans slut förkunnat
Är dig kanske ej förunnat
Att mitt ljud du mera hör.

Den mindre klockan för qvart-slagen väger öfver 3 skepp:d, gjuten i Göteborg af C. A. Horner 1825. På denna läses:

Mät tiden blott med år
Timman och som snart förgår
Är en vigtig del af tiden
Derför akta på ditt kall
Vet att redo göras skall
Hur dess qvart ocb använd blifvit.

År 1822 blef den stora platsen, som omger kyrkan stensatt. Den begagnades ända till 1802 såsom begrafningsplats. 1860 upptogs stensättningen och platsen inhägnades med ett dyrbart jernstaket.

Domprostar:

Fil. doktor ***Silvester Johan Phrygius,*** domprost 1620. Se superintendenterne.

Fil. doktor ***Anders Johan Prytz,*** domprost 1631. Se superintendenterne.

Theol. doktor ***Ericus Erici Brunnius,*** domprost 1647. Se superintendenterne.

Fil. doktor ***Jonas Petri Torinius,*** domprost 1665. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor ***Daniel Laur. Wallerius,*** domprost 1671. Se biskoparne.

Theol. doktor ***Mathias Iser,*** född 1646 i Alsters socken i Wermland. Fadren komminister. Fil. d:r i Upsala 1672, pastor vid lif-regementet 1674, kongl. hofpredikant 1676, domprost i Göteborg 1678, s. å. pastor vid Marie församling i Stockholm, pastor primarus i Stockholm 1681, theol. d:r 1693. biskop i Westerås 1711, † 1725. Hans barn adlades under namnet *Iserhjelm.*

Fil. doktor ***Johan Iser*** egde ifrån den 7 aug. 1678 till den 20 febr. 1679 fullmakt å domprostembetet, på sistnämnde dag återkallades fullmakten, var förut theol. lektor och domprost i Karlstad.

Theol. doktor ***Johannes Johannis Carlberg,*** domprost 1679. Se biskoparne.

Fil. doktor ***Johannes Haquini Florander,*** domprost 1687. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor ***Erik Löfgren,*** född i Westerås 1672. Fadren landskamrer. Student i Upsala 1688, fil. d:r i Upsala 1697, prestvigd 1700 till pastor vid ett dragon-regemente, 1703 pastor vid lif-regementet, bevistade i dessa tjenster fälttågen och besökte under dem akademien i Wittenberg och Leipzig, ordin. hofpredikant 1705. Då han var med svenska

arméen i Sachsen blef han domprost i Göteborg, hvilket embete han tillträdde 1708, † 1709.

Fil. doktor *Erik Gustaf Lithovius*, domprost 1710.
Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Anders Hilleström*, efter erhållen fil. doktorsgrad huspredikant hos k. rådet grefve *Wrede*, 1718 domkyrko-komminister, domprost 1730, † 1754.

Theol. doktor *Mathias Otto Ubeckel*, var fältprost och pastor vid Christinæ tyska församling, då han 1754 blef domprost, † 1759.

Theol. doktor *Olof A. Ekebom*, född i Uddevalla 1716. Fadren tygmästare. Student i Upsala 1736 och i Lund 1741, fil. d:r 1745. Understödd af hvitfeldtska stipendii-medel reste han utrikes 1744 och hade rekommendation af erkebiskop Jacob Benzelius, bevistade Rostocks akademi till 1746, hemkom och prestvigdes af bemälte erkebiskop, bat.-predikant på Elfsborgs fästning s. å., kyrkoh. i Ljungby 1749, domprost i Göteborg 1761, theol. d:r i Greifswald 1762, ledamot af samfundet pro fide et christianismo, af kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg och dess ordförande 1784, † s. å.

Theol. doktor *Johan Wingård*, domprost 1785.
Se biskoparne.

Theol. doktor *David Magnus Hummel*, domprost 1818. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Johan Henrik Thomander*, domprost 1850. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Pehr Wieselgren*, domprost 1857.
Se n. v. konsistorii-ledamöter.

Stads-Komministrar:

Petrus Birgeri Starchelius, komm. 1687.
Se kyrkoh. i Svenljunga.

Hans Wiljamsson.

Hans Andrew Gädda, komm. 1703, komm. vid S:t Nicolai kyrka i Stockholm 1712, pastor i Norrköping 1724, † 1725.

Lars Malmén, komm. 1712, kyrkoh. i Karlshamn 1717.

Fil. doktor *Anders Hilleström*, komm. 1718.
Se domprostarne.

Fil. doktor *Magnus Chorin*, komm. 1732, † 1737. Var stamfader för ätten Crusenstolpe.

Anund Hammar, komm. 1736. Se kyrkoh. i Warberg

Fil. doktor *Johan Gadelius*, son af lektorn och prosten Gadelius. Student 1732, fil. d:r 1738, prestvigd 1741, stads-kateket 1748, komm. 1753, † 1769.

Fil. doktor *Lars Nordblom*, född i Getinge 1726. Fadren klockare. Student i Lund 1745, fil. d:r derstädes 1754, komm.-adjunkt vid domkyrkan 1755, past.-exam. 1764, komm. 1769, † 1807.

Andreas Eliäson Hilleström, född i Göteborg 1757. Fadren supercargeur vid ostindiska kompaniet. Student i Lund 1776, skolmästare vid setheliska skolan i Sätila 1781, prestvigd 1789, konsist.-amanuens 1790, tillika komm.-adjunkt s. å., past.-exam. 1792, komm. 1808, † 1818.

Fil. doktor *Andreas Kollinius*, komm. 1818.

Se kontr.-prostarne i Marks och Bollebygds kontrakt.

Fil. doktor *Nils Paulsson*, komm. 1820.

Se kyrkoh. i Istorp.

Carl Adam Ullman, komm. 1831.

Se kontr.-prostarne i norra Elfsyssel.

Emanuel Claesson, komm. 1837.

Se kyrkoh. i Kalf.

Johan Olof Johansson, komm. 1855.

Se kyrkoh. i Enslöf.

Mårten Hallén, född i Åhrstad 1811. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1833, prestvigd 1837, predikant vid stadens fattighus och korrektions-inrättning 1841, past.-exam. 1843, v. pastor 1847, komm. 1865.

Andre Komministrar:

Vid kyrkostämma d. 17 nov. 1858 med Gustavi Domkyrko-församling beslutades om anställandet af en andre komminister i stället för komministers-adjunkt.

Johan Severin Dock, född i Laholm 1800. Fadren färgare. Student i Lund 1819, prestvigd 1828, komm. i Lundby på Hisingen 1845, andre komm. härstädes 1859, † 1865.

Carl Christoffer Sjöblom, född 1834 i Fjärås. Fadren numera kyrkoherde i Bollebygd. Student i Upsala 1853, prestvigd 1857, andre komm. 1868.

Stads-Kateketer:

Johan Tranberg, kateket 1697.

Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Claudius Backe, kateket 1700. Se kyrkoh. i Enslöf

Fil. doktor *Ericus Giers*, kateket 1707.

Se kyrkoh. i Söndrum.

Jacob Ekström, kateket 1711.

Se kyrkoh. i Träslöf.

Lars Brink, kateket 1716, † 1717.

Carl Christian Gadd, kateket 1717.
Se kyrkoh. i Romeled.

Daniel Lindhult, kateket 1735.
Se kyrkoh. i Getinge.

Peter Backen, kateket 1740.
Se kyrkoh. i Breared.

Fil. doktor *Johan Gadelius,* kateket 1748.
Se stadskomministrarne i Göteborg.

Fil. doktor *Hans Gjedda,* kateket 1756.
Se kyrkoh. i Romeled.

Magnus Westberg, kateket 1765, tog afsked 1794, † 1797.

Benjamin Bagge, kateket 1794.
Se hospitalspredikanterne.

Lars Magnus Bromander, kateket 1823.
Se kontr.-prostarne i Wikornes södra kontrakt.

Fil. doktor *Magnus Ullman,* kateket 1828.
Se kyrkoh. i Uddevalla.

Theol. doktor *Gustaf Daniel Björck,* kateket 1840.
Se biskoparne.

Fil. doktor *Johan August Grevillius,* född i Kalf 1816. Fadren prost. Student i Upsala 1835, fil. d:r 1841, prestvigd s. å., kateket 1844, kyrkoh. vid S:t Hedvigs församling i Norrköping 1851.

Josua Colliander, född 1822 i Forsheda socken af Wexiö stift. Fadren kyrkoherde. Student i Upsala 1844, prestvigd 1846, brukspredikant vid Hörle i Småland 1847, kateket här 1852, kyrkoh. i Lunds stift 1857.

Fil. doktor *Casper Johan Johnsson,* kateket 1858.
Se komministrarne i Christinæ församling.

Thure David Hellberg, kateket 1862.
Se kontr.-prostarne i Wikornes södra kontrakt.

Fil. doktor *Adolf Fredrik Lindegren,* kateket 1863.
Se kyrkoh. i Örby.

Svante Julius Edvard Holmdahl, kateket 1870.
Se komministrarne i Christinæ församling.

Predikoskyldighet: Obestämd, alternerar emellan presterskapet.

Stads-kateket-tjensten tillsättes af magistraten. Instruktion för honom är af konsistorium utfärdad den 15 okt. 1851.

Konvention.

"Oscar med Guds nåde, Sveriges, Norriges, Göthers och Wendes Konung. Wår ynnest och Nådiga bevågenhet med Gud allsmägtig Troman, Tjenare, Doktor, Biskop, Commendör af vår Nordstjerne-Orden, så och Consistorialis; Sedan Domkyrkoförsamlingen i Göteborg under nuvarande Kyrkoherdeledighet derstädes, vid lagligen utlyst samt i vederbörande ombuds närvaro hållen Sockenstämma d. 8 Dec. nästlidet år erbjudit och föreslagit att församlingens Pastor eller Domprosten skall af densamma i vederlag för så kallade Påskören årligen uppbära i ordinarie lön 2,400 Rdr, dess Komminister 2,000 Rdr samt Klockaren 666 Rdr 32 sk. hvardera af Domprostens 2:ne adjunkter 800 Rdr och Komministerns adjunkt 900 Rdr allt B:co, dervid likväl det vilkor blifvit fästadt i afseende på särskilda löner åt de ordinarie presternas medhjelpare i Embetet, att församlingen genom sitt Kyrkoråd skall få deltaga i Valet af dem, och i den händelse, att Kyrkorådet i detta hänseende icke med Domprost eller Komminister kunde åsämjas, att det måtte för sin del särskildt få ingå till Eder med förslag å någon Prestman som dertill syntes Kyrkorådet lämpligast, och voro villig att dylikt förtroende mottaga, hvarefter J skolen välja mellan de föreslagna och förordna någon till adjunkt, hvarjemte församlingen vid allmän sockenstämma d. 30 Jan. innevarande år beslutat om den ordning och det sätt hvarpå förenämde medel skulle på församlingen fördelas och sedan indrifvas, samt till vederbörande utbetalas, så hafven J uti underdånig skrifvelse af d. 25 sistlidne April underdånigt tillstyrkt det uppgjorda förslagets nådiga fastställande för en tid af 25 år, men då godkännande å Eder sida å ofvanberörde i förslaget intagne vilkor rörande Adjunkternas aflöning skulle medföra en inskänkning af Edra i lag bestämda skyldigheter och rättigheter, samt ett förnekande af Eder rätt, om behofvet och omständigheterna så skulle kräfva, att använda dessa extra ordinarie prestmän på annan plats i kyrkans eller stiftets tjenst, hafven J underdånigst anhållit att blifva härvid bibehållna och följaktligen berättigade att, med allt billigt afseende å de af församlingens Kyrkoråd eller Ordinarie prestmän gjorda förslag, till adjunkter utse och förordna dem, som J finnen dertill tjenligast.

Hvad sålunda blifvit anfört, hafva Wi uti nådigt öfvervägande tagit och dervid för godt funnit att ifrågavarande löneconvention för en tid af 25 år räknat ifrån den 1 Maj 1850, i nåder fastställa: dock hvad Domprostens och Komministerns adjunkter vidkommer endast för så vidt församlingen frånträder det föreslagna förhållet att genom Kyrkorådet få deltaga i deras utväljande, kommande i motsatt fall med adjunkternas aflöning att på hittills öfligt sätt förhållas; Hvilket Wi Eder till svar och vederbörandes förständigande härigenom meddela befallande Eder Gud allsmägtig nådeligen. Stockholms slott den 27 Juli 1849."

Under Hans Maj:ts
Wår allernådigste Konung och Herres frånvaro
Dess tillförordnade Regering.

G. A. Sparre. **J. F. Fåhræus.**

C. E. Günther. **Br. E. von. Platen.**

Nils af Zellén.

Domprostens lön: af stadens medel 150 rdr, enligt konvention af församlingen 3,600 rdr samt disponerar boställshus.

Stadskomministerns lön: af stadens medel 150 rdr, enligt konvention af församlingen 3,000 rdr samt 500 rdr i hushyre-ersättning.

Andre komministerns lön: 2,000 rdr. Domkyrko-adjunkternas lön: 1,200 rdr hvardera.

Stads-kateketens lön, af stadens medel 450 rdr samt 4 kollekter i stadens kyrkor.

Klockarelönen, enligt konvention 1,000 rdr, bushyremedel 300 rdr samt extra inkomster.

Orgelnistlönen 1,400 rdr.

Kantorslönen 1,075 rdr

Haga-Kyrkan

är att anse som annex till domkyrkan och gudstjensten upprätthålles af dess presterskap.

Kyrkan invigdes vid kyrkoårets ingang d. 27 nov. 1859 af domprosten och theol. doktorn *Wieselgren.*

Redan omkring 10 år förut väcktes först fråga om uppförandet af en ny garnisonskyrka i Göteborg, och åtskilliga medel blefvo dertill förmedelst frivilliga gåfvor insamlade. Men då ett tillräckligt kapital ej kunde åstadkommas, fick förslaget omsider falla, intill dess gifvarne medgåfvo, att de insamlade medlen skulle få användas till en ny kyrka för Hagorna och Masthugget. Till dessa gåfvor kommo nya, deribland af hr *D. Carnegie* den betydliga gåfvan af 56,000 rdr och af hr *Sim. Ahrenberg* 11,000 rdr. En bygnadskommité tillsattes, och plats för bygnaden utsågs på den s. k. Sprängkullen i nya Haga. Grundläggningen företogs i mars 1856. Kyrkans fotmur utgöres af huggen granit, murverket är i allmänhet af tegel, utvändigt klädt med gul klinkert; portaler och fönster af sandsten, finhuggen och prydd med löfverk. Tornspirorna äro upptill afslutade med finhuggen sandsten. På den stora spiran, som är till största delen uppmurad med klinkert, höjer sig öfverst ett 10 fots högt kors af koppar, med kula och ornering i äkta förgyllning. År 1864 har tornet blifvit klädt med koppar. Bygnaden är i engelsk götisk kyrkostil. I plan bildar kyrkans mittelskepp och tvärskepp ett latinskt kors och koret en half åttakant. Invändigt uppbäras mittelskeppets murar af 8 tackjerns- och 4 murade pelare. De senare vid mittelqvadraten, å en af dessa är predikstolen anbragt. Kyrkans längd, torn och kor inbegripne, utgör 155½ fot och dess bredd 54 fot; bredden öfver tvärskeppet 85½ fot. Tornets qvadrat-lika eller undre del håller 76 och spiran 89 fot i höjd, alltså tornets hela höjd 165 fot. Mittelskeppets invändiga höjd är 50 fot. Kyrkan rymmer omkring 1,400 personer; sittplatser uppgå till 840. Bygnaden har utförts under ledning af hr major *Edelsvärd,* som har äran för den vackra inredningen. Kyrkan kostar, inbegripet markens lösning, omkring 190,000 rdr, af hvilka en stor del utgjorts af gåfvor och testamenten. 1861 d. 6 okt. invigdes orgelverket, förfärdigadt af Marcussen & Son, och har kostat 20,000 rdr, hvilka skänktes af 2:ne samhälls-medlemmar. En okänd har skänkt 10,000 rdr, hvilka dels ingått

i bygnaden dels blifvit använda till ett tornur. Kyrkans silfver har blifvit skänkt genom sammanskott af stadons damer. Värmeapparat och gaslysning äro införda. Kyrkans läge är väl vald, med sin grönskande omgifning, som på en gång höjer dess arkitektoniska behag och bereder fridfulla hviloplatser åt de fromma kyrkovandrarne.

Orgelnistlönen: 600 rdr. Kantorslönen: 300 rdr. Kyrko-Inspektorslönen: 500 rdr.

S:t Johannis- eller Masthuggs-Kyrkan

är i likhet med Hagakyrkan att anse som annex till domkyrkan, och gudstjensten upprätthålles af dess presterskap. En gudstjenst hvarje helgedag. Kyrkan invigdes af domprosten och doktorn *Wieselgren* 1866.

Den är belägen på en upphöjd plats vid Stigbergsliden i Masthugget. Såsom en gärd af erkänsla öfverlemnade flera af stadens framstående köpmän en större summa penningar åt doktorn och domprosten *Wieselgren* att enligt godtfinnande användas. Han återlemnade genast medlen med uppmaning att dermed bygga en kyrka för stadens fattigare befolkning, der äfven den minst söndagsklädde skulle finna en fri plats att höra Guds ord. Efter att hafva pröfvat flera förslag rörande lämpligaste platsen för en sådan valdes den ofvan omnämda. Kostnaden för inköpta tomter utgör 20,000 rdr och bygnadssumman 80,000 rdr, så att utgifterna i runda tal utgöra 100,000 rdr rmt. Ritning och öfverinseendet öfver kyrkobygnaden är utförd af arkitekten hr J. A. Westerberg, och byggmästare Krüger utförde arbetet. För kyrkans försättande i komplett färdigt skick finnas icke medel, hvarföre målning och orgel ännu saknas.

Christinæ Församling.

Reg. 2 kl., eger jus præsentandi, består af en tysk och en svensk afdeln. Genom kongl. br. d. 16 okt. 1773 beviljades församlingens ansökan att få välja en svensk pastor jemte den tyske. Folkm. vid 1870 års slut: tyska afdeln. 479 samt svenska afdeln. 7,835, tillsammans 8,314 personer.

Vid Göteborgs grundläggning hade många utländingar der bosatt sig, af hvilka största delen utgjordes af Tyskar, Holländare och Skottar. Emedan desse voro skilda från Svenskarne genom sitt språk, blef det nödvändigt, att de fingo ha sin egen gudstjenst och kyrka. Detta vägrades dem till en början, men 1623 tillstadde regeringen, att de fingo uppbygga en egen kyrka och inkalla prester från Tyskland. Sin första offentliga gudstjenst höllo de i handlanden *Peter Johansson Brandts* hus, beläget näst intill ett hörnhus vid förra Kämpebryggan. Men som denna

församling dagligen tillväxte, blef detta hus snart för trångt. En plats vid stora hamnen i norr blef församlingen tilldelad af stadens tillförordnade kommisarie, *Jacob von Dijk*, och en träkyrka, som förut stått i Ny Lödöse, blef inköpt af Gilius von Eyck 1623 för 300 rdr courant. Denna träkyrka skänkte han sedan till församlingen, som der höll gudstjenst tills 1634, då den var så bristfällig, att den måste nedrifvas. Grundstenen till ny kyrka lades samma år af dåvarande kyrko-föreståndarne: burggrefven *Dan. Lange*, presidenterna *Peder Höger* och *Rutger von Ackeren*, rådsförvanterna *Braunjohan* och *Johan Amya* samt 3 handlande. Den nya kyrkan uppfördes af holländskt tegel, 71 aln. lång och 29 aln. bred inom murarne. Hon invigdes 1648 af d. v. superintendenten doktor *Ericus Brunnius* och erhöll namn efter då regerande drottning *Christina*, som d. 28 april 1649 begåfvade kyrkan med vissa previlegier, bland andra att gudstjensten skulle få hållas på tyska språket och prester inkallas från Tyskland. Samma previlegier stadfästades af konungarne Carl X den 13 febr. 1655, af Carl XI den 6 aug. 1673 samt 10 febr. 1680, och af Carl XII den 31 dec. 1716. Denne senare regent förökade previlegierna dermed, att de tyske pastorerne skulle hafva säte i konsistorium näst efter domprosten. Dessa previlegier stadfästades sedermera af konungarne Fredrik I d. 16 okt. 1733 och Gustaf III d. 22 okt. 1781, hvilken senare tillade, att vid ordinarie kyrkoherde-embets-ledigheter sjelfva välja vikarier, vidare af Gustaf IV Adolf den 13 mars 1798, af Carl XIII den 10 juni 1812, af Carl XIV Johan d. 6 maj 1818 och den 12 april 1821, af Oscar den I den 24 sept. 1844 samt af Carl XV den 30 mars 1860. Den 10 maj 1669 lades kyrkan i aska vid den eldsvåda, som vid samma tillfälle ödelade norra delen af staden. Genom insamlade medel och genom begagnandet af de gamle murarne återuppbygdes hon likväl snart så att församlingen redan 1672 der åter kunde hålla gudstjenst. År 1681 tillbygdes ett grafkor, 10½ aln. långt och 15¾ aln. bredt, af d. v. guvernören öfver Skåne, Halland, Göteborg och Bohuslän, fältmarskalken, grefve *Rutger v. Ascheberg*, hvilken ock derstädes blef begrafven 1694 under närvaro af Carl XI, som särskilt hitkom för att bevista begrafningen. Äfven andra medlemmar af hans familj äro der begrafna. Ny eldsvåda öfvergick åter kyrkan 1746, då utom kyrkan äfven presthus, skolhus och en stor del af norra staden förstördes. Vid återuppbyggandet bibehöllos ännu de gamle murarne, och gudstjensten kunde snart ånyo förrättas der, men tornet blef icke uppbygdt på öfver 30 år. Detta påbörjades i maj 1779 och blef färdigt i aug. 1780. Det är 198 fot högt, med en spira af 12 fots höjd, försedd med en väderflöjel af 3 fots bredd. Läktare och orgelverk invigdes 1788 samt ny predikstol och altar-tafla 1798. Kyrkan eger 3 klockor, deraf storklockan, köpt i Stockholm 1687 för rdr 3,500 rmt,

hittransporterades fritt med kronoskjuts, för hvilket ändamål alla broar och vägar, der den framfördes, undergingo reparation. Hon nedsmalt vid eldsvådan 1746 liksom de öfriga klockorna, hvilka dock alla omgjötos, och samtliga prydas af Christus- och engla-bilder samt af inskriptioner, hvaraf följande må anteknas:

På N:o 1.

Deo gloria in exelsis

Feuer wares des mein Thönen störte,
Als mir die Stadt mit schrecken hörte
A:o 1746. D. 14 Jan.
Feur gab mir wider Klang und Schell
A:o 1746. D. 29 Aug.
Lernt liebe Gothenburger all
Den der mit Feuer soll lauten — kennen
So vill ich gern alsdann verbrennen,
2 Petr 3. v. 10.

Omkring randen af klockan står:

Heut hörst Du, Heut las, Davids Klocken,
Ja las Dich Gottes Stimme locken
Dein Hertz o Mensch, nich zu verstocken,
Ps. XCV, v. 8,

På N:o 2.

Me Qui Audis Auditor, Audi Ut Audias
et Audiaris ab Audiente, Audientes, Audientis
Autore Auditus
Prov. 20. v. 12.

Ich bin durch Bruust und Kunst ein Todt doch thonend ertz.
Ach schellte, doch wenn ich die Kirchenzeit andeute
Des Wörtes Klocken klang, euch så durchs Ohr in Hertz,
Dass Gott nicht noch ein mahl mit Feur Klocken laute
C. Suhm.

Omkring randen af klockan:

Was lebt ruff ich zur Kirch, vas Todt ist zu der Grufft
Wir hat die Klock die dich vom Tod zum Leben ruft
erst hier, so dort, hör doch das Wort
Joh. 5. v. 25.

På N:o 3.

Gegossen in Gothenburg von Johan Daglieb, A:o 1747.

Auf Kinder der Christinen
Auf rufet meinen neuen Tohn,
Komt lernet Gott so dienen
Mit Schalles euch zeuget
Gesegnet heissen sie
Das sind die Christen die
Christina mir gesäuget.

Die kleinste von Dreüen
Wünscht klingende zweüen
von neuen
dem Treuen
Die Braüte zu freüen
Ein neues Gedeüen,

År 1817 undergick kyrkan en stor förändring i det att grafvarna uti densamma fylldes och nya bänkar insattes. Bland de många märkvärdiga personer, som äro begrafna i Christinæ kyrka, må nämnas: generalen och friherren *Johan Benedict von Schönleben*, landshöfding öfver Göteborgs och Bohuslän, född 1612, död 1706, 93 år gammal. Kommerce-presidenten *Abraham von Eich*, död 1677. Märkvärdig, emedan han var den, som i Sverige först införde edsvurna mäklare, auktioner och allmänna utrop m. m. Öfverste *David Sinclair*, dödsskjuten af en kanonkula i slaget vid Warschau 1656. Öfverkommendanten i Göteborg, general-löjtnanten och riddaren af Serafimer-orden *Daniel Johan Zander*, död 1762. Holländske, sedermera svenske amiralen *Martin Thijsen*, adlad *Anckarhjelm*, vann slaget vid Fehmern 1644, befriade Göteborg från förstöring af Christian IV, dog i Stockholm 1657. Amiralen *Jakob de Prou*, död 1711. *Martin Holterman*. Kommerce-rådet, direktören i Ostindiska kompaniet *Magnus Lagerström*, en stor vän och befordrare af vetenskap och konst, död 1759. Öfversten *Nils Påfvenfelt*, dömd till döden för kapitulationen af Mitau, sedermera benådad och 1660 kommendant i Göteborg, död 1675. Af presidenter, burggrefvar och borgmästare äro 11 stycken här begrafne jemte en del kyrkoherdar vid församlingen samt ej att förglömma klockaren Lars Olofson, som efter att hafva varit klockare 61 år lemnade all sin egendom till kyrkan, hvari han är begrafven midt för predikstolen, död 1686. Under de senaste 20 åren har uti kyrkan och platsen deromkring vidtagits åtskilliga förändringar och reparationer: 1852 reparation och förändring af tornbygnaden, huggen granitmur åt norra Hamngatan; 1853 varmlufts-apparat i kyrkan; 1855 nya granittrappor åt norra Hamngatan och nytt jernstaket å granitmuren; 1857 planerades och planterades platsen kring kyrkan; 1859 dubbelfönster; 1862 det nuvarande taket af stenmassa anbragt samt kyrkans år 1684 af hrr *Greve* och *Kock* skänkta 2:ne ljuskronor och den 1657 af hr *Jörgensen* äfvensom den af grefve *Magnus Gabriel de la Gardie* skänkta ljuskronan blefvo förgylda; 1679 skänkte samme grefve ett altare. Christusbilden, räddad vid eldsvådan 1746, finnes ännu qvar. Hvad Aschebergska grafkoret särskildt vidkommer, har kyrko-rådet visat den största omsorg för att bevara detsamma uti ett så prydligt skick som möjligt. Fältmarskalkens samt medlemmars af hans familj kistor af koppar stå der, väl ordnade och omgifna af fä-

derne- och möderne-anherrars vapen. De sorgfanor, som begagnades vid begrafningarna, finnas ännu qvar. Den 17 april 1864 invigdes ny orgel, allt efter nyare tidens uppfinningar, kostar 40,000 rdr, byggd af orgelbyggarne Marcussen & Son i Apenraade. Kyrkans egendom, förutom trenne boställshus samt egne kapitaler omkring 30,000 rdr, utgöres af fattigkassor till ett belopp af 31,531 r:dr 82 öre, coopmanska donationen 1,500 r:dr, donation till skolan 3,750 r:dr, hvilken donation numera användes till utdelning åt församlingens barn i stadens folkskolor, samt handl. *Peter Mjöbergs* donation, 16,893 rdr 82 öre, till fattige köpmansdöttrar vid församlingens svenska afdelning. Dessutom finnas betydliga värdesaker i drifvet silfver, hvilka tillsammans väga 994 lod: en altarprydnad från 1679, vägande 120 lod, dopfuntar, ljusstakar, kannor m. m. I kyrkans arkiv förvaras en fullständig samling af handlingar, deribland 2:ne krönikor från kyrkans grundläggning till närvarande tid.

Kyrkoherdar vid Tyska afdelningen:

Wilhelmus Longinus Kleinschmidt hitkom ifrån Lybeck på församlingens kallelse, prestvigdes i Skara 1624, † 1632. Kleinschmidt var ensam pastor vid tyska församlingen, men af hans efterträdare hafva 2:ne på samma tid varit pastorer. Dervid har församlingen räknat sig tillgodo drottning Christinas previlegier af år 1649, som tillåta församlingen välja en eller flera lärare, hvilka församlingen lönar.

Nicolaus Burmeister, född i Lybeck, ankommen till Sverige blef han skolmästare vid tyska skolan, 1632 prestvigd och installerad i sitt embete som pastor härstädes af superintendenten doktor *Prytz*, † 1654.

Antonius Laymarius ankom hit från Augsburg 1632, Burmeisters kompastor till 1640, då han nedlade embetet.

Fil. doktor *Nicolaus Westerman* efterträdde Burmeister. Född i Göteborg, hade i 12 år studerat i Rostock och erhållit doktors-graden, blef 1655 af superintendenten doktor *Brunnius* installerad i pastors-embetet, hvilket han beklädde i 19 år, † 1674.

Fil. doktor *Johan Otto Buchardus* efterträdde Westerman, född i Parchin i Mecklenburg, pastor härstädes 1674, blef 1675 af biskop *Billichius* ordinerad och installerad till detta embete. Huru länge han var lektor i Log. och Fys., vet man ej med visshet; gymnasii-matrikeln nämner honom endast såsom rektor gymnasii 1671, † 1712.

Theol. doktor *Georg Fredrik Niehenck* från Rostock hade förut varit kyrkoherde vid tyska församlingen i Malmö, blef pastor härstädes efter Buchardus 1713, installerades i embetet s. å. af biskopen, doktor *Poppelman*, † 1752.

Fil. doktor *Johann Gottfried Michaëlis*, pastor vid tyska församlingen i Karlskrona, blef 1753 vald till pastor härstädes, men mottog icke kallelsen.

Johann Henrik Müller blef kyrkoh. 1753.

Fil. doktor *Johan David Stein*, född i Rostock 1748. Fadren juris utriusque doktor. Student i Rostock 1766, i Greifswald 1770, fil. d:r derstädes 1774, doc. i Rostock 1775, kloster-predikant derstädes 1780, utnämnd till tysk kyrkoh. här 1782, prost 1800, † 1819.

David Wilhelm Dunckel, född i Berlin 1793. Fadren bokbindare-ålderman. Student i Berlin 1814 och i Halle 1817, prestvigd i Berlin 1818, pastor vid holländsk-tyska kapellet i Stockholm 1818, tysk kyrkoh. här 1823, hon.-prost 1826, kongl. hofpredikant 1827, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1823, dess ordförande 1828, † 1851.

Christian Prehn, född i Apenraade 1815. Fadren handlande. Student i Kiel 1834, examinerad 1839, rektor vid Borgarskolan i Apenraade 1842—44, prestvigd 1844, diakon i Breckum 1844—49, kyrkoh. i Tolk, nära staden Schleswig 1849—50, v. pastor här 1852, kyrkoh. 1854, hon.-prost, † 1871.

Kyrkoh.-befattningen nu vakant.

Här återtages serien af de pastorer, som efterträdt Laymarius.

Thomas Hacker från Wismar var någon tid vikarius, innan han 1643 af församlingen blef kallad till kyrkoherde, blef s. å., af superintendenten doktor *Prytz* prestvigd och installerad såsom Laymarii efterträdare i embetet, hvilket han nedlade 1669, † 1685, 70 år gammal.

Fil. doktor *Johannes Vultejus*, född i Stockholm 1639. Fadren körsnären E. Wult. Fil. d:r i Upsala 1668, prestvigd 1669, s. å. kallad till kyrkoh. härstädes, fick enkedrottningens kallelse att vara dess öfver-hofpredikant, utnämnd till kyrkoh. i Riddarholms-församlingen i Stockholm och afflyttade 1679 från Göteborg, † 1700.

Fil. doktor *Martin Fredrik Hermanni* blef 1679 af biskop *Wallerius* installerad såsom Vulteji efterträdare. † 1698.

Johan Christopher Staveno från Lybeck blef 1698 af biskop *Carlberg* installerad såsom Hermanni efterträdare, † 1706.

Fil. doktor *Johan Georg Margraff* från Minden var Stavenos adjunkt, blef 1707 af biskop *Nezelius* installerad i embetet, † omkring 1742.

Theol. doktor *Mathias Otto Ubeckel*, kyrkoherde här 1742. Se domprostarne.

Fil. doktor *Christian Adolf Hempe* blef 1755 prestvigd till kyrkoh. härstädes, † 1771.

Ehuru några af förenämnde kyrkoherdar varit födda i Sverige, hafva dock alla innehaft pastorsembetet med förbindelse att i predikningar begagna tyska språket. Men med tiden blefvo flera Svenskar medlemmar af Christinæ församling, hvilka ej förstodo det tyska språket, hvarföre församlingen år 1773 erhöll konungens nådiga tillstånd att hafva en tysk och en svensk kyrkoherde.

Kyrkoherdar vid Svenska afdelningen:

Fil. doktor *Carl Johan Brag*, född i Marstrand 1735. Fadren sedermera kyrkoh. i Tvååker. Student i Upsala 1755, fil. doktor derstädes 1761, doc. sammastädes i Mathematik 1762, gymnasii bibliothekarie i Göteborg 1763, prestvigd 1764, bat.-predikant vid gyllengranatska regementet 1768 och tillika slottspastor å Ny Elfsborg, utnämnd till förste svenske pastor här 1774, hon.-prost 1781, † s. å., ligger begrafven på Hisingen. På hans grafvård läses:

Efterverld, akta denna sten och de dödas mylla, tills dess fridsfursten stenen förstörer och myllan förhärligar.

Fil. doktor *Pehr Læfwander*, född i Skara stift, erhöll fil. doktors-graden i Upsala. Sedan han blifvit prestvigd, tjenstgjorde han någon tid som past.-adjunkt i Stockholm. Erhöll befordran till kyrkoh.-befattningen härstädes 1781, hon.-prost 1786, transport. till Bönegäll 1791, † kort tid derefter.

Theol. doktor *Johan Ulrik Blomdahl*, kyrkoh. 1792.
Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Sven Helander, född i Hellstads pastorat af Skara stift 1767. Fadren militär. Student i Lund 1792, prestvigd i Skara 1794, kyrkoh. här 1803, hon.-prost 1815, † 1847.

Fil. doktor *Jonas Casten Lamberg*, kyrkoh. 1850.
Se n. v. konsistorii ledamöter.

Enligt sockenstämmo-beslut af d. 31 maj och 28 juni 1859 blef i stället för pastors-adjunkt tillsatt komminister.

Komministrar:

Fil. doktor *Casper Johan Johnson*, född i Hvalinge 1821. Fadren theol. doktor och prost. Student i Lund 1839, fil. doktor 1844, kollega i Uddevalla s. å., prestvigd

1845, past.-exam. 1852, tog afsked från kollega-befattningen 1856, domkyrko-adjunkt s. å., stads-kateket i Göteborg 1858, komm. här 1860, † s. å.

Gustaf Sellman, född på Korsnäs i Småland 1824. Prestvigd i Upsala 1853, komm.-adjunkt vid storkyrko-församlingen i Stockholm s. å., predikant vid Stockholms stads arbets-inrättning 1854, komm. här 1861, † 1867.

Ernst Daniel Björck, född i Göteborg 1838. Fadren biskopen och doktorn m. m. *G. D. Björck*. Student i Upsala 1858, erhöll sv. akadem. högre belöning för skaldekonst 1861, förordnad till predikant vid Sätra helsobrunn somrarne 1864-66, sv. akademiens stipendiat 1864, prestvigd 1866, komm. här 1868, † s. å.

Svante Julius Edvard Holmdahl, född i Weinge socken 1841. Fadren orgelnist och klockare. Student i Upsala 1861, prestvigd derstädes 1864, kateket i Maria Magdalena församling i Stockholm 1865, ord. adjunkt vid folkskolelärarinne-seminarium i Stockholm 1866, komm. här 1869, stads-kateket 1870.

Predikoskyldighet: Svenske pastorn och komministern alternera. Nattvardsförhören åligga komministern.

Konvention.

"Kongl. Maj:ts nådiga stadfästade resolution uppå ett vid allmänna Sockenstämmor med Christinæ församling i Göteborg d. 31 maj och 28 juni 1859. I tillförordnade Krono- och Consistorie Ombuds närvaro af vederbörande antaget förslag till öfverenskommelse om sådan förändring i sättet för Presterskapets, Klockarens och Organistens aflöning inom nämde församling, att den hittills brukliga insamlingen af de så kallade Påskören kommer att upphöra, och deremot svarande bestämda årliga inkomster genom uttaxering på församlingens ledamöter, löntagarne beredas å för hvilken för en tid af 25 år träffade öfverenskommelse, ej mindre Göteborgs stifts Consistorium vid handlingarnes öfverlemnande, än öfver Landshöfdinge-Embetet i Göteborgs och Bohuslän, uti infordrat utlåtande undergånigast tillstyrkt nådig stadfästelse; Gifven Stockholms Slott den 27 Januari 1860.

Kongl. Maj:t har ifrågavarande öfverenskommelse uti nådigt öfvervägande tagit, och vill å desamma härigenom hafva meddelat nådig stadfästelse till den lydelse som följer: Såsom ersättning för de hittills vanliga Påskören, hvilkas erläggande upphör, betalas af församlingen årligen följande bestämda lönebelopp nemligen: till hvardera af de tvenne Kyrkoherdarne vid församlingens Svenska och Tyska afdelningar 2,500 rdr, till den kommiuister som enligt församlingens beslut varder med Instruction af Kyrkorådet till biträde åt Pastor vid Svenska afdelningen anställd 1,500 rdr, till Klockaren 1,000 rdr, och till Organisten 1,000 rdr, allt Riksmynt. — — — — — — — — — — Denna öfverenskommelse förblifver gällande under en tid af 25 år räknat från och med den 1:ste nästkommande Maj. Hvilket vederbörande till underdånig underrättelse länder. Datum ut supra."

CARL.

(Sigill.)

Henning Hamilton.

Svenska pastorns lön: af kyrkokassan 187 rdr 50 öre, af stadskassan 150 rdr, påsköre-ersättning enligt konvention 2,500 rdr jemte boställshus.

Tyska pastorns lön: af kyrkokassan 487 rdr 50 öre, af stadskassan 150 rdr, påsköre-ersättning enligt konvention 2,500 rdr jemte boställshus.

Komministerns lön: enligt konvention och derå förnyade stadfästelser af den 20 juli och 7 sept. 1863 samt af den 8 jan. 1864 2,000 rdr jemte fri bostad.

Klockarens lön: 150 rdr, påsköre-ersättning enligt konvention 1,000 rdr, fri bostad samt extra inkomster.

Orgelnistens lön: enligt konvention 1,000 rdr.

Kantorns lön: 600 rdr.

Nedra våningen af tyska pastorns boställshus är anslagen till enkesäte för den pastors-enka, hvilkens man längst varit död.

Garnisons- eller Kronhusförsamlingen

består af 2:ne afdelningar, den militära och civila. Regementspastorn vid kongl. Göta artilleri, hvilken på chefens förslag tillsättes af kongl. maj:t är församlingens pastor. Folkmängden med militär och tygstaten vid 1870 års slut 5,792 personer.

Kronhuset blef straxt efter stadens anläggning bygdt, hvilket synes så väl af dess gamla murar som sällsynta bygnad och arkitektur. Denna kyrka, som troligen är det äldsta hus i staden, är dessutom märkvärdig derigenom att vid den riksdag, som hölls 1660, hade ständerna här sina sammankomster, och att Carl XI här hyllades till Sveriges konung. Bygnaden, ursprungligen ämnad till ett spannmålsmagasin, är delad i 2:ne våningar; den nedra tjenar nu till kyrka, den öfra till tyghus. Intill år 1675 hade garnisonen gudstjenst gemensamt med domkyrkoförsamlingen, och sedan i öfra våningen af d. v. gymnasiihuset, och ifrån år 1680 uppläts åt den nya församlingen att såsom sin kyrka begagna det s. k. gamla kronhuset. Kyrkans längd är 55 aln. och bredd 21. Orgeln, 10-stämmig, invigdes 1832. På predikstolen föreställas uti bildthuggeriarbete de 4 evangelisterna; i taket hänga 3 ljuskronor af messing. På den främsta står gifvarens, *Nils Påfvenhjelms,* namn och vapen. Öfver altaret är i taket en förgyld sol, hvaruti står namnet Jehovah. På ena kyrkoväggen hänger en stor tafla, föreställande Kristi nedtagande af korset. Till år 1717 tjenstgjorde skiftesvis de pastorer, som åtföljt de hitkommenderade regementena, men på fortefikations och artilleristaternas ansökan blefvo de af konung Carl XII benådade med egen pastor, som af bemälte staters anordning undfick lön. Under denna tid förrättade begge pastorerna — den ene från det förlagda regementet — gudstjensten om sön- och högtidsdagar tills år 1722, då pastors-sysslan indrogs, och tjensten blef som förut. Ifrån år 1801 blef regements-pastorn vid Göta artilleri församlingens pastor.

Pastorer:

Fil. doktor *Niclas Hwalberg*, pastor här från 1710 till 1712.

Fil. doktor *Anders Runnewall*, pastor här från 1712—1716.

Peter Lyth, pastor här från 1716—1718.

Lars Ahlman, pastor här från 1718—1728.
Se kyrkoh. i Okome.

Fil. doktor *Magnus Wallenstedt*, pastor här från 1728—1731. Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

David Hummel, pastor här från 1731-1736.
Se kyrkoh. i Lundby, Wädtle härad.

Fil. doktor *Olof Boman*, pastor här från 1736—1746.
Se kyrkoh. i Harplinge.

Petrus Strömbom, pastor här från 1746—1758.
Pastor i Hjerpås, utom stiftet.

Anton Grimbeck, född i Warberg 1726. Fadren bagare. Student i Lund 1746, prestvigd 1751, slottspredikant på Ny Elfsborg 1752, regem.-pastor vid hessensteinska regementet 1759, † 1780.

Fredrik Adolf Silvander, pastor här 1780.
Se kyrkoh. i Istorp.

Hans Christian Hummel, pastor här 1793.
Se kyrkoh. i Krokstad.

Theol. doktor *Jonas Mellander*, pastor för artilleriregementet 1794, hvilken syssla han ensam förrättade till år 1801. Under denna tid förestods garnisons-regement- och civila församlingen af Hummel. Se kyrkoh. i Bollebygd.

Jonas Norlander, född i Undenäs af Skara stift 1754. Student i Upsala 1778, prestvigd till huspredikant hos general *Winklerfeld* 1787, e. o. bat.-predikant vid stedingska regementet och aftonsångsprest vid Garnisonskyrkan 1792, ord. bat.-predikant och slottspastor på Elfsborg 1794, transporterad på artilleriet 1801, regem.-pastor 1804, kyrkoh. i Stentorp af Skara stift 1808, sedan i Fröjered, † 1816.

Johan Thun, född i Fägered af Skara stift 1764. Student i Upsala 1783, prestvigd 1790, e. o. bat.-predikant vid Göta artilleri 1796, aftonsångsprest vid Garnisonskyrkan 1804, ord. bat.-predikant 1805, kyrkoh. i Thun af Skara stift 1816.

Anders Bjursten, född i Bottnaryd af Skara stift 1783, student i Lund 1804, prestvigd 1807, e. o. bat.-predikant 1808, slottspastor på Ny Elfsborg s. å., ord. bat.-predikant 1815, regem.-pastor 1816, kyrkoh. i Borås 1824, fältprost s. å., † vid riksdagen i Stockholm 1834.

Lars Adolf Billqvist, pastor här 1824.

Se kyrkoh. i Tvååker

Adolf Johan Broman, född 1792. Fadren pastor i Kultorp af Wexiö stift. Student i Upsala 1817, prestvigd 1821, e. o. bat.-predikant 1830, predikant vid kronohospitalet 1831, regem.-pastor s. å., prost 1839, kyrkoh. i Otterstad af Skara stift 1839, ledamot i andliga ståndet af K. W. O., † 1871.

Fil. doktor *Gunnar Petersson*, pastor här 1841.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Fil. doktor *Gustaf Theodor Ljunggren*, pastor här 1845. Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Johan Fredrik Lundgren, pastor här 1854.

Se kyrkoh. i Slättåkra.

Johan Magnus Kindberg, född i Tranemo 1805. Fadren hemmansegare. Student i Lund 1829 och i Upsala 1831, prestvigd 1840. v. pastor 1843, e. o. bat.-predikant 1845, past.-exam. 1851, ord. bat.-predikant 1854, regem.-pastor 1859, † 1870.

Hampus Frans August Lönegren, född i Hylletofta församling af Jönköpings län 1822. Fadren komm. i Söraby. Student i Lund 1842 och i Upsala 1844, prestvigd i Wexiö 1845, past.-exam. 1862, komm. i Dannäs 1858, predikant vid straff-fängelset och kronohäktet i Warberg 1867, regem.-pastor här 1871.

Bataljons-Predikant:

Theol. kandidat *August Wilhelm Ekman*, född å Wisingsö af Wexiö stift. Fadren kyrkoherde. Student i Upsala 1844, fil. d:r 1848, prestvigd 1853, theol. kandidat 1857, bat.-predikant vid Göta artilleri-regemente 1861, slottspastor å Ny Elfsborg 1862.

Predikoskyldighet: Högmessa hålles alternativt af regements-pastor och bat.-predikant.

Regements-pastors-lönen: 1,200 rdr, inqvartering, servismedel, påsköre, bäckenpenningar och jura stolæ (omkring 1,800 rdr).

Bat.-predikants-lönen: 500 rdr, inqvartering, servismedel och påsköre (omkring 350 rdr).

Klockarens lön: 175 rdr, påsköre och sportler (omkring 200 rdr).

Orgelnistens lön: 150 rdr och Kantorns lön: 75 rdr.

Stadens Fattighus-Församling
jemte
Allmänna Korrektions-Inrättningen.

Stadens Fattighus är beläget pa Stampgatan vid Mölndalsån. Till en början var det en klädesfabrik, tillhörig burggrefven *Hans von Gerdes*, men blef efter dennes död af arfvingarne 1726 försåld till staden. Här underhållas omkring 80 fattiga, hvilka hafva egen kyrka och prest. En bokhållare, en kokerska jemte annan behöflig betjening finnas här också. Fattighus-inrättningen likasom tillvaron af särskild kyrka och lärare grundar sig på kongl. resolution af den 8 nov. 1726. År 1767 inreddes Fattighus-församlingens första kyrka af en kölna, hvilken i anseende till ökad folkmängd måste tillbyggas. En ny och nog rymlig kyrka blef dock snart af nöden och grundläggningen af denna påbörjades om hösten 1812, och 1814 var kyrkan färdig. Kyrkan har ett vackert läge och är utvändigt 48½ aln. lång, 19½ aln. bred samt har en rymlig läktare. Sittplatser finnas för 500 personer. Altaret är vid ett fönster, och ett i detsamma ställdt kors med krusefix tjenar till altartafla. Orgeln, 11-stämmig, bygd af P. Z. Strand. Tornets öfra del är af trä. På kyrkans båda sidor äro utbyggen eller vapenhus. Ifrån den gamla kyrkan äro tvenne små klockor bibehållna. På den större står följande vers:

När jag ljuder sägom tå,
Låtom oss samhälligt gå
Till Guds hus och Kyrka,
Hören aktsamt Herrans ord.
Gån med vördnad till hans bord.
Eder själ till styrka.

Predikanten tillsättes af Fattighusföreståndarne men får kollationsbref af konsistorium. För sin tjenstgöring vid Korrektions-inrättningen åtnjuter han dubbel tjenstårsberäkning.

Folkmängden vid 1870 års slut 80 personer.

På Korrektions-inrättningen finnes ett större särskildt rum, som begagnas till kyrka.

Predikanter:

Jonas Eliæ Bask, † 1762.

Fil. doktor *Hans Gjœdda*, predikant här från 1763—1765. Se kyrkoh. i Komeled

Fil. doktor *Johannes Willin*, född 1732 nära Göteborg. Student i Lund 1752 och i Greifswald 1754, fil. d:r 1755, prestvigd 1756, rektor vid tyska skolan i Göteborg 1760, predikant här 1765, † 1772. Endast med biträde af några få vänner inrättade han en fattigskola, som ännu efter stiftaren bär namnet *Willinska Skolan*.

Fil. doktor *Erik Wallerius,* predikant här från 1773—1787. Se kyrkoh. i Skredsvik.

Anders Pettersson Widberg, predikant här från 1788—1797. Se kyrkoh. i Okome.

Johan Forsberg, född i Foss pastorat 1753. Fadren torpare. Student i Lund 1779, kollega i trivialskolan i Göteborg 1783, past.-exam. 1791, komm. i Uddevalla 1792, predikant här 1797, † 1810.

Fil. doktor *Samuel Kamp,* predikant här från 1810—1826. Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Peter Anders Rhodin, predikant här 1827. Se komm. i Örgryte.

Johan Gabriel Rising, predikant från 1828—1840. Se kyrkoh. i Ljungby.

Mårten Hallén, predikant här från 1841—1865. Se stadskomm. vid Domkyrkan.

Sven August Olsson, predikant här från 1865—1866. Se komm. i Sexdräga.

Johan Hulthén, predikant här från 1867—70. Se kyrkoh. i Sköfde.

Fil. kandidat *Carl Gustaf Grundell,* född i Ytterby socken, Bohuslän, 1843. Fadren prost och kyrkoherde. Student i Upsala 1863, prestvigd derstädes 1870, fil. kandidat s. å., kateket vid Katarina församling i Stockholm s. å., predikant här 1871.

Predikantens lön: vid Fattighuset 800 rdr samt 2 kollekter, fri bostad och ved.

Klockare-, Orgelnist- och Kantors-tjensterna förenade, lön: 400 rdr.

Predikantens lön: vid Korrektions-inrättningen 500 rdr.

Krono-Hospitals-Församlingen.

Denna församling har med hospitalet f. n. gemensam kyrka och prest. Kyrkan äfvensom sjelfva hospitalsbygnaden är belägen på Härlanda egor. Församlingen utgöres nu, utom hospitalshjonen och betjeningen, af folk, boende omkring hospitalet och på stadens grund. Genom kongl. resolutionen af d. 22 febr. 1827 fingo invånarne i orten omkring hospitalet rättighet att utgöra en egen församling och på hospitalets gamla kyrkogård uppföra en egen kyrka. Kyrkoherden i Örgryte var ifrån år 1772 till 1799 tillika hospitalspredikant. Predikanten tillsättes af Serafimer-Ordens-Gillet. Folkmängden vid 1870 års slut 496 personer.

Predikanter:

Benjamin Bugge, född i Göteborg 1764. Fadren handlande. Student i Upsala 1782, prestvigd 1789, stadskateket i Göteborg 1794, past.-exam. 1798, predikant här 1803, † 1823.

Fil. doktor *Anders Peter Traneus,* predikant här från 1824—1830. Se kontr.-prostarne i Wikornes norra kontrakt.

Adolf Johan Broman, predikant här från 1831—1836. Se regem.-pastorerne vid Göta artilleri-regemente.

Fil. doktor *Johan Collander,* predikant här från 1837—1840. Se kyrkoh. i Näsinge.

Fil. doktor *Oscar Erhard Rabe,* predikant här 1842. Se kyrkoh. i Wärö.

Fil. doktor *Anders Fredrik Landtbom,* född på Tjörn 1807. Fadren polisuppsyningsman. Student i Lund 1831, prestvigd 1839, apologist vid h. apolog.-skolan i Göteborg 1840, fil. d:r 1841, predikant här 1843, v. pastor 1847, v. lektor i Latin 1851—52, adjunkt vid h. elem.-läroverket 1850, begärt afsked från hospitals-predikantsbefattningen 1860, bibliothekarie vid h. elem.-läroverket 1860.

Johan Peter Magnusson, predikant här från 1860—1867. Se kyrkoh. i Karreby.

Olaus Frans B:n Benzer, född 1833 i Halmstad. Student i Lund 1855, kollega vid Uddevalla lägre elem.-läroverk 1859, kollega vid elem.-läroverket i Carl Johans församling 1862, prestvigd 1865, predikant här 1868.

Predikantens lön: af hospitalet 150 rdr, af församlingen 1 rdr 50 öre af hvarje matlag (utgör omkring 50 rdr) samt 3 högtidsoffer och jura stolæ.

Klockarens lön: 75 öre af hvarje matlag (utgör omkring 25 rdr) samt 3 högtidsoffer.

S:t Brigittas eller Klippans Kapell.

På en liten bergskulle, belägen mellan carnegiska bruken och tullstation Klippan, har firman Carnegie & C:o låtit uppföra en mindre kyrkobygnad för 400 personer.

Bygnaden är uppförd under ledning af major *Edelsvärd* och efter engelsk ritning i engelsk-götisk kyrkostil. Grundstenen lades d. 21 maj 1856, och kapellet invigdes våren 1857. Bygnaden, som håller 96 fot i längd och 36 fot i bredd, har i fulländadt skick kostat omkring 30,000 rdr. Gudstjenst hålles hvarje söndag.

Kongl. Flottans Station å Nya Warfvet

är belägen $^1/_2$ mil från Göteborg i Askims härad, Frölunda socken. Till församlingen hörde en mer eller mindre stor kommendering af rote-båtsmän, samt alla vid flottan anstälde personer. Genom kongl. br. af d. 18 juli 1827 blef denna församling skild ifrån n. v. Carl Johans församling i Göteborg, och

sedan d. 25 nov. 1827 har hållits gudstjenst uti en vacker och tillräcklig stor kyrkosal å Nya Warfvet. Sedan kongl. flottans depot 1870 blifvit förlagd till annan ort, har församlingen upplösts, och komma säkerligen de församlingsmedlemmar, som här äro bosatte, att förenas med Frölunda eller Askim.

Pastorer hafva varit:

Carl Peter Jungberg, pastor från 1829—1840.
Se kyrkoh. i Qville.

Marcus Andrias Palmgren, past. från 1843-1853.
Se kyrkoh. i Ljungby.

Anders Jacob Lundgren, t. f. past. från 1853-1854.
Se kyrkoh. i Örmevalla.

Pontus Bernhard Julius Glasell, född i Marstrand 1824. Fadren prost. Student i Lund 1842, tjenstgjort som missionär i Indien i evangelisk-lutherska kollegiets tjenst 1848—1851, prestvigd 1851, bat.-predikant här från 1856—1870.

Ny Elfsborgs Slottsförsamling.

Efter Danskarnes inbrott 1644 anlades Ny Elfsborg på samma holme, der dessa uppbyggt sitt blockhus. Sjelfva anläggningen lär hafva börjats omkring 1646, ehuru fästningen ej blef färdig förr än 1654. Gamla Elfsborg, som icke fullkomligt uppfyllde ändamålet att försvara inloppet till Göteborg, raserades 1660. Ny Elfsborg är anlagdt på 2:ne holmar, dess form är femkantig, och uti ett fyrkantigt torn finnes garnisonskyrkan, hvarest man ännu ser kulor efter tordenskjöldska bombarderingen 1719. Kyrkan är 13 ³/₄ aln. lång och af samma bredd samt 10 ³/₄ aln. i höjd. Predikstolen och altaret är omgifvet med blått kläde. Ibland kyrkans prydnader må nämnas ljuskronan samt flera taflor i oljefärg.

Sedan garnisonen år 1869 indrogs har församlingen upphört. Kongl. maj:t har den 14 juni 1871 förordnat, att, enär Ny Elfsborg i administrativt och juridicielt hänseendo tillhör östra Hisings härad och är beläget närmast till Lundby socken i samma härad, det ock i kyrkligt hänseende skall tillhöra Lundby församling. Numera har Ny Elfsborg upphört som fästning samt är i stället inrättadt till bad-inrättning för salta bad.

Slottspastorer hafva varit:

Johan Gothenius, som var den siste pastorn på gamla Elfsborg och den förste på det nya, var pastor här från 1658—1682. Se kyrkoh. i Forshälla.

Olaus Olinus, pastor från 1683—1696.
Se kyrkoh. i Drengsered.
Sven Kilander, pastor från 1696—1697.
Se kyrkoh. i Sexdräga.
Mathias Gröndell, pastor från 1697—1700.
Se kyrkoh. i Tvååker.
Jacob Ekström, pastor från 1700—1709.
Se kyrkoh. i Träslöf.
Peter Lomberg, pastor 1710.
Se kyrkoh. i Näsinge.
Petrus Lachonius, pastor från 1710—1714.
Se kyrkoh. i Surteby.
T. Lithander, pastor från 1714—1716.
Från Skara stift.
Johan Cullén, pastor från 1716—1718.
Se kyrkoh. i Träslöf.
Johan Lysell, pastor från 1718—1728.
Se kyrkoh. i Kongsäter.
Johan Fortelin, pastor från 1728—1730.
Kyrkoh. i Sjundö pastorat, utom stiftet.
N. N. Klefbeck alternerade någon tid med Fortelin i tjenstgöring.
David Hummel, pastor från 1761—1762.
Se kyrkoh. i Lundby, Wädtle härad.
Lars Bruhn, pastor från 1731—1745.
Se kyrkoh. i Onsala.
Theol. doktor *Olof A. Ekebom*, pastor från 1746—49.
Se domprostarne.
P. Strömbom, pastor från 1750—1751.
Kyrkoh. i Hjerpås, utom stiftet.
Anton Grimbeck, pastor från 1752—1759.
Se regem.-pastorerne i Kronhusförsaml
Theol. doktor *Gabriel Kjerrulf*, past. från 1760-1761.
Se kyrkoh. i Spekeröd.
Stephan Enander, pastor från 1761—1762.
Se kyrkoh. i Tegneby.
Fil. doktor *Carl Johan Brag*, pastor från 1768-1774.
Se kyrkoh. i Christinæ församling i Göteborg.
Fredrik Adolf Silvander, pastor från 1774—1780.
Se kyrkoh. i Istorp.
Ch. Böcker, pastor från 1781, † 1782.
Johan Fredrik Roempke, pastor från 1782—1792.
Se kyrkoh. i Ödsmål.
Hans Christian Hummel, pastor från 1792—1793.
Se kyrkoh. i Krokstad.
Jonas Norlander, pastor från 1793—1801.
Se regem.-pastorerne i Kronhusförsamlingen.
Theol. doktor *Johan Jacob Jacobsson*, pastor från 1801—1807. Se kontr.-prostarne i Marks och Bollebygds kontrakt.
Anders Bjursten, pastor från 1808—1814.
Se regem.-pastorerne i Kronhusförsamlingen.

Lars Adolf Billqvist, pastor från 1815—1824.
Se kyrkoh. i Tvååker.

Lars Hagstedt, pastor från 1824—1833.
Se kyrkoh. i Tranemo.

Carl Daniel Bagge, pastor från 1834—1837.
Se kyrkoh. i Hvalinge.

Carl Fredrik Carlgren, född i Forshälla 1808. Fadren komminister derstädes. Student i Upsala 1827, pastor här 1837, † 1849.

Samuel Johan Engström, född på Gotland 1815. Fadren sjökapten. Prestvigd 1838, v. kateket i S:t Clara församling i Stockholm s. å., pastor här 1849, † 1857.

Anders Elgqvist, pastor från 1857—1861.
Se kyrkoh. i Tranemo.

Theol. kandidat *August Wilhelm Ekman*, pastor från 1862—1869, då tjensten blef indragen.
Se bat.-predikant. i Kronhusförsamlingen.

Allmänna Läroverk och Skolor inom Göteborg och dess område.

Göteborgs högre Elementar-Läroverk

förenar i sig de forna läroanstalterna: Gymnasium, Trivialskolan, sedermera Högre Lärdoms-skolan, hvilka båda uppstodo i medlet af 17:de århundradet, samt den år 1841 inrättade Högre Apologist-skolan.

Vid den nya organisationen af de lägre läroverken, hvilken i kongl. br. d. 6 juli 1849 anbefalldes, blef h. apologist-skolan höstterminen s. å. med h. lärdoms-skolan införlifvad, och till följe af kongl. br. d. 19 juli 1850 blef sistn. år äfven gymnasium med skolorna förenadt till ett enda läroverk, med gemensam rektor, hvilket på grund af kgl. maj:ts förordning af den 14 aug. 1856 kallas Göteborgs Högre Elementar-Läroverk. Det är för närvarande fördeladt i 2:ne linier: latin- och real-linien, samt i 7 klasser (de 2 öfversta med 2-årig kurs.)

Sedan det år 1826 invigda läroverkshuset vid Westra Hamngatan befunnits otillräckligt och vid 1856 års riksdag ett statsanslag af 150,000 rdr till ny läroverksbygnad i Göteborg blifvit beviljadt, uppfördes åren 1860—1862 på en af staden upplåten tomt vid Rosenlundsvägen och Södra Wallgrafven den stor-

artade bygnad, som inrymmer 20 lärosalar, en stor och vacker sollennitetssal, rum för bibliothek och naturhistoriska samlingar m. m., och invigdes d. 23 sept. 1862.

På grund af lärjungarnes med hvarje år ökade antal och det genom nuvarande anordningar betingade behofvet af större klassers fördelande i flera afdelningar är dock att motse, att äfven denna bygnad snart skall blifva otillräcklig. Redan nu har man nödgats till lärosalar inreda sådana rum, hvilka dertill hvarken varit ämnade ej heller äro fullt lämpliga.

Bibliotheket har en samling af 20,000 band. Midt emot läroverket på andra sidan om den rymliga lekplatsen ligger gymnastikhuset, som tillika innehåller bostad för gymnastikläraren. Gymnastiksalen var länge den rymligaste och bäst anordnade i riket. Den uppvärmes liksom läroverkshuset genom i jernrör cirkulerande vatten.

Ritningen till så väl sjelfva läroverket som gymnastikhuset är utförd af stadsarkitekten H. Strömberg i samråd med lektor F. T. Blomstrand, hvilken oek med biträde af nämnde arkitekt å konsistorii vägnar utfört den af dem uppgjorda bygnadsplanen.

Rektor vid läroverket är på grund af kongl. br. d. 30 maj 1857 för 5 år förordnad. Lärarnes antal v.-terminen 1871 uppgick till 31 samt lärjungarnes vid samma termins början till 507.

Stipendii- och understödsfonder vid högre Elementar-Läroverket.

Andersenska stipendium stiftades af handl. *Johan Niclas Andersen* genom testamonte af den 22 febr. 1780. Medlen utgjorde senast 3,221 rdr, hvilka förvaltas af tyska kyrkorådet. Räntan utdelas af pastorerne vid Christinæ församling till studerande vid stadens gymnasium.

J. A. Bergs donation, skänkt af n. m. prosten *Joh. Aug. Berg* i Karup d. 31 okt. 1850. Medlen, senast utgörande 114 rdr 25 öre, förvaltas af rektor. Räntan utdelas till studerande vid högre elementar-läroverket.

Collanderska lönefonden, skänkt genom testamente af rektorn vid Göteborgs trivial-skola, fil. doktorn *A. Colliander.* Medlen utgör 4500 rdr, hvilka förvaltas af konsistorium. Räntan delas mellan de tre äldsta kollegerna.

Collanderska stipendii-fonden. Af den genom ofvannämnde testamente till förbättring i lärarnes löner anslagna summa skänktes vid sista uppgörelsen år 1848 en återstod af reverserade räntor, utgörande 100 rdr. Medlen förvaltas af konsistorium, och räntan utdelas till studerande vid h. elem.-läroverket.

Contubernii- eller hushyre-fonden bildades af den behållna försäljningssumman efter det år 1807 uppförda och 1838 sålda Contubernium. Medlen, senast utgörande 11,961 rdr 18

öre, förvaltas af rektor. Räntan utdelas till studerande vid h. elem.-läroverket vid slutet af höstterminen.

Joh. Gunnarssons gåfva. Medlen, senast utgörande 98 rdr 38 öre, förvaltas af rektor. Räntan lägges tills vidare till kapitalet.

Gyllensténska lånefonden, stiftad genom gåfvomedel af n. v. läroverks-adjunkten, fil. d:r *Bengt Gomer Gyllenstén.* Medlen, 1500 rdr, utlånas af rektor till lärare mot anvisning å qvartal eller vikariearvode. Räntan tilldelas studerande vid h. elem.-läroverket.

Gyllensténska understödsfonden stiftades af ofvannämnde lärare d. 9 maj 1870. Medlen, 5000 rdr, förvaltas af konsistorium. Räntan utdelas till understöd åt behöfvande enkor och barn efter lärare vid h. elem.-läroverket.

Göta Coldinu premiefond. Medlen, 2,434 rdr 84 öre, förvaltas af rektor. Räntan utdelas till studerande vid h. elem.-läroverket.

Kongl. och Hvitfeldtska stipendii-fonden grundar sig på fru *Margaretha Hvitfeldts* d. 22 juni 1664 upprättade och af kongl. maj:t d. 20 aug. s. å. första gången stadfästade testamente. Donationen består af 148 hemman, hvilkas värde anses vara minst 2 millioner rdr, är ursprungligen anslagen till understöd endast åt studerande från Bohuslän. Omkring $^1/_3$ af frälseräntorna ansågs vid reduktionen tillhöra kronan, men konung Carl XI förklarade genom nåd. bref d. 25 okt. 1694, att gymnasiigodset icke skulle undergå någon reduktion. Från den tiden har fonden fått namn af *Kongl. och Hvitfeldtska.* Genom äldre besparingar är en ansenlig kapitalfond samlad. Afkastningen, som år 1868 utgjorde 22,659 rdr 51 öre, användes till understöd åt studerande vid h. elem.-läroverkets gymnasial-afdelning och akademierne i Upsala och Lund samt åtskilliga på fonden anvisade anslag. Stiftelsen förvaltas af ett kuratel, bestående af landshöfding, biskop och justitie borgmästare.

Kinds härads stipendii-fond, skänkt af handl. *And. Jönsson* från Kinds härad d. 26 nov. 1864. Medlen, senast utgörande 20,915 rdr 1 öre, förvaltas af rektor. Räntan tilldelas studerande från Kinds härad dels vid läroverket och dels vid universitetena. Kapitalet ökas årligen med $^1/_{10}$ af räntan.

Lemmichske stipendii-fonden stiftades af handl. i Göteborg *Magnus Lemmiche* genom testamente d. 10 febr. 1804. Medlen, utgörande 400 rdr, förvaltas af konsistorium. Räntan utdelas till studerande på reallinien.

Lundgrenska fonden stiftades af handl. i Göteborg *Anders Lundgren* genom testamente d. 29 maj 1803 och utgör 50 rdr, hvilka förvaltas af konsistorium. Räntan utdelas till en studerande vid h. elem.-läroverket.

Premie- och fattigmedel utgöras af i enligt skolordningen stadgad inskrifnings-afgift samt ändamål att användas:

a) *Socknegångs- eller Djeknepenningar.* Dessa medel, som ungdomen i äldre tider sjelf uppbar i de för hvarje skola bestämda socknar, åtogo sig ständerna vid 1624 års riksdag att utgöra med 6 öre af hvarje å landet bofast man, hvarefter ungdomens socknegång skulle upphöra. På grund af ständernas hemställan vid 1834 ars riksdag blef denna socknarnas afgift genom kongl. br. d. 24 jan. 1835 afskaffad mot ersättning af statsmedel, till ett sammanlagdt belopp af 176 rdr 73 öre.

b) *Studii-skatten af kyrkorna i Halland.* Denna inkomst grundar sig på kongl. resolution d. 26 juli 1646, "på det de fattiga mäns barn ifrån Halland, som i Göteborg studerande varda, måge få något till uppehälle, så vill kongl. maj:t förordna dertill de reditus och studii-skatter, som de Halländske förut måst gifva till Köpenhamns Academia." Donationen är ytterligare bekräftad genom kongl. br. d. 4 dec. 1682 samt d. 1 aug. 1828. Beloppet utgör 67 rdr 50 öre.

c) *Faltzburgska stipendium*, stiftadt af general-adjutanten *Carl G. Faltzburg* genom testamente d. 18 jan. 1750. Medlen utgör 1,000 rdr och förvaltas af konsistorium. Räntan ingår till f. d. gymnasii premie- och fattigkassa.

O. E. Rabes minnesfond. Medlen, utgörande 425 rdr 79 öre, förvaltas af rektor. Räntan utdelas till studerande vid h. elem.-läroverket.

Ramziska stipendii-fonden stiftades genom testamente, som saknar datum, men blifvit inför Göteborgs rådhus-rätt d. 27 febr. 1735 exhiberadt, af lektorn i Mathematik i Göteborg *Joan Ramzius*, hvilken afled derstädes sistn. år. Medlen, utgörande 1,125 rdr, förvaltas af konsistorium; af räntan utdelas stipendier till studerande vid h. elem.-läroverket.

Svahliska stipendii-fonden, stiftad af konrektorn vid Göteborgs trivial-skola, *Lars Svahla*, som genom testamente af d. 26 juni 1749 skänkte sin förmögenhet till Göteborgs h. elem.-läroverk. Medlen utgör 7,909 rdr 79 öre och förvaltas af rektor. Räntan utdelas till studerande i 4:de och 5:te klasserna, födda i Mark eller Kind.

Stipendium collectaneum, som årligen insamlas genom 4 ovilkorliga kollekter öfver hela stiftet till studerande ungdomen vid akademierna, grundar sig på kongl. br. af d. 16 sept. 1694, d. 20 sept. 1732 samt kongl. resolutionen på presterskapets besvär d. 10 mars 1819 § 43. Fördelningen verkställes af konsistorium efter från Göteborgs nation i Upsala och Lund ingifna förslag, hittills vanligen hälften till hvardera universitetet.

Underderstöd till uppköp af böcker: Genom beslut af d. 23 okt. 1819 anslog kongl. och hvitfeldtska stipendii-kuratelen 50 rdr att årligen utgå "till inköp af böcker åt fattiga och skick-

liga skolynglingar, i synnerhet när de på gymnasium uppflyttas". Medlen uppbäres af rektor, som besörjer utdelningen vid läsårets början efter slutade flyttnings-examina.

Wadströms stipendii-fond stiftades af lektorn, theol. doktorn *B. Wadström* d. 10 juni 1853. Fonden utgör 750 rdr, och räntan, beräknad efter 5 %, utdelas åt de 5 skickligaste och mest behöfvande lärjungar i 4:de eller 5:te klasserna. Kapitalet, som först blef tillgängligt efter enkans död, med ränta, beräknad från den 18 sept. 1868, förvaltas af konsistorium.

Göteborgs femklassiga Elementar-Läroverk.

Detta läroverk började sin verksamhet d. 29 aug. 1862 såsom 2-klassigt, men blef utvidgadt till 5-klassigt vid höstterminens början 1866 på grund af kongl. bref af d. 11 dec. 1863. Sedan det nya läroverkshuset blifvit af h. h. biskopen d. 2 sept. 1866 invigdt, tog undervisningen der sin början. Bygnaden, som är uppförd af sten i två våningar, af hvilka den nedra är till större delen upplåten till bostad åt rektor, innehåller 5 stora, rymliga och särdeles ljusa lärosalar. År 1870 ökades läroverkets bygnader med en rymlig och i allo tillfredssällande gymnastikbygnad, som innehåller utom gymnastiksal 1 läsrum samt 1 lägenhet bestående af 1 rum och kök för vaktmästare eller städerska. Gårdsplanen har blifvit planerad samt vatten inledt i skolbygnadens nedra våning. Af *Rob. Dicksons* stiftelse i denna församling har läroverket årligen från dess grundläggning bekommit 250 rdr till inköp af nödiga skolböcker åt fattiga arbetares barn.

Lärarnes antal under vårterminen 1871: 9, samt lärjungarnes: 90.

Göteborgs treklassiga Elementar-Läroverk.

Sedan rikets ständer på kongl. maj:ts nådiga framställning beviljat löner till nödiga lärare vid ett treklassigt elementarläroverk i Göteborg, har på grund af kongl. br. af d. 29 juni 1866 härstädes blifvit inrättadt ett sådant, hvilket öppnades vårterminen 1868 d. 24 jan. och invigdes af h. h. biskop Björck. Den bygnad, som blifvit upplåten för det treklassiga läroverket, har förr inrymt navigations-skolan. Lärarnes antal under vårterm. 1871: 7, samt lärjungarnes: 69.

Göteborgs Folkskolelärare-Seminarium.

Detta läroverk började sin verksamhet 1843 såsom stiftets seminarium och fortgick såsom sådant till 1860, då seminariet i Skara endast blef tillgängligt för fruntimmer, och tillfölje häraf

blef detta senare stifts ynglingar hänvisade till seminariet i Göteborg.

Vid höstterminens början 1865 utvidgades detta läroverk betydligt, och kongl. maj:ts förnyade reglemente för seminarierna började fullt tillämpas. Härigenom blef ordin. lärares antal 4 jemte öfningslärare. Lärjungarnes antal under de 6 sistlidne åren har varit mellan 100 och 120, af hvilka 25 à 35 årligen utexaminerats.

Göteborgs stads allmänna folkskoleväsende.

Göteborgs folkskolor, ordnade efter ett af kongl. maj:t den 11 dec. 1857 stadfästadt reglemente, började sin verksamhet i okt. 1858. År 1870 utgjorde skolornas antal 134, hvilka af staden bekostas. Af dessa äro egentliga folkskolor: för gossar 22, för flickor 28; samt småskolor 84. Lärarnes antal inom dessa skolor utgjorde vid 1870 års slut 17, lärarinnornas i folkskolorna 33 samt lärarinnornas i småskolorna 84, tillsammans 134. Af lärjungarne i de egentliga folkskolorna voro vid samma tid gossar: 1,388 och flickor: 1,480, samt i småskolorna gossar: 1,584 och flickor: 1,452, utgörande tillsammans 5,904.

Skolorna äro förlagda dels uti sjelfva staden, dels uti förstäderna och på stadens grund.

Sammanbunden i någon mån med det allmänna folkskoleväsendet, men dock under egen sjelfständig styrelse, är

Willinska skolan,

som inrättades i juni 1767 af dåvarande predikanten vid Göteborgs fattighus, fil. doktorn *Johan Willin*, understödd endast af några få af stadens innevånare. Denne oförgätlige lärare hade sjelf från början, då barnens antal var 17, tillsyuen både vid undervisningen och hushållningen. Gåfvorna och bidragen ökades i den mån, skolans anseende växte, så att redan 1775, 3 år efter Willins död, ett eget hus för skolan kunde inköpas på samma tomt, der hon ännu står. Omkring 1790 hade 300 barn dagligen fri undervisning, deraf 200 tillika fri middagsspisning på skolans bekostnad samt de värnlöse hel försörjning. Detta lyckliga förhållande stördes dock snart, och en svår tid inträdde för skolan. Föreståndarne nödsakades indraga både den fria middagsspisningen och helförsörjningen, ja, det var nära, att ännu större ansträngningar hade måst göras, men då nöden är störst, är hjelpen närmast. En af skolans vänner, handl. *Anders Lesse*, testamenterade 1795 till denna välgörande anstalt ett större kapital, som skulle utfalla vid testatorns död, och vid hans systers frånfälle äfven hans i staden belägna stenhus och tomt. Andra betydande donationer hafva sedermera tillkommit, såsom

af kon. *Carl XIV Johan* 6,000 rdr och af flera andra personer, så att, när det äldre skolhuset, som var af trä, år 1830 nedbrann, en angränsande tomt kunde inköpas och en större bygnad af sten uppföras. Denna åter har 1853 blifvit betydligt utvidgad och innehåller nu rymliga, sunda och ljusa lärosalar och verkstäder jemte boningsrum. År 1836 inrättades en slöjdafdelning för undervisning i snickare-, vagnmakare- och smedyrkena. Dessa gossar åtnjuta derjemte fri bostad, kläder och underhåll och få qvarstanna i skolan, tills de blifvit till h. h. nattvard admiterade.

Vid 1870 års slut undervisades i slöjdafdelningen 30 gossar samt i de andre klasserna 101 gossar och 98 flickor. Skolans lärare utgöras af inspektor, 2 lärare, 3 lärarinnor och 2 verkmästare i slöjdafdelningen.

Skolans inspektor räknar enkla tjenstår enligt kongl. bref af d. 12 maj 1841 och bestrider kristendomsundervisningen om han är prest.

Småbarns skolor.

Småbarnsskolan i Rosenlund räknar sin grundläggning från år 1839, då de af stadens ståndspersoner och öfriga innevånare, hvilka till firandet af Carl XIV Johans födelsedag d. 26 jan. s. å. sammanskjutit medel till fond för organiserandet af denna skola, som började den 2 sept. s. å. och erhöll sitt nuvarande skolhus år 1847. Skolan meddelar kostnadsfri undervisning åt barnen äfvensom middagsmat för 25 öre i veckan. Sällskapets inkomster bestå i årsafgifter samt ett årligt anslag af staden. Stiftelsen har erhållit många betydliga donationer. Vid 1870 års slut utgjorde barnens antal 268, hvilka stå under uppsigt af en föreståndarska.

Småbarnsskolan i Redbergslid utgör en filialafdelning till den ofvan upptagna. Vid 1870 års slut utgjorde barnens antal 95 med 1 lärarinna.

Småbarnsskolan i Majorna utgör likaledes en filialafdelning af den förstnämnda. Vid 1870 års slut utgjorde barnens antal 115 med 1 lärarinna.

Småbarnsskolan vid Klippan, af carnegiska aktiebolaget anordnad. Vid 1870 års slut utgjorde barnens antal 25 med 1 lärarinna.

Göteborgs Stads Barnhus

inrättades af dåvarande biskopen öfver Göteborgs stift, sedermera erkebiskopen, theol. doktorn *Jacob Benzelius.* Enligt kongl. maj:ts för denna anstalt utfärdade nåd. reglemente af d. 11 febr. 1748

erhålla fattiga barn af båda könen från 6:te till 15:de året härstädes underhåll och undervisning; och skola desse vid sistnämnde ålder försedde med nödiga kläder utställas i tjenster, handtverk m. m. Öfverinseendet tillhör länets höfding och biskop samt stadens båda borgmästare, hvarjemte 3 af stadens handlande i egenskap af barnhusets föreståndare vid detsamma hafva en närmare tillsyn.

Sedan den gamla bygnaden, som dels var otjenligt inredd, dels så förstörd af ålder, att dess underhåll skulle vara förenadt med stora kostnador, blifvit såld och undanröjd, började om våren 1854 å samma tomt i förstaden Stampen uppförandet af en ny stenbygnad, som håller 118 fot i längd och 46 fot i bredd. Denna bygnad, som är utförd i rundbågstil efter ritning af major *Edelsvärd*, innehåller jemte nödiga boställsrum undervisningssalar och logementer för ett större antal barn. Bygnaden fullbordades 1857 och har kostat omkring 50,000 rdr. Barnens antal utgjorde vid 1870 års slut 31. Läraren åtnjuter enligt kongl. br. af d. 1 nov. 1815 presterlig tjenstårsberäkning, "så vida han behörigen är i studier underbygd och till sysslan pröfvad skicklig."

Tysta skolan i Haga.

Denna lilla läroanstalt för döfstumma barn, hvilken med skäl kan kallas en af Göteborgs mest välgörande inrättningar, stiftades år 1862 af skolläraren hr *Petrus Brodahl*, som af medlidande för de vanlottade utan understöd och med blott ringa enskild förmögenhet började undervisa 4 af Göteborgs fattiga, döfstumma barn. Första halfåret blef skolan föga bemärkt, men snart nog skulle dock stiftarens trägna, väl anlagda arbete och ömma omsorg för sina elever grundlägga det förtroende, hans skola ännu eger. Sommaren 1863, då skolan räknade 9 elever, fick föreståndaren mottaga en af hr grossh. *A. Josefsson* gjord insamling af 270 rdr, som tillsammans med några mindre enskilda bidrag och det, som erlades för barnen, utgjorde en inkomst för året af 617 rdr. Skolans 3 helpensionärer voro inackorderade på andra ställen tills i april 1864, då eget hushåll för skolan antogs och flera helpensionärer. Skolan fortgick sedan med 12 à 15 elever, men de inkomsterna allt förmycket öfverstigande utgifterna hotade mer och mer att allt för hårdt uttömma föreståndarens tillgångar. På våren 1865 erhölls visserligen en kraftig hjelp genom en insamling af 525 rdr; men då intet bestämdt understöd var att motse, fann hr B. bäst att antaga en honom mot slutet af året vid Manilla erbjuden plats, ehuru han annars aldrig tvekat i sitt beslut att fortsätta. Före afresan till Stockholm d. 23 jan. 1866 hölls en slutexamen. Dåvarande skolinspektorn i Göteborg, fil. d:r *Wallin*, som sjelf en stund förhörde barnen, blef synnerligen belåten med deras

kunskaper och förundrade sig öfver, att flera af dem kunde uppfatta de flesta frågorna genom att se på hans mun, och att de hade lärt sig att tala så tydligt, att han lätt kunde förstå deras muntliga svar.

Hr grossh. *P. Hammarberg*, som äfven hedrade skolan med sin närvaro vid examen, beslöt att medelst löfte om bidrag årligen till skolans underhåll hindra dess upplösning. Men då hr B. ej ville rygga sitt löfte till Manilla, förbehöll han sig att få tala om skolans återupprättande framdeles. Enligt sin vanliga trovärdighet glömde han ej, hvad han sagt, utan besökte hr B. följande sommar i och för skolans återupprättande. Saken uppsköts dock till följande jul, då hr B. vid sitt besök i Göteborg fick löfte om att af hr Hammarberg årligen — till en början för 3 år — få uppbära 2,000 rdr subskriberade medel till skolans underhåll. På grund häraf hyrdes åter lokal för skolan, som ånyo kom till stånd i början af April 1867.

Flera af hr Brodahls förra elever samlades åter kring sin älskade lärare och tolkade, ehuru i stumma ordalag, sin erkänsla för den välgörenhet, hr Hammarberg bevisat dem.

Skolans bestånd var nu mera tryggadt och blef det ännu mera, då statsanslag följande året erhölls.

Undervisningen bestrides af föreståndaren, 2 biträdande lärare och 1 lärarinna. Skolans elev-antal har med hvarje år vuxit och uppgick i sept. 1871 till 25 helpensionerade samt 10 skolbarn.

Carnegiska Stiftelsen för Döfstumma å Nya Warfvet.

Sedan 1859 har å Nya Warfvet en inrättning för döfstumma barns undervisning och uppfostran funnits, som under namn af "Stiftelsen för Döfstumma" fortfarande består och hvars direktion utgöres af medlemmar inom Göteborgs stad. Stiftelsen har 1 föreståndarska, 1 lärare samt 1 lärarinna.

Skolan för Blinda Barn å Nya Warfvet

är på samma ställe som stiftelsen för döfstumma, men helt och hållet oberoende af nämnde stiftelse. Skolan har 1 föreståndarska.

Säfvedahls Härad.

Örgryte Socken och Carl Johans Församling.

Reg. 1 kl. 20 $^5/_8$ Fm. hemm. Detta pastorat var före 1680 konsistorielt, men blef då förklaradt reg., 1712 åter konsist., och genom kgl. br. d. 12 dec. 1798 ånyo regalt.

Areal 8751 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Örgryte 2111 och i Carl Johans församling 13,127.

Pastoratet är beläget från Göteborg $^1/_8$ mil. Adress: Göteborg.

Örgryte socken eger i allmänhet bördig jordmån men har brist på skog. Inom socknen finnas en mängd fabriker. Från höjderna vid kyrkan erbjudas vackra och vidsträckta utsigter: Göta elf, Göteborgs hamn, sjelfva staden och den kringliggande nejden samt den s. k. danske vägen, som går genom socknen, och invid hvilken ligga många större herregårdar och landställen: Öfverås, Jacobsdal, Wilhelmsberg, Underås, m. fl. Kallebäcks eller Gustafs källa är äfven belägen inom denna socken i en sandbacke, 100 aln. öfver vattenytan, $^1/_4$ mil från Göteborg, och förser staden med godt dricksvatten. Inom socknen ligger äfven Delsjön, hvarifrån Göteborgs nuvarande vattenledning, anlagd 1870 på hösten, erhåller sitt vattenbehof. Bland historiska minnen må nämnas: vid Kallebäck skall enligt sägen Ragvald Knapphöfdo på sin eriksgata 1129 blifvit ihjälslagen af Vestgötarne. (Andra förlägga dock denna händelse till Karleby-Långa, $^3/_4$ mil från Falköping). Nära invid finnes ock en hög, kallad Jättekonungens graf. I bergen häromkring äro flera större och mindre runda utholkningar. Den största, s. k. Jättegrytan ligger inom trägården på egendomen Aronsdal. Detta pastorat har varit annex till Gustavi församling i Göteborg ifrån denna stads grundläggning till 1712, då det erhöll särskild kyrkoherde, hvilken ifrån nämnde år till 1799 tillika var hospitalspredikant. Sedan sistnämnde år har hospitalsförsamlingen varit skild från Örgryte och haft sin egen predikant.

Örgryte, moderförsamling. Kyrkan ligger midt i socknen på en hög plats, med norra sidan vänd åt danske vägen. En bäck flyter i sydost nära intill kyrkogården, som är omgifven af planterade löfträd. Kyrkobygnaden är mycket gammal och nämnes i berättelsen med namnet *Oerecrypta*, hvilket namn står inhugget på en derstädes funnen, urgammal dopfunt. Kyrkans,

längd inom murarne är 33 aln. och bredd $10^1/_4$ aln. På norra sidan finnes en äldre tillbygnad, uppförd af tegelsten, och utgör inom murarne 11 alnar. På södra sidan är en nyare tillbygnad, lika stor med den äldre. Höjden på grunden till gesimsen $7^1/_2$ aln. Uti kyrkan finnas 3 läktare; på den vid tornet står orgeln, 12-stämm., 2 man., bygd 1866 af A. Marcussen & Son. Bland märkvärdigheter i kyrkan märkes en framstående målning i kyrkostil från forntiden, föreställande Gud under bild af en åldrig man, hvilken på armen bär verldsgloben och i handen håller en spira. Samma bild, hvilande sig på regnbågen, föreställes äfven öfver koret. I tornet, som är en senare tider gjord tillbygnad, uppförd af gråsten, och som 1744 täcktes med koppar, hänga 2:ne klockor. Den större klockan har på ena sidan följande inskrift:

Då Adolph Fredrik Svea Kung På tredje året förde
Sin rikes Spira med all nåd Man då min klang först hörde.
Att kalla folket till Guds hus Sin bön och suck uppsända,
Det himlen täcktes nåd och frid Till Kung och landet vända

På andra sidan är en historisk inskrift om gjutningsåret 1754. Rundt omkring nederst läses:

När du får höra ljudet mitt kom till Örgryte kyrka
Guds ord det röre hjertat ditt att själen må få styrka;
Vänd af din synd och bättra dig Var trogen, from,
lef gudelig Din Herra Gud rätt frukta.

På lilla klockan läses ofvantill rundt omkring:

Soli Deo gloria in excelsis.

På sidan:

Min nya drägt nytt vittne bär, Att tid och år allting förtär
Sen jag i tre och nitti år Guds folk fått sammanringa
Förnyad jag nu åter tär Till Herrans ära klinga.

På kyrkogården äro en mängd grafvårdar uppresta, den dyrbaraste och praktfullaste bland dessa är den dicksonska, af marmor. Bland andra framstående män, som här ligga begrafna, må nämnas biskoparne *Wallerius*, *Carlberg* och *Poppelman* samt stiftaren af den förste sparbank i Sverige *Edv. Ludendorff*. Sjelfva kyrkogårdens läge är ett af de skönaste man kan tänka sig, bevuxen med åldriga, vördnadsbjudande träd, hvilka hälsa vandraren från fordomdags och hos honom uppväcka allvarsammare tankar på lifvet och döden. Det hela gör ett djupt intryck och prosten Bexell säger härom: "Omgifven af dessa minnesvårdar, och läsande deras inskrifter, finner vandraren sig stämd till en allvarsam åsigt af lifvet och döden. Han känner omkring sig fläkten af dödens vinge. Han hör det sakta fallet af timglasets sandkorn, som ofta af honom obemärkte förrinna."

Carl Johans församling, annex, belägen inom Örgryte socken uti de s. k. Majorna, men hvilka nu sedan d. 1 jan. 1868 äro med Göteborg förenade. Denna församling var fordom delad i 2:ne: Mariebergs och Amiralitets Warfsförsamlingen, hvilka, då den gamla amiralitetskyrkan 1820 nedbrunnit och Mariebergs kapell af ålder var bristfälligt, förenade sig till en församling, och en ny, gemensam kyrka, som på församlingens åstundan blef kallad Carl Johan, invigdes d. 3 dec. 1826. Kyrkan, belägen på en höjd, är stor och rymlig och är bygd dels genom omedelbara bidrag af församlingen, dels genom ett tecknadt lån mot räntebärande obligationer, hvaraf omkring 10,000 rdr återstå oinlösta. Gesimser, pelare och listgångar äro i dorisk stil. Under ledning och öfverinseende af arkitekten Weinberg utfördes arbetet af en kyrkobyggare från Elfsborgs län. Konung Carl Johan skänkte den nya kyrkan kommunion-silfver samt en messhake. År 1862 undergick kyrkan en större reparation, vid hvilken altaret flyttades till den ena ändan och orgelläktaren till den andra i mittelskeppet. Året derpå uppfördes af orgelbyggaren Söderling en ny orgel, innehållande 24 stämmor, 3 manualer och särskild pedal. Under samma tid uppfördes en ny predikstol och ny altarprydnad. Kyrkan rymmer omkring 1500 personer, sittplatser finnas för vid pass 1200. Till kyrkans nya ringklocka skänkte enkefru Nordeman 6000 rdr, och tornuret har gifvits af enkefru M. C. Melander.

Kyrkoherdar:

Petrus Andreæ Aurelius. Fadren, Anders Aurelius, komm. i Örby. Hospitalspredikant och komminister här 1712. Då Örgryte upphörde att vara annex till Gustavi församling i Göteborg, blef han kyrkoherde enligt fullmakt af kon. Carl XII 1712, † omkring 1725.

Hans Majerus efterträdde Aurelius, † 1743.
Magnus Wallerius, kyrkoh. 1743.
Se kontr.-prostarne i Domprosteriets södra kontrakt.

Magnus Roempke, född i Göteborg 1756. Fadren theol. doktor och lektor. Student i Lund 1776 och i Upsala 1779, prestvigd s. å., v. pastor 1784. Kyrkoh. här 1799, prost 1805, blef tillika predikant vid Göteborgs eskader af k. arméens flotta och pastor vid amir.-varfs-församlingen s. å., ledamot af samfundet pro fide et christianismo 1810, af evangeliska sällskapet 1812, af K. W. O. 1810, † 1828.

Fil. doktor *Johan Peter Hörbeck,* född i Warberg 1787. Fadren klensmed. Student i Lund 1807, prestvigd 1810, fil. d:r i Lund 1817, förste lärare vid skolan Prins

Oscar s. å., bat.-predikant vid Göta artilleri-regemente s. å., kyrkoh. här 1829, † 1857.

Theol. doktor *Claes Svante Lindskog*, kyrkoh. 1861.
Se kontr.-prostarne i Domprosteriets södra kontrakt.

Komministrar:

Peter Aurelius. Då han 1712 blef kyrkoherde i Örgryte, indrogs komministraturen, men inrättades åter genom kongl. resolution af år 1813.

Fil. doktor *Carl Gustaf Santesson*, född i Göteborg 1781. Fadren handlande. Student i Upsala 1799 och i Lund 1801, gymn.-bibliothekarie 1805, prestvigd 1811, förestod andre theol. lektionen på gymnasium från 1810—1814, komm. här 1814, v. pastor 1815, † 1819.

Peter Andreas Rhodin, komm. 1820.
Se fattighuspredikanterne.

Anders Nyberg, komm. 1828.
Se kyrkoh. i Tossene.

Bengt Johnsson Ekberg, född i Halmstad 1798. Fadren skeppare. Student i Lund 1819, prestvigd 1824, v. kollega vid Halmstads lärdoms-skola 1832—1834, stadskomm. i Halmstad 1834, past.-exam. 1842, komm. här 1843, v. pastor 1846, † 1859.

Kongl. maj:t har d. 15 april 1859 i nåder bifallit den af åtskilliga Örgryte pastoratsboar gjorda underdåniga ansökan om inställandet af komministersbeställningen inom Örgryte pastorat, hvarjemte i nåder blifvit förordnat, att i stället särskild vikarie-pastor skall inom Örgryte församling tillsvidare förordnas.

Anders Magnus Blidberg, född på Lilla Edet 1828. Fadren handlande. Student i Lund 1847, prestvigd 1852, v. pastor här 1861.

Med stöd af kongl. maj:ts nådiga stadfästelse af d. 23 dec. 1852 är för Carl Johans församling enskild kateket-tjenst inrättad.

Kateketer:

Johan Niclas Mortonson, född i Göteborg 1813. Fadren borgare. Student i Lund 1835, prestvigd 1837, v. pastor 1844, past.-exam. 1846, predikant vid straff-fängelset i Warberg 1848—1853, kateket här 1853, † 1854 under utöfvandet af sin tjenst.

Fil. doktor *Bo Gustaf Natt och Dag*, född i Uddevalla 1818. Fadren handlande. Student i Upsala 1836, fil.

d:r 1842, prestvigd s. å., lärare vid Gustafsbergs barnhus s. å., begärt afsked från samma tjenst 1848, kateket här 1855, † 1858.

Sven Ifvarson, född i Säfve 1817. Fadren hemmansbrukare. Student i Lund 1842, prestvigd 1845, förste lärare vid setheliska skolan i Sätila 1849, kateket här 1858.

Predikoskyldighet: Pastor 2:ne predikodagar i Carl Johans församling, den 3:dje i Örgryte; v. pastor vice versa. Kateketen i Carl Johans församling: alla aftonsånger samt 4 ottesånger och 4 passionspredikningar.

Pastor har icke boställe i Örgryte, men ersättes derför i ökade pastoralier. Åtnjuter hushyre-ersättning med 300 rdr af Carl Johans församling. Nuvarande pastor bor i Majorna.

Pastors lön: enligt kyrkostämmo-beslut i Örgryte af d. 10 april 1863 åtnjuter pastor af hemmansegarne 1,200 rdr, af fabriksegarne och alla andra, som vid kyrkostämma äro röstberättigade, 600 rdr. Jura stolæ utgöras efter råd, lägenhet och god vilja. I Carl Johans församling åtnjuter pastor i ersättning för offer och påskören 3,000 rdr, jura stolæ och extra inkomster. Enkesäte finnes ej.

V. pastorn i Örgryte åtnjuter på grund af enkefru *Dorothea Elis. Santesson* d. 11 april 1811 utfärdade gåfvobref af hemmanen Öfverås och Underås 6 t:r råg och 12 t:r korn efter markegångspris, hvilken donation är i nämnde hemman intecknad samt genom kgl. br. d. 17 febr. 1813 stadfästad. För öfrigt af hemmansegare 500 rdr, af icke hemmansegare 325 rdr, dessutom vid husförhören af hvarje matlag en frivillig afgift, som icke får understiga 37 öre. Derjemte boställe. *Torpa Persegården*, 1/2 hemman, från Göteborg 1/2 mil.

Kateketens i Carl Johans församling lön: 2,500 rdr, med 500 rdr förhöjning för nuvarande innehafvaren.

Örgryte: Klockarelönen 650 rdr jemte bostad Orgelnists och kantors förenade lön: 200 rdr.

Carl Johans församling: Klockarelönen 266 rdr 67 öre samt i ersättning för offer, påskören: 1,000 rdr, jura stolæ och extra inkomster. Orgelnistlönen 800 rdr samt kantorslönen 200 rdr.

Folkskoleväsende.

Örgryte: 1 fast skola, 1 så kallad ersättningsskola samt 3 småskolor, 41 veckors lästid i hvarje. Skollärarens lön i fasta skolan: 600 rdr, 1 *Ltt.* ljus, ved samt bostad af 3 rum och kök. I ersättningsskolan lön: 500 rdr, som efter 2 år väl vitsordad tjenstgöring höjes till 600 rdr, fri bostad och ved. Lärarinnornas löner i småskolorna: 300 rdr hvardera samt fri bostad och ved.

Carl Johans församling: Skolorna höra under Göteborgs folkskolestyrelse.

Landvetter med Härryda och Partilled.

Konsist. 2 kl. Fm. hemman 84 $^5/_{24}$. Areal 32,423 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Laudvetter 1,338, i Härryda 1,213, i Partilled 1,857 tillsammaus 4,408. Pastoratet är beläget från Göteborg 1 $^1/_2$ mil, från Borås 5 mil. Adress: Göteborg.

Pastoratet utgöres egentligen af trenne dalsträckningar, utom vissa strödda hemman. *Norra* dalsträckningen, som går från NO. till SV., är belägen omkring Säfve-ån, som faller i Göta-elf vid "Gamlestaden", och bildar större deleu af den bördiga men skoglösa Partilleds socken, igenom hvilken går icke blott allmänna landsvägen från Göteborg till Alingsås, utan äfven Westrajernvägs-stambanan. *Mellersta* dalsträckningen, som går från Ö. till W., ligger omkring Landvetters-ån och sjön af samma namu. Nämnda å har sin början i Nedsjön, vid Härryda gräns intill Marks härad, och flyter ut i Landvetter-sjön, hvilken sistnämnda förbi Mölnlycke och Mölndal infaller i Göta-elf invid Göteborg. Denna dalsträckning bildar norra delarne af Härryda och Landvetters socknar, igenom hvilka går allmänna laudsvägen från Göteborg till Borås. *Södra* dalsträckningen, som går fråu SO. till NW., fortlöper om en följd af vatteudrag (sås. insjöarne: Sandsjön, Buasjön, Ingsjön, Östersjön, Nordsjön och Yxsjön) och bildar södra delarne af Härryda och Landvetters socknar, hvarigeuom gå endast några icke underhållda byvägar.

Landvetter, moderförsamling, ligger vid 200 fots höjd öfver hafvet, med ojemn och stenbunden mark, jordmån af stark sandmylla, klent åkerbruk, och med få uudantag uthugua skogar. Allmogens förnämsta näring är tillverkning af packkärl, tunnor, lådor och kuttingar, hvilka afyttras i det närbelägna Göteborg och Mölndal. Kyrkan, nära prestgården och Landvetter-sjöu, har ett naturskönt läge invid den löfbevuxna Laudvetter-ån, som skiljer den ifrån landsvägen; är af okänd ålder, tillökt 1845, bygd af sten, håller i längd 55 $^1/_2$ aluar, och bredd 17 alnar, ommålad 1862, och försedd med 10 par höga fönster är den ganska ljus och täck; orgeln är 4-stämmig, renoverad 1862; i tornet, som äfven är af sten, hänga 2:ue klockor, utmärkta för sitt sköna ljud, den större gjuten 1709, den mindre 1733; öfver torndörren står årtalet 1836, och öfver dörreu å kyrkans östra sida står "tillökt 1845".

Härryda, aunex, ligger vid 275 fots höjd öfver hafvet. Äfven här är marken ojemn och stenbunden; åkerjordeu består mest af sandmylla. Skog finnes ännu till utförsel, ehuru deu

allt förmycket anlitas; den är för närvarande allmogens förnämsta inkomstkälla; den afyttras dels såsom oarbetadt virke, som flottas utefter Landvetters-ån och -sjön till Stensjön (vid Mölndal), der den försäljes; och dels såsom förarbetadt till bräder, åror, skeppsvirke, stegar, slädar, trädgårdsstolar, kärrkarmar, o. s. v. köres till Göteborg. Kyrkan, uppbygd 1850, 48 alnar lång, 21 alnar bred, med torn, båda af sten, är belägen å en höjd vid landsvägen emellan Göteborg och Borås, erhöll 1862 ny altartafla, och orgel om 13 stämmor; och eger 2:ne klockor, den större gjuten 1744.

Partilled, annex, utgöres af dalsträckningar omkring förutnämnda Säfve-ån. Skog saknas. Åkerjorden är god, bestående af lera och svartmylla. Näringar äro åkerbruk och någon trädgårdsskötsel. Genom socknen går Westra-jernvägs-Stambanan med stationen Partilled. Denna trakt är särdeles intagande, till venster om jernbanan åt Göteborg visa sig Jonsereds fabriksbygnader med dess i götisk stil bygda kapell samt Partilleds åldriga herresäte, till höger landsstället Bokedalen. Af historisk märkvärdighet har socknen endast att lemna åt efterverlden, huru Danskarne blefvo slagne här år 1657 af guvernören i Bohuslän: Harald Stake.

Kyrkan ligger vid landsvägen, nära vid Partilleds egendom, och är bygd af gråsten: 46 aln. lång, 15 aln. bred och 8 aln. hög. Orgeln, 6-stämmig, renoverades 1859. I klockstapeln hänga 2:ne klockor, den större gjuten 1725, den mindre 1653. På kyrkogården äro flera grafstenar, på en af dem läses: "Här hvilar Hedvig Westring, född i Göteborg 1787, död der 1810. I ungdomen har jag förlorat det jordiska lifvet, men derigenom har min odödliga själ vunnit lycksalighetens oförgängliga lif — Verldsvandrare! skåda blott men rubba ej denna sten."

Kyrkoherdar:

Mathias underskref 1593 Upsala mötes beslut.

Johannes Laurentii, hans namn finnes antecknadt i församlingens äldsta räkenskapsbok 1635.

Olaus Bergeri har antecknat i kyrkoboken, att han blef till kyrkoherde här förordnad 1638.

Bergerus Olai, företrädarens son, blef kyrkoh. här 1660.

Petrus Canuti Aurelius blef kyrkoh. 1680 eller 1681, † 1704.

Ericus Nicolai Elmelius, prestvigd till komm. här, blef kyrkoh. 1704, gifte sig med företrädarens enka, som blef 100 år gammal; † 1715.

Fil. doktor ***Herman Schröder***, kyrkoh. från 1716—1717. Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Arvid Grundell, kyrkoh. från 1717—1744.
Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Georg Grahl, född i Warberg 1713, student i Lund 1732 och i Upsala 1735, prestvigd 1738, kyrkoh. här 1745, † 1768.

Anders Eklund, student 1742, komm. i Romeled 1762, kyrkoh. här 1769, † 1781.

Carl Christian Hummel, student 1760, prestvigd 1764, domkyrko-adjunkt i Göteborg 1774, kyrkoh. här 1782, † 1788.

Fil. doktor *Hans Henrik Ström,* född i Morlanda 1748, student 1769, fil. d:r i Greifswald 1773, prestvigd 1774, domkyrko-adjunkt i Göteborg 1778, kyrkoh. här 1792, † 1816.

Sven Lindbohm, född i Warberg 1778. Fadren timmerman. Student i Lund 1798, prestvigd 1803, komm. i Starrkärr 1811, kyrkoh. här 1818, † 1855.

Sven Comstedt, född i Halmstad 1796. Fadren skeppare. Student i Upsala 1815, prestvigd 1824, lärare i stjerncreutzska skolan i Säfve 1828, komm. i Okome 1829, kyrkoh. här 1857, † 1861.

Johan Fredrik Fast, född på Lilla Edet 1815. Fadren prost. Student i Lund 1835, prestvigd 1838, komm. i Foss 1853, kyrkoh. här 1865.

Komministrar:

Olaus Jonæ Euthemius var redan 1635 komminister. Han har 1642 antecknat sitt namn i en, Gamla Lödöse kyrka tillhörig, gåfvobok; hans dödsår okändt.

Jonas Olai, den förres son, har undertecknat handlingar rörande hjelp till Göteborgs hospital, komm. från 1647 till 1657.

Laurentius Aulinus var komm. under Olai Birgeri pastorstid.

Benedictus Stannius, Jonas Andræ och *Nicolaus Erici Elmelius* voro alla 3 komministrar under pastor Birger Olai tid. Komministrarne hade tillförne alltid bott i Landvetters socken, men Elmelius söker och erhåller af presidenten Alex. Koch och magistraten i Göteborg ett hemman i Partilled att bruka och bebo. Pastor besvärar sig i domkapitlet öfver åtgärden, och Elmelius får 1678 konsistorii befallning att lika med sina företrädare bo i Landvetter. Detta oaktadt har komministern allt sedan denna tid bott i Partilled. Se vidare Elmelius under kyrkoh. härstädes.

Arvid Grundell, komm. 1706.
Se kyrkoh. härstädes.

Nils Kollinius, komm. 1717.

Se kyrkoh. i Lundby, Wädtle härad.

Jöran Memsen, prestvigd 1729 till komm. här, var i flera år blind, men återfick synen, anklagades af Partilledsboarne för obevista embetsfel, tog afsked 1742, † 1746.

Nils Gunnarsson Grimbeck, född i Warberg, student 1728, prestvigd 1733, komm. 1742, † 1766.

Jacob Benjamin Lachonius, student 1761, prestvigd 1764, var komm. ifrån 1767 till 1774, † sistnämnda år i Warberg.

Carl Bentin, född i Seglora 1739. Fadren bonde. Student i Upsala 1763, prestvigd 1770, komm. här 1775, v. pastor 1810, † såsom stiftets senior 1828.

Hans Svensson Beckman, född i Okome 1793. Fadren torpare. Student i Lund 1817, prestvigd 1818, komm. här 1828, † 1838.

Olof Wennberg, född i Örgryte 1780. Fadren skeppstimmerman. Student i Lund 1812, prestvigd 1814, brunnspredikant i Warberg 1827, e. o. bat.-predikant vid Hallands infanteri-bataljon från 1825-1830, komm. i Warberg 1829, komm. här 1838, † 1857.

Elias Lindvall, född i Lindbergs socken 1807. Fadren bonde. Student i Lund 1828 och i Upsala 1835, prestvigd 1837, komm. i Tjörn 1852, komm. här 1858.

Predikoskyldighet: enligt öfverenskommelse har pastor 2:ne predikodagar i Landvetter och Härryda, den 3:dje i Partilled, komministern vice versa. Kyrkoväg för pastor: till Härryda 5/8 mil, till Partilled 1 mil; socknebudsväg 1 3/4 mil. Kyrkoväg för komministern: till Landvetter 1 mil, till Härryda 1 5/8 mil; socknebudsväg 7/8 mil, hans boställe är beläget 7/8 mil från Göteborg.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 9 dec. 1870.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af de tiondeskyldiga hemmanen *inom Landvetters församling* 340 kubikfot korn och 3 centner 60 skålpund smör, *inom Härryda församling* 260 kubikfot korn och 2 centner 80 skålpund smör, samt *inom Partilleds församling* 550 kubikfot korn och 5 centner 85 skålpund smör, hvilka afgifter fördelas, inom Landvetters församling efter de bevillningstaxeringsvärden, som äro gällande för året näst före det, då tillämpning af lönereglering en vidtager, samt inom Härryda och Partilleds församlingar efter förmedlade hemmantalet.

§ 2.

För qvarnar, sågar, fabriker samt andra verk och inrättningar betalas årligen en fjerdedels procent af den under nästföregående året till allmän bevillning uppskattade inkomsten

§ 3.

För laxfisket vid Högen, så länge fiske der idkas, erlägges årligen 75 riksdaler.

§ 4.

De, som icke ega eller bruka i mantal satt jord, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, utgöra årligen ett och ett halft skålpund smör för hvarje matlag.

§ 5.

Af gemenskapen vid indelta krigsmakten erlägger årligen en hvar för sig och sitt husfolk, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris i länet, med undantag för de år, då knekten är utöfver fyra månader till tjenstgöring kommenderad.

§ 6.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ och extra afgifter betalas årligen: dels 39 ort smör utaf hvar och en. som utgör mantalspenningar, och dels 500 riksdaler, som uttaxeras efter fyrktalet.

§ 7.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

Kommministern, som innehar bostället $^1/_2$ mantal Partilled östergård, 300 kubikfot korn, 6 centner smör samt 250 riksdaler; och

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället ett mantal Landvetter jemte dermed i sambruk varande hemmanet ett mantal Gallhålan och fortfarande eger åtnjuta 68 kubikfot 40 kubiktum vederlagsspannmål, bekommer återstoden.

§ 8.

Mot erläggande af här ofvan stadgade löneafgifter, skall all betalning till Kyrkoherden för särskilda tjenstförrättningar upphöra, dock är Kyrkoherden berättigad att till de förrättningar som på begäran verkställes utom kyrkan eller prestgården blifva hemtad och derefter till sin bostad återförd: vid socknebud likväl endast då den, som biträdet påkallar eger häst.

§ 9.

De i spanmål bestämda lönebidragen lösas efter tioårig medelmarkegångspris, samt uppbäras och redovisas jemte penningeafgifterna, på sätt och i den ordning 11 § i förordningen den 11 juli 1862 stadgar."

Gäller 50 år, fr. o. m. den 1 maj 1872.

Löne-inkomsterna enligt konventionen, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra tillsammans omkring 4,000 rdr.

Enkesäte: Landvetters-stom $^1/_4$ fm. hemman.

Landvetter: Klockare- och Orgelnist-lön: 1:o) 1 rdr af hvarje åbomatlag och 50 öre af hvarje torpare och soldat; 2:o) Offer vid barndop och gåfvor vid lysningar, inalles cirka 275 à 300 rdr.

Härryda: Klockare- och Orgelnist-lön: 1:o) Af hvarje åbomatlag 1 rdr 50 öre; 2:o) Af hvarje torpare 37 öre och 3:o) Af hvarje mantalsskrifven person 31 öre, eller inalles cirka 280 à 300 rdr.

Partilled: Klockare och Orgelnist-lön: 350 rdr.

Folkskoleväsende.

Landvetter: 1 fast skola, 9 mån. lästid. 2:ne distrikter. Skollärarens lön. boställe och 500 rdr, kofoder å bostället, vedbrand 80 rdr. 2:ne ambulatoriska småskolor.

Härryda: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: boställe och 400 rdr, kofoder å bostället, vedbrand 80 rdr. 2:ne ambulatoriska småskolor.

Partilled: 2 fasta skolor, 9 mån. lästid, 2 distrikter. Skollärarens lön i ena bostad, 500 rdr, kofoder och vedbrand 200 rdr. Lärarens lön i den andra skolan åtnjutes tillsammans med brukspredikantslönen. 3 fasta småskolor, der hvarje lärarinna har bostad och i lön 200 rdr, vedbrand 40 à 60 rdr.

Jonsereds fabriks kyrka.

Hos kongl. maj:t har fabriksbolaget *William Gibson & Söner* i egenskap af egare utaf Jonsereds bruk och fabriksegendom i Partilled socken och Landvetters pastorat af Göteborgs stift, under åberopande af nämnde egendoms aflägsenhet så väl från kyrkoherdens i pastoratet bostad som från sjelfva sockenkyrkan, hvilken dessutom vore otillräcklig för att jemte den öfriga församlingen inrymma den vid bruket och fabriken anställda, talrika arbetspersonalen, underdånigt anhållit att i nåder måste tillåtas bolaget eller dess rättsinnehafvare, att vid den vid Jonsered uppå bolagets bekostnad nyligen uppförda brukskyrkan få uppå kallelse af sökande anställa en särskild prestman med rättighet till presterlig tjenstårsberäkning.

Predikant:

Christian Thorin, född i Snöstorps socken 1837. Fadren torpare. Student i Upsala 1862, prestvigd 1864, predikant här s. å.

Predikantens lön: 1,500 rdr samt fri bostad och vedbrand.

Askims Härad.

Fässberg med Kållered, Råda, Askim och Frölunda.

Præbende till domprosten i Göteborg. 1 kl. Fm. hemm. 146 $^{1}/_{8}$. Areal 34,137. Folkm. vid 1870 års slut: i Fässberg 5,280, i Kållered 504, i Råda 798, i Askim 1,296, i Frölunda 2,143, tillsammans 10,021. Pastoratet är beläget från Göteborg $^{3}/_{4}$ mil, från Kongsbacka 2 mil. Adress: Mölndal.

Fässbergs pastorat har god jordmån. Inom pastoratet ligger *Mölndals* by med sina många industriela anläggningar, hvilka drifvas dels af de vattenfall, Mölndals-ån här bildar, dels med ånga. Bland de industriela anläggningarne må här nämnas: 2:ne oljeslagerier, Korndals och Götafors pappersbruk och sockerbruket Rosendal; bomullsspinnerierna: Mariedal, Rosendal, Carlsberg och Bettyholm samt Rosendals och Rosenbergs väfverier, 29 mjölqvarnar och en bresiljefabrik. Flera gånger hafva eldsvådor förstört de stora fabrikerna, men dessa hafva snart åter uppstått i förstorad skala. Folkmängden i Mölndals by utgjorde år 1870 3,600 personer. Bland framstående egendomar märkas: Lunnagård, Åby, Gunnebo, Lagklarebäck m. fl.

Fässberg, moderförsamling. Kyrkan, belägen icke långt från landsvägen, är mycket gammal samt har före 1690, då den östra tillbygnaden uppfördes, varit ganska liten. Både Fässbergs kyrka och kyrkorna i annexen hafva lidit betydligt af fiendtliga härjningar under krigen med Danmark. År 1577, då pastor Torstanus ankom till pastoratet, var prestgården uppbränd och kyrkorna sköflade. På Fässbergs kyrkogard kamperade 1611 2 fanor fiendtliga ryttare, hvilka begagnade kyrkan dels till magasin, dels till kokhus. För att rädda kyrkans klockor och silfver hade pastor låtit nedgräfva detsamma. Kyrkan är 49 aln. lång, 18 aln. bred och 10 aln. hög. En tornbygnad uppfördes ifrån 1813 till 1816, nedrefs 1859. Då gräfning för tornmurens grund gjordes, funnos djupt nere i jorden likkistor, gjorda af urholkade ekstammar, och ett guldmynt, hvilket var kejsar Carl V:s nederländska goldgulden från 1500-talet. Predikstolen, förfärdigad 1700, står på södra sidan. Orgeln, 6-stämm., bygdes af firman Söderling 1827. I klockstapeln hänga 2 klockor, den större gjuten 1704 och den mindre 1674.

Kållered, annex, ligger vid 140 fots höjd öfver hafvet, marken bergaktig och rådande jordmånen är lera. På skog är brist. Kyrkan, som af de förbiresande på landsvägen synes, är belägen i en täck nejd, är bygd af gråsten, 33 aln. lång och 16 aln. bred. I klockstapeln hänga 2 klockor, den större gjuten 1682 och den mindre 1726. Vid kyrkogårdens södra sida ligger almrothska grafven, ett fyrkantigt, väl bygdt stenhus med koppartak, uppfördt 1775. En med förenämda graf lika är på nordöstra sidan bygd af Sam. Bagge på Aspenäs. Orgel, 8-stämm., 2 man., och pedal äro bygda af Strand.

Råda, annex, ligger vid 180 fots höjd öfver hafvet. Marken bergaktig, jordmånen består mest af sand och klapper, samt hvad man kallar ör. I socknen ligga 2:ne egendomar Råda och Mölnlycke, hvaraf den senare upptager öfver hälften af socknens fastighetsvärde och eger ett bomullsväfveri, qvarn och såg. Kyrkan nedrefs 1712, men redan samma år uppbygdes en ny af trä, hvilken är 28 aln. lång och 14 aln. bred. Tornet, äfven af trä, står vid vestra gaflen och är 30 aln. högt med spiran, uppfördt 1796. Orgeln, 4-stämm., bygd 1810 af Strand. I tornet hänger 1 klocka, gjuten 1589.

Askim, annex. Socknen, belägen vid hafvet, har bergaktig mark och rådande jordmånen är lera. Befolkningen idkar fiske som binäring. Kyrkan, af okänd ålder, bygd af grästen, reparerad 1622, belägen på en höjd, kyrkåsen kallad, är 36 aln. lång och 14 aln. bred. Ett på venstra sidan bygdt vapenhus är 7 aln. i fyrkant. Orgeln, 6-stämmig, bygd af Söderling. I klockstapeln hänga 2 klockor, den större gjuten 1757, den mindre 1718.

Frölunda, annex. Socknen är i likhet med Askim belägen vid hafvet. Befolkningen idkar fiske. Den gamla kyrkan af gråsten nedrefs och en ny invigdes 1866. Denna är belägen ½ mil SSW. från Göteborg. Orgeln, 7-stämmig, bygdes 1836 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor, den större gjuten 1694 och den mindre 1792.

Kyrkoherdar:

Torstanus Erici blef 1577 af församlingarna kallad till kyrkoh. i Fässberg, underskref 1593 Upsala mötes beslut och lefde ännu 1616; dödsåret obekant.

Fil. doktor *Sylvester Johan Phrygius*, kyrkoh. 1619. Se superintendenterne.

Fil. doktor *Anders Johan Prytz*, kyrkoh. 1630. Se superintendenterne.

Theol. doktor *Ericus Erici Brunnius*, kyrkoh. 1647. Se superintendenterne.

Theol. doktor *Jonas Petri Torinius*. kyrkoh. 1665. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Daniel Laur. Wallerius*, kyrkoh. 1671.
Se biskoparne.

Theol. doktor *Mathias Iser*, kyrkoh. 1678.
Se domprostarne.

Fil. doktor *Johan Iser*, kyrkoh. 1678.
Se domprostarne.

Theol. doktor *Johannes Johannis Carlberg*, kyrkoh. 1679. Se biskoparne.

Fil. doktor *Johannes Haquini Florander*, kyrkoh. 1687. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Erik Löfgren*, kyrkoh. 1708.
Se domprostarne.

Då uti ledigheten efter domprosten Löfgren kongl. hofpredikanten Lithovius 1709 succederade, är det ovisst, huru vida den senare erhöll Fässbergs pastorat till praebende. Man vet emellertid med visshet, att kon. Carl XII under sitt vistande i Bender 1712 förordnade, att både Örgryte och Fässbergs pastorat hvilka hittills hört till domprosteriet, skulle derifrån skiljas. Pastor *Jacob Werner* i Strömstad erhöll nu transport till Fässberg. Genom kongl. br. till konsistorium d. 24 mars 1724 blef likväl Fässberg återlagdt såsom praebende under domprosteriet.

Jacob Werner, född i Uddevalla 1640, var en tid rektor scholae i Strömstad, kyrkoh. i Strömstad 1688, kyrkoh. här 1712. Hans dödsår är okändt, men 1724 har han sista gången undertecknat kyrkoräkenskaperne.

Fil. doktor *Anders Hilleström*, kyrkoh. 1730.
Se domprostarne.

Theol. doktor *Mathias Otto Ubeckel*, kyrkoh. 1759.
Se domprostarne.

Theol. doktor *Olof A. Ekebom*, kyrkoh. 1761.
Se domprostarne.

Theol. doktor *Johan Wingård*, kyrkoh. 1785.
Se biskoparne.

Theol. doktor *David Magnus Hummel*, kyrkoh. 1818. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Johan Henrik Thomander*, kyrkoh. 1850. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Pehr Wieselgren*, kyrkoh. 1857.
Se n. v. konsistorii-ledamöter.

Komministrar i Fässberg:

Laurentius i Fässberg underskref Upsala mötes beslut 1593.

Thore nämnes såsom kapellan 1610.

Magnus Canuti 1626, afled på Göteborgs hospital.

Hans Billing var komm. här 1698.
Se komministrarne i Gamla Lödöse.

Christiernus Ozelius var komm. 1707.

Olof Werenius, komm. 1707.
Se komministrarne i Styrsö.

Wegner var komm. på 1740-talet samt v. pastor i præbendet 1730.

Johan Swarthen, student 1740, prestvigd 1745, komm. här 1754, † 1774.

Sedan 1776 hafva 2:ne komministrar varit i pastoratet.

Komministrar i Fässberg, Kållered och Råda:

Lars Hallberg, komm. 1776, removerades ifrån embetet 1789.

Johan H. Falkman, komm. 1790.

Se komministrarne i Falkenberg.

Johan Anders Lundberg, komm. 1799.

Se kyrkoh. i Näsinge.

Michael Peter Knape, komm. 1802.

Se komministrarne i Thorsby.

Nils Stenström, född i Qvibille 1770. Fadren bonde. Student i Lund 1792, prestvigd 1798, v. pastor i Fässberg 1806, tillika komm. här 1814, † 1815.

Adolf Dahlgren, född i Warberg 1779. Fadren perukmakare. Student i Lund 1802, prestvigd 1804, komm. 1815, † 1833.

Henrik A. Nordholm, komm. 1834.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Carl Gustaf Lindblom, född i Torskinge socken af Wexiö stift 1792. Fadren soldat. Student i Lund 1814, utnämnd komm. 1843, † 1844.

Carl Péter Millberg, född i Göteborg 1805. Fadren material-skrifvare. Student i Lund 1821 och i Upsala 1826, prestvigd 1828, lärare vid stjerncreutzska skolan 1830, tog afsked från denna tjenst 1835, v. pastor 1839, komm. 1844, tillika v. pastor i Fässberg sedan 1862.

Komministrar i Askim och Frölunda:

Anders Barkenbom, komm. 1776.

Se kyrkoh. i Styrsö.

Fil. doktor *Johan Peter Carlberg*, född i Kalf 1743, student 1761, prestvigd 1767, fil. d:r i Greifswald 1769, v. pastor 1770, e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regemente 1775, komm. 1785, afsatt 1801, † 1820.

Conrad Wilhelm Brandes, född i Bremen i Tyskland 1762. Fadren handlande. Student i Lund 1780, prestvigd 1786, komm. 1801, v. pastor 1805, † 1821.

Samuel Hummel, komm. 1822.

Se kyrkoh. i Surteby.

Johan Fredrik Ingman, född i Göteborg 1778. Fadren segelduksväfvare. Student i Lund 1803, prestvigd

1804, v. pastor 1812, komm. i Drengsered s. å., komm. här 1827, † 1857.

Kongl. maj:t har i nåder förordnat, att i stället för komminister i Askim och Frölunda skall vice pastor der tillsättas.

Vice Pastorer:

Karl Karlén, v. pastor 1859.

Se komministrarne i Weinge.

Axel Palmgren, född i Wrigstad församling af Jönköpings län 1838. Fadren pædagog. Student i Lund 1860 och i Upsala 1862, prestvigd i Wexiö 1864, vice pastor här 1865, predikant vid straff- och arbetsfängelset å Nya Warfvet 1870.

Predikoskyldighet är genom kongl. resolution d. 31 aug. 1774 så fördelad mellan ord. presterne, att "Pastor eller dess Vicarie predikar 2:ne söndagar å rad vid moderkyrkan, men den 3:dje vid Askim och Frölunda, då kapellanen der predikar vid moderkyrkan, hvaruppå pastor åter predikar 2:ne söndagar å rad vid moderkyrkan och den 3:dje vid annexen Kållered och Råda, då kapellanen derstädes predikar vid moderkyrkan o. s. v." Messfall eger icke rum i någondera af kyrkorna.

Pastorsboställe: **Fässberg** 1 fm. hemm. Kyrkoväg till Kållered $^6/_8$ m., Råda $^3/_8$ m., Askim $^7/_{16}$ m., Frölunda $^1/_4$ mil. Emellan Kållered och Råda 1 $^1/_2$ m., emellan Askim och Frölunda $^3/_{16}$ m. Socknebudsväg inom Fässbergs socken $^5/_8$ mil.

Mensalhemmanen Kållereds- och Askims-stom, fm. $^1/_2$ hemm. hvardera och äro skatteköpta, räntan tillfaller pastor, som dessutom disponerar en äng i Frölunda.

Enligt öfverenskommelse af d. 10 aug. 1851 emellan pastor och församlingarne med ömsesidig uppsägning efter 3:ne år erläggas i stället för all sorts tionde samt yste 25 rdr af hvarje fm. hemman.

Enkesäte: Frölunda-stom 1 fm. hemman.

Komministersboställe: i Fässberg, Kållered och Råda: *Räfvekärr* $^{103}/_{640}$ hemm. kronoskatte. Kyrkoväg till Råda 1 m., till Kållered $^1/_2$ m., socknebudsväg $1^1/_2$ m., från Göteborg $^3/_4$ mil. Inkomst omkr. 900 rdr.

V. pastorsboställe: i Askim och Frölunda: *Tofta* norgården $^3/_8$ hemm. Kyrkoväg till Fässberg $^3/_8$ m., till Askim $^3/_{16}$ m., socknebudsväg $1^1/_4$ m., från Göteborg $^3/_4$ mil. Inkomst omkr. 1,500 rdr.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna äro i hvardera af församlingarne förenade. Lönen: i Fässberg 500 rdr, i Kållered 170 rdr, i Råda 125 rdr, i Askim 400 rdr och i Frölunda 500 rdr.

Folkskoleväsende:

Fässberg: 4 fasta skolor, 43 veckors läsetid, 4 lärare och 2 lärarinnor. Hvardera skollärarens lön: 600 rdr och planteringsland, lärarinnornas lön 500 rdr hvardera. 5 småskolor. Lärarinnornas i småskolorna lön: 250 rdr hvardera. Samtliga lärare och lärarinnor hafva fri bostad och vedbrand.

Kållered: 1 fast skola, 42 veckors lästid. Skollärarens lön: 500 rdr och planteringsland. 1 småskola. Lärarinnans lön: 300 rdr.

Råda: 1 fast skola. 42 veckors lästid. Skollärarens lön: enligt lag.

Askim: 3 fasta skolor, 36 veckors lästid. Skollärarens lön: 500 rdr och trädgård, lärarinnornas löner: 300 rdr, rum, ved och planteringsland hvardera.

Frölunda: 2 flyttbara skolor, 4 rotar, 40 veckors lästid, 1 biträdande lärare i folkskolan, 2 i småskolan. Skollärarens lön: 500 rdr och planteringsland.

Inom detta pastorat är äfven:

Götiska förbundets skola

i Mölndals by. Sedan öfverdirektören och riddaren *Sam. Norberg* till Götiska förbundet öfverlemnat de af honom i byn 1824 uppförda skolhusbygnader, till hvilkas underhåll för framtiden han anslagit ett kapital af 1,000 rdr, samt Grossh. *G. F. Hennig* likaledes ställt under förbundets disposition en fond af 2,100 rdr, som han insamlat, och som bemälte öfverdirektör ökat till 3,000 rdr, åtog sig Götiska förbundet att draga försorg om denna skolas framtida vidmakthållande, aflöna läraren m. m. (hvartill Mölndals qvarnägare dock bidraga med en viss årlig afgift). Högsta öfverinseendet öfver skolan tillhör förbundets styrelse jemte stiftets biskop, om han är förbundsman. Men den närmaste vården om skolans angelägenheter är uppdragen åt en särskild direktion, bestående af 3 förbundsmän.

Lärarens lön 1,000 rdr jemte fri bostad. Lärjungarnes antal vid 1870 års slut: 28.

Styrsö.

Konsist. 3 kl. Fm. hemm. 12. Areal 3,587 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut 1,826. Pastoratet är beläget 2 sjömil från Göteborg. Adress: Göteborg.

Detta pastorat var fordom kapell till Frölunda uti Fässbergs pastorat, men skildes derifrån 1732 och erhöll egen kyrka. Marken är i allmänhet bergig, rådande jordmån fin sand; på skog är brist. Här äro flera lotsplatser såsom: Wrångö, Brännö, Kalfsund och Rörö, samt öarne Wargö, Stora Känsö, karantänplats, m. fl. Fyrbåkar finnas på Wingaskäret, Bruskället och Böthskäret. Ångbåtskommunikation med badorterna Stjernvik och Bratten. Kyrkan, belägen på en upphöjd men jemn plan, icke långt ifrån Styrsö by, är bygd af sten, 35 aln. lång och 14 aln. bred. Hon blef 1795 tillökt med 9 aln. på östra sidan. Tornet förmodas blifvit uppbygdt några år senare än kyrkan, är äfven af sten och har årtalet 1752. Vapenhuset är 6 aln. i fyrkant; kyrkotakets målning föreställer bibliska historier. Or-

geln, 6-stämmig, bygdes 1856 af Söderling. I tornet hänger 1 klocka.

Följande hafva i egenskap af komministrar förestått gudstjensten på Styrsö, som då hörde under Fässbergs pastorat:

Jonas Olai 1638. *Petrus Kindius* 1651.
Janus Nitræus 1660. *Casten Langius* 1680.
Dietericus Winberg 1685.

Se konsistorie notarierne.

Olof Varelius blef kollega scholæ i Warberg 1677, komm. här 1687, † 1708.

Kyrkoherdar:

Hans Paul Smitt var kollega scholæ i Göteborg, då han utnämndes till kyrkoh. här 1709, † 1719.

Petrus Lidelius, kyrkoh. 1720, † 1730.

Andreas Åhman, prestvigd 1725, kyrkoh. 1731, † 1758.

Benedict Florén, född i Seglora. Fadren Sveno Florenus, pastor derstädes. Student 1737, prestvigd 1739, apologist vid trivial-skolan i Göteborg 1753, kyrkoh. här 1758, † 1783.

Anders Barkenbom, född i Göteborg 1746. Fadren auditör vid artilleriet. Student i Upsala 1767, prestvigd 1770, reste på Ostindien såsom skeppspredikant 1775, komm. i Frölunda och Askim 1776, kyrkoh. här 1786, † 1800.

Brynolf Bogren, född i Bro pastorat 1755. Fadren bonde. Student i Upsala 1779, prestvigd 1781, v. pastor 1794, komm. i Gällstad 1798, kyrkoh. här 1800, † 1829.

Jacob Wilhelm Carlberg, född i Uddevalla 1780. Fadren knappmakare. Student i Lund 1800, prestvigd 1805, informator vid frimurarebarnhuset i Göteborg 1814, v. lärare vid Göteborgs barnhus 1827, kyrkoh. här 1830, † 1834.

Pehr Olén, född i Skepphults socken 1794. Fadren bonde. Student i Lund 1820, prestvigd 1821, komm. i Kongelf 1828, kyrkoh. här 1835, prost 1847, † 1862.

Henrik Lindström, född i Morlanda 1820. Fadren sjöman. Student i Lund 1843, prestvigd 1845, lärare vid frölichska skolan i Istorp 1849, komm. i Länghem 1856, kyrkoh. här 1863.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 16 april 1869, i följd af förslag d. 27 aug. 1864.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar boställe, bestående af den s. k. *Prestgårdslyckan* samt holmarne *Liljan*, *Inholmarne* och *Buskär*, utgöres årligen

tertial- och smörtionde med 125 kubikfot korn, och 1 centner 80 ℔. smör, som fördelas å de tionde skyldiga hemmanen efter de för år 1863 gällande bevillningstaxeringsvarden, samt i stället för qvicktionde och småtionde 5 ℔. 40 ort smör af hvarje helt förmedlat mantal och i förhållande dertill af mindre hemman

§ 2.

För qvarnar, fabriker samt andra verk och inrättningar betalas årligen $^1/_4$ procent af den under nästföregående året till allmän bevillning enligt andra artiklen i bevillningsförordningen uppskattade inkomster.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, dagsverken, offer och öfriga afgifter erlägges årligen: a) Utaf hvar och en som betalar mantalspenningar, 3 kannor 55 kubiktum korn och 1 ℔. 16 ort smör för man samt 2 kannor 37 kubiktum korn och 77 ort smör för qvinna: b) Utaf hvar och en af gemenskapen vid indelta krigsmakten för sig och husfolk, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris i länet, med undantag för de år, då knekten är utöfver fyra månader till tjenstgöring kommenderad; samt c) 890 riksdaler att fördelas efter fyrktalet.

§ 4.

Mot erläggande af de här ofvan stadgade löneafgifter skall all betalning till kyrkoherden för särskilda tjensteförrättningar upphöra, men kyrkoherden är berättigad att till de förrättningar, hvilka han på anmodan verkställer utom kyrkan eller sitt hemvist, varda hemtad och derefter till sin bostad återförd; dock gäller sådant vid socknebud endast när å ställe, der biträdet påkallas, finnes häst eller båt att härföre tillgå.

§ 5

lika lydande med § 9 i Lanvetters löneereglering."

Gäller 50 år, fr. o. m. den 1 maj 1869.

Löne-inkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra tillsammans omkring 2,630 rdr.

Pastor har boställshus vid kyrkan, men ingen boställsjord, utom en änglycka samt några små öar, belägna långt ifrån Styrsö. Socknebudsväg 1 mil.

Klockare- och Orgelnist-lönen: 990 rdr rmt.

Folkskoleväsende.

Styrsö: 2 fasta skolor, 8 mån. läsetid. Skollärarens lön enligt lag. 3 småskolor; hvarjemte en af kongl. lotsverkets 3:ne skolor i Bohusläns skärgård är i verksamhet å Brännö från medio af jan. till d. 5 maj samt å Vrångö från d. 5 maj till 27 aug.

Hisingen.

Med Hisingen förstås den ö eller det delta land, som Göta-elf bildar genom sina båda utlopp, och som åt vester utskjuter i hafvet emellan Elfve- och Riföfjordar. Längden af denna ö, tagen ifråu NO. till SV., är 2 $^{1}/_{2}$ mil, största bredden från SO. till NV. 1 $^{3}/_{4}$ m., och arealen omkring 2 qvadratmil. Under namnet Hising och Hissing omtalas Hisingen icke sällan i våra fornsagor. Från ålder har det varit indeladt uti tvenne härad: Östra och Vestra, hvaraf det förra, så långt historien går tillbaka, tillhört Sverige och blifvit räknadt till Westergötland liksom ännu i dag. Detta innefattar Lundby pastorat. Det senare eller Vestra innefattar 2 pastorat: Säfve och Thorslanda samt Rödbo eller Kongelfs socken, som tillhör Kongelfs pastorat. Hisingens sigill föreställer ett skepp med 3 master, emellan hvilka man ser 2 oxhufvud. Hisingens högsta punkt är Svensby Brattås i Säfve socken.

Östra Hisings Härad.

Lundby med Tufve.

Præbende till lektorn i Theologi vid Göteborgs h. elem.-läroverk, 3 kl. Fm. hemm. 45. Areal 7,799 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Lundby 2,414, i Tufve 727, tillsammans 3,141. Pastoratet är beläget från Göteborg $^{3}/_{8}$ mil. Adress: Göteborg.

Detta pastorat är beläget på det s. k. Svenska Hisingen och räknas till Westergötland samt har i äldre tider ansetts höra till Bohuslän. Sverige lär hafva fått detta pastorat i utbyte mot Surte och Skårdals hemmanen i Nödinge socken af Starrkärr. År 1680 blef pastoratet tillika med Säfvedahls och Askims härad afsöndradt från Elfsborgs län och lagdt till Göteborgs och Bohuslän. Pastoratet ligger vid 50 fots höjd öfver hafvet. Marken är bergaktig, rådande jordmån är lera, föga skog finnes. Bland historiskt märkvärdiga ställen må nämnas Aspholmen, Ny Elfsborg samt Ramberget midt emot Göteborg, från hvilket berg danske konungen Christian IV rekognoskerade Göteborg under dess belägring våren 1644. Under samma krig 1644 fick Lars Kagg uppdraget att försvara Westergötland. Den 1 aug. inföll

han på Hisingen, slog fienden vid Lundby och Tingstadby samt tog 4 kanoner. Här vid Sannegården stod i Carl Gustafs tid en träffning emellan Svenskar och Danskar, hvilka förstnämnde slagit en brygga vester om Gamla Varfvet. Svenskarne behöllo öfverhanden, och Danskarne nödgades vika. I denna strid stupade den väldige kämpen Skjalrup, som enligt sägen var en trollkarl och således skottfri för blykulor, men blef skjuten med en silfverknapp. Han fäktade likväl länge på knä, till dess han föll genomborrad af Svenskarnes korsgevär. Att här äfven varit strider långt före detta synes af de väldiga minnes- eller bautastenar, som här äro uppresta, af hvilka tvenne, de största, stå icke långt ifrån Sannegården, en tredje något närmare Lundby kyrka samt en fjerde i närheten af Pölsebo. Inom pastoratet ligga Lindholmens mekaniska verkstad, Eriksbergs gjuteri och mekaniska verkstad, Rambergs manufakturverk, åtskilliga större egendomar samt Räddnings-institutet för vanvårdade barn.

Lundby, moderförsamling. Kyrkan är af okänd ålder, bygd af sten; tvenne grafkor finnas vid ingången. Orgeln, 4-stämmig, är bygd af Söderling. Uti klockstapeln hänger 1 klocka med bland annan inskription:

När folket hörer mig ringa,
Skola dhe straxt åth Kirkan springa
Gudz rena ordh ther att laera,
Och therefter sitt lefwerne föra.

Kommer låter oss tillbedja, knäböja och nederfalla för Herran, den oss gjort hafver.

Tufve, annex, har på 1550-talet hetat *Tufa* eller *Tiufo, Tuffuo.* Var i äldre tider moderförsamling, tills theol. lektorn, fil. d:rn Henrik Soterus år 1639 fick vederbörligt tillstånd att flytta prest-bordet från Tufve till Lundby. Qvillen, en bäck mellan Nordre elf och den egentliga Göta elf, utgjorde år 1554 östra gränsen för den gamla svenska andelen af Hisingen. Midt emot skolhuset är en backe, kallad "Tången" (tinget?), belägen nästan midt på Hisingen, på hvilken finnes en s. k. domkrets eller tingskringla af 12 stenar, der folket, under den tid druidismen herrskade i vårt land, hade för sed att samlas för att derstädes tillbedja sina gudomligheter och afgöra sina ömsesidiga angelägenheter, skipa lag o. s. v. Kyrkan är af sten och af obekant ålder samt har orgelharmonium, 4-stämmigt, 2 man., förfärdigadt i Stuttgardt 1866. Uti klockstapeln hänger 1 klocka.

Kyrkoherdar:

Haquinus underskref Upsala mötes beslut 1593.

Torstanus Simonis var pastor här vid början af 1600-talet.

Fil. doktor *Henricus Torstani Soterus,* kyrkoh. 1631. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Jonas Torinus,* kyrkoh. 1645. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet

Fil. doktor *Johannes Haquini Florander,* kyrkoh. 1654. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Georg Schröder,* kyrkoh. 1687. Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Olaus Otterdahl, kyrkoh. 1693, Se kyrkoh. i Slättåkra.

Fil. doktor *Elias Bask,* kyrkoh. 1700. Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Sven Gadelius,* kyrkoh. 1705. Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Petrus Lamberg,* född i Kongsbacka 1674. Fadren rådman. Student i Lund 1692, lektor i Grekiska i Göteborg 1705, och andre lektor i Theologi, kyrkoh. i Lundby 1715, † 1720.

Fil. doktor *Jonas Montén,* kyrkoh. 1721. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Elieser Poppelman, kyrkoh. 1745. Se kyrkoh. i Säfve.

Sven Jacobsson, kyrkoh. 1752. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Magnus Roempke,* kyrkoh. 1768. Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Lorentz Julius Kullin,* kyrkoh. 1774. Se kyrkoh. i Säfve.

Theol. doktor *Alexander Malm,* kyrkoh. 1785. Se kyrkoh. i Säfve

Theol. doktor *Abraham Wetterberg,* kyrkoh. 1796. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Adolf Wilhelm Ekebom,* kyrkoh. 1802. Se kontr.-prostarne i Domprosteriet

Theol. doktor *Johan Hellberg,* kyrkoh. 1815. Se kyrkoh. i Säfve.

Fil. doktor *Elias Daniel Björck,* kyrkoh. 1817. Se kyrkoh. i Säfve.

Theol. doktor *Anders Bruhn,* kyrkoh. 1828. Se biskoparne.

Fil. doktor *Carl Svensson,* född i Göteborg 1789. Fadren packhuskarl. Student i Upsala 1807, fil. d:r derstädes 1812, theol. kandidat 1816, prestvigd s. å., informator vid frimurarebarnhuset s. å., gymnasii-adjunkt 1819, lektor i Grekiska 1821, ledamot af k. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1820, kyrkoh. här 1836, † 1837.

Theol. doktor *Niclas Beckman,* född i Göteborg 1786. Fadren packhuskarl. Student i Upsala 1806, fil. d:r 1812, theol. kandidat 1818, theol. licenciat 1823, konrektor 1824,

theol. d:r 1830, ledamot af k. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1827, lektor i Latin och Poës. 1831, lektor i Theologi 1836, kyrkoh. här 1837, præsis vid prestmötet 1846, † 1859.

Fil. doktor *Martin Gabriel Rosenius*, född i neder Calix socken 1825. Fadren komminister i Burträsk. Student i Upsala 1851, fil. d:r 1854, theol. kandidat 1855, docent i G. T. Exegetik i Upsala 1856, prestvigd i Upsala s. å., past.-examen i Hernösand 1858, theol. lektor i Göteborg samt kyrkoh. här 1860, adjunkt inom theol. fakulteten i Lund 1867.

Fil. doktor *Olof Jacobi*, född i Lurs socken af Bohuslän 1834. Fadren jordbrukare. Student i Lund 1859, lärare vid folkskolelärare-seminariet i Lund 1864—1868, fil. d:r 1865, docent i latinska språket 1867, lektor i Theol. och Hebreiska i Göteborg 1868, prestvigd och kyrkoh. här s. å., † 1871.

Kyrkoherdebefattningen vakant.

Komministrar:

Gunarus Petri kallade sig på underskrifter 1649 Comminister Verbi Devini in Lundby et Tufve.

Se kyrkoh. i Dalstorp.

Ericus Caroli Toander, född i Kind, prestvigd till komm. här 1659, † 1702.

Jonas Alander kallades 1703 af prosten och lektorn *Bask* att vara komm. här, blef s. k. djekneprest (prest från gymnasiet utan att hafva besökt akademien), † efter fulla 50 års tjenstetid 1753.

Lars Sjörin, född 1708, valdes 1753 till komm. här, hade tjenstledighet ifrån 1769 till 1775, och hans vikarier *Henrik Engberg* och *Johan Fredlizius* innehade efter hvarandra bostället Hukö och alla inkomsterna utom 9 tunnor säd, som Sjörin för sig förbehållit, † 1776.

Birger Lundberg, född i Hvalinge 1738. Fadren borgare i Warberg. Student i Lund 1761, fil. kandidat i Greifswald 1765, prestvigd 1769, v. pastor 1772, komm. här 1777, † 1809.

Samuel Hummel, komm. 1810.

Se kyrkoh. i Surteby.

Anders Hagman, född i Göteborg 1793. Fadren brandthusdräng. Student i Upsala 1815, prestvigd 1818, komm. 1823, † 1845.

Johan Severin Dock, komm. 1845

Se andre komminist. vid Domkyrkoförsamlingen.

Johan Emanuel Hansson, komm. 1860.

Se kyrkoh. i Sexdraga.

Christian Wallin, född 1808 i Walla socken af Tjörns pastorat. Fadren bonde. Student i Lund 1833, prestvigd 1862, komm. här 1870.

Predikoskyldighet: Pastor 2 predikodagar i Lundby, den 3:dje i Tufve; komministern vice versa.

Pastorsboställe: Lundby 1 hemman. Kyrkoväg till Tufve 5/8 mil; socknebudsväg 3/4 mil.

Mensal-hemman: Tufve stom 1/2 ofm. hemman. Det är köpt till skatte, men betalar ränta till pastor.

Pastors lön: af korn, smör, yste, qvicktionde, utgörande något öfver 1,100 rdr, samt jura stolæ. Arrende för en Wass 700 rdr.

Komministersboställe: Hnkö 1/2 hemman. Kyrkoväg till Lundby 3/4 m., till Tufve 1/8 m.; socknebudsväg 1/2 m., från Göteborg 3/4 mil.

Komministerslönen: Enligt gammal konvention är lönen 1/2 T:a korn och 1 rdr 50 öre af hvarje hemman, 4 offerdagar samt offer vid förrättningar, lön af pastor 20 rdr.

Lundby: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade, lön: 7 à 8 T:r korn, yste, 4 offerdagar och offer vid barndop, vigslar etc. samt extra inkomster af verk, inrättningar och arbetsfolk.

Tufve: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade, lön: 7 à 8 T:r korn, yste, 4 offerdagar och offer vid barndop, vigslar etc.

Folkskoleväsende:

Lundby: 2 fasta skolor. Skollärarnes lön: 600 rdr hvardera, den ene läraren har dertill i husbyre-ersättning 300 rdr, den andre fri bostad och planteringsland. 2 småskolor. Lärarinnornas lön 300 rdr hvardera.

Tufve: 1 fast skola. Lärarens lön: 600 rdr och fri bostad. 1 småskola. Lärarinnans lön: 300 rdr och fri bostad.

Bohus Län.

Elfsyssels Kontrakt.

Denna del af Bohuslän kallas i äldsta fornhandlingar Elffylke. Namnet Elfsyssel har sannolikt uppkommit af (Göta-)elf och syssel, som på norska språket betyder ett större distrikt (höfdingdöme). Detta kontrakt blef 1805 deladt i Elfsyssels Södra och Norra kontrakt.

Kontraktsprostar i Elfsyssels kontrakt intill år 1805:

Olof, pastor i Kongelf, var fullmäktig på norska riksdagen i Bergen 1223.

Anundr. Tunason har Dominica Palmarum 1383 hållit ett prosteting i Tegneby. Handlingarna äro skrifna på Norska, originalhandlingen förvaras i riksarkivet.

Thorer Endridason, Sogneprest på Tiörnn och prost i Ælfvasyslo 1405.

Jens Wernichsson, pastor i Thorsby, † 1529. Han kallas i åtskilliga fornhandlingar "religions-prost i Elfsyssel och Canonicus i Opslo".

Peder Brusendahl var likaledes pastor i Thorsby i 25 år, † 1554 och kallades religionsprost i Elfsyssel. På skämt skref han alltid i sina bref. efter sitt namn: Biskop när Gud vill.

Rasmus Jenssen nämnes i de äldsta kyrkoräkenskaper i Elfsyssels kontrakt, hvilka författades på befallning af guvernören på Bohus slott: Sten Mattesson till Holmegård, och kallas i desse religions-prost i Bohuslän, var pastor först i Marstrand och sedan i Tanum, † 1608.

Rasmus Jenssen Aletöf, religions-prost i Bohuslän och pastor i Uddevalla, † 1616.

Christen Nilssen, pastor i Marstrand, kallas 1614 religions-prost öfver Elfsyssel, † 1619.

Rasmus Hansson d. ä., pastor i Solberga, kontr.-prost i Elfsyssel, † omkring 1620.

Jörgen Påwelsson, pastor i Säfve, nämnes 1621 såsom religionsprost i Elfsyssel.

Holger Oweson, född i Onsala af förmögna föräldrar och beslägtad med en skånsk possessionat: Laur. Galt, hvilkens söner han åtföljde på utrikes resor, var slottsprest på Bohus, då han 1609 blef pastor i Kongelf, kontr.-prost 1626. Om

honom finnes i pastors-arkivet i Kongelf följande anteckning: "Uti det af Danskarne begynta kriget 1611 gingo Svenskarne vid Lerje öfver Göta Elf, sköflade Kongelf och lade alla dess hus i aska så väl som den vackra Korskyrkan, som blifvit byggd efter den förra kongeligen meublerade, hvilken Wenderne circa 480 år förut plundrade och förstörde. Såsom husvill flyttade nu Holger Oweson till Tega Prestegård. Af ett ansenligt arf som honom tillföll bidrog han rundelig till Skolaus och Hospitalets uppbyggande 1620, och förärade dem särskilte gåfvor samt köpte åtskillige fastigheter." Kontr.-prost öfver Elfsyssel 1626, † 1632.

Hans Rasmusson, son af Rasmus Hansson d. ä., pastor i Solberga, och kontr.-prost i Elfsyssel omkring 1634, † 1649.

Björn Helgesson Brahn blef pastor i Marstrand 1620, kontr.-prost 1637, † 1646 och ligger begrafven under altaret i Marstrands kyrka.

Hans Gjädda Jensen, pastor i Uddevalla, var kontr.-prost i Elfsyssel 1650, † 1670.

Janus Laurentii Dahl, född i Tanum. Fadren pastor. Studerade i Köpenhamn, blef pastor i Karreby 1624. Man har om honom berättat, att han tog en icke obetydlig del i de politiska händelser, som föregingo Bohusläns afträdande till Sverige: att han vid huldhets-edens afläggande åt Svenska konungen utbrustit i en så häftig gråt, att han skulle dignat omkull, om ej biskop Klingius hållit honom uppe. Den bepröfvade trohet, pastor Dahl visat sin förre konung, beredde åt honom förtroende äfven under en förändrad sakernas ordning. Han var vid sin död den förmögnaste prest i stiftet. † 1671.

Andreas Hartuici eller *Hartvigsson*, naturlig son af Hartvig Hvitfeldt och således broder med Marg. Hvitfeldt, erhöll af henne Tjörns pastorat 1640 och var hennes högra hand i allt, kontr.-prost i Elfsyssel 1671. Han dog 1687 med det rykte, att han varit en slipad och intrigant man. Efter honom har man en likpredikan öfver Ivar Dyre 1665.

Fredrik Nilsson Bagge blef fil. d:r i Wittenberg 1667, kyrkoh. i Marstrand 1669, kontr.-prost 1679. Erhöll såsom vedermäle af konglig nåd för bevisad trohet under krigsåren 1675—1679 Solberga pastorat såsom praebende 1682. När norske ståthållaren Gyldenlöw 1677 intagit Marstrand och alla dess fästningsverk, lät han söndagen derefter tillställa prosten Bagge ett böneformulär att efter predikan uppläsas i stadskyrkan för konung Christian af Danmark och för danska vapnens framgång och befallde äfven, att en tacksägelse vid tillfället skulle hållas. Prosten Bagge predikar och håller, oaktadt hela danska generalitets och stabens när-

varo, hjertliga förböner för konung Carl och svenska arméens framgång emot Danskarne. Han arresteras derföre genast och föres ifrån predikstolen upp på fästningen, och derifrån i fjättrar till Norge, dömdes till döden, men benådades mot tredubbel mansbot. Han hemkom till sitt af fienden sköflade hem 1678, var riksdagsman 1680 och utnämndes s. å. till hofpredikant, erhöll 2:ne stora guldmedaljer af konungen, som utnämnde honom sjelf till kontr.-prost i Elfsyssel, † 1713, 67 år gammal.

Theol. doktor *Herman Schröder*, född i Uddevalla 1676. Fadren borgare. Student i Lund 1697, fil. d:r 1706, lektor i Log. och Fys. i Göteborg 1710, lektor i Historia 1714, åtföljde konung Carl XII såsom fältprost under norska fälttåget och blef kyrkoh. i Uddevalla 1716, erhöll s. å. Landvetters pastorat som præbende, kyrkoherde i S:t Catharina församling i Stockholm 1718, biskop i Kalmar 1729, theol. d:r 1732, † 1744. Då efter prosten Bagges död kontr.-prost skulle tillsättas i Elfsyssel, utnämnde konungen dertill Schröder.

Michael Christiansson Kock, huspredikant hos fältmarskalk R. v. Ascheberg, kyrkoh. i Tjörn 1687. kontr.-prost 1719, † 1733.

Peter Bundy, prest och rektor scholae i Uddevalla 1708, kyrkoh. i Morlanda 1710, kontr.-prost 1733, kyrkoh. i Uddevalla 1734, † 1737.

Jacob Gudmundi Lysell, född i Dalstorps pastorat 1675, kyrkoh. i Hjertum 1716, kontr.-prost 1737, † 1740.

Fil. doktor *Jonas Brag*, kontr.-prost här 1741.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Theol. doktor *Jonas Wahlberg*, prest och adjunkt i Tölö 1728, komm. i Uddevalla 1737, kyrkoh. der 1738, prost 1744, kontr.-prost 1750, theol. d:r i Greifswald 1756, † 1777.

Theol. doktor *Magnus Thorén*, kontr.-prost 1777.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

2. *Elfsyssels södra kontrakt*

omfattar Westra Hisings, Inlands Södre, Inlands Torpe och en del af Inlands Nordre Härad, samt innehåller pastoratena: Thorslanda, Säfve, Kongelf, Karreby, Thorsby, Marstrand, Hjertum, Solberga och Spekeröd.

Prostlönen: 3 rdr af hvarje moderförsamling och 1 rdr 50 öre af hvarje annex, tillsammans 43 rdr 50 öre.

Kontraktsprostar:

Olof Rodehn, född i Jönköping 1741. Fadren hofrätts-advokat. Student i Lund 1761, prestvigd 1764, v. kollega vid trivial-skolan i Göteborg 1765, komm. i Gällstad, Säm och Grönahög 1767, v. pastor 1791, kyrkoh. i Spekeröd

samt prost 1803, kontr.-prost vid Elfsyssels kontrakts delning 1805, † 1812.

Gustaf Lorentz Siwertson, född i Kongelf 1757. Fadren postmästare. Student i Lund 1777, prestvigd 1780, v. kollega i Uddevalla 1784, skeppspredikant i ostindiska kompaniets tjenst 1786, återkom 1788, blef då komm.-adjunkt vid domkyrkan, gjorde 3:ne resor på Ostindien åren 1791, 1795 och 1798, kyrkoh. i Thorsby 1798, prost 1804, L. W. O. 1811, riksdagsman 1812, kontr.-prost s. å., begärt afsked från kontr.-prostsyslan 1830, † 1839.

Fil. doktor *Carl Fredrick Kunckel*, född i Wexiö stift 1779. Fadren löjtnant. Student i Åbo 1801, fil. d:r 1805, prestvigd och e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regemente 1805, bevistade fälttåget i Tyskland åren 1805, 1806 och 1807 samt begge belägringarne af Stralsund, notarie i fält-konsistorium 1807, bevistade såsom regem.-pastor fälttåget emot Norge 1807, kommenderad med regementet till Göteborg 1809, regem.-pastor s. å., kyrkoh. i Kongelf 1813, prost 1821, kontr.-prost 1830, † 1837.

Fil. doktor *Sven Hylander*, född i Myckleby 1781. Fadren assessor och gymn.-befattningsman. Student i Lund 1797, fil. d:r 1805, prestvigd 1806, bat.-predikant vid arméens flotta, Stockholms eskader 1808, kyrkoh. i Karreby 1823, prost 1827, riksdagsfullmäktig 1834, kontr.-prost 1837, † 1841.

Peter Grundell, född i Enslöf 1792. Fadren bonde. Student i Upsala 1816, prestvigd 1818, apologist vid apologistskolan i Göteborg 1820, slottspastor å Ny Elfsborg s. å., komm. i Säfve 1826, v. pastor 1828, past.-exam. 1833, kyrkoh. i Kongelf 1839, prost 1843, kontr.-prost 1844, begärt afsked från kontr.-prostsyslan 1849, † 1858.

Fil. doktor *Magnus Rodhe*, född i Hvalinge 1790. Fadren kontr.-prost. Student i Lund 1809, fil. d:r 1814, prestvigd s. å., past.-exam. 1824, v. pastor 1825, bat.-predikant vid Hallands infant.-bataljon 1829, kyrkoh. i Thorsby 1839, prost 1843, kontr.-prost 1849, begärt afsked från kontr.-prostsyslan 1852, † 1867.

Pehr Abraham Delin, född i Wessige 1793. Fadren andre landtmätare. Student i Lund 1813, disp. pro ex. 1816, enhälligt af alla nationerna vald till talare vid akademiska föreningens i Lund invigning 1830, lärare vid Lunds Lyceum 1831, prestvigd 1832, past.-exam. 1833, kyrkoh. i Hjertum s. å., prost 1842, kontr.-prost 1852, † 1871.

Henrik Andersson Nordholm, född i Röra 1797. Fadren hemmansbrukare. Student i Lund 1820, prestvigd 1822, v. pastor 1831, komm. i Fässberg, Kållered och Råda 1834, past.-exam. 1838, kyrkoh. i Spekeröd 1842, prost 1852, kontr.-prost 1871.

Vestra Hisings Härad.

Thorslanda med Öckerö.

Konsist. 3 kl. Fm. hemm. 27 5/6. Areal 10,368 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Thorslanda 657, i Öckerö 1,908, tillsammans 2,565. Patsoratet är beläget från Göteborg 1½ m. Adress: Göteborg.

Thorslanda pastorat, en äldre benämning är *Tooslanna*, utgör sydvestligaste udden af Hisingen, omgifvet på tre sidor af hafvet, bergigt med små odlade dalar mellan klipphöjderna. Fiske utgör binäring. Af de närmast stranden liggande holmar är Warholmen bekant såsom vederqvickelseort för skärgårdsseglarne. På vestra stranden öppnar sig dalen *Tummelhed*, dit — eller rättare sjön utanför — konung *Sven Estridsson* stämdes att möta *Harald Hårdråde* 1062 för att med svärdet få afgjordt, hvem som skulle besitta Danmarks och Norges throner. *Fornlemningar:* Jättestenen, griftplatsen Toftan, lemningar efter Thorsslott på berget vid Amhult.

Thorslanda, moderförsamling. Kyrkan, bygd af sten och belägen uti Thorslanda bys åkergärde, skall enligt bibehållen folksägen vara första gången invigd på helga trefaldighets-söndag och derför helgad åt den Helga Trefaldighet, hvarefter den benämndes. Dess ålder är okänd, men det vid tillbygnaden 1780 nedrifna gamla innanredet hänvisade till katholska tidehvarfvet. Hennes nuvarande längd är 34 aln., bredd 11 aln. och höjd 6 alnar. Altartaflan, målad af Liljedahl, föreställer Kristus på korset. Kyrkan eger en större oljefärgstafla, föreställande historien om Susanna i Babylon. Orgeln, 6-stämmig, är bygd 1858 af Söderling. Uti den 1821 uppbygda klockstapeln hänger 1 klocka.

Öckerö, annex. Denna socken, som på 1400-talet het *Öykröya*, utgöres af en större ögrupp, som ligger vester om Hisingen, 2 mil vester från Göteborg. De största öarna äro: Rörö, nordligast, Björkö, Hönö, Fotö samt Öckerö, skild från Björkö genom Kalfsund, som eger historisk märkvärdighet i anseende till de sjöslag, som här levererades mellan svenska hertigen *Erik Magnusson* och den mot honom utrustade norska flottan år 1309, i hvilka hertigen först blef segrare och tog 7 skepp från fienden; men kort derefter blefvo Svenskarne i grund slagne, hvartill isynnerhet ortens allmoge bidrog. Den historiskt märkvärdiga Danaholmen, numera kallad Dannemark eller Dannemarkslilja, var fordom gränsskilnad mellan svenska, danska och norska

väldena, hvilka egde hvar sin andel deraf. Här skola konungamöten icke sällan blifvit hållna. Vidare må nämnas Hyppelen, Kalfön med lotsverk m. m. samt mindre öar och skär, som sträcka sig ned mot Winga-ön. Ögruppen kallas med ett gemensamt namn Öckerö-öarna, på gamla norräna språket Eikeyar eller Eiko-öyjar, hvartill man såsom anledning antagit, att de i urminnes tider varit bevuxna med ek, af hvilket trädslag ännu finnes en lund på Grötön. På öarna finnas flera fornminnen. Innebyggarne idka något jordbruk, men hufvudnäringen är fiske. Jordmånen på öarna vexlar mellan sand och sandblandad lera. Kyrkan, bygd af sten och belägen på Öckerön södergårdens grund kallades på den tid, pastoratet hörde under Norge, Egerö eller Ekerö efter den lund af ekar, som då omgaf hela trakten. Hon blef 1781 förlängd och dessutom tillbygd med ett vapenhus samt är nu 37 1/2 aln. lång, 12 1/2 aln. bred. Den gamla kyrkan var af trä, uppbygd af konung *Hakon Hakonsson*, således omkring 1250-talet. Tvenne helgonbilder: Madonnan och S:t Olof hafva blifvit intill vår tid förvarade, nu skänkta till Göteborgs museum.

Kyrkoherdar:

Jens Nebb, endast känd genom de ibland allmogen bibehållna berättelser, att han var född på Jutland, att han ihjelslagit en skeppare, för det denne ej längre ville förränta hans penningar, att Nebb, som för dråpet blifvit afsatt, begifvit sig till Jutland, sysselsatt sig der med trolldomskonster, att han af sina ungdomsvänner begärt så stort stycke mark, att han derpå kunde föda en häst och en ko, att han, efter dertill erhållet tillstånd, med en besvärjningsstaf uppdragit det område, han äskade; hägnaden var nu verkställd, så att aldrig något främmande kreatur kunde träda inom trollringen. Berättelsen finnes uti pastorsarkivet.

Andreas Petri lefde 1593 och 1599. Tomten efter hans forna boning utvisas ännu vid prestgården under benämning: Lilla prestgården.

Nicolaus Petri lefde omkring 1630. Hans och hans hustrus porträtter hänga i Öckerö kyrka, der de begge äro begrafna vid altaret.

Jacobus Erasmus Nolleroth eller *Noröd*, kyrkoh. 1668. Han skall för ett å hemmanet Röö begånget dråp blifvit dömd till döden och, oaktadt åberopande af sin oskuld, förd till afrättsplatsen vid Bohus fästning. Då han med förbundna ögon leddes till stupstocken, talade han ännu med stark röst om sin oskuld — och dödsdomen blef inställd. Hans stoft hvilar i Kongelf.

Laurentius Kollebeck efterträdde Nolleroth; tillträdesåret är okändt. Han omkom 1691 under det han oför-

sigtigt begifvit sig ut att rida öfver en sjö, öfver hvilken isen var svag.

Petrus Laurentii Böeker, kyrkoh. 1692, † 1709.

Georg Magni Montén, kyrkoh. 1714.

Se kyrkoh. i Bollebygd.

Lars Lachonius, kyrkoh. 1718, † 1736.

Anders Strömsten, kyrkoh. 1736.

Se kyrkoh. i Slättåkra.

Lars Stabäus, prestvigd 1737, kyrkoh. 1745, † 1774.

Arvid Gren, född på Kjerreberg i Stala socken 1719. Fadren Herman Gren till Rössö och Kjerreberg. Student i Upsala 1742, prestvigd 1744, huspredikant hos kammarherre Palbitzki på Juleta. Under hans vistande här uppbrann Juleta, och Gren, som bodde i öfra våningen, var nära att innebrännas och hann om natten icke att rädda mer än sin bibel undan lågorna. Komm. i Tegneby 1756, kyrkoh. här 1775, prost 1793, † såsom stiftets senior 1799. På pastor Grens grafsten läses:

"Gnag ej de dödas ben, Förvara deras minne
Rör ej vid denna sten, Ty döden hor derinne".

Fil. doktor *Christian Ludvig Ström*, kyrkoh. 1800.

Se kyrkoh. i Tegneby.

Johan Rosengren, född i Örgryte 1763. Fadren trädgårdsmästare. Student i Lund 1785, prestvigd 1788, komm. i Warberg 1793 och i Thorsby 1801, v. pastor 1802, kyrkoh. här 1811, † 1827.

Niclas Hernqvist, född i Göteborg 1774. Fadren sadelmakare. Student i Lund 1801, prestvigd 1802, komm. i Solberga 1810, kyrkoh. här 1828, † 1829 före tillträdet till pastoratet.

Barthold Pihlgren, född i Warberg 1785. Fadren kakelugnsmakare. Student i Lund 1806, v. pedagog i Falkenberg 1809, prestvigd 1810, v. pastor 1819, kyrkoh. här 1829, † 1838.

Carl Gustaf Schoug, född i Göteborg 1799. Fadren handlande. Student i Lund 1821, prestvigd 1824, past.-exam. 1837, v. pastor 1838, kyrkoh. 1839, prost 1844.

Komministraturen inrättades härstädes först 1774.

Komministrar:

Johan B. Gadd, född i Björlanda socken 1740. Fadren bonde. Student i Upsala 1767, prestvigd 1769, komm. 1774, † såsom stiftets senior 1828.

Olof Johansson Tegnander, född i Tegneby 1802. Fadren bonde. Student i Lund 1823 och i Upsala 1824, prestvigd 1825, komm. 1829, past.-exam. 1833.

Predikoskyldighet: Pastor 2:ne predikodagar i Thorslanda, den 3:dje i Öckerö; komministern vice versa.

Kyrkoväg för pastor: till Öckerö 1/2 m. land- och 1/2 m. sjöväg; socknebudsväg inom Thorslanda 3/8 m., inom Öckerö 3/4 m. land- och 1 m. sjöväg. Kyrkoväg för komministern: till Thorslanda 1/2 m. sjö- och 1/2 m. land-väg; socknebudsväg inom Öckerö 1 m. sjöväg samt till aflägsnaste delen af Thorslanda 1 1/4 mil.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 2 dec. 1870.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af de tiondeskyldiga hemmanen såsom ersättning för tertialtionde, smör-, ost-, och vedtionde samt komministers spanmålslön och yste. 195 kubikfot korn och 6 centner 20 ℔. smör, som fördelas å hemmanen efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af denna lönereglering vidtager.

§ 2.

I stället för fisktionde erlägges årligen 2 kannor 53 kubiktum korn af hvarje matlag, som är skyldig att sådan tionde utgöra.

§ 3.

För qvarnar. sågar, fabriker samt andra verk och inrättningar betalas årligen 1/4:dels procent af den under nästföregående året till allmän bevillning uppskattade inkomsten.

§ 4.

Båtsmän erlägga årligen en hvar för sig och sitt husfolk, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris i länet, med undantag för de år, då de äro utöfver fyra månader till tjenstgöring kommenderade.

§ 5.

Torpare, backstugusittare, inhyseshjon och deras vederlikar betala årligen i stället för dagsverken, 5 kannor 40 kubiktum korn för hvarje matlag.

§ 6.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ samt komministerns matlagspenningar m. m. utgöres årligen af 2,175 Rdr, som utgå på det sätt, att hvarje mantalsskrifven person, som betalar mantalspenningar, med undantag af båtsmän och deras husfolk, erlägger: man 75 öre och qvinna 50 öre, och återstoden fördelas efter nästföregående årets fyrktalslängd, med undantag för det presterskapet för löneförmoner påförda fyrktal.

§ 7.

Utaf förutnämda löningsmedel erhåller: Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället ett halft mantal Noleröd, 61 procent: och komministern, som innehar boställe och eger disponera den så kallade prestengen på Öckerön, bekommer återstående 39 procent.

§ 8 och 9

lika lydande med samma §§ i Landvetters lönereglering"

Gäller 50 år, fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konventionen, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra tillsammans omkring 2,700 rdr.

Pastorsboställe: Noleröd $^1/_2$ ofm. hemman.

Komministersboställe: Boställshus på Öckerö med $^1/_2$ Tnl. jord samt disponerar en pastor tillhörande äng om 8 Tnl.

Thorslanda: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade, lön: omkring 250 rdr.

Öckerö: Klockare- och Kantorstjensterna förenade, lön: omkring 250 rdr.

Folkskoleväsende.

Thorslanda: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skoll. lön: 400 rdr samt för 1 mån. underv. öfver 8 mån. godtgörelse med 12,6 k.-fot spannmål, hälften råg och hälften korn, efter medelmarkegångspris, bostad och vedbränsle samt vinterfoder och sommarbete för en ko. Dessutom disponerar läraren ett jordland och en så kallad lycka, den senare till trädgårdsplantering.

Öckerö: i socknen, som består af flera öar, är skolan ambulatorisk och delad i 2 områden, det södra och det norra. 2 lärare, den inom södra åtnjuter honom personelt beviljade 500 rdr årligen för 8 mån. underv.; den för norra området har 400 rdr för lika lång undervisningstid; båda hafva fria bostäder och vedbränsle. Hvardera undervisar 2 mån. öfver 8 mån. om året och godtgöras härför med 25,2 k.-fot spannmål, hälften råg och hälften korn, efter medelmarkegångspris jemte forlön. I stället för vinterfoder och sommarbete för en ko erhålla hvardera lärare 31,5 k.-fot spannmål, hälften råg och hälften korn, samt forlön. 1 småskolelärare och 1 lärarinna ambulera å öarna. Hvardera af dessa åtnjuta årligen 100 rdr jemte fritt vivre. Utom de i samband med de exam. lärarnes bostäder bygda skolsalarne, den ena å Hönö och den andra å Björkö, äro flera skolsalar uppförda på andra öar.

Säfve med Backa och Björlanda.

Reg. 2 kl. Præbende sedan 1692 till förste lektorn i Theologi vid Göteborgs h. elem.-läroverk, men har genom f. d. lektorn, prosten och kyrkoh. B. Wadströms död 1861 och till följd af kongl. br. af d. 20 mars och d. 1 nov. 1858 upphört att vara præbende. Fm. hemm. $138^3/_{16}$. Areal 22,564 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Säfve 2,012, i Backa 866, i Björlanda 1,304, tillsammans 4,182. Pastoratet är beläget från Kongelf 1 m., från Göteborg $1^3/_8$ mil. Adress: Göteborg.

Säfve pastorats äldsta namn har varit *Björnland* efter nuvarande annexet Björlanda. Säfve socken het fordom Sjöfar och kallas ännu af allmogen i dagligt tal Sjöe. I pastoratet är marken uppfylld af kala berg; rådande jordmån är lera samt något mull och sandjord. Löfskog till husbehof finnes endast på säteriet Hökälla samt gårdarne Djupedal, Österslätt, Lerbäck, Ingebäck, Laseröd, Klareberg, Nortaga och Näset. Här äro åtskilliga fornlemningar såsom: bautastenar, ättekullar samt några

såkallade stenkistor, af hvilka isynnerhet hällkistan vid Svensby är märkvärdig. I Brunstorps hemmans utmark visas lemningar efter kung Borres graf: en i marken dold kista af stenhällar. På gränsen mot Björlanda socken ligger en stor uppodlad slätt kallad Mycklahed (den stora heden), som fordom skall varit skogbevuxen, men blifvit afröjd af Danskarne, under den tid desse innehade Hisingen med flera orter i pant för "Elfsborgslösen."

Säfve, moderförsamling. Kyrkan, belägen på en slät plan vid kyrkobyn, är bygd af sten, med tresidig kor-gafvel. Hon håller i längd 44 aln., i bredd 14 aln. och i höjd 6 aln. samt är försedd med torn. Kyrkan tillbygdes 1739 och tornet 1746. Takhvalfvet är utsiradt med oljemålningar; golfvet belades 1843 med kinnekullesten, samt kyrkan reparerades och förseddes med större och 2 nya fönster 1870. Orgeln, 10-stämmig, bygdes 1854 af Söderling. Kyrkan eger en dopfunt af sten från katholska tiden. Altartaflan är skulpterad 1761. I tornet hänga 2 klockor, den större gjuten 1715 och den mindre 1768.

Backa, annex, utgöres af en dalgång vid Göta elf och endast anmärkningsvärda berg mot norra och vestra delarne finnas. Icke utan skäl tillägger man denna socken namnet: Hisingens trädgård, hvilket tillkännagifver ej blott jordens bördighet utan ock den näringsgren, hvaråt innebyggarne med allvar egnat sig. Jordmånen består af lera, här och der blandad med mylla eller sand. Skog finnes obetydligt. Hufvudnäringarne äro åkerbruk, trädgårds- och boskapsskötsel. Folket är i allmänhet välbergadt. Kyrkan, bygd af sten under åren 1864 och 1865, ligger på en höjd, ifrån hvilken man har utsigt öfver en stor del af Hisingen, Göta-elf och Göteborgs stad m. m. Den håller i längd 64 aln., i bredd 26 aln. och i höjd 12 alnar med bredsidig korgafvel; upplyses af 11 större och 2 mindre fönster; prydes af en väl och smakfullt arbetad predikstol. Orgeln, 20-stämmig, är bygd 1868 af Söderling och invigdes 1869 på samma gång som kyrkan. Vid vestra gafveln är uppfördt ett 66 alnar högt torn, kopparbeklädt, i hvilket finnes en klocka, gjuten 1771. Tornet är försedt med åskledare, förfärdigad af S. Schaar i Göteborg.

Björlanda, annex, innefattar sydvestra delen af pastoratet. Namnet skrefs i äldre tider både Björlanda och Björnland. Marken är mera bergig än i de andra socknarna och i följd deraf glesare bebygd. Socknen är alldeles utan skog; hufvudnäringarna äro åkerbruk och boskapsskötsel. Mynningen af Nordre-elf, som öppnar sig utmed denna sockens strand, benämnes Qvillan — Sturlessons Elfvaqvisla —, der åtskilliga sjöstrider i forna tider förefölло. I socknen finnas fornlemningar af flera slag. Kyrkan, belägen $^1/_8$ mil från hafvet och $1^3/_4$ mil från Göteborg, har ett högt läge, är bygd af sten samt tillbygd 1734. Dess längd är 48 aln., bredd 16 aln. och höjd 7 alnar. Den

består af ett långhus med tresidig kor-gafvel. Orgeln, 6-stämmig, är bygd 1852 af Söderling. Af katholska antiqviteter förvaras ett rökelsekar af brons, ett fragment af ett gammalt altarskåp samt en dopfunt. I klockstapeln hänga 2 klockor, den större gjuten 1808 och den mindre 1786.

Kyrkoherdar:

Peder Ericsson, om honom upplyser en inskrift å altartaflan i Säfve, att då taflan 1675 gjordes, "War här Sognepräst then hederlig och välkänd man Herr Peder Ericsson" Hans dödsår är okändt.

Petrus Bruhn, kyrkoh. här tills 1692, då pastoratet blef præbende till Göteborgs h. elem.-läroverk.

Se kyrkoh. i Skepplanda.

Fil. doktor ***Georg Schröder***, kyrkoh. 1692.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor ***Elias Bask***, kyrkoh. 1705.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt

Fil. doktor ***Sven Gadelius***, kyrkoh. 1715.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor ***Jonas Montin***, kyrkoh. 1744.

Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Elieser Poppelman, född i Lund 1693. Fadren biskop i Göteborg. Lektor i Latin 1719, var den siste af lektorerne i Göteborg, som erhöll kongl. fullmakt, andre lektor i Theologi 1745, kyrkoh. i Lundby præbende s. å., prost 1747, förste lektor i Theologi och kyrkoh. här 1752, † 1768.

Sven Jacobsson, kyrkoh. 1769.

Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor ***Magnus Roempke***, född i Göteborg 1717. Fadren amiralitets-chirurgen J. F. Roempke. Student i Lund 1734, fil. d:r i Rostock 1747 och tillika docent i filosofiska fakulteten, e. o. gymn.-adjunkt i Göteborg 1748, lektor derstädes i Log. och Fys. 1750, prestvigd 1752, theol. d:r i Greifswald 1768, andre lektor i Theologi och kyrkoh. i Lundby præbende s. å., förste lektor i Theologi och kyrkoh. här 1774, prost 1779, tjenstfrihet från lektioner 1778 och ifrån konsistorii-göromålen 1782, † 1784.

Fil. doktor ***Lorentz Julius Kullin***, född 1714, student 1737, fil. d:r i Upsala 1743, docent derstädes, v. lektor i Mathematik 1751, ordin. lektor i Mathematik 1759, prestvigd 1762, prost 1763, andre lektor i Theologi och kyrkoh. i Lundby præbende 1774, professor 1779, förste lektor i Theologi och kyrkoh. här 1784, † 1795.

Theol. doktor ***Alexander Malm***, född i Göteborg 1748, student 1767, konsistorii-notarie 1775, gymn.-adjunkt 1778, lektor i Grekiska 1779, andre lektor i Theologi och

kyrkoh. i Lundby præbende 1785, prestvigd 1787, professor i Theologi 1794, förste lektor i Theologi och kyrkoh. här 1795, riksdagsman 1789, ledamot af vetensk.- och vitterhetssamhället i Göteborg 1775, theol. doktor 1800, † 1801.

Theol. doktor *Abraham Wetterberg,* kyrkoh. 1801.

Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Theol. doktor *Johan Hellberg,* född i Göteborg 176?. Fadren trädgårdsmästare. Student i Upsala 1784, fil. d:r 1791, kollega vid trivial-skolan i Göteborg 1792, apologist 1796, gymn.-adjunkt 1798, konsist.-notarie 1799, erhöll lektors titel 1800, lektor i Histor. och Moral 1801, lektor i Grekiska 1803, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1799, ledamot af patriotiska sällskapet 1807, R. W. O. 1810, prestvigd 1815, kyrkoh. i Lundby præbende s. å., kyrkoh. här 1816, theol. d:r 1818, † 1821.

Fil. doktor *Elias Daniel Björck,* född i Göteborg 1775. Fadren bryggare. Student i Upsala 1791, fil. d:r i Greifswald 1794, apologist vid tyska skolan i Göteborg 1796, gymn.-adjunkt 1801, lektor i Histor. och Moral 1804, lektor i Mathematik 1805, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1801, erhöll professors namn, heder och värdighet 1816, kyrkoh. i Lundby præbende 1817, prestvigd s. å., kyrkoh. här 1821, prost 1825, † 1827.

Fil. doktor *Erik Myrberg,* född i Göteborg 1769. Fadren tullinspektor. Student i Upsala 1788, fil. d:r 1797, pedagog i Strömstad 1799, docent i österländska språken i Upsala 1801, lektor i Hist. och Moral i Göteborg 1806, lektor i Theologi 1816, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1809, kyrkoh. i Lundby præbende 1821, professor 1822, kyrkoh. här 1827, † 1847.

Theol. doktor *Birger Wadström,* född i Weddige 1790. Fadren hemmansbrukare. Student i Upsala 1810, fil. d:r 1815, kollega scholæ i Göteborg 1816, gymn.-adjunkt 1822, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1821, lärare i Natural-historien 1821, erhöll lektors titel 1823, lektor i Mathematik 1828, ledamot af K. N. O. 1842, prestvigd 1850, kyrkoh. och prost här s. å., beviljad afsked från lektorsbefattningen 1852, theol. d:r 1860, † 1861.

Johan Albert Ekman, född i Marstrand 1799. Fadren prost. Student i Lund 1820, prestvigd 1822, past.-examen 1837, v. pastor i Säfve sedan 1841, v. pastor 1842, kyrkoh. här 1863.

Komministrar:

Hans Arengren, den förste komminister, om hvilken några anteckningar här finnas, född 1665, hade sedan 1712

förestått komm.-sysslan här, utnämndes till komm. 1722, afsade sig sysslan kort före sin död 1750.

Peter Stacheus, student 1740, prestvigd 1743, komm. här 1750, † på 1760-talet.

Fredrik Varenius, född i Warberg 1722, student 1748, prestvigd 1753, komm. 1765, † 1800.

Olof Fagerberg, komm. 1801. Se kyrkoh. i Spekeröd.

Kaspar C:son Heijl, komm. 1815.
Se kyrkoh. i Frillesås.

Peter Grundell, komm. 1826.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Fil. doktor *Adolf Malmstedt*, född i Göteborg 1804. Fadren guldsmed. Student i Lund 1821, fil. d:r 1826, prestvigd 1829, e. o. bat.-predikant och lärare vid skeppsgosseskolan å Nya Varfvet 1830, komm. här 1840.

Predikoskyldighet: Pastor 2 predikodagar i Säfve och Backa, den 3:dje i Björlanda, komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 13 nov. 1868 i följd af förslag d. 16 sept. 1863.

§ 1.

„Till presterskapets aflöning utgöres årligen: a) Såsom ersättning för tertialtionde 789 kubikfot 8 k:r 62 k.tum korn som utgår af hemmanen enligt 1694 års tiondesättning; b) I stället för komministerns spannemålslön 1 kub.-fot 5 k:r 75 k.tum korn för hvarje helt förmedlat mantal och i förhållande derefter för mindre hemman; c) Såsom smörtionde 17 centner 60 skålp. smör efter den fördelning på hemmanen som församlingarne ega att å kyrkostämma en gång för alla fastställa för den tid löneregleringen är gällande; d) I stället för osttionde och ved 6 skålp. 67 ort smör af hvarje helt förmedlat mantal, och i förhållande derefter af mindre hemman; e) Af qvarnar och andra verk samt inrättningar så länge de drifvas, $^1/_4$:dels procent af den för nästföregående året till allmän bevillning enligt andra artiklen i bevillningsförordningen uppskattade inkomsten; f) Såsom ersättning för dagsverken af hvarje dagsverksskyldigt matlag med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten 5 k:r 39 k.tum korn; g) Af en hvar utaf gemenskapen vid indelta krigsmakten, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris, med undantag, för de år, då knekten är utöfver fyra månader till tjenstgöring kommenderad; h) I stället för jura stolæ och offer, dels 39 ort smör utaf hvar och en som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk samt dels 1,000 rdr att betalas efter fördelning på fyrktalet, med undantag af de presterskapet för deras löner och boställen påförda.

§ 2.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller: Komministern som innehar bostället $^1/_2$ mantal Backa, och dermed i sambruk varande $^1/_4$ mantal Skår — 500 kubikfot korn, 7 centner smör och 400 rdr, och återstoden tillfaller kyrkoherden, hvilken innehar pastorsbostället 1 mantal Trollered, och uppbär afkomsten af hemmanet $^1/_2$ mantal Fogelvik Annexgården, hvilket sednare skall i författningsenlig ordning utarrenderas.

§§ 3 och 4

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lonereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konventionen, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 5,100 rdr.

Pastorsboställe: Trollered 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Backa $^{3}/_{4}$ m., till Björlanda $^{3}/_{4}$ m., socknebudsväg $1^{1}/_{2}$ m. Från Göteborg 1 mil.

Mensalhemman: Fogelvik annexgården $^{1}/_{2}$ hemman i Björlanda.

Enkesäte: Björlanda prestgård 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Backa annexgården 1 ofm. hemman jemte $^{1}/_{4}$ hemman Skår. Kyrkoväg till Säfve $^{3}/_{4}$ m., till Björlanda $1^{3}/_{8}$ m.; socknebudsväg 2 m. Från Göteborg $^{3}/_{8}$ mil.

Säfve: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön 1,000 rdr.

Backa: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön 1,000 rdr.

Björlanda: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön 800 rdr.

Stjerncreutzska skolan i Säfve socken.

Denna skola grundlades genom Hofrätts-rådet Z. *Stjerncreutz*' testamentariska disposition af d. 14 dec. 1812 och öppnades 1819, sedan reglementet för densamma d. 10 febr. sistn. år vunnit kongl. maj:ts stadfästelse. Läraren räknar enkla tjenstår, åtnjuter i lön frälseräntan af Lundby östra och vestra Pilgården samt af Skänla norgården och disponerar såsom boställe $^{1}/_{6}$ hemm. Bärby öfvergården, för hvars vidmakthållande han ansvarar på lika sätt som angående komministers-bostället är stadgadt. Skolan har numera sammansmält med socknens folkskola.

Folkskoleväsende.

Säfve: år 1872 kommer att uppföras 5 skolhus, samt upprättas ytterligare en fast folkskola och 3.ne fasta småskolor. Ett af skolhusen uppföres vid Bärby för stjernereutzska skolan, som kommer att förblifva egentlig folkskola för vestra hälften af Säfve skoldistrikt. Skollärarnes löner enligt lag.

Backa: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr jemte fri bostad i skolhuset; så kallad småskola finnes icke, i dess ställe aflönar församlingen en andre lärare med 300 rdr årligen, som läser för de mindre barnen i särskild lokal i skolbygnaden under lika tid som i fasta skolan.

Björlanda: 2 fasta skolor, 42 veckors lästid. Skollärarens lön 400 rdr jemte bostad i skolhuset.

Inland.

Med Inland förstås i allmänhet hela södra Bohus läns fasta land, som på ena sidan omgifves af den hafsvik, som ifrån Marstrand inträuger till Uddevalla, och på den andra af Göta-elf. Benämningen är ganska gammal och har sannolikt först uppkommit i Kongahell till det om Vestgötasidan någon gång förekommande namnet "*Utlönd*" (Utlandet) eller det liktydiga namnet Hising; ty ön Hisingens namn kommer af "hisig" på andra sidan (om elfven). Inlands fördelning i härad är först verkställd i en senare tid. Det består af 9 pastorat: Kongelf, Karreby, Thorsby, Marstrand, Hjertum, Solberga, Spekeröd, Ödsmål och Forshälla. Inlands vapen är en skog.

Inlands södra Härad.

Kongelfs Stad med Rödbo och Ytterby.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 59 $^{1}/_{6}$. Areal 14,835 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Kongelf 890, i Rödbo 621, i Ytterby 1,721, tillsammans 3,232. Pastoratet är beläget från Göteborg 1 $^{3}/_{4}$ m., från Uddevalla 6 $^{1}/_{2}$ mil.

Kongelf, stapelstad, ledande sitt ursprung från det forna beryktade Kongahell, konungamötenas och slagtningarnes stad, är den en af nordens äldsta köpstäder; fordom stolt och mäktig, utbredande sig på Kastellgårdens rika slätter, nu ringa och hopträngd under berget Fontins stela klippväggar. Första gången den omtalas i våra fornsagor är omkring 650 med anledning af det möte konungen på Rogaland, Hjorlief den qvinnokäre, då höll med seländske konung Hvidar. Nialasagan förmäler, att Kongahell florerade som stad redan i förra hälften af 900-talet. Staden var då belägen $^{1}/_{4}$ mil söder om sin nuvarande plats eller vid Kastellgården tills år 1612. På 1100-talet nalkades Kongahell med stora steg högsta punkten af sin betydenhet, men äfven snart nog af sin förnedring. *Sigurd Jordsalafar*, † 1130, så kallad efter en färd till Jerusalem, uppehöll sig här efter hemkomsten för det mesta. Kastellet lät han uppföra här. 5 år efter Sigurds död, 1135, drabbades det mäktiga Kongahell

af en stor olycka, i det att Wenderna under sin konung *Ratibor* på larsmessodagen, då invånarne som bäst voro sysselsatta med att afhöra högmessopredikan, angrepo staden. Den fiendtliga hären antages efter senare forskningar hafva uppgått till 11,000 man. Ett par år efter denna ödeläggelse eller omkring 1138 var dock staden ånyo åter uppbygd och befolkad, men den uppnådde aldrig sitt forna anseende. I 13:de århundradet ärfde Bohus Kongahells ära att vara en samlingsort för Nordens förnäma. I 14:de seklet tillhörde staden under länsrätt åtskilliga främmande herrskap. År 1368 var den utsatt för ny förstöring, då *Albrecht af Mecklenburg* brände den och alla hus nedanför Bohus. Sedermera har staden åtskilliga gånger varit utsatt för krig och förstörelse, och omsider, då den någorlunda hunnit repa sig, blef den åter ett offer för krigets rysligheter. I febr. 1612 utplundrades och nedbrändes den af svenske fältöfversten *Jesper Kruus;* några år derefter gick plogen öfver det rum, der det minnesvärda Kongahell under $^3/_4$:dels årtusende höjt sina tornspiror mot himlen. *Christian IV* flyttade sedan staden på den holme, der Bohus står. Den nya staden kallades numera Kongelf. Men äfven här var den ej skyddad för krigets förstörelse. Den blef, då kriget utbröt med Danmark 1675, vid den gyldenlöwska arméens annalkande omkr. d. 12 aug. 1676 uppbränd på landshöfding *Harald Stakes* befallning, emedan den ansågs kunna lemna fienden skydd. Så länge kriget fortfor, kunde man ej tänka på något uppbyggande af staden; detta skedde först 1680. Den förlades då på den plats, der den nu är belägen: mellan Nordre-elf och Fontinsberget. Staden har ett vackert läge utmed Fontins fjellrygg och elfven, som här med båda sina armar omsluter Hisingen. En promenadplats anlades 1861 vid vestra ändan och 1871 en dylik på fästningsholmen på bekostnad af stadens köpmän. Af stadens handel har export af spannmål varit den betydligaste. Handeln med landsbygden, som förut varit högst ringa, har på senare tider uppblomstrat till betydenhet. Borgerskapet idkar jordbruk, något trädgårdsskötsel samt handtverkerier.

Kongelf, moderförsamling. Kyrkan, belägen vid torget, bygd af groft eketimmer, brädklädd och målad, grundlades och uppbygdes 1679. På en teckning af Kongelf 1658 synes dåvarande kyrkan såsom en ansenlig stenbyggnad. Denna kyrka blef skonad under branden 1645, men blef tillika med större delen af staden uppbränd 1676. Den nuvarande kyrkan är 54 aln. lång, bredden öfver korset 44 aln. och höjden 11 alnar. Tornet, af trä, står på en hög stenfot och är 49 alnar högt och innehåller urverk samt 2 klockor, den större omgjuten 1704, den mindre "omgjuten i kon. Gustaf IV Adolfs 16:de regeringsår." I kyrkotaket hänga 5 metall-ljuskronor och ett tackladt skepp. Altartaflan föreställer nattvardens instiftelse; vid predikstolen

står ett skåp med bilder, arbetade i alabaster. Orgeln, 21-stämmig, bygd 1871 af Marcussen i Apenrade. Kyrkogården är på norra sidan planterad med träd och omgifven af ett gjutet jernstaket. Staden har af ålder haft sin begrafningsplats uppe i Fontins utmark, men en ny sådan, belägen utom staden, invigdes d. 4 nov. 1864. Den är ännu föga begagnad, ehuru välbelägen; lofvar med tiden blifva mycket vacker.

Rödbo, annex. Socknen, som är belägen i vestra Hisings härad, utgjorde fordom ett præbende till slottspredikanten på Bohus. Den egde fordom en liten träkyrka, som stod vid gästgifvaregården Wedbacka, hvarest socknen ännu har sin begrafningsplats. Omkring 1640 anbefaldes, att denna kyrka skulle nedrifvas och socknen införlifvas med stadsförsamlingen. Kyrkan qvarstod dock till 1645, då hon nedbrändes af de svenske trupper, som belägrade Bohus. Marken i socknen är bergaktig; jordmånen består merendels af lera; trakten lifvas af något löfskog och är bebygd med några utmärkt vackra landställen. Inom socknen ligger den s. k. Rönningsslätten. Vid Jordfallet, der Göta-elf är smalast, var i forna tider en bro öfver elfven, vid hvilken Danskarne under Hanibaldsfejden hade en skans, som togs af Svenskarne genom öfverumpling 1645. Der går nu färja öfver till Westgötasidan.

Ytterby, annex, het fordom *Yttrabæjar.* Denna socken ligger nordvest om Kongelf, är jemn och bördig, men skoglös och med ringa tillgång på bränntorf. Jordmånen består i allmänhet af lermylla med 60 fots höjd öfver hafvet. Innebyggarne lefva uteslutande af jordbruk, största utsädet är korn och böner, på senare tider äfven hafre. Kyrkan härleder lika med socknen sitt namn ifrån kyrkans forna läge "ytterst utanför den gamla staden Kongahell eller ytterst i byn." Ytterby eller S:t Halvards kyrka skall efter en gammal bibehållen fornsägen vara den äldsta i hela Bohuslän. Man berättar, att S:t Halvard, då han, åtföljd af sin broder S:t Olof, reste ifrån Seland till Norge, gjorde det löfte, att, om han erhölle ett konungarike, skulle han uttrycka sin tacksamhet genom en kyrkobygnad, och att Ytterby blef stället, der löftet uppfyldes. Kyrkan var i äldsta tider ganska rik (egde 11 jordegendomar) till följd af de många vallfärder, som från långt aflägsna orter anstäldes till denna den första kristna kyrka i dessa trakter. Dess längd är 43 aln., bredd 16 aln. och höjd 14 aln.; tornet, af trä på stenfot, är 25 aln. högt, och den i detsamma hängande klockan har ibland annat följande inskription: årtalet 1743 samt versen:

Kom, kom, jag ropar, hör mitt ljud
Kom, kom, si så är Herrans bud.

Kyrkogården är beskuggad af löfträd och ligger nära Göta-elf. Den 20 november 1870 predikades sista gången i denna

S:t Halvards kyrka, emedan församlingen under sommaren nämnda år uppfört en ny kyrkobygnad. Denna nya kyrka, af gråsten med grundmuradt stentorn, är bygd i korsform, ligger ett stycke ifrån den gamla på en liten kulle med vidsträckt utsigt. Hon är, koret inberäknadt, 64 aln. lång, 25 aln. bred (korets bredd 16 aln.) och invändigt från golfplanen till taket 20 alnar hög. Tornets höjd från foten till högsta spetsen är 67 alnar; dess öfversta del är kopparbeklädd. Orgelverk är beslutadt byggas 1872. Ny kyrkogård skall anläggas vid kyrkan. Ringklockan i den gamla är upphängd i den nya. — I denna socken ligga den historiskt märkvärdiga Kastellegården och säteriet Marieberg jemte flera större egendomar.

Kyrkoherdar:

Andreas Brunsson nämnes redan år 1135 såsom prest vid den heliga korskyrkan i Kongahell, som konung *Sigurd Jordsalafar* år 1128 lät uppbygga af trä i slottet, som då låg ute vid Kastellgården. Hans namn har bibehållit sig till efterverlden egentligen uti berättelsen om Kongahells förstöring af Wenderne 1135. Då Wenderne under ringningen till högmessan S:t Laurentiidag ankommo till Kongahell, skyndade de att plundra slottet och den deruti varande korskyrkan. De bortförde det heliga korset och altartaflan, som kung Sigurd ditskänkt. Presten, Andreas Brunsson, som förrättat messan, stod på slottsgården vid kyrkan, då man utbar kyrkans dyrbarheter; han gick Wendernas konung tillmötes, skänkte honom ett förgyldt och med silfver beslaget vapen samt konungens syster en dyrbar guldring. Denne andliges värdiga uppförande och hans vältalighet bevekte konungen att åt honom återgifva icke allenast det nedtagna heliga korset utan äfven det plundrade templets andra dyrbarheter.

Olof, kyrkoh. i Kongahell i början af 1200-talet.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Carl (eller *Coort*). Om honom heter det, att han var pastor här 1502, en försigtig, erfaren och oegennyttig man, att han kom i onåd hos konung Christian II, men genom den bekanta moder Sigbrits och den vackra Dyvekas förböner afvärjdes den hotande faran; † 1527.

Lauritz var kyrkoh. vid reformationens början. Staden delade sig i 2 partier, Lauritz och hans parti voro ifriga förfäktare af påfveväldet, men nödgades vika för dem som voro tillgifna reformationen. Slutligen, öfvergifven af sina förra trosbekännare, öfvergaf han kallet och flyttade till Köpenhamn 1530.

Staffan, engelsman till börden, blef genast derpå stadens förste evangelisk-lutherske kyrkoherde och hade en oupp-

hörlig strid med klosterbröderne; dog i hög ålder 1560. Efter Staffans död och sedan Kongahell under kriget åter blifvit uppbrändt, var detta pastorat i 9 år ledigt, och gudstjensten upprätthölls af kringboende prester.

Michael Bartze (eller *Basse*, hvilken äfven kallade sig Jenssen), var född på Seland, kyrkoh. 1569. Han omtalas såsom en jovialisk man och skall före sin död, hvilken han äfven förutsagt, hafva profeterat stadens förstöring i Brennefejden. Om hans raskhet vittnar den anteckning, att han hvarje helgedag predikade fyra gånger: först på slottet, sedan i staden, derpå i Ytterby och till sist aftonsång i stadskyrkan; † 1608.

Holger Ovesson, kyrkoh. 1609.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Peder Söffrenssen Ström, född i Kongahell 1604, förestod någon tid rektorstjensten, erhöll löfte om survivance å Hjertums pastorat och förestod det i 6 år, tills dess han genom fullmakt blef utnämnd till kyrkoh. i Kongelf 1633. Under hans tid förenades Rödbo med staden. Då 1645 staden belägrades af Svenskarne, uppbrändes prestgården, och Ström förlorade all sin egendom. Han flyttade derefter ut till Tega prestgård, sökte sig transport till annat pastorat och erhöll, sedan Bohuslän blifvit förenadt med Sverge, af kon. Carl Gustaf Solberga pastorat såsom præbende under Kongelf ifrån 1658 till 1662 men flyttade aldrig dit. Pastor Ström var en utmärkt man, men led mycket af krigsoroligheterna under sin tjenstetid. † 1677 på Tega prestgård, påskyndad af sorg öfver staden och kyrkans ödeläggelse i gyldenlöwska kriget.

Henrik Tollsonius, kyrkoh. 1666.

Se kyrkoh. i Spekeröd.

Fil. doktor *Lars Westerman*, född i Göteborg, student i Upsala 1658, lektor i Latin i Göteborg 1663, reste till Greifswald och blef der fil. d:r, rektor gymnasii i Göteborg 1670, kyrkoh. här 1678, † 1681.

Fil. doktor *Jacob Kattreij*, fil. d:r i Upsala, var regementsprest, då han blef tjenstgörande hofpredikant i Stockholm, kyrkoh. här 1682, riksdagsman 1689, utmärkte sig för sin lärdom och den verksamhet, han egnade åt det offentliga lifvet, † 1709.

Anders Tranchelius, komm. här 1692, kyrkoh. 1710, † 1735.

Fil. doktor *Andreas Tranchell*, född i Kongelf 1697, son af företrädaren, student i Upsala 1717 och i Rostock 1721, fil. d:r dersammastädes 1722, prestvigd 1725, adjunkt vid domkyrkan i Göteborg 1732, kyrkoh. här 1736, riksdagsman 1742, prost 1762, † 1766.

Fabian Hilleström. Fadren domprost. Studerade i Upsala och Lund. v. pastor i Fässberg, kyrkoh. i Ödsmål 1750, kyrkoh. här 1766, prost, † 1776.

Fil. doktor *Carl Mannercrantz,* född i Borås 1749. Fadren hofjunkare. Student i Lund 1769, amanuens vid gymn.-biblioteket i Göteborg 1770, bibliothekarie 1771, prestvigd 1773, fil. d:r i Greifswald 1774, e. o. hofpredikant 1775, kyrkoh. här 1778, afsattes från embetet, hvilken dom dock af konungen blef mildrad, † 1783 i Knäreds socken i Halland.

Immanuel Hæger, rektor scholæ i Kongelf 1775, slottspastor på Bohus 1777, kyrkoh. här 1784, † 1800.

Daniel Wallerius, född i Örgryte 1757. Fadren kontr.-prost. Student i Greifswald 1774, prestvigd 1777, bat.-predikant vid enkedrottningens lif-regemente 1778, v. pastor i Tölö præbende 1786, kyrkoh. här 1801, prost 1803, † 1812.

Fil. doktor *Carl Fredrik Kunckel,* kyrkoh. 1813.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Peter Grundell, kyrkoh. 1839.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Johan Axel Ahlberger, född i Solberga 1814. Fadren prost. Student i Upsala 1835, prestvigd 1837, past.-exam. 1852, kyrkoh. 1860.

Komministrar:

Jonas Limdell, † 1671.

Anders Tranchelius, komm. 1692.

Se kyrkoh. härstädes

David Fredrik Creitlow, komm. 1722.

(Före denna tid synes komministraturen hafva varit förenad med rektoratet i skolan).

Sven Bolin, student 1741, prestvigd 1749, ostindisk skeppspredikant 1751—1757, komm. här 1768, † 1790.

Fil. doktor *Carl Henrik Linde,* komm. 1791.

Se kyrkoh. i Laholm.

Anders Johan Sellman, komm. 1809.

Se kyrkoh. i Gällared.

Pehr Olén, komm. 1828. Se kyrkoh. i Styrsö.

Peter Emanuel Malmstedt, född i Göteborg 1801. Fadren guldsmed. Student i Lund 1822, prestvigd 1828, komm. 1835, v. pastor 1847, † 1864.

Peter Andreas Fridlizius, komm. 1865.

Se komministrarne i Frillesås.

Predikoskyldighet är lika fördelad mellan pastor och komminister.

Pastorsboställe; hus och gård i staden (manshuset underhålles af stadsförsamlingen, ladugården af landsförsamlingen); pastor disponerar en äng af stadens jord samt en sådan af Rödbo socken.

Mensal-hemman: Tega klockarebohl (i Ytterby) ¼ ofm. hemman, obebygdt.

Pastorslön: Konvention med stadsförsamlingen 450 rdr; behaglig tids förläningsspannmål: korn af Karreby pastorat, samt 47 tunnor i Kongelfs pastorat; extra inkomster omkring 600 rdr rmt. Smör 37 lisp. jemte yste. Tillsammans omkring 2,500 rdr rmt.

Enkesäte: Tega 1 ofm. hemman.

Kommministersboställe finnes ej. Lönen utgår väsentligen ännu efter de grunder, som af kongl. maj:t den 26 jan. 1809 stadfästade konvention bestämmer. Således: af staden 125 rdr rmt, husbyra och en lott stadsjord med rote jemte frivilligt offer och yste; af landsförsamlingarne frivilligt offer, yste och ¼ tunna korn på hvarje helt hemman. Dåvarande kyrkoherde D. Wallerius hade erbjudit sig enskilt aflöna komminister med 33 rdr 33 öre rmt — „såvida Ytterby församling icke finge ovilkorlig rättighet, att hvarannan söndag hafva bittida gudstjenst;“ men i nämnda konvention resolverades, att pastor “allt framgent ovilkorligen“ hade att vidblifva sitt en gång gjorda tillbud, emedan — som orden lyda — „pastors tjenst genom komministers tillsättande i betydlig mon lättas.“ Denna lönetillökning åtnjutes ännu. Summa omkr 1,150 rdr rmt.

Kongelf: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade, lön 900 rdr rmt.

Ytterby: Klockare 1 kappa korn på hemmanet, samt offer enligt Bohus läns förening.

Kongelfs 2-klassiga Pedagogi.

De äldsta underrättelser om denna skola gå tillbaka till början af 1600-talet. Skolan kallades då trivial-skola och hade 2 lärare, rektor och kollega, men genom kongl. br. d. 2 juni 1809 förändrades den till pedagogi med endast en lärare. Under höstterminen 1871 var lärarnes antal 3 samt lärjungarnes 21.

Skolan har en donationsfond af 279 rdr 81 öre samt till ungdomens understöd ett stipendium, nemligen det siwertsonska, stiftadt af mamsell *B. C. Siwertson* genom ett d. 25 jan. 1817 upprättadt testamente, hvilket erhöll kongl. maj:ts stadfästelse d. 4 sept. 1829. Kapitalet har ursprungligen utgjorts af 9,235 rdr 11 öre, men genom tillagda räntor ökats; de förvaltas af ett särskilt curatel, bestående af pastor, borgmästare och en af stadens fullmäktige samt en pastor och en annan bofast man från södra Elfsyssel. Af årliga räntan utdelas till de skickligaste och sedigaste ynglingar inom skolan, hvilka äro födda uti Elfsyssels södra kontrakt, markegångsvärdet af 3 tunnor korn. Gifvarinnans slägtingar ega företrädesrätt, oberoende af födelseort. Stipendiet får ej åtnjutas mer än i 5 år. Första utdelningen skedde år 1831.

Folkskoleväsende.

Kongelf: 1 fast skola, 8½ mån. lästid. Skollärarens lön enligt lag. 1 småskola. Lärarinnans lön: 200 rdr rmt.

Ytterby: 1 fast skola. Skollärarens lön: 400 rdr rmt. 1 småskola. Lärarinnan fritt vivre och 125 rdr i lön.

Rödbo: 1 fast skola. Skollärarens lön enligt lag.

Karreby med Romelanda.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $85^{5}/_{16}$. Areal 24,230 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Karreby 1,470, i Romelanda 2,230, tillsammans 3,700. Pastoratet är beläget från Kongelf $^{1}/_{2}$ m., från Göteborg $2^{1}/_{2}$ m., från Uddevalla 6 mil. Adress: Kongelf.

Pastoratet, som innefattar Karreby och Romelanda socknar, har oftast blifvit benämndt efter den senare, emedan denna är den största och pastor der är boende, dock är Karreby moderförsamling. Det har en träffande likhet med en stöfvel, hvars fots främre del intages af Karreby socken i riktning mot vester och uppfylles till större delen af Inlandsfjellet med dess klippor, sjöar och mossar. Den renlaste marken ligger utmed Göta-elf och i den dalgång, som tränger fram förbi Romelanda kyrka, samt på den stora Karrebyslätten i socknen af samma namn. Utan att trakten kan få namn af vacker, finnas här rätt många angenäma vyer, hufvudsakligen frambragta af en myckenhet små vattensamlingar, hvars antal blott i Romelanda socken uppgå till 61. På gränsen mellan båda socknarna ligger den icke så obetydliga Romsjön, kring hvars stränder flera hemman äro belägna. Det högsta berget inom pastoratet är det isolerade Aleklättan i Romelanda socken, hvilket synes långt ut åt Kattegat. Allmogen föder sig nästan uteslutande af jordbruket.

Karreby, moderförsamling. Dess äldsta kända namn är *Kallabu*, ett yngre är *Karlaboer*. Enligt en gammal anteckning är socknen så kallad efter en mäktig man, Kal eller Kare, som der satt sig ned och på Gråkareby egor anlagt ett slott, som långt efteråt förstördes af en hertig Skule. Landet är flackt och kalt och innehåller en af Inlands största och jemnaste slätter, den s. k. Karrebyhed. På denna och i allmänhet i dalgångarne är rådande jordmån lermylla och lera, men i norra och nordöstra trakterna af socknen sand och lättare mulljord; skälsand förekommer flerstädes. Skogsbristen är allmän, och tillgången på bränntorf i det närmaste uttömd. Intet af hemmanen är särdeles utmärkt framför de andra. Hufvudutsädet har varit korn och böner, men är nu mera hafre, och den mesta jorden är upptagen till åker. I socknen finnas några fornlemningar. Kyrkan ligger vid foten af de bergsåsar, som i vester höja sig öfver Karrebyhed, på ett annars jemnt och bördigt fält, hvarifrån utsigt är åt flera kringliggande byar och åt den emellan Uddevalla och Kongelf förbigående landsvägen. Kyrkan, bygd af sten, är 37 aln. lång, 12 aln. bred och 9 aln. hög samt har ett högt, vackert stentorn, 29 alnar i höjd. Kyrkan är ganska

gammal, har 2 gånger blifvit betydligt utvidgad, nemligen 1672 och sedan i början af förra seklet. I katholska tiden var hon helgad åt jungfru Maria. 1855 undergick kyrkan en betydlig reparation, till största delen bekostad af hr *S. T. Ahrenberg* i Göteborg. En märkvärdig urgammal dopfunt af täljsten finnes här. Orgeln, 6-stämmig, bygd 1869 af Söderling. I tornet hänger en klocka.

Romelanda, annex, hvars äldsta benämning är *Rymalönd*, som sedan i 15:de seklet förvandlades till *Rymeland*, är belägen vid Göta-elf, vid 90 fots höjd öfver hafvet. Marken är ojemn och bergaktig. Förbi kyrkan stryker en $^3/_4$ mil lång dalgång fram till Hede gästgifvaregård, der den afskäres af en berg-ås, at öster stänges denna dalgång, som kallas Romelanda slätter, af en lägre höjdsträckning, på hvilken Dössebacka hed är belägen. Straxt norr om Hede vidtager åter en stor, utmed elfven liggande dal, hvilken fortsättes till Torpe härads gräns och sammanhänger med Westerlanda sockens elfdal. Några hemman hafva styf lera, men de flesta sand och någon mossjord. Endast Solbergs by eger rådande mylla på lerbotten. Norra och nordvestra trakterna äro någorlunda skogbevuxna med såväl barrsom löfskog, men tillgångarne sträcka sig föga öfver hemmanens behof; deremot är torfmosse-tillgången ganska god. I elfven ligger en utmärkt jemn och bördig ö, kallad Tjurholmen, hvarest år 1303 den fjerde söndagen i fastan hölls ett möte mellan svenske hertigarne Erik och Waldemar Magnussöner, riksmarskalken Torkel Knutsson, lagman Bengt i Östergötland samt norrmännen Thorbjörn Kjellsson, Albrekt Stisson och Gudmund Månsson. Under Krabbefejden hade Norrmännen här uppfört 2 skansar, hvilka med storm intogos af Svenskarne d. 10 juli 1657. Solbergs by eller snarare utloppet af den dervid i Göta-elf utfallande bäck är märkvärdigt för det möte, här hölls 1302 emellan konung Birger i Sverige och Hakon Hålegg i Norge samt hertig Erik, grefve Jacob af Halland och hertig Witzlau af Rügen. Få fornlemningar finnas. Bland innebyggarne, kärnan af de gamla, i historien illa beryktade Elfvargrimarne, lefva många forntida traditioner. Bland egendomar i socknen framstår särdeles Lysegården. Kyrkan har ett vackert och dominerande läge på en af de höjder, som i vester begränsa Romelandaslätten. Enligt en tradition hade man först ämnat uppbygga henne vid Hede gästgifvaregård, men då om natten nedrefs, hvad som uppbygdes om dagen, spände man två förstfödda oxar för ett stenlass och öfverenskom att uppbygga kyrkan, der desse stannade, hvilket skedde på byn Romelandas mark. Närvarande läge är emellertid ganska olämpligt såsom för långt ut i socknen. Kyrkan är bygd af sten och försedd med trätorn samt har en längd af 38 aln., bredd 13 aln. och höjd 9 alnar. Hon kallades under katholska tiden Guds moders kyrka och blef från sitt

uråldriga skick förändrad vid en tillbygnad 1672 och vidare förändrad år 1706, då en utbygnad vid koret gjordes. Tornet bygdes 1683 och kyrkan målades 1743 samt undergick 1858 en betydlig reparation. I tornet hänger en klocka, som är särdeles välljudande, och om hvilken man säger, att hon blifvit bestänkt af gjutarens blod, hvilken skall vid gjutningstillfället i Wismar år 1567 blifvit nedstucken af sin mästare. En annan anteckning säger, att Ivar Krabbe tagit den från Bergjums kyrka som ersättning för en annan, som Svenskarne bortfört.

Kyrkoherdar:

Man har en i skrift förvarad sägen, enligt hvilken Karrebyboarne vid reformationstiden voro de sista i hela länet, som öfvergingo till den nya läran, och i anledning häraf fingo af sina grannar en lång tid tillgodohålla namnet "okristne." I denna sin halsstarrighet befästades de ytterligare, af hvad som tilldrog sig med deras dåvarande själasörjare, hvars namn icke hunnit till vår tid. Denne var protestantismen mycket benägen, och en dag, då hans embetsbröder, som voro församlade hos honom, förebrådde honom hans kätterska åsigter, fick han plötsligen slag och dog på stället 1528 (enligt Bexell 1527). Karrebyboarne läto hålla dubbla själamessor för deras af Guds hand träffade herdes räddning ur skärselden.

Anders Jani, kyrkoh. 1528. De svenske trupper, som anföllo Bohus fästning, fängslade pastor Andreas och medförde honom inåt Sverige. Omsider befriades han väl och vandrade hem, men var sjuk och bräcklig efter fångenskapen. Lika tillgifven lutherska läran som sin företrädare hade han derföre mycket att utstå af socknemännen, hvilka till och med ofta tillstängde kyrkan för honom, då han kom dit för att predika. Men värst var han ute för sin unga hustrus skull, alldenstund enligt den då ännu rådande åsigten en prests äktenskap betraktades som en skandal. Den olyckliga qvinnan vågade icke en gång visa sig utom hus, emedan bönderna hotat att, hvar helst de än mötte henne, stena henne till döds, påstående att hon var "ett af den onde utsändt spökelse, som ingaf presten alla de kätterier, han förkunnade." Slutet af hans lefnad är obekant.

Tolle eller *Tollerus,* kyrkoh. 1540. Äfven han var en ifrig förfäktare af reformationen, och således af Karrebyboarne ej tåld. Då han 1554 vid tillfälle af stark väta, som hotade med missväxt, föreställde bönderna fåfängligheten af de katholska ceremonier, med hvilka de trodde sig blidka Gud och afvärja den hotande landsplågan, körde de honom bort från pastoratet. Men han påkallade regeringens beskydd och blef åter högtidligen insatt i embetet. Nu hemsöktes

han af andra pröfningar genom sin hustrus otrohet och drar sig tillbaka, tärd af sorger och bekymmer, i ensligheten i sin studerkammare, och blir snart känd och rådfrågad såsom en pelare för kyrkans angelägnaste ärenden i hela orten. † 1560. Hans stoft hvilar bredvid hans trolösa hustrus vid altaret i Romelanda kyrka.

Nicolaus Munk efterträdde Tolle. Denne var en glädtig och snillrik man; under krigsoroligheterna 1564 plundrades hela hans hus af ströfvande fiendtliga partier. Han stod nu utblottad på allt, äfven på sin för tjenstgöringen behöfliga drägt, men han var lika glad. Med ett ostördt lugn räknade han de skott, som de belägrade och belägrande dagligen sköto på hvarandra, då Svenskarne kringränt Bohus, och förde en noga anteckning deröfver likasom öfriga då förefallande krigshändelser omkring Bohus. Han dog omkring 1573.

Christian Christiansson, kyrkoh. 1574. Om honom har hans efterträdare lemnat den både förvånande och föga troliga underrättelsen, ”att han lefvat nöjd och lycklig uti Sju Tjog år” (140). Han afträdde pastoratet till sin måg och efterträdare och afflyttade sjelf till Karreby prestgård, der han dog 1627. Han ligger begrafven vid dörren i Karreby kyrka.

Jens Lauritzson Dahl, kyrkoh. 1624.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Severin Pedersson Ström, företrädarens måg, son till pastor Ström i Kongelf, studerade i Köpenhamn och Wittenberg, blef rektor scholæ och komm. i Kongelf, kyrkoh. här 1671. Annandag pingst 1676, under det Ström predikade i Karreby kyrka, framryckte s. k. gyldenlöwska arméen och rastade vid kyrkan under sitt tåg mot Bohus fästning. Vid hemkomsten ifrån kyrkan till prestgården fann pastorn der församlade hela arméens generalstab, hvilken han gästfritt undfägnade med middagsmåltid och blef bemött med all aktning tillbaka. General Gyldenlöw befallde vid afskedet, att både nu och framdeles detta gästfria presthus skulle af arméen skyddas. Likväl arresterades kort derefter pastor Ström på generalens befallning och fördes till Marstrand, som nu belägrades men lössläpptes efter någon tids förlopp. Märkligt är, att han ännu frisk och sund i början af året 1712 hemkallade sina söner ifrån akademien i Lund och förutsade dem, att han skulle dö den 13 påföljande februari, hvilket ock slog in. Detta är intygadt af ögonvittnen.

Lars Kock, företrädarens måg, född i Halmstad 1672. Fadren rådman. Student i Lund, kyrkoh. här 1700, erhöll survivance på pastoratet under svärfadrens lifstid. Då han

en gång ifrån predikstolen häftigt predikade emot trolldom, fick han slaget i tungan och lefde sedan ett sorgligt lif till sin död 1731. Om honom har man antecknat:

"Han hvilar uti sin graf med heder, intet såsom en Guds nåds krämare, then ther prutar till halföret; utan som en skicklig, företänksam, sedig prästman och gästgifvare then aldrig kan lemna rikedom efter sig, utan fast hellre bortgår han ifrån fattiga barn, hvilket är långt bättre än utskifta ibland them the dalrar, man trugat sig till af sina åhörare." (Handskrift af adjunkten i Lundby S. Jacob Ström).

Sven Schuberg, född i Warberg. Fadren skomakare. Student i Lund, blef prestvigd till domkyrko-adjunkt i Göteborg, komm. i Thorsby 1721, adjunkt härstädes 1727, och omsider pastor i survivance, delade några år inkomsterna med svärfadren, så att denne emottog dem af Karreby och Schuberg af Romelanda, ordin. kyrkoh. 1731, afled kristihimmelsfärdsdag 1745 och ligger begrafven i Romelanda kyrka.

Pehr Tranchell var först någon kort tid kollega i Halmstad, derefter rektor i Kongelf, riksdagsman 1740, kyrkoh. här 1747, † 1767.

Anders Gradman var e. o. predikant vid lif-gardet, då han blef kyrkoh. här 1768, † 1786.

Anders Lönberg, född i Lindbergs pastorat 1744. Fadren komminister. Student 1762, prestvigd och huspredikant hos öfverståthållaren Rudbeck 1771, v. pastor 1779, kyrkoh. här 1789, † 1806.

Fil. doktor *Jacob Sandegren*, kyrkoh. 1806.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Sven Hylander*, kyrkoh. 1823.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Carl Johan Bohlin, född i Marstrand 1804. Fadren apotekare. Student i Upsala 1822, v. kollega vid Uddevalla skola 1830, andre lärare vid Marstrands skola 1831, prestvigd 1834, kollega vid Göteborgs h. lärdomsskola 1835, past.-exam. 1840, kyrkoh. här 1842, prost 1855, beviljad afsked från pastoratet 1870.

Johan Peter Magnusson, född i Göteborg. Fadren borgare. Student i Lund 1840, prestvigd 1848, hospitalspredikant 1860, beviljad afsked derifrån 1867, kyrkoh. här 1871.

Konvention,

faststäld af kongl maj:t d. 7 okt. 1870 i följd af förslag d. 4 juli 1867.

§ 1

"Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Romelanda Sörgård med annexhemmanet 1/2 mantal Romelanda och fortfarande eger uppbära den honom tillkommande landskyld, utgöres årligen: *tertialtionde* med 482 kubikfot 7 kannor 37 kubiktum korn, som fördelas å hemmanen efter 1694 års tiondesättning; *smörtionde* med 7 centner 70 skålp. smör, som af församlingarne å kyrkostämma en gång för alla fördelas å de tiondeskyldiga hemmanen för den tid denna lönereglering är gällande, samt såsom ersättning för *osttionde och ved* 6 skålp. 70 ort smör af hvarje helt förmedladt tiondeskyldigt mantal och i förhållande dertill af mindre hemman.

§ 2.

För bruk, qvarnar, sågar, fabriker samt andra verk och inrättningar betalas årligen 1/4:dels procent af den inkomst, för hvilken allmän bevillning blifvit under nästföregående året utgjord.

§ 3.

Såsom ersättning för dagsverken erlägges årligen af hvarje dagsverksskyldigt matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, 5 kannor 60 kubiktum korn.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ och offer erlägges årligen dels 40 ort smör utaf hvar och en, som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, samt dels 470 rdr att utgöras efter fördelning å fyrktalet, med undantag af det kyrkoherden för löneförmåner påförda.

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering".

Gäller 50 år, fr. o. m. d. 1 maj 1871.

Löne-inkomsterna enligt konventionen, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,000 rdr.

Pastorsboställe: **Romelanda** sörgården 1 hemman och **Romelanda annex** 1/2 hemman (båda i sambruk). Kyrkoväg 5/8 m.; socknebudsväg 2 m.; från Kongelf 1/2 mil.

Enkesäte: Kyrkekarreby 1/2 hemman.

Klockare- och Kantor gemensam för båda församlingarne. Lön omkr. 400 rdr Boställe finnes ej

Folkskoleväsende.

Karreby 1 fast skola, 40 veckors lästid. Skollärarens lön 550 rdr och bostad i skolhuset 2 småskolor. Skollärarinnans lön: 250 rdr.

Romelanda: 4 skolhus. Ingen fast skola. 3 småskolor. lärarens lön i hvardera 250 rdr. De tvenne examinerade lärarne hafva hvardera 500 rdr. Nuvarande kyrkoherden *J. P. Magnusson* har i Romelanda på egen bekostnad låtit uppbygga 1 skolhus vid kyrkan och dessutom bidragit till 3:ne andra skolhus uppbyggande inom församlingen

---

Thorsby med Harestad och Lycke.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 92½. Areal 17,705 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Thorsby 2,580, i Harestad 895, i Lycke 1,027, tillsammans 4,502. Pastoratet är beläget från Kongelf 1½ m., från Göteborg 2 m., från Marstrand 2 mil. Adress: Göteborg.

Thorsby pastorat, dess äldsta benämning är *Thorisbæjar*, utgör södra spetsen af Bohusläns fasta land. Denna bergiga och i allmänhet skoglösa trakt genomlöpes ifrån nordvest till sydvest af några lika bördiga som vaekra dalgåugàr, hvilka, än vidgande sig, än sammanträugda, utgrena sig i alla riktningar. Söderut reser sig en betydlig bergsrygg, som med branta väggar stupar i hafvet, och hvaraf en del bär namnet Korseberget. Utanför den till hafstrakterna Elfve-, Sälö- och Hakefjord stötande stranden, som utlöper i flera små uddar, hvaraf Eggdalsnäset, hvilket i vester begränsar Mökstads- eller Hjelmökile, är det största, ligger en ganska betydlig skärgård. Några af öarna äro att räkna ibland de större i länet, såsom deu af en vaeker dal genomskurna Klöfveröu vid Marstrand, Instön utmärkt af en vaeker natur, Elgön, en hög bergskam af ⅜ mils längd men af föga bredd, med flera öar. Befolkningens hufvudnäring är åkerbruk oeh jordmånen är förträfflig. Utsädet, mest korn och böner, kan i medeltal beräknas till 30 tunnor på hemman. Fiske och sjöfart äro befolkningens binäringar. Fornminnen: Ulfvebergets stenar samt Glosheds altare, bautastenar, spår efter en befästning, benämnd Kongsholmen efter eu konung, som der skall hafva blifvit dödad. Högasund, som antages vara det Auga- eller Haugasund, der Hroe Skjalge år 1017 blifvit dödad af Eivinder Urarhorn. Stenrör finnas på Hogholmen. Allmänna sägnen om soeknens uppkallande är efter en under hednatiden betydande man Thore Braek. Denne skall hafva legat i fejd med en på Hisingen boende höfding, Olof Häst. Thore Brack blef besegrad, hvarefter han måste fly till främmande land.

Thorsby, moderförsamling. Kyrkan ombygdes 1851 och invigdes den 5 okt. s. å. Orgeln, 8-stämmig, bygd 1871. Det åldriga tornet fiek qvarstå. På dess norra sida finnes en halfrund utbygnad, inom hvilken en trång, men med omsorg lagd snäcktrappa af till en del huggen sten leder upp till steutornets slut. Dopfunten, af täljsten, är utsirad med figurer, som hänvisa till Kristendomens första tidehvarf i Norden. Kyrkan eger en större gammal klocka med inskrift på s. k. fraktur-munkstil

samt årtalet 1562. En eldsvåda öfvergick prestgården den 5 april 1760, hvarvid förlorades hela pastors-arkivet, förutom 2:ne räkenskapsböcker för Harestad och Lycke kyrkor af år 1597.

Harestad, annex. Denna socken ligger sydost i pastoratet vid Nordre-elfs utlopp samt begränsas i norr af Ytterby. Soeknens närvarande namn bevisar, hvilka våldsamma namnförändringar loppet af några sekler kan tillvägabringa. I pergamentsbref från 1300-talet kallas nemligen Harestad Harundarstaf. Marken är jemn och jordmånen ypperlig, samt hemmanen i följd deraf goda, ehuru inskränkta till egovidden, hvilket särdeles gäller om gårdarne Thoreby. Åt Sjöhed och Westra Röd till är jorden något sandblandad. Ingen skog finnes. Anmärkningsvärdt är, att inom Harestad socken 1869 började ett ganska lönande laxfiske i Nordre-elf. Af fornminnen har Korseberg under namnet Hrossaberg, rätteligen Krossaberg, erhållit historisk märkvärdighet för det stora och vigtiga möte, som här hölls midsommardagen 1277, mellan konungarne *Magnus Hakonsson* i Norge och *Waldemar Birgersson* i Sverige å ena samt den senares broder *Magnus Ladulås* å andra sidan, och hvilket möte bevistades af en lysande samling af furstar och ädlingar från hela Norden. Ny kyrka bygdes 1854 och invigdes den 17 sept. s. å. Orgeln, 8-stämmig, bygdes 1861 af Söderling. Kyrkan eger en enda klocka och en gammal fyrsidig dopfunt af sten med derå uthuggna enkla kors.

Lycke, annex. Soeknen, som utgör nordvestra delen af pastoratet, genomskäres af den romantiska Ryrdalen, hvilken kommer från de öppna slätter, som utbreda sig på stranden. Vid foten af de bergsslutningar, som begränsa denna dal, frodas boken, eken och alen, hvilka trädslag gifva åt dalen ett intagande utseende. Jorden, bestående af lera och lermylla, är särdeles styf, utom på de till socknen hörande små öar, hvilka mestadels hafva sand. Tillgången på mergel är icke obetydlig. Af fornlemningar finnas endast några kringspridda stenar. I Lycke socken ligger Tofta, en af länets yppersta egendomar. Lycke kyrka, som vid sin nybygnad 1827 kallades Karl Ludvig Eugéne, bibehåller i dagligt tal det gamla namnet. Den är bygd i likhet med Karl Johans kyrka vid Göteborg och har, liksom denna förr hade, altaret vid långväggen, predikstolen der ofvanföre och sakristian bakom båda. År 1871 är till kyrkan skänkt en mindre orgel med 4 stämmor. Tornet har sin plats på vestra sidan.

Kyrkoherdar:

Anundr Tunason — enligt Brusewitz, *Gunnarsson.*
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Vlaul — enligt Brusewitz. *Winaldr* — nämnes 1490 såsom sogneprest i Thorsby och Marstrand.

Lauritz nämnes efter *Viaul* såsom kyrkoh., men innehade embetet troligen en ganska kort tid.

Jens Vernichson hitkom 1500

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Peder Brusendal var kyrkoh. här i 25 år.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Oluf Henningssön var här 1554, † 1561. I en gammal norsk anteckning öfver pastorerna här står om honom: "huiss högre handt blef athuggen med en yx aff en bonde ved naffn Oluf i Schorr."

Jacob Trulsson Norrbagge var här kyrkoh. 1561. Han hade en lång och bekymmersam embetstid, emedan han under krigsoroligheterna fick utstå mycket. En gång väcktes han midt i natten, då hela prestgården stod i full låga. Om fienderna eller grannarne varit orsak till denna brand, vet man ej med visshet, men Herr Jacob skall i bara linnet räddat sig undan lågorna. En annan gång skall hans hus hafva blifvit plundradt, under det han var i ett af annexen och predikade. Hans dödsår är icke antecknadt, men han skall hafva varit pastor här i 31 år.

Jens Michelsson Basse var här 1592. Han var son till kyrkoh. Basse i Kongelf, och man har beräknat hans embetstid till 11 år. Han var den förste lutherskt-evangeliske pastor här efter reformationen.

Anders Hwid var kyrkoh. 1603 och skall hafva varit här i 22 år.

Jens Ericsson var här 1625 och kallades då lika som efterträdaren pastor i Marstrand.

Oluf Ericsson. Brusewitz berättar: "att denne och företrädaren, såsom man hållit före äfven varit pastorer i Marstrand, motsäges deraf, att i denna stads handlingar nämnes under denna tid såsom prester derstädes Björn Helgesson och Påsche Larsson. Oluf Ericssons grafsten framför altaret i Thorsby kyrka upplyser icke något dylikt; ej heller Ströms anteckningar, som blott anmärka att berörde man förut varit lärare i Kongelf skola, 3 gånger gift samt helt hastigt dött 1655."

Knut Hansson Gjedde blef kyrkoh. 1655, † 1676.

Baltzar Kruse, äfven kyrkoh. i Marstrand, † 1693.

Bero Laurentii eller *Björn Larsson,* som förut var kyrkoh. i Marstrand, blef äfven kyrkoh. här 1693. Misstänkt för att hafva stått i hemlig beröring med Danskarne skall han af fruktan att ställas till ansvar derför hafva åtföljt de danska trupper, som 1720 efter fredsslutet aftågade ifrån Marstrand.

Lars Bruhn, företrädarens måg och medhjelpare, blef vid svärfadrens flykt af konungen utnämnd till kyrkoh. här, † 1752.

Lars Barthengren, född 1700, prestvigd och kapellan i Thorsby 1728, kyrkoh. 1753, † 1769.

Anders Jeurling, född i Marstrand 1720. Fadren borgare. Student i Lund 1741, prestvigd och komm. i Skredsvik 1744, kyrkoh. i Spekeröd 1760, riksdagsman 1769, prost s. å., kyrkoh. här 1770. Sedan 1787 var han blind, men förrättade likväl embetet och pastoralvården intill sin död 1789.

Gunnar Hylten, född i Hylte i Thorestorps socken 1718, student 1745, prestvigd 1748, komm. i Starrkärr 1754, kyrkoh. här 1792, † 1797.

Gustaf Lorentz Siwertsson, kyrkoh. 1798.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Fil. doktor *Magnus Rodhe*, kyrkoh. 1839.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Johan Bernhard Skog, född i Bokenäs 1822. Fadren bonde. Student i Lund 1844 och i Upsala 1845, prestvigd 1846, komm. i Kongsäter 1857, kyrkoh. här 1868.

Komministrar:

Hit torde räknas presten Gunnar i Lycke, som den 13 april 1331 bevittnat en högst märkelig fornhandling, nemligen kaniken Guttorm Havardssons testamente.

Sven Schuberg, komm. 1721, adjunkt i Karreby 1727.

Se kyrkoh. i Karreby.

Lars Barthengren, komm. 1728.

Se kyrkoh. härstädes.

Anders Borelius, komm. från 1753 till 1784, afled vid 60 års ålder.

Anders Freding, komm. 1785.

Se kyrkoh. i Mjöbäck.

Johan Rosengren, komm. 1801.

Se kyrkoh. i Thorslanda.

Johan Henrik Wilde, komm. 1812.

Se kyrkoh. i Onsala.

Michael Peter Knape, född på Gamla Varfvet vid Göteborg 1769. Fadren kopv.-kapten. Student i Lund 1780, prestvigd 1794, komm. i Fässberg, Kållered och Råda 1802, komm. här 1813, † 1829.

Emanuel Osbeck, född i Fässberg 1791. Fadren pastor i Breared. Student i Lund 1810 och i Upsala 1816, prestvigd 1817, komm. här 1829, † 1854.

Carl Johan Heijl, född i Backa 1816. Fadren kontr.-prost. Student i Lund 1837, prestvigd 1843, past.-examen 1851, komm. här 1854, † 1868.

Anders Fredrik Stenström, född i Halmstad 1826. Fadren stads-kassör. Student i Lund 1845, prestvigd 1857, komm. här 1869.

Predikoskyldighet: Pastor och komminister alternera, en predikodag duplikation i Thorsby och Harestad, den andra enkel messa i Lycke.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 16 april 1870, i följd af förslag d. 27 juni 1867

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen. a) såsom ersättning för tertialtionde 483 kubikfot 7 kannor 25 kubiktum korn, att utgå af hemmanen efter 1694 års tiondesättning; b) i stället för komministerns spannmålslön 1 kubikfot 5 kannor 75 kubiktum korn, af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande derefter för mindre hemman; c) för kyrkoherdens smörtionde och komministersn osttionde 10 centner 50 skålp. smör efter den fördelning på den i mantal satta, tiondeskyldiga jorden, som församlingarne äga att å kyrkostämma en gång för alla fastställa för den tid lönereglerigen är gällande; d) såsom ersättning för kyrkoherdens osttionde och ved 6 centner 11 skålp. 75 ort smör, som fördelas efter förmedlade hemmantalet; e) af qvarnar samt andra verk och inrättningar 1 procent af den under nästföregående året till allmän bevillning enligt andra artikeln i bevillningsförordningen uppskattade inkomsten; f) af hvar och en af gemenskapen vid indelta krigsmakten, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris, med undantag för de år då knekten är utöfver fyra månader till tjenstgöring kommenderad; g) såsom ersättning för dagsverken af hvarje dagsverksskyldigt matlag 5 kannor 61 kubiktum korn; h) såsom ersättning för offer och jura stolæ dels 40 ort smör utaf hvar och en, som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, dels 6 öre för hvarje fyrk, med undantag af de presterskapets för löner och boställen påförda.

§ 2.

Utaf förutnämnda lönemedel erhåller komministern, som innehar bostället ett halft mantal Kyrkeby med underlydande utjord Fetona i Harestads församling, 200 kubikfot korn, 8 centner smör samt 400 rdr, och kyrkoherden, hvilken innehar pastorsbostället ett halft mantal Thorsby jemte dermed i sambruk varande ett halft mantal Mathammar och ett fjerdedels mantal Lilla Skår, äfvensom fortfarande eger uppbära den honom anslagna landskyld, 4 rdr 87 öre, bekommer återstoden.

§§ 3 och 4.

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år, fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konventionen, beräknsde i penningar efter markegångspris utgöra omkring 4,450 rdr.

Pastorsboställe: Thorsby $^1/_2$ hemman med underlydande Mathammar $^1/_2$ hemman och Lilla Skår $^1/_4$ hemman i sambruk. Kyrkoväg till Harestad $^3/_8$ m., till Lycke $^5/_8$ m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Enkesäte: Lycke prestgård $^1/_2$ hemman.

Komministersboställe: Kyrkeby annex med utjorden *Fetona* vid Harestad $^1/_2$ hemman. Kyrkoväg till Thorsby $^3/_8$ m., till Lycke 1 m.; socknebudsväg 2 mil.

Thorsby och **Harestad**: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade, lön omkr. 800 rdr, hvaraf Thorsby erlägger något mer än hälften.

Lycke: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterne förenade, lön: 200 rdr.

Folkskoleväsende.

Thorsby: 1 ambulatorisk folkskola, som flyttar mellan 4 skolrotar, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, kofoder 70 rdr, vedbrand 50 rdr, till bushyra 50 rdr, tillsammans 570 rdr. I hvardera af den egentliga folkskolan finnes ett skolhus. 2 småskolor, hvardera flyttar emellan 5 skolrotar, 10 mån. lästid. 2 småskolelärare undervisa lika med den examinerade läraren. En af dem har i lön 275 rdr, den andre 225 rdr.

Harestad: 1 fast skola, 9 mån. lästid, 1 småskola. Skollärarens lön: 400 rdr och bostad i skolhuset.

Lycke: 1 fast och 1 flyttande ersättningsskola, 9 mån. lästid. 1 småskola. Skollärarens lön: 450 rdr och bostad i skolhuset.

Marstrands stad och Karlstens slottsförsamling.

Reg. 3 kl. Areal 3,541 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Marstrand 1,010, i Karlstens slottsförsamling 331, tillsammans 1,341. Slottspastorsbeställningen har sedan 1791 oafbrutet varit förenad med kyrkoherdetjensten, men tjensterna tillsättas medelst serskilda fullmakter. Pastoratet är beläget från Göteborg 4 m. sjöväg och 4 1/2 mil landväg.

Marstrand, sjö- och stapelstad, är anlagd på en ö 3/4 mil från fasta landet. Staden anses vara anlagd antingen af norska konungen Harald Gyllo år 1132 eller ock i början af den berömde konung Hakon Hakonssons regering omkring 1220. Första gången stadens namn förekommer i häfderna är år 1225, då en strid föreföll uti Marstrands hamn emellan ribbungarne och Skule Jarls sändebud: Kolbein Kettnrygg samt Grunde skattmästare. Stadens historia är under de tro första seklerna af dess tillvaro höljd i mörker, men minnet af en olycka, som öfvergått densamma, är likväl antecknadt vid året 1368, då staden plundrades och brändes af de förenade svenske och hanseatiske trupperne. Under 1400-talet var staden i anseende; under denna tid måste hvarje till och ifrån kusten gående fartyg anlöpa Marstrand och der erlägga tull. I senare hälften af sextonde seklet hotades staden af ett nytt fiendtligt anfall, då Svenskarne 1566 plötsligen stodo på Koön gent emot staden, men borgarne upphöggo isen i hamnen och afvärjde derigenom den ovälkomna påhälsningen. Efter denna tilldragelse infaller Marstrands glansperiod. Vi finna nu stadens styrelse sammansatt

af 2 borgmästare, 1 byfogde, 1 syndikus och 10 rådmän m. fl.; men med välmågan hade sedeförderfvet blifvit så stort, "att det," såsom det heter, "under denna tid ej funnits någon gudlösare stad i hela Norge." År 1643 i aug. lade en förfärlig eldsvåda hela staden i aska. Efter freden i Roeskilde, då staden kom under Sverige, upphöjdes Marstrand till stapelstad. Ända till 1669 se vi Marstrand gå hand i hand med Göteborg, men efter detta år vidtager i Marstrands historia en ny period — tillbakagåendets. Omsider fullbordades stadens lägervall genom Carl XII:s krig, men en solglimt af lycka skulle ännu en gång falla öfver den lilla staden, då med år 1750 ett vinstgifvande sillfiske åter inträffade. Staden behöll sig väl till 1808 genom det mycket lönande sillfisket, men sedan dess har den befunnit sig i ett aftyningstillstånd. Dock har den såsom badort på senare åren börjat repa sig. Staden eger en hamn, som är skyddad af 2 strandverk: Fredriksborg vid norra och ett annat vid södra inloppet, och hvilken har en bredd af 300 alnar med omkring 7 famnars djup och anses bland de rymligaste och tryggaste i riket. Boningshusen åtskiljas af gator och trädgårdsanläggningar. Härifrån utgöra dock den väl bebygda hamngatan och den med parkanläggningar, badhus och paviljonger prydda vestra ändan af staden undantag. Öfver staden reser sig Karlstens väldiga fästningsverk, hvilket förlänar det hela ett storartadt utseende. Denna fästning ligger på ett högt berg vid staden och är starkt befästad med grafvar och dammar till 6 fots djup. Fästningen blef 1719 medelst list intagen af den danske vice amiralen Tordenskjöld, men kom samma år tillbaka under Sveriges välde. Karlstens kommendant, öfverste Danckwardt, en man utan beslutsamhet och mod, öfverlemnade fästningen efter hotelse af Tordenskjöld, att ansätta Karlsten med 20,000 man och med löfte om en skänk af 3,000 dukater m. m., om slottet godvilligt uppgafs. Danckwardt blef af de fälda hotelserna så förskräckt, att han mot fritt aftåg för besättningen d. 15 juli öppnade Sveriges starkaste fästning för fienden, utan att han förlorat en enda man. Danskarne sjelfva gjorde löje åt sin lätta eröfring och Tordenskjöld förärade de aftågande svenska officerarne på spe några qvinnoprydnader. Slutligen drog han upp ett rep, sägande: "se der bror Danckwardt har du också en halsduk." Danckwardt häktades och blef halshuggen vid Göteborg för sin lättsinnighet. Ungefär midt på Marstrandsön är en grotta af 24 fots bredd och 30 fots djup, benämnd S:t Eriks grotta; utanför grottan ligger en S:t Eriks källa. Stadens vapen har af ålder varit 3:ne sillar, stälda i trekant. Å Koön finnas flera natursköna ställen såsom Backhusudden, Rosenlunds och Halsens härliga och väl vårdade lunder. Klimatet är mildt och tempereradt, och enligt professor Huss yttrande förtjenar Marstrand namn af Sveriges Madeira. I Marstrand är lotsplats.

Kyrkan, som fordom var helgad åt jungfru Maria, har en ålder, som sannolikt bör räknas från 14:de århundradet, men har undergått betydliga reparationer. Den utgör invändigt 31 aln. i längd och 19 aln. i bredd utom koret, som är 13 aln. i fyrkant. I tornet, som på vestra gaflen är sammanbygd med kyrkan, finnas ett tornur och 3 välljudande ringklockor, den största och den minsta gjutna 1686, den mellersta gjuten 1667. I vestra delen af kyrkan är en flygelläktare med orgel om $9^1/_2$ stämmor, bygd af Eberhardt 1816, renoverad af Söderling 1856. Af kyrkans prydnader utmärker sig isynnerhet en vacker ljuskrona af malm, hitskänkt 1670. Golfvet täckes af en mängd grafhällar öfver åtskilliga af Marstrands prester, borgmästare, rådmän och borgare, som i denna kyrka erhållit sin sista lägerstad under de tre sist förflutna seklerna. Omkring kyrkan finnes en del grafvårdar med inskriptioner.

Karlstens slottsförsamling utgör en egen församling, till hvilken räknas slottsstaten och garnisonen. Slottspredikantstjensten inrättades 1682. Kyrkan, tillförene ett magasinshvalf, har sannolikt på 1680-talet blifvit inredd för sitt nuvarande ändamål. Dess längd är $52^1/_4$ aln. och bredd $12^1/_2$ aln. Ringklockan, en rysk pris, är omgjuten under Carl XI:s tid för Bohus fästnings räkning, hvarifrån den sedan hitförts.

Kyrkoherdar:

Herr *Viaul* nämnes 1490 såsom sogneprest i Thorsby och Marstrand.

Påvel Frantzen. Af hans i kyrkogolfvet liggande grafsten upplyses, att han var sogneprest i Marstrand, † 1574.

Christer Nilsson, kyrkoh. 1598.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Björn Helgesson Brahn, kyrkoh. 1620.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Påsche Larsson. Hans namn jemte årtalet 1647 har man funnit antecknadt i en gammal dansk kyrkobibel. † 1650 och efterträddes af sin son

Lars Påschesson Wandelin lär varit en dundrande lagpredikant, † 1668, efterträddes af sin måg

Fil. doktor ***Fredrik Nilsson Bagge***, som vid 23 års ålder blef kyrkoh. här 1669. Se kontr.-prostarne i Elfssyssel

Johan Carlberg, son af biskop Carlberg, bodde merendels i Solberga pastorat, hvilket äfven under hans embetstid förblifvit förenadt med Marstrand. Plågad af en mjeltsjuk sinnesförfattning genom hustruns otrohet lefde han i största enslighet och afled i Solberga jultiden 1724.

Fil. doktor ***Jonas Brag***, kyrkoh. 1727.
Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Fil. doktor *Anders Nilsson Bagge*, kyrkoh. 1750, † 1768, efterträddes af sin måg

Fil. doktor *Sven Anders Lundborg*, prestvigd 1761, esqu. prest vid Bohusläns dragoner 1766, kyrkoh. här 1770 och tillika slottspastor på Karlstens fästning, † 1782.

Johan Er. Wiræus, född i Stockholm 1739. Fadren tullinspektor. Student i Lund 1758, prestvigd 1763, v. pastor 1764, v. rektor i Sölvitsborg 1781, kyrkoh. här 1784, tillika slottspastor å Karlstens fästning 1791, † 1809. Efter denna pastors embetstid har alltid slottspastorssysslan varit förenad med kyrkoherdebeställningen i Marstrand.

Peter Malmgren, född i Warberg 1773. Fadren tullskrifvare. Student i Lund 1792, v. rektor vid Halmstads skola 1797, prestvigd 1798, v. pastor 1804, past.-exam. 1707, kyrkoh. här och slottspastor å Karlstens fästning 1814, † genom våda (drunkning) 1821.

Peter Abraham Glasell, kyrkoh. 1823.

Se kyrkoh. i Träslöf.

Fil. doktor *Lars Johan Darin*, född 1788, fil. d:r i Lund 1814, past.-exam. 1823, kyrkoh. här 1823, † 1838.

Sven Peter Broberg, kyrkoh. 1839.

Se kyrkoh. i Slöinge.

Pehr Olof Landeberg, född i Hanhals 1805. Fadren krono-befallningsman. Student i Lund 1826 och i Upsala 1828, prestvigd 1830, lärare vid Kongelfs skola 1835, past.-exam. 1840, v. pastor 1842, kyrkoh. här och slottspastor på Karlstens fästning 1850.

Komministrar hafva varit:

Michel Jacobsen, † 1650. Han ligger begrafven under en grafsten i koret.

Fil. doktor *Lindener*, komm. 1709, † 1743.

Fil. doktor *Christian Contz*, student 1738, prestvigd 1742, komm. 1744, † 1783.

Fil. doktor *Abraham Törning*, student i Lund 1778, prestvigd 1780, nådårspredikant i Styrsö 1783, komm. här 1784, tillika kollega scholæ 1788, † 1789.

Torbern Grimberg, komm. 1789.

Se kyrkoh. i Hasslöf.

Efter denna tid indrogs komministerstjensten här enligt kongl. br. af d. 19 Nov. 1804.

Pastorsboställe. År 1851 upplät staden hus och tomt n:o 137 till boställe åt n. v. kyrkoherden för dess embetstid. Ingen embetsjord. Årlig lön: af kyrkan 54 t:r korn samt vederlag enligt kongl. br. d. 8 maj 1845 43 t:r, hälften råg och hälften korn. I egenskap af slottspastor, lön: 450 rdr.

Enkesäte: Klöfverö norgården 1 ofm hemman i Lycke socken.

Klockarelönen: 80 rdr samt 2 offerdagar.

Orgelnists- och Kantorslönen: 275 rdr samt 18 t:r korn.

Marstrands lägre Elementar-läroverk.

Detta läroverk, hvars ålder går långt tillbaka, var ursprungligen lärdoms-skola med 2 lärare, rektor och kollega, men genom kongl. resol. d. 6 dec. 1796 indrogs kollegatet, hvars lön förenades med rektoratet. Det oaktadt var denna tjenst så svagt lönad, att den i brist på sökande stod ledig 1805—09. Sedan genom kongl. br. d. 2 juni sistn. år skolan blifvit bestämd "endast för allmänneliga undervisningen" samt lönen annorlunda reglerad, blef pedagogsbeställningen åter besatt; och då ny lön till en 2:dre lärare härstädes blifvit anslagen, tillsattes denna tjenst på grund af kongl. br. d. 6 mars 1816 ånyo 1817. I enlighet med kongl. br. af den 6 juli 1849, som upptager Marstrands skola med rektor och en andre lärare bland statens läroverk, har ämneläsning blifvit vid skolan införd och undervisningen ordnad i likhet med den vid Göteborgs h. elem.-läroverk, hvars 2:ne klasser detta läroverk motsvarar. Lärarnes antal vid vårtermins slut 1871: 3, samt lärjungarnes: 22.

Folkskoleväsende.

Marstrands stad och Karlstens slottsförsamling: 2 fasta skolor, en för gossar och en för flickor med 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, ved ljus och bostad m. m. samt för lärarinnan 350 rdr, ved, ljus och bostad m. m. En småskola för båda könen, der lärarinnan åtnjuter 350 rdr, ljus, ved och bostad m. m.

Inlands Torpe Härad.

Hjertum med Westerlanda.

Patronelt (Patronaträttigheten tillhör egaren af säteriet Ström enligt kongl. br. d. 10 dec. 1782) 2 kl. Fm. hemm. 99⅝. Areal 40,923 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Hjertum 3,570, i Westerlanda 2,177, tillsammans 5,747. Pastoratet är beläget från Göteborg 5¾ m., från Uddevalla 3½ m., från Kongelf 3¾ mil. Adress: Lilla Edet.

Pastoratet innefattar hela Torpe härad och utgöres af den natursköna dal, som med 3 mils längd sträcker sig från Dalslands gräns söder ut på Göta-elfs högra strand och som i vester begränsas af en väldig bergstrakt, det så kallade Inlandsfjellet. Denna bergstrakt är till större delen bevuxen med skogar, hvilka lemna ortens innevånare tillfällen till en vigtig binäring. Utmed Göta-elf, som här med stark ström framforsar mellan temligen djupa stränder och midt för Ströms herregård eller vid Lilla Edet störtar sin rika vattenmassa utför ett fall af 9 fots höjd, löper en bördig dal, som bär i sitt sköte allt, som erfordras för att göra ett landskap lifligt och intagande. Skogar, lunder, åkerfält, herregårdar, kyrkor, den segelfylda floden med sina katarakter, kanaler, slussar, qvarnar och sågar m. m., allt i skönt afbrott mot Vestgötabergen, som på andra sidan resa sina branter bakom Edet och det minnesrika Foxerna. Socknen har ett antal insjöar, af hvilka Öresjön, den stora vattensamlingen på gränsen mellan Hjertum och Dalsland. Holmberg skrifver om denna trakt: "Ingenstädes kan man bättre än i grannskapet af denna romantiska sjö fatta den höga, allvarliga, men mellankoliska pregel, som naturen har påtryckt ett äkta nordiskt skogslandskap." Hufvudnäringen är jordbruk, och vigtiga binäringar äro skogshantering och en högst betydlig fraktsegling. Jordmånen består i dalen af bördig lera och mylla på lerbotten, i bergstrakten åter af sand, mojord och hvitlera. De fornminnen, man träffar i socknen, äro icke många; åtskilliga mindre krigshändelser hafva tilldragit sig här i socknen.

Hjertum, moderförsamling. Socknen, som möjligen torde fått sitt namn af den myckenhet hjortar, här fordom funnits, upptager norra delen af pastoratet. Hjertum har uttalats och skrifvits *Hjerthem*, hvilket är det rättaste såsom mest öfverensstämmande med den äldsta benämningen *Hiartsheim*. Kyrkan

har ett skönt och dominerande läge på en af de höjder, som afskära Hjertumsdalen. I sig sjelf är hon ganska gammal, bygd af sten, förlängdes 1695 och erhöll en tresidig gafvelmur i stället för det trånga kor, hon förut egde. Dess längd 31 aln., bredd 14 aln. och höjd 8 aln. Altarprydnaden, som öfverst uppbär Frälsarens och på sidorna hålles af evangelisternas samt trons och hoppets bilder, föreställer i halfupphöjdt arbete nattvardens instiftelse, Kristi korsfästelse, begrafning och uppståndelse. Predikstolen, som är ganska väl gjord, föreställer scener ur Kristi historia i upphöjdt arbete; en väl arbetad dopfunt af täljsten är den enda antiqviteten. Vid kyrkans östra gafvel är, såsom man gissar 1672, uppmuradt ett stjernhvälft griftkor med en vacker, tornlik jernbleckbetäckning. Ingången till detta kor leder genom kyrkomuren, och derinne hvila åtskilliga af friherrliga ribbingska, macleanska och bennetska ätterna. Vid ett besök här väckes uppmärksamheten af en stor sarkofag af polerad täljsten, som säges förvara stoftet af en öfverste Maclean, eller som denna slägt fordom skref sitt namn Maclier, samt af ett balsameradt lik af en qvinna, hvilken i lifstiden skall hafva varit en adertonårig fröken Maclean. På kyrkans sydöstra sida står klockstapeln med en klocka.

Westerlanda, annex, fordom kallad *Vistulönd* eller *Vesteland,* utgör södra delen af pastoratet och är till sin storlek en tredjedel mindre än moderförsamlingen. Socknens betydligaste egendom är Thorskogs jernbruk och landtegendom, vackert belägen och temligen väl bebygd. Stället eger på sätt och vis historisk märkvärdighet såsom omnämndt i konung Hakonssons saga under namnet Thorskabakke. Det var nämligen här det möte hölls emellan nyssnämnde norske konung och den svenske Birger Jarl 1249, på hvilken freden emellan de båda nordiska rikena beseglades genom ett äktenskapskontrakt emellan Hakons son och tronföljare, Hakon den yngre, samt Birger Jarls dotter, Rikissa. Uti en sandbacke vid gården Källsröd uppsväller S:t Olofs källa, hvilken fordom för sin undergörande kraft stod i stort rop. Kyrkan, bygd af sten, erhöll genom ombygnad 1704 samma yttre form som Hjertums; men eger mindre belysning och har en sidoingång midt på södra sidan. I kyrkan är uppspikade en mängd hjorthorn, hvilket visar, att det fordom varit godt om dylika högdjur i dessa trakter. I klockstapeln hänger en klocka.

Kyrkoherdar:

Magnus och ***Andreas*** hafva begge varit kyrkoherdar här på okända tider. Af presterna ihågkommas i en gammal dagbok herr Andreas, hvilken efter att sjelf hafva öfvergått till lutherska bekännelsen, med hårdhet afvisade en flyktande

katholsk biskop, som en natt sökte härberge i hans hus. Förbittrad häröfver afsade biskopen förbannelse öfver presten och alla af hans efterföljare, som voro lika ogästvänliga, att de skulle bryta benen utaf sig i de höga backarne och icke heller länge få sitta vid pastoratet, hvilket äfven verkligen ganska ofta lär inträffat.

Jacob Hansson Vackens, kyrkoh. ifrån 1608 till 1642, efter hvilken tid all underrättelse om honom saknas, afled i ovanlig hög ålder.

Gudmundus Jonæ, kyrkoh. 1643. Om honom berättas, att han på vägen ifrån Westerlanda kyrka ridit omkull samt i följd af ett då erhållet benbrott aflidit.

Sten Mickelsson, förut rektor i Kongelf, kyrkoh. 1652, † 1653.

Per Nilsson Ström, kyrkoh. 1654, gift med lagmannen Hans Frantzöns dotter, råkade efter hennes död att förälska sig i dottern till sin kontraktsprost, blef derför afsatt och dog af sorg 1658 eller 1659.

Christiern Jacobsson, (icke Nilsson enligt Bexell), förut rektor i Kongelf, kyrkoh. här 1661, † 1673. Han är stamfader till adliga v. Utfallska slägten.

Per Andersson Backe, den förres måg, född i Ödsmåls prestgård, kyrkoh. 1673, † 1692. Afstod uuder hela sin embetstid halfva lönen till sin företrädares enka.

Anders Bonander, född i Göteborg, kyrkoh. här 1693, förut slottsprest å Karlsten. Haus förtjenster som sångare, hvilka Carl XI lärt känna vid ett korum på Bohus 1693, skall hafva förskaffat honom det då lediga Hjertums pastorat, hvilken befordran likväl så misshagat egaren af Ström, att denne uppviglade allmogen mot sin nye kyrkoherde. Missnöjet gaf sig luft installationsdagen. Då Bonander nemligen uppträdde på predikstolen, rusade hela församlingen ur kyrkan. Endast en gammal bonde återvände; och då den häpne presten yttrade sin fägnad öfver att ibland sin oefterrättliga hjord finna åtminstone en, som icke föraktade Guds ord, svarade bondeu helt kort: "Åh, bia mans, till je fått mi lufva igen; je ska icke bli gammal här" och satte sedan ut efter de andra. Men Carl XI straffade bönderne och lät 80 springa tredubbelt gatlopp på Bohus. Det bästa förhållande uppstod dock sedan mellan pastorn och hans åhörare, endast patronen på Ström sökte en tid bortåt tillfälle att skada houom med 2:ne gånger fara för hans lif; † 1715 på årsdagen af sin ledsamma installation.

Jacob Gudmunsson Lysell, gifte sig med företrädarens enka, kyrkoh. 1716.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Nils Westerlind, född i Strömstad 1698, kyrkoh. 1741, † 1756.

Gudmund Simonsson Lysell, född i Dalstorp 1711, student 1731, prestvigd 1736, gifte sig med företrädarens enka och blef kyrkoh. här 1757, † 1789.

Eric Ericsson, född i Gamlestaden vid Göteborg 1755. Fadren sockerbruksdräng. Student i Lund 1774, komm. i Tegneby 1788, kyrkoh. här 1789, prost 1805, † 1831.

Pehr Abraham Delin, kyrkoh. 1833.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Kyrkoherdebefattningen vakant.

Pastorsboställe: **Hjertum** 1 hemman; till prestgården hör en donerad lägenhet Krokstorp. Kyrkoväg 1 m., socknebudsväg 2 m.; från Göteborg $5^3/_4$ m.; från Wenersborg $2^3/_4$ mil.

Pastorslön: Enligt löneregl. nämndens förslag upptagen till 5,500 rdr. Prosten P. A. Delin har uppgifvit sina årliga inkomster uppgå till 4,217 rdr och 47 öre.

Enkesäte: Kyrkobyn $^1/_4$ hemman i Westerlanda socken.

Hjertum: Klockare- och Kantorslön: Under nuv. innehafvare 300 rdr och de sedvanliga offren.

Westerlanda: Klockare- och Kantorslön: lika med Hjertum.

Folkskoleväsende.

Hjertum: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, kofoder efter markegångspris (omkring 70 rdr) samt nödigt bränsle. 4 småskolor, hela året lästid, 2 skollärare och 2 skollärarinnor, hvardera i lön: 120 rdr och fri kost.

Westerlanda: 1 fast skola, 10 mån. lästid, hvaraf 2 i sockens södra del, hvarför särskild betalning erhålles. Skollärarens lön 400 rdr, kofoder efter markegångspris (omkring 70 rdr) samt bränsle. Skolan är försedd med en liten vacker trädgård. 2 småskolor, 2 skollärarinnor, lönen: hvardera 168 rdr, då kosten äfven är inberäknad.

Inlands Nordre Härad.

Solberga med Jörlanda och Hålta.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 124$^{13}/_{16}$. Areal 33,141 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Solberga 2,497, i Jörlanda 1,902, i Hålta 1,101, tillsammans 5,500. Pastoratet är beläget från Kongelf 1$^{1}/_{2}$ m., från Uddevalla 5 m., från Göteborg 3$^{1}/_{2}$ mil. Adress: Kongelf.

Solberga pastorat har tidtals varit præbende till pastorerne i Marstrand och Kongelf. Till de senare från 1658 till omkring 1670, till de förre från 1682 till 1724. Marken är här den jemnaste i Bohuslän. Genom Solberga och Jörlanda utbreder sig en stor, bördig och med ansenliga byar och gårdar öfversådd slätt, som dels nedgår ända till stranden och dels stänges derifrån af lägre bergsåsar. Öster om denna skoglösa slättmark, som utgör nära en tredjedel af pastoratet, möter en kuperad och af någon löfskog lifvad trakt. Hålta socken, som utgör den sydligaste delen af pastoratet, är den bergigaste. Såsom sädesbygd torde Solberga böra ställas främst ibland alla pastorat i länet; jordbrukningen är också den enda näringen härstädes. Gårdarne ega med undantag af ett par hemmansdelar i Hålta socken en jordmån af lera och lermylla, hvilande på blålera. Den gamla odaljorden besås med hälften korn och hälften böner, det öfriga med blandkorn, hafre och potatis. Potatisplanteringen är starkast i Jörlanda socken. I pastoratet inskjuta flera mindre vikar af Hakefjorden, bland hvilka Vallbykilen, vid hvilken är fäst en tradition om 12 lass silfverpenningar, som från Norge skulle öfverföras till Danmark, men som blifvit här i forna dagar nedkörda på isen. Fornminnen: Domkretsar, stensättningar och griftkullar m. m. Det höga berget Blåkullen är ryktbart såsom landkänning och för de om detsamma gängse traditioner under namn af Blåkulla. Gården Lökeberg, vid ändan af Lökebergskilen, är troligen det forna Leikberg, hvarest konung Östen Haraldsson år 1147 sammandrabbade med och öfvervann allmogen från "Reymr," d. v. s. Romelanda socken. Vid samma gård finnes en betydlig höjd, och på den samma reser sig en bautasten, som synes vidt och bredt, en annan ligger kullfallen bredvid och ännu en tredje står söder ut i en lund nedanför kullen. I en romantisk däld mellan tvenne bergskedjor ligger det vackra säteriet Gullbringa, omgifvet af yppig löfskog, mest

ek och bok. I den skog, som närmast omgifver gården, finner man ett vördigt minne från fordom, en öfver tre alnar hög bautasten, omgifven af fyra stycken mindre. Om tillkomsten af namnet Gullbringa berättar Brusewitz: "Då drottning Margaretha var rådande både öfver Sverige och Norge, har hon under resan till sjös från Norge mistat en sin bästa och största guldring, då hon låg i Tjufkil för motvind, och efter hon ej kunde få den igen, kallade hon kilen för Tjufvekijlen. Men när hon var kommen till Gullbringa, som då hade ett annat namn, kom en och bragte henne guldringen igen, då hon sade: "Denna gården skall heta Guldbringa och du skall få den att bebo." Denna sägen är dock mindre trovärdig, ty gården kallades redan före Margarethas tid Gulbrynga."

Solberga, moderförsamling, het fordom *Sölbjörg*. Kyrkan ligger på en slätt vid Solberga by, är ljus och rymlig, bygd af sten, 45 aln. lång, 15 aln. bred och 12 aln. hög med ett 56 aln. högt stentorn, ombygdt 1867 och kyrkan samtidigt reparerad. Kyrkans ålder är okänd; men alla kyrkorna här i pastoratet undergingo ganska betydliga reparationer efter slutade krigsoroligheter 1720. Orgeln, 10-stämm., bygd af Söderling 1872. I kyrkan finnes en urgammal dopfunt af täljsten. På norra väggen hänger prosten Bagges och hans hustrus bilder i kroppsstorlek, målade i olja. I tornet hänga 2 klockor, den mindre med årtalet 1711.

Jörlanda, annex, het fordom *Jorulönd*. Den väsentligaste delen af socknen är den stora slätt, som vidgar sig ifrån Kjellsby- och Anråskilarne och i allmänhet har en jordmån af styf lera. På den öppna slätten som bär namnet Ranehed, nära allmänna landsvägen, som löper till Kongelf, ligger kyrkan. Dess längd är 34 aln., bredd 12 aln. och höjd 8 aln. Hon lär under katholska tiden varit helgad åt S:t Anna, af hvilket helgon ett träbeläte förr i kyrkan förvarades. Kyrkan eger orgelharmonium, bygdt 1867 af Trayser. På den ena af kyrkans båda klockor läses gjutningsåret 1693. Kyrkogården beskuggas af resliga träd, som här blifvit planterade af on Linnés lärjunge, rektorn E. Jörlin.

Hålta, annex. Denna socken, som fordom het *Holta*, ligger söder om Solberga, utgöres af häradets sydligaste del och skiljes ifrån Thorsby och Lyeke af en låg bergssträckning. Marken här är mera kuperad än i det öfriga pastoratet. Jordmånen i dalarne är utmärkt bördig såsom bestående af lera uppblandad med skalmergel. Några hemman hafva sandig jordmån. Man träffar här någon, ehuru obetydlig, bokskog. Den lilla anspråkslösa kyrkan ligger till höger om vägen, som från Tjufkil leder till Kongelf, dess längd 30 aln., bredd 12 aln. och höjd 8 aln. I tornet hänga 2 klockor. På kyrkogården står en prydlig solvisare, skänkt af afl. possessionaten J. Rafstedt på Gullbringa.

Kyrkoherdar:

Herr *Arne* mördades natten till d. 8 febr. 1586 tillika med sin broder, adjunkt, barn och tjenstefolk af 3 skottar, som utgåfvo sig vara garfvaregesäller. De hade på hemmanet Branehög slipat sina knifvar till mordet. Sedan mördarne dödat folket i prestgården, togo de alla dyrbarheter i huset, lade dem på en med herr Arnes häst förespänd släda och antände vid afresan till Marstrand den plundrade prestgården. Den i sitt blod liggande och döende pastorn förmådde endast för det ankommande folket med fingrarne teckna, att röfrarne voro trenne till antalet. En flicka, som under mordet flytt upp på ugnen, träffade efter någon tids förlopp in på en krog i Marstrand. Här sutto nu mördarne och drucko; den ene af dem hviskar till den andre: "Drick du, herr Arnes pengar räcka än." På detta sätt blefvo de upptäckta. Efter tidens sed afrättades bofvarne d. 8 påföljande mars med den ryslibaste tortur. De upphängdes först en stund i rök, sedan uppskuros deras magar, och inelfvorna fästades vid en påle, kring hvilken de så länge jagades, att dessa utrycktes, hvarefter de olycklige blefvo knipna med glödande tänger och omsider kastade på ett brinnande bål. Detta skedde på en kulle å Branehögs egor, hvilken ännu i dag bär namnet Stegelberget.

Petrus Erici eller *Per Ericsson*, kyrkoh. på okänd tid.

Rasmus Hansson d. ä. Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Hans Rasmusson, företrädarens son, kyrkoh. omkring 1634. Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Rasmus Hansson d. y., företrädarens son, † 1658. Om honom heter det i en anteckning, att han hade litet glädje i lifvet, emedan han var gift.

Peder Söfrensson Ström erhöll 1658 Solberga pastorat såsom præbende under Kongelf, men flyttade aldrig dit, utan bortarrenderade det emot årligt arrende af 300 släta daler, afstod omsider enligt församlingens önskan pastoratet till efterträdaren. Se kyrkoh. i Kongelf.

Frans Hansson Wandal, son af lagmannen i Bohuslän, Hans Frantzön Wandalin, arrenderade pastoratet i 4 år, kyrkoh. 1662, † omkring 1680. Den i Bexells Herdaminne efter Frans Hansson införde pastor i Solberga Antonius Hansson är ingen annan än Frans Hansson sjelf.

Fil. doktor *Fredrik Nilsson Bagge* erhöll Solberga såsom præbende till Marstrand 1682.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Johan Carlberg efterträdde Bagge i præbendet 1713.
Se kyrkoh. i Marstrand.

Nils Hammarberg, född i Warberg, student 1710, regem.-pastor 1720, kyrkoh. här 1726, † 1759.

Fil. doktor *Jonas Rhodin,* född på Rudet i Åsbräcka socken 1717. Fadren bonde. Student i Upsala 1733, prestvigd 1744, fil. d:r i Lund 1751, komm. i Romeled 1755, kyrkoh. här 1762, prost 1775, riksdagsman 1778, erhöll survivance för den honom efterlefvande äldste sonen 1779, † 1785.

Johan Adam Rhodin, företrädarens son, född i Romeled 1751, student i Greifswald 1769, prestvigd 1773, kyrkoh. 1786, prost 1803, † 1818.

Jonas Warmark, född i Göteborg 1773. Fadren landt-tullvaktmästare. Student i Upsala 1795, prestvigd 1798, komm. samt tillika v. pastor i Tölö 1812, kongl. hofpredikant 1816, kyrkoh. här 1819, prost 1827, v. kontr.-prost 1842, † 1854.

Theol. doktor *Carl Wilhelm Skarstedt,* född i Majorna vid Göteborg 1815. Fadren kopv.-styrman. Student i Upsala 1834, prestvigd 1841, fil. d:r 1842, v. rektor i Halmstads skola 1843, docent i Lund 1848, brukspredikant vid Ramlösa 1851, 2:dre præbende komm. i Hellestads pastorat 1848—51, kyrkoh. här 1855, theol. adjunkt vid universitetet i Lund 1859.

Johan Aron And:son Almén, född i Uddevalla 1825. Fadren prost. Student i Upsala 1844, lärare vid Gustafsbergs barnhus 1849, prestvigd s. å., kyrkoh. här 1860.

Komministrar:

Pehr Ström. Fadren kyrkoh. i Karreby. † 1734.

Hans Ring, komm. 1734. Se kyrkoh. i Harplinge.

Fil. doktor *Conrad Runell,* född i Laholm 1723, student 1741, prestvigd 1750, fil. d:r i Lund 1754, komm. 1760.

Fil. doktor *Elieser Særrin,* född i Säfve 1769. Fadren actuarius. Student 1787, v. kollega i Göteborg 1791, fil. d:r i Lund 1793, prestvigd 1800, komm. 1802, † 1809.

Niclas Hernqvist, komm. 1810.
Se kyrkoh. i Thorslanda.

Johan Lorentz Walberg, född i Stala socken i Tegneby pastorat 1785. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1808, prestvigd 1815, komm. i Forshälla 1826, komm. här 1829, † 1839.

Peter Sandbeck, född i Uddevalla 1791. Fadren åkare. Student i Upsala 1815, prestvigd 1819, v. pastor 1836, komm. 1839, † 1870.

Gustaf Emanuel Petersson, född i Carl Johans församling i Göteborg 1840. Fadren tullvaktmästare. Student i Upsala 1857, prestvigd 1863, komm. 1870.

Predikoskyldighet: enligt gammal häfd: pastor och komminister alternera; hvarannan helgdag duplikation emellan Solberga och Jörlanda, hvarannan enkel messa i Hålta.

Pastorsboställe: **Kollstorp** eller **Solberga** prestgård 1 ofm. hemman, hvartill hör en utjord, Hedesängen, $4^{23}/_{32}$ Tld. Bostället är utarrenderadt på 20 år fr. o. m. d. 1 maj 1869. Kyrkoväg till Jörlanda $^1/_2$ m., till Hålta $^3/_4$ m.; socknebndsväg $1^1/_2$ m.

Af **Mensalhemmanen** Ödsmål 1, Skåra $^1/_2$, Kode $^1/_2$, Långeland $^1/_2$, Kåröd $^1/_2$, Prestbord $^1/_2$, Brattön $^3/_8$, Hede $^1/_4$, Tollered $^1/_4$ Gategården $^1/_2$, och Jörlanda $^1/_2$ hemman, hvilka alla äro skatteköpte, åtnjuter pastor städslor och tagor, inalles 19 rdr 75 öre, samt är enligt lagm.-rättens dom d. 1 okt. 1801 berättigad till en tunna skattemjöl efter markegångspris af 1 qvarn i Jörlanda.

Pastorslön är beroende af kongl. maj:ts afgörande.

Enkesäte: **Hålta** annex $^1/_2$ hemman af svag beskaffenhet.

Komministersboställe: **Tollered** $^1/_4$ ofm. hemman med **Kålleröd** $^1/_2$ ofm. hemm. Kyrkoväg till Solberga $^1/_4$ m., till Jörlanda $^1/_2$ m., till Hålta $^7/_8$ m.; socknebndsväg $1^1/_2$ m.

Komministerns lön äfven beroende af kongl. maj:ts afgörande.

Till komministerns i Solberga enka har den 1864 aflidne possessionaten *J. Rafstedt* på Gullbringa testamenterat räntan af 2,000 rdr rmt, och då ingen sådan enka finnes. skall räntan läggas till kapitalet och räntan å den sålunda bildade fonden på samma sätt användas.

Solberga: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade, lön och sportler omkring 600 rdr.

Jörlanda: samma tjenster förenade med Solberga under samma lön.

Hålta: Klockare- och Kantorstjensterna förenade, lön och sportler omkr. 195 rdr.

Folkskoleväsende.

Solberga: 1 fast skola, 40 veckors lästid. Skollärarens lön 600 rdr. 3 småskolor. Lärarinnornas löner: 100 rdr och fritt vivre.

Jörlanda: 1 flyttbar skola (inköpt jord till fast skola), 5 rotar, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr samt 150 rdr i ersättning för kofoder, husrum och ved. 3 småskolor. Lärarinnornas lön: 100 rdr och fritt vivre.

Hålta: 1 flyttbar skola, 5 rot., 40 veckors lästid. Skollärarens lön 650 rdr. 1 småskola. Lärarinnans lön: 100 rdr och fritt vivre.

Spekeröd med Ucklum.

Reg. 3 kl. Fm. hemman $55^{7}/_{8}$. Areal 25,735 Tnl. Genom kongl. br. d. 6 okt. 1841 blef Ucklums socken, som förut tillhörde Ödsmåls pastorat, förenad med Spekeröd; och Norums socken, som förut varit annex till Spekeröd, kom då till Ödsmål. Utbytet verkställdes d. 1 maj 1845. Folkm. vid 1870 års slut: i Spekeröd 1,547, i Ucklum 1,474, tillsammans 3,021. Pastoratet är beläget från Uddevalla $3^{3}/_{4}$ m., från Kongelf $2^{1}/_{4}$ m., från Göteborg $4^{1}/_{4}$ mil. Adress: Kongelf.

Spekeröds pastorats äldsta namn var *Spikkarjaar.* Af detta pastorat utgör Spekeröds socken den södra och bördigaste delen, innehållande i vidd en knapp half qvadratmil. Den så kallade Spekerödsslätten, som sträcker sig inåt socknen, omfattar 20 hemman, hvilka ega en jordmån af bördig lera. Längre inåt vid sjön Ålvattnet ligger en mindre dal, Rördalen, äfvenledes ganska bördig. Pastoratets östra del är uppfyld af små insjöar, af hvilka de betydligaste äro Håltasjön och stora Hällungen. Lera och lermylla omvexla, utom å de hemman, som äro belägna nära fjellet, der jordmånen är dålig; och utsädet der utgöres förnämligast af hafre och blandsäd, då annars hufvudsädet är hafre och bönor. Skog finnes till husbehof i Ucklum, då deremot Spekeröd är nästan alldeles skoglöst. Detta pastorat torde räknas bland de vackraste och mest kuperade i hela stiftet. I synnerhet kan man säga detta om nordöstra delen eller annexet Ucklum, der täcka dalgångar, smärre insjöar (stora Hällungen) och vattendrag äro bekransade med såväl barr- som löfskog. Näringarne äro jordbruk och någon skogshandtering. Allmogen förfärdigar goda och lätta plogar till den kringliggande ortens behof. Bland pastoratets fornlemningar märkas: några ännu upprättstående stenar af häradets forna tingställe på Grösbacke. Sagan förmäler om dessa, att de skola utmärka stället, der en envigeskamp stod mellan en kämpe Grös och en Åke från Åketorp nära intill, i hvilken fejd den förre stupade. Den största bautasten i orten finnes vid Jösbyn och en icke obetydlig står äfven i Grösbyn nära landsvägen, vid hvilken äro en mängd mindre samt ett stycke derifrån Staffans grotta. Tjufklämman är en ihålighet i berget mellan Hålt och Anvik.

Spekeröd, moderförsamling. Kyrkan, som förr hetat Rötkjärr, är belägen mellan några bergskullar, är oansenlig och otillräcklig, bygd af sten med trätorn. Dess längd är 37 aln., bredd 16 aln. och höjd 8 alnar. Orgeln, 7-stämmig, köpt gam-

mal, är uppsatt 1860 af A. Petterson. 1864 reparerades kyrkans fönster och torn, i hvilket hänga 2 klockor, den större gjuten 1770 och den mindre 1814. Kyrkans enda antiqvitet ifrån katholska tiden är ett litet trä-krucifix.

Ucklum, annex. Dess äldsta namn är *Auklanda*; men kallas i dagligt tal af allmogen Åcklam eller Acklamme. Jordmånen är i allmänhet skarp och ofruktbar, der sandjord är rådande, likväl finnas några bördiga dalgångar söder om sjön stora Hällungen, hvars vatten skiljer socknen från Ödsmål. Skog finnes till afsalu, och dessutom eger socknen kanske den betydligaste torfmosse i hela Bohuslän. Hafre och vårråg utgör hufvudutsädet. Kyrkan, nybygd 1859 och invigd d. 14 sept. 1862, har ett särdeles väl valdt läge med den härligaste utsigt öfver den nära liggande sjön stora Hällungen med dess skogbeväxta stränder. Den är en ibland våra vackraste landskyrkor. Orgeln, 8-stämmig, med pedal, är bygd 1862 af Söderling. Kyrkan eger en klocka. En gammal solskifva, märkt med årtalet 1656, var det enda anmärkningsvärda, som vid nedrifvandet af den gamla kyrkan påträffades. Den står nu uppstäld i trädgården vid det bredvid kyrkan liggande skolhuset.

Kyrkoherdar:

Såsom de äldsta sådane efter reformationen nämnas herrar *Toger* och *Holger* utan alla andra upplysningar.

Jon Gudmundsson, kyrkoh. här omkring 1620.

Lars Michaelsson Grundiis ifrån 1627 till 1633.

Herr Hans fick pastoratet genom gifte med företrädarens enka; hans dödsår är okändt. En gammal anteckning om honom berättar, att hans gästfrihet en gång blifvit så anlitad af resande, att de vid sin affärd lemnade visthuset alldeles tomt. Genast derpå kommo nya vägfarande och ville inqvartera sig i prestgården, men blefvo afvisade. En af dem påminde då om Pauli föreskrift, att en prest bör vara gästfri; men Hans svarade: "Hade S:t Paulus bott så nära Stora Hällungen som jag, hade han aldrig skrifvit något sådant," med hvilket besked gästerna förfogade sig åt annat håll.

Nils Larsson Grundiis, son till herr Hans' företrädare, var skeppspredikant. Hans död, som inträffade omkring 1671, vållades af ett olyckligt fall från hästen. Han skall hafva varit en i många afseenden utmärkt man.

Ove Tegnér, kyrkoh. 1672. Se kyrkoh. i Bro.

Henrik Tollerus eller *Tollsonius,* född i Kongelf, student i Köpenhamn och Rostock, rektor och komm. i Kongelf, sedan kyrkoh. derstädes 1666, misstänkt för ett hemligt förstånd med Norskarne afsattes han 1678, men fick följande

året upprättelse för sitt oskyldiga lidande och blef kyrkoh. här, † 1699.

Gabriel Benzonius, kyrkoh. 1700, aflemnade pastoratet till sin måg och nedlade sjelf embetet 1719, † 1728.

Lars Kjerrulf, prestvigd 1717, kyrkoh. 1719, men åtnjöt under svärfadrens lifstid till 1728 endast halfva lönen, prost 1751, † 1758.

Anders Jeurling, kyrkoh. 1760. Se kyrkoh. i Thorsby

Fil. doktor *Gabriel Kjerrulf*, född 1723 i Spekeröd, son af kyrkoh. *Lars Kjerrulf*, student i Lund 1747, fil. d:r 1756, besökte ifrån 1755—57 åtskilliga tyska universitet, prestvigd 1758, e. o. bat.-predikant vid hessensteinska regementet och slottspastor på Elfsborg 1760, kyrkoh. här 1770, † 1781.

Carl Jeurling, född i Skredsvik 1750, son till kyrkoh. *Anders Jeurling*, kyrkoh. 1782, † 1796.

Olof Rodéhn, kyrkoh. 1796.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Olof Fagerberg, född 1767 i Örgryte. Fadren tegelbruksmästare. Student i Lund 1788, prestvigd 1792, komm. i Säfve 1801, kyrkoh. här 1815, prost 1823, † 1841.

Henrik Andersson Nordholm, kyrkoh. 1842.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 9 okt. 1868 i följd af förslag d. 25 aug. 1865.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 3/4 mantal Spekeröd och fortfarande eger uppbära de honom tillkommande räntor af 1/4 mantal Inlag och 1/2 mantal Stenung, utgöres årligen: *Tertialtionde* med 262 kubikfot 41 kubiktum korn, som utgår af hemmanen efter 1694 års tiondesättning; *Smörtionde* med 7 centner 16 skålp. smör, som af församlingarne å kyrkostämma en gång för alla fördelas å hemmanen för den tid denna lönereglering är gällande; samt såsom ersättning för *osttionde och ved* 6 skålp. 65 ort smör af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande dertill af mindre hemman.

§ 2.

För bruk, qvarnar, sågar samt andra verk och inrättningar betalas årligen en fjerdedels procent af den för näståföregående året till allmän bevillning uppskattade inkomsten.

§ 3.

Såsom ersättning för dagsverken erlägges årligen af hvarje dagsverksskyldigt matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, 5 kannor 53 kubiktum korn.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ och offer erlägges årligen dels 38 ort 70 korn smör utaf hvar och en, som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, samt dels 530 rdr att betalas efter fördelning å fyrktalet.

§§ 6 och 7.

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år, fr. o. m. den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konventionen, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra tillsammans omkring 3,065 rdr.

Pastorsboställe: Spekeröd $^3/_4$ fm. hemman. Kyrkoväg till Ucklum 1 m.; socknebudsväg $1^3/_4$ m.; från Kongelf $2^1/_4$ mil.

Enkesäte: Prestgärde $^1/_2$ hemman i Ucklum.

Spekeröd: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade tillsvidare med samma tjenster i Ucklum. Lön: omkring 300 rdr.

Folkskoleväsende.

Spekeröd: 1 flyttbar skola, 6 rot., 8 mån. lästid. 2 småskolor. Skollärarnes löner enligt lag.

Ucklum: 1 fast skola. 8 mån. lästid (fördelad mellan 3 skolhus). Skollärarens lön: 400 rdr, kofoder, vedbrand och fri bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner enligt lag.

3. Oroust och Tjörns Kontrakt

omfattar Tjörns jemte Orousts vestra och östra härad samt innehåller 4 pastorat: Tjörn, Morlanda, Tegneby och Myckleby. Dessa 4 pastorat tillhörde Elfsyssels norra kontrakt, men blefvo i kraft af kongl. maj:ts br. d. 31 juli 1830 ett särskilt kontrakt under ofvanstående namn.

Prostlönen är 21 rdr, af hvilka hvarje moderförsamling erlägger 3 rdr och hvarje annex 1 rdr 50 öre.

Kontraktsprostar:

Theol. doktor ***Peter Emanuel Rhedin,*** kontr.-prost 1830. Se kontr.-prostarne i Domprosteriets norra kontrakt.

Nils Johan Sjöstedt, född i Ekesjö 1788. Fadren rådman. Student i Lund 1806 och i Upsala 1809, v. kollega i Westervik 1811, prestvigd 1815, bat.-predikant vid lifregements-brigadens grenadier-corps s. å., kongl. hofpredikant 1816, v. komm. vid Ulrika Eleonora kyrka 1821, v. pastor vid Danviksförsamlingen 1824, regem.-pastor vid Wermlands infanteri s. å., past.-adjunkt vid Hedvig Eleonora kyrka 1825, predikant vid Djurgårdsbrunn 1827, kyrkoh. i Tegneby 1830, prost 1837, kontr.-prost 1839, † 1859.

Carl August Heuman, född i Halmstad 1814. Fadren assessor. Student i Lund 1830, prestvigd 1838, past.-examen 1848, kyrkoh. i Morlanda 1849, kontr.-prost 1860.

Tjörns Härad.

Ön Tjörn mod sin skärgård är belägen söderut om Oroust, ifrån hvilket den skiljes genom Stigfjorden och dess inlopp, och omgifves i öster af Hakefjorden, i söder och vester af den öppna hafstrakt, som med olika namn benämnes Marstrands- och Hjerteröfjordar m. m. Någon gång nämnes den i fornsagorna och alltid under namnet *Thiórn,* hvilket namn är uråldrigt, så att anledning dertill icke med någon säkerhet kan bestämmas. Tjörn eger en vidd af omkring $1^1/_5$ mil. Det högsta berget på ön kallas Wetteberget och ses långt ut i hafvet. Ön har från ålder utgjort ett pastorat. Tjörns vapen är en hummer.

Tjörn eller Stenkyrka, Klöfvedal och Walla med Klädesholmens och Rönnängs kapell.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. 150$^{19}/_{21}$. Areal 28,280 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Tjörn eller Stenkyrka 3,583, i Klöfvedal 1,468, i Walla 2,160, i Klädesholmen 650, i Rönnäng 895, tillsammans 8,756. Pastoratet är beläget från Marstrand 1 m., från Kongelf 3$^{3}/_{4}$ m., från Göteborg 5$^{3}/_{4}$ mil. Adress: Tjörn.

Tjörn är i allmänhet ett fult och naket land, hvaraf $^{4}/_{5}$:delar upptagas af berg, men den återstående femtedelen är till följd af jordens mergelhalt samt en djup, på den finaste lera liggande vextmylla den fruktbaraste och mest befolkade fläck i Sverige; och årligen producerar landet flere tusen tunnor spannmål utöfver egna behof. Utom åkerbruket idkas här fiske. På skog och numera äfven på torf är brist. Från Tjörns sydvestra spets sträcka sig en mil ut i hafvet Pater-Nosterskären, bestående af flera hundra klippor, der förr, innan fyren tändes på Karlstens torn, många skeppsbrott timat, hvilken fyr på senare tider blifvit flyttad till det 1 mil sydvest från Tjörns land belägna Hamneskär. Bland krigshändelser nämnes om en skottsk invasion, som afslogs af kung Alf på det å Stordals egor liggande Borgeberget. Af de här fordom befintliga grafkullar, i hvilka de fallne sades hvila, ligger blott en qvar vid Borgebergets fot. Af fornminnen eger pastoratet många, såväl stenredskap som hällkiströr. År 1570 härjades Tjörn af Svenskarne.

Tjörn eller *Stenkyrka*, moderförsamling, kallades fordom *Steinkirkja*, men dess kyrka kallades dock i urminnes tider Mariekyrkan eller enligt Holmbergs uppgift Vårfrukyrkan. När år 1843 kyrkan nedrefs, fann man i en af murarne ett litet silfvermynt, slaget under konung Alexander III i Skottland, död 1286. Den nya kyrkan är en bland de största i länet, har 2 klockor, den större gjuten 1767.

Klöfvedal, annex. Socknen, hvars namn fordom skrefs *Klaufadair*, ligger med 75 fots höjd öfver hafvet. Med undantag af den rika dal, som utbreder sig mot Stenkyrka socken, är trakten icke annat än en splittrad klippa, hvars massor flerestädes, såsom vid Onneröd, erbjuda imposanta utsigter. Af fornlemningar finnes en högst märkvärdig mängd stensättningar vid gården Pirlanda på en backe af 200 alnars längd och 100 alnars bredd, af allmogen kallad Pirlanda domstenar, likväl oriktigt dermed angifvande ett forntida tingsställe. Man har nemligen vid gräfning uti 30 med jord fylda cirkelformar funnit väl arbetade lerurnor, fylda med ben, hvilket angifver, att här

varit en begrafningsplats. S:t Olofs valar eller vårdar kallas 6 på ett berg ofvanför Kyrkesund uppmurade stenpelare. Af de 4 qvarstående ega de största en höjd af 4 alnar. En källa nedanför det berg, på hvars spets dessa stå, kallas S:t Olofs källa. Bland andra fornlemningar hör äfven en liten, vattenfyld, trekantig håla uti berget, hvarpå kyrkan är bygd. Denna kallas dopkällan, emedan de förste kristne i socknen skola blifvit döpte vid densamma. Ny kyrka invigdes den 27 aug. 1848. Den eger 2 klockor; på den större, gjuten 1799, läses följande rim:

Jag kallar med mitt ljud
Förnuftigt folk till Gud,
Att i hans helga kyrka
Den sanna Guden dyrka.

Jag ock tillkännagifver,
Död menskans anda blifver,
Med klangen ock påminnes,
Hvad fröjd i himlen finnes.

Den mindre klockan är gjuten 1765.

Walla, annex. Socknen innefattar nordöstra delen af ön Tjörn med det skogbevuxna Hakenäset i Hakefjord samt de bebodda öarna Mjörn, Lilla Askerön och Brattön. Socknen är för det mesta skoglös, men dock den behagligaste trakten af ön. I anseende till bördighet är den ej fullt jemngod med det öfriga af ön. De svagaste gårdarne äro belägna på Mjörn. Bland i socknen förekommande fornminnen må nämnas runstenen på Räfsals mark, kallad Runtången på Räfsal. Den är 2 alnar hög. Vidare en mängd dyrhus, en domkrets af 9 stenar vid Svanvik, der äfven grifthögar finnas. Här i socknen ligger det täckt belägna hvitfeldska herresätet Sundsby på ön Mjörn. Kyrkan, belägen nära en mil från moderkyrkan, är nyligen uppförd med en kostnad af omkring 20,600 rdr och invigdes d. 29 okt. 1861. Hon har en vacker altartafla, en gåfva af fru Margaretha Hvitfeldt, som vid gamla kyrkan låtit uppföra ett rundt, hvälfdt och kopparbetäckt grafkor, till hvars underhåll hon anslagit räntorna af ett helt mantal Bråland. Koret innesluter 5 likkistor: Thomas Dyres, den forne länsherrens till Dragsmark, står längst åt höger; dernäst Margaretha Hvitfeldts, hans frus; invid hennes står sonens, Hartvig Dyres, som afled i gossåren, och näst dennes står Ivar Dyres, den ädle ynglingens, som ingaf sin mor första idéen till den storartade hvitfeldska donationen; en liten dotter Bente, ligger i en mindre kista långt in i hvalfvet. Till grafkoret, som kallas det dyreska, leder vid altaret en ingång, tillsluten af en förgyld dörr af genombrutet arbete. Kyrkan eger 2 klockor, på den större, gjuten 1814, läses följande rim:

Kom, christen, hör, mitt ljud
Påminner dig Guds bud,
Att upplyst tro och lefva,
Att hjertat ej må bäfva,
Då domens klocka höres
Och sista samling göres.

Klädesholmens kapellförsamling, ett fiskläge på en af Pater-Nosterskärens holmar, har af ålder varit lotsplats och kronohamn. Kapellet, beläget på en naken och ofruktbar holme, stora Koholmen kallad, uppbygdes af trä 1791 och var då ämnad till bönehus under då pågående sillfiske. Men invånarne på Klädesholmen och några närbelägna öar erhöllo kongl. maj:ts tillstånd för kapellinrättningen. Ett mycket smalt sund skiljer kapellet från Klädesholmen. Kapellets längd är 32 aln., bredd 17 aln. och höjd 6½ aln. Det är uppfördt på en hög stenfot, brädklädt och måladt. Vid vestra gaflen är ett 30 alnars högt torn, hvari är en klocka med följande inskrift:

Jag är en ropande röst, låt mig ditt hjerta hinna,
Jag kallar dig i dag till Sions berg att gå,
Der du med Sions barn kan evig sällhet finna
Och inför lambsens tron med frid och fröjd bestå.

Rönnängs kapellförsamling omfattar fisklägena Stora och Lilla Kalfven, Årtol, Stora Dyrön med Risholmen, lotsplatsen Hättan samt några obebodda holmar. Till kapellaget höra dessutom 2½ mtl af Tjörns land med några smärre, der belägna fisklägen. Befolkningen är till största delen fiskare, en mindre del jordbrukare. Detta kapell uppbygdes 1795 på hemmanet Rönnängs egor å en landfast udde vid det så kallade Tjörnehufvud. Kapellet af trä, har en längd af 26 aln., bredd 19 alnar. Det visar sig ganska fördelaktigt på sitt upphöjda läge emellan 2:ne berg, och eger man derifrån obehindrad utsigt såväl öfver en del af Vesterhafvet som öfver angränsande fjärdar och öar. Tornet är vid vestra gaflen, och i detta hänger en klocka med gjutningsåret 1797 samt följande inskription:

Jag sitter här och tjenar ditt hus
Der syndare kallas från mörker till ljus;
Jag väcker till böner, jag manar till skrift;
Jag ringa ock skall på syndarens grift.

Salige äro the som i dino huse bo, the lofva dig evig tid.
Davids Psalm. 84: 5.

Kyrkoherdar:

Winold eller *Winald Henriksson* insattes af biskop Salomon i Opslo till pastor på Tjörn 1352 och förestod detta kall till 1362, då han måste återlemna det i biskop

Halvards händer, till dess att en annan prest, Sira Rolf, med döden afgått, hvilket sannolikt inträffade icke långt derefter, då Winald återfick pastoratet. Han var tillika kanik och korsbroder i Opslo, och pastoratet på Tjörn ansågs dermed oförenligt. I anseende till prestbristen efter digerdöden förestod Winald flera pastorat på en gång, deribland Thorsby i sju år. Tjörns kontrakt omtalas på hans tid, och öfver detsamma egde biskopen i Opslo jus patronatus. Winald blef sedermera prost vid apostlarnes kyrka i Bergen och förman för alla konungens kapell (1381) samt derefter erkebiskop i Nidaros (1387). Han var en myndig man och utöfvade stort inflytande på Nordens öden under drottning Margaretha.

Thorer Endridason, prost i Ælfvasyslo 1405.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Sira Thorkælle, 1424.

Björn Sveningsson, omkring 1498. Han förde en kalk i sitt sigill.

Ulf Thorbjörnsson omkring 1523.

Nils Jensen nämnes i permebref af den 12 mars 1571.

Desse ofvanstående kyrkoherdar äro funna tecknade på permebref, daterade de år, som vid deras namn äro utsatta. (Brusewitz).

Johan Brand, † omkring 1612. I hans tid flyttades prestgårdshusen från ett ställe ofvanför trädgården, der de fordom stodo.

Petrus Olaus Aalberg var på sin ålderdom under en följd af år blind och sängliggande af sjukdom, † omkring 1639.

Andreas Hartuici eller *Hartvigsson*, kyrkoh. 1640. Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Michael Christiansson Kock, kyrkoh. 1687.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Fil. doktor *Michael Kock*, son till ofvanstående Kock, fil. d:r, prestvigd 1728 till adjunkt på Tjörn, konsist.-notarie 1729, komm. här 1730, kyrkoh. 1734, prost 1737, † 1738.

Sven Lindberg, född i Lindbergs socken 1690, student 1713, prestvigd 1717, kollega i Uddevalla skola 1719, rektor derstädes 1723, kyrkoh. här 1739, prost 1762, † 1777.

Nils Gabriel Lund, kyrkoh. 1778, † 1779 efter att under en resa i skärgården hafva ådragit sig en häftig förkylning. Då Lund var adjunkt i Harplinge, mötte han på vägen emellan Eldsberg orh Laholm en till stadsskolan gående bondgosse. Lund börjar samtal med honom, fattar tycke för honom, tager honom i sin särskilda undervisning och bär en faderlig omsorg om honom. Detta var professorn i Lund d:r Lundblad, som upptog namnet efter sin välgörare och omsider skall hafva bidragit till hans befordran till pastoratet.

Simon Henrik Klefverström, född i Norunga pastorat af Skara stift 1742, student 1764, prestvigd 1767, kollega vid Göteborgs trivial-skola 1771, konrektor 1774, var ifrån 1667 tillika informator vid frimurarebarnhuset i Göteborg, ledamot af vetensk.- och vitterhetssamhället i Göteborg 1778, kyrkoh. här 1779, förestod pastoratet utan embetsbiträde till sitt dödsår 1805.

Andreas Severin Bonander, född i Göteborg 1745. Fadren kyrkoh. i Falkenberg. Student i Lund 1763, prestvigd 1769, v. rektor i Warberg från 1771—1774, v. pastor 1776, e. o. bat.-predikant vid enkedrottningens regemente 1780, kyrkoh. här 1807, prost 1811, † 1825.

Theol. doktor *Peter Emanuel Rhedin*, kyrkoh. 1826.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Carl Ulrik Ekström, född i Stockholm 1781. Fadren prost. Student i Upsala 1804, prestvigd i Strengnäs 1807, komm. i Bärbo 1818, past.-exam. 1821, kyrkoh. på Mörkö s. å., prost 1829, ledamot af kongl. vet.-akademien 1830, inspektor för riksmusei zoologiska samlingar 1831—1838, ledamot af vet.-societeten i Upsala 1832, kyrkoh. här 1837, ledamot af kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1844, erhöll Göteborgs hushållningssällskaps medalj för landtmannafförtjenst 1847, ledamot af K. N. O. 1853, † 1858.

Carl Albert Ericsson, född på Tjörn 1813. Fadren glasmästare. Student i Upsala 1835, prestvigd 1836, v. pastor 1847, komm. i Örby 1849, kyrkoh. här 1858.

Komministrar:

Christian Jörgensson lefde omkring 1630. Flyttade till Norge, der han var anställd som prest i Grans gäll.

Herman Niebuhr, född 1661, förut kollega scholæ i Kongelf, † 1730. Han med familj ligger begrafven i Walla kyrka.

Fil. doktor *Michael Kock*, komm. 1730.
Se kyrkoh. härstädes.

Erik Bask, komm. 1734. Se kyrkoh. i Forshälla.

Johan Peter Grunthell, student 1735, prestvigd 1737, komm. 1747, † 1760. Man känner om honom, att han jemte utöfningen af sitt embete hade förenat praktik i läkarevetenskapen.

Lars Andersten, född i Ödsmål 1717, student 1739, prestvigd 1747, komm. 1760, † 1778.

Johan Ekelund, född i Göteborg 1755. Fadren artillerist. Student i Lund 1781, prestvigd 1783, komm. 1789, † 1807. Denne var fader åt den förtjenstfulle konrektorn

vid S:t Klara skola i Stockholm, *Jacob Ekelund*, som gjort sig bekant särdeles för sina läroböcker i Historien.

Johan B. Apelberg, född i Lindbergs socken 1774. Fadren komminister derstädes. Student i Lund 1796, prestvigd 1802, komm. 1808, v. pastor 1828, † 1852.

Elias Lindvall, komm. 1852,

Se komministrarne i Landvetter.

Carl August Sjöberg, född i Göteborg 1811. Fadren bagare. Student i Lund 1831, prestvigd 1835, v. pastor 1844, kapellpredikant vid Klädesholmens och Rönnängs kapell 1854, komm. här 1859.

Kapellpredikanter:

Fil. doktor *Christian Ludvig Ström*, kapellpredikant 1795.

Se kyrkoh. i Tegneby.

Johan Dragstedt, kapellpredikant 1800.

Se kyrkoh. i Renneslöf.

Lars Islander, född i Wings pastorat af Skara stift 1777, student i Lund 1799, prestvigd 1802, kapellpredikant 1806, † 1819.

Olof Lundbeck, kapellpredikant 1820.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Carl Magnus Sævrin, kapellpredikant 1837.

Se kyrkoh. i Bokenäs

Carl August Sjöberg, kapellpredikant 1854.

Se komministrarne härstädes.

Carl Magnus Olsson, född i Masthugget vid Göteborg 1822. Fadren åkare. Student i Lund 1843 och i Upsala 1844, prestvigd 1846, kapellpredikant här 1860, beviljad afsked 1863 från nämnde befattning.

Hans Olsson Rygård, född i Lurs socken 1834. Fadren hemmansegare. Student i Upsala 1858, prestvigd 1860, kapellpredikant 1864.

Predikoskyldighet enligt gammal häfd: pastor 2:ne predikodagar i Stenkyrka och Klöfvedal, den 3:dje i Walla. Komministern vice versa. Kapellpredikanten ansvarar för gudstjensten i kapellförsamlingarne.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 16 april 1870 i följd af förslag d. 1 juli 1865.

A. *Stenkyrka, Walla och Klöfvedals församlingar.*

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af hemmanen: tertialtionde med 671 kubikfot 1 kanna 47 kubiktum korn, som fördelas efter 1694 års tiondesättning; komministers spanmålslön med 1 kubikfot 5 kannor 77 kubiktum korn

af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande dertill af större eller mindre gårdar; smörtionde med 19 centner smör, som af församlingarne å kyrkostämma en gång för alla fördelas å hemmanen för den tid denna lönereglering är gällande. samt såsom ersättning för osttionde och ved 6 skålpund 60 ort smör af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande dertill af större eller mindre gårdar.

De från Stenkyrka församling till Rönnängs kapell förlagda hemman deltaga, lika med de öfriga hemmanen, i utgörandet af de här ofvan såsom ersättning för smör- och osttionde samt ved bestämda afgifter.

§ 2.

Af Sundsby säteri erlägges årligen; i stället för ved, 77 skålpund 35 ort smör.

§ 3.

I stället för fisktionde utgöres årligen 1 kubikfot 8 kannor korn för hvarje backbåt.

§ 4.

För bruk, qvarnar, sågar, samt andra verk och inrättuingar betalas årligen en fjerdedels procent af den under näst föregående året till allmän bevillning enligt andra artikeln i bevillningsförordningen uppskattade inkomsten.

§ 5.

Såsom ersättning för dagsverken erlägges årligen af hvarje dagsverksskyldigt matlag med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten 5 kannor 50 kubiktum korn.

§ 6

likalydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 7.

Såsom ersättning för jura stolæ och offer erlägges årligen dels 16 öre utaf en hvar som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, och dels 1,100 riksdaler, att utgöras efter fördelning å fyrktalet.

B *Kapellförsamlingarne.*

§ 8

Till presterskapets aflöning utgöres årligen:

a) af hvar och en, som erlägger mantalspenningar. 4 kannor 80 kubiktum korn. och

b) af alla, som erlägga bevillning till staten enligt andra artikeln i bevillningsförordningen, 30 öre för hvarje fyrk.

C. *Gemensamma bestämmelser.*

§ 9.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

kapellpredikanten, som åtnjuter fri bostad, 400 kubikfot korn, 8 centner smör och 450 riksdaler;

komministern, som innehar bostället $^1/_2$ mantal Kråkedal, 400 kubikfot korn, 8 centner smör samt 440 riksdaler; och

återstoden tillfaller *kyrkoherden*, som innehar pastorsbostället, ett mantal Stora Sibräcka, åtnjuter afkomsten af lägenheten Dufvedal, hvilken skall i författningsenlig ordning utarrenderas, och fortfarande eger uppbära den honom tillkommande landskyld.

§§ 10 och 11

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1870.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris utgöra omkring 5,180 rdr.

Pastorsboställe: Stora Sibräcka 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Klöfvedal $^1/_2$ m., till Walla 1 m., till Klädesholmen 1 m., till Rönnäng $1^1/_4$ m.; socknebudsväg 1 mil; från Marstrand $1^3/_4$ mil.

Mensalhemmanen: Mellan-Röd $^1/_2$ h., Hanekullen $^1/_2$ h., Kråkedal $^1/_2$ h. V. Hjeltehy 1 h. Uteby $^1/_2$ h., Kyrkefjell 1 h., Sältebo 1 h., Hålleback 1 h., Grinneröd 1 h., Raneberg $^1/_4$ h., Stora Dyrön $^1/_8$ h. och Törnekalf utan åsatt hemmanstal betala tillsammans årligen 22 rdr 21 öre. Dufvedalen utan hemmanstal står under pastors disposition.

Enkesäte: Sälteho 1 ofm. hemman, litet och af svagare beskaffenhet.

Komministersboställe: Kråkedal $^1/_2$ ofm. hemman. Kyrkoväg till Stenkyrka 1 m., till Klöfvedal $1^1/_2$ m.; socknebudsväg $^3/_4$ m; från Marstrand $2^3/_4$ mil.

Kapellpredikanten har boställshus å Klädesholmen. Kyrkoväg till Rönnäng $^1/_4$ m.; socknebudsväg $1^1/_2$ sjömil; från Marstrand 1 mil. Adr.: Marstrand.

Stenkyrka och **Klöfvedal:** Klockare- och Kantorstjensterna förenade, lön Boställe, Önne $^1/_4$ ofm. hemman, 12 tunnor korn samt 100 rdr i penningar.

Walla: Klockare- och Kantorstjensterna förenade, lön: 6 tunnor korn och 60 rdr.

Klädesholmen och **Rönnäng:** Klockare- och Kantorslönen: omkr. 200 rdr.

Folkskoleväsende.

Stenkyrka: 1 flyttbar skola, 3 rot., 40 veckors lästid. Skollärarens lön 400 rdr samt 231 rdr för kofoder, husrum, ved och jordland, och särskild ersättning för meddelad undervisning öfver 8 mån. 3 småskolor. Lärarinnornas löner: 100 rdr och fritt underhåll.

Klöfvedal: 1 fast skola med bostad för läraren, 32 veckors lästid. Skollärarens lön: 400 rdr samt 132 rdr för kofoder och ved. — 3 småskolor. Lärarinnornas löner: 100 rdr (hvardera af de två) och fritt underhåll. Den 3:dje fri bostad och 250 rdr.

Walla: 1 fast skola, 40 veckors lästid. Skollärarens lön: 400 rdr samt 124 rdr för kofoder, m. m. och fri bostad 3 småskolor. Lärarinnornas löner. 100 rdr och fritt vivre.

Klädesholmen och **Rönnäng:** 1 fast skola, 40 veckors lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad och ersättning för ved, jordland och kofoder 3 småskolor. Lärarinnornas löner: 100 rdr samt fritt vivre.

Oroust.

Ön Oroust är näst Gotland och Öland den största ö i Sverige. Dess areal är något öfver 3 qv.-mil. Med afseende på eller betydelsen af namnet Oroust, sådant som det nu skrifves, har man vanligtvis stannat dervid, att det betyder slagtningarnes ö, härledande namnet ifrån det gamla orrusta (strid, fältslag). Det vissa är dock, att namnet redan på 1200-talet skrefs Ordost. Ifrån fasta landet skiljes denna ö genom två smala hafsarmar, Svansundsfjorden och Koljöfjorden, med deras fortsättningar. Tillhopa med det söderut belägna ölandet Tjörn bildar Oroust ett särskilt fögderi och ett kontrakt. Ön är delad uti tvenne härad: det vestra och det östra. Öns vapen är tre långor, hvardera med sin krok genom hufvudet.

Orousts Vestra Härad.

Morlanda med Mollösunds, Fiskebäckskils, Käringöns, Gullholmens och Grundsunds kapellförsamlingar.

Patronelt 2 kl. (Patronrättigheten öfverläts af kon. Fredrik III i Danmark genom patronbref d. 19 dec. 1648 på Daniel Bildt till Morlandagård och hans arfvingar, och är denna slägt likaledes berättigad att tillsätta komminister enl. kongl. br. d. 11 aug. 1779.) Pastoratet var förenadt med Tegneby, tills det genom kongl. br. d. 23 juli 1631 derifrån afskildes. Fm. hemm. 63$^1/_2$. Areal 23,907 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Morlanda 4,505, i Mollösund 618, i Fiskebäckskil 664, i Käringön 497, i Gullholmen 485, i Grundsund 628, tillsammans 7,397. Pastoratet är beläget från Uddevalla 5$^7/_8$ m., från Kongelf 6$^5/_8$ m., från Göteborg 8$^7/_8$ mil. Adress: Kårehogen.

Morlanda eller det gamla *Moland* omfattar ön Orousts vestra kuststräcka samt dertill hörande skärgård. Den landfasta delen utgöres af den 2 mil långa men föga breda bergsbygd, som i öster till Röra och Tegneby socknar samt åt söder sluter sig uti en lång och smal klippudde, den s. k. Tången. Till

större delen upptages trakten af en hög bergsrygg, som genom Storehamn, en vidsträckt, klippbeströdd och till odling oduglig ljungmark af ett ökenlikt utseende, står i förbindelse med Tegnebys fruktbara slättmarker. Under den vestra och branta väggen af detta fjell sträcker sig den milslånga, lika vackra som bördiga Morlandadalen. Emot de hotande, tvärbranta bergsmassorna, ur hvilkas djupa remmor barrskogar framskymta, bildar denna väl uppodlade dalgång med sina vänliga lunder, sina rika sädesfält och snygga bondgårdar en skön kontrast och kan med skäl räknas ibland länets vackraste trakter. Bergen bestå närmast stranden och på öarna af glimmerskiffer, men föröfrigt af granitartad gneis. Betydliga lager af ren qvarts träffas i Morlandafjellet och fossila snäckor nästan öfverallt hopförda. Norra delen af socknen är skogbeväxt. Löfskog af ek, al och andra trädslag kläder foten af bergsväggen i Morlandadalen och finnes äfven annorstädes i socknen. I Morlandadalen består jordmånen af bördig mylla på lerbotten, hvilken ofta finnes uppblandad med hafslemningar. Men i skogstrakten omvexla sand, femma och myrjord med bättre lermylla. Kornet är det vigtigaste utsädet. Betesmarkerna äro i allmänhet dåliga. Öfver $^1/_3$ af befolkningen lifnär sig med fiske samt $^1/_3$ med fraktsegling och annan sjöfart. Af fornlemningar inom socknen träffas icke mindre än 3:ne lemningar efter forntida borgar, nemligen det i Kastskogen belägna Slottsberget, det på Geesberget och det på Dufvekärrberget; men hvilka numera inskränka sig till några nedrasade murar. Det märkvärdigaste ålderdomsminnet i denna socken är det så kallade Jättealtaret i Torebo skog. En helig källa, Korskällan, med stark mineralhalt, ligger på Morlanda egor. Vid Morlanda skall ligga jordad Sigurd Bilder af Sogn, som var med konung Olof Tryggvason på skeppet Ormen Långe, när han år 1000 blef slagen af Nordens båda andra konungar och Erik Jarl, samt säges vara Bildtska ättens stamfader. Morlandaboen minnes i traditionen väl den stora mannadöden (digerdöden) och glömmer icke att i sina sägner derom berätta, huru två små englar i barngestalter då gingo från hus till hus, den ene beväpnad med en liten räfsa och den andre med en qvast, och att, då den förre räfsade utanför stugudörren, blef någon af hushållet skonad ifrån förstörelsen, men att hvarenda själ dog uti den boning, utanför hvilken den senare engeln sopade med sin qvast. Denna sägen upprepas på flera ställen i riket.

Morlanda, moderförsamling. Kyrkan, rymlig och ljus, är uppbygd af sten samt belägen på hemmanet Ebildslätts egor omkring 400 steg ifrån Morlanda säteri. Dess ålder är okänd. Med de stora förändringar kyrkan i senare tider undergått, har hon blifvit beröfvad sitt åldriga utseende. Omkring 1680 erhöll hon sin nuvarande form och håller inom murarne, som äro minst 3 alnar tjocka, 44 aln. i längd, 14 aln. i bredd samt $9^1/_2$ aln. i

höjd till takresningen. Vid vestra gaflen är uppfördt ett rymligt stentorn; i nedersta delen af tornet är vapenhuset; på östra väggen hänga bildtska, bjelkeska m. fl. sköldemärken, hvilka ock finnas målade på orgelläktaren samt inristade jemte årtalet 1671 på den största af härvarande ljuskronor. Orgeln, 11-stämm., är gammal. I tornet hänga 2 välljudande klockor; på den större står samma vers som på Klädesholmens, på den mindre stå följande versar:

När af min röst du kallas hit,
Att Herrans ord få höra
Bered dig med alfvarligt nit
Att rätt din gudstjenst göra.

Och när ledsagad af min sång
Din vän du bär till grafven
Besinna att ock du en gång
Skall lägga vandringsstafven.

Mollösunds kapell är beläget ytterst på Tångens udde, midt emot Mollön, och ett af de bäst bebygda fisklägen i skärgården. Att det är ganska gammalt äfven som kapellag betraktadt, visar ett bref af Fredrik II, dateradt Kronoborg 1586. Fiskläget har god hamn; och innevånarne lefva af fiske och fraktsegling. Hummertägten är icke obetydlig. Den fattigdom, som förr rådde på Mollösund, har på senare tider lemnat rum för en ordentlig välmåga. En mindre navigationsskola finnes här äfven samt lotsstation. Nytt kapell invigdes 1866; orgeln är bygd 1871 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor.

Fiskebäckskils kapell. Fiskläget Fiskebäckskil lär vara ganska gammalt, ehuru det först i senare tid vunnit något anseende. Det hade kyrka redan i medlet af 17:de århundradet, hvilken fru Margaretha Hvitfeldt lät reparera. Den nuvarande kyrkan, af trä, med torn uppfördes år 1772 och är väl underhållen, invändigt målad; predikstolen skall vara den smakfullaste och dyrbaraste bland alla inom Bohuslän.

Fiskläget, snyggt bebygdt, ligger trångt på ena sidan om en vik. Kyrkan är 37 aln. lång, 16½ aln. bred och 7½ aln. hög. Vid venstra gaflen är vapenhuset och deröfver tornet, hvarest hänger en klocka.

Käringöns kapell och fiskläge ligger längst ut i hafvet och har följaktligen det för fiske fördelaktigaste läget af alla bohuslänska fisklägen. Sällan hindrade af is kunna fiskare här längre drifva sitt yrke än på andra ställen. Enligt en gammal sägen lär Käringöns namn uppkommit deraf, att ön mistat nästan all sin manliga befolkning genom olyckor till sjös, så att den blott var bebodd af qvinnor och barn. Kapellförsamlingen här inrättades 1795 med egen prest. Af ålder har stället varit

lotsstation. Platsen eger märkvärdighet såsom födelseort åt fiskaresonen Olof Knape, hvilken dog såsom amiral med namnet Strömstjerna. Kapellet är 38 aln. långt, 15 aln. bredt och 8 aln. högt. Uti tornet hänger en klocka.

Gullholmens kapell, det forna Gullög, är vetterligen det äldsta fiskläge i Bohuslän. Sagan om Hakon Hakonsson uppräknar bland dennes förtjenster, att han lät bebygga Öckeröarna och Gullög med flera öde öar i Viken, hvilket skedde mellan 1240 och 1260. Storsjöfiske bedrifves. Kapellet är beläget på Hermansö och genom ett smalt sund skildt från sjelfva Gullholmen. Det innehåller invändigt 43 aln. i längd, 6 aln. i bredd och 7 aln. i höjd till takresningen. Här finnes en tafla, som förut har varit begagnad som altartafla och är delad i 2 afdeln.: på den öfre föreställes Lazarus' uppväckande, på den nedre ser man en prest jemte sin hustru, omgifne af 5 barn, samt för deras fötter 15 barn i linda, hvilket förmodligen skall uttrycka, att de senare aflidit i späd ålder. I tornet hänger en klocka.

Grundsunds kapell och fiskläge kallades fordom Wärbo. Det bebos till större delen af fiskare. I slutet af 1600-talet funnos här blott 3 strandstugosittare. Storsjöfisket idkas här flitigt med ett större antal sjöbåtar. Kapellet, beläget på ön Skaftö, blef bygdt 1799 och är i längd 33 aln., i bredd 16 aln. samt i höjd 12½ aln. Det eger en större klocka, gjuten 1818, som har följande vers:

När du hörer klockans ljud
Upp till helgedomen hasta
Ödmjuka dig, tillbed din Gud
För nådastolen dig nedkasta
Hör rösten af Guds sändebud
Gör bättring, vänd från syndens stig
Förrn hemgångsklockan kallar dig.

Prest vid kapellet tillförordnas af konsistorium, betraktas såsom pastors-adjunkt och bor på stället.

Kyrkoherdar:

Björn Jönsson var den förste kyrkoherden, sedan Tegneby och Morlanda blefvo åtskilda, kyrkoh. 1631, † 1650.

Nils Holgersson Arctander kallades till kyrkoh. af amtmannen Bildts enkefru *Dorothea Bjelke*, som innehade jus patronatus; † 1667.

Lars Dahl, pastors son från Karreby, kyrkoh. 1668, flydde till Norge 1679, då danska arméen lemnade Bohuslän och de segrande Svenskarne återtogo det.

Paul Jacobsson Nöring, förut komm. här, kyrkoh. 1680, † 1706 efter en långvarig sjukdom.

Paul Claesson Bruhn, kyrkoh. 1681; säkerligen har han varit Nörings kompastor, † 1710.

Peter Bundy, kyrkoh. 1711.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels kontrakt.

Hans Henrik Nöring, komm. här 1717, efterträdde sin svåger, prosten Bundy, som kyrkoh. 1734, † 1735.

Lars Lachonius, prestvigd 1730, kyrkoh. 1736, † 1761.

Lars Ström, född på Esperöd i Hjertums socken 1718. Fadren sedermera komm. i Tegneby. Student i Lund 1740, prestvigd 1744, komm. här 1752, kyrkoh. 1762, † 1781.

Anders Ljungvall, född i Skredsviks pastorat 1752. Fadren befallningsman. Student i Lund 1774, prestvigd 1779, kyrkoh. 1782, prost 1800, † 1801.

Fil. doktor *Erik Magnus Beckeman,* kyrkoh. 1802.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Carl August Heuman, kyrkoh. 1849.
Se kontr.-prostarne i Oroust och Tjörns kontrakt.

Komministrar:

Henrik Jensen, komm. till 1631. Se kyrkoh. i Tegneby.

Christen Simonsson, komm. 1631.

Wilhelmus Nicolai, förut rektor i Uddevalla.

Paul Jacobsson Nöring, komm. till 1680.
Se kyrkoh. härstädes.

Hartvig Andersson, komm. 1694, † 1717.

Hans Henrik Nöring, komm. 1717.
Se kyrkoh. härstädes.

Olof Holmsten, komm. 1740. Se kyrkoh. i Tegneby.

Lars Ström, komm. 1752. Se kyrkoh. härstädes.

Fil. doktor *Jonas Holmsten,* student 1748, prestvigd 1756, fil. d:r 1757, komm. 1762, † 1778.

Lars Lundstedt, student 1743, prestvigd 1762, komm. 1780, † 1784.

Anders Contz, född i Marstrand 1759. Fadren komminister. Student i Upsala 1778, v. kollega i Marstrand 1779, prestvigd 1782, komm. 1785, fick på egen begäran afsked från nämnde befattning 1811, † 1813.

Johan Emanuel Ljungvall, komm. 1812.
Se kyrkoh. i Walda.

Johan David Hylander, född i Myckleby 1788. Fadren assessor och gymn. befallningsman. Student i Lund 1808, prestvigd 1812, komm. 1817, v. pastor 1826, † 1847.

Jacob Fredrik Ekman, född i Tvååker 1806. Fadren klockare. Student i Lund 1830, prestvigd 1832, v. pastor 1846, komm. 1848.

Kapellpredikanter på Käringön:

Johan Peter Norberg, kapellpredikant 1796.

Se kyrkoh. i Söndrum.

Magnus Carlberg, född i Mastbugget vid Göteborg 1783. Fadren hamnvaktare. Student i Lund 1806, prestvigd 1810, kapellpredikant 1820, † 1842.

Birger Andersson Pihlgardt, kapellpredik. 1842.

Se komministrarne i Sätila.

Laurentz Olof August Simson, född i Göteborg 1815. Fadren urmakare. Student i Upsala 1837, prestvigd 1839, lärare vid setheliska skolan i Sätila 1842, kapellpredikant 1849.

Kapellpredikanter på Gullholmen:

Simeon Nicol. Palmgren, kapellpredikant 1800.

Se kyrkoh. i Sibbarp.

Johan Almegren, kapellpredikant 1812.

Se kyrkoh. i Ödsmål.

Elias Bredberg, kapellpredikant 1821.

Se kyrkoh. i Tegneby.

Anders Carl Rosander, född i Näsinge 1796. Fadren torpare. Student i Lund 1820 och i Upsala 1824, prestvigd 1826, kapellpredikant 1837, beviljad afsked från nämnde befattning 1870.

Pehr Henriksson, född i Hököpings socken af Lunds stift 1831. Fadren bonde. Student i Lund 1851 och i Upsala 1858, prestvigd 1860, kapellpredikant 1871.

Predikoskyldighet: Pastor och komminister alternera vid moderkyrkan samt Mollösund och Fiskebäckskil; kapellpredikanterna tjenstgöra vid hvar sin kyrka.

Pastorsboställe: Dahle 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Morlanda 1/2 m., till Mollösund 1 1/4 m., till Fiskebäckskil 3/4 m., mellan sistnämnde ställe och Grundsund 1/2 m; socknebudsväg sjö- och landväg 1 1/4 mil

Pastorslönen utgår in natura och kan till sitt belopp ej närmare uppgifvas.

Enkesäte: Wägeröd 1/2 ofm. hemman.

Komministersboställe finnes icke. N. v. komministern bor på Kårehogen. Adress: Kårehogen.

Komministers lön utgår såsom pastors.

Kapellpredikanterna ha boställshus på Käringön, Gullholmen och Grundsund men utan jordbruk.

Kapellpredikanternas löner på Käringön och Gullholmen förhålla sig som pastors.

Folkskoleväsende.

Morlanda: 2 flyttbara skolor, 10 mån. lästid. Skollärarnes löner hvardera: 500 rdr (*utom* kofoder = 70 rdr och vedbränsle = 50 rdr) och bostad. 2 småskolor Lärarinnornas lön: 200 rdr hvardera.

Mollösunds kapell: 1 fast skola, $8^1/_2$ mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr (*utom* kofoder och bränsle, som här antagas till 172 rdr) och bostad.

Fiskebäckskils kapell: 1 fast skola, $8^1/_2$ mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr (*utom* kofoder och bränsle, här tillsammans upptagna till 192 rdr) och bostad. 1 småskola. Lärarinnans lön: 200 rdr.

Käringöns kapell: 1 fast skola, $8^1/_2$ mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr (*utom* kofoder och bränsle, hvarå värde cj är utsatt) och bostad. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

Gullholmens kapell: 1 fast skola, $8^1/_2$ mån. lästid. Skollärarens lön: 430 rdr (ved in natura och för kofodret: 70 rdr) samt bostad.

Grundsunds kapell: 1 fast skola, $8^1/_2$ mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr (*utom* kofoder och vedbrand, här tills. beräknade till 81 rdr) och bostad.

Tegneby med Röra och Stala.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $113^5/_8$. Areal 27,101 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Tegneby 2,464, i Röra 1,769, i Stala 2,036, tillsammans 6,269. Pastoratet är beläget från Uddevalla $4^3/_4$ m., från Kongelf $5^1/_2$ m., från Göteborg $7^1/_2$ mil. Adress: Oroust.

Tegneby pastorat intager midten af Oroustlandet. Dess forna namn, på 1300-talet, var *Teknaboer*, *Thaegnaby*. Det omgifves i öster af Myckleby och i vester af Morlanda pastorat; med sin norra ända stöter det till den hafsarm, som skiljer ön från fasta landet, och i söder kröker det sig likt en hästsko med tvenne uddar, Lalleröds- och Warekilsnäsen, omkring den skäruppfylda Stigfjorden. Fordom omfattade det äfven Morlanda med dess skärgård; men enligt k. Kristian IV:s befallning blef denna socken afsöndrad från Tegneby till ett särskildt pastorat 1631. Med undantag af bemälte uddar och af sjelfva stranden är jordytan i allmänhet sammanhängande och jemn samt eger karakteren af stor högslätt. I geologiskt hänseende är denna trakt högst märkvärdig genom jordytans höjning. Det är i synnerhet uti trakten omkring Tegneby kyrka, som denna irreguliera landhöjning blifvit under de senare åren iakttagen. Så mycket af pastoratet, som innefattas af Tegneby och Stala socknar, är en utmärkt rik sädesbygd. Korn och böner frodas här förträffligt i den ypperliga gråleran. Hufvudnäringar äro jordbruk och småfiske. Flera höga berg finnas inom pastoratet, ett vigtigt rättesnöre för sjöfarande.

Tegneby, moderförsamling. Socknen, som omfattar sydvestra delen af pastoratet, är ful och skoglös men en rik sädesbygd. Der Tånge- och Lyrösund förenas, ligger gästgifvaregården Nösund, hvarest liflig handel drifves, och hvarifrån socknens produkter utföras. Stället är bebygdt med flera vackra boningshus. Fornlemningarne utgöras af dyrhus, grafhögar, rörkullar och en

offerkälla. Kyrkan står på en höjd emellan häradsvägen och prestgården och anses för en af de äldre kyrkorna i Bohuslän. Den är bygd med 3 afsättningar, af hvilka den större innehåller 30 aln. i längd och 22 aln. i bredd; den mellersta har 15 aln. i längd och äfven 15 aln. i bredd; den minsta, som utgör sakristian, är bygd mot östra gaflen och utgör ett hvalf i form af en halfcirkel, hvars radie är 9 alnar. Invid vestra gaflen reser sig ett stentorn af 48 aln. höjd och 12 aln. bredd, hvaraf stenbygnaden är 16 aln. och påbygnaden, af trä, 18 aln. och öfversta delen, som är koppartäckt, 14 aln. hög. I tornet hänga 2 klockor. Det tros, att kyrkans nuvarande kor skall hafva utgjort en del af ett hedniskt tempel, som i folksagan bär namnet Rulla på Rallehed.

Röra, annex, kallades i äldsta pergamentsbref *Riödr* samt sedan *Riodra.* Denna socken stöter till alla socknarne på Oronst med undantag af Långelanda och är uppfyld af berg samt något skogbevuxen. Jordmånen består af sand och sandmylla; blott ett par gårdar ha lera. Hufvudsädet är blandkorn och hafre. Innebyggarne lefva af jordbruk och obetydligt fiske samt skeppsbyggeri. Fornminnen: några ättekullar ligga vid Henån. Af dessa kallas den, som ligger närmast ån, kung Björns hög. Här skall nemligen enligt sägnen en konung med detta namn, som en gång i fiendtlig afsigt infallit på Oronst, blifvit med hela sitt följe nedlagd. Borglemningar förekomma på Hitsefjell, åtföljda af sägen om en konung Hitse, samt dylika på en klippa vid Svinevik. Vidare må nämnas Borghälleberget, en brant, öfver fjorden hängande klippvägg. — Ny kyrka bygdes 1846 och invigdes den 22 maj 1852. (Den gamla var en oansenlig stenbygnad, uppförd 1635.) Den nya kyrkan är uppförd på en af löfträd beskuggad höjd vid socknens största dal samt har 2 klockor från förra seklet.

Stala, annex, het fordom *Standla* och *Stödla.* Socknen utgör pastoratets sydöstra del. I bördighet kan den jemföras med Tegneby, ehuru myllan, der den utgör jordmånen, är mera sandblandad än i sistnämnda trakt. Bästa jorden ligger utmed Stigfjorden, hvilken till större delen omgifves af denna sockens område. En stor dal, Valldalen kallad, hvaraf Långelanda socken också eger en del, utmärker sig likaledes för bördighet och uppodling. Skogen är otillräcklig, på bränntorf är icke obetydlig tillgång; men på Varekilsnäset ser man öfverallt en härlig och hög furuskog, och klipporna visa de djerfvaste och mest storartade former. Fornminnen finnas i mängd. De flesta äro dock fästa vid Borreberget och Borrevägg. Vid Hoga står en sten, af allmogen kallad "kung Ramunders häll." I ett bergspass ett stycke derifrån ligga de s. k. Hoga stenkretsar. På Varekilsnäset ligga pa en åt alla håll brant sluttande klippa lemningar efter ett gammalt fäste, som nu kallas "Skansen," men som fordom lär hetat

»Skoptaborg.« Nära invid förlägger traditionen till ett ställe, kalladt Branddalen, ett slott, som skall för inbyggarnes ogudaktighets skull sjunkit ned i jorden. — Kyrkan, bygd af sten i början af 1700-talet, är belägen på en höjd och håller 30 aln. i längd och 20 aln. i bredd. Vid vestra gaflen är uppfördt ett stentorn, 37 aln. i höjd, och hvarje sida har en sträckning af 12 alnar. I tornet hänga 2 klockor, den större har årtalet 1609. De antiqviteter, här förvaras, bestå af en madonnabild och ett annat helgonbeläte af trä samt en gammal dopfunt af sten.

Kyrkoherdar:

Olafr Janson nämnes i handlingar af 1374 och 1383 såsom pastor i Tegneby.

Hans Jensson omtalas i ett permbref af 1477, som förvaras på Morlanda säteri.

Johannes. Enligt en anteckning i pastors-arkivet skall han hafva tillträdt pastoratet 1530; † 1549. Han skref sig kanik i Opslo.

Jens Jesperson, kyrkoh. 1550. † 1584.

Nils Christensson, kyrkoh. 1585, afsatt för fylleri 1599.

Halfvard Halfvardsson, förut komm. i Solberga, kyrkoh. här 1599, † 1603.

Jöns Björnsson valdes af församlingen och erhöll fullmakt af superintendenten i Opslo. Anders Bentzon, samt kollationsbref af slottsherren på Bohus, Sten Mattesson. 1603: † 1630. Efter hans död afsöndrades Morlanda ifrån Tegneby till särskildt pastorat, som gafs åt hans son, Björn. Den andre sonen

Henrik Jönsson blef kyrkoh. här 1631, afstod pastoratet till sin måg 1666.

Mats Jonsson från Marstrand erhöll kollationsbref af riksrådet Harald Stake och fullmakt af biskop Klingius, † 1677.

Hans Nöring, kyrkoh. 1677, afstod pastoratet 1708 till sin son

Mathias Nöring, kyrkoh. 1708, † 1732. Fadren öfverlefde sonen i 2 år.

Jöns Ahlqvist, född på hemmanet Surte midt för Bohus slott 1680, komm. i Lundby, Wädtle härad, 1708, kyrkoh. här 1733, † 1749. Under det han var komm., blef han suspenderad på ett års tid för ett mindre nogräknadt uppförande.

Olof Holmsten, född i Bollebygd 1709. Fadren kronolänsman. Student i Upsala 1729, prestvigd 1733, komm. i Morlanda 1740, kyrkoh. här 1752, † 1764.

Stephan Enander, född i Alingsås 1728. Fadren borgare. Student i Lund 1748, prestvigd 1754, domkyrko-

adjunkt s. å., bat.-predikant vid hessensteinska regementet 1760, aftonsångsprest vid Kronhuset i Göteborg 1761, kyrkoh. här 1762, prost 1787, † 1789 (af slag).

Samuel Lydén, född i Tranemo 1728. Fadren bonde. Student i Lund 1750, fil. kandidat 1754, prestvigd s. å., kyrkoh. i Ödsmål 1768, prost 1784, kyrkoh. här 1791, riksdagsman 1792, † 1810.

Fil. doktor *Christian Ludvig Ström*, född i Morlanda 1758. Fadren kyrkoh. Student i Upsala 1778, fil. d:r i Lund 1781, prestvigd s. å., v. pastor 1794, kapellpredikant på Klädesholmen 1795 och tillika vid Rönnängs kapell 1796, kyrkoh. i Thorslanda 1800 och här 1811, prost 1813, † 1829.

Nils Johan Sjöstedt, kyrkoh. 1830.
Se kontr.-prostarne i Oroust och Tjörns kontrakt.

Johan Sörman, född i Göteborg 1810. Fadren båtkarl. Student i Lund 1831, prestvigd 1834, past.-exam. 1842, komm. i Myckleby 1850, kyrkoh. här 1861.

Komministrar:

Då Tegneby och Morlanda utgjorde ett pastorat, var endast en komminister, hvilken bodde på fiskläget Ellös i Morlanda socken; men sedan pastoraten 1631 blefvo åtskiljda, tillsattes ingen komminister i Tegneby förr än år 1722, då

Gabriel Ström tillträdde denna befattning. Född i Marstrand 1688. Fadren räntmästare. Student 1710, prestvigd 1714, komm. 1722, † 1756.

Arwid Gren, komm. 1756. Se kyrkoh. i Thorslanda.

Johannes Nöring, född 1724. Fadren kyrkoh. i Tegneby. Student 1745, prestvigd 1750, komm. 1775, † 1787.

Johan Hollander, född i Skredsvik 1754. Fadren torpare. Student i Lund 1780, prestvigd 1784, komm. 1790, † 1829.

Johan Fredrik Hjorth, komm. 1829.
Se komm. i Skredsvik.

Elias Bredberg, född i Halmstad 1786. Fadren vaktmästare. Student i Lund 1815, prestvigd 1817, kapellpredikant på Gullholmen 1821, komm. här 1836, † 1839.

Adolf Berggren, född i Krokstad 1798. Fadren hofrätts-kommissarie. Student i Upsala 1817, prestvigd 1824, komm. 1840, † 1852.

Anders Fredrik Wetterqvist, komm. 1855.
Se kyrkoh. i Tossene.

Johan Sörensson, född i Skredsviks pastorat 1819. Fadren bonde. Student i Lund 1842, prestvigd 1856, komm. 1863.

Predikoskyldighet: efter gammal häfd, som blifvit lagligen stadfästad ordning, duplicera pastor och komminister hvarannan gång.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 17 nov. 1871.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen a) tertialtionde med 561 kubikfot 6 kannor 84 kubiktum korn, efter 1694 års tiondesättning; b) smörtionde med 14 centner 38 skålpund smör, som af församlingarne å kyrkostämma en gång för alla fördelas å de tiondeskyldiga hemmanen för den tid denna lönereglering är gällande; samt c) såsom ersättning för osttionde 2 skålpund smör och för ved 4 skålpund 64 ort smör utaf hvarje helt förmedladt, tiondeskyldigt mantal och i förhållande dertill af större eller mindre hemman, under iakttatagande att säteriet Svansvik är från ersättning för ved befriadt.

§ 2.

För qvarnar samt andra verk och inrättningar betalas årligen, så länge de drifvas, en fjerdedels procent af den under nästföregående året till allmän bevillning uppskattade inkomsten.

§ 3.

Såsom ersättning för dagsverken erlägges årligen af hvarje dagsverksskyldigt matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, 5 kannor 53 kubiktum korn.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ, offer och kommministerslön erlägges årligen *dels* 40 ort smör utaf hvar och en som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, och *dels* 1,200 riksdaler, att utgöras efter fördelning å fyrktalet, med undantag af det som påförts presterskapet för dess boställen och löneförmåner.

§ 6.

Utaf förenämnde lönemedel erhåller

Komministern, som innehar bostället ett halft mantal Horleby, 10 centner smör samt 825 riksdaler; och återstoden tillfaller

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Tegneby och fortfarande eger uppbära den honom tillkommande landskyld.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1872.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris utgöra omkring 5,060 rdr.

Pastorsboställe: Tegneby 1 ofm hemman. Kyrkoväg till Röra och Stala $1/2$ m.; socknebudsväg $1\,1/2$ m.; från Uddevalla $4\,3/4$ mil.

Enkesäte: Stala 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Horleby $1/2$ ofm. hemman. Kyrkoväg $1/2$ m.; socknebudsväg 1 m ; från Uddevalla $4\,1/2$ mil.

Tegneby: Klockare och Kantorstjensterna förenade, lön: omkr. 200 rdr.

Röra: Klockare- och Kantorstjensterna förenade, lön: omkr. 200 rdr.

Stala: Klockare- och Kantorstjensterna förenade, lön: omkr. 175 rdr.

Folkskoleväsende.

Tegneby: 1 flyttbar skola, 3 rotar, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 125 rdr hvardera.

Röra: 1 flyttbar skola, 6 rotar, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 550 rdr. 1 småskola. Lärarinnans lön: 200 rdr.

Stala: 1 flyttbar skola, 3 rot., 9 mån. lästid. Skollärarens lön enligt lag. 2 småskolor. Lärarinnornas löner 125 rdr hvardera.

Orousts östra Härad.

Myckleby med Långelanda och Torp.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 88⅞. Areal 27,725 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Myckleby 2,566, i Långelanda 2,084, i Torp 1,984, tillsammans 6,634. Pastoratet är beläget från Uddevalla 3⅞ m., från Kongelf 4⅝ m., från Göteborg 6⅝ mil. Adress: Oroust.

Myckleby pastorat innefattar östra delen af Oroust. Orten är uppfyld af berg, som dock mot stranden lemna rum för ett par icke obetydliga dalar. Ibland bergen utmärka sig för sin höjd Önnekulle samt Årsten. Bland öar må nämnas Windön. En af länets större insjöar, Grindbysjön, ligger nästan midt i pastoratet. Kollungerödssjön är en icke obetydlig vattensamling med vackra stränder. Skogstillgången är utom i Torps socken ganska knapp, men torfmossar finnas tillräckligt undantagandes i Långelanda. Med undantag af stranddalarne söder och öster i pastoratet är orten i allmänhet en mager sädesbygd. En högt uppdrifven näringsgren är inrikes seglation. Båtbygnad sysselsätter ock många af inbyggarne.

Myckleby, moderförsamling, fordom kallad *Miklabyr*, intager midten af pastoratet. I allmänhet består denna socken af en flack bergstrakt, här och der lifvad af några skogsdungar. En högre bergås, som till en del genomskär socknen på längden, afskiljer mot saltsjön en bördig, kuperad dalsträckning, den så kallade Halén eller Halfleden. Denna vackra dal är den bästa delen af pastoratet. Jordmånen der är god ler- och svartmylla. Samma arter, churu mindre bördiga, råda ock i den öppna trakten omkring kyrkan, men i det öfriga af socknen träffas mest femjord. Fornminnen inskränka sig till lemningar efter en befästning på berget Önnefjell, några grafkullar och enstaka bautastenar m. m. En saga berättas af allmogen på Oroust, huru Sven i Brunnefjell en söndagsmorgon skjutit en ringbeprydd bock och derigenom råkat illa ut för trollen, till hvilka bocken

hörde. Men räddad undan från äfventyret, skänkte han ringen, som djuret hade om halsen, till Myckleby, hornen till Torps och skinnet till Långelanda kyrkor. Ringen, som bestod af okänd metall och var omvirad af samma ämne, satt såsom handtag i Myckleby kyrkodörr till år 1732, då han borttogs såsom alldeles försliten och sedermera förkom. Denna sägen förskrifver sig från katholska tiden. Kyrkan bygdes 1848 af sten och invigdes d. 11 sept. 1850. Man vet, att kyrkan under katholska tiden varit helgad åt S:t Michael, hvaraf den har sitt namn "Miklabyr." Orgeln, 11-stämmig, bygd af Söderling 1852. Kyrkan eger en klocka.

Långelanda, annex, innefattar den södra och i allmänhet bördigaste delen af pastoratet Trakten är flack och skoglös med uppstigande låga bergskullar. Jordmånen består i synnerhet af svart- och lermylla men närmast Myckleby socken af sand och rödfemma. De hemman åter, som hafva sina egor i den dal, som omgifver den vik af Halsefjorden, hvilken inskär söder i socknen, ega styf lera till bön- och kornsäde. Den enda näringen är jordbruk. Till socknens ålderdomsminnen hör en allmänt upprepad tradition om en jätte vid namn Svante, som bebodt det höga, vid Svansund liggande Svanteberget. Denne hedersman skall hafva besvärat kringliggande gårdars åboer med en allt för trägen gästning, till dess slutligen en Finnes trollkonster i förening med klockljudet från kyrkan förmådde honom att öfvergifva sin bostad och draga bort i främmande land. Nycklen till sina af omätliga skatter öfverfylda bergssalar gömde han dessförinnan under en af bautastenarne i gården Gömmes kohage. Och det tros, att ingen annan kan finna denna nyckel och komma i åtnjutande af skatten än en qvinna, som framfödt 7 söner. På nämnde ställe stå några stenar och mindre ättekullar m. m. Kyrkan är nybygd af sten och invigd den 29 sept. 1854. Hon ligger på en kulle och har en stor och välljudande klocka.

Torp, annex, intager öns nordligaste udde, som är en ganska vacker bergstrakt. Jordmånen är sandblandad och af svagare beskaffenhet utom i den lilla dal, som öppnar sig från Torps kyrka åt hafsviken Runden, och hvarest ligga några ganska bördiga hemman. Utsädet är blandkorn, hafre och något korn. Allmogen afyttrar icke obetydligt skogseffekter till den kringliggande skoglösa orten. Några fornminnen förekomma här sparsamt. Kyrkan, af sten, är nybygd 1869 och är, inberäknad koret, 67 aln. lång och 27 aln. bred. Tornet är 12 aln. i fyrkant samt har från basen till öfversta spetsen en höjd af 58 alnar. I tornet är en klocka med bland annat följande vers:

När ljudet hörs af mig
Gack dit der ordet ljuder
Din Herres röst gif rum hos dig

Ditt bästa han dig bjuder.
Din Frälsare gif hjertat ditt
I blodet hans det renas
Din syndanöd du då blir qvitt
Med honom du förenas.

Kyrkoherdar:

Herr Jöns nämnes uti rättegångshandlingar 1574.

Herr Lauritz. Tillträdes- och dödsår okända.

Peder Lauritzson, kyrkoh. 1580, † palmsöndagen 1625.

Nils Rasmusson, den förres måg och kompastor, skall hafva tillträdt pastoratet medan svärfadren ännu lefde. Om Nils Rasmusson berättas, att han varit en så ifrig jägare, att han aldrig färdades emellan kyrkorna utan att medföra bössa. Då han en söndag, vintren 1626, skulle upphemta en af honom i Grindbysjön vingskjuten svan, slog denna hans arm ur led, hvilket kort derefter vållade hans död.

Anders Helgesson Bruhn, född i Marstrand. Fadren borgmästare. Kyrkoh. 1627, † 1671.

Vincentz Knutsson, född 1630, kyrkoh. 1672, † 1700.

Pehr Sahlgren, född 1657, prestvigd 1682, regem.-pastor vid grefve Aschebergs regemente och tillika komm. här, kyrkoh. 1700, † 1714.

Göthe Gabrielsson Fontén, komm. här i början af 1700-talet, kyrkoh. 1714, † 1716. Dessa 5 sistnämnde kyrkoherdar kommo alla till kallet genom giftermål.

Anders Schoug, utnämnd kyrkoh. 1717, men dog före tillträdet.

Johan Enberg, född i Karelen 1684, pastor vid Österbottens regemente under kriget i Norge, då han 1717 af konungen fick fullmakt på detta pastorat; † 1732.

Pehr Nering, född 1686, stadskomm. i Warberg 1718, kateket i Göteborg 1728, kyrkoh. här 1733, † 1776.

Gotthelf Engelke, född 1717 i Tyskland. Student 1741, prestvigd till husprest hos grefvinnan Horn, pastor på Bohus slott 1761, kongl. hofpredikant 1762, kyrkoh. här 1777, † 1782.

Johan Nordenberg, född 1742 i Svarteborgs socken. Fadren torpare. Genom en ovarsam lek med en yxa afhögg en hans lekkamrat 3 fingrar på honom, hvarigenom han blef oförmögen till arbete. Student i Lund 1768, prestvigd 1770, komm. i Skredsvik 1776, erhöll kon. Gustaf III:s fullmakt på Myckleby pastorat, dat. Rom d. 28 jan. 1784, † 1799 utaf följderna af en oförsigtig åkning på den tillfrusna Grindbysjön.

Sven Johan Ödman, kyrkoh. 1800.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Nils Christian Bohlin, född i Qville 1761. Fadren hofmästare i ostindiska kompaniets tjenst. Student i Lund 1781, prestvigd 1786, v. pastor 1797, komm. i Skepplanda 1805, kyrkoh. här 1815, prost 1820, † 1828.

Johan Andersson, född i Göteborg 1783. Fadren packhuskarl. Student i Lund 1802, prestvigd 1808, v. kollega i Göteborg 1814, kollega i Uddevalla 1817, rektor i Halmstad 1824, kyrkoh. här 1829, prost 1837, † 1849.

Fredrik Benedikt Grundell, född i Göteborg 1804. Fadren tolagskamrerare. Student i Upsala 1822, undergick ex. stili pro gradu medico 1825, prestvigd till huspredikant hos baron *N. A. Silfverskröld* på Koberg 1827, sv. past.-adjunkt vid Christinæ församling i Göteborg 1830, apologist vid Christinæ församlings skola 1833, konsist.-notarie 1835, kyrkoh. här 1850, † 1853.

Carl Magnus Rhodin, född i Karreby 1807. Fadren landtbrukare. Student i Upsala 1827, prestvigd 1831, past.-exam. 1841, v. pastor 1842, kyrkoh. 1854.

Komministrar:

Pehr Sahlgren, komm. här i slutet af 1600-talet. Se kyrkoh. härstädes.

Göthe Gabrielsson Fontén, komm. här i början af 1700-talet. Se kyrkoh. härstädes.

Andreas Radelius, komm. 1715. Se kyrkoh. i Skredsvik.

Anders Frolander, kollega vid Göteborgs trivialskola 1709, prestvigd 1728, komm. s. å., † 1742.

Bernhard Julius Stålberg, student 1732, prestvigd 1737, komm. 1743, † 1753.

Anders Fornelius, student 1742, prestvigd 1744, komm. 1753, genom hofrättens dom afsatt från embetet 1757, återstäld i embetet af k. maj:t 1759, † 1760.

Peter Bundy, komm. 1758. Se kyrkoh. i Laholm.

Zacharias Palmbom, född i Göteborg 1739. Fadren underofficer. Student i Upsala 1761, prestvigd 1767, komm. 1775, beviljad afsked 1804, † 1813.

Carl Christian Ström, komm. 1804. Se kyrkoh. i Tossene.

Johan Anders Ekström, komm. 1813. Se kyrkoh. i Sätila.

Olof Winborg, född i Göteborg 1792. Fadren timmerman. Student i Lund 1813 och i Upsala 1815, prestvigd 1816, komm. 1828, † 1842.

Lorentz Johan Gyzander, komm. 1843. Se komministrarne i Bollebygd.

Johan Sörman, komm. 1850. Se kyrkoh. i Tegneby.

Anton Wilhelm Nordblom, född i Göteborg 1825. Fadren handlande. Student i Upsala 1849, prestvigd 1851, komm. 1861.

Predikoskyldighet: Pastor duplicerar 2:ne predikodagar i Myckleby och Torp, predikar den 3:dje i Långelanda; komministern vice versa.

Pastorsboställe: Myckleby 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Långelanda och Torp 3/4 m.; socknebudsväg 1 1/2 m.; från Uddevalla 3 7/8 mil.

Pastorslön: Enligt uppgjord men ännu icke faststäld konvention utgör pastors lön 4,600 rdr.

Enkesäte: Kyrkeby 1/2 ofm. hemman.

Komministersboställe: Presttorp 1/2 ofm. hemman. Kyrkoväg till Myckleby 5/8 m., till Torp 1 3/8 m.; socknebudsväg 1 mil.

Komministerns lön: Enligt uppgjord konvention: 2,050 rdr.

För hela pastoratet är en ordinarie klockare, som jemte boställe, 1/8 mantal Öde, Långelanda, åtnjuter i årlig lön af Myckleby socken 5 1/8 t:r korn, af Torps socken 2 1/8 t:r korn, af Långelanda socken 4 1/4 t:r korn samt offer vid de stora högtiderna Jul, Påsk och Pingst.

Klockaretjensten i Myckleby och Torps församlingar bestrides genom substitut, som enligt öfverenskommelse härför erhåller af nämnde församlingar så väl kornet som offret. Denne är tillika orgelnist i Myckleby och åtnjuter som sådan i årlig lön 61 rdr 50 öre rmt.

Folkskoleväsende.

Myckleby: 1 fast skola, 3 rot., 48 veckors lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, ersättning för kofoder enligt markegångsvärde, fri bostad, ved och kåltäppa. 1 småskola. Lärarinnans lön: 200 rdr.

Långelanda: 1 flyttbar skola, 6 rot., 48 veckors lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, bränsle, kofoder och ersättning för öfverläsning. 1 småskola. Småskollärarens lön: 200 rdr.

Torp: 1 fast skola, 2 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved, kåltäppa, kofoder och ersättning för öfverläsning. 1 småskola. Lärarens lön: 225 rdr.

---

4. Elfsyssels norra kontrakt

omfattar en del af Inlands Nordre, hela Inlands Fräkne samt Lane härad och innehåller pastoraten Ödsmål, Forshälla, Uddevalla, Skredsvik och Bokenäs.

Prostlönen är 3 rdr af hvardera af Ödsmåls, Forshälla, Uddevalla, Grinnereds, Herrestads och Bokenäs kyrkor och af de öfriga kyrkorna 1 rdr 50 öre, tillsammans 28 rdr 50 öre.

Kontraktsprostar:

Theol. doktor ***Magnus Torén,*** född i Sätila 1720. Fadren häradsskrifvare. Student i Upsala 1739, prestvigd 1744, kyrkoh. i Strömstad 1754, kyrkoh. i Forshälla 1733, kontr.-prost i Elfsyssel 1777, theol. d:r 1800. Då Elfsyssels kontrakt år 1805 blef deladt, blef doktor Torén kontr.-prost i norra kontraktet. † 1807.

Sven Johan Ödman, född i Örby 1757. Fadren auditör. Student i Lund 1778, prestvigd 1783, e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regemente s. å., ord. bat.-predikant 1785, bevistade fälttåget i Finland 1788, 1789 och 1790, regem.-pastor 1790, domkyrko-adjunkt 1792, fältprost 1800, kyrkoh. i Myckleby s. å., kontr.-prost 1807, † 1814.

Fil. doktor ***Erik Magnus Beckeman,*** född i Romeled 1771. Fadren landtmätare. Student i Lund 1791 och i Upsala 1795, fil. d:r 1796, prestvigd s. å., komm. i Uddevalla 1798, kyrkoh. i Morlanda 1802, prost 1810, kontr.-prost här 1814, tog afsked från kontr.-prostsysslan 1830. L. N. O. † 1848.

Theol. doktor ***Casten Rabe,*** född i Gödestads socken. Fadren kronobefallningsman. Student i Lund 1785, fil. d:r derstädes 1796, prestvigd s. å., pedagog vid Falkenbergs skola 1800, erhöll rektors titel 1805, kyrkoh. i Uddevalla 1811, prost 1815, ledamot af vetensk.- och vitterhetssamhället i Göteborg 1816, riksdagsman 1818, theol. d:r s. å., kontr.-prost här 1831, † 1836.

Carl Adam Ullman, född i Forshälla 1795. Fadren till sist kyrkoherde i Onsala. Student i Lund 1814 och i Upsala 1816, prestvigd 1818, domkyrko-adjunkt 1823, v. pastor 1827, domkyrko-komminister 1831, kyrkoh. i Forshälla 1837, kontr.-prost här 1839, † 1849.

Theol. doktor *Gustaf Daniel Björck*, kontr.-prost 1849.
Se n. v. konsistorium.

Olof Lundbeck, född i Tegneby 1794. Fadren bonde. Student i Lund 1817, prestvigd 1818, kapellpredikant på Klädesholmen 1820, past.-exam. 1829, kyrkoh. i Ödsmål 1836, prost 1844, kontr.-prost 1853, afsade sig kontr.-prostsysslan 1860, † s. å.

Johan Larsson, född i Öxnabäck 1806. Fadren bonde. Student i Lund 1828, prestvigd 1829, past.-exam. 1840, kyrkoh. i Mjöbäck 1842, prost 1854, kyrkoh. i Skredsvik 1858, kontr.-prost 1860, afsade sig kontr.-prostsysslan 1866.

Fil. doktor *Gustaf Theodor Ljunggren*, född i Göteborg 1812. Fadren handlande. Student i Lund 1830, fil. d:r 1835, prestvigd 1836, kollega i Göteborg 1837—41, lärare vid prins Oscars skola 1841—46, konsist.-amanuens 1837—46, past.-exam. 1843, bat.-predikant 1844, regem.-pastor vid Göta artilleri 1845, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1846, prost 1854, kyrkoh. i Uddevalla s. å., riksdagsman vid flera riksdagar, L. N. O., kontr.-prost 1866.

Inlands Nordre Härad.

Ödsmål med Norum.

Reg. 3 kl. Fm. hemm. $50^5/_8$. Areal 14,626 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Ödsmål 1,956, i Norum 1,407, tillsammans 3,363. Pastoratet är beläget från Uddevalla 3 m., från Kongelf $3^1/_2$ m., från Göteborg $5^1/_2$ m. Adress: Kongelf.

Detta pastorat är beläget nordvest i häradet utmed sjökanten. Norra och östra delen är uppfyld af berg, som på gränsen mot Fräkne gå ända ned till stranden. Men utmed Askerö- och Hakefjordarne, hvilka tillstöta i vester, löper en stor, jemn och vacker strand-dal af utmärkt bördighet. I fjorden ligga tvenne betydligare öar, tillhöriga detta pastorat, nemligen den skogbevuxna stora Askerön, belägen $^1/_4$ mil från fasta landet, samt den likaledes skogrika och vackra Stenungsön, liggande helt nära utmed landet. Pastoratet är blott till någon del skogbevuxet och föga vattenrikt. Den förträffliga beskaffenheten af jorden uti ofvannämda strand-dal, bestående af lera och mylla på lerbotten, här och der mergelartad, gör Ödsmåls pastorat till en god sädesbygd. Endast några af de i bergstrakten belägna hemmanen äro af svagare art, såsom hafvande sand och lätt

mulljord. Eu binäring för en del af Ödsmåls sockens skogsbor är förfärdigandet af laggkärl, såll och korgarbeten, hvilka afsättas i orten och i skärgården. Något småfiske idkas äfvensom fraktsegliug på Venern. Bland fornminnen skall på Bua Slottsberg vid sjön stora Hällungen några rudera styrka traditionen, att der legat ett vikingasäte. Söder om detta reser sig det pittoreska Börsflog, hvars lodräta väggar med en ryslig höjd stupa ned i stora Hällungen. Man kan ej föreställa sig en sublimare anblick äu denna förfärliga klippbrant med sin infattning af den grönskande skogen, kastande sina hotande skuggor öfver den djupliggande fjellsjöns silfverblanka spegel. Börsflog är den högsta brant i länet. Den lodräta väggen är säkerligen ett par eller trehundrade fot, och genom lodning lär man blifvit förvissad om, att den till lika djup och med samma resniug sänker sig under sjöns yta.

Ödsmål, moderförsamling. Socknens namn var på 1500-talet *Audzmala*, *Audsmål* och har en medelhöjd af 80 fot öfver hafvet. År 1865 på sensommaren inköptes 1/8 mtl Lillehammar, hvarå uppfördes ny kyrka, som invigdes 1867. Kyrkan eger en klocka.

Norum, annex, het fordom *Norheimar* och intager ett litet område vid stranden af Hakefjord söder om Ödsmål. Gräsmarken är god, merendels jemn. Åkerjorden består mest af blålera. Trakten lifvas af något löfskog, men barrskog växer blott på öarna. Af de förr icke så få fornlemningarna finnas numera blott några qvar. Vid Holm, Dotered och Jernklätt utvisa resliga stenvårdar enligt sägen forntida slagfält. Lastageplats är Kåkenäs, som har sitt namn från hexeri-oväsendet härstädes i slutet af 1600-talet. Kyrkan är nybygd; från den gamla äro bibehållna tvenne utsirade bänkar, som stå längst fram vid altaret, med utskurna namn samt anno domini 1650. Kyrkan har 2 gamla klockor.

Kyrkoherdar:

Herr Nils Rasmusson undertecknade räkenskaperna för Ucklums kyrka 1599.

Herr Jonas, kyrkoh. omkring 1630.

Anders Christensson har undertecknat räkenskaperna för Ucklums kyrka ifrån 1647—1667; var förut kollega i Kongelfs skola; † 1667 efter att hafva varit pastor här i lång tid.

Nils Jenssen Colding, förut komm. och kollega i Kongelf, har undertecknat räkenskaperna för Ucklum ifrån 1668—1674, † före 1690.

Lars Stabaeus, kyrkoh. ifrån 1690 till 1706 eller 1707, då han afled.

Andreas Dryander, kyrkoh. 1707, † vid tillträdet 1709.

Andreas Ambernsson Grotte, född 1677, kyrkoh. 1710, † 1748.

Fabian Hilleström, kyrkoh. 1752.
Se kyrkoh. i Kongelf.

Samuel Lydén, kyrkoh. 1768. Se kyrkoh. i Tegneby.

Johan Fredrik Roempke, född i Göteborg 1753. Fadren theol. lektor och doktor. Student i Upsala 1772, gymn.-bibliothekarie 1778, prestvigd 1779, bat.-predikant vid garnisons-regementet i Göteborg och slottspastor på Ny Elfsborg 1782, kommenderad med regementet till Finland under ryska kriget 1790, kyrkoh. här 1792, removerad från prestembetet 1812, † 1821.

Fil. doktor *Johan Petersson,* född i Qville 1776. Fadren bonde. Student i Upsala 1797, fil. d:r i Greifswald 1801, prestvigd s. å., komm. i Uddevalla 1802, kyrkoh. här 1812, † 1813.

Fil. doktor *Pehr Ryberg,* född i Uddevalla 1759. Fadren guldarbetare. Student i Lund 1779, prestvigd i Stockholm 1786, fil. d:r i Greifswald 1794, bat.-predikant vid Bohusläns regemente 1797, kommenderad i garnison å Karlstens fästning 1801, regem.-pastor vid Bohusläns regemente 1805, bevistade franska kriget 1806 och 1807, norska kriget 1808 och 1809, kommenderad till Göteborg under engelska kriget åren 1811 och 1812, fältprost 1812, kyrkoh. här 1814, † 1825.

Johan Almegren, född i Qville 1779. Fadren bonde. Student i Lund 1801, prestvigd 1804, v. pastor 1809, kapellpredikant vid Gullholmen 1812, komm. i Forshälla 1820, kyrkoh. här 1825, prost 1832, † 1836.

Olof Lundbeck, kyrkoh. 1836.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Svening Andersson Schiller, född i Tranemo 1812. Fadren bonde. Student i Lund 1836, prestvigd 1838, past.-exam. 1852, komm. i Lindberg och Torpa 1854, kyrkoh. här 1861.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 27 maj 1868 i följd af förslag d. 23 aug. 1865.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället $1/2$ mantal Ödsmål, utgöres årligen: tertialtionde med 262 kubikfot 41 kubiktum korn, som utgår af hemmanen efter 1694 års tiondesättning; smörtionde med 6 centner 50 skålpund smör, som af församlingarne å kyrkostämma en gång för alla fördelas å hemmanen för den tid denna lönereglering är gällande, samt såsom ersättning för osttionde och ved 6 skålpund 65 ort smör af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande dertill af mindre hemman.

§ 2.

För bruk, qvarnar samt andra verk och inrättningar betalas årligen 11 öre för hvarje 100 riksdaler af nästföregående årets bevillningstaxeringsvärden.

§ 3.

Såsom ersättning för dagsverken erlägges årligen af hvarje dagsverksskyldigt matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, 5 kannor, 55 kubiktum korn.

§ 4.

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ och offer erlägges årligen dels 38 ort 70 korn smör utaf hvar och en, som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, samt dels 655 riksdaler att betalas efter fördelning å fyrktalet.

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konventionen, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,210 rdr.

Pastorsboställe: **Ödsmål** $^1/_2$ fm. hemman. Kyrkoväg $^3/_4$ m.; sockne-budsväg 1 mil.

Enkesäte: **Kyrke Nornm** $^1/_4$ hemman, innehafves numera af pastor.

Ödsmål och Norum: Klockare- och Kantorstjensterna förenade och gemensamma för båda församlingarna. Lön: omkring 450 rdr.

Folkskoleväsende.

Ödsmål: 1 fast skola, 2 skolhus, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr och fri bostad. 2 småskolor. Lärarnes löner: 100 rdr och fritt vivre under 10 mån. lästid.

Norum: 1 fast skola, 1 skolhus, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr och fri bostad. 1 småskola. Lärarens lön: 75 rdr och fritt vivre under 10 mån. lästid.

Inlands Fräkne Härad.

Forshälla med Resteröd, Ljung och Grinneröd.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 95. Areal 53,785 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Forshälla 3,349, i Resteröd 635, i Ljung 1,428, i Grinneröd 897, tillsammans 6,309. Pastoratet är beläget från Uddevalla 3/4 m., från Wenersborg 3 3/4 m., från Göteborg 7 3/4 mil. Adress: Uddevalla.

Fräkne härad eller **Forshälla** pastorat skall enligt traditionen hafva erhållit namn efter en småkonung Fracke, som bott på Gullborg, ett fäste, liggande på detta härads gräns. Näst Bullaren och Näsinge är Fräkne härad den mest karakteristiska bergs- och skogsbygd i Bohuslän samt tillika en af dess naturskönaste traktor. Dess högsta punkter äro Knipen och Linjern, och den utsigt, man ifrån dem njuter, är nästan obegränsad. Många mindre vattendrag, kommande ur fjellsjöarne, genomskära pastoratet och drifva en myckenhet här anlagda mjöl- och sågqvarnar. Detta pastorat är ett af länets bästa skogstrakter. Såsom sädesbygd är det, i sin helhet betraktadt, ingalunda det bästa i anseende till den mindre tacksamma jordmån, som här i allmänhet är rådande, om man undantager dalgångarne närmast stranden. I dessa består jorden mestadels af mylla på god lerbotten; men för öfrigt är sand rådande, här och der vexlande med mossjord och skogslera. Många af innebyggarne idka fraktsegling, en del sysselsätter sig med båtbygnad.

Forshälla, moderförsamling. Socknens namn skrefs fordom *Forsöla* och uttalas ännu så af allmogen. Den bästa bit af denna socken är en trång dalgång, Forshälladalen, som ifrån stranden slingrar sig förbi kyrkan och innehåller inegorna till öfver 13 hela hemman. Socknen har den bästa jordmån i pastoratet undantagandes på fjellhemmanen. Till socknen höra de vackra Hasselöarna. Fornminnen förekomma här sparsamt. Den förra kyrkan, som låg på samma plats som den nuvarande, var bygd 1765 i stället för en äldre, som nedbrunnit af åskeld. Den nya kyrkan invigdes d. 24 juni 1856. Hon har ett vackert läge på en höjd i en starkt kuperad trakt. Altartaflan är målad af major *Carl Bagge* 1857. Orgeln, 12 1/2-stämmig, är bygd 1863 af Söderling. Kyrkan eger 2 klockor, den större gjuten 1774.

Resteröd, annex, het i äldre tider *Ristariodr* och är en liten bördig landsträcka. Hemmanen äro något mindre än i mo-

derförsamlingen men öfver hufvud taget goda och hafva alla skog till husbehof. Marken är bergaktig, jordmånen består till hälften af lera och lermylla och till andra hälften af sandmylla. Af fornlemningar nämnas grundmurar efter en borg på Borråsen. Enligt traditionen skall borgen erhålla sitt namn efter en kung Borre, som stridt med och blifvit besegrad af en kung Hake. Vidare äfven en lemning efter en förstörd grafkista, af folket i orten kallad kung Borres graf. Kyrkan, bygd af sten, är i längd 24 aln., i bredd 10 aln., liten och oansenlig samt en af de högst få i Elfsyssel, som ännu bibehålla den ursprungliga formen af chor (sånghus) och skepp (långhus). Predikstolen, gjord 1576, har nu endast värde som fornlemning. Ett rökelsekar och en primklocka förvaras i kyrkan från katholska tiden; i klockstapeln hänger en klocka med årtalet 1663.

Ljung, annex, fordom Lyngs socken, omsluter på båda sidor den vackra hafsviken Ljungskile. Skogar och fjäll, sjöar och skär, åkrar och välbygda egendomar omvexla här i den älskligaste mångfald och väcka alla resandes hänryckning. Jordmånen är sandblandad mylla, endast närmast sjön träffas lera. Skog ega alla gårdarne, och på flera af dessa finnas sågar, qvarnar och andra inrättningar. I nämnde hafsvik Ljungskile finnes lastageplats, som är bekant som badort. Flera fornlemningar finnas: kung Hakes graf, så kallas af allmogen några lemningar efter en grafkista på en jemn, med småskog öfvervuxen plan vid foten af Hakåsen, belägen på gården Öfra Aröds mark; flera bautastenar och griftkullar på Ljungs och Anfasteröds egor. Kyrkan liknar till sitt yttre Forshälla förra kyrka, är bygd af sten, håller i längd 31 aln., i bredd 13 aln., är liten och anspråkslös men har ett särdeles täckt läge, omgifven af berg, skogar, lundar och åkerfält, på brädden af den forsande Ljungån, som nära härintill störtar sig i hafsviken, hvars spegel framskymtar mellan träden och några forntida stenvårdar. Landsvägen löper utmed murarne af kyrkogården, och en prydlig stenbrygga, som hvälfver sig öfver den lilla strömmen, bidrager till ställets förskönande. Uti klockstapeln hänger en klocka.

Grinneröd, annex. Socknens nuvarande namn är en förändring af det äldsta *Gryndariodr.* Hon innefattar det sydöstra hörnet af Fräkne härad och innehar ett ganska högt läge. Dess område upptages af fjellen, som här med terasslika afsättningar sänka sig mot stranden. Genom denna och Ljungs socken sträcker sig krono-allmänningen *Brefjellet,* bestående af endast mossar, ljunghedar och andra oländiga marker. Jordmånen är af svag beskaffenhet och består af sand och myrjord; den enda förmån, de skrala gårdarne ega, är god skogstillgång. Af fornminnen finner man på branten af den ås, som reser sig strax vester om kyrkan, en vacker bautasten af 4½ alns höjd och en annan mindre ansenlig. Deromkring äro hopförda öfver 60 ätte-

högar af omvexlande storlek, af hvilka 2:ne hafva uppstående stenar. Här i socknen ligger Bohusläns regementes mötesplats Backamo, som är den vackraste högslätt i detta län. — Kyrkan är ny och invigdes den 7 sept. 1862. Altarprydnaden, skänkt 1672 af en *Maria Brat*, föreställer i upphöjdt arbete historien om Frälsaren och den spetälske mannen. Kyrkans dopfunt, af sten, är ett vackert konststycke. Kyrkan eger 2 klockor, den större gjuten 1631 och den mindre 1814. På kort afstånd från prestgården ligger Skällebred, hvarest fru *Margaretha Hvitfeldt* föddes d. 5 nov. 1608.

Kyrkoherdar:

Herr Peder är den förste kyrkoherde, om hvilken underrättelse finnes. Hans tillträdes- och dödsår äro okända. Han skall hafva varit en så snabb gångare, att man om honom berättar, att han om söndagarne gick emellan alla fyra kyrkorna samt gjorde alla fyra gudstjensterna. Han lär blifvit efterträdd af

Herr Mårten och denne åter af *herr Pehr*, om hvilka man ej känner mer än namnen.

Herr Sören skall varit en lärd man men begifven på dryckenskap.

Anders Jonsson Wallin, kyrkoh. till 1682.

Se kyrkoh. i Bokenäs.

Johan Gothenius, född i Göteborg 1629. Fadren handlande. Studerade i Göteborgs skola till 1643 och på gymnasium till 1653, då han blef prestvigd, slottspredikant på Elfsborg 1658, kyrkoh. här 1682, predikade hvarje söndag i 2 kyrkor intill sitt 78:de år, då han först tog adjunkt; † 1710.

Anders Nordmark, enligt Brusewitz, — *Norrmark*, var förut Gothenii adjunkt, kyrkoh. 1709. Enligt ackord med sin svåger, komm. härstädes R. Nollerot, hade han afstått till honom pastorslönen i Ljung och Grinneröd; † 1744.

Erik Bask, komm. i Tjörn 1734, kyrkoh. här 1746, † 1771.

Theol. doktor *Magnus Torén*, kyrkoh. 1773.

Se kontr.-prost. i Elfsyssels norra kontrakt.

Fil. doktor *Peter Andreas Åhlbottn*, född i Göteborg 1775. Fadren sjökapten. Student i Lund 1789, fil. d:r 1793, kollega 1798, gymn.-adjunkt 1799, konsist.-notarie 1801, kyrkoh. här 1808, prost 1815, † 1836.

Carl Adam Ullman, kyrkoh. 1837.

Se kontr.-prost. i Elfsyssels norra kontrakt.

Edvard Wilhelm Sallander, född i Svarteborg 1805. Fadren regem.-skrifvare. Student i Upsala 1828, prestvigd 1830, v. pastor 1839, past.-examen 1843, kyrkoh. 1850, † 1866.

Fil. doktor *Anders August Holmertz,* född i Örmevalla 1815. Fadren landtbrukare. Student i Upsala 1835, fil. d:r 1842, prestvigd s. å., predikant vid Ankarsrums jernbruk s. å., apologist vid Strömstads skola 1846, rektor derstädes 1848, kyrkoh. här 1867, † s. å., innan tillträdet skedde.

Fil. doktor *Nils Peter Anderson,* född i Söndrum 1822. Fadren garfvare. Student i Lund 1842, prestvigd 1848, andre lärare vid Marstrands skola 1849, fil. d:r 1850, lärare vid Kongelfs skola 1851, past.-exam. 1853, kollega vid Warbergs skola 1858, kyrkoh. här 1868.

Komministrar:

Christen Pehrsson, förut rektor vid Uddevalla skola, komm. här omkring 1670.

Anders Jonsson Wallin, komm. på obekant tid.
Se kyrkoh. härstädes.

Raphael Nollerot, komm. omkr. början af 1730-talet.

Petrus Norrmark, student 1738, prestvigd 1743, komm. här 1748, † på 1760-talet.

Fil. d:r *Gustaf Peter Kjerrulf,* fil. d:r, prestvigd 1760, komm. här på 1760-talet, † 1773.

Henrik von Betzen, född i Göteborg 1739, student 1760, prestvigd 1770, komm. här 1774, † 1804.

Olof Carlgren, född i Qville 1764. Fadren bonde. Student i Lund 1791, prestvigd 1802, komm. 1804, † 1820.

Johan Almegren, komm. 1820. Se kyrkoh. i Ödsmål.

Johan Lorentz Walberg, komm. 1826.
Se komministrarne i Solberga.

Johan Peter Hellberg, född 1795, student i Lund 1819, prestvigd 1824, lärare vid Uddevalla vexelundervisningsskola 1825, komm. här 1830, † 1861.

Jacob Victor Thuresson, född i Warberg 1831. Fadren f. d. löjtnant. Student i Lund 1848, prestvigd 1854, komm. 1861, fick på begäran afsked från komm.-befattningen 1870.

Otto Edvard Asklund, född i Askum 1833. Fadren landtbrukare. Student i Upsala 1856, prestvigd 1858, komm. 1870.

Predikoskyldighet: pastor 2 predikodagar i Forshälla och Resteröd, 3:dje i Ljung och Grinneröd; komministern vice versa.

Pastorsboställe: Forshälla 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Resteröd $1/2$ m., till Ljung $3/4$ m., till Grinneröd $1\,1/4$ m., mellan Ljung och Grinneröd $1/2$ m.; socknebudsväg $1\,1/2$ mil.

Pastorslön: 80 t:r korn, 14 centn. smör, ost, ved och enligt konvention 3 rdr af helt hemman i stället för offer — utgörande tillsammans omkring 3,500 rdr bostället inberäknadt.

Enkesäte finnes ej.

Komministersboställe: Grinneröd, som i jordeboken är upptaget såsom torp utan hemmansdel, är en inhägnad å Krono-allmänningen Brefjellet och fritt från vägars och broars underhåll, kyrko- och tingshusbygnad samt stängselskyldighet. Det har 9 Tnl. inegor och lika mycket utegor.

Komministerslön: $^1/_4$ t:a korn af hvarje fm. hemman, högtidsoffer m. m. enl. nämndens förslag, 500 rdr

Forshälla och Resteröd: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna gemensamma, lön: 600 rdr i ett för allt.

Ljung och Grinneröd: Klockare- och Kantorstjensterna gemensamma, lön: 30,1 kub.-fot korn, 3 offer och sportler.

Folkskoleväsende.

Forshälla: 2 ambulat. skolor, 12 rot., 9 mån. lästid, 1 skolhus (under bygnad 6 nya). 2 skollärare, lön: 400 rdr hvardera samt ersättning för ved 50 rdr, för kofoder 5 t:r spannmål efter markegångspris. 4 småskolor, 10 mån. lästid. Lärarinnornas löner: hvardera 100 rdr samt fri kost och bostad under lästiden.

Resteröd: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, i ersättning för ved 21 rdr samt kofoder in natura.

Ljung: 1 ambulat. skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: omkr. 600 rdr. 1 småskola, 2 rot., 42 veckors lästid. Lärarinnans lön: 240 rdr.

Grinneröd: 1 fast skola, 4 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön 400 rdr, kofoder, husrum och vedbrand. 1 småskola, 10 mån. lästid. Lärarinnans lön: 240 rdr, fri kost och bostad under lästiden.

Lane Härad.

Uddevalla stad med Bäfve och Norra Ryrs landsförsamlingar.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. 50⁵/₈. Areal 39,875 Tnl. (stadsjorden inberäknad). Folkm. vid 1871 års slut: i Uddevalla 5,641, i Bäfve 1,884, i Norra Ryr 2,295, tillsammans 9,820. Pastoratet är beläget från Göteborg 8½ m., från Wenersborg 3 mil.

Lane härad kallas den del af Bohuslän, som stöter till Tunge, Valbo och Inlands Fräkne härad samt skiljes ifrån Stångenäs af Gullmarfjorden och ifrån Oroust af Kolje- och Kalföfjord eller det gamla *Lanasund.* Det innefattar 3 pastorat: Uddevalla, Skredsvik och Bokenäs. Vapnet är ett tremastadt skepp.

Uddevalla, stapelstad och Bohusläns största stad, är belägen i en dal vid Bäfve-åns utlopp i Byfjordens innersta vik. Namnet har man särdeles enigt velat härleda från "Odensvold," en benämning, som återfinnes i medeltiden; och deraf har man velat sluta, att här varit en offerplats. Brusewitz har dock i följd af inskriften i stadens gamla sigill — "Oddeval Bevens Insegel 1622" — dragit den slutsats, att det betyder valen eller vårdkasen på udden vid Bäfvenså, hvilken val då skulle legat på den klippa, som nu kallas Skansberget. Staden eger ett af naturen i många afseenden gynnadt läge. När den anlades eller fick sina första privilegier, känner man ej med säkerhet; men staden nämnes icke före det 15:de seklet. Den äldsta fornhandling, som rör Uddevalla, är konung Johan II:s stadfästelsebref på dess privilegier, dat. "Bohüüs onsdagen näst efter Sanctæ Luciæ dag 1498." Deruti omtalas friheter, som staden tillförne af Norges konungar erhållit. Det antages, att staden är anlagd omkring år 1400 eller kanhända något halft sekel förut. Staden var under danskt (norskt) herravälde till år 1523, då den kom i Gustaf I:s våld. År 1532 återkom den i danska händer, och var så till dess svenska landshöfdingen *Olof Stake* under kriget 1644 afbrände densamma. Sedan år 1658 har staden oafbrutet varit en svensk besittning. Under den s. k. Gyldenlöwsfejden framträngde Gyldenlöwe år 1676 med 12,000 Norrmän till Uddevalla, slog Svenskarne och eröfrade skansen. Följande året den 29 aug. inträffade den för svenska vapnen så sorgliga fäktningen

vid Uddevalla, då M. G. de la Gardies armée tog till flykten för den underlägsna fienden, lemnande hela sitt artilleri, tross, m. m. År 1679 belägrade Svenskarne under 6 veckors tid Uddevalla skans och aftvådde genom sin tapperhet i flera fäktningar skammen af det förra nederlaget, till dess freden i Lund gjorde slut på fiendtligheterna. Stadens största glansperiod var under andra hälften af 1700-talet. Sillfiske begynte nemligen då i bohuslänska skären, och detta näringsfång spridde lif och rörelse i alla grenar af stadens hushållning under en tid af 50 år. Men med ingåendet af detta århundradet inträdde en tillbakagåendets tid. Under de senare årtiondena har dock Uddevalla gått framåt genom handel och näringar. Under sin tillvaro har staden varit utsatt för många och svåra eldsvådor, bland hvilka en lade nära nog hela staden i aska. Den erbjuder dock för närvarande anblicken af en vacker, reguliert bebygd stad med åtskilliga palatslika stenhus. Staden, som genomflytes af Bäfveån, genomskäres på längden af 13 gator och på bredden af 7 samt är gasupplyst. Den står nu genom jernväg i förbindelse med vestra stambanan, Venern samt de inre delarne af Westergötland. I staden finnes ett större museum. ¼ mil från staden ligger barnhusskolan Gustafsberg med dess bad- och brunnsinrättningar. Stadens vapen är en ek mellan tvenne granar.

Uddevalla, moderförsamling. Kyrkan är onekligen en bland de vackraste tempelbygnader i Bohuslän. Den har fått ett afskilt läge mellan Agnesberget och strömmen. Hon uppfördes 1811 i korsform och är 69½ aln. lång, 21 aln. bred vid stora kyrkodörren, 16 aln. i korset. Korets bredd är 16½ aln. Golfvet är af huggen sten. Sedd från bron vid Drottninggatan presenterar sig denna helgedom på det aldra vackraste. Kyrkans innanrede är enkelt och smakfullt. En läktare är uppförd öfver hufvudingången och en dylik uti hvardera korsarmen. På den förra står orgeln, 20-stämmig, bygd af Setterqvist 1869. Altartaflan är en produkt af Westins mästarhand och föreställer Kristus, då han välsignar barnen. På det nära kyrkan liggande Agnesberget står stadens klocktorn, uppfördt 1833 på det 1806 nedbrändas ruiner och innehåller ett par ringklockor och ett urverk, som kostat 2,000 rdr och blifvit år 1834 hitskänkt af konung Carl Johan. Uddevalla äldre kyrka var helgad åt S:t Anna.

Bäfve, annex, het fordom *Befia*. Bäfve och Ryrs socknar, som innefatta den östra bergstrakten af Lane härad, hafva, så långt underrättelser gå tillbaka, varit annex-socknar till Uddevalla och hafva sannolikt före stadens anläggning utgjort ett särskilt pastorat med namnet Bäfve. Den har förr haft egen kyrka på andra sida om elfven eller numera i södra delen af staden; men då den var så förfallen, att den ej kunde repareras, fick den gemensam kyrka med staden 1660. Ang. fornminnen nämnes,

att på Glimmingens skog uti den s. k. Glimmingsstämma ligger till höger om landsvägen till Wenersborg ett aflångt stenblock, vid hvilket hvarje förbigående likprocession gör halt för att deruppå en stund uppsätta liket. Stenen kallas *kung Carls sten*, och tros det, att Carl XII burit den från ett närliggande berg till sitt nuvarande ställe för att hvila sig på under sin marsch. Men stenens storlek visar, att denna sägen icke innehåller annat än ett uttryck af kolossal beundran, som allmogen skänkt hans minne. Men det är ingalunda otroligt, att, då hjeltekonungens lik bars ifrån Uddevalla till Wenersborg, bärarne rastat der och stält kistan på stenen.

Norra Ryr, annex. Socknens medeltidsnamn var *Riodra*. Ryr utgör ett jemnare högland, mera lämpligt för odling än Bäfve socken och består mestadels med undantag af några bördigare dalar af bergsryggar och oländiga marker. Orten är ganska rik på små insjöar och vattendrag samt på torfmossar, hvilka föga begagnas i anseende till ännu hjelplig skogstillgång. Jorden är i allmänhet af svagare beskaffenhet. Sandmylla och femma äro rådande. Allmogen lefver af jordbruk. Hufvudutsädet är hafre och råg. Norra Ryrs kyrka är under nybygnad och uppföres i blandad götisk stil.

Kyrkoherdar:

Peder Sygnius skref sig "canonicus i Opslo och pastor i Odevald." På okänd tid, dock före 1530.

Brynolphus Petri vid slutet af 1500-talet.

Rasmus Jenssen Alelöf, kyrkoh. 1600.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Bland Uddevalla kyrkoherdar äro af Bexell upptagne 4 af Elfsyssels kontraktsprostar, men dessa voro kyrkoherdar i andra församlingar, nemligen *Christen Nilsson* i Marstrand, *Jörgen Påfvelsson* i Säfve, *Holger Ovesson* i Kongelf och *Björn Helgesson* i Marstrand.

Hans Gjädda Jenssen, kyrkoh. 1650.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Jockum Frantzen var företrädarens måg och erhöll pastoratet, sedan svärfadren afsagt sig det; denne öfverlefde sin måg 2:ne år. Frantzen † 1668.

Jöns Colstrup, född i Marstrand 1639. Fadren handelsman och skeppare. Kyrkoh. här på 1660-talet. Han måste dock flykta med sin familj till Norge, derför att han stått i förbindelse med Norges ståthållare Gyldenlöwe 1679. Blef der sogneprest i Näs samt prost öfver Öfra Romerige. Vid Carl XII:s infall i Norge 1718 blef Colstrup efterspanad, och han måste nu fly till Eidsvold, hvarvid han isynnerhet hade att tacka för sin räddning en fången svensk officer, som han döpt i Uddevalla. År 1719 återkom han vid 80 års ålder till Sverige såsom fältprost vid danska krigs-

hären i öfverste-löjtnants uniform och karakter, som han vid hemkomsten aflade. Gården Brustad, som han bebodde, blef vid en eldsvåda lagd i aska, hvarvid hans andra hustru och 2 barn innebrändes. Han var prest i öfver 57 år, † 1720.

Johannes eller *Hans Hjort* (oriktigt kallad Erdeman), född 1636, kyrkoh. 1679; hade förut varit regem.-pastor, † 1699.

Fil. doktor *Elias Parnovius*, var 1686 lektor i Log. och Fys. i Göteborg, lektor i Historia 1698, kyrkoh. här 1700, utn. förste theol. professor och domprost i Åbo 1708, men dog s. å. före tillträdet.

Fil. doktor *Andreas Hasselqvist*, kyrkoh. 1710, var förut regem.-pastor vid lif-gardet; † 1717.

Theol. doktor *Herman Schröder*, kyrkoh. 1717.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Fil. doktor *Zacharias Esberg*, kyrkoh. 1719, var förut huspredikant hos grefve Mörner; † 1734.

Peter Bundy, kyrkoh. 1734.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Theol. doktor *Jonas Wahlborg*, kyrkoh. 1737.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Theol. doktor *Mathias Schröder*, född i Uddevalla 1738. Fadren handlande. Student i Upsala 1756, fil. doktor 1764, prestvigd 1766, rektor vid Uddevalla skola 1773, past.-exam. 1777, kyrkoh. här s. å., prost 1781, theol. d:r 1809, † 1810.

Theol. doktor *Casten Rabe*, kyrkoh. 1811.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Fil. doktor *Magnus Ullman*, född 1798. Fadren kontr.-prost och kyrkoh. i Onsala. Student i Lund 1814, fil. d:r 1823, prestvigd 1824, domkyrko-adjunkt i G:borg 1827, v. pastor s. å., stads-kateket 1828, kyrkoh. här 1838, † 1842.

Theol. doktor *Gustaf Daniel Björck*, kyrkoh. 1843.
Se n. v. konsistorium.

Fil. doktor *Gustaf Theodor Ljunggren*, kyrkoh. 1854.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Komministrar:

Af de äldre komministrar, som varit tjenstgörande vid detta pastorat, känner man nu blotta namnen å Herr *Mårten*, Herr *Olof* och Herr *Christen*.

Hans Gjädda Jenssen, komm. till 1650.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Jockum Frantzen, komm. omkring 1660-talet.
Se kyrkoh. härstädes.

Christen Björnsson, komm. till 1677, då han afled.

Sven Clementsson, komm. 1678, † 1691.

Wilhelm Bruhn, komm. 1692; var förut 12 år rektor scholæ härstädes, † 1708.

Bengt Dahlberg, komm. 1710. Se kyrkoh. i Krokstad.

Pehr Sahlgren, komm. 1715, † 1717.

Lars Gothenius, komm. 1717. Se kyrkoh. i Onsala.

Theol. doktor *Jonas Wahlborg*, komm. 1737. Se kontr.-prostarne i Elfsyssel.

Josias Zachrisson, komm. 1738. Se kyrkoh. i Bro.

Fil. doktor *Anders Knape*, komm. 1752. Se kyrkoh. i Skepplanda

Peter Hoffman, prestvigd 1760, komm. 1766, † 1775.

Fil. doktor *Sven A. Lindberg*, komm. 1776, drunknad 1782.

Olof Bruhn, son af kyrkoh. Bruhn i Tossene, var förut rektor vid skolan i Uddevalla, komm. 1784, † 1792.

Johan Forsberg, komm. 1792. Se fattighuspredikanterna i Göteborg.

Fil. doktor *Erik Magnus Beckeman*, komm. 1798. Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Fil. doktor *Johan Petersson*, komm. 1802. Se kyrkoh. i Ödsmål.

Nils Erasmus Bernström, komm. 1813, afsade sig komministraturen 1817. Se kyrkoh. i Kongsäter.

Anders Emanuel Bårström, född i Uddevalla 1788. Fadren skeppstimmerman. Student i Lund 1811, prestvigd 1812, komm. 1818, † 1827.

Carl Erik Lignell, komm. 1827. Se kyrkoh. i Svenljunga.

Fredrik Gustaf Levan, komm. 1839. Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Wilhelm Berger, komm. 1850, begärde afsked från komministraturen 1855. Se komministrarne i Romeled.

Johan Emanuel Hansson, komm. 1856. Se kyrkoh. i Sexdräga.

Conrad Olsson Oberlin, född i Göteborg 1827. Fadren krono-uppbördskassör. Student i Lund 1846, komm. 1861, † 1863.

Daniel Edvard Wannberg, född i Falkenberg 1836. Fadren tullvaktmästare. Student i Upsala 1858, prestvigd 1861, komm. 1864.

Predikoskyldighet enligt år 1818 stadfästad ordning: pastor alla högmessor och skriftermål i staden och 2:ne predikodagar i Norra Ryr; komministern 2:ne predikodagar aftonsång i staden, den 3:dje högmessa i Norra Ryr samt under maj-aug. månader jemte stora högtids- samt annan- och bön-dagar ottesång i staden och skall under den öfriga delen af året, då han ej har 2 messor, förrätta altartjenst och bi-

träda vid kommunionen i stadskyrkan. När ottesång ej hålles, har komm. kateketsförhör i staden. Läraren vid stadens folkskola ansvarar för aftonsången i staden hvar tredje predikodag, då komministern tjenstgör i Norra Ryr.

Pastorsboställe: Hus och gård i staden med något öfver 3 Tnl. stadsjord. Kyrkoväg $1^1/_8$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Pastorslön: enligt konvention af kongl. maj:t för 25 år, stadfästad den 3 nov. 1846 och tillsvidare förlängd, åtnjuter pastor af staden ord. lön: 1,200 rdr samt 300 rdr i offerersättning, tillsammans 1,500 rdr. För landtförsamlingarne gäller bohuslänska föreningen.

Enkesäte: Orreqvisla $^1/_2$ hemman i Norra Ryr.

Komministerslön: husbyra, offerersättning och lön: af staden 1,500 rdr och 6 rdr husbyra af kyrkokassan; af Bäfve 171 rdr 25 öre, utgående med 5 rdr på hemman, och offerersättning 25 öre för hemmansdel samt ersättning för vigslar och barndop å 1 rdr 50 öre på hemmanet. Dessutom åtnjuter han 25 öre i offerersättning af torpare och deras vederlikar. Af Norra Ryr: 6 rdr på hemmanet, utgörande 174 rdr, samt en offerdag.

Klockare-, Kantor- och Orgelnisttjensterna förenade, lön: 1,000 rdr samt 60 rdr i ersättning för offer vid vigslar och barndop; af Bäfve 1 skäppa korn och 2 rdr 50 öre på hemmanet. Klockare- och kantorstjensten bestrides af samma person i N. Ryr.

Uddevalla 5-klassiga Elementar-Läroverk.

Hvilket år denna skola anlades, är okändt, men under namn af »Latin Skola« finnes den hafva blifvit upprättad under den tid, Bohuslän ännu tillhörde Danmark. Alla äldre handlingar förstördes i den eldsvåda, som år 1806 öfvergick staden. Skolans lärare hafva 1727 till 1784 varit rektor och en kollega jemte en apologist för räkning och skrifning, men ifrån sistnämnda år till 1819 var lärarnes antal åter inskränkt till 2. År 1819 tillsattes en andre kollega, så att undervisningen då bestreds af 3 lärare i 3 klasser. År 1834 förvandlades nedersta klassen till apologistklass, men år 1849 förenades apologist- och lärdomsafdelningarne till ett läroverk, hvilket på grund af kongl. maj:ts förordning af d. 14 aug. 1856 kallas "Uddevalla lägre 5-klassiga elementarläroverk," som nu är fördeladt i 2:ne linier: latin- och reallinien. År 1727 bygde Uddevalla ett skolhus, hvilket nedrefs 1784, då ett nytt af trä uppfördes. Detta lades i aska af 1806 års brand. Ifrån sistnämnde år och till år 1821, då skolhus inköptes, har staden hyrt lägenhet för skolan. Sedan elementarskolans nya bygnad tillkom, är den gamla numera af staden skänkt till museum. Nya elementarläroverkets hus, en palatslik bygnad med en stor sollenitetssal, har kostat 79,276 rdr 86 öre, hvari inberäknas kostnaden för tomten, m. m. Lärarnes antal under vårtermin 1871: 9, samt lärjungarnes vid samma termins början: 105. Skolan har 2 donationer. Baggeska donationen, skänkt af v. borgmästaren Nils Börjesson Bagge år 1720, består af en vid kyrkan belägen tomt till skolbygnad

jemte en mindre äng, kallad Bergshagen. Nämnda äng utarrenderas, och användes årliga arrendesumman, f. n. 107 rdr, till stipendier åt ungdomen. Ingmanska donationen, utgörande ett kapital af 1,000 rdr, grundar sig på enkefru Margaretha Ingmans testamente af den 21 jan. 1841. Medlen förvaltas af stadens pastor. Sedan enkefru Ingman 1844 aflidit, utdelades år 1846 stipendiet första gången. Räntan, 60 rdr, utdelas årligen till ynglingar, som gjort sig deraf förtjenta.

Gustafsbergs Barnhus

är beläget vid stranden af hafsviken Svanesund 1/4 mil från Uddevalla, uti en nejd, rik på egendomliga naturskönheter. Härvarande uppfostringsanstalt grundades genom grosshandl. i Uddevalla, Anders Knape, och hans fru, Kristina Hegardt, som den 10 april 1772 testementerade hela sin betydliga egendom till en barnhusinrättning, hvilken sanktionerades af kongl. maj:t d. 12 mars 1774 och begynte sin verksamhet d. 13 juli 1776. Enligt stiftarens förordnande och ett reglemente af d. 18 febr. 1782 uppfostras 30 fattiga, i Bohuslän födda gossar, hvilka intagas vid 8 à 10 års ålder och vanligen efter 16 års ålder utgå. Vid afflyttningen från inrättningen förses de med fullständig ny beklädnad, en bibel och 12 rdr 50 öre i penningar. Dessutom meddelas understöd till 80 fattiga barn inom länet — deribland äfven flickor — med 25 rdr till hvardera, hvarjemte 30 barn af olika åldrar utpensioneras hos välkända och pålitliga fosterföräldrar på landet. Skolan är delad i 3 klasser, och undervisningen bestrides af 3 lärare, af hvilka öfverläraren enligt testamentet skall vara prest. Denne har ock haft extra ansökningsrätt och rättighet att efter 7 års tjenstgöring blifva uppförd på förslag till pastorat, men detta är numera af kongl. maj:t upphäfdt.

Folkskoleväsende.

Uddevalla: 3 fasta skolor i staden och 1 å Stadsfjellet. Löner: 1:ste folkskolläraren 750 rdr, afgift för betalande barn, ersättning för husrum, ved och 20 rdr i ljuspenningar samt offerersättning. Såsom aftonsångspredikant 240 rdr och bostad. 2:dre läraren i staden 650 rdr och del i afgift för betalande barn. Läraren å Stadsfjellet, lön: 500 rdr, bostad, 30 rdr i vedpenningar och omkring 5 Tnl. svag jord. 6 småskolor. 2 lärarinnors lön i staden: 600 rdr hvardera, samt lärarens å Stadsfjellet lön 240 rdr, bostad, ved och del i afgift för betalande barn.

Bäfve: 2 folkskolor, alternerande mellan 2 skolhus. Lärarens lön efter lag. 2 småskolor alternera som folkskolan. Lärarinnans lön: 220 rdr, bostad och ved.

Norra Ryr: 1 folkskola, begagnande halfva året skolhus och andra halfåret ambulerande. Lärarens lön efter lag. 3 ambulerande småskolor. Lärarinnans lön: 100 rdr och fritt vivre på stället.

Skredsvik med Herrestad och Högås.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 103 3/4. Areal 33,210 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Skredsvik 2,383, i Herrestad 2,337, i Högås 560, tillsammans 5,280. Pastoratet är beläget från Uddevalla 2 1/8 m., från Wenersborg 5 1/8 m., från Göteborg 10 5/8 mil. Adress: Uddevalla.

Detta pastorat upptager midten af Lane härad eller sjelfva roten af den stora halfö, hvars spets numera uteslutande tillegnat sig det i äldre tider för hela denna halfö gemensamma namnet Bokenäset. Pastoratet omgifves på två sidor af vatten: i vester af Gullmaren och i söder af Byfjorden och dess fortsättning Hafstensfjorden, hvilken här bildar en mindre vik, Svältekile. I Herrestads socken är marken någorlunda jemn, men hela den öfriga trakten är uppfyld af höga berg, som, brytande sig i djupa dalgångar och till större delen skogbevuxna, gifva åt detta pastorat en vild naturskönhet. I bland bergen utmärka sig för sin höjd särdeles Smörkullen och Skredsåsen. Det förra, som är ett af länets högsta och vackraste berg, reser sig med branta väggar utmed Gullmarfjorden och erbjuder en utmärkt utsigt. Enda näringen är jordbruk, och jorden är i allmänhet bördig.

Herrestad är moderförsamling, oaktadt pastoratet nämnes efter Skredsvik, hvarest pastor har sitt boställe. Genom domkapitlets utslag af den 21 april 1813 har nemligen Herrestads kyrka, som af ålder varit pastoratets moderkyrka, fått sig denna uråldriga rättighet tillerkänd, hvarigenom Skredsvik och Högås blifvit ansedda såsom annex; alla förrättningar, som afse hela pastoratet, förrättas i Herrestads kyrka. Herrestad är en förkortning af det urgamla *Herekstad*. Socknen eger mycken och bördig odeljord på Herrestads hod och på slätten kring Thorsberg, hvarest jordmånen består af lera och svartmylla på lerbotten, blandad med någon jäsjord. På dessa slätter hafva 27 gårdar sina inegor. Denna socken är af alla i länet den mest fattiga på fornlemningar. På Bratteskog vid Grytingen i denna socken skall den tappre, i folksagan mycket beprisade Widrik Willandsson haft en strid med Långben Rese, hvarom många sånger blifvit sjungna i Norden. Kyrkan är belägen på en höjd och bygd af sten samt har år 1826 genom reparation fått ett med tidens fordringar enligare utseende. 1869 undergick kyrkan ny reparation, då prediksstol och altartafla anskaffades. Dess längd är 41 aln., bredd 22 aln. och höjd till takfästet 12 alnar. Sakristian är på södra sidan, hvarifrån uppgång till predikstolen

är tagen genom muren. Altartaflan är målad af Schönfeldt och vittnar om konstnärens talang. Uti klockstapeln, uppförd på ett berg på sydvestra sidan om kyrkogården, hänga 2 klockor. Orgeln, 15-stämmig, uppfördes 1869 af B. Larsson i Uddevalla.

Skredsvik, annex. Socknen het fordom *Skriksvik* och äfven *Seirksvik.* Den del af socknen, som går upp till Dalsland, består af ett stelt fjell; men det öfriga är en den angenämaste skogs- och bergsbygd. Ifrån äldre tider har man brukat indela Skredsvik uti socknen ofvanskogs och socknen utanskogs, betecknande med det förra trakten vester om och med det senare trakten öster om kyrkan. Rådande jordmån är lera och lermylla; något svartmylla och dyjord förekomma ock men högst obetydligt sand. Barr- och löfskog växa till husbehof. Parker af bokskog växa omkring Gullmarsberg. Bland fornlemningar må nämnas ett dyrhus samt lemningar af hedniska begrafningsplatser. Af märkvärdiga män, som vistats i socknen, må nämnas Simon af Seirkvik eller Skrikvik, hvilken omtalas på sin tid såsom en mäktig och rik höfding. Kyrkan, nybygd och invigd den 22 sept. 1856, utmärker sig genom någonting nätt och städadt. Orgeln, 9-stämm., bygd af Söderling 1865. Af 2 klockor är den större gjuten 1737, och på ena sidan af henne är öfverst följande inskription:

Christus är mitt lif och döden är min vinning. Phil. 1.

Midt på samma sida:

Guds starka Allmakts ord, ditt hjerta skall beveka
Som öppna vill din graf, din döda aska gifva
Ett oförvanskligt lif och samla delar två
I himlen der du skall din Jesu skåda få.

Midt på venstra sidan:

Kommer låter oss tillbedja och nedfalla för Herran. Ps. 95: 6.

Hör klockan Vandringsman, din salighet besinna
Af hjertat frukta Gud, Du evigt gagn skall finna
Din tid är ganska kort, Du läggas skall i graf
I tid du sköt din själ, förr än du vandrar af.

Den mindre klockan är gjuten 1620.

Uti kyrkan finnes en högst märkvärdig dopfunt af täljsten med figurer. Äfven är der förvaradt ett urgammalt ben af en hvalfisk, hvilket föregifves hafva tillhört en ofantlig sjöorm, som blifvit dräpt i Gullmarfjorden och haft sitt tillhåll uti Ormeskrädet — ett hål i smörkullen.

Högås, annex, som fordom het *Haukås*, bildar till någon del ett i Hafstensfjorden utskjutande näs, hvilket slutar med den höga klippan Hafsten. Socknen eger samma natur och gårdarne samma beskaffenhet som Skredsvik, undantagandes att jordmånen här är något mera sandbladad och att tillgången på

skalmergel nästan saknas. I denna socken förekomma fornlemningar ganska sparsamt. Bland sägner förmäler en, att en bonde på gården Kristvik hade i förra seklet ett sällsamt äfventyr. Han föll nemligen utför en klippbrant af öfver 100 fots höjd och räddades derigenom, att han råkade falla på en död gumma, som satt under bergsbranten. Bonden trodde i början, att han vållat gummans död, men märkte snart, att hon frusit ihjäl. Kyrkans läge på en höjd ibland skogsdungar är ganska intagande. Hon nybyggdes 1870 och invigdes d. 21 juni s. å. Kyrkan eger ny klocka, gjuten i Göteborg 1869.

Kyrkoherdar:

Olaus Torgersson. Hans namn jemte årtalet 1609 var tecknadt på Skredsviks gamla predikstol.

Herrar Brynolphi och *Nils,* hvilkas embetstid infaller emellan 1610 och 1633.

Petrus Severini eller *Söffrensson,* kyrkoh. 1646, var här ännu 1652.

Claus Torgersson Brunovius eller *Bruhn,* kyrkoh. 1663, † efter en långvarig sjukdom 1696.

Johannes Trogelius, son af kollega Trogelius, var konrektor vid trivialskolan i Göteborg, då han 1696 blef kyrkoh. här; † 1709 och efterträddes af sin måg

Torger Bruhn, kyrkoh. 1710, † 1719.

Berndt Wikström, född 1676, konsist.-notarie 1708, kyrkoh. 1719, † 1726.

Anders Radelius, kollega i Halmstad 1712, prestvigd 1715, komm. i Myckleby s. å., kyrkoh. 1728, † 1742.

Lars Niclas Waller, prestvigd 1733, komm. här 1734, kyrkoh. 1744, † 1772.

Fil. doktor *Elieser Kjerrulf,* student 1741, fil. d:r 1751, prestvigd 1754, v. kollega i Kongelf 1755, adjunkt i Uddevalla 1758, kyrkoh. här 1773, † 1786.

Fil. doktor *Erik Wallerius,* född 1749. Fadren kontr.-prost och kyrkoh. i Örgryte. Student i Upsala 1765, fil. d:r i Greifswald 1769, prestvigd 1770, e. o. esqu.-predikant vid Bohusläns regemente 1771, predikant vid Göteborgs Fattighus 1773, kyrkoh. här 1787, † 1811.

Bengt Dallin, född i Foss 1755, prestvigd 1783, komm. här 1784, v. pastor 1790, kyrkoh. 1812, † 1819.

Claës Henrik Cramer, född i Laholm 1762. Fadren färgare. Student i Lund 1782, prestvigd 1787, e. o. bat.-predik. vid k. stedingkska regem. i Göteborg 1794, komm. i Thorestorp 1800, kyrkoh. i Bokenäs 1809, prost 1819, kyrkoh. här 1820, † 1835.

Zacharias Alexander Gyllenstén, född i Uddevalla 1778. Fadren tunnbindare. Student i Lund 1800, prestvigd 1803, past.-exam. 1810, v. pastor 1811, komm. i Tanum 1813, kyrkoh. här 1836, prost 1839, † 1858.

Johan Larsson, kyrkoh. 1858.
Se kontr.-prost. i Elfsyssels norra kontrakt.

Komministrar:

Anders Olsson Pontanus, komm. 1683, † 1721.

Charesius, född 1696, komm. 1721, † 1734.

Lars Niclas Waller, komm. 1734.
Se kyrkoh. härstädes.

Fil. doktor *Peter Radelius,* student 1738, fil. d:r 1741, prestvigd s. å., komm. 1744, afsade sig komministraturen 1745, då han blef adjunkt i Foss, † 1747.

Andreas Jeurling, komm. 1744. Se kyrkoh. i Thorsby.

Christian Böcker, komm. 1760. Se kyrkoh. i Sexdräga.

Johan Nordenberg, komm. 1776.
Se kyrkoh. i Myckleby.

Bengt Dallin, komm. 1784. Se kyrkoh härstädes.

Johan Henrik Wilde, komm. 1813.
Se kyrkoh. i Onsala.

Johan Lorentz Svensson, född i Warberg 1794. Fadren mätare. Student i Lund 1813, prestvigd 1818, komm. 1828, v. pastor 1831, † 1835.

Johan Fredrik Hjort, född i Uddevalla 1793. Fadren häradshöfding. Student i Lund 1810 och i Upsala 1812, v. kollega i Uddevalla 1813, prestvigd 1817, v. rektor i Uddevalla s. å., e. o. bat.-predikant vid k. Bohusläns regem. s. å., komm. i Tegneby 1829, komm. här 1835, † 1843.

Abraham Rahnberg, född i Örgryte socken 1797. Fadren torpare. Student i Lund 1819, prestvigd 1822, komm. 1843, † 1859.

Sven Benjamin Linné, född i Odensjö pastorat af Wexiö stift 1830. Fadren hemmansegare. Student i Lund 1849 och i Upsala 1854, prestvigd 1855, komm. här 1860, regem.-pastor vid k. Bohusläns regemente 1866.

Predikoskyldighet enligt gammal häfd: pastor 2:ne predikodagar i Skredsvik och Högås, den 3:dje i Herrestad; komministern vice versa.

Pastorsboställe: Skredsvik $^3/_4$ ofm. hemman. Kyrkoväg till Högås $^3/_4$ m., till Herrestad $1\,^1/_4$ m.; socknebudsväg $1\,^3/_4$ mil.

Augmentshemman: Björkö $^1/_2$ ofm. hemman.

Pastorslönen utgår hufvudsakligen efter Bohuslänska föreningen och utgör med bostället omkring 4000 rdr.

Enkesäte: Nyborg $^1/_2$ ofm hemman.

Komministersboställe: Nedre Åker $^1/_2$ ofm. hemman. Inrösningsjord $23^1/_2$ Tnl. af god beskaffenhet, afrösningsjord 165 Tnl. Kyrkoväg till Skredsvik $1^1/_4$ m., till Herrestad $1^1/_4$ m., till Högås $1^1/_2$ m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Komministerslönen: Konvention af d. 11 sept. 1862 gäller för n. v. komministers tjenstetid, och utgör lönen med bostället 1,600 rdr.

Skredsvik: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 32 kub.-fot råg, 32 kub.-fot korn samt omkring 140 rdr.

Herrestad: Klockare-, och Kantorstjensterna förenade; lön: $^1/_4$ t:a korn af hvarje hemman samt offer.

V. Orgelnist, lön 175 rdr.

Högås: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön 5 t:r korn samt offer.

Folkskoleväsende.

Skredsvik: 1 fast skola, $9^1/_2$ mån. lästid. Skollärarens lön: 670 rdr 28 öre i ett för allt. 3 småskolor. Lärarinnornas löner: 125 rdr och fritt vivre.

Herrestad: 1 flyttbar skola, 3 rot., $9^1/_2$ mån. lästid. Skollärarens lön: 608 rdr 41 öre i ett för allt. 4 småskolor. Lärarinnornas löner: 125 rdr och fritt vivre.

Högås: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön 600 rdr. 1 småskola. Lärarinnans lön: 125 rdr och fritt vivre.

Bokenäs med Dragsmark.

Reg. 3 kl. Fm. hemman $41^7/_8$. Areal 10,623 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Bokenäs 1,706, i Dragsmark 531, tills. 2,237. Pastoratet är beläget från Uddevalla $2^3/_4$ m., från Wenersborg $5^3/_4$ m., från Göteborg $11^1/_4$ mil. Adress: Lysekil.

Bokenäs pastorat, benämndt efter den halfö, hvars spets det utgör, stöter i norr till Skredsvik och omgifves föröfrigt af hafvet. Så snart man lemnar sistnämnda pastorats område på vägen åt detta håll, tillkännagifver trakten, att man nalkas skärgården: skogarne upphöra, löfträdslundarne blifva glesare, och klipporna få den afrundade form, som bergen på dén bohuslänska stranden i allmänhet framte. Yttersta udden af pastoratet gör dock härifrån ett lika angenämt som öfverraskande undantag. Det är nemligen der det minnesvärda Dragsmark ligger med sina af löfskogar beskuggade dalar, legendens och fornsångens älsklingshem med sina klosterruiner och ömma hågkomster. Bokenäset har erhållit sitt namn af de bokskogar, som här fordom funnits men nu äro förstörda, och hvilkas enda qvarlefva äro ett par enstaka lundar i skogen på Högås gräns. Socknarna skiljas af en liten, ifrån Koljefjorden inträngande hafsvik med vildsköna stränder, hvilken kallas Örebäckskilen. Jordmånen är i allmänhet lermylla och något mossjord. Hufvudsädet är korn. Hufvudnäringarna äro åkerbruk och boskapsskötsel. Fornlemningar

förekomma i myckenhet, deribland på Lökås till venster om vägen, som går till Dragsmark, der under en klippa 2 hällar stå på 17 stegs afstånd från hvarandra. Den ena, som är 2 alnar lång och lika bred, omgifves af några mindre stenar. Denna fornlemning kallas Axel Thordsons graf, och sägnen bland allmogen förtäljer, att det var här, denne ridderlige man uppgaf sin anda under färden till sin brud, den sköna Valborg Ingemarsdotter i Dragsmarks kloster, sedan han blifvit sårad i striden på Fidje hedar i Lyse socken. Såsom skön Valborgs graf utvisades förr en liten jordkulle, vester om kyrkruinen, täckt med en fyrkantig, åt ena ändan smalnande stenhäll. Detta pastorat kallades fordom Dragsmark, till dess pastor, då landet kom under Sverige, erhöll sitt boställe i Bokenäs socken och pastoratet undergick namnförändring.

Bokenäs, moderförsamling, het fordom *Boknés*. Kyrkan är belägen på en höjd vid strandvägen till den hamn, som bär namn af Oxevik. Det säges, att kyrkan i katholska tidehvarfvet varit kapell under Mariæ-kyrkan i Dragsmark. Detta är så mycket mer sannolikt som kyrkans bygnadssätt vittnar om en hög ålder, sannolikt från 1300-talet. Den är uppförd af sten, 41 aln. lång koret inberäknadt, hvars särskilda längd är 10 alnar. De enda antiqviteter, här finnas, äro 2 ofantligt stora och gamla ljusstakar af malm. Vapenhuset, som sluter sig intill kyrkans vestra gafvel, består af en gråstensmur, hvarpå tornet är uppfördt af trävirke 38 aln. högt från muren till spetsen. Här finnes en klocka med följande vers samt gjutningsåret 1786:

Mitt ljud påminner dig,
Att du är dödelig,
Att du bör Herran dyrka,
Att bönen är din tröst,
Och att du Herrans röst,
Må höra i hans kyrka.
Psalm. 27: 4.

Dragsmark, annex. Folksagan uppgifver att socknen fått sitt namn — det skrefs *Draxmörk* — af en drake, som ännu tros vakta en silfverskål i det så kallade Skålberget.

Bland lemningar från äldre tider träffas i socknen några hällkiströr samt på de till socknen hörande öarna ett par halfförstörda grafkullar. Åtskilliga sagor och minnen från äldre tider finnas: det ännu bibehållna minnet af det i den romantiska Dragsmarksdalen fordom befintliga augustinerklostret, som blef uppbygdt 1234 af konung Håkan Håkansson i Norge, men hvaraf nu ej finnes mer än några stenar qvar; samt riddar Axel Thordsons och skön Valborgs dermed sammanhängande historia, som finnes intagen i sin helhet i »Bruzewitz' Elfsyssels Historiska Minnen.« När kyrkan, som tillhörde klostret och het Mariæ-kyrkan, raserades,

uppfördes en liten träkyrka utmed ruinen. År 1752 nedrefs äfven denna, som af ålder var förfallen. Den nuvarande kyrkan som är 27 aln. lång, 13 aln. bred och af trä, uppbygdes 1755 och tornet 1762, hvari hänger en klocka, gjuten år 1698.

Kyrkoherdar:

Nils Pedersön var den förste härvarande pastor efter reformationen. Konung Christian III hade i början af reformationen tillåtit munkarne i Dragsmarks kloster att få åtnjuta sina förra inkomster dock med det vilkor, att de skulle underhålla en prest af augsburgiska bekännelsen. Nils Pedersön beräknade sina inkomster efter klosterordningen och var dermed ganska väl belåten. Man har uti Dragsmarks klosters räkenskaper funnit dem upptecknade uti malt, bjugg, mjöl, smör, silfverpenningar, förningar af mångfaldiga hemman i omgränsande pastorat. Man beräknade dessa inkomster till 138 tunnor malt, 24 T:r korn, 57½ T:r mjöl, 95½ L*ℓℓ*. smör, 1 T:a råg, 1 T:a hafre, 48 rdr kontant utom fisk m. m. Nils Pedersön † 1562 och ligger begrafven i Dragsmarks kyrka.

Peder Andersson, kyrkoh. 1592, efterträdde Nils Pedersön i en tid, då munkarne blefvo fördrifne bådo ur Danmark och Norge samt klostergodsen slagna under kronan. Likväl erhöll han såsom lön kronotionden utur Skredsviks pastorat; † 1608.

Jonas Gudmundsson kallades hit efter Peder Andersson, invigdes i embetet af superintendenten i Opslo, Nils Glostrup, och af slottsherrn på Bohus; † 1653, efterträddes af sin vicarius

Lars Hansson; denne var den förste, som erhöll prestgården i Bokenäs socken på hemmanet Svenseröd; † 1688, efterträddes af sin kompastor

Andreas Jonasson Wallin, född 1651; hade 1682 erhållit konsistoriifullmakt såsom efterträdande pastor, hvilket stadfästades af general-guvernören grefve Ascheberg och af biskop Wallerius; † 1721.

Johan Windruff erhöll konungens fullmakt på pastoratet 1722, † 1744.

Lars Rhodin, född 1689. Fadren stadskomminister i Wenersborg. Student i Lund 1720, prestvigd 1721, komm. i Romeled 1731, kyrkoh. här 1744, † 1763.

Johannes Lachonius, född i Thorslanda prestgård 1720. Fadren kyrkoh. Student 1743, prestvigd 1750, kyrkoh. här 1765, † 1785.

Isaac Munsterberg, född i Berghems pastorat 1749, student 1769, prestvigd 1774, e. o. bat.-predikant vid Bohuslänts regem. 1783, kyrkoh. här 1785, † 1806.

Johan Lomberg, född 1748 på Prestgärde i Tossene pastorat. Fadren kyrkoherde. Student i Upsala 1771, prestvigd 1775. komm. i Skee 1781, kyrkoh. här 1807, † 1808.

Claës Henrik Cramer, kyrkoh. 1809.

Se kyrkoh. i Skredsvik.

Sven Algren, född 1774 i Hörröds församling i Skåne. Fadren bonde. Student i Lund 1800 och i Upsala 1810, prestvigd 1812, lärare vid Skeppsholms församlings friskola i Stockholm s. å., kyrkh. här 1820, prost 1828, † 1837.

Jacob Henrik Falck, född i Halmstad 1797. Fadren prost. Student i Lund 1817, kyrkoh. 1838, prost 1851, † s. å.

Carl Magnus Sævrin, född i Björlanda 1799. Fadren komminister. Student i Lund 1821, prestvigd 1825, kapellpredikant på Klädesholmen 1837, past.-exam. 1849, kyrkoh. 1853, † 1864.

Peter Andreas Rhedin, född i Ullasjö socken 1827. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1854, prestvigd 1858, past.-exam. 1864, kyrkoh. 1868.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 17 mars 1868 i följd af förslag d. 20 juni 1865.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Bokenäs eller Svenseröd, utgöres årligen: tertialtionde med 208 kubikfot 2 kannor 94 kubiktum korn, som utgår af hemmanen efter 1694 års tiondesättning; smörtionde med 5 centner 31 skålpund smör, som fördelas å hemmanen efter de dem för år 1867 åsatta bevillningstaxeringsvärden samt såsom ersättning för osttionde och ved 6 skålpund 64 ort smör af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande dertill af mindre hemman.

§ 2.

För de inom pastoratet befintliga industriela verk och inrättningar betalas årligen 1 fjerdedels procent af den för nästföregående året till allmän bevillning enligt andra artikeln i bevillningsförordningen uppskattade inkomsten.

§ 3.

Såsom ersättning för dagsverken erlägges årligen af hvarje dagsverksskyldigt matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, 5 kannor 53 kubiktum korn.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ och offer utgöres årligen dels 38 ort 69 korn smör utaf hvar och en, som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, samt dels 160 rdr,

att utaf dem, som finnas upptagne i fyrktalslängden, betalas efter fördelning å fyrktalet.

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra omkring 2,520 rdr.

Pastorsboställe: **Svensered** eller **Bokenäs** 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Bokenäs 1/8 m., till Dragsmark 3/4 m.; socknebudsväg 1 mil.

Enkesäte finnes ej.

Klockare- och Kantorstjensterna förenade i Bokenäs och Dragsmark, lön i Bokenäs: 9 t:r korn och 3 offer; i Dragsmark: 1 3/4 t:a korn och 3 offer.

Folkskoleväsende.

Bokenäs: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 300 rdr, brukningsrätt till 1/8 mtl samt 70 rdr i vedpenningar.

Dragsmark: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön enligt lag.

Wikornes Kontrakt

har sannolikt erhållit sitt namn af Wiken, som, indelad i Norrviken och Sunnerviken, sträcker sig öfver halfva Bohuslän. Kontraktet har äfven fordom kallats Wikernes kontrakt. Det blef år 1859 deladt i 2:ne: Wikornes Södra och Norra kontrakt.

Kontraktsprostar intill år 1859:

Torger Lauritzön, kyrkoh. i Skee, förekommer i åtskilliga fornhandlingar under benämning af religionsprost i Wiken omkring år 1550.

Gude Axelson Gjedde, Luthers lärjunge, härstammade ifrån en gammal norsk adlig ätt och var ifrån Trondhiem, der hans fader förlorat sina adliga previlegier, då han ingick äktenskap med en ofrälse. Gude Gjedde studerade i Wittenberg. Återkommen till Norge ingick han i krigstjenst och blef löjtnant. Men då under Christian III:s tid reformationen började, sökte man att uti prestembetet använda alla de studerande, som med annan vetenskaplig bildning förenade grundlig kännedom om lutherska läroformerna, och Gude Gjedde invigdes till prestembetet samt blef kyrkoherde i Qville 1534. Vidare förordnades han till religionsprost i Wiken. Han var en allvarsam och nitisk man, och hans ifver emot de påfviskt sinnade gjorde, att han för sin säkerhets skull merendels red beväpnad med så kalladt slagsvärd

och pistoler. Detta svärd, som han förde vid sadlen, visades länge efter hans död i Nafverstads prestgård, dit det kommit med hans sonson Pehr Jenssön. Gude Gjedde brefvexlade ofta och förtroligt med sin forne lärare Luther. Han uppnädde en ovanligt hög ålder men blef omsider blind. Det säges. att då konung Jacob den VI af Skottland, hvilken blifvit väderdrifven till kusten, 1588 reste landsvägen genom länet till Bohus, tog han in i Qville prestgård och yrkade enträget att få se den gamle, blinde presten, om hvilken han hört mycket berättas. Herr Gude inleddes omsider af sin son till den unge konungen, som yttrade sin förvåning öfver hans höga ålder; men då han tillika log åt det hvita skägget, utbrast gubben i vredesmod: "åh! nu har jag lefvat allt för länge," och lät genast föra sig tillbaka. Hans dödsår är obekant. Sonen var hans medhjelpare i embetet samt blef hans efterträdare år 1573.

Rasmus Jensen var redan år 1574 kyrkoh. i Nafverstad, men erhöll 1594 transport till Tanum och kallas i fornhandlingar ifrån 1594 till 1608 religionsprost öfver Wiken.

Jens Gudeson Gjedde efterträdde sin fader både som kyrkoh. i Qville och religionsprost öfver Wiken 1573, † 1624.

Herr Hans, kyrkoh. i Tanum, förordnades 1624 till v. kontr.-prost öfver Wikén men afsade sig förtroendet efter en kort tid, afled eller ock afsade sig pastoratet 1630 och efterträddes i detsamma af sin son.

Vitus Pederssen blef 1623 kyrkoh. i Tossene, 1626 religionsprost öfver Wiken, † 1647.

Johan Lucianus Jenssen Gjedde, son af Jens Gjedde, hade studerat både vid Helsingör och Köpenhamn. Då han i slutet af år 1623 hemkom från dessa lärosäten för att företaga en resa till universiteten i Tyskland, blef han af sin döende fader och af församlingen öfvertalad att qvarstanna hemma och öfvertaga pastoratet efter fadren. 1646 blef han förordnad till religionsprost i Wiken, † 1662 af kräftsjukdom, vållad af ett hårstrå, som fastnat i ögat.

Fil. doktor *Christen Studt,* kyrkoh. i Tauum 1639, religionsprost 1662, † 1673 och ligger begrafven i Tanums kyrkas kor.

Fil. doktor *Lars Bager* eller *Bagger,* född i Skåne, kyrkoh. i Tanum 1675, prost öfver Wiken, † 1685.

Oluff Ericsson, född 1625 på Hermansö i Morlanda. Fadren bonde. Student i Köpenhamn 1648, prestvigd i Carlstad 1662, blef genast komm. i Qville samt s. å. kyrkoh. derstädes. 1685 förordnades han af konsist. i Carlstad till v. prost i Wiken, men kort derpå afsade han sig denna syssla, förestod pastoratet till 1700, † 1701.

Jesper Pinck, kyrkoh. i Brundby i Skåne 1684 och i Tanum 1686 samt straxt derpå prost i Wikornes kontrakt; hade studerat i England; † 1709.

Andreas Seth, född 1660, blef 1688 lektor i Historia vid gymn. i Göteborg, kyrkoh. i Foss 1697, prost i Wikornes kontrakt 1709, † 1725. Från honom härstammar den grefliga von sethska familjen.

Andreas Bornander, född 1667, prestvigd i Skara 1694, adjunkt i Borås 1695, regem.-pastor vid Elfsborgs regemente 1697, kyrkoh. i Bro 1701, kontr.-prost 1725, nedlade prostsysslan 1735, † 1750. Han var en af de verksammaste stiftarne till den år 1722 upprättade Bohuslänska föreningen; ligger begrafven jemte familj i Bro kyrkas kor på södra sidan om altaret.

Fil. doktor *Johan Ödman* studerade vid akademierna i Upsala, Lund och Rostock, blef fil. d:r på sistn. ställe, prestvigd 1709, regem.-pastor vid lifregem. i Wismar 1710, tjenstgjorde der till 1719, under hvilken tid han öfvervar Wismars belägring, kyrkoh. i Tanum 1719, blef år 1735 kontr.-prost här efter sin stjuffar Bornander. År 1746 utgaf han ifrån trycket sin Chorographia Bahusiensis; † 1750.

Theol. doktor *Mathias Jac. Ekström,* född på Elfsborg 1703. Fadren då regem.-pastor, sist kyrkoh. i Träslöf. Student i Lund 1722, fil. d:r i Upsala 1734, konrektor vid trivialskolan i Göteborg och tillika gymn.-adjunkt 1737, rektor scholæ s. å., lektor i Historia 1740, prestvigd 1742. Då han år 1743 parenterade öfver drottning Ulrika Eleonora, skall en resande engelsman bjudit honom 100 dukater för manuskriptet med afsigt att i England låta trycka det, men på biskopens inrådan afslogs anbudet. Kyrkoh. och prost i Tanum 1750, kontr.-prost s. å., theol. d:r 1772, † 1778.

Peter Grundell, född i Landvetter 1705. Fadren kyrkoherde. Var pastor i Holm och komm. i Halmstad, då han blef kyrkoh. i Foss 1754, kontr.-prost 1778, † 1782.

Theol. doktor *Johan Gothenius,* född i Uddevalla 1721. Fadren då komm. derstädes, till sist kyrkoh. i Onsala. Student i Lund 1739 och i Upsala 1746, reste till Göttingen, var der vid universitetet i 2 år, fil. d:r i Lund 1757, rektor vid Marstrands skola 1758, v. lektor vid Göteborgs gymnasium 1760, prestvigd 1762, rektor vid katedral-skolan 1763, lektor i Logik 1768, theol. d:r 1772, ledamot af kongl. bibelkommissionen 1773 och gjorde i sådan egenskap en resa till Oxford 1774, kyrkoh. i Skee 1779, prost 1780, kontr.-prost 1782, nedlade prostsysslan 1796, † 1809.

Theol. doktor *Gomer Brunius,* född i Warberg 1748. Fadren tolagsbokhållare. Student i Lund 1767, prestvigd 1771, gjorde såsom skeppspredikant 3 resor till Kina åren

1772 till 1778, kyrkoh. i Tanum 1779, prost 1790, kontr.-prost 1796, L. W. O. 1803, medlem af videnskabers selskab i Trondhiem 1800, af k. patriotiska sällskapet 1801, af vetensk.- och vitterhets-sällskapet i Göteborg 1803, theol. d:r 1809, nedlade kontr.-prostsysslan 1814, L. N. O. 1817, † 1819.

Fil. doktor *Christen Linderot*, född i Renneslöfs prestgård 1763. Fadren kyrkoh. i Tvååker. Student i Lund 1776, fil. d:r derstädes 1784, e. o. kanslist uti justitie-revisions-expeditionen 1786, prestvigd 1791, v. pastor 1797, v. pastor i Fässbergs prebende 1801, kyrkoh. i Qville 1805, prost 1810, kontr.-prost 1814, riksdagsfullmäktig vid 1810-12 och -23 års riksdagar, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg samt af samfundet pro fide et christianismo, kyrkoh. i Skepplanda 1824, † 1847.

Anton Lidberg, född i Hunestad pastorat 1776. Fadren klockare. Student i Lund 1798, prestvigd 1801, bat.-predikant vid Bohusläns regem. s. å., kommenderad med regementet till Pomern 1807, äfven vid hela fälttåget mot Norge 1813 och 14, regem.-pastor vid nämnde regemente 1815, ledamot af vetensk.- och vitterhets-sällskapet i Göteborg 1806, kyrkoh. i Skee 1820, prost 1824, kontr.-prost 1825, afsade sig kontr.-prostsysslan 1837, † 1841.

Fil. doktor *Carl Olof Ekman*, född i Strömstad 1782. Fadren prost och kyrkoherde derstädes. Student i Upsala 1802, v. kollega vid Uddevalla skola 1806, fil. d:r i Upsala s. å., förestod en gymn.-adjunktur i Göteborg 1807, konsist.-amanuens 1808, rektor scholæ i Marstrand 1809, prestvigd 1813, lektor i Logik 1815, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1813, kyrkoh. i Foss 1831, prost 1832, kontr.-prost 1837, afsade sig kontr.-prostsysslan 1841, † 1851.

Carl Adolf Thudén, född i Uddevalla 1793. Fadren handlande. Student 1812, prestvigd 1816, lärare vid Gustafsbergs barnhus s. å., past.-exam. 1825, v. pastor 1828, kyrkoh. i Bro 1830, prost 1835, ledamot af sällskapet pro fide et christianismo 1840, kontr.-prost 1841, riksdagsfullmäktig 1840 och 1844, L. W. O. 1851, afsade sig kontr.-prostsysslan 1854, kontr.-prost i Wikornes södra kontrakt 1859, nedlade samma syssla 1867.

Lars Magnus Bromander, född i Örgryte pastorat 1796. Fadren jernvågsbokhållare. Student i Lund 1813 och i Upsala 1815, prestvigd 1818, stads-kateket i Göteborg 1823, v. pastor 1825, konsist.-notarie 1828, past.-exam. 1833, kyrkoh. i Krokstad 1835, prost 1837, kontr.-prost 1854, tog afsked från kontr.-prostsysslan 1859, † 1861.

---

5. Wikornes södra Kontrakt

omfattar Tunge, Sörbygdens, Stångenäs, Sotenäs och Qville härad samt innehåller 5 pastorat: Foss, Krokstad, Bro, Tossene och Qville.

Prostlönen är 31 rdr 50 öre, som utgå af kyrkorna, bland hvilka Foss, Svarteborg, Krokstad, Brastad, Tossene och Qville betala 3 rdr; de öfriga 1 rdr 50 öre hvardera.

Kontraktsprostar:

Carl Adolf Thudén, kontr.-prost 1859.

Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Gustaf Wilhelm Carlson*, född i Slöta af Skara stift 1811. Fadren kontr.-prost. Student i Upsala 1828, fil. d:r 1833, v. kollega vid Hedvig Eleonoras apologistskola i Stockholm s. å., prestvigd 1834, v. rektor vid ofvannämnde skola till 1838, kollega 1837, past.-exam. 1840, legationspredikant i London och pastor vid Ulrika Eleonora församling derstädes 1840, kyrkoh. i Foss 1853, prost 1865, kontr.-prost 1867, L. N. O. 1868.

Tunge Härad.

Foss med Håby och Svarteborg.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. 149$^1/_2$. Areal 62,046 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Foss 3,031, i Håby 1,375, i Svarteborg 3,117, tillsammans 7,523. Pastoratet är beläget från Uddevalla 2$^1/_4$ m., från Strömstad 6$^3/_4$ m., från Göteborg 11 mil. Adr.: Uddevalla.

Tunge, fordom *Tunganes*, gränsar i söder till saltsjön, der det bildar den betydliga halfön Tunganäset, som omgifves af Gullmarsfjordens båda vikar Färlöfskilen och Saltkälleviken. För öfrigt utgöres häradets gränsor i norr af Bullarens, i vester af Qville, Sotenäs och Stångenäs, i söder af Lane och i öster af Sörbygdens härad samt Walbo härad på Dalsland. Det innefattar Foss pastorat. I sigillet för det en häst. Den trakt af

Foss pastorat, som ligger öster om Saltkälleviken, är en bergsbygd, upptagen af de fjellåsar, som, kommande ifrån Skredsvik, bilda länets gräns mot Dalsland. Svarteborgs socken eller norra delen af pastoratet är ock en bergstrakt i anseende till, att de båda fjell, som framstryka å ömse sidor om Bullarsjöarne, egentligen här taga sin början. Det östra af dessa fjell löper med raka väggar utmed landsvägen, som går till Svarteborgs kyrka, och böjer sig sedan af mot Kärnsjön. Skottefjället ligger emellan Stångenäs och Tunge härad. Håby, Tose och en del af Foss socken ega jemnare marker. Utom den redan nämnda Kärnsjön ligger en del af södra Bullarsjön inom detta pastorats område samt sjön Aspungen. Jemte Qvistrumselfven märkes äfven Munkedalsån, som vid Munkedal gör ett präktigt fall genom en djup klyfta.

Foss, moderförsamling. På Tungenäset och i trakten af kyrkan eller den så kallade Fosskroken består jordmånen af god lera och lermylla; midt i socknen är svagare lerjord, och i bergstrakten öster om Qvistrums-ån består jordmånen mest af sand och sandmylla. De här belägna hemmanen hafva icke alla skog till husbehof, men Tungenäset prydes af rika löfskogslundar liksom trakten kring kyrkan och Qvistrum. Bland fornlemningar förekomma i denna socken hällristningar på Tungenäset på gården Lökebergs egor, der den största ristningen kallas Skeppshällarne. Äfven finnas griftplatser samt mindre grafkullar på flera ställen i socknen. Bland socknens gårdar märkas: Saltkällan, Bråland, Munkedal, Torreby, Faleby m. fl. En fjerdedels mil norr om Sanden kommer man till det icke mindre för sitt natursköna läge än för sina historiska minnen ryktbara Qvistrum. Foss kyrka eger ett dominerande läge på en höjd icke långt från landsvägen och består af ett långhus, som i öster slutar i en tresidig mur, intill hvilken man uppfört en låg fyrkantig sakristia. Vid vestra gafveln står ett trätorn. Kyrkan är invändigt 43½ aln. lång och 17 aln. bred. I öster bakom altaret är den omnämnda sakristian, 8 aln. i längd och 7 aln. i bredd. Sitt nuvarande utseende erhöll denna kyrka genom en ombygnad på 1730-talet, men sidomurarne tillhöra möjligen den Foss kyrka, som af Sturlesson omtalas redan 1157, och ega då en vördnadsbjudande ålder. Altartaflan är af Hörbergs hand. Altarbordet är af finpolerad täljsten. Säkerligen har detta altarbord fordom uppburit det kolosala krucifix, som församlingen 1871 skänkte till Göteborgs museum. Det säges vara i forna tider förfärdigadt af en förrymd lifstidsfånge, som uppehållit sig uti en bergshåla, kallad Reors stuga, på Skulevik uti Håby socken samt med detta konststycke lär ha köpt sig nåd. Ett mindre metallkrucifix, som står på altaret, är troligen ock en katholsk antiqvitet. Här har äfven förvarats en madonnabild, som på samma gång som det stora krucifixet skänktes till Göteborgs museum. Predikstolen är ny, och orgeln, 6-stämmig, bygdes 1855 af Sö-

derling. I tornet hänga 2 klockor, den större gjuten 1753 och den mindre 1613. Till närmare sammanhang med beskrifningen af Foss kyrka står den ännu bland allmogen bibehållna fornsägen om det här år 1157 timade dråpet på norske konungen Östen Haraldsson. Till Sturlessons berättelse om denna tilldragelse tillägger denne ibland annat följande: »Liket blef först fördt till Foss, och stod om natten under backen söder om kyrkan. Han begrafdes i Foss kyrka, och hans lägerstad är midt på kyrkogolfvet; öfver grafven breddes en med fransar prydd matta, och han ansågs sedan för helig. Der han blef aflifvad och hans blod rann ned på jorden, sprang en källa upp och en annan under backen, hvarest hans lik stod öfver natten.« Båda dessa källor hafva intill våra dagar varit offerkällor. Ännu i början af 1700-talet funnos på gången i Foss kyrka murade grafvar, ur hvilka en stark vällukt doftade, då de öppnades, samt i hvilka man fann försilfrade metallkrucifix och stycken af förgylda ekkistor, måhända lemningar efter konungagriften, hvaraf numera ej något finnes qvar. Uti Foss pastorat finnas 3:ne sockenbibliotek. Foss sockenbibliotek förvaras uti det vid kyrkan belägna skolhuset, utgör omkr. 600 volymer och skötes af skolläraren derstädes. Utlåningen från alla sockenbiblioteken är fri från afgift, och böckerna begagnas mycket flitigt. Till bibliotekens vidmakthållande och förökande hafva hittills bränvinsmedlen blifvit använda, äfvensom en årlig kollekt uti kyrkorna är anslagen för detta ändamål.

Håby, annex. Dess äldsta namn är *Haugboeir*. Jordmånen är allmännast lermylla. De gårdar, som ligga närmast Stångenäs, hafva lera, och de i trakten omkring Kärnsjön sand. De sistnämnda hafva skog till husbehof, men för öfrigt är socknen alldeles skoglös. På den ljungbeväxta ås, som sträcker sig från Torp till Lorbergs by, hvarest den afbrytes af en liten torfmur, visar sig en ansenlig griftplats. På denna bys äfvensom sydvest om densamma ligga noga räknadt 111 grafhögar, af hvilka 9 hafva aflång skapnad. På Solbergs och Skådone egor förekomma en samling af 20 mindre grafkullar. Kyrkan, belägen utmed landsvägen, är en af landets minsta stenkyrkor. Murarne vittna om en hög ålder. Hon omändrades såsom de andra kyrkorna. Dess längd invändigt $31^1/_2$ aln. och bredd $11^3/_4$ aln. År 1868 skänktes till Håby kyrka af framl. mönsterskrifvaren C. P. Rathe en dyrbar och välljudande ringklocka, i följd hvaraf församlingen 1869 uppbygde ett torn, hvaruti så väl den nya som den gamla ringklockan uppsattes. År 1871 har brukspatron A. M. Koch på Torp på egen bekostnad bygt en nätt och prydlig sakristia vid kyrkans östra ända; och efter dessa förändringar har kyrkan fått ett ganska vackert utseende. Håby sockenbibliotek förvaras uti det nära kyrkan belägna skolhuset, utgör omkr. 300 vol. och skötes af skolläraren derstädes.

Svarteborg, annex. Svarteborgs och Tose socknar skola fordom hafva utgjort ett pastorat och innefattat den nordliga hälften af Tunge härad. Så mycket, som tillhör Tose socken, utgöres af en bördig slättmark, hvilkens jordmån är mylla på lerbotten och mergelartad grålera, och anses såsom den bästa i pastoratet. Detta gäller om trakten mot Berffendalen, Åhsgränsen kallad, samt den omkring gården Fjell. Nedanför Svarteborgs kyrka öppnar sig en vidsträckt slätt, som till betydlig del är uppodlad, och der jordmånen omvexlar mellan lermylla, mo- och sandjord. Ehuru hafre är hufvudsädet, sår man här dock icke ringa korn. Socknens namn skrifves i äldsta handlingar *Svartuborg*, och uppgifves såsom orsak till namnet följande händelse: der kyrkan står, höjde sig fordom en borg, hvarefter lemningar ännu igenfinnas uti Klockehagen på kyrkovallen, och den skall hafva burit namnet *Raneborg* efter sin höfding *Rane*, efter hvilken många minnen äro förvarade. Men märkvärdigast äro hans äfventyr med drottningen på Hudt i Tanum. Intagen af Ranes tapperhet skall denna Sköldmö erbjudit honom sin hand, som han ock låtsade sig vilja emottaga; men då bröllopet skulle försiggå, och då drottningen med sitt följe anlände till sin brudgums borg, hade han ångrat den ingångna förbindelsen och ridit ut på jagt. Förtörnad häröfver lät den försmådda drottningen storma och uppbränna borgen och yttrade, då hon red ifrån dess svarta, rykande ruiner: "Hittills har du hetat *Raneborg*, men hädanefter skall du kallas *Svarteborg*." När hon sedan hunnit till Köpstadsbacke gjorde hon halt vid en dervarande källa, aftog sin rustning och lade kronan på en sten. Denna sten i hvilken skall funnits en ringformig urgröpning är för icke längesedan bortförd. Sjelfva källan har varit en offerkälla och benämnes Godtakällan, såsom hon skall hafva blifvit kallad af drottningen, som fann dess vatten godt och svalkande. Under det den våldsamma brudskaran emellertid rastade här, framstörtade Rane, hvilken varsnat lågorna från sin brinnande borg och nu i vredesmod med svärdet klöf hufvudet på den stridssamma drottningen, hvarvid hennes kämpar togo till flykten, men upphunnos och nedhöggos på Stenehed, der en af Bohusläns skönaste minnesvårdar stå till minne af denna händelse. Drottningens lik fördes till hennes borg vid Hudt, hvarest den stora kullfallna stenen vid landsvägen påstås utvisa hennes graf. Rane skall vara begrafven uti en af de grafhögar, som ligga midt för Wessjö. Af socknens öfriga fornminnen må nämnas Slottsberget å Skåneröds egor och Boråserödsberget, frejdade genom i orten vidunderliga sägner. Ett historiskt minne eger socknen från 1657, då Danskarne här blefvo slagna af Harald Stake. Gården Blåsupp må här nämnas såsom Thorilds födelseort. Kyrkan är utvändigt 49 aln. lång, 21½ aln bred samt 11 alnar hög. År 1708 blef denna kyrka i det mesta ombygd och år 1727 målad

af Schönfeldt. Uti Svarteborgs kyrka är en dyrbar altartafla med symboliska bilder uti upphöjdt arbete och med rik förgyllning, troligen en antiqvitet från 1660-talet, samt renoverad 1727 och 1856, hvilken sistnämnda reparation kostade församlingen 600 rdr rmt. Uti kyrkan är insatt kung Ranes bild, uthuggen i sten. Kyrktornet är af trä och bygdt 1757. I detta hänger en klocka, gjuten 1618. De katholska antiqviteter, här förvaras, äro ett 5 aln. långt krucifix af trä och ett litet dylikt af ben, som står på altaret. Svarteborgs sockenbibliotek förvaras uti den vid kyrkan belägna sockenstugan, utgör omkr. 500 vol. och skötes af en bland församlingens skollärare.

Kyrkoherdar:

Herr ***Mauritius***, hvilken Ström nämner såsom förste reformerte pastor i Foss.

Herr ***Amund*** lefde vid slutet af slottsherrn på Bohus Claës Bildes embetstid eller 1540 till 1551.

Herr ***Christen*** var kyrkoh. under slottsherrarne Totts och Ulftands tid eller ifrån 1552 till 1566.

Herr ***Nils*** var kyrkoh. under slottsherrarne Henrik och Hannibal Gyllenstjernas tid; † 1595.

Mogens Jenssen, kyrkoh. 1595 till 1612 (Bexell: 1620.) Han red ut en dag i embetsärenden, men återkom icke; och man fick icke spörja, hvad ändalykt han tagit.

Jens Jenssen antog namnet *Nortman*, hitkom 1613 (Bexell: 1620), var son till den berömde lagmannen Jens Christensson och sjelf en lagkarl, ty under hela sin tjenstetid i Foss processade han oupphörligt med sina församlingsbor; var kyrkoh. till sin död 1646.

Peder Lauritzson, kyrkoh. ifrån 1647, † 1658.

Christoffer Ifversson, kyrkoh. ifrån 1660, † 1568.

Claus Nilsson, kyrkoh. ifrån 1669, † 1695.

Andreas Seth, kyrkoh. 1697.

Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Lars Eckersten, född i Bollebygd 1699. Fadren bonde. Prestvigd 1720, kyrkoh. 1726, gift med företrädarens enka, prost, † 1753.

Peter Grundell, kyrkoh. 1754.

Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor ***Arendt Grimberg***, född i Warberg 1730. Fadren handlande. Student i Greifswald 1749, fil. d:r och docent derstädes 1753, prestvigd och domkyrko-adjunkt i Göteborg 1758, kollega scholæ i Göteborg 1761, gymnasii-adj. 1764, lektor i Latin s. å., kyrkoh. här 1783, prost 1785, † 1797.

Theol. doktor *Magnus Lönberg*, född i Lindberg 1748. Fadren komminister derstädes. Student i Lund 1763, prestvigd 1775, fil. d:r i Lund s. å., docent vid Göteborgs gymnasium 1777, lektor i Filosofi 1779, lektor i Latin 1785, kyrkoh. här 1798, prost 1800, theol. d:r 1818, † 1830.

Fil. doktor *Carl Elof Ekman*, kyrkoh. 1831.

Se koutr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Gustaf Wilhelm Carlson*, kyrkoh. 1853.

Se kontr.-prost. i Wikornes södra kontrakt.

Komministrar:

Peder Gudeson Gädda, den förste kände komminister härstädes. Se kyrkoh. i Nafverstad.

Petrus Olai måste under Gyldenlöwsfejden öfvergifva sin beställning och flykta inåt Sverige, der han dog.

Hans Rasmusson Bruhn, komm. före 1701.

Se kyrkoh. i Näsinge.

Anders Åhlander, född 1662, prestvigd 1699, komm. 1701, † 1742. Han var 4 gånger gift.

Lars Fridlezins, komm. 1743. Se kyrkoh. i Hisbult

Laurentius Bruhn, student 1729, prestvigd 1736, komm. 1759, † 1764.

Johan Dahlström, student 1742, prestvigd 1750, komm. 1764, † 1765.

Peter Elfvendahl, adjunkt i Uddevalla, blef komm. 1768 och var den förste komminister, som hade boställe; † 1786.

Johan Lack, född 1752, student 1775, prestvigd 1779 till huspredikant hos general Winklerfeldt, komm. 1787, † 1800.

Johan Jacob Landberg, född i Foss pastorat 1770. Fadren gästgifvare. Student i Lund 1789, prestvigd 1795, komm. 1801, tillika sjukhuspredikant vid vestra arméens sjukhus på Bråland och Torp från åren 1808 till 1809, † 1844.

Emanuel Fagerström, född i Göteborg 1799. Fadren garfvare. Student i Lund 1819, prestvigd 1824, komm. 1845, † 1852.

Johan Fredrik Fast, komm. 1853.

Se kyrkoh. i Landvetter.

Fick af församlingsborne en minnesgåfva af 2 sockerurnor med inskription.

Carl Johan Granfeldt, född 1838 i Högås socken. Fadren hemmansegare. Student i Upsala 1862, prestvigd 1864, komm. 1872.

Predikoskyldighet enligt gammal häfd: pastor 2 predikodagar i Foss och Håby, samt den 3:dje i Svarteborg: komministern vice versa.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t den 25 april 1871.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen a) tertialtionde med 787 kubikfot 6 kannor 66 kubiktum korn, som fördelas efter 1694 års tiondesättning;

b) smörtionde med 18 centner 70 skålp. smör, som fördelas å de tiondeskyldiga hemmanen efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda gällande för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen tilltager; och

c) såsom ersättning för osttionde och ved 6 skålp. 62 ort smör utaf hvarje helt förmedladt, tiondeskyldigt mantal och i förhållande dertill för större eller mindre hemman.

§ 2.

För nedannämnda qvarnar erläggas årligen, så länge de i sitt nuvarande skick drifves, följande afgifter:

för Munkedals qvarn 4 kubikfot 7 kannor 25 kubiktum spanmål för hvarje par stenar;

för Möe, Brålands och Torps qvarnar 3 kubikfot 1 kanna 50 kubiktum spanmål för hvarje par stenar;

för Svinebacka qvarn 1 kubikfot 5 kannor 75 kubiktum spanmål för hvarje par stenar;

för Släckekärrs, Stensryrs och Rambergs qvarnar 1 kubikfot 1 kanna 82 kubiktum spanmål för hvarje par stenar; samt

för Grinås och Skrapelunds qvarnar 7 kannor 87 kubiktum spanmål, allt hälften råg och hälften korn, för hvarje par stenar.

För qvarnar, som framdeles anläggas eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

För andra verk och inrättningar betalas årligen en fjerdedels procent af den under nästföregående året till allmän bevillning uppskattade inkomsten.

§ 3.

I stället för dagsverken erläggas årligen 4 kannor 75 kubiktum korn af hvarje dagsverksskyldigt matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen dels 40 ort smör utaf hvar och en, som betalar mantalspenningar, och dels 1,075 rdr. som uttaxeras efter nästföregående årets fyrktalslängd, med undantag för de presterskapet för löneförmåner påförda fyrktal.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller komministern, som innehar bostället ett fjerdedels mantal Skogen, 300 kubikfot korn, 15 centner smör samt 500 rdr; samt

återstoden tillfaller kyrkoherden, som innehar pastorsbostället ett mantal Foss, åtnjuter afkomsten af mensalhemmanen ett mantal Prestgård och ett fjerdedels mantal Tosemarken, hvilka skola vara i författningsenlig ordning utarrenderade, samt fortfarande eger uppbära honom tillkommande ståndslor och landskyld.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra tillsammans omkring 7,690 rdr.

Pastorsboställe: Foss 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Håby 1/3 m., till Svarteborg 1 1/12 m.; socknebudsväg (i Foss och Håby) 1 mil.

Mensalhemman: Svarteborgs prestgård 1 ofm. hemm., **Tosemarken** 1/4 ofm. hemm. Af följande hemman njuter pastor landskyld: **Björed** 1/2 h., **Oxna** 1 h., **Närestad** 1 h., **Stene** 1 h., **Nedra Lycke** 1/2 h., **Torpet** 3/8 h., **Önnebacka** 1/8 h., **Liane** och **Kaserne** 1/8 h. Den utgår i malt, smör samt några obetydliga penningebidrag.

Enkesäte: Skådene 1 hemman i Håby.

Komministersboställe: Skogen 1/4 ofm. hemman i Svarteborg. Kyrkoväg till Foss 1 m., till Håby 3/4 m., till Svarteborg 1 1/16 m.; socknebudsväg (i Svarteborg) 1 mil.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade för hela pastoratet, lön: boställe **Vester Säteby** 1/4 hemman, 1/8 t:a korn af hvarje hemman, högtidsoffer samt offer vid barndop, vigslar och kyrkogångar, hvaraf äfven skall aflönas hjelpklockare i Svarteborg.

Folkskoleväsende.

Foss: 2 fasta skolor, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor, 10 mån. lästid. Lärarinnornas lön: hvardera 150 rdr och fritt vivre.

Håby: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola, 10 mån. lästid. Lärarinnans lön: 100 rdr och fritt vivre.

Svarteborg: 2 fasta skolor, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 3 småskolor, 10 mån. lästid. Lärarinnornas lön: hvardera 150 rdr och 100 rdr i ersättning för kost.

Sörbygdens Härad.

Krokstad med Hede och Sanne.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 97. Areal 59,709 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Krokstad 3,251, i Hede 1,781, i Sanne 1,293, tillsammans 6,325. Pastoratet är beläget från Uddevalla 4$^{5}/_{8}$ m., från Fredrikshall 6 m., från Göteborg 13$^{1}/_{8}$ mil. Adress: Tveten.

Detta pastorat består af en stor, på alla sidor af höga fjellryggar innestängd dal och utgöres af Sörbygdens härad, som i äldsta tider bar namuet *Saurboeja herad* efter den här belägna gården Sörby (Saurbaeir), hvilken då var en betydlig kungsgård och flera gånger omnämnes uti vår äldsta historia. De högsta bergen äro Hundskinnsknllen på Brattöfjellet och ett berg på gården Fjellas ntmark. Trakten är ganska vattenrik: Kärnsjön, märkvärdig för sina vackra omgifningar och sin fiskrikhet; dernäst är Sannesjön i Sanne socken den betydligaste. Orten, som med skäl räknas till fjellbygden, är oländig meu till större delen uppodlad samt en af de jemförelsevis bästa jagttrakter i Bohuslän. Jordbruket har här först i senare tider blifvit drifvet som hufvudnäring, men rätt skött lönar det äfven här odlarens möda. Häradet producerar mycket säd, dock mest hafre. Boskapsafvel — hvarpå äfven bilden af en oxe i häradets sigill anspelar — var förr jemte skogshygge den enda näringsgrenen.

Krokstad, moderförsamling, som fordom het *Krokstada*, upptager norra delen af Sörbygden. Mer än hälften af socknen tillhör Kynnefjellet, på hvilket ligga några enstaka, magra hemman. Uti den dalfördjupning, som betecknar Örekilselfvens eller Krokstadsåns lopp, består jordmånen af någorlunda god lera men på öfriga ställen mest af sandmylla. Hufvudsädet är hafre såsom öfver allt i häradet. Inom denna socken ligger det historiskt märkvärdiga Sörbo. Bland fornminnen må nämnas ett på Sandåkers moar stående, märkvärdigt monument, kalladt Gälhusugnen. Det består af resta hällar, som iunesluta ett rum, 5$^{1}/_{2}$ alnar långt och i nordöstra ändan 2$^{3}/_{4}$ alnar bredt. Åtskilliga här befintliga ättehögar utmärka sig för en i dessa nejder ovanlig storlek. Vid Krokstad sörgård ligger en sådan af 130 stegs omkrets och 30 stegs sluttningshöjd. Sysslehålet kallas en ugnslik grotta uti ett berg på Österbyns utmark. Dess öppning är ganska trång, men invändigt är hålau 7 alnar lång och nästan

af lika bredd. Det synes, som om menniskohand bidragit till dess danande; och man berättar, att en röfvare skall hafva uppehållit sig här, till dess han en julmorgon greps af kyrkofolk, hvilka ditlockades af en psalm, som röfvaren sjöng. Kyrkan är ombygd och invigdes den 15 nov. 1863. Uti trätornet hänger en klocka med årtalet 1614.

Hede, annex, het fordom *Heida* och omfattar södra delen af Sörbygden. Ungefär i socknens midt öppna sig några vackra dalar, som göra en behaglig brytning mot fjellen på vestra gränsen och mot den nakna, magra bergssluttning, som visar sig söderut. Rådande jordmån är sand och myrjord. Endast dalgångarna hafva lermylla. Få hemman sakna husbehofsskog, flera ega till afsalu. Stora och goda skogstrakter tillhöra gårdarne Brattön, Olsbo, Sandåker, Kråkhult och Wattneröd m. fl. Bland sägner och fornminnen förekomma bland annat vid Torp och Sörbo i gränsen mellan Hede och Krokstads socknar många fornminnen och grifter samt en upprest stenvård. Högarne, som ligga spridda dels i den s. k. Sörbohagen och dels i Torps gärde och trädgård samt på den ljungbevuxna sandås, som ifrån Torp sträcker sig vesterut och bär det märkvärdiga namnet Sköldungsbackar, äro nu till antalet 86, men ursprungligen voro de flere. Hede kyrka, af trä och med torn, upptimrades år 1727 samt är belägen vid häradsvägen. Den håller 26¼ aln. i längd, 14¼ aln. i bredd samt 7¼ aln. i höjd. Kyrkan eger en klocka, gjuten 1733. I kyrkan finnes en madonnabild af ek samt en uråldrig dopfunt af täljsten.

Sanne, annex. Denna lilla socken, som fordom kallades *Sandarüd*, innehåller föga öfver ⅓ qvadratmil af häradets östra bergstrakt. De hemman, hvilka här finnas, äro till sin odlingsjord temligen inskränkta, då trakten mest består af fjell, sjöar och skogar. Jordmånen är undantagsvis lera, eljest mylla och sand; husbehofsskog finnes till en liten del. Af de få ålderdomsminnen, som påträffas i denna aflägsna bygd, märkas några ättekullar m. m. En klyfta uti Borgås, ett högt och skogbevuxet berg vid Ed, är befäst med en mur af 50 alnars längd, men öfriga, ännu mer tillgängliga punkter af samma berg sakna försvarsverk. Få landskyrkor torde kunna framvisa ett så intagande läge som Sanne kyrka. Omgifven af barr- och löfskogar, som kläda det brutna landskapet, höjer hon sig majestätiskt öfver den natursköna Sannesjöns stränder. Hon är för tjugo år sedan nybyggd af sten — den gamla var af trä — och är den första kyrkobygnad, som blifvit utförd af en äldre bonde, hvilken sedan tillsammans med sin son bygt flera landtkyrkor. I tornet hänga 2 små klockor, den ena är från katholska tiden, den andra har årtalet 1777.

Kyrkoherdar:

Nils Pors. En fornhandling upplyser, att han var kyrkoh. här år 1575.

Pehr Udbenii var en kort tid kyrkoh. här.

Nils Bagge. Om honom berättas, att han mördades af en bonde vid ett barnsöl på gården Långön. Orsaken dertill skall hafva varit, att presten vid sjelfva gästabudstillfället gifvit bonden några stickord, syftande på ett gängse rykte om dennes förhållande till sin grannes hustru. Mördaren, som efter illgerningen flydde till skogarne, blef slutligen genom sin olyckskamrats förräderi ertappad och rådbråkad vid Hajumsbro.

Anders Wingård. Om hans lefnadsslut anföres följande: En påskmorgon skulle gubben rida till Hede kyrka. Midt under vägen mötte honom två trollpackor, ridande den ena på prestens oxe och den andra på en varg samt åtföljda af en orkan, som så nära hade kastat honom af hästen. Utan vidare äfventyr hann han likväl lyckligt fram och besteg predikstolen. Men då han derifrån berättade församlingen sitt möte med gummorna, fyldes kyrkan af ett hårdt väder, som omhvärfde presten med en sky af dam. Han blef strax mållös och dog på tredje dagen derefter 1642. Ifrån honom härstammar vingårdska slägten.

Didrich Achenius var lika illa ute som hans företrädare, ty då han en söndag red till Sanne kyrka fjellvägen förbi Löfveryd, såg han en trollpacka — just en af dem, som förgjort hr Wingård — tjärna smör i bäcken. Presten höll ett skarpt föredrag emot detta sätt att tjärna smör, men råkade på hennes föranstaltande att komma så nära bäckbrädden, att både han och hästen störtade i vattnet och hade säkerligen omkommit, om icke hans gamle klockare i nödens stund räckt honom ett trofast handtag. Achenius blef kyrkoh. här 1646. Förgifven i färsköl år 1680. Han var gift med enkan efter båda sina företrädare.

Jochum Plate, kyrkoh. 1680, † 1708.

Bernhard Plate, företrädarens broder, var förut regem.-pastor vid Bohusläns gröna dragoner, kyrkoh. här 1709, † 1714.

Bengt Dahlberg, komm. i Uddevalla 1708, förut regem.-pastor, kyrkoh. här 1715, † 1726.

Peter Swantesson Höök, född 1689 i Upland. Fadren ryttmästare. Student i Upsala 1702, började studera juridik 1714, började åter studera theologi 1716, kollega vid S:t Catharina skola i Stockholm s. å., förrättade bönestunderna i Drottninghuset 1718, prestvigd 1721, nådårspredikant i S:t Clara och Olofs församlingar s. å., regem.-pastor vid

Bohusläns dragoner 1723, domkyrko-adjunkt i G:borg 1724, huspredikant på kastellgården hos riksr. *Thure Bjelke* 1727, kyrkoh. här 1728, † 1756. Han har med sina medicinska kunskaper mycket gagnat och var känd för utmärkt konstfärdighet i musik och miniatyrmålning.

Johan Apelberg, född i Warberg 1708. Fadren handlande. Student i Lund 1728, prestvigd 1732, komm. här 1734, kyrkoh. 1757, † 1782.

Andreas Winterkorn, född 1724. Fadren vågmästare. Student 1744, prestvigd 1751, komm. här 1764, v. pastor 1776, kyrkoh. 1782, † 1786.

Bernhard Olaus Wessman, född i Warberg 1741. Fadren rådman. Student 1760. prestvigd 1768, v. pastor 1778, e. o. bat.-predikant vid Westgötadals regemente 1780, komm. här 1783, kyrkoh. 1787, † 1792.

Fil. doktor ***Carl Fredrik Bering,*** född i Kongelf 1750. Fadren löjtnant. Student 1767, fil. d:r i Greifswald 1771, prestvigd 1773, e. o. esqu.-predikant 1776, regem.-pastor vid Bohusläns regemente 1777, kommenderad med regementet till kriget i Finland 1789, var der i 2 år, kyrkoh. här 1793, fältprost 1802, † s. å.

Hans Christian Hummel, född i Eldsberga pastorat 1758. Fadren kyrkoh. i Fjärås. Student i Lund 1777, prestvigd 1781, e. o. bat.-predikant vid k. salzaska regem. och aftonsångspredikant vid garnisonsförsamlingen i Göteborg 1782, tillika informator vid frimurarebarnhuset i Göteborg 1790—1800, ord. bat.- och slottspredikant på Ny Elfsborg 1792, regem.-pastor vid k. stedingkska regem. 1793, kommenderad med regem. på skärgårdsflottan 1801, vid regem. reduktion komm.-adjunkt vid domkyrkan s. å., kyrkoh. här 1803, fältprost 1810. Vid 2:ne tillfällen var han nära att förlora lifvet: 1785 nedkörde han i en vak på Göta elf vid Gamla varfvet, hvarvid han förlorade dräng, häst och släde; sjelf fick han under armarne ett isstycke, hvarpå han uppehöll sig 15 à 20 minuter, tills han genom nödrop kallat 2:ne personer till räddning. Den 15 april s. å., då han skulle återgå från Ny Elfsborg till Göteborg, föll han genom den svaga isen, men blef äfven då lika underbart räddad. † 1819.

Fil. doktor ***Johan Palmborg,*** född i Uddevalla 1782. Fadren häradshöfding. Student i Upsala 1801, fil. d:r derstädes 1809, v. kollega vid Uddevalla skola s. å., rektor vid samma skola 1809, ord. kollega 1810, prestvigd 1813, pedagog i Marstrand 1815, kyrkoh. här 1820, † 1833.

Lars Magnus Bromander, kyrkoh. 1835.

Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Severin Wilhelm Ingman, född i Gällstad 1808. Fadren komm. i Askim och Frölunda. Student i Lund 1828

och i Upsala 1830, prestvigd 1831, v. pastor i Fässbergs prebende 1838, v. pastor 1839, past.-examen 1849, kyrkoh. här 1861, † 1866.

Gustaf Leonard Dahl, född i Göteborg 1801. Fadren bryggare och brukspatron. Student i Upsala 1817 och i Lund 1822, prestvigd 1825, komm. här 1830, kyrkoh. 1867.

Komministrar:

Börje Borgsten, komm. 1709. Före denna tid var här ingen komminister, utan kyrkoherdarne måste upprätthålla gudstjensterna i alla tre kyrkorna. † 1733.

Johan Apelberg, komm. 1734. Se kyrkoh. härstädes.

Lars Bagger, född 1716, student 1738, prestvigd 1743, komm. 1757, † 1764.

Andreas Winterkorn, komm. 1764. Se kyrkoh. härstädes.

Bernhard Olaus Wessman, komm. 1783. Se kyrkoh. härstädes.

Severin Angerman, komm. 1788. Se kyrkoh. i Breared.

Carl Magnus Holmström, född i Warberg 1772. Fadren bagare-ålderman. Student i Lund 1793, prestvigd 1798, komm. 1805, v. pastor 1823, † 1829.

Gustaf Leonard Dahl, komm. 1830. Se kyrkoh. härstädes.

Henrik Berg, komm. 1868. Se kyrkoh. i Nafverstad.

Komministerstjensten f. n. vakant.

Enligt kongl. maj:ts nådiga resolution af d. 18 maj 1866 är ny komministerstjenst inrättad inom

Samne församling.

Johan Henrik Rosenius, född i Roasjö 1829. Fadren torpare. Student i Lund 1855, prestvigd 1859, komm. 1867.

Predikoskyldighet: pastor 2 predikodagar i moderkyrkan och den 3:dje i Hede; komministrarne vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 18 maj 1866 i följd af förslag d. 21 okt. 1863.

§ 1.

„Till presterskapets aflöning utgöres årligen:

a) såsom ersättning för tertialtionde 500 kubikfot 8 kannor 30 kubiktum korn, som utgår af hemmanen enligt 1694 års tiondesättning;

b) i stället för komministers spanmålslön 1 kubikfot 5 kannor 75 kubiktum korn för hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande derefter för mindre hemman;

c) såsom smörtionde 12 centner 45 skålp. smör, efter den fördelning på hemmanen, som församlingarne ega att å kyrkostämma fastställa för den tid denna lönereglering är gällande;

d) i stället för osttionde och ved 6 skålp. 60 ort smör af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande derefter af mindre hemman;

e) af qvarnar och sågar samt andra verk och inrättningar, så länge de drifvas, $^1/_2$ procent af nästföregående årets bevillningstaxeringvärden;

f) af enhvar utaf gemenskapen vid indelta krigsmakten, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter gällande markegångspris, med undantag för de år, då knekten är utöfver 4 månader till tjenstgöring kommenderad;

g) af torpare samt arbetsföre backstugusittare och inhyseshjon och deras vederlikar såsom ersättning för dagsverken 5 kannor 40 kubiktum korn för hvarje matlag; samt

h) i stället för offer och jura stolæ 40 ort smör af hvarje mantalsskrifven person och 7 öre för hvarje fyrk af enhvar, som fått sig sådan påförd, med undantag af presterskapet för deras löner och boställen.

§ 2.

Förutnämnda löningsmedel skola sålunda fördelas att

Komministern i Hede församling, hvilken till boställe erhåller nuvarande enkesätet $^1/_4$ mantal Ahlsbo, som af församlingarne skall med erforderlig åbyggnad förses, bekommer 170 kubikfot korn, 5 centner smör och 125 rdr;

Komministern i Sanne församling, hvilken till boställe erhåller enkesätet $^1/_2$ mantal Prestbol, som jemväl af församlingarne förses med erforderlig åbyggnad, undfår 260 kubikfot korn, 7 centner smör och 190 rdr; samt

Kyrkoherden, hvilken innehar pastorsbostället 1 mantal Krokstad och fortfarande åtnjuter hittills utgående räntor af skatteköpta mensalhemman, bekommer återstoden.

Nuvarande komministern eger, så länge han vid tjensten qvarstår, åtnjuta den i 1 § mom. b) här ofvan bestämda spanmålslön och sina öfriga hittills utgående förmåner, hvaremot, under denna tid och intill dess löneregleringen kan i sin helhet tillämpas, de i samma § mom. b) stadgade afgifter för offer och jura stolæ skola utgöras med endast 30 ort smör af hvarje mantalsskrifven person och 5 öre för hvarje fyrk.

Sedan komministern i Hede församling tillträdt hemmanet Ahlsbo, blifver nuvarande komministersbostället $^1/_4$ mantal Torp enkesäte.

§§ 3 och 4

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1867.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra 4,930 rdr.

Pastorsboställe: Krokstad 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Hede $^5/_8$ m., till Sanne $1^1/_8$ m.; socknebudsväg $2^1/_2$ mil.

Mensal- och Annexhemman finnas numera icke. Mensalhemmanen, som utgjort $4^1/_8$ hemm., äro alla köpta till skatte men betala s. k. mensal till pastor med 3 Lisp. smör, $1^{11}/_{16}$ t:a malt, en bock, 5 skålp. ål och 6 rdr $12^1/_2$ öre taga.

Enkesäte: Torp $^1/_4$ hemm. och **Trogeröd** $^1/_4$ mtl.

Komministersboställe för komm. i **Hede: Adelsbo** $^1/_4$ hemm. Kyrkoväg till Krokstad $^3/_4$ m., till Hede $^1/_{16}$ m., till Sanne $1^1/_2$ m.; socknebudsväg 1 mil.

Komministersboställe för komm. i **Sanne: Prestbol** 1/2 hemm. Kyrkoväg till Krokstad 1 1/8 m., till Hedo 1 1/2 m.; socknebudsväg 1/2 mil.

Krokstad: Klockarens lön: 1/8 t:a korn af hvarje helt hemman samt offer vid de stora högtiderna och vid bröllop.

Hede: Klockarens lön såsom i Krokstad.

Sanne: Klockarens lön lika med den i de andra församlingarna.

Folkskoleväsende.

Krokstad: 2 flyttbara skolor, f. n. flyttande mellan 4 rot. hvardera, 40 veckors lästid. Skollärarnes lön: 600 rdr hvardera i ett för allt. 4 småskolor, 5 rot. i hvardera, 40 veckors lästid. Lärarinnornas lön: 75 rdr hvarje och fri kost.

Hede: 1 flyttbar skola, 3 rot, 40 veckors lästid. Lärarens lön: 600 rdr. 2 småskolor, 5 rot i hvardera, 40 veckors lästid. Lärarinnornas löner som i Krokstad.

Sanne: 1 flyttbar skola, 3 rot., 40 veckors lästid. Lärarens lön: omkring 600 rdr. 2 småskolor. Lärarinnornas löner som i Krokstad.

Stångenäs Härad.

Bro med Brastad och Lyse samt Köpingen Lysekil.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 130 7/8. Areal 47,467 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Bro 2,782, i Brastad 1,945, i Lyse 2,157, i Lysekil 957, tillsammans 7,841. Pastoratet är beläget från Uddevalla 4 m., från Strömstad 7 m., från Göteborg 12 1/2 mil. Adress: Uddevalla.

Stångenäs härad eller Bro pastorat benämndes fordom *Stånganes* och någon gång *Stångir* och utgöres af den stora landtunga, som ifrån norr, der den sammanhänger med Tunge härad, utskjuter emellan Åby- och Gullmarfjordarne. I söder intränger den vackra och fiskrika Brofjorden, emellan hvilken och Åbyfjord en hög, till en del skogbevuxen bergsrygg bildar en milslång smal landtudde, benämnd Herrenäset. Ännu längre mot söder ingår en mindre hafsvik, Trälebergskilen, som skiljer norra sidan af den skarpa udde, uti hvilken Stångenäset slutar sig. Orten är ganska bergig. Genom häradet gå 2:ne dalar af större betydenhet: den natursköna Brodalen, hvilken har en längd af nära en mil, samt Fidje hedar. Bland berg utmärker sig Hallindskulle för sina branta väggar och sin besynnerliga form. Dess höjd öfverträffas dock af den vester derom belägna Gröfskullens, hvilken är den högsta punkt i häradet. Skog saknas, men

torfmossar förekomma. Hufvudnäringen är jordbruk; fiske idkas endast af några i Lyse socken, men sjöfarten är betydlig. Häradet för i sitt sigill 2 långor.

Bro, annex. Denna socken inbegriper häradets norra del jemte Herrenäset. Tvenne betydande fjellåsar, som förena sig vid gränsen mot Tunge härad, innestänga den vackra Brodalen. Denna dal, som eger en jordmån af grålera, lermylla samt någon moss- och jäsjord, är ganska bördig och uppodlad. Utmed Färlöfskilen — såsom den nordligaste grenen af Gullmaren benämnes — samt utmed sistnämnda fjords stränder öppna sig ock några mindre dalar med bördig jord; men på de gårdar, hvilka ligga spridda i bergstrakterna, äro hvitlera, sand- och femjord rådande. Skogarne äro myeket medtagna, och icke 1/4 af hemmanen ega husbehofsskog. Bland historiska minnen från äldre tider må nämnas, att det var vid Färlöf, konung Harald Gille på larsmesso-afton 1134 blef besegrad af konung Magnus blinde, hvilken tillfogade honom ett stort nederlag och tvang honom flykta till Danmark. En myckenhet forulemningar finnas i socknen. Under det närbelägna Brofjellet står en vördnadsbjudande ek med namnet Domare-eken. Denna berättas hafva fått sitt namn deraf, att forntidens domare i orten i skydd af dess lummiga krona der fortsatt sina göromål, då oväder hindrat dem att sitta på tingshögen. I denna socken är bland egendomar att märka Wese säteri, som fordom egts af amiral Strömstjerna, död 1730, hvars vapensköld och graf finnas i kyrkans kor. Kyrkan är af sten, håller invändigt 40 aln. i längd och 18 aln. i bredd samt 14 1/2 aln i höjd, blef tillbygd 1699 samt är rymlig och ljus. Invid kyrkans vestra gafvel är uppbygdt ett trätorn. En saga berättar, att kyrkan är murad af en Tippel Thure, som af förtviflan öfver att se sin kärlek till en adlig tärna på Broberg icke besvarad skall hafva gjort ett dödande språng från murställningen under utrop: "Efter jungfrun i Bure ej vill ha Tippel Thure, så skall jungfrun i Bure aldrig mer få se Tippel Thure." Kyrkau består af ett långhus med femsidigt kor i öster. Orgeln, 6-stämm., bygdes 1853 af Söderling. I tornet hänger en kloeka med årtalet 1748. Brastad är moderkyrka, men med pastorsboställets förläggning inom Bro soeken undergiek pastoratet namnförändriug.

Brastad, moderförsamling, intager mellersta delen af Stångenäs härad och kallades i äldre tider *Bragasaêtr*, hvarom inbyggarnes benämning i dagligt tal "Brasättingar" ännu erinrar. Denna socken utgöres egentligen af en stor bergsplatå, som med branta väggar bryter sig mot Brofjorden. Trakten är naken och ful, och ögat besväras här och der af skarpa moar, hvilka icke kunna odlas. En större högslätt öppnar sig omkring kyrkan. Skogstillgång saknas undantagandes på säteriet Holma, hvartill hör det i Gullmaren belägna, vackra och skogbevuxna stora Bornö,

det enda fideikomiss i länet. Hufvudnäringarna äro åkerbruk och boskapsskötsel. Socknen eger en ovanlig rikedom på olika slag af fornlemningar, i synnerhet hällristningar. I Brastad finnas 3 dyrhus, som äro väl bibehållna; grafhögar på Immestads och Hedemark till ett stort antal på hvardera stället. Kyrkan, som är grundmurad, anses ännu såsom moderkyrka i pastoratet. Hon består af skepp och ett mindre, fyrkantigt kor samt ett stentorn af 23 alnars längd, hvilket blifvit uppfördt i stället för det, som år 1801 nedramlade. I tornet hänga 2 klockor, den ena ny; den andra, gjuten 1772, har den besynnerliga påskriften: Die jungfer Charlotta.

Lyse, annex, gränsar i norr till Brastad och omgifves föröfrigt af hafvet. Dess äldsta namn är *Lysa.* Socknen består af 2 mindre halföar, hvilka åtskiljas af en smal hafsvik, Trälebergskilen, och hvaraf den vestra i gamla handlingar kallas Gränsen och den östra ännu Gullmarsskogen. En stor, uppodlad men vattensjuk dal, Fidje hedar, genomskär socknen, hvars odlingsjord föröfrigt ligger i små, bördiga dälder emellan de gråa, nakna klipporna. Gårdarne äro skoglösa. Fiske idkas såsom binäring af jordbrukarne och sysselsätter jemte sjöfart den på hit hörande öar, såsom Kornöarne m. fl., bosatta befolkningen. Fornlemningar finnas till myckenhet: en mängd hällristningar, dock utan märkvärdighet. Bergshöjderna täckas öfver allt af kiströr. En myckenhet grafkullar från brännåldern ligga kringspridda öfverallt. Den enda här bibehållna fornsägen af vigt omtalar ett slag på Fidje hedar, der en hop landstigna Danskar blifvit nedergjorda af "Axel, skön Valborgs brudgum," hvilken äfvenledes sjelf här fick sitt banesår. Kyrkan nybygdes 1851 samt invigdes d. 7 nov. 1852 och är ljus och vacker. Det gamla trätornet qvarstår men är påbygdt samt har en klocka med latinsk inskrift och årtalet 1613.

Lysekil, kapellförsamling, köping sedan 1836, är belägen uti Lyse socken på yttersta udden af Stångenäs. Detta samhälle, som lär härleda sitt ursprung från det stora sillfisket i senare hälften af 17:de århundradet, drifver för närvarande en icke obetydlig handel samt idkar sjöfart på utrikes orter. Köpingen har en förträfflig hamn, inlopps-tullkammare, postexpedition, telegraf, apotek, gästgifveri samt 2 konsulat-agenturer. Den är ock bekant som badort och mycket besökt. Har ångbåtskommunikation med Göteborg, Strömstad, Uddevalla och Fredrikshall. Badinrättningen anlades 1847. Kapellkyrkan, af trä, är belägen på ett kort afstånd från köpingen och uppbygdes 1797. Den håller 42 aln. i längd, 17 i bredd och 13 i höjd och har i senare tider blifvit försedd med ett prydligt trätorn. Hon undergick för några år sedan en betydlig reparation, så att hon nu är både ljus och vacker. I tornet hänger 1 klocka.

Kyrkoherdar:

Herr *Björn Ulfsson,* hvilkens liksten ligger i Bro kyrkas korgolf, och hvilken (på grund af hans derå utsatta titel, Dominus, som i medeltiden nästan uteslutande gafs åt män af audliga ståndet) torde kunna räknas bland kyrkoherdarne i Bro.

Herr Petrus, kyrkoh. 1523 och var det i 40 år.

Herr Martinus, kyrkoh. 1563, var här i 48 år.

Herr Andreas, kyrkoh. 1611.

Simon Matiæ, kyrkoh. 1767.

Olaus Andræ, kyrkoh. 1659, † 1675.

Ove Norrman, † 1678.

Ove Henriksson Tegner, född 1644, student i Köpenhamn och Wittenberg, prestvigd i Karlstad 1667, kyrkoh. i Spekeröd 1672, fick Bro pastorat af fältmarsk. Rutger v. Ascheberg 1679; meu måste betala det bra (Ströms annot.) † 1702.

Andreas Bornander, kyrkoh. 1702.

Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Jonas eller *Josias Zachrisson,* student 1729, prestvigd 1735, komm. och nådårspredikant i Uddevalla 1738, kyrkh. här 1751, † 1764.

Fil. doktor *Birger Dahlin,* född i Strömstad 1718. Fadren amiralit.-bokhållare. Student i Upsala 1742, prestvigd till huspredikant hos presidenten baron Broman, pastor vid spensiska regem. i Stralsund 1749, fil. d:r i Greifswald 1752. bevistade 1757 kriget emot Preussen samt belägringen vid Demmin tillika med stadens och fästningens öfvergång, blef 1759 preussisk krigsfånge men genast frigifven, tjenstgjorde vid fält-lazarettet s. å., fältprost 1762, kyrkoh. här 1765, gjorde 1780 under en ridt fall af hästen och sökte sedan förgäfves att återvinna helsan; † 1787.

Erik Hans Lindgren, född i Stockholm 1755, student i Upsala 1774, prestvigd 1782, hofpredikant 1787, kyrkoh. här 1788, prost 1793, riksdagsman 1800, afsade sig past.-embetet och återtog sin förra hofpredikantstjenst i Stockholm 1803 på grund deraf, att församlingsborne vid tiondens aflemnande ville begagna det fyrkantiga måttet i stället för det runda, arrenderade dock detta pastorat 1804, afflyttade till Stockholm 1805; var i allo ett konstigt hufvud; † 1812.

Fil. doktor *Olof Adolf Kamp.* född i Strömstad 1759. Fadren handlande. Student i Lund 1778, fil. d:r derstädes 1784, kollega vid Uddevalla skola 1785, förestod rektoratet från 1786 till 1788, prestvigd 1787, rektor vid skolan i Laholm 1792, rektor vid skolan i Uddevalla 1797, kyrkoh. här 1805, prost 1810, † 1829.

Carl Adolf Thudén. kyrkh. 1830.

Se kontr.-prost. i Wikornes södra kontrakt.

Komministrar:

Hans Refsal, † 1719.

Wilhelm Filman, född 1694, komm. 1721, † 1739.

Bengt Borg, född 1709, student 1732, prestvigd 1738, komm. 1740, † 1770.

Wilhelm Fredrik Borgström, född 1748, student 1762 prestvigd 1769, komm. 1772, drunknade en söndag under färden till Lysekil 1788.

Magnus Ekekrantz, född i Småland 1748, prestvigd 1776, komm. 1790, † 1801.

Carl Magnus Otterdahl, född i Grimethons pastorat 1775. Fadren kronolänsman. Student i Lund 1797, prestvigd 1800, komm. 1801, † 1808.

Olof Wilhelm Börjesson, född i Göteborg 1783. Fadren glasmästare. Student i Lund 1804, prestvigd 1808; komm. 1811, † 1867.

Nils Andersson Lindblom, född i Weddige 1817. Fadren bonde. Student i Lund 1845, prestvigd 1848, kapellpredikant å Grundsund 1850, komm. 1868.

Predikoskyldighet efter gammal häfd: pastor hvar 4:de predikodag i Lyse och Lysekil, då komministern predikar i Bro och Brastad.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 6 mars 1868 i följd af förslag d. 15 juli 1864.

A *Bro, Brastads och Lyse församlingar.*

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af hemmanen, såsom ersättning för tertialtionde, smörtionde, ost och ved, 564 kubikfot korn och 14 centner 80 skålpund smör, som fördelas efter nu gällande tiondelängder.

§ 2

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 3.

Torpare, backstugusittare och inhysesbjon samt deras vederlikar, hvilka icke äro för fattigdom befriade från utgörande af kronoutskylder, skola årligen erlägga en riksdaler för hvarje matlag.

§ 4

I öfrigt utgöres årligen 2,175 rdr, hvilka sålunda utgå, att

näringsidkare, handtverkare, sjömän, fiskare, båtskeppare och qvarnegare, hvilka icke äro uppförde i fyrktalslängden, erlägga 1 riksdaler för hvarje person eller hushåll;

hvar och en mantalsskrifven person, som fyllt 18 år och betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, erlägger 25 öre; och

återstoden fördelas å alla, som utgöra allmän bevillning enligt andra artikeln i bevillningsförordningen, i förhållande till det hvar och en af de betalningsskyldige påförda fyrktal.

Husfäder och husbönder ansvara för de afgifter, som enligt ofvanstående stadganden åligga deras barn och tjenare.

B. *Lysekils församling.*

§ 5.

Till presterskapets aflöning utgöres årligen 900 riksdaler på det sätt, att hvarje mantalskrifven person, som fyllt 17 år, betalar 50 öre; skolande husbönder ansvara för sina lagstadda tjenares och föräldrar för hemmavarande barns afgifter;

hvarje hushåll erlägger 2 riksdaler 50 öre;

ogifta handlande, sjömän, handtverkare, gesäller, arbetskarlar och deras vederlikar hvilka uppnått 21 års ålder och icke äro tjenare, betala 2 rdr 50 öre hvar;

hufvudredare för fartyg betalar 10 öre för hvarje nyläst af fartygets drägtighet; och

återstoden fördelas å alla, hvilka erlägga bevillning till staten efter 2 artikeln i bevillningsförordningen för inkomst af kapital eller arbete, i förhållande till den hvar och en af de betalningsskyldige påförda bevillning af nämnda beskaffenhet.

Gemensamma bestämmelser.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel skall

komministern, som innehar bostället $^1/_2$ mantal Lassehaga, erhålla 150 kubikfot korn, 5 centner smör samt 1,160 riksdaler; och

återstoden tillfaller *kyrkoherden*, hvilken innehar pastorsbostället 1 mantal Bro och fortfarande eger uppbära den honom anslagna landskyld.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. d. 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konventionen, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra tillsammans omkring 5,500 rdr.

Pastorsboställe: Bro 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Brastad $^1/_2$ m., till Lyse $1^1/_2$ m., till Lysekil 2 m.; socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Mensalhemman: Presttorp, skatteköpt 1850, betalar i årlig städja $2^3/_4$ t:a malt samt 7 rdr.

Enkesäte: Bua 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Lassehaga $^1/_2$ ofm. hemm. rusthåll, inköpt af församlingen till boställe 1802. Kyrkoväg till Bro $1^1/_4$ m., till Brastad $^3/_4$ m., till Lyse $^3/_8$ m., till Lysekil 1 m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Bro och Brastad: Klockare-, Orgelnist och Kantorstjensterna förenade, lön: $^1/_8$ t:a korn på hemmanet samt 3 högtidsoffer.

Lyse och Lysekil: Klockare- och Kantorstjensterna förenade, lön: lika som i Bro och Brastad.

Folkskoleväsende.

Bro: 2 flyttbara folkskolor. 6 rot., 8 mån. lästid. Skollärarnes löner: 500 rdr och bostad hvardera. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 200 rdr hvardera.

Brastad: 1 flyttbar skola, 5 rot., 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 200 rdr hvardera.

Lyse: 1 flyttbar skola, 5 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr och bostad. 3 småskolor. Lärarinnornas löner: hvardera 100 rdr och fritt vivre.

Lysekil: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön 550 rdr och bostad. 1 småskola. Lärarinnans lön: 200 rdr.

Sotenäs Härad.

Tossene med Askum och Berffendal samt Kongshamn eller Gustaf Adolfs kapellförsamling.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 103. Areal 30,179 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Tossene 2,846, i Askum 2,322, i Berffendal 729, i Kongshamn 1,143, tillsammans 7,040. Pastoratet är beläget från Uddevalla $4^3/_4$ m., från Göteborg $13^1/_8$ mil. Adress: Uddevalla.

Detta pastorat utgöres af den nordligaste af de tre stora halföar, som med sydvestlig riktning utskjuta ifrån Bohusläns mellersta kust. Sammanhängande i norr med Qville, Tunge och Sotenäs härad omgifves det i vester af den för seglaren farliga Soten och i öster af den natursköna Åbyfjorden. Den delen af pastoratet, som förenar halfön med fasta landet, är skogbevuxen och en af de naturskönaste orter i Bohuslän; men det öfriga eger ett i allmänhet ödsligt utseende och består af en naken bergmassa, som höjer sig mot östra stranden. Högsta bergspunkterna äro Nilsberget vid Åbyfjorden och Vetteberget söder om Askums kyrka, hvilket i likhet med Sotebonde på venstra stranden tjenar sjöfarande till rättelse. Ibland det till större delen skoglösa pastoratets förmåner är hufvudsakligast en rik tillgång på bränntorf. Jordbruket är den enda näringsgrenen uti Berffendals och större delen af Tossene socknar; men i Askum sysselsätter sig folket ganska mycket med fiske. Tossene pastorat utgör Sotenäs härad, hvars sigill är en fisk af flundreslägtet.

Tossene, moderförsamling, hvars forna namn var *Thyssena* eller *Thossina*, är belägen mellan Askum och Berffendals socknar. Midt i socknen öppnar sig en betydlig. odlad slätt, kallad Valla hedar. Men för öfrigt äro odlingarna kringspridda bland bergen, mellan hvilka här och der ödsliga ljungmoar sträcka sig. Skälsand och skällera träffas flerestädes i ovanligt rikhaltiga lager. Endast socknens nordöstra hörn är bevuxet med någon fastän

obetydlig barrskog. Jordmånen omvexlar med lermylla och mojord. Denna socken likasom Askum är ganska rik på fornlemningar från hednatiden, såsom hällristningar, grafkistor och stenvårdar m. m. Här ligger hvitfeldtska donationsgodset säteriet Åby, som likt en riddarborg höjer sig på en klippbrant vid Åbyfjorden. Det skall fordom hafva varit kungsgård, och sagan nämner ibland dess egare en konung Olof, förmodligen Olof Haraldsson Kyrre, hvilken egde stora gods i Bohuslän. Kyrkan är nybygd samt invigd 1865. Ifrån katholska tiden förvaras här ett större krucifix af trä och en urgammal dopfunt. Kyrkans enda klocka har årtalet 1631.

Askum, annex, som fordom kallades *Askheimr*, innefattar södra delen af halfön. Denna landsträcka har ett ödsligt, ökenlikt utseende: låga, af vattnet och hafsvindarne slätslipade bergskullar höja sig bakom hvarandra i en tröttsam sträckning ifrån Grafverna till Sotehufvud och Åbyfjorden. Jorden är utmärkt bördig, i synnerhet i den dalsträckning, som kröker sig mot söder ifrån Askums kyrka; men hemmanen äro i anseende till vidden af sin odlingsbara jord de minsta i länet. Alla äro skoglösa och sakna odlingstillfällen och tillräckligt mulbete men ega någorlunda god tillgång på bränntorf. Jordmånen är mestadels lermylla, mångastädes på mergelbotten. Utom jordbruk idka inbyggarne stort fiske. Öarna Malmön och Tryggön höra till detta pastorats skärgård, hvaraf större delen ligger i denna socken. Utom dessa öar, som äro de största, finnas flera mindre: Smögen, Hållö m. fl. En myckenhet fornlemningar och märkvärdiga ställen finnas här. Kyrkan, af sten, är belägen på en höjd vid häradsvägen samt håller 57 aln. i längd, 15 aln. i bredd och 20 aln. i höjd och uppfördes år 1708 på grundvalen af en äldre. Den enda märkvärdighet, kyrkan eger, är en likaså gammal som väl arbetad dopfunt af täljsten. Under koret hvilar simmingsköldska slägten. Kyrkans enda klocka, gjuten 1768, hänger i en liten klockstapel och har följande vers:

Kommer efter detta ljud
Att försonas med er Gud,
Intet är på hela jorden,
Bättre än försoningsorden.

Berffendal, annex, het fordom *Berofjardardal*. Denna lilla socken är en af de naturskönaste trakter i Bohuslän. Den egentliga Berffendalen, som framgår ifrån Åbyfjerden längs sockenen inåt Svarteborg, synes så väl af sitt läge som af de hafsalster, man påträffar i densamma, hafva fordom utgjort en fortsättning af denna hafsvik. Öster om denna sköna dal med sina bördiga sädesfält, sina vänliga lundar, sina välbygda bondgårdar och sin anspråkslösa kyrka resa sig det väldiga Skattefjellets skogbevuxna väggar emot de likaledes skogbekrönta bergåsar, som komma ifrån Sotenäset. Emellan bergen nordost i

socknen utbreder sig en annan mindre dal, den s. k. Hedumsgränsen. I Berffendalen är jordmylla rådande, blandad med styf lera. De gårdar, som ligga i vestra fjellet, hafva mera mojord än lera, och de öster om dalen belägna hafva mest sand. De flesta hemmanen hafva husbehofsskog. Högst få fornlemningar finnas. Kyrkan, af sten och belägen på en liten höjd vid häradsvägen, är invändigt blott 28 aln. lång samt försedd med trätorn med en ej gammal klocka.

Kongshamn eller *Gustaf Adolfs* kapellförsamling. Ytterst på den udde, som slutar Sotenäs, är det lifliga Grafverna beläget. Stället, som eger en god hamn, fick sitt namn af en kyrkogård, som den välvilliga Margaretha Hvitfeldt här lät anlägga till skeppsbrutnas jordande. Kapellförsamlingen omfattar nämnda Grafverna jemte några tilliggande fisklägen. Kyrkan, hvilkens fundationsbref är utfärdadt d. 20 febr. 1772, uppfördes 1779 af trä och är belägen i yttersta ändan af hafsbandet. Den håller 27 aln. i längd, 11 i bredd och 13 i höjd. I trätornet, som är uppbygdt invid kyrkan, hänger en klocka med följande vers:

När Gustaf Svea spira förde
Och Gustaf Adolf Kronsprins var
När man af krig alls intet hörde
Och jorden ömnig årsvext bar
Då gjöts jag om och fick mitt ljud,
Att kalla folk till Herrans dyrkan
Och mana dem att gå i kyrkan,
Der prisa, tacka, lofva Gud.

Enligt kongl. maj:ts bref af d. 18 maj 1866 beslutades, att kapellpredikantstjensten skall utgöra en komministersbeställning.

Kyrkoherdar:

Herr *Jens* eller *Jens Pedersson* var kyrkoh. 1590; han nämnes äfven i en handling af 1598.

Hans och *Lauritzon*, hvilkas embetstid infaller i början af 17:de seklet, äro måhända en och samma person.

Vitus Pederssen, kyrkoh. 1623.

Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Jens Lauritzon, kyrkoh. 1647, † 1662.

Helge Willumsson Bruhn, kyrkoh. 1663.

Nils Persson Ström, pastorsson från Kongelf, kyrkoh. 1686, † efter en långvarig sjukdom 1704.

Nils Oberberg, gift med företrädarens enka, kyrkoh. 1705, † 1722.

Olof Kilander, född i Kihl i Eftra socken, prestvigd 1707, komm. i Halmstad och pastor i Holm 1709, kyrkoh. 1723, † 1746. Hans hustru hade varit gift med 3 kyrkoherdar i Tossene.

Otto Bruhn, student 1737, prestvigd s. å., kyrkoh. 1748, † 1762.

Anders Gjædda, född i Tossene. Fadren komminister. Student 1741, prestvigd 1743, komm. här 1747, kyrkoh. 1763, † 1770.

Fil. doktor *Weddich Borg,* prestvigd till esqu.-predikant vid Bohusläns dragoner, kommenderad till Pomern 1758, var regem.-pastor, då han blef kyrkoh. här 1772; † 1776.

Erik Conrad Hæpner, född på Lunden i Örgryte socken 1721. Fadren trädgårdsmästare. Student i Lund 1742, prestvigd 1747, komm. här 1763, kyrkoh. 1778, prost 1785, † s. å.

Jonas Svenberg, född i Tossene 1752. Student 1770, prestvigd 1773 till e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regem., komm. här s. å., kyrkoh. 1787, † 1800.

Fil. doktor *Nils Adler,* född i Göteborg 1762. Fadren förste fältskär i Ostind. komp. tjenst. Student i Upsala 1782, fil. d:r i Greifswald 1785, gymn.-bibliothekarie s. å., rektor vid tyska skolan i Göteborg 1789, prestvigd 1792, kyrkoh. här 1801, prost 1810, † 1811.

Fil. doktor *Carl Christian Ström,* född i Kongsäters pastorat 1767. Fadren sist prost och kyrkoh. i Slöinge. Student i Lund 1786, fil. d:r i Greifswald 1789, prestvigd 1792, skeppspredikant i ostind. komp. tjenst 1792, 1795 och 1796, komm. i Myckleby 1804, kyrkoh. här 1812, † 1842.

Anders Nyberg, född i Göteborg 1793. Fadren båtkarl. Student i Upsala 1815, prestvigd 1817, komm. i Örgryte 1827, v. pastor 1828, past.-exam. 1831, kyrkoh. här 1842, prost 1852, † 1862.

Anders Fredrik Wetterqvist, född i Göteborg 1817. Fadren sjötullvaktmästare. Student i Lund 1838, prestvigd 1842, komm. i Tegneby 1855, kyrkoh. här 1862.

Komministrar:

Fil. doktor *Johan Gjædda,* prestvigd 1704, komm. 1713, † 1747, efterträddes af sin son

Anders Gjædda, komm. 1747. Se kyrkoh. härstädes.

Erik Conrad Hæpner, komm. 1763. Se kyrkoh. härstädes.

Jonas Svenberg, komm. 1773. Se kyrkoh. härstädes.

Carl Magnus Preutz, född i Slöinge 1750, student 1772, prestvigd 1780, komm. 1787, † 1799.

Anders Åborg, född i Foss pastorat 1763. Fadren torpare. Student i Lund 1789, prestvigd 1791, komm. 1799, v. pastor 1815, † 1842.

Thure Richard Sallander, född i Svarteborg 1806. Fadren regem.-skrifvare. Student i Upsala 1828, prestvigd 1830, kollega i Uddevalla skola 1834, komm. här 1843.

Kapellpredikanter vid Kongshamns kapell:

Anders Segerström, student 1768, prestvigd 1774, blef den förste kapellpredikanten härstädes 1782, † 1785 och är begrafven i kapellets kyrka.

Bernhard Elias Wikström, född i Morlanda 1753, student 1775, prestvigd 1777, kapellpredikant 1785, † 1808.

Niclas Svanberg, född i Göteborg 1782. Fadren packhuskarl. Student i Lund 1803, prestvigd 1807, kapellpredikant 1808, † 1823.

Lars Johan Gardell, född i Tjörns pastorat 1798. Fadren skärgårdsidkare. Student i Upsala 1818, prestvigd 1821, kapellpredikant 1824, † 1828.

Adolf Fredrik Bratt, kapellpredikant 1829.

Se komministrarne i Tanum.

Claes Ephraim Malmstedt, född i Göteborg 1805. Fadren guldsmed. Student i Lund 1823, prestvigd 1828, kapellpredikant 1840.

Predikoskyldighet efter gammal häfd: pastor 2 predikodagar i Tossene och Askum, den 3:dje i Berffendal; komministern vice versa. Kapellpredikanten har endast predikoskyldighet i kapellet. Under december och januari är messfall skiftesvis i Askum och Berffendal.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 10 maj 1866 i följd af förslag d. 20 okt. 1863.

§ 1.

„Till presterskapets aflöning utgöres årligen:

a) såsom ersättning för tertialtionde 405 kubikfot 8 kannor 57 kubiktum korn, som utgår af hemmanen enligt 1694 års tiondesättning;

b) i stället för komministers spannmålslön 2 kubikfot 1 kanna korn af hvarje helt förmedladt mantal i förhållande derefter af mindre hemman;

c) såsom smörtionde 12 centner 60 skålp. smör, efter den fördelning på hemmanen, som församlingarne ega att å kyrkostämma fastställa för den tid lönereglering är gällande;

d) i stället för osttionde och ved 6 skålp 60 ort smör af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande derefter af mindre hemman, samt dessutom för ved från skogsparken Lilla Håfveröd 15 skålp. 50 ort smör;

e) såsom ersättning för fisktionde inom Tossene och Askums församlingar 7 kannor och inom Kongshamns församling 5 kannor korn af hvarje matlag, som är skyldigt att dylikt tionde erlägga;

f) för qvarnar samt andra verk och inrättningar, så länge de drifvas, $^1/_2$ procent af nästföregående årets bevillningstaxeringsvärde;

g) af enhvar utaf gemenskapen vid indelta krigsmakten, i ett för allt, lösen för ett maasdagsverke efter gällande markegångspris, med undantag för de år, då knekten är utöfver 4 månader till tjenstgöring kommenderad;

h) af torpare, backstugusittare och inhyseshjon samt deras vederlikar i stället för dagsverken 5 kannor 40 kubiktum korn för hvarje matlag; samt

i) såsom ersättning för jura stolæ och offer 40 ort smör af hvarje mantalsskrifven person, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, och derjemte af dem, som hafva fyrktal sig åsatt, med undantag af presterskapet för deras löner och boställen, 4 öre för hvarje fyrk.

§ 2.

Härförutan erlägges årligen af Kongshamns kapellag i stället för hittills utgående kapellpredikantslön:

1:o) till ersättning för fiskrättigheter 5 kannor 63 kubiktum korn af hvarje till sådan afgifts utgörande förpligtadt matlag eller person;

2:o) i stället för offer 78 ort smör af hvarje mantalsskrifven person och 10 öre för hvarje fyrk, med de här ofvan i § 1 mom. i) stadgade undantag; och

3:o) 400 rdr utur kapellagets kyrkokassa.

§ 3.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

Kyrkoherden, hvilken innehar pastorsbostället $^3/_4$ mantal Öfverby och fortfarande åtnjuter den honom tillkommande landsskyld, 54 procent;

Komministern i Berffendal, som innehar bostället $^1/_2$ mantal Wattneröd, 20 procent; och

Andre komministern, som åtnjuter fri bostad och föda för 2 kor, återstående 26 procent.

§§ 4 och 5

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1867.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra 4,950 rdr.

Pastorsboställe: Öfverby $^1/_4$ ofm. hemm. Kyrkoväg till Tossene $^1/_8$ m., till Berffendal 1 m., till Kongshamn 2 m., mellan Tossene och Askum $^3/_8$ m.; socknebudsväg 2 mil. Alla mensalhemmanen äro skatteköpta men betala 23 t:r 13$^1/_4$ kap:r i landskyldsmalt in natura.

Enkesäte: Prestgärde $^1/_2$ hemm. tillika med en utäng.

Komministersboställe: Wattnered $^1/_2$ ofm. hemm. i Berffendal. Kyrkoväg till Tossene 1 m., till Askum 1$^3/_8$ m., till Berffendal $^1/_8$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Kapellpredikanten eller andre komministern har boställshus i Kongshamn.

Tossene: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 600 rdr.

Askum: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: likasom i Tossene.

Berffendal: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr och offer vid högtider och förrättningar.

Kongshamns kapell: Klockare- och Kantorstjensterna förenade med skollararetjensten; lön: 800 rdr.

Folkskoleväsende.

Tossene: 2 fasta skolor, 8 mån. lästid. Skollärarnes löner: 600 rdr hvardera. 4 småskolor. Lärarinnornas löner: 225 rdr hvardera.

Askum: 2 flyttbara skolor, 10 mån. lästid. Skollärarnes löner: 655 rdr hvardera. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 225 rdr hvardera.

Berffendal: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, 2 t:r korn och 20 lass ved.

Kongshamns kapell: 1 flyttbar skola, 2 rot. Skollärarens lön: 600 rdr.

Qwille Härad.

Qwille med Bottna och Svenneby.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. 169 1/2. Areal 44,643 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Qwille 6,603, i Bottna 737, i Svenneby 1,138, tillsammans 8,478. Pastorsbostället är beläget från Uddevalla 5 7/8 m., från Strömstad 5 1/2 m., från Göteborg 13 5/8 mil. Adress: Uddevalla.

Qwille härad och pastorat stöter i vester till hafvet och omslutes i de andra väderstrecken af Tanums, Tunge och Sotenäs härad och har sannolikt fått namn af gården Qville, hvilken hos Sturleson kallas *Qvild*. Sigillet föreställer ett träd. Orten är bergig och nästan skoglös samt eger för ögat ingenting behagligt. Gråa, nakna bergåsar, i en forntid afslipade af hafsvågorna, omsluta i ständig enformighet dalar af föga vidd men mestadels af stor bördighet. Pastoratet, i synnerhet dess östra del, kan nästan få namn af en högslätt, dock med vackra dalgångar; vid stranden hänga på flera ställen förfärliga klippbranter öfver djupet. I midten af pastoratet ligga de trespetsade Öhneskymtarne, ett af pastoratets högsta berg, hvilket tjenar seglarne i Kattegat till landkänning. Uti den stora skärgård, som tillhör detta pastorat, finnes blott en enda större ö, Hamburgö, egentligen Hornborgö, hvilken är nära en half mil lång och skild från fasta landet genom ett smalt sund, fordom kalladt Hornborusund. Norra Hvalö, Kalfö, Jakobsö och den vackra Hjerterön äro dernäst de största. Omkring halfannan mil från fasta landet ligga i öppna hafvet Väderöarna, en samling af ett par hundra klippor och blindskär. På södra Väderön är anlagd en fyrstation, kallad Väderöbod. Jordbruket är pastoratets hufvudnäring, men här idkas också fiske. Sill- äfvensom makrillfisket sysselsätter såsom en binäring hufvudsakligast den jordbrukande befolkningen vid kusten.

Qwille, moderförsamling, omfattar norra delen af pastoratet. Jordmånen är lera och mulljord. I synnerhet i trakten af Fjellbacka är leran styf och bördig. Den svagaste jordmånen är på höjderna i socknens nordöstra del, hvarest finnes mycken sand. Hufvudsädet är hafre och blandsäd. Råg och korn sås icke obetydligt. Betesmarkerna äro knappa. Endast i bergstrakterna omkring Foglekärr samt vid nordöstra gränsen och på

stora Vrem finnes något barrskog, och blott 7 gårdar hafva någon löfskog. Här i socknen märkes strandplatsen Fjellbacka, som är ett ganska lifligt fiskläge, eger en god hamn och drifver stark handel. Ibland socknens naturmärkvärdigheter finnes en bergsklyfta vid Fjellbacka. Hällristningar finnas här och hvar på bergen, der man påträffar skepp, hålor, fotsulor och djur. Graf- och ättehögar finnas på flera ställen. Socknens enda fornminne, som belyses af något historiskt ljus, är Hornborgs slotts ruiner, belägna vid sundet gent emot Hamburgön. Enligt folksagan skall denna borg först vara grundad af en Horne, som säges ligga begrafven i ett stenrör på den ej långt derifrån belägna Hornö. Kyrkan, ombygd 1864 och invigd 1867, är en af de största och vackraste i stiftet. Orgeln, 18-stämmig, bygdes 1866 af Söderling. Kyrkan har 3 klockor. Å den större klockan läses bland annan inskription följande rim:

Till Qville Kyrka kom,
Guds helga ord att lära
Att du må blifva from
Och lefva Gud till ära,
Vänd af din synd igen
Och lät Guds ord dig tukta,
Så blifver Gud din vän,
Då lär du honom frukta.
Psalm. 150: 5.

På mindre klockan, gjuten 1526, kan man numera blott läsa namnet: Maria. Den minsta klockan är utan inskrift. Bland kyrkans antiqviteter är en gammal messhake af blått silkessammet, prydd med bildtska och bjelkeska vapnen jemte inskription och årtalet 1662.

Bottna, annex, beläget i sydöstra kanten af pastoratet. Endast vid Bottnafjordens innersta ända stöta socknens egor till hafvet, hvadan ock inbyggarne föga sysselsätta sig med fiske. Uti den bördiga Bottnahed, en betydligare dal, som ifrån Bottnafjorden sträcker sig genom socknen, eger denna sin mesta och bördigaste åkerjord. Der är jordmånen lermylla, på ett par ställen vexlande med svartmylla. De gårdar, som hafva sina egor öster i socknen mot Berffendalen, ega deremot en svagare jordmån af sand och myrjord. Skog finnes ej, blott några här och der stående obetydliga löflundar. Hufvudnäringarna äro åkerbruk och boskapsskötsel. Inom socknen finnas en mängd märkvärdiga hällristningar, stenar, grafhögar och bautastenar. Kyrkan har ett vackert läge på en af de bergsluttningar, som begränsa Bottnaheden. Hon är uppförd af sten och består af ett långhus, som vid vestra gafveln fått en tillbygnad, öfver hvilken ett mindre trätorn reser sig. Kyrkan är 28 aln. lång och 16¼ aln. bred. Altarprydnaden är hitskänkt af framl. biskop *Joh. Wingård*, hvilken var född här i socknen. I tornet hänger en klocka med årtalet 1736 samt följande rim:

När du får höra ljudet mitt
Så kom till Bottna Kyrka,
Guds ord det röre hjertat ditt
Att själen må få styrka
Vänd af din synd och bättra dig
Låt Herrans ord dig tukta,
Lef trogen och rättfärdelig
Din Herra Jesum frukta.

Svenneby, annex. Sydvestra hörnet af pastoratet bildar området för denna socken. Hemmanen äro väl mindre till sin egovidd än de i Qwille men för öfrigt af enahanda beskaffenhet som dessa. Alla äro skoglösa och ega högst obetydlig tillgång på bränntorf. Mulbetet är otillräckligt och i följd deraf boskapsskötseln obetydlig. Här finnas flera obetydliga fisklägen vid stranden och på holmarne. Bland fornlemningar märkas: på Tyfta utmark vid Bottna soekens gräns finnes ett ganska vackert ålderdomsminne: 4 stora stenar stå utmed hvarandra uti en rät linea, hvilkens längd är 8 alnar; stenarnas storlek är ifrån 3½ till 5 alnar. På ett kort afstånd ifrån denna rad ser man en annan bred häll, stående framför de andra såsom en anförare framför sitt led. Vid pass 200 alnar derifrån är ännu en 4 alnars hög bautasten upprest, och bredvid honom stå tvenne smärre. Här räknar man omkring 40 större och mindre ättehögar. Såsom märkvärdighet nämnes äfven Jätteberget vid gården Svenneby Kyrkan, belägen på stranden, är en gammal stenbygnad, som håller 19½ aln. i längd och 14¾ aln. i bredd. Kyrkan saknar torn, och dess enda klocka hänger uti en stapel af trä, belägen på ett närliggande berg.

Kyrkoherdar:

Herr Gudmund var här vid slutet af katholska tiden, och då han efter reformationen måste begifva sig härifrån, for han sjövägen till Norge. Vid Fjellbacka strand, der han skulle stiga ombord, höll han till sina talrikt församlade forne åhörare ett afskedstal, hvilket han slutade med önskningen, att, om den lära, han för dem förkunnat, icke vore den rätta, han då måtte förgås vid nästa klippa eller skär. Seglen hissades, herr Gudmund afseglade, och skeppet vräktes af en stark stormil emot ett litet skär midt för de på stranden ännu qvarståendes åsyn. Stället heter ännu Gudmunds skär.

Torgeir nämnes på en fornhandling af 1492 såsom företrädare till

Gude Axelson Gjedde, kyrkoh. 1534.

Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Jens Gudeson Gjedde, kyrkoh. 1573.

Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Johan Lucianus Jenssen Gjedde, kyrkoh. 1624.
Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.
Oluff Ericsson, kyrkoh. 1662.
Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.
Johan Oluffsson Qvildahl, företrädarens son, född i Qwille 1665, student i Köpenhamn 1685, samt senare i Lund, prestvigd i Carlstad 1688, komm. här s. å., erhöll kongl. fullmakt på pastoratet 8 år före sin faders död; † 1719.

Fil. doktor *Peter Ekman*, född på Östads säteri 1685. Fil. d:r i Upsala 1712, informator för sedermera hofkansleren *Olof v. Dalin*, utnämnd till kyrkoh. här 1719, prestvigd 1720, var alltså utnämnd kyrkoh. ett år innan han blef prest, riksdagsfullmäktig 1737, † 1744.

Håkan Sethelius, prestvigd 1723, kyrkoh. 1746, † 1754.

Johan Mjöberg, student 1737, prestvigd 1743, kyrkoh. 1755, † 1764.

Fil. doktor *Jonas Liedberg*, student 1738, fil. d:r 1744, prestvigd 1745, slottsprest på Carlstens fästning 1750, kyrkoh. 1768, prost 1781, † 1787.

Fil. doktor *Samuel Joh:son Plate*, född i Marstrand 1727, student 1749, fil. d:r i Lund 1754, prestvigd 1756, v. pastor 1770, kyrkoh. i Kongsbacka 1785, kyrkoh. här 1789, prost 1793, † 1803.

Fil. doktor *Christen Linderot*, kyrkoh. 1805.
Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Johan Adolf Berggren*, född i Krokstads pastorat 1782. Fadren hofrätts-kommissarie. Student i Lund 1800, i Greifswald 1805 och i Rostock s. å., fil. d:r i Greifswald 1807, kollega i Uddevalla s. å., rektor derstädes 1810, prestvigd 1813, kyrkoh. här 1825, † 1839.

Carl Peter Jungberg, född i Göteborg 1789. Fadren orgeltrampare. Student i Upsala 1809, prestvigd 1813, regem.-pastor vid kongl. maj:ts flotta 1829, kyrkoh. här 1840, † 1851.

Fil. doktor *Johan Henrik Holmqwist*, född i Halmstad 1801. Fadren sämskmakare. Student i Lund 1819, fil. d:r 1823, prestvigd 1825, past.-exam. 1832, kyrkoh. 1853, prost 1865.

Komministrar:

Johan Oluffsson Qvildahl, komm. 1688.
Se kyrkoh. härstädes.
Hans Wingård, † 1730.
Jöns Roselius, † 1733.
Peter Nedergård, prestvigd 1729, † 1740.

Johan Hedelius, student 1731, prestvigd 1736, komm. 1740, † 1769.

Lars Liberg, född i Strömstad 1743, student 1764, prestvigd 1767, komm. 1771, e. o. esquadrons-predikant vid Bohusläns regem. 1773, † 1800.

Nicolaus Öberg, född i Warberg 1765. Fadren skeppare. Student i Lund 1786, prestvigd 1790, komm. 1801, † 1833.

Berndt Jönsson, född i Stråvalla 1792. Fadren bonde. Student i Lund 1812, prestvigd 1815, komm. 1834.

Enligt konventionen är af kongl. maj:t beslutadt, att en kapellpredikant skall anställas inom Qwille församling med bostad i Fjellbacka.

Predikoskyldighet: pastor hvar tredje predikodag i annexen; komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 27 okt. 1870 i följd af förslag d. 4 aug. 1864.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen tertialtionde med 787 kubikfot 3 kannor 3 kubiktum korn, som utgår af hemmanen efter 1694 års tiondesättning; smörtionde med 20 centner 85 skålp. smör, som fördelas å de tiondeskyldiga hemmanen efter de bevillningstaxeringsvärden, som varda gällande för året näst före det, då tillämpning af denna lönereglering vidtager; samt såsom ersättning för osttionde, ved och komministerns spanmålslön 1 kubikfot 5 kannor 75 kubiktum korn och 6 skålp. 60 ort smör af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande dertill af större eller mindre hemman.

§ 2.

För bruk, qvarnar, fabriker samt andra verk och inrättningar betalas årligen 1/4 procent af den under nästföregående året till allmän bevillning uppskattade inkomsten.

§ 3.

Såsom ersättning för fisktionde utgöres årligen:

af 1/4 mantal Dyngö 1 kubikfot 8 kannor 96 kubiktum korn, af 1/4 mantal Gåsön 1 kubikfot 4 kannor 22 kubiktum korn, af 1/4 mantal Kalfön 9 kannor 48 kubiktum korn, af 1/4 mantal Hvalön 1 kubikfot 1 kanna 85 kubiktum korn, af 1/4 mantal Hjerterön 1 kubikfot 1 kanna 85 kubiktum korn, af 1/4 mantal Lilla Hamborgön 9 kannor 48 kubiktum korn.

§ 4.

I stället för dagsverken erlägges årligen af dem, som, utan att innehafva i mantal satt jord, idka fiske såsom hufvudnäring, äfvensom af öfriga dagsverksskyldige, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten 1 riksdaler för hvarje matlag.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering.

§ 6.

Såsom ersättning för jura stolæ och offer erlägges årligen dels 40 ort smör utaf hvar och en, som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, och dels 1,280 rdr att utgå efter fördelning å fyrktalet, med undantag af det, som påförts presterskapet för dess boställen och löneförmåner.

§ 7.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

Kapellpredikanten, som af församlingarne förses med lämplig bostad, 300 kubikfot korn, 14 centner smör och 450 rdr;

Komministern, som innehar bostället 1 mantal Hogslätt, 250 kubikfot korn, 12 centner smör samt 400 rdr; och

återstoden tillfaller *kyrkoherden*, som innehar pastorsbostället 2 mantal Qwille, åtnjuter afkomsten af mensalhemmanen 1/4 mantal Svälte och 1/4 mantal Grimslötb, hvilka sistnämnda 2 hemman skola, så snart sådant lagligen kan ske, i författningsenlig ordning utarrenderas, samt fortfarande eger uppbära honom tillkommande städslor och landskyld.

§§ 8 och 9

lika lydande med samma §§ i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, anses utgöra omkring 6,400 rdr.

Pastorsboställe: Qwille 2 hemm. Kyrkoväg till Bottna 1 m., till Svenneby 1 1/4 m.; mellan Bottna och Svenneby 1/2 m.; socknebudsväg 2 1/4 mil.

Mensalhemman: Grimslätt 1/4 h., **Lilla Svälte** 1/4 h. Grimslätt erlägger årligen 1 t:a malt, Lilla Svälte 1 t:a malt.

Enkesäte: Wrångstad (i Bottna) 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Hogslätt 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Bottna 3/8 m., till Svenneby 1/8 m., till Qwille 1 1/8 m.; socknebudsväg 1 mil.

Qwille: Klockaren har hittills i lön haft omkring 800 rdr. Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr.

Bottna: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkring 75 rdr.

Svenneby: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkring 75 rdr.

Folkskoleväsende.

Qwille: 4 fasta skolor, 10 mån. lästid. 4 skollärare. Lön: 500 rdr hvardera. 8 småskolor. Lärarinnornas löner: 200 rdr hvardera.

Bottna: 1 fast skola, 3 mån. lästid. Skolläraren gemensam med Svenneby; lön här: 160 rdr och bostad 1 småskola. Lärarinnans lön: 200 rdr.

Svenneby: 1 ambulatorisk folkskola (församlingen är ålagd att inom förloppet af år 1873 hafva ett rymligt skolhus uppfördt), 5 mån lästid. Skolläraren gemensam med Bottna; lön här: 240 rdr. 1 småskola. Lärarinnans lön: 75 rdr och kost under lästiden. Ytterligare 1 småskola skall träda i verkställighet, så snart tjenlig lärarinna erhållits. Dennas lön: 200 rdr i ett för allt.

---

6. Wikornes norra Kontrakt

omfattar Tanums, Bullarens och Wette härad samt innehåller pastoraten Tanum, Nafverstad, Skee och Näsinge.

Prostlönen är 22 rdr 50 öre, som utgå af kyrkorna, bland hvilka Tanum, Skee, Strömstad, Hogdal och Nafverstad betala 3 rdr, de öfriga 1 rdr 50 öre hvardera.

Kontraktsprostar:

Fil. doktor *Anders Peter Traneus*, född i Göteborg 1789. Fadren v. rektor. Student i Upsala 1808, fil. d:r 1812, gymn.-bibliotekarie 1814, förestått Hebreiska lektionen vid gymnasium 8 terminer, gymnasii adjunkt 1817, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1818, bibelsällskapets i Göteborg sekreterare ifrån 1818—1831, lektor i Latin 1819, prestvigd 1820, past.-examen 1822, hospitalspredikant 1824—1830, kyrkoh. i Morup 1830. prost s. å., revisor vid lånekontoret i Göteborg 1835, 1841 och 1847, vid stads-, banko- och riksgäldsverken i Stockholm 1847 och 1851, kyrkoh. i Skee 1843, riksdagsfullmäktig 1847 och 1858, L. N. O. 1850, kontr.-prost 1859, beviljad afsked från nämnda syssla 1863, † 1868.

Fil. doktor *Carl August Landberg*, född i Uddevalla 1802. Fadren handlande. Student i Lund 1822, fil. d:r 1829, prestvigd s. å., lärare vid Gustafsbergs barnhus s. å., kyrkoh. i Nafverstad 1841, prost 1850, kontr.-prost 1863, beviljad afsked från nämnda syssla 1866, † 1871.

Thure David Hellberg, född i Göteborg 1818. Fadren theol. d:r, prost och lektor. Student i Lund 1838, prestvigd 1842, v. pastor i Lundby prebende 1853, past.-exam. 1854, domkyrko-adj. i Göteborg 1860, stadskateket i Göteborg 1861, kyrkoh. i Tanum 1862, kontr.-prost 1867.

Tanums Härad.

Tanum med Lur.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. 178$^{3}/_{4}$. Areal 64,176 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Tanum 7,687, i Lur 2,035, tillsammans 9,722. Pastoratet är beläget från Strömstad 3$^{5}/_{8}$ m., från Uddevalla 5$^{3}/_{4}$ m., från Göteborg 14$^{1}/_{4}$ mil. Adress: Uddevalla.

Pastoratet gränsar i norr till Wette, i öster till Bullarens och i söder till Qville härad samt i vester till hafvet. Uti de äldsta permbref kallas det *Tanheim*, *Taneim* och *Tanim*. Häradet för i sigillet ett nät med trenne fiskar. Trakten, ehuru bergig, är dock mera öppen än Bohuslän i allmänhet, emedan man här med undantag af sjelfva stranden saknar dessa isolerade och tvärstupande klippor, som man möter öfverallt annorstädes i länet. Bergen äro mera sammanhängande och mera sluttande; dalarne, mindre djupa och trånga, antaga karakteren af slätter: af dem utmärker sig såväl för sin storlek som bördighet Tanums slätt, hvilken med ungefär $^{1}/_{2}$ mils längd och betydlig bredd sträcker sig ifrån gränsen vid Qwille fram mot Tanums kyrka. Stora ljungmoar förekomma flerestädes. I allmänhet är Tanum en ful ort och har mycken likhet med vissa trakter af Halland. Med undantag af den nordligaste delen eller Lurs socken, som är skogbevuxen, är pastoratet kalt. De största vikar, som hafvet bildar på kusten, äro den milslånga Sannäsfjorden och Tannams fjord samt Isvikskile, mellan hvilka ligga 2:ne större halföar: Tanumsnäs och den vackra skogbevuxna Raftötången. En betydlig skärgård sträcker sig utanför Tanums kust med en del bebodda öar; några af dem äro trädbevuxna och vackra. Högsta bergen äro i Lurs socken Amundshatt samt i Tanums Skuggeberget, Hafstensberget m. fl. Torfmossarne äro så anlitade, att af dem föga eller intet återstår.

Tanum, moderförsamling. Jordmånen är allmännast lera, blandad med mylla; sand på öarna samt sand och mojord på fjellhemmanen äfvensom här och der på höjderna. Bergsbygddalen eger en mera styf jordmån. Tillgången på skalmergel är betydlig. Socknens största olägenhet är brist på bränsle. Skog finnes endast på näset emellan Tannams- och Sannäsfjordarne. Hufvudnäringen är åkerbruk; hufvudsädet är hafre. Af fiske idkas hufvudsakligen vaddrägt af makrill och sill. Ostronfiske

idkas något litet. En annan binäring är tegelbränning. Mycket sjöfolk bor här i socknen. Vid stranden på gården Grebys mark ligger den starkt bebygda handelsplatsen Grebbestad, som drifver betydlig handel. Socknen öfverflödar på fornlemningar, såsom hällristningar, omkring 2000 ättekullar och flerahanda stenvårdar. De märkvärdigaste förekomma vid Greby, på Rylands och Håkebys marker och vid Hoghem. Blodbäck, som rinner förbi kyrkan och Walbrets graf, anses hafva fått sitt namn från det myckna blod, som utgöts här vid Skottarnes nederlag. Kyrkan, belägen midt i socknen, $^{3}/_{4}$ mil från hafvet och utmed stora landsvägen, ombygdes och blef färdig 1829. Hon är bygd af gråsten och består af ett aflångt, fyrkantigt skepp, 60 aln. långt, och 29 aln. bredt, med ett torn i vester och en fyrkantig sakristia i öster. På hvarje långsida äro fyra fönster och en ingång, försedd med ett slags portal. Hufvudingången är genom tornet och utvändigt prydd med en portal. Tornets tak och lyktformiga betäckning äro kopparbeklädda. Kyrkan är i följd af sin rymlighet en af de ansenligaste i stiftet. Orgeln, 16-stämmig, bygd 1861 af Söderling. Uti tornet hänga 2 välljudande klockor, lika nya med kyrkan. Prestgården är det yppersta ecklesiastik-hemman i stiftet. Den afbrändes 1676 uti Gyldenlöwsfejden och blef förstörd äfven 1711 af Löwendahls trupper. Stället eger historisk märkvärdighet såsom skådeplats för holsteinska ministern baron Görtz' fängslande 1718. Carl XII:s lik hvilade här en natt.

Lur, annex, omfattar pastoratets nordligaste, skogbevuxna del. Trakten är alldeles öfversållad af kullar och klippor, hvilka stiga öfver hvarandra, allt eftersom de draga sig ifrån stranden, och någon slätt eller dal af betydenhet förekommer icke här. Socknen har ganska natursköna nejder särdeles vid stranden men är svag sädesbygd. Jordmånen är densamma som i Tanum. Det inre af socknen eger mycken sandjord. Betesmarkerna äro mycket bättre än i moderförsamlingen. Hvarje hemman eger skog till husbehof samt afyttrar äfven någon. Hufvudsädet är mest hafre. Socknens lastageplats är vid Hogar. Förnämsta gården i socknen är det vackra Apelsäter. Denna gård nämnes uti Hakon Hakonssons saga. Det var här som Skule Jarl år 1221 under en nattlig öfverrumpling dödade 90 Ribbungar jemte deras anförare, Gunnar Aserson, men miste sjelf sin banérförare, Amaud Åkaft (den häftige), som blef skjuten genom strupen med ett spjut. På gränsen mellan Lur och Nafverstads socken ligger på ett näs emellan de båda Borsjöarne i djupaste skogen en befästning på ett högt berg, ruiner efter ett så kalladt Raneslott, och på Resö ett stenrör, som påstås innesluta urnan efter en konung Krake. Ättekullar och mindre bautastenar träffas på flera ställen. Bland naturmärkvärdigheter må nämnas en bergshåla, Frilleshillern eller Amundshålan kallad. Om den

går en tradition, att hon uti forna dagar varit ett tillhåll för 7 röfvare, hvilka för sin uppassning tagit till sig en vallpiga, som de beröfvat synen. Genom en i hålan råmande oxe, hvilken röfvarne stulit ifrån gården Gissleröd, skola de blifvit upptäckta. Påföljande dag, som var Julafton, blefvo de tillfångatagna och nedgjorda af allmogen samt sedan nedgräfda uti en närliggande mosse, som deraf fått namnet Mannamyren. Kyrkan, nybygd, belägen på en mo, invigdes 1868. Uti tornet hänger en klocka med omskrift: »Frucht des Herren ist der Weisheit Anfang und Ende. 1576 von G. W. L." En dopfunt af täljsten, som står inuti kyrkan, synes vara af hög ålder.

Kyrkoherdar:

"*Sira Jon Thordhersson*, prester a Tunæime oc profaster i Ranrikæ," omtalas i en handling af 1433.

Rasmus Jensen, kyrkoh. 1594.
Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Herr Hans, kyrkoh. 1624.
Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Christen Studt*. kyrkoh. 1639.
Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Lars Bager* eller *Bagger*, kyrkoh. 1675.
Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Jesper Pinck, kyrkoh. 1686.
Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Andreas Borgvall, född i Göteborg 1683, kyrkoh. 1710, † 1719.

Fil. doktor *Johan Ödman*, kyrkoh. 1719.
Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Theol. doktor *Mathias Jacob Ekström*, kyrkoh. 1750.
Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Theol. doktor *Gomer Brunius*, kyrkoh. 1779.
Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Vincent Emanuel Ritterberg*, född i Göteborg 1770. Fadren supercargeur i ostind. kompaniets tjenst. Student i Upsala 1790, fil. d:r 1794, v. apologist vid Göteborgs trivialskola s. å., prestvigd 1795, sv. past.-adjunkt vid Christinæ församling s. å., v. pastor 1802, rektor vid tyska skolan 1803, kyrkoh. här 1820, prost 1823, † 1842.

Fil. doktor *Johan Michael Strettenberg*, född i Göteborg 1783. Fadren klensmed. Student i Upsala 1805 och i Lund 1808, v. kollega vid Göteborgs trivialskola 1809, fil. d:r i Lund 1811, prestvigd s. å., sv. past.-adjunkt vid Christinæ församling 1812, v. pastor 1816, v. konrektor 1817, kollega 1818, komm. i Tölö 1820, ledamot af vetensk.- och vitterhetssamhället i Göteborg 1829, kyrkoh. i Åhrstad 1832, prost 1836, kyrkoh. här 1842, † 1850.

Peter Elias Eriksson, född i Göteborg 1806. Fadren jernbärare. Student i Lund 1825, prestvigd 1830, pedagog i Strömstad 1832, v. pastor 1836, past.-exam. 1838, rektor vid Strömstads apologistskola 1843, v. pastor i Strömstad 1832—1848, kyrkoh. i Ljungby 1847, kyrkoh. här 1851, prost 1856, † 1860.

Thure David Hellberg, kyrkoh. 1862.
Se kontr.-prost. i Wikornes norra kontrakt.

Komministrar:

Hans Ström nämnes uti räkenskaperna såsom kapellan 1682.

Petrus Elfstrand omnämnes 1711 såsom i godt förstånd med de infallande Norrmännen men är måhända den samme som

Peter Elfström, hvars uamn förekommer i kyrkoboken för år 1719, † 1732.

Johan Fagerström, prestvigd 1729, komm. 1733. I ett visitationsprotokoll af år 1740 synes, att han med bibehållande af komministerstjensten samma år gjort en resa till Ostindien, hvarifrån han återkom 1742 och dog på sitt boställe 1754.

Andreas Peter Elfström, född 1719. Fadren komm. Peter Elfström. Student 1739, prestvigd 1743, komm. 1754, † 1767.

Andreas Theodor Ödman, född 1722. Fadren prost i Tanum. Student 1742, prestvigd 1747, ostind. skeppspredikant 1759, 1761 och 1766, komm. här 1768, † 1771.

Sven Ahlenius, född 1729. Fadren riksdagsman. Student i Upsala 1752, prestvigd 1757, var v. pastor i Hjertum under kyrkoh. Lysells sjukdom och predikade 14 år hvarje söndag i 2:ne kyrkor, som ligga på 1 mils afstånd från hvarandra; komm. här 1774, † 1797.

Fil. doktor *Carl Mjöberg*, komm. 1797.
Se kyrkoh. i Slättåkra.

Johan Wallin, född i Warberg 1768. Fadren borgare. Student i Lund 1789, prestvigd 1795, komm. 1801, † 1812.

Zacharias Alexander Gyllenstén, komm. 1813.
Se kyrkoh. i Skredsvik.

Carl Daniel Bagge, komm. 1836.
Se kyrkoh. i Hvalinge.

Adolf Fredrik Bratt, född i Uddevalla 1800. Fadren vaktmästare. Student i Upsala 1821, prestvigd 1824, kapellpredikant i Kongshamn 1829, v. pastor 1839, komm. här s. å., † 1858.

Theodor Emil Anders Beckman, komm. 1859.
Se kyrkoh. i Näsinge.

Tjensten f. n. vakant och bestrides af v. komminister i afbidan på stadfästad lönereglering, som är beroende på kongl. maj:ts nådiga pröfning.

Predikoskyldighet: pastor 2 predikodagar i Tanum, den 3:dje i Lur; komministern vice versa.

Pastorsboställe: Tanum 2 ofm. hemm. Kyrkoväg till Tanum 1/20 m., till Lur 1 m.; socknebudsväg 1½ mil.

Mensalhemman: Arendal 1¾ ofm. hemm. innehafves af åbor på lifstid mot årlig taga af 3 rdr 75 öre.

Enkesäte: Hogen 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Lilla Ulfvesked 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Tanum ¼ m., till Lur ¾ m.; socknebudsväg 1½ mil.

Pastorslönen utom bostället: 170 T:r korn, 70 *L℔.* smör, extra och diverse 1,200 rdr.

Komministerslönen utom bostället: 40 T:r korn och omkr. 300 rdr.

Tanum: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 1000 rdr.

Lur: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 200 rdr.

Folkskoleväsende.

Tanum: 3 flyttbara skolor, 15 rot., 45 veckors lästid. Lönen efter kongl. stadgan 8 småskolor med hvar sin lärarinna. Lönen för hvardera: 100 rdr kontant samt fritt uppehälle och husrum under skoltiden. (Ett stort skolhus är under bygnad nära vid kyrkan).

Lur: 1 flyttbar skola, 6 rot., 45 veckors lästid. Lönen 450 rdr. 3 småskolor. Lönen som i Tanum.

Bullarens Härad.

Nafverstad med Mo.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 82⅝. Areal 80,098. Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Nafverstad 3,790, i Mo 1,527, tillsammans 5,317. Pastoratet är beläget från Strömstad 4¼ m., från Uddevalla 6¼ m., från Fredrikshall 6¾ m., från Göteborg 14¾ mil. Adress: Uddevalla.

Bullarens härad eller ***Nafverstads*** pastorat gränsar i norr till Ide prestgäll uti Norge, i öster till Vedbo härad i Dalsland och Sörbygdens härad i Bohus län, i söder till Tunge, i sydvest till Qwille och i vester till Tanum och Vette härad. Uti fornhandlingar från 14- och 1500-talet kallas den *Bordalen* eller *Borre-len* (Borgdalen, Borgelän). Sedermera förändrades namnet till *Borderna, Bordern* och *Bolleren* och omsider till *Bullaren.* Uti sitt sigill för häradet en hund eller varg, som bär en fisk i munnen. Pastoratet är till arealen det största inom länet.

Det upptages af 2:ne väldiga fjellsträckningar, som från söder till norr genomlöpa norra Bohuslän parallelt med hvarandra och skiljas af en föga bred dalsträckning, i hvilken de 3 mils långa Bullarsjöarne utsträcka sig. Utom dessa sjöar finnes här en mängd mindre vattensamlingar med höga, branta stränder och sinsemellan förbundna genom vattendrag, hvilka med väldiga språng kasta sig utför klipporna och drifva vid dem anlagda qvarnar och sågar. Särdeles anmärkningsvärda äro Kynne-elfs fall vid Sundshult och Elgaån (gränsbäcken mot Norge), som kastar sig här utför en lodrät klippvägg af öfver 60 fots höjd. Pastoratet, som af alla i Bohuslän har den största höjden öfver hafsytan, i allmänhet omkring 400 fot och på somliga ställen ända till 6 à 700 fot, eger en ovanlig och sublim naturskönhet i fjell, sjöar, skogar och odlade fält, och karakteren af det hela är vild och storartad. Som sädesbygd är orten mager och jordbruket föga gifvande. Den egentliga odlingsjorden är belägen i den dal, hvilken Bullarsjöarne intaga. Rådande jordmån är sand af mindre bördig natur, mycket hvitlera förekommer ock men grålera endast på Säm. Afkastningen af vårsäden stiger sällan öfver 4:de kornet; och i missväxt-år få innevånarne stundom gripa till barkbrödet. Boskapsskötseln är ganska betydlig. Tegelbränning idkas vid flera bruk. Orten är ganska rik på fornlemningar, hvaribland utmärka sig lemningarna efter det historiska Olsborg samt efter en djupt i fjellen och skogarne gömd borg, Trolleborg. Stora grupper af ättehögar m. m. finnas här och hvar.

Nafverstad, moderförsamling. Kyrkan har ett naturskönt läge nära södra Bullaresjön och är en ibland länets äldsta kyrkor. Hon är bygd af gråsten och håller utvändigt 43 aln. i längd och 23 aln. i bredd. Fordom har tornet stått utmed vestra kyrkogafveln, men sedan en orkan d. 6 nov. 1736 nedslagit det och åskan 1746 alldeles krossat detsamma, uppfördes ett trätorn vid ena hörnet af kyrkogården. Kyrkans bygnadssätt vittnar om en hög ålder. Här förvaras åtskilliga fornlemningar, som hänvisa på katholska tidehvarfvet. Kyrkan är målad af Schönfeldt enligt den gamla tidens sed. Ännu har man i behåll en Mariæ-bild från fordom. Bilden är mästerligt arbetad i ekträd, men förgyllningen är i det närmaste utnött. På en sprucken primklocka ser man 3 bomärken, liknande runor, och på den lilla kommunionkalken läses på 6 knappar, hvardera med en munkbokstaf, namnet Iheeus. Orgelharmonium, 4-stämmigt, bygdt 1859 af Debain. Kyrkan eger en klocka, stark och välljudande. Då hon hängde vid vestra gafveln, skall hon hafva hörts långt in i Norge.

Mo, annex, intager södra delen af pastoratet och är mera bördig men mindre skogbevuxen och vattenrik än moderförsamlingen. Rådande jordmån är lera, hvilken är af ganska god be-

skaffenhet uti de dalar, som öppna sig åt vester och söder om Mo kyrka. Hufvudsädet är hafra. Om sommaren pläga en del af den yngre befolkningen utvandra till Norge för att söka arbetsförtjenst. Inom socknen finnas fornlemningar, hvaribland lemningar efter ett slott på Borgås i fonden af den pittoreska Espelundsdalen samt slotten vid Helgebo och på Stengalsberget. Om det förra går en sägen, att en konung derstädes och kung Römer i Roll slagits till sjös med prinsen på Troll, hvarmed menas det i Nafverstad liggande Trolleslott, och kungen på Thoröd samt en annan, som bott på Wassändan i Svarteborgs socken. De sistnämnde skola blifvit slagna uti Smeviksfjorden, hvarest fred slöts på gården Fressland, som deraf fått sitt namn. De, som stupade, hafva blifvit begrafna i några af de der liggande ättehögarne. Kyrkan, belägen på en sandmo i skogen på vestra sidan af Bullarsjön, blef uppbygd af trä år 1664. I forna tider har denna kyrka varit ett S:t Michaels kapell och haft sitt läge på Ramtvetsmon på östra sidan af sjön. Ibland här förvarade katholska antiqviteter må nämnas "S:t Michel i Mo," en af ek groft tillhuggen bild af engeln Michael, trampande på draken, samt en söndrig träbild af den heliga jungfrun. Här finnes ock en gammal dopfunt af täljsten. Invid kyrkans vestra gafvel är uppfördt ett trätorn, hvari hänger en klocka med denna inskrift:

Hörer du mitt rop och ljud,
Lyft ditt hjerta upp till Gud
Gack till kyrkan fall der ned
Hör Guds ord, sjung, läs och bed.
1739.

Kyrkoherdar:

Herr Jens nämnes på en handling af 1560, och var måhända fader till efterträdaren

Rasmus Jensen, kyrkoh. 1574.

Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Peder Jensen Gjedde* härstammade från en norsk adlig familj. Hans fader Jens Gudeson Gjedde, var kyrkoh. i Qwille. Studerade och promoverades i Wittenberg. Återkommen till fäderneslandet blef han kyrkoh. här; † 1645 på sitt 90:de år. En saga om honom förmäler, att natten förr än han sista gången skulle predika i Enningedals och Nafverstads kyrkor, uppenbarades honom i sömnen många af hans förfäder, hvilka förkunnade honom hans snara hädanfärd. Herr Peder trodde drömmen, tog afsked af sina församlingar och dog ett par dagar derefter. Han efterträddes af sonen

Gude Pedersson Gjedde, kyrkoh. 1646, var några år förut fadrens adjunkt, † 1568. Efter hans tid skiljdes Enningedalen från Bullaren.

Jörgen Jenssen Naver, (äfven kallad *Naur*) kyrkoh. 1569, gifte sig med företrädarens enka; † 1671. Han

tyckes hafva varit en verksam man; led stora förluster genom fredsslut och eldsvådor, hvarföre han ock på 1668 års riksdag klagade sin nöd och erhöll i anledning deraf 3 års skattefrihet. I hans tid ödelades prestgården genom vådeld, och pastors-arkivet förstördes.

Peder Gudeson Gädda, son till den ofvannämnde Gude Gjedde; kyrkoh. 1672. Det blodiga Gyldenlöwskriget öppnades med ett äfventyr af denne man. För att vara säker för ströfvande partier af våra egna trupper, hade herr Peder af generalmajor Ascheberg begärt och erhållit tvenne mans betäckning. Men Gyldenlöw, som var af ingenting i större behof än af fångar för att få kunskap om de svenskes förehafvande, sände till Nafverstads prestgård en trupp, som bortförde både knektarne och presten till Fredrikshall. Till hämnd sände den vid Svarteborg posterande Ascheberg en ströfkår till Norge för att bortröfva en hop oxar. För att hindra dylika försök fann sig Gyldenlöw föranlåten att rycka öfver svenska gränsen, och dermed började Gyldenlöwsfejden. När och huru herr Peder rymde ifrån Norrmännen är obekant, men 1711 anklagades han för hemligt förstånd med Löwendahl. Ännu under året 1717 underhöll han handelsförbindelse med Norrmännen. En tradition omtalar, att då k. Carl XII en gång okänd färdades genom Nafverstad, sporde han skjutsbonden, huru det står till med presten i Bullaren. "Åh han är gammal och russlar me't,« svarade bonden. »Handlar han bra med Norskarne,« frågade åter konungen. »Ja,« svarade den förre, "jungfrurna (herr Peders tvillingdöttrar) de ä raska och föra dit mycket spanmål«. Men huru den 70-årige gubben »russlade me't, «fick han af den uppbragte konungen ögonblickligen transport till Vålsnäs eller Wårdsnäs i Linköpings stift. Sedan han här varit kyrkoh. i 44 år, † 1728 efter en lefnad af 80 år. Om hans hädanfärd har man samma saga som om hans farfar.

Johan Westadius, kyrkoh. 1717, hade tillförne varit regem.-pastor, † 1719. Då ingick allmogen med enhällig ansökan till konungen att få till kyrkoherde herr Peders son

Gude Pederssen Gädda, född i Nafverstad prestgård 1677, prestvigd 1709, kyrkoh. 1720, var både sin faders och sin företrädares adjunkt, † 1751. „Herr Göde“ lefver ännu i Bullingens minne såsom en af dess bäste och dugligaste herdar.

Gunnar Pettersson Lomberg, född på Näsinge prestgård 1719. Fadren kyrkoh. derstädes. Student 1738, prestvigd 1741, esquadronspredikant vid gröna dragonerna 1744, kyrkoh. här 1753, † efter blott 2½ månaders tjenstgöring.

Jöran Lindström, född i Småland 1710. Fadren bonde. Student 1734, prestvigd 1741, kyrkoh. 1755, prost 1781, riksdagsfullmäktig, † 1786 och ligger begrafven vid venstra fönstret i koret.

Fil. doktor *Hans Georg Gädda*, född i Nafverstad prestgård 1731, var den yngste af kyrkoh. Gude Pederssen Gäddas 15 barn. Student i Upsala 1754, informator vid Göteborgs stads barnhus 1760, v. apologist vid trivialskolan derstädes 1764, prestvigd 1767, fil. d:r i Lund 1768, ord. apologist 1769, kyrkoh. här 1787, prost 1801, † 1815 såsom senior ibland stiftets presterskap. Han var gift 4 gånger och med sina hustrur hade han 19 barn. Om honom finnas många anekdoter.

Fil. doktor *Carl Fredrik Torén*, född i Göteborg 1777. Fadren då rektor vid tyska skolan, senast kyrkoh. i Wallda. Student i Lund 1793, fi. d:r i Greifswald 1799, prestvigd 1803, kollega vid trivialskolan i Göteborg 1804, apologist 1809, kyrkoh. här 1815, † 1817 innan tillträdet.

Fil. doktor *Wilhelm Geintschein*, född på gamla amiralitetsvarfvet i Göteborg 1778. Fadren lärstyrman. Student i Greifswald 1796, rest utrikes med desciplar och besökt institutet i Christiansfeld samt universitetet i Köpenhamn 1802, fil. d:r i Greifswald 1804, prestvigd s. å., e. o. bat.-predikant vid Göteborgs eskader af k. flottan 1805, kommenderad med eskadern till norra delen af Bohuslän under krigsoroligheterna mot Norge 1813, predikant vid båda flottorna och närvarande vid affärerna d. 1 och 2 aug. 1814 vid Dagerön, Fredrikstad och kastället Huth, ord. bat.-predikant och lärare vid skeppsgosseskolan på Nya Varfvet i Göteborg 1816, kyrkoh. här 1818, prost 1824, † 1840. Vågade uti en polemisk skrift af år 1811 bestrida Jungs profetia om det 1000-åriga rikets begynnelse år 1836, men på ett sätt, som ådrog honom mycken förföljelse.

Fil. doktor *Carl August Landberg*, kyrkoh. 1841.
Se kontr.-prost. i Wikornes norra kontrakt.

Henrik Berg, född i Morlanda 1833. Fadren kopv.-skeppare. Student i Upsala 1854, prestvigd 1855, komm. i Krokstad 1863, kyrkoh. här 1871.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 21 nov. 1868 i följd af förslag d 23 juli 1864.

§ 1.

"Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 2 mantal Nafverstad med dertill hörande torpen Korsvägen och Skogen samt lägenheten Dyrängen, äfvensom fortfarande eger uppbära den honom tillkommande landsskyld, — utgöres årligen:

a) såsom ersättning för tertialtionde 307 kub.-fot 6 k:r korn, som utgår af hemmanen enligt 1694 års tiondesättning;

b) i stället för smör- och osttionde samt ved 15 centner 80 skålp. smör, som fördelas å de tiondeskyldiga hemmanen efter de fyrktal, som varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager;

c) af Smedshults och Långevalls, Torps, Grimmelands, Tungene, Jonsbo, Amunderöds, Skalleröds, Tegens och Flötemarkens qvarnar de genom kongl. maj:ts utslag den 24 Augusti 1866 bestämda afgifter; skolande derest nya qvarnar framdeles anläggas, afgift för dem, efter jemförelse med andra dylika, betalas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning;

d) af andra verk och inrättningar än de i mom. c) nämnda: $^1/_4$ proc af den för nästföregående året till allmän bevillning enligt 2 artikeln i bevillningsförordningen uppskattade inkomsten;

e) af hvar och en utaf gemenskapen vid indelta krigsmakten, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris, med undantag för de år, då knekten är utöfver 4 månader till tjenstgöring kommenderad;

f) såsom ersättning för dagsverken af hvarje dagsverksskyldigt matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, 5 kannor 45 kubiktum korn;

g) såsom ersättning för jura stolæ och offer dels 39 ort smör utaf hvar och en, som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, samt dels 265 rdr efter fördelning på fyrktalet, med undantag af det kyrkoherden för lön och boställe påförda.

§§ 2 och 3

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering".

Gäller 50 år fr. o m. den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra tillsammans omkring 4,965 rdr.

Pastorsboställe: **Nafverstad** 2 ofm. hemm. Kyrkoväg $^3/_4$ m.; sockne-budsväg $2^1/_4$ mil

Enkesäte **Norr Tingvall** 1 ofm. hemman med rättighet till skattlagd såg och mjölqvarn vid Sundshult.

Klockare-, Orgelnist och Kantor gemensam för båda församlingarne; lön. 350 rdr. Boställe finnes ej.

Folkskoleväsende.

Nafverstad: 2 flyttbara skolor, 10 rot., 10 mån lästid. Skollärarnes löner: 540 rdr, bostad och vedbrand hvardera. 6 småskolor, 8 mån. lästid. Lärarinnornas löner: hvardera 150 rdr.

Mo: 1 flyttbar skola, 6 rot., 10 mån. lästid Skollärarens lön: omkr. 640 rdr i ett för allt. 2 småskolor 8 mån. lästid. Lärarinnornas löner: hvardera 150 rdr

Wette Härad.

Skee med Tjernö och Strömstad.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. $151^3/_4$. Areal 56,978 Tnl. (Vid prestval har Strömstad blifvit beräknadt såsom motsvarande 44 hemman af landsförsamlingarne.) Detta pastorat har endast bestått af sockuarne Skee och Tjernö, till dess år 1811 Strömstad såsom annex härmed förenades. Enligt kongl. br. d. 3 maj 1820 är pastor i Skee förbunden att underhålla och löna i staden ständigt boende adjunkt. Folkm. vid 1870 års slut: i Skee 5,517, i Tjernö 1,719, i Strömstad 1,987, tillsammans 9,223. Pastoratet är beläget fråu Fredrikshall $3^1/_4$ m, från Göteborg $17^1/_4$ mil. Adress: Strömstad.

Wette härad har utan tvifvel erhållit sitt namn af den uti Skee socken belägna gården Wetteland, hvilken fordom var säte för de länsherrar, som befalde öfver detta härad. Det innefattar 2 pastorat: Skee och Näsinge. Häradet för i sitt sigill en båt. *Skee* pastorat eger en vidd af nära två och en half qvadratmil och upptager två tredjedelar af Wette härad. Det gränsar i norr till Näsinge, i öster till norska Enningedalen och Nafverstad, i söder till Tanum och i vester till hafvet. Ensamt kan detta pastorat framvisa alla Bohusläns egenheter, emedau det omfattar både skogs- och fjellbygd, slättbygd och skärgård. De betydligaste berg äro Linnefjellet, Tormodserödsfjellet och Kollekindsfjellet. Bland vattendrag är att märka Wettelandsån. I skärgården äro flera ansenliga öar, såsom Kosteröarne, Kärnö, Rösö, Odö, Saltö, Hvalö m. fl. Torfmossar förekomma på flera ställen och några af betydlig storlek.

Skee, moderförsamling, kallas uti gamla pergamentsbref *Skedie*, *Skedhog* och *Skedhof*. Ifrån ålder har denna socken varit delad uti fyra s. k. fjerdingar: Stenfjerdingen eller trakten norr om Strömstad; Masslebergsfjerdingen eller uordöstra delen af socknen, till hvilken de flesta fjellhemmanen höra och hvilken har för det mesta sandjord, hvilken ock till stor del utgör jordmånen uti det öfriga af socknen, isynnerhet på höjderna, då lera och svartmylla träffas i dalarne; Rellefjerdingen, omfattande mellersta delen och Getefjerdingen södra. Den sistnämnde och i

synnerhet den dalsträckning, som benämnes Skärbygden, eger den bördigaste jordmånen, bestående af grålera och mylla på lerbotten, här och der mergelartad, samt någon torfmossejord. Hufvudnäringen är jordbruk; fiske och skogshandtering äro binäringar. Fornlemningar förekomma till ovanlig myckenhet inom socknen. De märkvärdigaste äro Kämpestenarne, såsom allmogen benämner en skeppssättning i denna socken, säkerligen den största i norden, bestående af 47 resta stenar. Ett stycke norr om skeppssättningen på andra sidan om den sorlande och af vackra alar beskuggade ån ser man i mörka tallskogen ett af Nordens största domaresäten. Kyrkan, omgifven af löfskog, är belägen på en vacker plats nära prestgården och är oaktadt sin höga ålder en af länets ljusaste och rymligaste tempel. Hon skall fordom hafva varit helgad åt S:t Anna. Kyrkans längd med koret samt en rundel, hvari altaret står, är 57$^1/_2$ aln. och bredden 19$^3/_4$ aln. Murarne äro 12$^1/_2$ aln. höga och 2$^1/_2$ aln. tjocka. Den undergick en större reparation 1797. På altaret står ett sällsynt altarskåp af ek med bilder i helupphöjdt arbete. I vapenhuset finnes en i sten väl uthuggen Mariebild. Tornet, som ligger några hundra alnar öster om kyrkan på en liten kulle, är af gråsten, 9 alnar i fyrkant invändigt. Här finnas 2 välljudande klockor, den större är ifrån 1500-talet samt har inskription med munkstil; den mindre, gjuten 1788, har bland annat följande vers:

När jag kallar hör mitt ljud
Kom till kyrkan bed din Gud
Att du rätt hans ord må höra
Som ditt väl kan evigt göra.

Tjernö, annex, innefattar öarna i pastoratets skärgård tillika med en liten del af fasta landets strand. Rådande jordmån är sand af ganska bördig natur, såsom allmänt är förhållande med de trakter, som ligga närmast hafvet. Flera af öarna äro skogbevuxna. De märkvärdigaste af dem äro de båda Kosteröarna, belägna omkring 1 mil ute i hafvet och åtskilda af ett smalt sund, Nordkostersund. På östra sidan af södra Kosterön finnes en ypperlig hamn för större skepp. År 1850 uppfördes på Nord-Koster 2 fyrar, som vid klart väder synas 5 mil till sjös. Hufvudnäringen är fiske, omkring 3000 tjog hummer afyttras årligen från socknen. Af fornlemningar förekomma hällristningar m. m. Skärgården anses i forna tider varit bebodd af Bronzfolket (Kelter). Sócknens kyrka är belägen på ön Tjernö, af hvilken den erhållit sitt namn. Den är nybygd af gråsten och invigdes d. 3 dec. 1854, är 40 aln. lång, 17 aln. bred och 11 aln. hög utom 9 alnars takresning och torn af gråsten, 28 aln. högt, 11 aln. bredt och långt samt med s. k. lykta af 11 aln. i höjd och 4$^1/_2$ aln. i fyrkant. Uti tornet finnes 1 liten klocka, gjuten 1688.

Strömstad, stapelstad, var fordom ett fiskläge, kalladt Strömmen, beläget vid den här i hafvet utfallande Strömån 2 mil från Svinesund och norska gränsen. Det blef köping 1666 och erhöll sannolikt stadsprivilegier 1672 men blef ett lätt byte för Gyldenlöw, som strax före midsommar 1676 gick öfver Svinesund och i grund nedbrände staden, så att icke ens kyrkan undgick förödelsen. Återtaget af svenskarne och åter förlorad af dem återkom dock staden 1679 under svenska kronan men led mycket intrång i sin handel af de omgifvande fisklägena och ännu mera af det friskt blomstrande Fredrikshall. Äfven Carl XII:s sista krig gjorde staden skada, och ehuru den tappre hjelten d. 8 juli 1717 slog tillbaka Tordenskiölds angrepp, blef likväl Strömstad d. 1 aug. bombarderadt i 3 dagar af danska flottan. Ändtligen lyckades Gjerdtz att d. 15 aug. fördrifva danskarne. Efter Carl XII:s död lemnade svenska hären Strömstad och lät sina der befintliga magasiner plundras, och när danska kungen sedan anlände till staden, lät han nedrifva fästningsverken och rasera kronans bygnader. I 1788 års krig besattes den obefästade staden af Norrmännen och hade äfven af dem ett besök år 1808. Hvad som nu uppehåller Strömstad, är dess mycket anlitade badinrättning. Staden omgifves af nakna, ödsliga berg, mellan hvilka här och der några mindre odlingar framsticka. Strömån, som flyter genom staden, delar den uti 2 delar, hvilka äro förbundna medelst 2:ne broar. Här finnes en förträfflig hamn äfven för större fartyg. De flesta husen äro nybygda tvåvåningshus; gatorna äro trånga och irreguliera. Bland de gamla husen på Långgatan är ett, som lär varit bebodt af Carl XII. Midt uti staden är en större klippa, kallad Klocktornsberget, som är tätt bebygd. Den delen af staden, som ligger söder om ån, är den bäst bebygda, der ock de publika bygnaderna och torget äro belägna. Af bygnader förtjenar endast kyrkan någon uppmärksamhet. Hon eger ett öfver staden dominerande läge och är en ljus, rymlig och prydlig gråstensbygnad. Rättighet att bygga kyrka och utgöra ett eget pastorat erhöll staden d. 13 dec. 1672. Två år derefter uppbygdes kyrkan något nedom och invigdes den 1:ste söndagen i advent 1674. 1769 var denna kyrka så förfallen, att en ny blef nödvändig. Kyrkan uppfördes nu af sten på sin närvarande plats men afbrann genom vådeld d. 8 aug. 1816. På den afbrändas qvarstående murar uppbygdes den nya kyrkan, som blef färdig i slutet af 1817. Hon är 55 aln. lång, 22½ aln. bred. Dess inredning är enkel. Orgelharmonium, 18 utdrag, särskild pedal, 2 man., är bygdt af Trayer i Stuttgardt. Tornet vid vestra gafveln uppfördes 1822 men blef ej fullt inredt förr än 1837. Uti tornet hänga 2 klockor, den ena med årtalet 1690 samt med ett mindre lyckadt rim; den andra är hitskänkt 1832. Äfven finnes ett tornur.

Kyrkoherdar:

Herrar *Amund* och *Olof*, om hvilka man ej känner mera än namnen.

Olof Björnsson, kanik i Opslo och prest i »Skeidehor" ifrån 1440 till 1472, var af adlig slägt.

Torger Lauritzon, kyrkoh. 1548.

Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Herr Nils lär varit Torger Lauritzons efterträdare.

Christen Clementsson, kyrkoh. 1594.

Christoffer Lauritzon Fries eller *Frisius*, född 1592, kyrkoh. 1622, † 1667, ligger begrafven i Skee kyrka.

Fil. doktor *Olof Berg*, kyrkoh. 1668, † 1673.

Pehr Tolsenius, född 1640, kyrkoh. 1675, † 1700, var stiftets yppersta predikant på sin tid.

Fredrik Bagge, son af prosten Fredrik Bagge; kyrkoh. 1702, erhöll under krigsoroligheterna 1717 transport till Linköpings stift, lefde ännu 1746.

Johan Bager eller *Baggerus*, född 1764, kyrkoh. i Näsinge 1708, kyrkoh. här 1717, † 1721.

Johan Schoug, född i Östergötland 1692, prestvigd i Göteborg 1722, kyrkoh. här s. å., prost 1746, † 1753.

Olof Kloth, student 1738, prestvigd 1743, pedagog i Strömstad 1747, kyrkoh. här 1755, riksdagsman 1761, afsattes 1776, sedan han länge varit invecklad i en obehaglig process; † 1788.

Theol. doktor *Johan Gothenius*, kyrkoh. 1779.

Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Carl Magnus Ekman, född i Göteborg 1744. Fadren landskamrerare. Student i Lund 1760, prestvigd till e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regem. 1767, v. rektor vid Kongelfs skola 1773, kyrkoh. i Strömstad 1774, prost 1789, riksdagsman s. å. På inverkan af prosten Ekman såsom riksdagsman, som hade spekulation på Skee, förklarades genom resolution af d. 30 april 1789, att Strömstad efter prostens i Skee, Gothenii, död skulle upphöra att existera som eget pastorat samt såsom annex återgå under Skee. Gothenius lefde 20 år, efter det Ekman erhållit survivance på Skee. Det berättas, att gubben hvarje 1:sta maj reste intill Strömstad, antog den raskaste hållning, han kunde, och gjorde en djup komplimang framför Ekmans fönster såsom ursäkt för, att han lefde. I följd af ofvannämnda resolution blef Ekman kyrkoh. här 1811; † 1818.

Anton Lidberg, kyrkoh. 1820.

Se kontr.-prost. i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Anders Peter Traneus*, kyrkoh. 1843.

Se kontr.-prostarne i Wikornes norra kontrakt.

Fil. doktor *Carl Axel Ekstedt,* född i Hille församling af Gefleborgs län 1833. Fadren komminister. Student i Upsala 1850, fil. doktor 1857, theol. kandidat 1861, prestvigd s. å., past-exam. s. å., v. pastor i Gefle stad 1862, v. pastor vid Upsala Domkyrkoförsamling 1864, kyrkoh. här 1870.

Komministrar:

Lars Wessendahl, född 1652, komm. ifrån slutet af 17:de seklet till sin död 1725. Han var detta pastorats förste komminister.

Bengt Badenius, kommin. 1726, † 1740.

Lars Engström, född 1710, student 1732, prestvigd 1739, komm. 1741, † 1780.

Johan Lomberg, komm. 1781. Se kyrkoh. i Bokenäs.

Anders Holmström, född i Warberg 1773. Fadren bagareålderman. Student i Lund 1793, prestvigd 1799, v. pastor 1805, komm. 1807, † 1825.

Erik Berglander, född i Frändefors pastorat af Carlstads stift 1790. Fadren landssoldat. Student i Lund 1812, v. kollega vid Uddevalla skola 1813, prestvigd s. å., pedagog vid skolan i Strömstad 1815, komm. här 1825, v. pastor 1827, † 1865.

Tjensten är f. n. vakant och bestrides af v. komminister i afbidan på stadfästad löneregleringr, som är beroende på kongl. maj:ts nådiga pröfning.

Strömstads forne Kyrkoherdar:

Lars Christofferson Frisius, som äfven kallades Fries, född i Skee prestgård 1611. Fadren kyrkoh. i Skee. Var först adjunkt hos sin fader, och omsider bestridde han gudstjensten i Strömstad ifrån 1670 till 1674, då Strömstad blef skildt från Skee och han blef stadens förste kyrkoherde; † 1687.

Jacob Werner, kyrkoh. 1688. Se kyrkoh. i Fässberg.

Bengt Rönnercrantz, född i Bollstorps socken af Skara stift 1685, prestvigd till v. pastor i Tölö, kyrkoh. här 1713, † 1728.

Erik Asp, född på Björkeris, var en längre tid v. pastor i Tölö, kyrkoh. här 1730, † 1735.

Carl Castensson Rönnow, född i Nerike 1689. Fadren prosten Rönnow i Båtstad, som gömde Carl XI i skorstenen. Esqvadronspredikant vid Bohusläns dragoner, slottspastor på Marstrands fästning 1718, kyrkoh. här 1737, † 1741. Han är känd genom åtskilliga poetiska skrifter.

Peter Olof Rodhe, kyrkoh. 1742.

Se kyrkoh. i Slättåkra.

Theol. doktor *Magnus Torén*, kyrkoh. 1754.

Se kontr.-prost. i Elfsyssels norra kontrakt.

Carl Magnus Ekman, kyrkoh. 1774 till 1811, då Strömstad blef annex till Skee. Se kyrkoh. i Skee.

Predikoskyldighet enligt gammal häfd: pastor 2 predikodagar i Skee, den 3:dje i Tjernö; komminister vice versa.

Enligt kongl. br. af d. 3 maj 1820 är stadsförsamlingen berättigad att „af en i staden ständigt boende prestman med en jemnare presterlig vård och tillsyn förses," hvilken prestman skall „af pastor aflönas men af staden med fria och tjenliga husrum förses "

Pastorsboställe: **Skee** 2 ofm. hemm. Kyrkoväg till Tjernö och Strömstad 1 m.; socknebudsväg till lands $1^1/_2$ m., till sjös $1^3/_4$ mil

Mensalhemman: **Ingalsröd** 1 ofm. hemman, brukas af komministern såsom boställe i stället för lön af pastor; **Klockare Ödegård** $^1/_4$ hemm., brukas af pastor; **Lien Östergård**, 1 ofm. hemm.; **Stale** $^1/_2$ hemm.; **N. Vadalen** $^1/_8$ hemman.

Pastorslön: uppgår för närvarande till omkr. 5,500 rdr, bostället inberäknadt. Lönereglering lärer nu vara faststäld af kongl. maj:t.

Enkesäte: mensalhemmanet **Öfra Eigst** 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: mensalhemmanet **Ingalsröd** 1 ofm. hemm. betalar 12 rdr 25 öre löningsränta. Kyrkoväg $^1/_2$ m.; socknebudsväg $1^1/_2$ land-, 1 mil sjöväg.

Komministerslönen: för närvarande temmeligen obestämd. Torde vid regleringen uppgå till omkr. 2,400 rdr.

Skee och Tjernö: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: för närvarande mycket obestämd men torde uppgå till omkr. 700 à 800 rdr.

Strömstad: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade med skolläraretjensten; lön: i ett för allt 500 rdr jemte husrum.

Strömstads lägre Elementar-Läroverk.

På grund af k. Carl XI:s resolution af år 1686 inrättades härstädes en pedagogi med 1 lärare. Denna skola utvidgades 1842 till följd af kongl. br. d. 6 april s. å. till en lägre apologistskola med 2 lärare, och har i enlighet med nåd. circuläret af d. 6 juli 1849 ämnesläsning i skolan blifvit införd och undervisningen ordnad i likhet med den vid Göteborgs h. elem.-läroverk, hvars 2:ne klasser detta läroverk motsvarar. Lärarnes antal vid vårterminens slut 1871 3 samt lärjungarnes 21.

Folkskoleväsende.

Skee: 4 flyttb. skolor, 36 veckors lästid. Skollärarnes löner. 400 rdr samt omkr. 200 rdr i ersättning för husrum, vedbrand och kofoder hvardera. 7 småkolor, 40 veckors lästid. Lärarinnornas löner: 100 rdr jemte husrum och fritt vivre under lästiden.

Tjerne: 1 flyttb. skola, 42 veckors lästid. Skollärarens lön. 400 rdr jemte fritt husrum och vivre under lästiden. 2 småskolor. Lärarinnornas löner lika med Skee. Dessutom håller lotsverket en särskild lärarinna på Kosteröarna, som några månader om året undervisar i folkskolans så väl som i småskolans ämnen.

Näsinge med Hogdal och Lommeland.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 51$^{3}/_{8}$. Areal 28,720 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Näsinge 883, i Hogdal 1,299, i Lommeland 675, tillsammans 2,857. Pastoratet är beläget från Strömstad 1$^{3}/_{4}$ m., från Fredrikshall 1$^{1}/_{4}$ m., från Uddevalla 9$^{3}/_{4}$ m., från Göteborg 18$^{1}/_{4}$ mil. Adress: Strömstad.

Pastoratet, det nordligaste uti Bohuslän, hänger tillsammans med Skee socken men omgifves på de andra sidorna af hafvet, nemligen i vester af Säckefjorden, äfven kallad Bråddjupet, i norr af Svinesund, i öster af Idefjorden och i söder till en del af Dynckilen, som är lastageplats och god hamn. Till pastoratet hör en samling små holmar i Dynekilen, af hvilka de största kallas Tjurholmen och Krossön. Orten är en vild och utomordentligt skön fjelltrakt. Högsta bergsspetsarne äro Björnerödspiken på Löfveråsfjellet, Dragonkullen vid Svinesund och Vagnaren på Hogdalsnäset. Den betydligaste utaf dalarne är den vackra Näsingeslätten. Sjöarne berömmas för sin fiskrikhet, särdeles på gädda och aborre. Pastoratet är skogbevuxet. Hufvudnäringen är åkerbruk och förnämsta binäringen är boskapsskötsel. Fiske idkas till husbehof. Pastoratet är ett af de minst lönande och ett af de mest besvärliga i länet. På Näsinge slätter och i de dalar, som nedgå till Idefjorden, eger socknen sin mesta och bästa odlingsjord. Jordmånen är mylla på lerbotten. Hufvudsädet är hafra. Utom hällkiströr äro fornlemningar från hednatiden sällsynta. De märkvärdigheter, här förekomma, äfvensom alla traditioner vända sig omkring Carl XII:s person och tidehvarf. Den underbara galértransporten ifrån Strömstad till Idefjorden genom Näsinge vet allmogen att noga beskrifva.

Hogdal är egentligen moderförsamling. Socknen het fordom *Hodal* och utgör pastoratets vestra del. Den består till största delen af röjd skogsmark, är bergig, och endast mellan bergsklyftorna finnas tillfällen till odling. Jordmånen är blandad. Utsädet är nästan uteslutande hafra. Betesmarkerna äro goda såsom i hela pastoratet. Vid Svinesund är färjestad, ifrån hvilken man öfverföres till Norge. Svinesund eger många märkvärdigheter, hvaribland dess ovanliga naturskönhet intager en framstående plats. Inklämd mellan snart sagdt skyhöga, skogiga fjellar företer den ett böss-skott breda hafsviken, ständigt plöjd af främmande länders seglare — tremastade skepp synes ofta sättandes för fulla segel genom den trånga bergsleden —, en den mest beundransvärda anblick. Hällristningar förekomma talrikt på de högsta bergspetsarne. 1808 och 1809 förefölle vid Svinesund eller gränsen mot Norge några obetydliga skärmytslingar

emellan de å ömse sidor liggande trupperna. Kyrkan har ett obeskrifligt täckt läge nära Dynekilen uti en dal, skuggad af löfträd och omgifven af höga fjellsträckningar. Hon är nybygd, ljus och vacker samt invigdes 1857. Det enda fornminne, som här finnes, är en gammal klocka från katholska tiden med inskription i dålig munkstil.

Näsinge, annex. Efter denna socken benämnes pastoratet, emedan pastor här har sitt boställe. Socknen, som är den minsta men bördigaste delen af pastoratet, intager sydöstra delen af detsamma. Rådande jordmån är mylla på lerbotten, hvilken uti Näsingeslätten är uppblandad med skalmergel. Näsinge och Lommeland har nu gemensam, ny kyrka, som invigdes d. 2 okt. 1870. Kyrkan eger en ny, stor och välljudande klocka, gjuten 1868, hvilken bär följande inskription:

Hör klocktonen ljuder
Den kallar, den bjuder
Till nåden dock än,
Försumma ej tiden:
Snart är den förliden,
Så tillropar den.

Pastorsbostället, ett af de bästa i stiftet, består af $2^3/_8$ hemman med en jordmån af den yppersta beskaffenhet. Det eger nyligen uppförda manhus och uthus.

Lommeland, annex, het fordom *Lumaland* och innefattar pastoratets nordöstra del. Marken är uppfyld af väldiga fjellåsar, hvilka skära hvarandra i alla riktningar, och den odlingsbara jorden är belägen i de trånga dalarne mellan dem. Grannskapet med hafsvikarne göra likväl dessa dalar ganska bördiga, och jordmånen i dem består af lera och lermylla, här och der uppblandad med fossila hafslemningar. På mera högländta ställen är sand och mojord rådande. Allmogen afsätter sina ladugårdsprodukter i det närbelägna Fredrikshall, hvars grannskap äfven i öfrigt är för socknen högst fördelaktigt. Få fornlemningar finnas, men bland dem träffas de högst märkvärdiga stenkistorna vid Röd och Ingeborgsröd. Begrafningsplatsen är här liksom i Näsinge nyanlagd, planerad och med almträd och popplar planterad. Uti en nybygd klockstapel hänger gamla kyrkans klocka med inskriptionen:

Jacobus Knuyse in Amsterdam 1695
Udi Jesu namu
Serene Carolo XI regnante
mig till
Lumelands Kyrckian
Med menigheternas collecter
Och många andra Guds barns
Runde gåfvor
Bekostade
Loci Pastor Christen Kloodt
Anno 1695
Laus Deo.

Kyrkoherdar:

Herr Pauvel, kyrkoh. omkring 1559.

Hans Anderssen, "sogneprest i Næsing" 1609. Hans namn finnes på ett pergamentsbref på gården Sundby i Näsinge socken.

Per Jacobsson, kyrkoh. 1648. Han efterträddes af sin son eller måg

Christen Person Kloodt, kyrkoh. 1666, † 1700, 70 år gammal.

Hans Rasmusson Bruhn var respondens vid 1705 års prestmöte; † 1706.

Johan Bager eller *Baggerus,* kyrkoh. 1708.
Se kyrkoh. i Skee.

Peter Lomberg, född 1681, prestvigd 1704, kyrkoh. 1717, var förut pastor vid Elfsborgs regemente och var i denna egenskap på flottan vid Petersburg, åtföljde arméen vid Helsingborg, Gadebuch, Tönningen och slutligen i Norge under fälttåget 1716. Han var en gammal Carolin med prestkrage, Carl XII:s gunstling och värd under konungens vistelse här och åtföljde ofta konungen på obanade stigar för att göra honom bekant med lokalen. Åtföljd af sina generaler och ministrar, spisade konungen ofta middag i prestgården. Lomberg blef prost 1751, † 1755.

Fil. doktor *Birger Liedberg,* student 1733, fil. d:r 1743, prestvigd 1744, kyrkoh. i Thorestorp 1750 men måste enligt kongl. resolution återlemna fullmakten 1753, kyrkoh. här 1757, † 1766.

Fredrik Wingård, född i Qwille 1721. Fadren komminister derstädes. Student i Lund 1741, prestvigd 1746, kyrkoh. 1768, prost 1782, † 1812.

Johan Andreas Lundberg, född i Majorna vid Göteborg 1772. Fadren sågbruksmästare. Student i Upsala 1790, prestvigd 1795, komm. i Fässberg 1799, v. pastor i Lundby prebende 1802, v. pastor s. å., tillika v. komm. derstädes ifrån 1803 till 1811, kyrkoh. i Marstrand 1809, tjenstg. bat.-predikant vid Elfsborgs, Westgöta-Dals, Westgöta, Westerbottens och Bohusläns fältbataljon från 1811 till 1814, kyrkoh. här 1813, prost 1832, † 1839.

Fil. doktor *Johan Collander,* född i Willstad af af Wexiö stift. Fadren bonde. Student i Lund 1814, fil. d:r 1820, v. apologist vid G:borgs h. lärdomsskola 1823, ordinarie 1826, lärare i Naturalhistoria vid G:borgs gymnasium 1824 till 1841, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1828, sekreterare i k. hushållnings-sällskapet i Göteborg från 1826 till 1835, konsist.-amanuens från 1827 till

1831, prestvigd 1830, past.-exam. 1831, kyrkoh. här 1839, prost 1847, † 1863.

Theodor Emil Anders Beckman, född i Starrkärr 1821. Fadren prost. Student i Lund 1841, prestvigd 1845, komm. i Drengsered 1854, komm. i Tanum 1859, kyrkoh. här 1864.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 17 juli 1868 i följd af förslag d. 26 juli 1864.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 2 mantal Näsinge och åtnjuter afkomsten af torpen Presteröd och Stufveröd, hvilka skola i författningsenlig ordning utarrenderas, utgöres årligen: tertialtionde med 252 kubikfot 1 kanna 97 kubiktum korn, som utgår af hemmanen efter 1694 års tiondesättning; smörtionde med 6 centner 37 skålpund smör, efter den fördelning på hemmanen som församlingarna ega att å kyrkostämma en gång för alla fastställa för den tid lönereglering är gällande; samt såsom ersättning för osttioude och ved 6 skålp. 62 ort smör af hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande dertill af mindre hemman.

§ 2

För verk och inrättningar betalas årligen, så länge de drifvas, 8 öre för hvarje 100 rdr af nästföregående årets bevillningstaxeringsvärden.

§ 3.

Såsom ersättning för dagsverken erlägges årligen af hvarje dagsverksskyldigt matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, 5 kannor 45 kubiktum korn.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ och offer erlägges årligen dels 39 ort smör utaf hvar och en, som betalar mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, samt dels 220 rdr, att betalas efter fördelning å fyrktalet.

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra tillsammans omkring 4,540 rdr.

Pastorsboställe: Näsinge 2 ofm. hemm. Kyrkoväg till Hogdal 1 m., till Lommeland 5/8 m.; socknebudsväg 2 mil.

Mensalhemmanen Prestered och Stufvered 3/8 hemm., hvilka äro belägna i Lommeland och i jordboken upptagne bland prestgårdens torp.

Enkesäte: Hallsängen 1/2 ofm. hemman.

Hogdal: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: cirka 250 rdr.

Näsinge och Lommeland: Klockare-, Kantors- och Skolläraretjensterna förenade; sammanlagda lönen: 750 rdr.

Folkskoleväsende.

Hogdal: 1 nybygdt skolhus, 1 flyttbar skola, 3 rot, 35 veckors lästid. Skollärarens lön. 500 rdr och 4 Tnl jord. 2 småskolor; lön i hvardera 100 rdr samt fritt vivre.

Näsinge och Lommeland: 1 gemensam skola med 2 nybygda skolhus, hvarest undervisningen turvis bestrides; 36 veckors lästid. Skollärarens lön: 500 rdr och 4 Tnl. jord. 2 småskolor; lön i hvardera 100 rdr samt fritt vivre.

Elfsborgs Län.

7. Domprosteriets norra kontrakt

omfattar Wädtle, Ale och Flundre samt en liten del af Kullings härad och innehåller pastoraten Lundby, Angered, Starrkärr, Östad, Skepplanda, Sköfde och Romeled.

Prostlönen är 6 t:r kronotionde efter markegångspris med vanlig förlön

Kontraktsprostar:

Johan Lundblom, född i Lundby på Hisingen 1788. Fadren hemmansegare. Student i Upsala 1807, prestvigd 1811, past.-exam. 1818, v. pastor 1819, kyrkoh. i Östad 1826, prost 1833, v. kontr.-prost 1834, ord. kontr.-prost 1836, tog afsked från kontr.-prostsysslan 1839, kyrkoh. i Starrkärr 1842, † 1862.

Theol. doktor *Peter Emanuel Rhedin*, född i Östads pastorat. Fadren prost och kyrkoherde. Student i Upsala 1807, fil. d:r derstädes 1812, prestvigd s. å., theol. kandidat 1817, regem.-pastor vid Elfsborgs regemente 1819, kyrkoh. i Tjörn 1826, kontr.-prost i Oroust och Tjörns kontrakt 1830, kyrkoh. i Lundby, Wädtle härad, 1837, afsade sig kontr.-prostsysslan 1839, kontr.-prost här 1841, theol. doktor 1844, † 1847.

Fil. doktor *Justus Osterman*, född i Romeled 1791. Fadren prost. Student i Upsala 1807, fil. d:r derstädes 1815, prestvigd 1818, past.-exam. 1822, lärare vid konowska institutet i Mariefred i 1½ år, past.-adjunkt på Drottningholm 1820, kongl. hofpredikant 1823, kyrkoh. i Romeled 1830, prost 1835, v. kontr.-prost 1838 och 1839, riksdagsman 1840, 1844 och 1847, ledamot af samfundet pro fide et christianismo 1840, ord. kontr.-prost 1848, † 1865.

Lechard Josias Hegardt, född i Bäfve 1816. Fadren landtbrukare. Student i Upsala 1836, prestvigd 1842, v. pastor 1847, domkyrko-adjunkt 1845, vicarierande domkyrkopastor fr. 1856, past.-exam. 1859, kyrkoh. i Starrkärr 1862, kontr.-prost 1865.

Wädtle Härad.

Lundby med Skallsjö och Lerum.

Reg. 2 kl. Fm. hemman $105^{15}/_{16}$. Areal 67,068 Tnl. Folkm. vid 1871 års slut: i Lundby 1,836, i Skallsjö 2,152, i Lerum 1,847, tillsammans 5,835. Pastoratet är beläget från Göteborg 2 m., från Alingsås $1^{3}/_{4}$ mil. Adress: Uddevalla.

Lundby pastorat har från äldre tider äfven omfattat Angered och Bergjum samt tillhört 1:sta klassen men blef dock för någon tid deladt, och voro då Angered och Bergjum prebende till teologie lektorn vid det i Göteborg då nyanlagda gymnasium intill 1693, då nämnda socknar återgingo till Lundby pastorat. Genom kongl. maj:ts beslut af den 27 okt. 1865 frånskildes vid innehafvarens samma år timade död åter samma socknar, som nu bilda ett eget pastorat under namn af Angered och Bergjum. Wädtle härad är beläget sydvest från Alingsås och omgifves i norr af Ale, i vester af Kullings, i söder af Bollebygds och till en del af Säfvedahls härad i Göteborgs och Bohuslän. Det innefattar pastoraten Lundby med Skallsjö och Lerum samt Angered med Bergjum. Flera fruktbara trakter med mer och mindre god lera samt lermylla påträffas synnerligen i Lerum, och har jorden under de senare åren betydligt förbättrats genom dränering och artificiel gödning. Allmogen i både Lundby och Lerum häfdar sin jord med mycken omsorg. Jordmånen är i allmänhet god. Socknarna i häradet ega den likhet, att de innefatta bergs- och sandhöjder med mellanliggande dalar, i Skallsjö och Lerum af stor skönhet och i sistnämnda socken ganska fruktbara. Tvenne betydliga bergsryggar genomlöpa häradet. En sträcker sig vid norra landsvägen från gränsen af Göteborgs län genom Angered, Bergjum och Lundby socknar in uti Ale härad och kallas Wädtle fjäll, hvilken bergsrygg till någon del i Lundby socken är bevuxen med gran- och furuskog. Den andra går utmed södra landsvägen genom Lerum och Skallsjö socknar inuti Kullings härad samt har rik gran- och furuskog. Den stora sjön Mjören stöter i norr till häradet. Lerje-å börjar uti en mosse, som sträcker sig ifrån Mjörns granskap intill ett torp, kalladt Sniken.

Lundby, moderförsamling. Denna socken och alla presteproventa blefvo år 1469 till evig tid utbytta från Warnhems kloster af abboten Arvid till biskop Hans i Skara emot fiskeriet

i Ama med Aros och andra gårdar. Kyrkan, af sten, ligger på en höjd ½ mil ifrån den landsväg, som går emellan Göteborg och Alingsås. Hon uppbygdes senast 1728 och håller i längd 33 aln., i bredd 15 aln. och i höjd 7 aln. samt har 2:ne vapenhus. Biskop Benzelius har vid ett tillfälle af en hållen visitation och med anledning af då befintliga inskrifter på en gammal dopfunt och andra kyrkans käril uppgifvit, att Ansgarius äfven i Lundby predikat och döpt. Kyrkan blef år 1611 af danska trupper plundrad ifrån en för ändamålet sydost ifrån kyrkan på Korpekullen uppförd skans oaktadt Lundbybornas ihärdiga försvar af sin helgedom. I pastorsarkivet har varit antecknadt, att påfven Clemens VII sände år 1350 denna kyrka genom S:t Brigitta bland annat ett stycke af Kristi kors och ett stycke af S:t Petri svärd, förvarade uti ett skrin med 9 rum. Dessa förmenta reliker stodo länge på altaret och gåfvo anledning till flera vidskepliga besök. Skrinet förvarades ännu i prosten Kjellanders tid men blef af honom uppbrändt, hvarför han fick lida mycket af folket. I kyrkan finnes ett monument af sten öfver Bjelkeslägten samt ett annat öfver herr Edling och dess fru, född Gyllensvärd. Här hvilar ock riksr. Jöran Eriksson Ulfsparre till Öijared. Orgeln, 6-stämm., bygd 1863 af Söderling. Tvenne välljudande klockor hänga i stapeln. Det berättas, att den stora klockan trenne gånger varit nedgräfd för att skonas från fiendens härjningar. Uti socknen finnes blott en större egendom, säteriet Öijared, med ett kapell, som dock numera ej begagnas.

Skallsjö, annex, omgifves i norr och nordvest af Lundby, i öster af Bollebygds och Odenäs socknar och i söder af Lerum. Af sjöar äro Säfvelången, Aspen, Len och Tvärsjön de största. Skog har socknen till afsalu. Vestra stambanan, med en sträckning genom socknen af nära 1 mil, har station vid Floda bruk. Ny kyrka invigdes den 20 okt. 1863. Hela kostnaden för denna uppgick till 40,000 rdr rmt, och bestriddes dels af en donation, dels af kyrkokassan och församlingen samt bristen, omkring 25,000 rdr, genom kapten Berg dels af egna och dels af Nääs' fabriks medel. Hon har en vacker altartafla. Orgeln, 7-stämm., bygd 1863 och är en ibland de vackraste och praktfullaste så till det yttre som det inre i hela vårt land. Den gamla kyrkan står ännu qvar utan något egentligt ändamål. Kyrkan eger 2 klockor. Bland egendomar må nämnas Nääs säteri och Nääs' eller Tollereds bomullsspinneri med såg och qvarnar; Floda med ett numera nedlagdt jernbruk. Invid Floda station finnas flera vackra villor, de flesta uppförda af göteborgsherrar, som der hafva sina sommarbostäder.

Lerum, annex, het i forna tider *Lereem.* Socknen omgifves i norr af Lundby, i vester af Bergjum, i öster af Skallsjö och i söder af Härryda Landvetter och Partilled och ligger vid en höjd af 30 fot öfver hafvet. Marken är i allmänhet bergig,

rådande jordmån är lera och mulljord. Skog finnes till afsalu. Bland sjöar må nämnas Aspen, stora och lilla Stamsjön m. fl. Statens vestra stambana går här igenom och har station i Lerum. Jonsered station är belägen i denna socken. Kyrkan, af sten, är 30 aln. lång koret inberäknadt, 14½ aln. bred och 12½ aln. hög. På kyrkans norra vägg utantill finnes antecknadt årtalet 1689. Innan den nuvarande kyrkan uppfördes, fanns en annan af trä. Den gamla altartaflan borttogs år 1826, och en ny altarprydnad, bestående af ett förgyldt kors, uppsattes i stället. Denna altarprydnad är skänkt af intressenterna i Kullens bomullsspinneri i socknen. Orgeln, 6 stämm., bygd 1814 af Strand. I stapeln hänga 2 klockor. I denna socken äro många vackra egendomar belägna, bland hvilka böra nämnas: Aspenäs, Almekärr, Hulan och Gullringsbo vid sjön Aspen; Kolboryd vid lilla Stamsjön. Äfven i Lerum träffar man en del villor, anlagda och bebodda af herrskap från Göteborg.

Kyrkoherdar:

Den förste härvarande pastor efter reformationens början var en husprest ifrån Öijared, som af Erik XIV utnämndes. Hans namn och lefnad äro ej kända. Uti församlingarna i Lundby hade efter den började reformationen oroligheter yppat sig, hvaribland man främst antecknat den, som år 1544 föranleddes af det genom en ovanlig väta inträffade missväxtår, hvilket allmogen i Lundby ansåg såsom ett himlens straff för sitt affall från katholska läran.

Bero Olai eller ***Björn Olai***, kyrkoh. 1570.

Se kontr.-prost. i Domprosteriet.

Olaus Beronius, företrädarens son, nämnes såsom pastor härstädes i ett k. Sigismunds bref af år 1595; † 1604.

Sveno Gunnari. Om honom har man antecknat, att han med ett kristligt nit sökte stilla den oro i sinnena, som under företrädarens tid blifvit fortsatt och underhållen, och att han förmådde folket nedkasta det mellan Gällnäs och Lundby vid Korsbäcken stående träkors, vid hvilket församlingen, då den gick till kyrkan, knäföll och läste den af Bero Olai författade bönen för att fördrifva djefvulen från sig under gudstjensten. Vid konung Carl IX:s död 1611 kom ett parti danska soldater in från Bohuslän genom Kullings härad, plundrade Lundby kyrka och prestgård, bundo Gunnari baklänges på en häst och förde honom under den svåraste misshandel till Starrkärr. Hans hustru fastbundo de bredvid bandhunden och misshandlade henne till den grad, att hon förtidigt framfödde barn. Sveno Gunnari förlorade härvid för alltid förståndet och lefde ett högst beklagligt lif. På föreställ-

ning af biskopen i Skara fick dock den olycklige Sveno behålla pastoratet, hvilket vårdades af hans kompastor. Såsom hans dödsår har man antecknat 1640. Han ligger begrafven i Lundby kyrka.

Andreas Petri, äfven kallad *Kärling*, var en afkomling af munken i Warnhems kloster, Nanne Kärling, hvilken rymde ifrån klostret och gifte sig med Christina Christiansdotter Leijonhufvud och hade med henne en son, Nanne Nannesson. Andreas Petri hade såsom krigsprest följdt Gustaf II Adolfs armée under polska kriget. Efter hemkomsten till Sverige kallades han 1642 till kyrkoh. i Lundby af riksstallmästaren Knut Jöransson Ulfsparre på Öijared, med hvilken han under kriget gjort bekantskap; † 1654 och ligger begrafven i Lundby kyrka på gången vid Öijared stolrum.

Johannes eller *Jöns A. Stenius* hade länge varit företrädarens adjunkt och blef kyrkoh. 1655. Till pastor Stenius, som lefde i bullersamma och oroliga krigstider, ankom 1676 en officer från den på Bergjums ängar liggande gyldenlöwska arméen med ett högst besynnerligt bref från fältprosten vid denna armée med befallning att göra tacksägelse och att sjunga »Te Deum Laudamus« för Danskarnes framgång. Under hotelse med dödsstraff tvingades han att göra denna tacksägelse, men med hvad hjerta, säger han, kan hvar och en döma; † 1684, ligger begrafven i Lundby kyrka.

Fil. doktor *Pehr Kjellander*, kyrkoh. 1685, efterträddes af sin måg. Under Kjellanders embetstid återförenades Angered och Bergjums annex med Lundby enligt konung Carl XI:s revolution 1693. Se kontr.-prost. i Domprosteriet.

Fil. dokt. *Arvid Strömmer*, född i Åby vid Göteborg. Fadren kronofogde. Student i Upsala, fil. d:r i Greifswald, prestvigd och på förord af sin farbror, myntmästaren Strömmer i Stockholm, regem.-pastor vid posseska regementet, kyrkoh. 1711. En pestepidemi rasade under denna tid i Lundby. Strömmer blef på ovänners tillställning af bönderna anklagad i konsistorium, emedan han skulle hafva nekat begrafva de af pesten döde. Frikänd från anklagelsen afled han 1727 af en skuren fistels förblödning.

Nils Kollinius, född i Tranemo 1680. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Upsala 1701, prestvigd och komm. i Starrkärr 1705, komm. i Landvetter 1717, kykoh. här 1729. Hans sköna och intagande sång skall hafva förvärfvat honom vitsordet att hafva varit den skickligaste messare i stiftet; † 1735 samt ligger begrafven på Lundby kyrkogård midt för altaret.

David Hummel, född i Halmstad 1702. Fadren kyrkoherde derstädes. Student i Lund 1718, prestvigd 1729,

e. o. garnisonspredikant i Göteborg 1730, regem.-pastor derstädes 1731, kyrkoh. här 1736, † 1761.

Nicolaus Engelke, född i Göteborg 1714. Fadren handlande. Student i Upsala 1736, informator för 2 baroner Stromberg samt 1 baron Sture i Stockholm, hade någon tid kondition hos agenten Nordencrantz, prestvigd i Upsala 1751 till huspredikant hos riksr. grefve Taube, antogs af drottning Lovisa Ulrika till stiftspredikant år 1753 och erhöll med detsamma kongl. hofpredikants fullmakt. Man har anmärkt, att han var stiftspredikant för 5 stiftsfröknar och innehade sysslan i 10 år samt var både den förste och siste innehafvaren af nämnde syssla. Försedd med drottningens mandatorial till konsistorium blef han 1762 uppförd på förslag till Lundby pastorat, till hvilket han erhöll enhällig kallelse och kort derpå konungens fullmakt; † efter 39 dagars sjukdom 1783.

Anders Banck, född i Falkenberg 1747. Fadren linväfvare. Student i Lund 1768, prestvigd 1770, v. pastor 1778, huspredikant hos direktören och kommendören v. Utfall 1784, kyrkoh. här s. å., prost 1809, † 1818.

Theol. doktor *Johan Ulrik Blomdahl,* kyrkoh. 1820.
Se kontr.-prost i Domprosteriet.

Theol. doktor *Peter Emanuel Rhedin,* kyrkoh. 1837.
Se kontr.-prost. i Domprosteriets norra kontrakt.

Fil. doktor *Johan Torbiörnsson,* född i Ahrstad 1794. Fadren lagman. Student i Lund 1809, fil. d:r 1814, prestvigd 1818, theol. licentiat 1824, kyrkoh. i Kongsäter 1840, prost 1847, kyrkoh. här 1850, jubelmagister 1864, † 1865.

Fil. doktor *Johan Wallin,* född i Örgryte 1816. Fadren trädgårdsmästare. Student i Upsala 1835, fil. d:r 1842, lärare vid Göteborgs barnhus 1842, prestvigd 1845, lärare vid Göteborgs h. elem.-läroverk 1850, gjorde åtskilliga resor i Tyskland, Frankrike och Schweitz åren 1846, 1852 och 1853, inspektor öfver Göteborgs folkskoleväsende 1859, kyrkoh. här 1866.

Komministrar:

Under Upsala mötes beslut 1593 igenfinner man namnen *Olaus* och *Magnus Svenonis* med tillägg: Comministri i Lundby. Om dessa eger man icke vidare någon upplysning.

Laurentius, som kallades *Herr Lars i Läddebol,* predikade ofta hos fru Karin Bjelke på Öijared uti kapellet derstädes. Man berättar, att biskop Terserus, som ofta besökte förbemälda fru, för Laurentius hyste mycken tillgifvenhet.

Magnus Gallogæus, af allmogen kallad *Herr Måns* i Ekeberga, erhöll af konungen ett boställe uti Kusebacka, det han likväl aldrig bebodde, utan förblef i Ekeberga, † 1695

och ligger begrafven i Skallsjö gamla kyrka. Han omtalas såsom gästfri och förmögen.

Gunnar Hadelin; om honom är antecknadt, att han var en glad och fri sällskapsman. att, då han en dag hos major *G. A. Örnevinge* på Högboholm glädtigt skämtade, blef han af värden undfägnad med en så stark stöt för bröstet, att hans röst aldrig mera förmådde höjas ifrån predikstolen, hvarför han nödgades nedlägga embetet och blef kollega vid skolan i Göteborg.

Lars Nitraeus, född i Kind, hade tagit sig tillnamnet af den anledning, att fadren var saltpetersjudare.

Göran Melchior Odenius studerade både i Upsala och i Lund, prestvigd 1731, komm. 1732, † 1770.

Carl Strömberg, student 1759, prestvigd 1762, komm. 1770, † 1788.

Henrik Johan Strettenberg, född i Göteborg 1757. Fadren smed. Student i Upsala 1775, prestvigd 1780, komm. 1788, v. pastor 1809, † 1826.

Peter Lundqvist, komm. 1827. Se kyrkoh. i Breared.

Fil. doktor *Carl Gustaf Öhrvall,* född i Winberg 1801. Fadren kontr.-prost och theol. doktor. Student i Lund 1822, fil. d:r 1826, duplikant vid Warbergs skola 1827, prestvigd 1831, komm. 1834, v. pastor 1839, † 1871.

Komministerstjensten f. n. vakant.

Predikoskyldighet: Pastor och komminister predika ömsom i alla tre församlingarna med duplikation hvar sin gång.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 17 april 1868 i följd af förslag d. 3 okt. 1866.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen, såsom ersättning för all tionde, inom Lundby församling 606 kubikfot spanmål och 3 centner 90 skålpund smör, inom Skallsjö församling 437 kubikfot spanmål och 3 centner 40 skålpund smör samt inom Lerums församling 515 kubikfot spanmål, allt $^1/_3$:del råg och $^2/_3$:delar korn, och 3 centner 40 skålpund smör, hvilka afgifter fördelas å de tiondeskyldiga jordbruksfastigheterna efter de dem för år 1867 åsatta bevillningstaxeringsvärden.

§ 2

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål af ofvannämnda slag för hvarje par stenar.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, offer och extra afgifter betalas årligen:

dels 30 öre af hvarje mantalsskrifven man och 15 öre af hvarje mantalsskrifven qvinna; och

dels af alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma; inom Lundby församling 300 riksdaler, inom Skallsjö församling 514 riksdaler och inom Lerums församling 408 riksdaler, hvilka afgifter utgå efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund.

§ 4.

Torpare, backstugusittare och inhyseshjon samt deras vederlikar, hvilka icke äro för fattigdom befriade från utgörande af kronoutskylder skola i stället för dagsverken årligen erlägga 90 öre för hvarje matlag.

§ 5

lika lydaude med samma § i Landvetters lönereglering.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller *kyrkoherden*, som innehar pastorsbostället 1 mantal Lundby, 72 procent; och

komministern, hvilken innehar bostället $^1/_2$ mantal Kusebacka, bekommer återstående 28 procent.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra omkring 5,585 rdr.

Pastorsboställe: **Lundby** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Skallsjö 1 m., till Lerum $^3/_4$ m., emellan Lerum och Skallsjö $^3/_4$ m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Enkesäte: **Gråbo** $^3/_4$ fm. hemman.

Komministersboställe: **Kusebacka** $^1/_2$ ofm. hemman. Kyrkoväg till Skallsjö $^1/_4$ m., till Lerum $^1/_2$ m., till Lundby 1 m.; socknebudsväg 2 mil.

Lundby: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkr. 300 rdr.

Skallsjö: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 300 rdr.

Lerum: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 300 rdr.

Folkskoleväsende.

Lundby: 1 fast skola, 8 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, planteringsland och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 200 rdr hvardera.

Skallsjö: 2 fasta skolor, 11 rot., 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, planteringsland och bostad i skolhuset. 2 småskolor. Lärarinnornas löner· 225 den ena och 200 rdr den andra.

Lerum: 1 fast skola, 8 rot, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, 3 Tnl. jord och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 200 rdr hvardera.

Angered med Bergjum.

Reg. 3 kl. Fm. hemm. 57½. Areal 24,554 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Angered 1,085, i Bergjum 1,128, tillsammans 2,213. Pastoratet är beläget från Göteborg och Kongelf 2 mil. Adress: Lerum.

Dessa socknar blefvo genom kongl. bref af d. 27 juni 1856 afskilda från Lundby i Wädtle härad till att vid innehafvarens frånfälle utgöra ett eget pastorat, hvilket det blef d. 27 okt. 1865. Det omgifves i norr af Nödinge, Starrkärr och Lundby, i söder af Lerum, Partilled och Göteborgs hospitalsförsamling och i vester af Säfve på Hisingeu, hvarifrån det skiljes genom Göta-elf. Den odlade delen utgöres hufvudsakligen af en daltrakt på begge sidor om Lerje-ån, som kommer från Lundby och faller i Göta-elf, samt af elfstranden. I den förstnämnda trakten omvexla lerbackar, sandkullar och bergsklippor med slättmark. På ömse sidor sträcka sig bergsryggar med delvis branta och kala sluttningar, och deruppom är ljungbevuxen mark med mossar och sjöar samt några hemman i norra bergsbygden "Wädtle fjell." Rådande jordmån är lera. I branterna finnes skalmergel. På skog är brist, dock finnas spridda lundar af löfträd, och vid Espered ett stycke vacker löfskog. Näringarna äro åkerbruk och boskapskötsel. Af fornlemningar finnas på några ställen grafhögar; de största äro de s. k. Rörsereds högar. I Angereds kyrkoby stå 2 höga uppresta stenar, som tydligen varit skyddspelare i hednatiden. Vid Ryd i Bergjum är ett ovanligt stort stenrör. Vid Rörsered finnas stora jättegrytor. S:t Olofs källa i byn Olofstorp, der prestgården är belägen, förmodas hafva varit en skirkälla. En stor sten, som erinrar om de gamles skyddshällar, ligger nära källan. År 1687 hittades af några vallbarn ett uttänjdt och vridet guldstycke af 32½ dukaters myntning.

Angered, moderförsamling. Kyrkan, belägen i östra delen af socknen och på de flesta håll bortskymd af berg och byggnader i byn, uppbygdes af sten nästan från grunden år 1791 och blef färdig 1793. Dess längd är 36½ aln., bredden 15⅜ aln. och höjden 11⅛ alnar. Hon är rymlig och ljus. Orgelharmonium, 6-stämm., är bygdt af Alexandre i Paris. Främst på gången i kyrkan ligger ett epitaphium af sten med afbildning af Frälsaren på korset samt af en köpman Häger med hustru och 8 barn.

Utanpå södra kyrkomuren finnas Pehr Lillies och hans makas vapen med årtalet 1650. På kyrkogården derinvid ligger en grafsten med i kropps-storlek uthuggna bilder af P. Lillie och en man vid hans sida, begge i harnesk, och likaledes bilder i kroppsstorlek af hans maka och ett annat fruntimmer samt i mindre storlek af 6 barn. Äfven Lillies hjelm och handskar äro der uthuggne. Denne Pehr Lillie, född på Aspenäs 1603, var herre till Jonsered, Angered och Aspenäs samt ståthållare på Elfsborgs slott, der han afled 1659. En målad tafla, kallad qvinnealtare, efterfrågad för Riksmuseum, finnes i kyrkan från 1699. I klockstapeln hänga 2 välljudande klockor. Den ena har en gammal inskrift, som hittills ej lär blifvit läst. Den har vid en inventering för fornminnens vårdande kallats runeinskrift men synes vara munkstil. En afteckning är nu anbefald. Bland jordegendomar i socknen, som innehafvas af ståndspersoner, är det största herregodset Lerjeholm, $8^1/_8$ hemman.

Bergjum, annex. Marken här är bergig, rådande jordmån är lera och mulljord. På skog är brist, hvarför torf begagnas. Åkerbruket är förnämsta näringsgrenen. Såsom binäring må nämnas, att vissa hemmansegare härstädes uppköpa och slagta boskap, hvarefter varan afyttras i det närliggande Göteborg. Ett intresse för trädplantering, som här börjat förmärkas de senare åren, visar sig mest i en berömd trädgårdsanläggning på lägenheten Gustafsberg. Kyrkan ligger högt ett stycke från häradsvägen, som går till Lundby. Korbygnaden inberäknad, som är $13^1/_2$ aln. lång, håller kyrkan i längd $32^1/_2$ aln., i bredd $17^1/_4$ aln. och i höjd $11^1/_4$ aln. Hon uppbygdes af sten 1775. Man känner, att den äldre kyrkan redan 1564 var uppförd af sten, då kommendanten Janus Holgersson Ulfstand lägrade sig med en krigshär på Bergjums ängar. Vid detta tillfälle plundrades kyrkan och brukades ej blott till magasin utan äfven till stall. År 1657 under Krabbefejden hemsöktes åter Bergjum af en fiendtlig trupp, som bortförde kyrkans vackra ringklocka till Romelanda i Bohuslän, der den enligt en äldre anteckning blifvit ansedd såsom Bergjums tillhörighet. Äfven 1676 under gyldenlöwska fejden blef Bergjums kyrka brukad för samma låga ändamål som i Erik XIV:s tid. På kyrkoberget synas ännu jordvallar, som förmodas härleda sig från krigstiderna. Efter sådana fiendtliga besök var kyrkan så utblottad, att predikanten måste predika från ett uppslaget brädskrank. Predikstolen i den nuvarande kyrkan är vacker och uppsattes 1796. En dopfunt af sten har årtalet 1689. Orgeln, 6-stämm., bygd 1866 af Linder. I klockstapeln finnas 2 klockor, den större gjuten 1748; den mindre är mycket gammal, till hvilket man kan sluta af slitningen vid kläppranden. En s. k. dopengel finnes, hvilken fordom vid dopförrättningar plägat nedsänkas. En af kyrkans ljuskronor är anmärkningsvärdt vacker.

Kyrkoherde:

Den förste kyrkoherde i det nybildade pastoratet blef *Bengt Högrell,* född i Enslöf 1832. Fadren jordbrukare. Student i Lund 1856, prestvigd 1859, past.-examen 1863, kyrkoh. 1866.

Angered och Bergjums forne komministrar:

Angered och Bergjum hafva ock fordom från 1650-talet till 1693 varit skilda från Lundby och utgjort ett prebende pastorat åt en theol. lektor i Göteborg.

Den förste komministern, man här känner, är en, som omtalas under benämningen *Herr Hans i Torfhög.* Han lefde i den oroliga tid, då gyldenlöwska trupparne sköflade i nejden. Ehuru obemärkt och anspråkslös Herr Hans lefde, uppsöktes han dock af dessa omenskliga fiender och misshandlades på det grymmaste sätt.

Jan Inilius var regementspastor, då han för sin svaga helsa sökte och erhöll denna syssla. Han omtalas som en kunnig och skicklig man. Ledsen vid verlden nedlade han embetet och inlöste sig till försörjning å Göteborgs hospital 1708.

Jöns Ahlqvist, komm. 1708. Se kyrkoh. i Tegneby.

Zacharias Strömberg, född i Göteborg 1700. Student i Lund 1724, prestvigd 1730, komm. 1734, † 1765.

Elias Bask, † 1768, 29 år gammal.

Halvord Lundborg, född 1739, student 1761, prestvigd 1764, komm. 1768, † 1786.

Jacob Lignell, † 1794, 38 år gammal.

Daniel Fredrik Carlberg, född i Kalfs prestgård 1753, student 1775, prestvigd 1779, komm. 1795, † 1803.

Fil. doktor *Carl Peter Brovall,* komm. 1804.
Se kyrkoh. i Starrkärr.

Gustaf Rudolf Carlberg, född i Sätila 1784. Fadren komminister. Student i Lund 1807, komm. 1821, v. pastor 1826, † 1834.

Gustaf Fossberg, född i Foss 1791. Fadren sågmästare. Student i Lund 1814, prestvigd 1816, komm. 1835, † 1863.

Fossberg gömde ovanligt på penningar men har gjort en donation till de fattige i begge socknarna. En grupp stora skogsträd på pastorsboställets gård har han låtit plantera.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 17 april 1868 i följd af förslag d. 3 okt. 1866.

§ 1.

"Till *kyrkoherden*, som innehar pastorsbostället $^1/_2$ mantal Olofstorp och eger att uppbära den honom enligt kongl. brefvet den 27 Juni 1856 anslagna vederlagsspanmål, utgöres årligen såsom ersättning för all tionde inom Angereds församling 508 kubikfot spanmål, $^1/_3$:del råg och $^2/_3$:delar korn, samt 3 centner 20 skålpund smör, och inom Bergjums församling 397 kubikfot nyssnämnda sädesslag samt 2 centner 50 skålpund smör, som fördelas å de tiondeskyldiga jordbruksfastigheterna efter de dem för år 1867 åsatta bevillningstaxeringsvärden.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål af ofvannämnda slag för hvarje par stenar.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, offer och extra afgifter betalas årligen:

dels 30 öre af hvarje mantalsskrifven man och 15 öre af hvarje mantalsskrifven qvinna; och

dels af alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma: inom Angereds församling 450 rdr och inom Bergjums församling 345 rdr, hvilka afgifter utgå efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund.

§ 4.

Torpare, backstugusittare och inhyseshjon samt deras vederlikar, hvilka icke äro för fattigdom befriade från utgörande af kronoutskylder, skola i stället för dagsverken årligen erlägga 90 öre för hvarje matlag.

§§ 5, 6 och 7

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra 3,600 rdr.

Pastorsboställe: **Olofstorp** $^1/_2$ hemman i Bergjums socken. Kyrkoväg till Angered $^1/_2$ m., till Bergjum $^1/_8$ m; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Enkesäte: Fjellestorp 1 hemman, beläget i Lundby.

Angered: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 200 rdr. Klockaren är äfven folkskollärare.

Bergjum: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr. Klockaren är äfven folkskollärare.

Folkskoleväsende.

Angered: 1 fast folkskola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder, hvari inberäknas, att omkr. 3 Tnl. jord upplåtits till skollärarens bruk. 2 småskolor. Lön i hvardera: 229 rdr. Af lindströmska donationen å 10,000 rdr utgår räntan, 600 rdr årligen, till mat och kläder åt fattiga skolbarn.

Bergjum: 1 fast folkskola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor. Hvarje lärarinnas lön f. n. 176 rdr.

Ale Härad.

Starrkärr med Kilanda och Nödinge.

Konsist. 2 kl. Fm. hemm. 85¾. Areal 26,661 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Starrkärr 2,413, i Kilanda 631, i Nödinge 976, tillsammans 4,020 Pastoratet är beläget från Göteborg 3 m., från Kongelf 1¼ m., från Alingsås 3¼ mil. Adress: Göteborg. Detta pastorat var före 1680 konsistorielt, förklarades 1692 för regalt men blef åter konsistorielt 1722. Den 5 december 1788 anslogs det till »beständigt prebende till Göteborgs gymnasium,« men genom kongl. br. d. 22 maj 1789, hvilket stadfästades d. 20 okt 1801, blef det åter förklaradt för konsistorielt. Pastoratets äldsta namn var *Stärkered* och benämnes så ännu en och annan gång. Namnet torde måhända härleda sig från en Starkotter, som uti en lund vid Starrkärrs kyrka har haft sin ättehög, kallad Starkotters graf. Denna graf har blifvit förstörd emellan år 1821 och 1840. Deremot finnes qvar en mindre jättegryta. Marken är bergig; rådande jordmånen är till större delen lera men föröfrigt sand. Skogsbristen är här särdeles kännbar. Största godset i pastoratet är Kilanda säteri, äfven må nämnas Alafors bomullsspinneri. Befolkningens hufvudnäring är åkerbruk. Såsom en vigtig binäring må nämnas, att en del af den manliga befolkningen om somrarne utvandrar till närgränsande orter, isynnerhet till Göteborg på timmerarbete.

Starrkärr, moderförsamling. Kyrkan, belägen på en höjd i den tätast bebygda delen af socknen, är nybygd och invigdes d. 22 juni 1845. Hon håller i längd inom murarne 55 aln. inberäknadt vapenhuset, 10 aln., samt i bredd 18½ aln. I stället för den gamla altartaflan står i en nisch på altaret ett högt förgyldt kors. Orgeln, 8-stämm., bygd 1865 af Söderling Kyrkan eger 2 klockor, den större har årtalet 1744 och den mindre 1694.

Kilanda, annex. Socknen ligger vid 156 fots höjd öfver hafvet. Marken är bergig; rådande jordmån är sand, till någon del lera. I denna socken ligger frälsesäteriet Kilanda, 3 mantal, som år 1623 tillhörde amiralen och kongl. rådet grefve Gabriel Bengtsson Oxenstjerna. Kyrkan, som är den minsta och sannolikt den äldsta af pastoratets kyrkor, ligger i en däld på säteriet Kilandas egor icke långt från landsvägen. Koret till-

bygdes 1703, sedan det förra, som var af trä, var förfallet. Kyrkan, af sten, håller i längd 23 aln. och i bredd 9 aln.; ifrån golfvet till takhvalfvet är en höjd af 8¾ aln. I taket är gammaldags målning. Tornet, af trä, bygdes 1805 och står på en 5 aln. hög stenfot. Ett krucifix står på altaret midt för fönstret. Orgelharmonium, 2-stämm., bygdt 1865. I tornet hänga 2 klockor; den större, gjuten 1759, är prydd med konung Adolf Fredriks och drottning Lovisa Ulrikas bilder, den mindre klockan är gjuten 1785.

Nödinge, annex. Af denna församling höra 8 hemman, utgörande Skårdals och norra Surte byar, i civilt och kameralt hänseende till Kongelfs eller Rödbo socken, vestra Hisings härad, men hafva alltid i ecklesiastikt afseende varit förenade med Starrkärrs pastorat. Marken är jemn, och rådande jordmån är lera. Här finnes alls ingen skog men bränntorf till husbehof. Sägnen berättar, att en konung Inge, hvilken efter att hafva förlorat en strid på Dössebacka slätter i Romelanda socken red som flykting öfver Marberget till Göta-elf, öfver hvilken hästen sam med honom till Westgötalandet. Tacksam för sin vunna räddning utlofvade konungen, att en kyrka skulle der uppbyggas, som med sitt namn Nödinge skulle påminna om konung Inges nöd och dess lyckliga utgång. Det tros äfven, att den erhållit sitt namn deraf, att kyrkan ifrån urminnes tider erhållit löften och gåfvor af dem, som varit stadda i farlighet och i synnerhet af sjöfarande, som varit i sjönöd. Kyrkan är bygd troligen 1662 af sten och förlängdes 1727. Tornet står på en 4 alnars hög stenfot. Kyrkans längd är 33 aln., dess bredd 15 aln. och höjden ifrån det med täljsten belagda golfvet 11 alnar. I taket finnes en gammaldags målning, föreställande yttersta domen. Kyrkan mycket förfallen, måste troligen snart nybyggas. Altaret är försedt med rikt bildhuggeri och tafla, föreställande Nattvarden. I tornet hänga 2 klockor, den mindre har årtalet 1671.

Kyrkoherdar:

Petrus eller *Pehr*, underskref 1593 Upsala mötes beslut.

Didric Laurentii Wallenius, kyrkoherde till 1633.
Se kyrkoh. i Östad.

Magnus Petri Stercherus. Hans namn finnes antecknadt i Nödinge kyrkas äldsta räkenskapsbok af år 1634. Han hade 1643 uti samma bok verificerat en utbetalning och 1656 undertecknat en annan räkning. Efter denna tid saknas all anteckning af honom; dödsåret okändt.

Hans anses vara den samme, som under benämning af

Johannes Brunthovius år 1667 bevittnat en gåfva till Kilanda kyrka.

Petrus Magnus Starinius, son till pastor Stecherus, var först komm. här, blef sedan kyrkoh. men har troligen endast en ganska kort tid varit här., Enligt en anteckning i kyrkoboken äro både han och fadren begrafna på norra sidan af koret i Starrkärrs kyrka.

Anders Seglorin, född i Seglora. Fadren pastor Argillanus. Kyrkoh. här 1669 eller 1670, † 1697. Han ligger begrafven i norra sidan af koret.

Benedictus Kollinius var skeppsprest, då han blef kyrkoh. här 1697. Under hans embetstid ombygdes Starrkärrs kyrka 1721. Kilanda utvidgades 1703, och Nödinge tillöktes 1727; † 1730.

Fil. doktor *Daniel Poppelman,* född 1694, prestvigd 1727, regem.-pastor vid Bohusläns regemente s. å., kyrkoh. här 1731, † 1763. Han var den förste pastor här, som erhöll proste-titeln.

Sigvard Borg, född i Kongelf 1722. Fadren mönsterskrifvare, sedan borgare och klockare i Kongelf. Student i Upsala 1742, kollega i Kongelf 1752, prestvigd s. å., past.-adjunkt i Uddevalla 1753, erhöll för denna adjunktur dubbel tjenstårsberäkning; rektor i Kongelf 1756 och bibehöll tillika kollegcatet, kyrkoh. här 1765, prost 1784, † 1787.

Theol. doktor *Olof Westman,* kyrkoh. 1788.
Se kontr.-prost. i Domprosteriet.

Theol. doktor *Johan Ulrik Blomdahl,* kyrkoh. 1802.
Se kontr.-prost. i Domprosteriet.

Fil. doktor *Carl Peter Brovall,* född i Uddevalla 1777. Fadren handlande. Student i Lund 1797, pedagog i Strömstad 1799, fil. d:r i Greifswald 1802, prestvigd s. å., komm. i Lundby, Wädtle härad, 1804, kyrkoh. här 1821, † 1841.

Johan Lundblom, kyrkoh. 1842.
Se kontr.-prostarne i Domprosteriets norra kontrakt.

Lechard Josias Hegardt, kyrkoh. 1862.
Se kontr.-prost. i Domprosteriets norra kontrakt.

Komministrar:

Johannes, Andreas och *Benedictus* undertecknade Upsala mötes beslut 1593. Orsaken till, att här voro 3 komministrar på en gång, känner man ej.

Petrus Magnus Starinius. Se kyrkoh. härstädes.

Bengt Stannius, komm. 1685, † 1705.

Nils Kollinius, komm. 1705.
Se kyrkoh. i Lundby, Wädtle härad.

Gunnar Bredell, komm. 1719.
Se kyrkoh. i Thorestorp.

Gunnar Hyltén, komm. 1754. Se kyrkoh. i Thorsby.

Andreas Borg, född i Kongelf 1758. Fadren kyrkoh. härstädes. Student i Upsala 1778 och i Lund 1783, prestvigd 1784, v. pastor i Starrkärrs prebende 1789, komm. 1793, afsatt 1809.

Fil. doktor *Samuel Kamp*, komm. 1810.
Se kontr.-prost. i Halmstads kontrakt.

Sven Lindbohm, komm. 1811. Se kyrkoh. i Landvetter.

Anders Beckman, komm. 1819. Se kyrkoh. i Thorup.

Johan Fredrik Jansson, född i Örgryte 1792. Fadren trädgårdsmästare. Student i Lund 1812, prestvigd 1815, lärare vid stjerncreutzska skolan i Säfve pastorat 1821, komm. här 1825, † 1829.

Fil. doktor *Joseph Wilhelm Malmstedt*, född i Göteborg 1795. Fadren guldsmed. Student i Lund 1812, fil. d:r 1820, prestvigd 1821, komm. 1829, afsatt 1850.

Lars Nicolaus Bagge, född i Warberg 1810. Fadren bagare. Student i Lund 1831, prestvigd 1835, v. pastor 1846, komm. 1850.

Predikoskyldighet lika fördelad mellan pastor och komminister; från d. 25 mars till 4:de böndagen dupliceras emellan Starrkärr och Kilanda; under den öfriga delen af året är messfall i ett af annexen utom vid de stora högtidsdagarne.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 7 febr. 1868 i följd af förslag d. 7 juni 1863.

§ 1.

"Till presterskapet utgöres årligen af den tiondeskyldiga jorden inom Starrkärrs församling 910 kubikfot spanmål och 4 centner 18 skålpund smör, inom Kilanda församling 256 kubikfot spanmål och 1 centner 18 skålpund smör samt inom Nödinge församling 354 kubikfot spanmål, allt $^1/_3$:del råg och $^2/_3$:delar korn, och 1 centner 64 skålpund smör, hvilka afgifter fördelas å fastigheterna efter de dem för år 1867 åsatta bevillningstaxeringsvärden.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål, hälften råg och hälften korn, för hvarje par stenar.

§ 3.

Såsom ersättning för dagsverken, jura stolæ och extra afgifter betalas årligen inom Starrkärrs församling 425 riksdaler, inom Kilanda församling 135 riksdaler och inom Nödinge församling 260 riksdaler, som utgå på det sätt, att torpare och alla andra, som icke ega rösträtt vid kyrkostämma, men erlägga mantalspenningar, skola med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, utgöra 1 riksdaler för hvarje särskildt mantalsskrifvet matlag och återstoden fördelas å alla, hvilka ega rösträtt vid kyrkostämma, utom presterskapet, efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Utaf förenämnda löningsmedel erhåller *Komministern*, som innehar bostället $^1/_2$ mantal Hällebäckahult, 500 kubikfot spanmål, $^1/_3$:jedel råg och $^2/_3$-delar korn samt 265 riksdaler; och

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Starrkärr, bekommer återstoden.

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1867.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra 4,700 rdr.

Pastorsboställe: Starrkärr 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Kilanda $^1/_2$ m., till Nödinge 1 m.; socknebudsväg $1^3/_4$ mil.

Enkesäte finnes ej.

Komministersboställe: Hällebäckahult (i Kilanda) 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Kilanda $^3/_8$ m., till Starrkärr $^3/_8$ m., till Nödinge $1^7/_8$ m..; socknebudsväg $2^5/_8$ mil.

Starrkärr: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: Klockaren 18 T:r korn, Orgelnisten 150 rdr.

Kilanda: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön ett för allt 100 rdr.

Nödinge: Klockarelönen 200 rdr. Orgelnist- och Kantorslönen: 100 rdr

Folkskoleväsende.

Starrkärr: 1 fast och 1 flyttbar skola, 2 rot., 9 mån. lästid. Lärarens lön i fasta skolan: 500 rdr, fri ved samt ersättning efter markeg. för kofoder. Lärarens lön i flyttb. skolan: 400 rdr, ved och kofoder. 2 småskolor med 3 rot. i hvardera, 9 mån. lästid. Lärar. lön: 250 rdr hvardera.

Kilanda: 1 fast skola (skolhus af sten med utmärkt god material genom donation af afl. patron på Kilanda säteri *P. Ekman;* årlig ränta 250 rdr). Skollärarens lön: 500 rdr, ersättning för kofoder 50 rdr och ved. 1 småskola, 3 rot., 9 mån. lästid. Lärar. lön: 225 rdr.

Nödinge: 1 flyttbar skola, 2 rot., 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr i ett för allt. 1 småskola, 3 rot., 9 mån. lästid. Lärar. lön: 250 rdr. Alla folkskollärarne ha bostad i skolhuset och småskolelär. under lästiden.

Inom Nödinge församling finnes äfven 1 småskola med lärarinna vid Surte glasbruk, hvilken lönas af aktiebolaget.

Östad.

Konsist. 3 kl. Fm. hemm. 25$^{5}/_{8}$. Areal 10,067 Tnl. (Var komministratur under Starrkärrs pastorat intill år 1663.) Folkm. vid 1870 års slut 1,225. Pastoratet är beläget från Göteborg 4$^{1}/_{2}$ m., från Alingsås 1$^{3}/_{4}$ mil. Adress: Alingsås.

Östads pastorat, som endast omfattar socknen af samma namn, het fordom *Ödhistadha*. Af dess 25$^{5}/_{8}$ fm. hemm. ligga 5$^{5}/_{16}$ i Kullings härad och äro i jordboken upptagna under Långareds socken af Skara stift. Man har yttrat om denna socken, att „hon liknar en kålgårdstäppa, inklämd emellan sjö och klippor," hvilket visserligen ger en nöjaktig beskrifning på socknens läge, men ingalunda är sannt med afseende på jordens skötsel och godhet. Dock har man på senare tider mera vinnlagt sig om nyodling, så att mycken förr onyttig mark nu blifvit förvandlad till fruktbärande tegar. Vanliga sädesslagen äro hafre och råg, och är afkastningen i goda år 8:de kornet efter höstsådd och 5:te efter vårsådd. Skogshushållningen, som förr beskrefs såsom bedröflig, sker nu med omtanka och sparsamhet, hvartill bidrager den mycket goda tillgången på bränntorf, hvaraf äfven försäljes till närgränsande socknar. Nära sjön Mjörns norra strand uti en dalgång, som utmynnar emot sjön, finnes en fornlemning, kallad af allmogen Burs kista eller Jättegrafven, en stenbygnad af aflångt fyrkantig form med jordfyllning omkring, liknande de vanliga Hällkistorna men mycket större, än dessa vanligen pläga vara. Af täckhällarna lära några vara bortförda; andra ligga söndersplittrade på kistans botten. Dock finnas 2:no af dem qvar, hvilka tyckas hafva varit för tunga att bortföra. Någon sägen är icke fästad vid denna fornlemning. På Östads bys egor är en rund springkälla af ett ofantligt djup, hvilken med sitt flöde bildar en ej obetydlig bäck. Bland gårdar må nämnas Östads kronosäteri 7 mtl. I äldre tider har säteriet tillhört grefliga slägten Leijonhufvud till Gräfsnäs. Kyrkan uppbygdes 1690 af sten i norra delen af Östads by. Hon håller i längd 32 aln. och i bredd 14 aln. samt blef 1777 försedd med trätorn. Orgeln 5-stämm., bygd 1790 af Ekengren. I tornet finnas 2 klockor. Till den mindre af dem gaf baronen generalmajor Rosenhane ett stycke på dess mark funnen malm, som vägde 2$^{5}/_{7}$ L*ℓ*.

Kyrkoherdar:

Didric Laurentii Wallenius blef, då Östad 1633 skiljdes ifrån Starrkärr, den förste kyrkoh. här men kallades 1658 till kyrkoh. i Bollebygd. Efter bullersamma uppträden med några oroliga bönder i Bollebygd flyttade Wallenius der-

ifrån. Utfattig och förföljd bodde han någon tid i Töllesjö socken men blef återigen kyrkoh. här 1663; † 1678. Han ligger begrafven under altaret i Östads kyrka.

Carolus Laurentii Brunelius, som äfven kallade sig *Bruhn*, blef 1672 Wallenii kapellan, gifte sig med hans dotter och blef vid svärfadrens död af friherre *Gustaf C. Banér*, som bodde i församlingen och någon tid tillegnade sig jus patronatus, förordnad till kyrkoh., hvilket af konsistorium på församlingens begäran fastställdes; † 1716, 68 år gammal.

Lars Schalroth, kyrkoh. 1718, † 1731. Under hans tid uppstod fråga om att återlägga Östad under Starrkärr, men Östadsborne afvärjde detta hos konungen och anförde härvid, dels att Östad för sin aflägsenhet ifrån Starrkärr fordrade sin egen pastor, dels äfven att pastor i Östad för sin fattigdom behöfde pastorslönen odelad.

Olaus Hagman, född 1699, kyrkoh. 1732, † 1737.

Gunnar Edström, född på hemmanet Edared i Foutskäls socken 1695, prestvigd 1730, kyrkoh. 1740, † af kräfta 1764.

Fil. doktor *Anders Rhedin*, född i Örgryte 1730, student 1753, fil. d:r i Greifswald 1755, prestvigd 1758, v. konrektor i Göteborg 1764, kyrkoh. här 1766, prost 1781, † af slag 1798.

Fil. doktor *Peter Eberhard Liedberg*, född i Näsinge prestgård 1761. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1781, fil. d:r 1784, pedagog i Strömstad s. å., prestvigd 1786, kyrkoh. här 1799, prost 1811, † 1814.

Fil. doktor *Carl Lorentz Berggren*, född i Krokstad 1774. Fadren kronolänsman. Student i Greifswald 1796 och i Rostock 1798, prestvigd s. å., pedagog i Strömstad 1802, kyrkoh. här 1815, † 1826.

Johan Lundblom, kyrkoh. 1826.

Se kontr.-prostarne i Domprosteriets norra kontrakt.

Johan August Johansson, kyrkoh. 1842.

Se kyrkoh. i Thorup.

Lars Johan Ljungström, född i Göteborg 1819. Fadren karduansmakare. Student i Lund 1841, prestvigd 1845, lärare vid götiska förbundets skola i Mölndal 1848, komm. i Weinge 1854, kyrkoh. här 1860.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 7 febr. 1868 i följd af förslag d. 8 juni 1865.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Östad stommen jemte hemmanet $^1/_4$ mantal Grobo, och eger att uppbära den kyrkoherdarne i Starrkärr och Skepplanda hittills anslagna vederlagsspannmål, tillsam-

mans 154 kubikfot 9 kannor 50 kubiktum, — utgöres årligen af den tiondeskyldiga jorden 515 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, samt 5 centner smör, som fördelas å fastigheterna efter de dem för år 1867 åsatta bevillningstaxeringsvärden.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål, hälften råg och hälften korn, för hvarje par stenar.

§ 3.

Af alla, som ega rösträtt i kyrkostämma, med undantag af kyrkoherden, betalas årligen 150 rdr, som fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt bestämda grund

§ 4.

Torpare och alla andra, hvilka icke ega rösträtt vid kyrkostämma, men utgöra mantalspenningar, skola, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, årligen betala 1 rdr för hvarje särskildt mantalsskrifvet matlag.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering.

§ 6.

I öfrigt betalar årligen hvar och en, som erlägger mantalspenningar, med undantag af de i nästföregående § omförmälde, man 20 öre och qvinna 10 öre.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra omkring 2 880 rdr.

Pastorsboställe: **Östad Stommen** 1 ofm. hemman i sambruk med augment-båtsmanshålls-hemmanet **Gråbo** $^1/_2$ ofm. hemman.

Enkesäte finnes ej.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 180 rdr.

Östads Barnhus.

Denna läroanstalt stiftades af framl. direktören vid ostind. kompaniet, kommendören af K. W. O. *N. Sahlgren*, som genom testamente af d. 10 jan. 1774 anslog 100,000 daler s:mt, insatta i rikets ständors bank mot 4 % ränta (banken räntar 25,000 rdr, till hvilken summa det donerade kapitalet reducerats genom myntvalvation), samt Östads säteri, bestående af $7^1/_8$ hemman med 10 tillhörande torp och underliggande omkring 16 ofm. frälsehemman utom $1^3/_8$ mtl, som brukas af förvaltaren, samt tullqvarn och sågverk jemte fräleräntan af 1 hemman i Sköfde socken. Barnhusbarnen utpensioneras till hemmansåborne för åtnjutande af kläder och föda. Läraren, som enl. kongl. br. d. 20 nov. 1846 bör vara prest — den år 1872 tillsatte är dock icke prest —, åtnjuter mot vilkor, att han öfvar sig i predikande och andra presterliga göromål inom Östads pastorat, enkel tjensteårsberäkning samt har i lön 600 rdr. Läraren tillsättes af barnhusdisponenten. Lärjungarnes antal år 1871 uppgick till 86.

Folkskoleväsende.

1 flyttbar skola, 2 rot., 8 mån. lästid i 2:ne skolhus, 4 mån. i hvarje rote. Skollärarens lön: 400 rdr. 1 småskola. Lärarinnans lön: 275 rdr i ett för allt.

Skepplanda med S:t Peder eller Gamla Lödöse och Tunge.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $87^{13}/_{16}$. Areal 22,054 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Skepplanda 2,997, i S:t Peder 869, i Tungo 709, tillsammans 4,575. Pastoratet är beläget från Kongelf $1^{3}/_{4}$ m., från Göteborg $3^{1}/_{2}$ mil. Adress: Göteborg.

Pastoratet, som förr tillsammans med Sköfde och Hålanda utgjorde ett pastorat af första klassen, blef genom kongl. br. af den 19 juni 1863 deladt så, att Sköfde och Hålanda blefvo skilda härifrån till att bilda ett nytt pastorat.

Skepplanda, moderförsamling, kallas i 1825 års jordebok *Skeplanda*, hvilket namn man velat härleda af *skepp* och *landa*. (Gamla Lödöse, som fordom var Sveriges enda stad på vestkusten, och som då var så stor, att den hade 7 kyrkor, låg inom detta pastorat och dref stark sjöhandel, och många skepp landade här). Socknen omgifves i norr af S:t Peder och Hålanda, i öster af Östad, i söder af Kilanda och Starrkärr. Rådande jordmån är lera och till en mindre del sand. Kronoallmänningen Risveden lemnar hemmanen nödigt bygnadstimmer samt ved. Äfven denna socken har ett minne från Kristian tyranns tid. Man berättar nemligen, att denne konung efter Svenskarnes nederlag vid Lillån med sin här ryckte in i Westergötland och lägrade sig vid Skepplanda kyrka. Men här omgaf honom på alla håll marsken *Lars Siggeson* med den uppbodade Westgöta-allmogen och hindrade all tillförsel till konungens läger. Denne, hvars här dagligen bortsmälte såväl för hunger som svärd, måste åter kasta sig öfver Göta-elf och drog sig sedan in åt Norge. Socknens fornminnen röra sig omkring den forna kungsgården Alfhem, socknens märkvärdigaste gård. Dess namn torde kunna härledas af någon fylkeskonung vid namn Alf, som här uppbygt åt sig en borg. Denna förmodan styrkes så mycket mer, som i en platt grafhög ej långt från gården kung Alf föregifves ligga begrafven. I trakten af detta forntida konungasäte finnas flera fornlemningar, såsom kummel- och grifthögar, hvilka dock nu äro mycket förstörda. Kyrkan är gammal och belägen på en höjd. Hon är bygd af gråsten och försedd med stentorn, 50 aln. högt. På gafveln syncs en kongl. krona med Carl XII:s namn och årtalet 1698, allt af jern. Kyrkans längd är 34 aln., bredd 20 aln. och höjd invändigt med hvalfvet 14 alnar. Under den starka stormen, som rasade den 31 okt. 1864, nedslog åskan i kyrkan, hvarvid kopparkulan

på tornets spets klöfs midt itu och stora stycken af spånbeklädnaden lössletos. Tornmuren, som är af gråsten och fulla 3 alnar tjock, remnade på 2 sidor och nästan alla fönstren sönderslogos, men inuti kyrkan skedde ej någon skada. Orgeln, 8-stämmig, bygd 1856 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor; den större är gjuten 1806 och den mindre 1748.

S:t Peder eller ***Gamla Lödöse,*** annex, var fordom gammalt konunga- och jarlasäte och sedan en ansenlig och befästad stad, kallad *Liodhus* eller *Lodehus.* Denna stad nämnes i 10:de århundradet såsom besökt af många köpmän. Under medeltiden var den en af Sveriges största handelsstäder, till dess det nya Lödöse anlades. År 1249 afslutades här fred emellan Sverige och Norge. Peder Porse erhöll Lödöse slott och län 1278 för ett lån till konung Glipping. År 1314 under oenigheten mellan hertigarne Erik och Waldemar samt deras broder konung Birger blef Lödöse intaget och uppbrändt af hertigarne men sedan åter uppbygdt. Efter slaget vid Falköping 1389 emottog här drottning Margaretha den fångne konung Albrecht af Mecklenburg. 1452 intogs fästningen af Christian I men återtogs snart af Thord Bonde. 1502 intogs Lödöse stad och slott af dåvarande danske kronprinsen, sedermera konung Christian II. 1528 hölls här ett möte mellan konung Gustaf I och 5 danska rådsherrar. Som Göta-elf igengrundades af sandbankar, så att skeppen ej kunde komma upp till Lödöse, befalde konung Gustaf I 1545, att Lödöse borgerskap skulle flytta och bygga en stad 4 mil närmare elfvens utlopp, hvilket äfven skedde. Ifrån denna tid kallades platsen Gamla Lödöse. Staden behöll sina friheter intill år 1646, då drottning Christina förvandlade densamma till en bondby, som ännu bär det forna namnet. Numera finnes här ett skeppsvarf, som har ett förträffligt läge utmed Göta-elf. Jordmånen i socknen är till större delen lera. På skog är brist, hvarför socknen enligt Djurberg njuter uttsyning på allmänna Risveden. Kyrkan är belägen vid Göta-elf nära landsvägen. Under krigsoroligheter har S:t Peders kyrka ofta af fienden blifvit förstörd; hon var 1653 så bristfällig, att hon nedrefs och en träkyrka i den gamla stenkyrkans ställe uppbygdes. Denna stod ännu qvar 1727, då hon lemnade plats för en stenkyrka. Den 4 juli 1847 invigdes ny gemensam kyrka för S:t Peder och Tunge församlingar. Orgeln, 6-stämmig, bygd 1866 af Söderling. Kyrkan eger en klocka, gjuten 1671. Såsom pastor här 1593 (då Lödöse utgjorde eget pastorat) nämnes *Gunnarus Arneri* och såsom rektor scholæ *Nikolaus Johannis.*

Tunge, annex. Socknen, som var annex till den forna staden, är belägen vid Göta-elf 4¼ mil NNO från Göteborg. Jordmånen består af lera och sand. Skogen är tillräcklig. Kyrkan har i senare tiden blifvit raserad och utgör numera socknens skolhus. I byarne Eckerna och Garn finnas skeppsvarf.

Kyrkoherdar:

Johannes underskref Upsala mötes beslut 1593.

Birgerus Jonæ, † 1645. Han är begrafven midt för altaret i Skepplanda kyrka. På hans grafsten föreställas en man och en qvinna i kroppsstorlek tillika med ett barn.

Andreas Wirgander var, då han här blef kyrkoh., lektor i Grekiska i Göteborg; † 1670. Under hans embetstid blef Gamla Lödöse lagdt till Skepplanda.

Mathias Nicolai Oberberg, kyrkoh. 1673, afsatt 1677. Under hans tid blef prestgården afbränd af Norskarne.

Petrus Herningius, kyrkoh. 1680, † 1682.

Paulus Wirgander, kyrkoh. 1682, † 1687.

Petrus Bruhn blef transporterad ifrån Säfve till Skepplanda, då Säfve blef prebende till theol. lektorn i Göteborg 1693. Krigsoroligheter och det täta ombytet af kyrkoherdar hade bidragit att bringa allt i oordning härstädes, då Bruhn hitkom; men han var en driftig, klok och nitisk man, som bringade allt i ordning igen. Under hans embetstid ombygdes Skepplanda kyrka 1698; † 1704.

Ericus Palmborg född 1671, prestvigd 1704, kyrkoh. 1705, † 1717.

Birger Dan. Giegskoodh, kyrkoh. 1719.

Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Severin Ring,* född 1696, var amiralitetspastor i Göteborg, då han blef kyrkoh. här 1752, prost 1754, † 1767.

Fil. doktor *Anders Knape,* född i Uddevalla 1722. Fadren borgmästare. Student i Upsala 1742, fil. d:r 1745, prestvigd 1750, komm. i Uddevalla 1752, kyrkoh. här 1769, prost 1772, † 1800.

Olof Johan Andrén, född i Idala socken 1736. Fadren bonde. Student i Upsala 1759, prestvigd 1761, v. pastor i Fässberg 1768, domkyrko-adjunkt i Göteborg 1769, utn. till biträde vid psalmbokens förbättring 1780, kongl. hofpredikant 1793, regem.-pastor vid Bohusläns regem. s. å., tog afsked derifrån 1796, kyrkoh. här 1801, prost 1803, † 1824.

Fil. doktor *Christen Linderot,* kyrkoh. 1824.

Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Fil. doktor *Samuel Lorentz Ljungdahl,* född i Carlshamn 1809. Fadren apotekare. Student i Upsala 1827, prestvigd 1832, fil. d:r 1833, theol. kandidat i Upsala 1836, theol. docent derstädes s. å., theol. lektor vid Westerås gymnasium 1838, kyrkoh. i Hubbo prebende 1842, prost s. å., riksdagsfullmäktig för Westerås stift 1844 och 1847, kyrkoh. här 1848, riksdagsfullmäktig för Göteborgs stift 1850, kyrkoh. i Hedemora af Westerås stift 1859.

Kyrkoherde efter pastoratets delning 1863:

Lars Thorbjörnsson, född i Norum 1807. Fadren bonde. Student i Lund 1829, prestvigd 1832, past.-examen 1840, v. pastor 1846, komm. i Sätila 1850, kyrkoh. här 1864.

Komministrar:

Laurentius Uddonis senior och *Laurentius Uddonis* junior hafva begge underskrifvit Upsala mötets beslut 1593.

Jonas Helgesson Lossenius, son af pastor Helias Eriei i Gamla Lödöse, blef komm. 1651. Han har såsom sådan underskrifvit åtskilliga kyrkans handlingar till och med 1658, hvarefter hans namn ej mera återfinnes.

Paul Ant. Wirander har såsom komm. underteeknat ett här hållet visitationsprotokoll 1674, var ännu komminister 1702. Han hade för ett årligt arrende af 19 daler bortarrenderat sitt boställe Fors Westergård och bodde på sitt hemman Grönnäs, hvilket efter honom i Jordeboken ännu heter "Grönnäs herr Pål."

Hans Billing, född 1663, komm. i Fässberg 1698, komm. här 1704, † 1738.

Petrus Hultman, prestvigd 1724, komm. 1739, † 1753.

Lars Gyzander, komm. 1754.

Se kyrkoh. i Romeled.

Isaac Edman, född i Göteborg 1755. Fadren jernbärare. Student 1774, prestvigd 1777, komm. 1781, † 1792.

Abraham Claesson, född i Gamlestaden vid Göteborg 1756. Fadren trädgårdsmästare. Student i Greifswald 1774 och i Lund 1779, prestvigd 1783, v. pastor 1785, komm. 1792, † 1836.

Peter Varenius, komm. 1837. Se kyrkoh. i Slättåkra.

Johan Bergman, född i Uddevalla 1796. Fadren sjötullsvaktmästare. Student i Lund 1818, prestvigd 1825, komm. 1843, † 1850.

Pehr Aurelius, född i Stockholm 1800. Fadren kontr.-prost. Student i Lund 1815, prestvigd 1824, past.-examen 1832, komm. 1851, † 1859.

Carl Johan Arfvidsson, född i Träslöf 1821. Fadren bonde. Student i Lund 1841, prestvigd 1845, komm. 1860.

Predikoskyldighet: pastor predikar vid moderkyrkan två helgdagar, den tredje i S:t Peder, då komm. tjenstgör i moderkyrkan.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 7 febr. 1868 i följd af förslag d. 5 aug. 1864.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af tiondeskyldiga jordbruksfastigheter inom Skepplanda församling 1,000 kubikfot spanmål och 13 centner smör, inom S:t Peders församling 240 kubikfot spanmål och 3 centner 5 skålp. smör, samt inom Tunge församling 240 kubikfot spanmål, allt $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, och 3 centner 5 skålp. smör, hvilka afgifter fördelas å fastigheterna efter de dem för år 1867 åsatta bevillningstaxeringsvärden.

§ 2.

För Fors qvarnar betalas årligen tillhopa 23 kubikfot 6 kannor spanmål, hälften råg och hälften korn, och för öfriga qvarnar 2 kubikfot samma spanmålslag för hvarje par stenar.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, ved, offer och andra extra afgifter erlägges:

dels årligen af alla, som ega rösträtt i kyrkostämma, utom presterskapet, inom Skepplanda församling 500 rdr, inom S:t Peders församling 150 rdr och inom Tunge församling likaledes 150 rdr, hvilka afgifter fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt bestämda grund; och

dels under första året, då löneregleringen tillämpas i Skepplanda församling 250 rdr samt i hvardera af S:t Peders och Tunge församlingar 75 rdr, att utgå af alla, som erlägga mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, och under iakttagande, att man betalar dubbelt mot qvinna; skolande derefter den sålunda för hvarje person bestämda afgift årligen oförändrad utgå, utan afseende derå om summan af dessa afgifter i sin helhet stiger eller faller i följd af folkmängdens tillväxt eller aftagande eller andra förhållanden.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Torpare och alla öfrige ej i tiondelösen deltagande, särskilt skattskrifna matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, skola, såvida de betala mantalspenningar, årligen erlägga 50 öre för hvarje matlag.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället Skepplanda prestgård, 75 procent, och

Komministern, som innehar bostället Fors Westergården, bekommer återstående 25 procent.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra omkring 5,500 rdr.

Pastorsboställe: Skepplanda 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Gamla Lödöse 1 m.; socknebudsväg $2^1/_4$ mil.

Enkesäte finnes ej.

Komministersboställe: Fors Westergården 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Skepplanda $^1/_4$ m., till Gamla Lödöse $^3/_4$ m.; socknebudsväg $2^1/_4$ mil.

Skepplanda: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade med folkskollärarebefattningen; lön: se nedan.

S:t Peder och Tunge: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade med skollärarebefattningen; lön: se nedan.

Folkskoleväsende.

Skepplanda: 2 flyttbara skolor, 4 skolhus, 8 mån. lästid. Skollärarnes löner: ene skolläraren, som tillika är klockare och orgelnist, åtnjuter i lön 750 rdr, för ved 76 rdr samt disponerar $^1/_{64}$ hemman; andre läraren har 500 rdr, för ved 60 rdr och för kofoder 76 rdr. 3 småskolor, 8 mån. lästid. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

S:t Peder: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr samt ved och disponerar dessutom såsom klockare och orgelnist $^1/_{48}$ hemman. Klockarelönen särskild utgör 200 rdr.

Tunge: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr samt ved och kofoder.

Sköfde med Hålanda.

Reg. 3 kl. Fm. homm. 58. Areal 24,739 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Sköfde 1,789, i Hålanda 1,486, tillsammans 3,275. Pastoratet är beläget från Göteborg $4^1/_4$ mil. Adress: Gamla Lödöse.

Dessa socknar blefvo genom kongl. br. af d. 19 dec. 1863 afskilda från Skepplanda till att utgöra ett särskildt pastorat.

Sköfde, moderförsamling, är beläget öster om Göta-elf och gränsar i norr till Tunge och Uphärad, i öster till Hålanda, i söder till S:t Peders socken. Jordmånen utgöres nästan öfver allt af mylla på lerbotten. Ymnig skog har varit här. Wanderyds-vattnet är beläget på nordöstra gränseu. Bland större egendomar må nämnas Båstorp, Östra Wallby och Näset. Kyrkan, bygd af gråsten, ligger $^1/_2$ mil från landsvägeu vid S:t Peder. Hon är till det hufvudsakligaste nybygd 1754 och är vacker; dess längd är 34 aln. och bredden 17 aln. Tornet, hvars nedre del är murad, håller i höjd 37 alnar. Predikstolen är gjord 1720, och altartaflan, sorgfälligt arbetad, föreställer Kristi korsfästelse. I tornet hänga 2 klockor; den större är utan inskription, den mindre har följande:

„Kommer hit barn, hörer mig jag vill lära Eder Herrans fruktan 1774.“

Hålanda, annex, ligger $1^1/_8$ mil från Göta-elf vid 140 fots höjd öfver hafvet. Jordmåuen är nästan öfver allt mycket sandblaudad. Skog har fuunits ymnigt. Den betydligaste gården i socknen heter Lifvered. Kyrkan, bygd af sten på obekant tid, är belägen vid landsvägen mellan Göteborg och Lidköping och

håller i längd 31 aln. och i bredd 12 aln. Tornet är stäldt på vestra sidan och har en höjd af 38 aln. I tornet hänga 2 klockor; den större saknar inskrift, den mindre är gjuten 1754.

Kyrkoherdar:

Johan Elof Lundberg, född i Warberg 1812. Fadren skräddare. Student i Lund 1833, prestvigd 1836, past.-examen 1847, komm. i Berghem 1849, kyrkoh. här 1864, † 1867.

Johan Hulthén, född i Skrea socken 1827. Fadren smed. Student i Upsala 1854, prestvigd 1856, past.-examen 1866, predikant vid G:borgs Fattighus 1867, kyrkoh. här 1868.

Komministrar i Sköfde och Hålanda före Skepplanda pastorats delning:

Petrus Johannis, 1642.

Andreas Mart. Kalf lefde omkring 1674.

Peter Fazelius var komm. 1688, skall 1719 hafva nedlagdt embetet mot vilkor af försörjning och flyttat till Långetorp i Hålanda socken, der han dog 1721, 74 år gammal.

Pehr Hygredius, komm. 1719, afstod sysslan 1753, † 1755.

Johan Bernhard Liedberg, komm. 1755.
Se kyrkoh. i Thorestorp.

Niclas Skog, född 1746, prestvigd 1768, komm s. å., † 1781.

Isaac Emanuel Edström, född i Östad prestgård 1747, student 1767, v. rektor i Uddevalla 1771, prestvigd 1775, komm. här 1783, † 1798.

Fil. doktor *Olof Ahrenberg,* född 1759, komm. 1798, † 1805.

Nils Christian Bohlin, komm. 1805.
Se kyrkoh. i Myckleby

Zacharias Graf, född i Seglora 1775. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1794, prestvigd 1802, v. pastor 1812, komm. 1815, † 1834.

Anders Christian Ehnebom, född i Söndrum 1791. Fadren torpare. Student i Lund 1816, prestvigd 1817, komm. 1835, v. pastor s. å. och är nu den förste komm. i Sköfde pastorat sedan 1864.

Predikoskyldighet: pastor två predikodagar i Sköfde och den tredje i Hålanda; komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 14 febr. 1868 i följd af förslag d. 4 aug. 1864.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af den tiondeskyldiga jorden inom Sköfde församling 518 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn samt 7 centner smör, och inom Hålanda församling 403 kubikfot nyssnämnda sädesslag och 5 centner 40 skålp. smör. hvilka afgifter fördelas å fastigheterna efter de dem för år 1867 åsatta bevillningstaxeringsvärden.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål, hälften råg och häften korn, för hvarje par stenar.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges, skall, efter jemförelse med af andra dylika utgår. afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, ved och extra afgifter betalas årligen af alla, som ega rösträtt i kyrkostämma, med undantag af presterskapet, inom Sköfde församling 500 rdr och inom Hålanda församling 390 rdr, som fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt faststälda grund.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Torpare och alla öfriga ej i tiondelösen deltagande, särskildt skattskrifna matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, skola, så vida de betala mantalspenningar, årligen såsom ersättning för dagsverken och jura stolæ erlägga en rdr för hvarje matlag.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

Komministern, som innehar bostället Höga, 300 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, 4 centner smör samt 385 rdr; och

Kyrkoherden, hvilken innehar pastorsbostället Sköfde Stommen, och fortfarande eger att åtnjuta 22 kubikfot vederlagsspanmål, bekommer återstoden.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra omkring 3,385 rdr.

Pastorsboställe: Sköfde stom 1 ofm. hemm. Kyrkoväg emellan Sköfde och Hålanda $^5/_8$ m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Enkesäte finnes ej.

Komministersboställe: Höga Westergården 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Hålanda $^1/_8$ m., till Sköfde $^5/_8$ m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Sköfde: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön 200 rdr.

Hålanda: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr.

Folkskoleväsende.

Sköfde: 1 flyttbar skola, 3 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön enligt lag; i stället för kofoder disponeras $^1/_{16}$ mtl. 3 småskolor. Lärarinnornas löner: 60 rdr samt fria husrum och kost, m. m.

Hålanda: 1 fast skola, 5 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 75 rdr samt fria husrum och kost, m. m.

Flundre Härad.

Romeled med Fors, Uphärad, Åsbräcka och Fuxerna.

Konsist. 1 kl. Fm. hemm. 105¾. Areal 29,484 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Romeled 866, i Fors 1,555, i Uphärad 1,290, i Åsbräcka 414, i Fuxerna 1,702, tillsammans 5,827. Pastoratet är beläget från Wenersborg 2½ m., från Uddevalla 4½ m., från Göteborg 6¼ mil. Adress: Lilla Edet.

Flundre härad, hvars ursprungliga namn är *Flodene* af floden (Göta-elf), som flyter utmed häradets gräns, utgöres af Romeled pastorat. Häradet har i allmänhet god och bördig jordmån, skog till husbehof och god gräsväxt, så att åkerbruk och boskapsskötsel äro befolkningens hufvudnäringar. Ur häradets historia anföres, att Danskarne härjade detsamma 1565 och framforo med yttersta grymhet, så att de skuro brösten af qvinnorna och ryckto tungan ur munnen på folk. Flundre härad var sedan ett af dem, som stodo i pant hos Danmark för Elfsborgs lösen. Drottning Christina donerade 1647—1650 fjortou hemman i detta härad åt riksr. grefve *Stenbock*. Häradets märkvärdigaste ort är Lilla Edet.

Romeled, moderförsamling. Landet, ehuru det icke är synnerligen bergigt, har dock gauska många, stuudom mycket djupa dalar. Rådande jordmån är lera; skog växer till husbehof. Kyrkan, som under katholska tiden kallades Frälsarens kyrka, ligger vid ena ändan af Romeleds by. Hon uppbygdes af sten 1707 och är 39 aln. lång, 17 aln. bred och 21 aln. hög. Vid stora dörren står ett af sten uppbygdt vapenhus. Den förra kyrkan var af trä och uppbygd i slutet af 1500-talet. Orgeln 6-stämmig, bygd 1829 af Söderling. I klockstapeln, som står på en hög stenfot, hänger en klocka, som enligt tradition skall hafva blifvit tagen under krigen ifrån någon af närgränsande kyrkor i Bohuslän.

Fors, annex, är beläget från Göta-elf ¾ mil. Kyrkan är mycket gammal och skall enligt sägen fordom hafva varit ett kloster. Bygd af sten och år 1709 betydligt utvidgad håller hon i längd 33 aln., i bredd 16 aln. och i höjd 14 aln. I koret finnes en dopfunt med latinsk inskription. Uti klockstapeln

hänger en klocka, hvars ovanliga form och svårlästa inskrift vittnar om en hög ålder. På kyrkogårdens norra sida är ett grafhus af sten, tillhörigt slägterna Olbers och Gjædda. Inom socknen ligga säterierna Torpa och Högärde.

Uphärad, annex, är beläget 1 ¹/₄ mil från Göta-elf. Socknen, till hälften jemn och till andra hälften bergig, har lera till jordmån, i senare delen uppblandad med sand. Tillgång på skog är god. På östra gränsen mot Lagmansereds socken tillstöter Wandereds-sjön. Kyrkan, af sten och uppbygd 1724, ligger på Nyckleby bys egor och är 37 aln. lång och 17 aln. bred. I klockstapeln hänger en klocka med påskrift "I. H. S. 1636." Inom socknen ligger säteriet Häggåna.

Åsbräcka, annex, skrefs på 1500-talet *Åsabrecka.* Socknen är belägen 1 mil norr om Lilla Edet vid Göta-elf och omgifves i norr och öster af Fors socken, hvarintill Storån utgör gräns, i söder af Fuxerna och i vester af Hjertum, den senare i Bohus län. Marken är öfverhufvud jemn, jordmånen lera; skog växer till nödigt behof. Kyrkan, belägen på en höjd eller ås, hvaraf dess namn troligen blifvit taget, bygdes af sten 1715 och kallades Johannis-kyrkan. Hon är 30 aln. lång, 13 aln. bred och 16 aln. hög. I klockstapeln hänger en klocka. I denna socken ligger skatterusthållet Åsbräcka med såg och qvarn.

Fuxerna, annex. Både socknen och kyrkan kallades fordom *Forsarne* af Edets forsar. Trakten häromkring har en historisk märkvärdighet för de här förefallna krigshändelser under åren 1096 och 1097 emellan sveuske konungen Inge och norske konungen Magnus Barfot samt sedan under åren 1675 och 1676, då Gyldenlöwe hade sitt läger på Utby ängar. Med anledning af sitt läge vid elfven idkar socknen företrädesvis industri och sjöfart. Lilla Edet, stor by i denna socken, har poststation, apotek, skola, ansenliga sågverk, garfverier, laxfiske m. m. År 1830 utbröt å Lilla Edet en våldsam eldsvåda, som förstörde 11 sågverk och 40 hus. 45 man af det vid slussarbetet sysselsatta Westgöta-Dals regemente skyndade öfver elfven för att komma till hjelp, men färjan förmådde ej bära denna last utan sjönk med dem allesamman. År 1870 härjades åter Lilla Edets sågar och qvarnar af elden till större betydenhet. Kyrkan, belägen på en höjd vid nedra byn, ombygdes 1860 och 1861, då hon förlängdes med 12 aln., hvadan hon nu håller i längd 47 aln., i bredd 19 aln. och i höjd 23 aln. Vid vestra ändan är uppfördt ett torn af sten och vid östra ändan en rymlig sakristia, äfven af sten, som är försedd med jernkamin. Kyrkans utseende är mycket prydligt. Predikstol, altartafla och läktare äro försedda med rik förgyllning. Orgeln, 8-stämmig, bygd 1855 af Söderling. Uti tornet hänger en klocka, gjuten 1774. I socknen ligga säterierna Hanström och Tösslanda.

Kyrkoherdar:

Laurentius lefde vid början af reformationen. Om honom finnes i kyrkoboken antecknadt: »Han blef år Christi 1525 af en dräng, Sven Sevoldsson benämnd, med en flintbåge ihjälslagen. Orsaken var, att på den tiden plägade de, som sig förlofvat hade, sättja sina hattar på altaret jemte presten, det denne Dominus Laurentius icke kunde lida utan kastade en tid denne Svens hatt i golfvet, hvilket honom och hans moder, som en enka var, så fast förtröt, att hon spände bågen, fick sin son och sade: "När du får se presten i afton komma ut, så slå till honom med bågen", hvilket ock skedde, och han blef straxt död.«

Assmundus den äldre, om hvilken är antecknadt, att han vid pass 1533 afled af en smittosam sjukdom, engelska svetten kallad. Efter hans död var pastoratet flera år utan prest. Under denna tid begagnade församlingen en skrifvare ifrån Mellby pastorat i Bjärke härad vid namn Petrus, hvilken läste för dem ur en postilla. Sedan farsoten upphört, afreste några deputerade af församlingen med sin föreläsare Petrus till Skara och anhöllo, att den, som i nödens och bekymrets tider tröstat dem med Guds ord, nu vid började bättre tider måtte hos dem såsom lärare få qvarstanna. Konsistorium biföll denna ansökan och

Petrus blef år 1538 kyrkoh. i Romeled. Han underskref 1593 Upsala mötes beslut. Genom sin andra hustru Orlof råkade han i oenighet både med församlingen och sin egen son. Han blef för hvarjehanda embetsfel och oordentlighet i lefvernet afsatt och afled straxt derefter, sedan han varit pastor i 56 år. Han efterträddes af sin son

Assmundus Petri 1594. Denne hade förut varit kapellan här och underskref Upsala mötes beslut. Han har lika som fadren varit en mindre gagnelig lärare. Han var 2 gånger gift, hade många husliga sorger, och man har om honom antecknadt, att han hade 24 barn, ibland hvilka ett icke obetydligt antal varit oäkta. I hans tid bygdes träkyrkan i Romeled. Han afled efter att hafva varit kyrkoh. här i 32 år och efterträddes af sin måg

Gunnarus Benedicti, född i Skara, tillträdde pastoratet 1627, hade förut någon tid varit kapellan här, utmärkte sin embetstid med en kraftfull verksamhet derigenom, att han afskaffade inrotade missbruk samt odlade och förbättrade den förfallna prestgården. På sin ålderdom erhöll han till medhjelpare Jonas Laurentii, hvilken gifte sig med hans dotter. (I pastorsarkivet är antecknadt, att giftermålet skedde "spe successionis"). Gunnarus afled 1665 och lemnade pastoratet till sin måg och son

Benedictus Gunnari Romelius. Då biskop Klingenstjerna här höll visitation, beslutades, att Benedictus Romelius skulle blifva pastor och hans svåger Jonas Laur. Forsselius kompastor öfver Fors och Åsbräcka socknar samt till boställe hafva Fors stom. Romelius afled 1677 och efterträddes af sin svåger och kompastor

Jonas Laurentii Forsselius. Om honom finnes antecknadt, att han efter herr Benedicti död genom många vedervärdigheter omsider erhöll hela pastoratet. Han installerades af biskop Wallerius; † 1689.

Johannes Forsselius, företrädarens son och kompastor sedan 1684, blef efter fadrens död kallad till kyrkoh. Pröfvades i flera år af en svår sjukdom; † 1700.

Fil. doktor *Joachim Fredr. Kreitlow,* född i Hinterpommern 1658. Fadren pastor. Var pastor vid drottning Ulrika Eleonoras regemente i Malmö, erhöll Carl XII:s fullmakt å Romeled pastorat 1701, uppbygde prestgården 1703 och Romeleds kyrka af sten 1707, Åsbräcka kyrka 1715, Uphärads kyrka 1724, reparerade Fors' kyrka 1709; † 1725.

Carl Christian Gadd hade ifrån 1713 till 1715 varit lärare vid Falkenbergs skola och sedan kateket och domkyrko-adjunkt i Göteborg i 12 år, kyrkoh. här 1727, † i Göteborg 1728, dit han afrest för att erhålla läkarevård; var 39 år gammal.

Wilhelm Brag, kyrkoh. 1729.

Se kontr.-prostarne i Domprosteriet.

Fil. doktor *Hans Gjædda,* född i Tossene 1725. Fadren komminister. Student i Lund, fil. d:r i Rostock 1748, prestvigd 1749, domkyrko-adjunkt i Göteborg 1751, kateket derstädes 1756, fattighuspredikant 1763, kyrkoh. här 1765, prost 1772, † 1779.

Lars Gyzander, född på hemmanet Gyzhult i Sexdräga socken. Fadren bonde. Student i Upsala 1740, prestvigd 1741, komm. i Skepplanda 1751, kyrkoh. här 1781, † 1787.

Johan Christopher Osterman, född i Råda 1750. Fadren supercargeur. Student i Greifswald 1765 och i Upsala 1769, prestvigd 1772, v. pastor i Romeled till 1781, komm.-adjunkt vid domkyrkan i Göteborg 1783, kyrkoh. här 1788, prost 1800, revisor i banken och riksgäldskontoret 1801, riksdagsman i Örebro och Stockholm 1810, 1817 och 1818, ledamot af flera sällskaper; † 1829 och efterträddes af sin son

Fil. doktor *Justus Osterman,* kyrkoh. 1830.

Se kontr.-prostarne i Domprosteriets norra kontrakt.

Carl August Colliander, född i Warberg 1821. Fadren handlande. Student i Lund 1840, prestvigd 1844, komm. i Sexdräga 1855, past.-examen 1863, kyrkoh. här 1866.

Komministrar:

Assmundus Petri var den förste komm., efter hvilken man igenfinner några anteckningar. Se kyrkoh. härstädes.

Arno var samtida med kyrkoh. Assmundus.

Gunnarus Benedicti, komm. före 1627. Se kyrkoh. härstädes.

Jonas Martini Collander var komm. under hela Gunnari Benedicti pastorstid och äfven någon del af Benedicti Romelii tid.

Birgerus Petrælius, komm. 1679, † 1687.

Nicolaus Forssman, komm. 1688, † 1731.

Lars Rhodin, komm. 1731. Se kyrkoh. i Bokenäs.

Fil. doktor *Jonas Rhodin,* komm. 1755. Se kyrkoh. i Solberga.

Anders Ekelund, komm. 1762. Se kyrkoh. i Landvetter.

Andreas Cederfeldt, student 1765, prestvigd 1767, v. kollega i Göteborg 1769, komm. här 1770, † 1775 genom våda.

Johan Molin, komm. 1776. Se kyrkoh. i Dalstorp.

Wilhelm Rhodin, född på Kalfhed i Romeled 1756. Fadren komminister härstädes. Student i Lund 1776. prestvigd 1783, komm. 1784, v. pastor 1801, † 1813.

Anders Gjædda, född i Romeled 1775. Fadren prost derstädes. Student i Lund 1788, prestvigd 1803, komm. 1813, v. pastor 1818, † 1860.

Wilhelm Berger, född i Strömstad 1817. Fadren kronofogde. Student i Lund 1839 och i Upsala 1842, prestvigd 1845, komm. i Uddevalla 1850, begärt afsked från nämnde befattning 1855, komm. här 1860, † 1861 innan tillträdet.

Olof Klefberg, född i Bokenäs 1807. Fadren torpare. Student i Lund 1834 och i Upsala 1835, prestvigd 1836, komm. i Hvalinge 1850, komm. här 1862, † s. å. före tillträdet.

Carl Erik Andersson, född i Halmstad 1827. Fadren garfvare. Student i Lund 1846 och i Upsala 1852, prestvigd 1853, komm. 1863.

Predikoskyldigheten är lika fördelad emellan pastor och komminister. Gudstjenst hålles i hvarje kyrka blott hvarannan söndag utom i Fuxerna, der skolläraren vid Lilla Edet, hvilken skall vara prest, är skyldig att upprätthålla gudstjensten den sön- eller helgedag. då messfall eljest skulle inträffa. Duplikation eger rum emellan Romeled och Åsbräcka från Vårfrudagen till Michaelidagen samt från sistnämnde dag till Vårfrudagen emellan Fors och Åsbräcka.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 29 okt. 1867 i följd af förslag d. 2 aug. 1864.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af de tiondeskyldiga jordbruksfastigheterna 1,500 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, samt 20 centner smör, som fördelas efter de för innevarande år gällande bevillningstaxeringsvärden

§ 2.

För sågverken vid Lilla Edet erlägges årligen 6 kubikfot 3 kannor spanmål $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn för hvarje sågram, och för de inom pastoratet befintliga qvarnar 2 kubikfot spanmål, hälften råg och hälften korn, för hvarje par stenar.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges, skall afgift, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, utgöras enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ och extra afgifter erlägges årligen af dem, som ega rösträtt vid kyrkostämma, 900 rdr, hvilken afgift utgår efter den för beräkning af sådan rösträtt faststälda grund

§ 4.

Torpare och öfrige, hvilka icke erlägga tiondeafgift enligt föreslående stadganden, skola, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, årligen i stället för dagsverken och jura stolæ betala 1 rdr för hvarje särskildt mantalsskrifvet matlag.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering.

§ 6.

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Romeleds prestgård, eger att utaf förutnämnda lönebidrag från församlingarna årligen uppbära 72 procent, och komministern, hvilken innehar bostället $^1/_2$ mantal Kalfhed, bekommer återstående 28 procent.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra omkring 5,540 rdr.

Pastorsboställe: Romeleds prestgård 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Fors $^1/_4$ m., till Upbärad $^3/_8$ m., till Åsbräcka $^5/_8$ m., till Fuxerna $1^1/_8$ m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Enkesäte: Åhlstad Bryngelsgården 1 ofm. hemm.

Komministersboställe: Kalfhed Helgesgården 1 ofm. hemm. Kyrkoväg till Romeled $^1/_8$ m., till Fors $^3/_8$ m., till Upbärad $^1/_4$ m., till Åsbräcka $^3/_4$ m., till Fuxerna $1^1/_4$ m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Romeled: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön 140 rdr.

Fors: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr.

Upbärad: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: in natura enligt lag; beloppet varierande.

Åsbräcka: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 75 rdr

Fuxerna: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade. lön 300 rdr.

Lilla Edets skola

inrättades år 1770 af intressenterna i sågbruket å Lilla Edet gemensamt med Fuxerna församling, hvilken skola dock kom att upphöra år 1829, dels derför att intressenterna ej ville förbinda sig att fortfarande utbetala den af dem till läraren utfästa lönen 300 rdr och dels af den eldsvåda, som straxt derefter öfvergick Lilla Edet. Sedan en okänd gifvare år 1842 donerat till skolans vidmakthållande ett kapital af 700 rdr, kom den åter i verksamhet. Läraren, som skall vara prest och ansvara för gudstjenstens upprätthållande hvarannan helgedag i Fuxerna kyrka, räknar enkla tjenstår samt har i årlig lön omkring 1,100 rdr jemte fria husrum och ved.

Folkskoleväsende.

Romeled: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr samt bostad, vedbrand och kofoder.

Fors: 2 fasta skolor, 8 mån. lästid. Skollärarnes löner: 500 rdr hvardera samt bostad, vedbrand och kofoder.

Uphärad: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr samt bostad, vedbrand och kofoder. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 133 rdr 33 öre hvardera.

Åsbräcka: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr samt bostad, vedbrand och kofoder.

Fuxerna: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr, inberäknad i ofvannämnda 1,100 rdr. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: i fasta småskolan 225 rdr; i flyttande småskolan 150 rdr.

Marks Kontrakt

intill år 1839 omfattade 8 pastorat och utgjordes af Marks härad. Man tror att häradet fordom hetat Märkes härad, emedan det, gränsande till 12 socknar i Halland, liksom utmärkt den forna riksgränsen.

Kontraktsprostar intill år 1839:

Elias, kyrkoh. i Thorestorp, kallades äfven herr ***Helge,*** blef kontr.-prost 1593 och underskref Upsala mötes beslut.

Andreas, kyrkoh. i Örby, kontr.-prost 1618, † 1636.

Laurentius Andreæ kallade sig äfven ***Bergius,*** född 1585 uti Hängdahl och Wartofta härad, prestvigd 1608, kyrkoh. i Berghem 1616, kontr.-prost här 1636, † 1653.

Christophorus Erici Carolstadius kom till Istorp 1635 men blef ej kyrkoh. förr än 1643, kontr.-prost här 1653, † 1677. Hans namn jemte hustruns äro tecknade på en oblatask, som år 1648 skänktes till Istorps kyrka.

Jonas Birgeri, kyrkoh. i Örby, kontr.-prost här 1677, † 1682. I Örby kyrka finnes hans grafsten.

Andreas Gadelius kallade sig äfven *Gadd,* var först komm., sedan kyrkoh. i Thorestorp, kontr.-prost här 1682 men synes förut hafva varit vikarius, emedan han 1669 undertecknat flera expeditioner rörande Marks kontrakt; † 1692.

Olaus Floderus, kyrkoh. i Surteby 1667, kontr.-prost här 1692, † 1699. Hans epitaphium hänger i Surteby kyrka.

Olaus Erici Pihl, född i Pixbo i Råda socken 1649, kyrkoh. i Kongsäter 1675, medan hans företrädare ännu lefde; kontr.-prost här 1699, † 1720.

Ægidius Borelius, född 1646, prestvigd i Greifswald 1675 till krigsprest vid svenska arméen, fången i Köpenhamn 1677, kyrkoh. i Istorp 1680 med half lön till 1711, kontr.-prost här 1720, † 1722.

Ericus Haqvini Sethelius, född i Sätila prestgård, prestvigd 1690, efterträdde vid detta pastorat sin fader såsom kyrkoh. 1692, blef kontr.-prost här 1722, † hastigt under det han var sysselsatt med skrifning 1741. Hans enka, Petronella Hall, har stiftat setheliska skolan.

Bengt Falkenholm, rektor scholæ i Warberg 1699, kyrkoh. i Örby 1703, kontr.-prost här med halfva lönen 1732, † 1740.

Fil. doktor *Joan Aurelius,* född i Göteborg 1683. Fadren kyrkoherde i Örgryte och vid Hospitalsförsamlingen. Afreste till Rostocks akademi 1704, student i Upsala 1707, fil. d:r i Rostock 1709, gymn.-adjunkt 1712, prestvigd 1713, lektor i Logik 1714, kyrkoh. i Istorp 1722, riksdagsfullmäktig 1723, 1731, 1746 och 1751, prost 1732, kontr.-prost här 1742, † 1758.

Zacharias Brandtberg, född i Istorp socken å gården Brännared 1689, prestvigd 1718, kyrkoh. i Berghem 1720, v. kontr.-prost här 1749, † 1754.

Andreas Marschall, prestvigd 1732, kyrkoh. i Surteby s. å., kontr.-prost här 1758, † 1769.

Peter Helling, född 1717. Fadren proviantmästare på Bohus fästning. Student i Lund 1737, prestvigd 1741, skeppspredikant 1742, komm. i Kalf 1745, kyrkoh. i Örmevalla 1752 och i Istorp 1760, prost 1764, v. kontr.-prost s. å. till 1768, då han för sjuklighet afsade sig vikariatet; † 1792.

Fil. doktor *Andreas Kollinius,* född i Starrkärr 1720. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1739, fil. d:r i Upsala 1746, regem.-pastor vid Skaraborgs regemente 1751, kyrkoh. i Seglora 1758, kontr.-prost här 1759, riksdagsman 1765, blef 1773 i okt. på predikstolen i Fritsla rörd af slag; † 1776.

Peter Stefan Liedberg, född i Warberg, student 1742, prestvigd 1750, kollega i Warbergs skola 1757, kyrkoh. i Surteby 1771, v. kontr.-prost här 1773, ordinarie 1776. † 1777.

Georg Samuel Treslow, född i Berghem. Fadren kyrkoherde derstädes. Prestvigd 1739, komm. i Berghem 1741, kyrkoh. derstädes 1755, kontr.-prost här 1778, † 1782.

Theol. doktor *Sven Hjerthonn*, född i Falkenberg 1741. Fadren handlande. Student i Lund 1763 och i Upsala 1765, pedagog i Kongsbacka 1767, erhöll rektors titel 1772, prestvigd 1770, kyrkoh. i Seglora 1777, kontr.-prost 1782, riksdagsfullmäktig 1786 och 1792, theol. d:r 1800, † 1809.

Fil. doktor *Johan Peter Boström*, född i Uddevalla 1764. Fadren handskmakare. Student i Upsala 1784, fil. d:r i Greifswald 1788, prestvigd 1790, kollega i Uddevalla skola 1793, kyrkoh. i Berghem 1804, kontr.-prost här 1809. Af en på en mörk höstnatt 1812 i prestgården utbruten vådeld, som hotade Berghems kyrka och kyrkoby, blef Boström, som uppvaknade omgifven af lågor så bestört, att han derefter aldrig återvann hälsan. Den 14 nov. 1813 predikade han för sista gången men kunde icke afsluta de påbegynta bönerna utan uppkallade sin adjunkt; † 1814.

Gudmund Anders Bökman, född i Surteby. Fadren då regem.-pastor, sedermera kyrkoh. i Kongsäter. Student i Lund 1780, prestvigd 1786, komm. i Kongsäter 1796, v. pastor s. å., kyrkoh. i Kongsäter 1800, kontr.-prost här 1815, † 1821.

Fil. doktor *Andreas Kollinius*, född i Tölö 1782. Fadren då komminister derstädes, sedermera kyrkoh. i Wallda. Student i Upsala 1800 och i Lund 1804, prestvigd 1807, fil. d:r i Lund 1808, komm.-adjunkt vid domkyrkan i Göteborg 1813, v. pastor 1815, komm. vid nämnde församling 1816, ledamot af kongl. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1815, kyrkoh. i Istorp 1819, prost 1821, kontr.-prost här s. å., erhöll afsked från nämnda syssla 1826, † 1830.

Fil. doktor *Johan Jacob Jacobsson*, född i Foss pastorat 1775. Fadren bonde. Student i Greifswald 1796 och i Rostock 1797, fil. d:r i Greifswald s. å., förestod apologistsysslan i tyska skolan i Göteborg 1799, informator vid frimurarebarnhuset derstädes 1800, prestvigd samt e. o. bat.-predikant vid dåvarande stedingkska regem. och aftonsångspredikant vid Kronhuset s. å., kommenderad till tjenstgöring på Elfsborgs fästning under krigsoroligheterna med England 1801, transporterad på Göta artilleri-regem. i egenskap af e. o. bat.-predikant samt slottspredikant på Ny Elfsborg, ord. bat.-predikant 1807, tillika konsist.-amanuens 1809, kyrkoh. i Berghem 1814, prost 1820, kontr.-prost här 1826. † 1835.

---

8. Marks och Bollebygds Kontrakt.

Enligt konsistorii cirkulär N:o 7 för år 1838 blef Bollebygds pastorat, som förut tillhört Domprosteriets norra kontrakt, genom konsistorii beslut af den 14 nov. 1838 fr. o. m. 1839 års början förenadt med Marks kontrakt, hvilket från nämnda tid bär namn af Marks och Bollebygds kontrakt samt omfattar häradena af samma namn. Det innehåller 9 pastorat: Sätila, Seglora, Örby, Berghem, Surteby, Istorp, Kongsäter, Thórestorp och Bollebygd.

Prostlönen utgöres med 1½ t:a kronotionde af hvarje pastorat, tillsammans 13½ t:r (⅓ råg och ⅔ korn.)

Kontraktsprostar:

Theol. doktor *Johan Birger Schänberg*, född i Sätila 1784. Fadren kyrkoherde. Student i Lund 1805, prestvigd 1809, fil. d:r 1811, lärare vid setheliska skolan s. å., past.-examen 1819, kyrkoh. i Seglora 1827, prost 1831, kontr.-prost i Marks kontrakt 1836, kontr.-prost här 1839, theol. d:r 1860, jubelmagister 1861, beviljad afsked från kontr.-prostsysslan 1864, † 1865.

Fil. doktor *Oscar Erhard Rabe*, kontr.-prost här 1865. Se kyrkoh. i Wärö.

Anders Olsson, född i Sexdräga 1815. Fadren borgare i Borås. Student i Lund 1837, prestvigd 1839, predikant vid länshäktet i Göteborg 1840, komm.-adjunkt vid Domkyrkan i Göteborg 1840, v. pastor 1844, past.-examen 1852, kyrkoh. i Berghem 1857, kontr.-prost här 1870.

Marks Härad.

Sätila med Hyssna.

Reg. 2 kl. Fm. hemn. 69. Areal 41,727 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Sätila 2,805, i Hyssna 2,063, tillsammans 4,868. Pastoratet är beläget från Borås och Göteborg 4¼ mil. Adress: Fläskjum.

Marks härad, omgifvet i norr af Bollebygds, i öster af Kinds härad, i söder och vester af Halland, innefattar 23 socknar. Hufvudnäringar äro jordbruk och väfnadsindustri. Den sydvestra, intill Halland gränsande delen är likväl till följd af en jemförelsevis bättre jordmån mera egnad åt jordbruk. Med undantag af Seglora, Sätila samt en del af Thorestorps och Kongsäters pastorat finnes föga skog i behåll, och flerestädes saknas deraf till husbehof. I häradet finnas större fabriker och färgerier.

Sätila, moderförsamling, i äldre handlingar kallad *Sätele* och *Setele,* gränsar i norr till Björketorp, i öster till Hyssna, i sydost till Haijom och Foutskäl, i söder till Tostaryd, i sydvest till allmänningssjön Lygnern och i vester till Härryda och Landvetter samt Lindome och Fjärås. Socknens utseende är det för skogsbygden vanliga. De flesta byar äro belägna i den dal, genom hvilken den här så kallade Stor- eller Sätila-ån rinner och omsider utfaller i Lygnern, och hvilken dal på båda sidor af ån bildar ett trångt slättland. Kommunikationen i socknen är särdeles svår. De vidsträckta skogsmarkerna utgöras af bergåsar, genomskurna af större och mindre mossar och sjöar. Jordmånen består uti den här förut nämnda ådalen till större delen af mer och mindre sandblandad lera men eljest af sand och sandmylla. Hufvudnäringarna äro åkerbruk och boskapsskötsel. Bland husslöjder är bomullsväfnaden den mest allmänna. Kyrkan, uppförd af sten på en ås icke långt från sjön Lygnern, är af hög ålder. Efter åtskilliga tillbygnader, hvaraf den sista gjordes år 1725, är hon dock ännu för trång och väl mörk. Vid östra gafveln uppfördes år 1820 en rymlig sakristia. Tornet inberäknadt är kyrkan 55 aln. lång, 22 aln. bred samt invändigt 14 aln. hög. Orgeln, 9-stämm, bygd 1761 af Westenius. I tornet finnas 2:ne klockor utan inskrifter.

Hyssna, annex, är beläget 290 fot öfver hafvet Kyrkan, af okänd ålder och belägen på en åt alla sidor sluttande höjd, är uppförd af sten och försedd med stentorn, bygdt 1772, och med sakristia, bygd 1791. Tornet inberäknadt är kyrkan 54 aln. lång och 16 aln. bred. I tornet hänga 2:ne klockor utan inskrifter.

Kyrkoherdar:

Johannes Nicolai erhöll fullmakt på pastoratet 1577 af k. Johan III och undertecknade 1593 Upsala mötes beslut; efterträddes af sin son

Gunnarus Nicolai, som 1616 erhöll fullmakt af biskop Paulus i Skara; † 1628.

Gabriel Svenonis var biskopens i Skara Sveno Svenonis œconomus och husprest på Brunsbo, då han 1628 blef kyrkoh. här och gifte sig med företrädarens enka. Han efterträddes af sin son

Haqvinus Gabrielis Sethelius, kyrkoh. 1667. Hans fullmakt är utfärdad af biskop Klingenstjerna. Sethelius efterträddes af sin son

Ericus Haqvini Sethelius, kyrkoh. 1692.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Fil. doktor *Peter Sethelius*, företrädarens son, född 1708, fil. d:r i Lund, kyrkoh. här 1741, † 1756.

Claës Waldstedt, född 1709, rektor i Marstrand, kyrkoh. här 1757, † 1787.

Adolf Sjöblom, född i Falkenberg 1739, student 1757, prestvigd 1767, kollega i Halmstad skola 1772, kyrkoh. här 1789, † 1798.

Benjamin Schånberg, född i Göteborg 1751. Fadren fabrikör. Student i Lund 1770, prestvigd 1773, komm. här 1782, v. pastor 1787, kyrkoh. 1799, † 1831.

Johan Andreas Ekström, född i Hyssna 1780. Fadren smed. Student i Lund 1801, prestvigd 1806, v. pastor 1812, komm. i Myckleby 1813 och i Bollebygd 1826, kyrkoh. här 1831, prost 1837, † 1839.

Fil. doktor *Otto Martin Torell*, född i Surteby 1791. Fadren prost. Student i Lund 1807, fil. d:r 1814, prestvigd 1816, komm. här 1824, past.-examen 1826, v. pastor 1827, kyrkoh. i Kongsäter 1834, prost 1839, kyrkoh. här 1840.

Komministrar:

Johannes Gunnari och *Gunnarus Cadeogæus* hafva lefvat på okänd tid.

Gabriel Hising, komm. till 1703.

Se kyrkoh. i Renneslöf.

Bengt Berner, född i Björlanda i Sätila socken, tjenstgjorde 6 år som komm. i Hvalinge, innan han blef komm. här.

Petrus Åbring Scarensis, prestvigd 1721, kallad till skeppspredikant på krigsskeppet Jarramas s. å., komm. här 1724, † 1759.

Simon Elfvendahl, komm. 1759.

Se kyrkoh. i Surteby.

Fil. doktor *Severin Wallin*, komm. 1779.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Benjamin Schånberg, komm. 1782.

Se kyrkoh. härstädes

Nils Strandberg, född i Halmstad 1760. Fadren skeppare. Student i Lund 1781, prestvigd 1786, komm. 1801, † 1824.

Fil. doktor *Otto Martin Torell*, komm. 1824.

Se kyrkoh. härstädes.

Anders Bursell, född i Burseryds pastorat af Wexiö stift 1782. Fadren bonde. Student i Lund 1812, komm. i Thorup 1824, komm. här 1834, † 1848.

Birger And:son Pihlgardt, född i Träslöf 1795. Fadren bonde. Student i Lund 1820, kapellpredikant på Käringön 1842, komm. här 1848, † 1849.

Lars Thorbjörnsson, komm. 1850.

Se kyrkoh. i Skepplanda.

Elias Winberg, född i Winberg 1831. Fadren f. d. landtbrukare. Student i Lund 1855 och i Upsala s. å., prestvigd 1857, predikant vid arbets- och fattigförsörjningen i Göteborg 1864, komm. här 1865.

Predikoskyldighet är lika fördelad emellan pastor och komminister. Duplikation eger ej rum.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 31 mars 1870 i följd af förslag den 13 okt. 1864.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af de tiondeskyldiga jordbruksfastigheterna inom Sätila församling 490 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, samt 8 centner 25 skålp. smör och inom Hyssna församling 280 kubikfot spanmål af nyssnämnda slag samt 4 centner 80 skålp. smör, hvilka afgifter fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, som varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af denna lönereglering vidtager.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, för hvarje par stenar.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande myndighets pröfning.

§ 3

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 4.

Såsom ersättning, för jura stolæ och extra afgifter erlägges:

dels årligen af alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma, med undantag af presterskapet: inom Sätila församling 325 rdr och inom Hyssna församling 140 rdr, hvilka afgifter utgå efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund; och

dels under första året, då löneregleringen tillämpas, inom Sätila församling 275 rdr och inom Hyssna församling 220 rdr, hvilka belopp inom de särskilda församlingarne lika fördelas å alla mantalsskrifna personer med undantag af presterskapet samt gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, under iakttagande deraf att qvinna betalar hälften emot man; skolande derefter den sålunda för hvarje man och qvinna bestämda personliga afgift fortfarande årligen utgå med samma belopp, utan afseende derå om summan af ifrågavarande afgifter i sin helhet förändras i följd af folkmängdens tillväxt eller aftagande.

§ 5.

Torpare och öfriga icke i tiondelösen deltagande, särskildt skattskrifna personer, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, skola, såvida

de icke för sjukdom eller fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, i stället för dagsverken årligen erlägga 1 rdr för hvarje matlag.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Sätila prestgård med underlydande utjord, Intägten kallad, äfvensom fortfarande eger att uppbära 107 kubikfot 1 kanna vederlagsspanmål, 69 procent; och

Komministern, som innehar boställshemmanen 5/8 mantal Getekulla och 1/4 mantal Hyssna Sanden, hvilket sednare skall i författningsenlig ordning utarrenderas, bekommer återstående 31 procent.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1870.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,610 rdr.

Pastorsboställe: Sätila 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Hyssna 1/2 m.; socknebudsväg 2 mil.

Enkesäte: Hyssna Stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Getekulla 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Sätila och Hyssna 1/4 m; socknebudsväg 2 mil. Komministern disponerar derjemte **Hyssna Sanden** 1/4 fm. hemman.

Sätila: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 280 rdr

Hyssna: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr

Sethelisku Skolan.

Framlidne borgmästaren i Warberg *Johan Herrman Sethelius* och dess äfven aflidna moder *Petronella Hall*, enka efter kontrakts-prosten och kyrkoherden i Sätila, Ericus H. Sethelius, donerade genom testamente d. 6 maj 1777 till denna skol-inrättning 6 3/4 mtl frälse- samt 1/8 mtl krono-skatte jemte ett kapital af 1,575 rdr. Med räntorna af denna donation aflönas 2 lärare, hvilka hafva fri ved och fria boningsrum i det nära Sätila kyrka belägna skolhuset samt i penningar: den förste 300 rdr och den andre 150 rdr. De tillsättas af stiftets biskop och pastor i församlingen, under hvilkas öfverinseende skolan står. Förste läraren räknar enkla tjenstår, såvida han är prest. Skolan har nu sammansmält med pastoratets folkskolor, och enligt konsist. utslag af d. 3 juli 1844 har den andre läraren sin verksamhet inom Hyssna socken.

Folkskoleväsende.

Sätila: 1 fast och 1 flyttbar folkskola, 3 rot., 8 mån. lästid. Lärarnes löner: hvardera 400 rdr, husrum, ved och kofoder. 3 småskolor. Lärarinnornas löner: hvardera 150 rdr.

Hyssna: 1 fast och 1 rot- eller ersättningsskola, som flyttar på 3 stationer, 8 mån. lästid. Lärarens i fasta skolan lön: 400 rdr, husrum, ved och kofoder. Lärarinnans lön i ersättningsskolan: 166 rdr 67 öre. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: hvardera 150 rdr.

Seglora med Fritsla, Kinnaruma och Skephult.

Konsist. 2 kl. Fm. hemm. $64^{7}/_{24}$. Areal 54,224 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Seglora 2,228, i Fritsla 894, i Kinnaruma 2,178, i Skephult 884, tillsammans 6,184. Pastoratet är beläget från Göteborg 6 m., från Borås $2^{1}/_{4}$ mil. Adress: Borås.

Seglora, moderförsamling, omgifves i vester af Bollebygd och Hyssna, i söder af Kinna. Marken är till största delen mindre bördig, för det mesta bergig, och blott en liten del af socknen är jemn. Rådande jordmån är röd mjäljord och något sand särdeles utmed Wiska-ån. Skog vexer till husbehof. Stora Hölsjön liggger på gränsen åt Hyssna och Kinna socknar. I socknen märkas Rydals bomullsspinneri och Seglora säteri. Kyrkan, af okänd ålder, bygd af trä, är belägen på en slät plan ej långt från Wiska-ån samt håller i längd $35^{1}/_{2}$ aln., i bredd $17^{1}/_{2}$ aln. och i höjd $7^{1}/_{4}$ aln. Intill kyrkan är uppfördt ett trätorn, hvars höjd till klockorna är $23^{1}/_{2}$ aln. I tornet hänga 2 klockor utan inskription.

Fritsla, annex. Kyrkan, belägen på en lågländt plats utmed landsvägen emellan Warberg och Borås, invigdes ny den 2 okt. 1851. Den gamla kyrkan var af trä och bygd omkring 1612. Invid denna kyrka var uppfördt ett trätorn, hvars höjd till klockorna var 20 alnar. Kyrkan eger 2 klockor; på den mindre läses jemte gjutningsåret 1768 följande vers:

Kom Syndare kom,
Sök nåden i tiden vänd om
Kom gå till det huset
Der andan med ljuset
Gör syndaren from.

Inom socknen ligger en mindre herregård, Ramslätt.

Kinnaruma, annex, ligger vid 480 fots höjd öfver hafvet. Marken är till större delen bergig och mindre bördig; rådande jordmånen är röd mjäljord och något sand. Skog finnes till behof. Kyrkan, af trä och af okänd ålder, är belägen på en höjd bredvid landsvägen mellan Warberg och Borås. Hon håller 29 aln. i längd, 13 aln. i bredd och 12 aln. i höjd. Sakristian blef år 1779 tillbygd. Invid kyrkan är uppfördt ett trätorn, hvars höjd till klockorna är 15 alnar. I tornet hänga 2 klockor utan inskrifter. I socknen ligga Rydboholms och Wiskafors väf-fabriker samt Rya med såg och qvarn.

Skephult, annex, gränsar i norr till Kinnaruma, i öster till Roasjö och Redslared, i söder till Örby samt i vester till Fritsla. Marken är bergig och mindre bördig; rådande jordmån är sand och mjäljord. Skog växer till husbehof. Kyrkan, belägen på en liten höjd och omgifven af furu- och björkskog, invigdes d. 16 aug. 1849. Orgeln, 6-stämm., af obekant bygmästare, reparerades 1851. Kyrkan eger 2 klockor utan inskription.

Kyrkoherdar:

Herr Benedictus undertecknade 1593 Upsala mötes beslut.

Laurentius Gudmundi, kyrkoh. 1600. Hans anteckningar, förvarade i pastors-arkivet, sluta med 1611. Han skall hafva tagit afsked och flyttat till Källanäs i Kinnaruma socken och der aflidit.

Magnus Andræ, kyrkoh. 1612, fick transport till ett pastorat i Skara stift.

Andreas Torchilli hade förut pastorat vid Lidköping, der han gjorde föga uppbyggelse, blef kyrkoh. här 1621, afsatt 1634, har försummat alla anteckningar i kyrkoboken ifrån år 1628 till 1634. Sedan han blifvit skild från kyrkoh.-embetet, blef han komminister här och bodde på Wiskarhult.

Petrus Benedicti Argillanus, född i Kalfs pastorat och Lerbeck, hvarefter han tagit namnet Argillanus, kyrkoh. 1634, † 1669 efter att hafva varit sängliggande i 16 år. Hans son Andreas kallade sig Seglorinus och blef kyrkoh. i Starrkärr. Argillanus efterträddes af sin måg

Sveno Erici Bohultenius, född i Habo pastorat, prestvigd 1663 till Argillani medhjelpare utan att förut hafva varit student, kyrkoh. 1669. Då han 1695 en lördagsafton red utur Borås för att dagen derpå predika i Kinnaruma, blef han på gatan ryckt af hästen och mördad. Banemannen blef icke upptäckt förr än 1705, då en båtsman vid Bogesund, anklagad för mord, bekände, att han på gatan i Borås 10 år förut ihjelslagit herr Sven, och att han dertill varit lejd af några, som varit skyldiga herr Sven penningar, hvilka trodde sig på detta sätt få sin skuld qvitterad.

Anders Bergius, född i Berghem, der han blef komm. 1684, komm. i Wenersborg 1691, kyrkoh. här 1696, † 1720.

Nils Lindberg, född i Warberg 1674, rektor scholæ derstädes 1703, prestvigd 1708, kyrkoh. här 1720, prost 1756, † 1757.

Fil. doktor *Andreas Kollinius,* kyrkoh. 1757.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Theol. doktor *Sven Hjerthonn,* kyrkoh. 1777.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Haqvin Peterson, född i Kinnaruma socken 1756. Fadren nämndeman. Student i Lund 1779, prestvigd 1781, komm. i Thorestorp 1790, v. pastor 1798, kyrkoh. i Sibbarp 1799 och här 1810, prost 1817, † 1823.

Theol. doktor *Johan Birger Schånberg*, kyrkoh. 1827. Se kontr.-prostarne i Marks och Bollebygds kontrakt.

Alfred Jungquist, född i Göteborg 1814. Fadren handlande. Student i Lund 1844, prestvigd 1850, v. pastor i Strömstad 12 år, kyrkoh. här 1866.

Komministrar:

Martinus underskref Upsala mötes beslut 1593. Hans namn igenfinnes ännu på handlingar från 1615.

Laurentius Gudmundi. Se kyrkoh. härstädes.

Petrus Benedicti Argillanus, komm. 1623. Se kyrkoh. härstädes.

Andreas Torchille, komm. 1634. Se kyrkoh. härstädes.

Gustavus Glumenius, född i Glumstad i Thorestorp, komm. 1658, † 1678.

Benedictus Seglorin, kyrkoh. Argillani son i Seglora, född 1628, prestvigd till fadrens medhjelpare 1654, komm. här 1678, † 1708. Han hade intill sista lefnadsåret en sådan styrka, att han gick emellan kyrkorna, då han duplicerade.

Sveno Florenius, född i Grimekulla 1677, kom i drängtjenst hos den blinde lektorn v. Achern i Göteborg, hvilken började undervisa Florenius, blef 1708 prestvigd till komm. här, † 1759, han efterträddes af sin son

Petrus Florén, född 1712, student 1739, blef fadrens adjunkt 1744 och efterträdare 1760, † 1767.

Carl Hedelius, född i Hessered och Seglora socken 1709, student i Lund 1740, prestvigd 1764, komm. 1769, † 1792.

Erik Treslow, född i Berghem 1749. Fadren kontr.-prost. Student i Lund 1773, prestvigd 1777, komm. 1792, † 1822.

Lars Jacob Molin, född i Dalstorps pastorat 1787. Fadren prost och kyrkoherde. Student i Upsala 1808, prestvigd 1811, v. pastor 1816, komm. 1823, † 1849.

Fredrik Wilhelm Lindskog, komm. 1855. Se kyrkoh. i Träslöf.

Bolivar Ljungman, född i Tjörns pastorat 1831. Fadren kopv. kapten. Student i Upsala 1852, prestvigd 1856, komm. 1863.

Predikoskyldighet enligt gammal häfd: pastor 2 predikodagar i Seglora och Fritsla, den 3:dje i Kinnaruma och Skephult; komministern vice versa. Ifrån årets första intill 4:de böndagen dupliceras. Under den öfriga delen af året är messfall i 2:ne af kyrkorna.

- - -

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 25 sept. 1868 i följd af förslag d. 18 juli 1865.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af all till bevillning taxerad, tiondeskyldig jord: inom Seglora församling 380 kubikfot spanmål, inom Fritsla församling 200 kubikfot, inom Kinnaruma församling 300 kubikfot och inom Skephults församling 160 kubikfot spanmål, allt $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, som fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, som gälla för året näst före det, då tillämpning af denna lönereglering vidtager.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål, hälften råg och hälften korn, för hvarje par stenar.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, dagsverken och extra afgifter betalas:

a) utaf torpare och undantagsinnehafvare 50 öre för hvarje dylikt, särskildt skattskrifvet matlag;

b) af hvar och en, som erlägger mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, 50 öre för man och 25 öre för qvinna; samt

c) utaf alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma, utom presterskapet, inom Seglora församling 180 kubikfot spanmål, inom Fritsla församling 95 kubikfot, inom Kinnaruma församling 200 kubikfot och inom Skephults församling 40 kubikfot spanmål, allt $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, att under första året då löneregleringen tillämpas fördelas efter den för sådan rösträtt bestämda grund; skolande derefter den sålunda för hvarje fyrk bestämda afgift årligen oförändrad utgå med samma belopp för hvarje fyrk, för hvilken rösträtt eger rum utan afseende derå, om summan af berörda afgifter i sin helhet stiger eller faller i följd af de under årens lopp vexlande förhållanden.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället $^3/_4$ mantal Seglora och fortfarande eger att uppbära 89 kubikfot 2 kannor 50 kubiktum vederlagsspanmål, 70 procent, och

Komministern, som innehar bostället $^1/_2$ mantal Fiuabo, bekommer återstående 30 procent.

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,900 rdr för kyrkoherden och 1,600 rdr för komministern

Pastorsboställe: Seglora $^{3}/_{4}$ ofm hemman. Kyrkoväg till Fritsla $^{5}/_{8}$ m., till Kinnarums $1^{1}/_{4}$ m., till Skephult $1^{3}/_{4}$ m., emellan Kinnaruma och Skephult $^{7}/_{8}$ m.; socknebudsväg $2^{1}/_{2}$ mil.

Enkesäte: Kinnaruma Stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Finabo $^{1}/_{2}$ hemman, beläget i Fritsla socken. Kyrkoväg till Fritsla $^{1}/_{8}$ m., till Seglora och Kinnaruma $^{3}/_{4}$ m., till Skephult $1^{1}/_{8}$ m; socknebudsväg 2 mil.

Seglora: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 75 rdr.

Fritsla: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 70 rdr.

Kinnaruma: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr.

Skephult: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr.

Rydboholms skola i Kinnaruma socken.

Egaren af Rydboholms konstväfveri-fabrik erhöll genom kongl. br. d. 18 dec. 1843 tillstånd att vid den då tillämnade skolan å fabriken anställa en stiftet tillhörande prestman, som skulle åtnjuta tjenstårsberäkning samt utom fri bostad erhålla i lön räntan af ett utaf sökanden Sven Ericsson dertill anslaget kapital 9,000 rdr. Läraren utses af fabrikens egare men godkännes af konsistorium. Honom åligger enligt af konsist. d. 21 aug. 1844 stadf. reglemente att jemte sin lärarebefattning i skolan bereda nattvardsungdomen bland fabriksfolket, hålla husförhör, hvarje söndag anställa prediko- eller katekesförhör och alla söndagar, då gudstjenst icke hålles uti sockenkyrkan, förrätta offentlig gudstjenst i fabrikskyrkan.

Folkskoleväsende.

Seglora: 1 flyttbar skola, 2 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera. **Rydals fabriksskola**: 1 examinerad lärare; lön: omkring 600 rdr.

Fritsla: 1 fast skola, 8 mån. läsetid. Skollärarens lön: 400 rdr. 1 småskola. Lärarinnans lön: 175 rdr.

Kinnaruma: 1 flyttbar skola, 2 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera. **Rydboholms fabriks- och distrikts-skola**: jemte ofvannämnde prestman, som endast biträder i kristendomsundervisningen i öfversta klassen, bestrides undervisningen af en examinerad skollärare, hvilken har i lön omkring 600 rdr.

Skephult: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

Örby med Kinna.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. $74^{47}/_{48}$. Areal 30,480 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Örby 4,221, i Kinna 1,403, tillsammans 5,624. Pastoratet är beläget från Borås $3^1/_3$ m., från Göteborg 6 mil. Adress: Skene.

Örby pastorat ligger vid 275 fots höjd öfver hafvet. Det har mera bergig än jemn mark, och jordmånen består till $^2/_3$ af sand och $^1/_3$ af lera. Skog finnes till husbehof. Jordbruket inom pastoratet har vunnit en ganska betydlig utvidgning; genom de större jordegarnes exempel har den gamla fördomen och trögheten blifvit bruten, eftertanken väckt och hågen lifvad till efterföljd. Skogen har förr varit mycket missbrukad och nästan all stängselmaterial derifrån tagen. I socknen finnas flerestädes torfmossar. Enda fornminnet är lemningar på det s. k. Slottsberget efter Örestens slott. De bestå utom grundmurarne af en brunn eller cistern, som alltid håller vatten. Bland gårdar märkas Öresten och Örby, 2 krono-säterier, Bosgården, Trantorps frälsesäteri m. fl.

Örby, moderförsamling. Kyrkan, nybygd, invigdes d. 1 okt. 1843 jemte dess utvidgade kyrkogård. Hon har ett utmärkt vackert läge. I stället för altartafla är ett förgyldt kors. Orgeln, 18-stämm., bygd 1862 af Marcussen & C:o. I tornet hänga 2 klockor. På den större läsas jemte en historisk inskrift om gjutningsåret 1823 flera bibelspråk; på den mindre, gjuten år 1818, följande:

Ära vare Gud i höjden, frid på jorden, menniskorna en god vilje!

Vak upp ännu är tider
Att vända om till Gud,
Vak upp se dagen lider
Snart kommer Herrans bud,
Snart skall hans ängel fara
Med domsens åskor ned,
Och i hans namn förklara
Att ingen tid är mer.

När örat röres af mitt ljud
Så skynda upp i Herrans tempel,
Lyft själ och hjerta till din Gud,
Afskudda verlds och synders fängsel
Hör med begär Guds nådes ord,
Sök kraft till bättring, kraft att tro,
Fortsätt din helgelse. då blir du saliggjord.
Ja helgad öfverallt, får sist en evig ro.

Kinna, annex, ligger vid 280 fots höjd öfver hafvet. Marken är mer bergig än jemn. Rådande jordmån är sand af mindre bördighet. Skog finnes för behofvet. Kyrkan, af sten, har ett vackert läge vid landsvägen och är af okänd ålder. Hon erhöll år 1803 en tillbygnad på östra gafveln Kyrkans längd, invändigt tagen, är 36 aln. 9 tum, bredden 12 aln. 19 tum samt höjden 7 aln. 21 tum. Vid vestra gafveln är ett litet vapenhus af sten. I klockstapeln hänga 2 klockor utan inskription.

Kyrkoherdar:

På grund af en härjande eldsvåda, som 1760 öfvergick prestgården, då pastors-arkivet förstördes, har ej någon fullständig kyrkoherde och komministers serie kunnat erhållas.

Laurentius underskref 1593 Upsala mötes beslut.

Andreas. Tillträdesåret okändt.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Jonas Birgeri. Tillträdesåret okändt.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Magnus J. Turbilius. Hans namn jemte årtalet 1688 är tecknadt på Örby altartafla.

Magnus Lyselius, kyrkoh. 1695, † 1703.

Bengt Falkenholm, kyrkoh. 1703.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Johan Gustaf Bennich, kollega i trivialskolan i Göteborg 1730, konrektor 1735, prestvigd 1741, kyrkoh. här 1742, † 1780.

Anders Gyllich, född i Hvalinge 1747. Fadren kyrkoherde derstädes. Student 1766, prestvigd 1771, kyrkoh. 1781, † 1789.

Fil. doktor *Otto Lindberg,* född i Uddevalla 1737. Fadren kyrkoherde å Tjörn. Student 1757, fil. d:r i Upsala 1764, prestvigd 1767, v. pastor 1773, kollega vid trivialskolan i Göteborg 1779. konrektor 1780, ledamot af vetensk.- och vitterhetssamhället i Göteborg 1788, kyrkoh. här 1790, prost 1792, † 1803.

Fil. doktor *Niclas Lundström,* född i Harplinge pastorat 1759. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1781, prestvigd 1784, fil. d:r i Greifswald 1791, kollega vid trivialskolan i Göteborg 1797, kyrkoh. här 1805, prost 1815, † 1823.

Fil. doktor *Daniel Er. Lindhult,* född i Frillesås 1787. Fadren prost och kyrkoherde derstädes. Student i Lund 1806, fil. d:r 1811, prestvigd 1812, e. o. bat.-predikant vid Bohusläns regem. s. å., kyrkoh. vid Danviks hospital och Siklaö församling 1816, erhöll kongl. hofpredikants titel s. å., kyrkoh. här 1824, prost 1827, † 1856.

Fil. doktor *Oscar Erhard Rabe,* kyrkoh. 1857.

Se kyrkoh. i Wärö.

Fil. doktor *Adolf Fredrik Lindegren*, född i Blekinge 1827. Fadren handlande och konsul. Student i Lund 1845, fil. d:r dersammastädes 1850, utn. adjunkt vid h. elem.-läroverket i Göteborg 1854, prestvigd 1858, past.-examen 1863, stadskateket i Göteborg 1863, kyrkoh. här 1868.

Komministrar:

Olaus undertecknade 1593 Upsala mötes beslut.

Andreas Nilsson, † 80 år gammal, stamfader för aureliska slägten.

Sven Kilander, komm. 1695.

Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Jonas Cervin, prestvigd 1692, komm. i Berghem s. å., komm. här 1696, † 1742.

Petrus Sjöberg, prestvigd 1735, komm. 1743, † 1757.

Johan Georg Freding, född i Falkenberg 1720, student 1749, prestvigd 1753, komm. 1758, † såsom stiftets senior 1806.

Johan Cedergren, född i Christianstad 1755. Fadren underfyrverkare. Student i Lund 1777, prestvigd 1779, komm. 1807. † 1825.

Peter Josias Widberg, komm. 1826.

Se kyrkoh. i Hunestad.

Johan Carlsson, komm. 1840. Se kyrkoh. i Okome.

Carl Albert Ericsson, komm. 1849.

Se kyrkoh. i Tjörn.

Jöns Högmark, född i Eftra 1816. Fadren hemmansåbo. Student i Lund 1837, prestvigd 1840, komm. 1859.

Predikoskyldighet: lika fördelad emellan pastor och komminister, så att de predika hvarannan helgedag i hvarje kyrka.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 23 mars 1810 i följd af förslag den 19 juli 1865.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af hemmanen 1,716 kubikfot 8 kannor 66 kubiktum spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, efter nedanstående fördelning: *)

— —

— —

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål, hälften råg och hälften korn, för hvarje par stenar.

*) Härvid anmärkes: att för Örby församling beräknats 1,230 kubikfot på hemmanen hvilka blifvit fördelade i 9 klasser, och för Kinna församling 486,8,66 kubikfot på hemmanen efter fördelning i 4 klasser, eller tillsammans 1716.8,66 kubikfot.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, dagsverken och extra afgifter betalas årligen:

a) utaf alla, som icke utgöra tionde enligt §§ 1 och 2, 50 öre för hvarje särskildt skattskrifvet matlag, med undantag för gemenskapen vid indelta krigsmakten;

b) utaf hvar och en, som erlägger mantalspenningar, med nyssnämnda undantag, 40 öre för man och 20 öre för qvinna; och

c) utaf alla, som ega rösträtt i kyrkostämma, med undantag af presterskapet, inom Örby församling 250 rdr och inom Kinna församling 340 rdr, som fördelas efter de för beräkning af sådan rösträtt fastställda grunder.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

Komministern, som innehar bostället $^1/_2$ mantal Gundbo Vestergården, 400 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, samt 700 rdr; och

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Örby med derunder afhysta hemmanet $^1/_2$ mantal Vänåkra Lillegården och fortfarande eger åtnjuta 124 kubikfot 9,5 kannor vederlagsspanmål, bekommer återstoden

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Pastors löneinkomster enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,815 rdr.

Pastorsboställe: Örby prestgård 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Kinna $^3/_8$ m., socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Augmentshemman: Lilla Vänåkra $^1/_2$ hemman.

Enkesäte: Svänasjö 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Gundbo Westergården (i Örby socken) 1 ofm hemman. Kyrkoväg till Örby $^1/_2$ m., till Kinna $^1/_2$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Örby: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 300 rdr.

Kinna: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr.

Folkskoleväsende.

Örby: 1 fast och 2 flyttbara skolor, 16 rot., 40 veckors lästid. Skollärarnes löner: enligt lag. 3 småskolor. Lärarinnornas löner 150 rdr hvardera.

Kinna: 1 fast och 1 flyttbar skola, 6 rot., 40 veckors lästid. Skollärarnes löner: enligt lag. 1 flyttbar småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr

Berghem med Hajom.

Konsist. 3 kl. Fm. hemm. 43$^{1}/_{6}$. Areal 12,613 Tnl. Folkm. vid 1871 års slut: i Berghem 1,560, i Hajom 1,541, tillsammans 3,101. Pastoratet är beläget från Borås 4 m., från Göteborg 5$^{5}/_{8}$ mil. Adress: Skene.

Berghem. Jordmånen i pastoratet är i allmänhet dels sandmylla dels mer eller mindre god lera med riklig tillgång på god mergel. Hvad sjelfva gränsorna angår, vet man ej, att de varit annorlunda än nu; men fördelningen socknarna emellan har på senare tider undergått någon förändring, i det att Hajom utvidgats på Berghems bekostnad. År 1689 blef nemligen på grund af derom gjord ansökan af landshöfdingen v. Wichen och biskop Wallerius resolveradt, att Nödinge Stakagård och Fredriksgard, som af urminnes tider hört till Berghem, skulle i kyrkligt hänseende höra till Hajom. Vid 1723 års riksdag blef af kongl. maj:t förordnadt, att Mellby byemän, som af ålder räknats till Berghem, skulle ega rättighet att begagna nådemedlen i den närmare liggande Hajoms kyrka, dock med vilkor att deltaga i kyrkobygnad och reparationer i Berghem. Mellby byemän äro sedan 1869 enligt kongl. resolution förenade med Hajom.

Berghem, moderförsamling. Socknen är mer jemn än bergig. Flera hemman hafva hjelplig skog, många ingen. Hufvudnäringen är åkerbruk. Kyrkan, af sten, belägen på en höjd icke långt från landsvägen mellan Borås och Warberg, är invändigt 39 aln. lång, 16 aln. bred och 8$^{1}/_{2}$ aln. hög till taklisten. Sakristia och vapenhus tillbygdes 1792 och 1826. Uti pastors-arkivet finnes en anteckning, som upplyser, att man år 1696 nedtog i kyrkan en af ek förfärdigad altartafla, af hvars inskrifter man velat sluta, att den egt en ålder af omkring 600 år. Skulle detta vara grundadt, så eger kyrkan en ovanligt hög ålder. Orgeln, 6-stämm., bygd 1845 af Söderling. Dopfunten, gjuten af malm och uppstäld på en piedestal i koret, har latinsk inskrift och årtalet 1418. Dess vigt anses vara minst 3 Lisp. Denna funt nedgräfdes år 1563 på öfra gärdet vid prestgården under det då pågående kriget emellan Sverige och Danmark, men 100 år derefter eller 1663 blef den af dalkarlar, som derstädes gräfde 2:ne dammar, igenfunnen. Tornet är af sten, och klockorna deri hafva inga inskrifter.

Hajom, annex. Detta namn tros ursprungligen hafva varit *Hedom* eller *Hedhem* af hed. Socknens mark är mer jemn än bergig samt mindre bördig. De flesta hemmanen hafva skog. Kyrkan, af sten och af obekant ålder, är belägen på en sand-

bank. Den håller 31 aln. i längd, 15 aln. i bredd och 6½ aln. i höjd till taklisten. Orgeln, 4-stämm., bygd 1864 af församlingens n. v. klockare, orgelnisten H. Josefsson. I klockstapeln hänga 2 klockor; den mindre har jemte annan inskrift gjutningsåret 1704. Kyrkogården är omgifven af en stenmur, försedd med portar af trä.

Kyrkoherdar:

Herr Nils anses ha varit den förste pastorn härstädes af den evangeliska bekännelsen. Att han lefde på 1540 eller 1550-talet, har man funnit af ett bevis, rörande Syltereds äng, som af ålder tillhört prestgården i Berghem, hvilket bevis år 1593 är skrifvet af Herr Helias Petri i Thorestorp och Herr Torstanus Magni i Istorp.

Herr Björn, kyrkoh. här i 30 år, underskref med namnet *Bero* Upsala mötes beslut 1593; † s. å.

Ericus Olai. Om denne berättas, att han den 2 maj 1594 förordnades till kyrkoh. i Berghem af biskop Jacob i Skara och hans capitularibus och 24 af de förnämsta presterna. Prosten i Larf, Olaus Jacobi, som var son af biskopen, ankom dominica 8 Trinitatis för att inställa Herr Ericus uti embetet. Men församlingen, som fattat tycke för en annan prestman, hindrade honom att inkomma i kyrkan, hvarför han höll sin inträdespredikan stående vid stora kyrkofönstret. Herr Ericus lefde sedermera 21 år i godt förstånd med sin församling; † 1615 och hade förordnat, att han skulle begrafvas på det ställe, der han hade hållit sin inträdespredikan, hvilket grafställe hittills alla hans efterträdare valt.

Laurentius Andreæ, kyrkoh. 1616.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Ericus Laurentii, företrädarens son, född i Berghem 1620, prestvigd 1643, komm. s. å., kyrkoh. 1654, † 1688.

Georgius P. Treslow, född i Träslöf 1640, student i Köpenhamn, prestvigd 1667, kyrkoh. 1669, † 1714 och efterträddes af sonen

Ericus Treslow, född i Berghem 1672, prestvigd 1700. Sedan han flera år varit sin faders medhjelpare i embetet, blef han efter honom kyrkoh. 1715; † 1719.

Zacharias Brandtberg, kyrkoh. 1720.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Georg Samuel Treslow, kyrkoh. 1755.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Anders Norman, född i Warberg 1744. Fadren snickare. Student i Lund 1767, prestvigd till adjunkt hos prosten Treslow 1780, v. pastor 1783, kyrkoh. 1792, prost s. å., † 1804. Hvarje nyårsdag utdelade han psalmböcker och katekeser till belöning för flitig läsning.

Fil. doktor *Johan Peter Boström*, kyrkoh. 1804.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Fil. doktor *Johan Jacob Jacobsson*, kyrkoh. 1814.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Jacob Christian Hedenbergh, född i Warberg 1783. Fadren tullförvaltare. Student i Lund 1804, prestvigd 1808, komm. här 1817, v. pastor 1823, past.-examen 1826, kyrkoh. 1836, prost 1838, † 1846.

Niclas Johanson, född i Weddige 1794. Fadren häradsdomare. Student i Lund 1816, prestvigd 1818, komm. i Sexdräga 1824, v. pastor 1833, past.-exam. 1839, kyrkoh. här 1847, † 1857.

Anders Olsson, kyrkoh. 1857.
Se kontr.-prostarne i Marks och Bollebygds kontrakt.

Komministrar:

Uti pastors-arkivet finnes ingen förteckning öfver komministrarne härstädes, hvarför endast följande kunna nämnas:

Nicolaus undertecknade 1593 Upsala mötes beslut.

Ericus Laurentii, komm. 1643. Se kyrkoh. härstädes.

Anders Bergius, komm. 1684. Se kyrkoh. i Seglora.

Jonas Cervin, komm. 1692. Se komministrarne i Orby.

Thore Strömvall, komm. 1698, † 1722.

Johan Cullén, komm. 1723. Se kyrkoh. i Träslöf.

Georg Samuel Treslow, komm. 1741.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Lars Brotander, student 1745, prestvigd 1751, komm. 1755, dödsåret obekant.

Samuel Torell, komm. 1773. Se kyrkoh. i Thorestorp.

Anders Kollinius, komm. 1799.
Se komministrarne i Kalf.

Jacob Christian Hedenbergh, komm. 1817.
Se kyrkoh. härstädes.

Birger Lorentz Bergendahl, född i Svenljunga 1796. Fadren landtmätare. Student i Upsala 1818, prestvigd 1821, komm. i Drengsered 1828, komm. här 1836, † 1849.

Johan Elof Lundberg, komm. 1849.
Se kyrkoh. i Sköfde.

Johan Peter Strömvall, född i Laholm 1816. Fadren handlande. Student i Lund 1842, prestvigd 1858, komm. 1865.

Predikoskyldighet: enligt öfverenskommelse emellan pastor och komminister predikar pastor från 1 maj till Michaeli hvarannan predikodag och den öfriga delen af året hvar 3:dje helgdag i annexet; komministern vice versa.

Pastorsboställe: Berghem prestgård $^1/_2$ hemman. Kyrkoväg $^1/_2$ m.; socknebudsväg 1 mil.

Mensalhemman: Syltered Storegården 1 ofm. hemman, doneradt till pastor af Carl XI för prestgårdens ringhets skull, brukas under prestgården.

Pastorslönen enligt konvention af den 27 aug. 1858, gällande under en tid af 25 år, utgör omkring 3,000 rdr utom bostället.

Enkesäte: Hajoms Stom 1 hemman.

Komministersboställe: Friared 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Hajom $^3/_8$ m., till Berghem 1 m.; socknebudsväg 1 mil.

Komministerns lön: omkring 900 rdr utom boställe.

Berghem: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkring 250 rdr.

Hajom: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkring 200 rdr (är tillika skollärare).

Folkskoleväsende.

Berghem: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr utom bostad, vedbrand och kofoder. 1 småskola, 4 rot. Lärarinnans lön: 120 rdr.

Hajom: 1 fast skola, 9 mån lästid. Skollärarens lön: lika med den i Berghem. 2 småskolor, 3 rot. i hvardera. Lärarinnornas löner: 120 rdr hvardera.

Surteby med Kattunga, Foutskäl och Tostared.

Konsist. 2 kl. Fm. hemm. $70^5/_8$. Areal 20,713 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Surteby 1,156, i Kattunga 644, i Foutskäl 1,301, i Tostared 534, tillsammans 3,635. Pastoratet är beläget från Borås $4^5/_8$ m., från Göteborg 6 mil. Adress: Skene.

Surteby, moderförsamling. Socknens namn är en förkortning af det på 1500-talet brukliga *Södertäby.* Jordmånen består till en stor del af god mylla och lerjord på lerbotten; mellan öarna Surtan och Wiskan är jordmånen magrare, bestående af djup sandmylla på sandbotten. Af rinnande vatten nämnes Surteby-ån, som utfaller i Wiska-ån, hvilken sistnämnda till en del skiljer socknen från Kattunga socken. Berget Gallåsen, beläget vester om Kullens eller Senås inegor, anses för det högsta berget i Marks härad. Tillverkning af bomulls- och linneväfnader utgör socknens hufvudnäring. Jordbruket börjar äfven här blifva hufvudnäring. Lin odlas till både eget behof och för tillverkningarna samt försäljes utom orten. Betesmarkerna äro tillräckliga för hemmanens behof. Socknens ståndsskog är till det mesta förstörd. Behofvet till bygnader, gärdsle och vedbrand anskaffas från närgränsande socknar; till bränsle begagnas äfven

torfmossarne i utmarken. Af fornlemningar finnas endst 5 uppresta stenar vid hemmanet Åstorp. Kyrkan, belägen på en höjd nära prestgården och vid pass 1/8 mil ifrån stora landsvägen, ombygdes af sten 1786 och tillöktes med torn 1826. Hennes höjd till takfästet är 8 aln., längd 32½ aln. samt bredd 14¼ aln. Orgeln, 9-stämm., bygd 1865 af J. F. Ahlstrand. I tornet hänga 3 klockor utan inskription.

Kattunga, annex. Socknens mark är mera jemn än bergig; rådande jordmån är sand. Församlingen blef 1820 förenad med Surteby och har nu gemensam kyrka med denna socken.

Fotskäl, annex Socknen är belägen 4 mil sydvest från Borås. Kyrkan, ny, invigdes d. 27 aug. 1865, eger 2 klockor; den större med latinsk inskrift och på ena sidan jungfru Maria med barnet samt på den andra ett kors och några ingjutna mynt, hvars inskrifter äro oläsliga. Den gamla kyrkan var af okänd ålder. I socknen nämnes en helsobrunn, kallad Harekällan, hvars vatten skall likna Lokas helsobrunns vatten. I en hög, kallad Haralds kulle, skall år 1833 hittats 14 stycken gamla mynt från Carl IX:s tid, slagna emellan 1604 och 1610.

Tostared, annex, gränsar i sydvest till Förlanda socken i Halland; på vestra gränsen ligger sjön Lygnern. Jordmånen består af mindre bördig sand. Kyrkan, uppförd af eketimmer samt belägen söder om Tostareds by nära invid vägen, som går till Kongsbacka, är 21½ aln. lång, 13 aln. bred och 6 aln. hög till takfästet. Intill vestra gafveln är uppfördt ett trätorn, hvari hänger en klocka utan inskription. Socknens största gods är Eskekärr med tegelbruk och såg i sambruk med Tostared. Här finnes vacker och vårdad skog.

Kyrkoherdar:

Herr Börje, 1542.

Herr Hans har under namn af ***Johannes*** underskrifvit Upsala mötes beslut 1593.

Herr John. Om honom berättas, att han stod i närmare vänskap med Herr Thor Hjort i Frillesås, och att de ömsesidigt varnade hvarandra, då något ströfvande parti ifrån ena eller andra sidan var färdigt att rycka in öfver gränsen. Herr John blef dock ihjelslagen af en dansk ströfkorps.

Herr Sven, kyrkoh. 1649, † 1656.

Hans Austrelius, hvilkens familjegrupp föreställes på en tafla i Surteby kyrka, blef kyrkoh. 1658, † 1665.

Olaus Floderus, kyrkoh. 1667.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Lars Floderus var konsist.-notarie, då han blef kyrkoh. här 1700, † 1707.

Olaus Dahlström blef konsist.-notarie efter Floderus 1700, kyrkoh. här 1707, † 1720.

Petrus Lachonius, född i Mjöbäck 1682. Fadren kyrkoherde. Student i Lund 1705, slottspastor på Elfsborg 1710, adjunkt vid Tölö prebende, kyrkoh. här 1721, † 1731.

Andreas Marschall, kyrkoh. 1732.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Peter Stephan Liedberg, kyrkoh. 1771.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Simon Elfvendahl, student 1744, prestvigd 1748, komm. i Sätila 1759, kyrkoh. här 1779, prost 1783, † 1784.

Olof Torell, född i Istorps pastorat 1740. Fadren komminister derstädes. Student i Lund 1759, prestvigd 1764, v. pastor 1778, kyrkoh. 1785, prost 1798, † 1814

Fil. doktor *Magnus Peter Wetterlund,* född i Hunestads prestgård 1774. Fadren prost. Student i Lund 1793, fil. d:r i Greifswald 1796, prestvigd 1799, e. o. slottspredikant vid Warbergs fästning 1801, v. pastor i Fjärås 1805. kyrkoh. här 1815, † 1817.

Fil. doktor *Carl Benjamin Beronius,* född i Strömstad 1765. Fadren rådman. Student i Lund 1784, fil. d:r 1793, e. o. kongl. hofpredikant 1796, komm. i Kongsäter 1808, kyrkoh. här 1818, † 1825.

Samuel Hummel, född i Göteborg 1781. Fadren kyrkoherde i Landvetter. Student i Lund 1791, prestvigd 1805, komm. i Lundby prebende 1810, v. pastor 1812, komm. i Askim och Frölunda 1822, kyrkoh. här 1826, prost 1831, † 1851.

Peter Andreas Sjöholm, född i Slättåkra 1801. Fadren kronolänsman. Student i Lund 1721, prestvigd 1825, past.-exam. 1831, lärare vid Laholms skola s. å., komm. i Sibbarp 1837, v. pastor 1839, kyrkoh. i Ölmevalla 1844, kyrkoh. här 1854, prost 1855, † 1859.

Carl Gustaf Ljunggqvist, född i Ljungby 1818. Fadren bonde. Student i Lund 1840, v. kollega i Warberg från höst-term. 1843 till vår-term. 1849, v. rektor derstädes sedan till april 1851, lärare vid Göteborgs barnhus s. å., komm. i Svenljunga 1855, kyrkoh. här 1860, † 1867.

Elias Wingård, född i Qwille 1820. Fadren klockare. Student i Lund 1841, prestvigd 1847, t. f. ex. ord. bat.-predikant vid kongl. maj:ts flotta 1849, t. f. slottspastor på Elfsborg 1850, komm. i Halmstad 1852, kyrkoh. här 1868.

Komministrar:

Hans Austrelius, komm. före 1658.

Se kyrkoh. härstädes.

Olaus Borritius, komm. 1659, hade kongl. fullmakt på Weddige pastorat men lät öfvertala sig att återsända den; † 1706.

Birger Fagerström, komm. 1707.

Se kyrkoh. i Hishult.

Thore Skalleroth, komm. 1716, † 1735.

Pehr Söderström, komm. 1735.

Se kyrkoh. i Frillesås.

Jacob Ström, född i Karreby 1683. Fadren kyrkoherde derstädes. Komm. här 1743, hade förut varit kollega i Kongelf; † 1765. Oaktadt sin höga ålder hade han aldrig haft embetsbiträde.

Peter Wetterström, student 1752, prestvigd 1753, komm. 1767, † 1780.

Lorentz Bergendahl, komm. 1781, † 1785.

Samuel Anton Carlberg, född i Kalfs prestgård 1750. Fadren prost och kyrkoherde. Student i Lund 1775, prestvigd 1779, komm. 1785, v. pastor 1795, † 1810.

Gustaf Lysell, komm. 1818.

Se komministrarne i Istorp.

Joseph Jeurling, född i Okome pastorat 1786. Fadren hemmansbrukare. Student i Upsala 1809, prestvigd 1810, komm. här 1817, afsatt 1853.

Gustaf Edvard Bolméer, född i Göteborg 1820. Fadren handlande. Student i Lund 1839, prestvigd 1845, komm. 1854, † 1871.

Lars Johan Mjöberg, född i Slättåkra 1831. Fadren prost och kyrkoherde derstädes. Student i Lund 1854, prestvigd 1861, komm. 1871.

Predikoskyldighet: ifrån årets första till sista bönedag dupliceras emellan Foutskäl och Tostared; den öfriga tiden alternativt messfall i endera af dessa kyrkor; pastor 2 predikodagar i Surteby, 3:dje i Foutskäl och Tostared; kommministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 11 juni 1869 i följd af förslag den 25 juli 1865.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af all tiondeskyldig jord: inom Surteby församling 343 kubikfot spanmål, inom Kattunga församling 175 kubikfot, inom Foutskäls församling 523 kubikfot och inom Tostareds församling 124 kubikfot spanmål, allt $^{1}/_{3}$ råg och $^{2}/_{3}$ korn, som fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål af ofvannämnda slag, för hvarje par stenar.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ och extra afgifter betalas årligen:

dels 20 öre af hvarje mantalsskrifven man och 10 öre af hvarje mantalsskrifven qvinna; och

dels af alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma: inom Surteby församling 160 rdr, inom Kattunga församling 80 rdr, inom Foutskäls församling 250 rdr och inom Tostareds församling 30 rdr, hvilka afgifter utgå efter den beräkning af sådan rösträtt fastställda grund.

§ 4.

Torpare och öfriga icke i tiondelösen deltagande, särskildt skattskrifna, matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, skola, såvida de icke för sjukdom eller fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, i stället för dagsverken årligen erlägga 75 öre för hvarje matlag.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället Surteby prestgård och fortfarande eger att uppbära 107 kubikfot 1 kanna vederlagsspanmål, 67 proc.; och

Komministern, som innehar bostället Hultaslätt, bekommer återstående 33 procent.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1870.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra omkring 3,510 rdr.

Pastorsboställe: Surteby 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Foutskäl $^1/_2$ m., till Tostared $1^1/_4$ m.; socknebudsväg $^3/_4$ mil.

Enkesäte: Kattunga Stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Hultaslätt 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Tostared $^1/_4$ m., till Foutskäl $^1/_2$ m., till Surteby 1 m.; socknebudsväg $^3/_4$ mil.

Surteby: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr.

Foutskäl: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr.

Tostared: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 56 rdr.

Folkskoleväsende.

Surteby: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Foutskäl: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 150 rdr, 117 kubikfot spanmål af råg och korn, $^1/_4$ mtl frälse, hvarå skolhuset är beläget. 1 småskola. Lärarinnans lön: 160 rdr.

Tostared: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr.

Istorp med Öxnevalla och Horred.

Konsist. 1 kl. Fm. hemm. 86¹/₈. Areal 22,680 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Istorp 1,706, i Öxnevalla 1,264, i Horred 1,283, tillsammans 4,253. Pastoratet är beläget från Warberg 3³/₈ m., från Göteborg 7⁷/₈ mil. Adress: Skene.

Istorps pastorat utgör den bättre och bördigare delen af Wiskadalen, och har dess åkerareal betydligt utvidgats genom sjön Weselängens sänkning. Pastoratet genomskäres till hela sin längd af den väldiga Wiskan; äfven genomflytes det af Lillån, som, kommande från sjön Fevern, utmynnar i Wiskaån.

Istorp, moderförsamling, är beläget 3 mil N.N.O. från Warberg vid 180 fots höjd öfver hafvet. Marken är mer jemn än bergig i halfva socknen samt ganska bördig. Rådande jordmån är lera till något mera än hälften, den öfriga delen utgöres af mylla och något sand. De flesta hemmanen hafva ingen skog, de öfriga något till bränsle. Kyrkan, af okänd ålder, har ett högt läge nära invid Istorps by och prestgård. Hon är bygd af sten och tillökt 1804; tornet, af sten, uppfördes 1805. Kyrkan håller i längd 52 aln., i bredd 18 aln. År 1836 blefvo kyrkans murar höjda ³/₄ aln., nytt kyrkohvalf uppfördes och nya fönster insattes. Tornet ommurades 1841; nytt golf inlades i kyrkan 1861, och kyrkan målades 1862. Den är ljus och rymlig. Orgeln, 11-stämm., bygd 1843 af Nils Ahlstrand. Major Staffansson eller Hjulhammar och hans fru Kerstin Krabbo äro begrafna vid södra kyrkodörren. I tornet hänga 2 klockor, den större omgjuten 1773; på den mindre läses gjutningsåret 1707 samt följande vers:

Hörer du mitt rop och ljud
Lyft ditt hjerta upp till Gud,
Gack till kyrkan fall der ned
Hör Guds ord, läs, sucka, bed.

Såsom märkligare gårdar antecknas säteriet Stora Kärret, Kronbro, fideikomiss, med många underlydande hemman, hvaraf flera med särskild tillåtelse blifvit försålda.

Öxnevalla, annex, het fordom *Yxnævalla.* Socknen med en medelhöjd af öfver 270 fot öfver hafvet har till större delen jemn mark med någorlunda bördig jordmån, som i allmänhet är sandmylla, endast på några få hemman lerjord. Skogen är obetydlig. I konung Erik XIV:s historia af Tegel sid. 202 läses om en rådplägning här i socknen emellan riksråden och de förnämsta, som åtföljde konungen under kriget 1565. Kyrkan, af

sten, har ett högt läge på hemmanet Kyrkebacka och på 1/4 mils afstånd från Wiska-ån. Hon tillbygdes år 1773, afbrändes jemte tornet af åskeld 1825 men uppbygdes på kyrkans och tornets gamla murar 1826 och håller nu i längd 34 aln., i bredd 11 aln.; hon är mörk och trång. Orgelharmonium, 6-stämm., med 2 man., pedal och 2 koppel, bygdt 1866 i Stuttgardt. Vid branden nedsmulto 2 sköna ringklockor; men en hemmansåbo, Abraham Andersson i Håås, förärade kyrkan 1,500 rdr till ny klocka. Bland märkligare gårdar i socknen må nämnas Stora Källeberg och Segerstad, sammanslaget af flera olika hemmansdelar.

Horred, annex, är beläget N.N.O. från Warberg vid 185 fots höjd öfver hafvet. Marken är på flera ställen mer jemn än bergig, men största delen af socknens areal utgöres af berg. Jordmånen är nära hälften lera, den andra hälften sandblandad mylla. Skogen fyller nära socknens behof af bränsle. Kyrka och torn bygdes år 1828, och är den förstnämnda 44 aln. lång och 16 aln. bred samt ljus och rymlig. Orgeln, 12-stämm., bygd 1856 af J. F. Ahlstrand. Kyrkan eger 2 klockor utan inskriptioner. I socknen märkas Bosgården, Wasse, sammanslaget af flere hemman, med 2 större qvarnverk, Hinnarehult, med flera gårdar.

Kyrkoherdar:

Torstanus Magni, född i Istorp 1527, prestvigd 1546, kyrkoh. i Kalf 1551, kyrkoh. här 1566, † 1614.

Laurentius Benedicti, kyrkoh. 1616 och fortsatte här sin tjenstgöring vid pass 20 år.

Christophorus Erici Carolstadius, kyrkoh. 1636.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Thore Landtman, lektor i Grekiska i Göteborg, kyrkoh. 1677, † 1679.

Ægidius Borelius, kyrkoh. 1680.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Joan Aurelius, kyrkoh. 1722.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Peter Helling, kyrkoh. 1760.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Fredrik Adolf Silvander, född i Göteborg 1747. Fadren rådman. Student i Upsala 1765, prestvigd 1770, e. o. bat.-predikant vid gyllengranatska regem. och tillika aftonsångspredikant vid Kronhuset i Göteborg 1771, bat.-predikant vid samma regem. och slottspastor på Ny Elfsborg 1774, pastor vid samma regem. och garnisonskyrkan 1780, kyrkoh. här 1793, prost 1798, † 1813.

Theol. doktor ***David Magnus Hummel,*** kyrkoh. 1817.
Se domprostarne.

Fil. doktor ***Andreas Kollinius,*** kyrkoh. 1819.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Fil. doktor *Nils Paulsson*, född i Steninge socken af Harplinge pastorat 1788. Fadren bonde. Student i Lund 1812, prestvigd 1816, fil. d:r 1817, domkyrko-komm. i Göteborg 1820, kyrkoh. här 1831, prost 1837, ledamot af K. W. O. 1860, jubelmagister 1867, † 1871.

Kyrkoherdebefattningen f. n. vakant.

Komministrar:

Sven Olofsson, som var komm. här vid år 1588, underskref Upsala mötes beslut 1593, blef sedan kyrkoh. i Fristad och var fader till biskop *Olaus Svenonis Fristadius* i Skara.

Ericus Nicolai, komm. 1642. Se kyrkoh. i Kongsäter.

Johan Torelius, prestvigd 1655, komm. 1677, kompastor med Borelius 1680, † 1709. Det berättas, att han och hans halfbroder Öjer eller Ægidius Borelius varit på en gång sökande till kyrkoh.-befattningen i Istorp och träffade den öfverenskommelsen, att hvilkendera, som erhöll pastoratet, skulle lemna hälften af inkomsterna till den andre, som då skulle vara komminister, hvilkens inkomster likaledes skulle delas dem emellan. Detta ömsesidiga löfte hölls heligt under deras lifstid och upplyser tillika inskriptionen på altartaflan i Öxnevalla kyrka, som antyder året, då taflan målades: "Pastoribus Borelio et Torelio."

Christopher Torell, son af ofvannämnde Torelius, prestvigd 1669, komm. 1709, † 1716.

Christopher Borell, son af prosten Ægidius Borelius, komm. 1717. Se kyrkoh. i Ölmevalla.

Johan Torell, född 1705, son af ofvannämnde Torell, prestvigd 1730, komm. 1735, † 1772.

Andreas Christman, född 1741, student 1764, prestvigd 1768, v. pastor 1771, komm. 1772, † 1777.

Peter Samuel Wennersten, komm. 1799.
Se kyrkoh. i Ahrstad.

Magnus Gabriel Olsson, född i Hakestad af Okome pastorat 1758. Fadren hofrättskommissarie. Student i Lund 1777, prestvigd 1780, e. o. amiralitetspredikant 1782, v. pastor 1786, komm. här 1790, † 1816.

Gustaf Lysell, dotterson af ofvannämnde Johan Torell, född i Istorps pastorat 1780. Fadren fänrik. Student i Lund 1801, prestvigd 1805, komm. i Surteby 1811, komm. här 1816, v. pastor 1821, † 1847.

Gunnar Laurentz Friedlander, född i Frillesås 1806. Fadren jordbrukare. Student i Lund 1831 och i Upsala 1833, prestvigd 1834, lärare vid Lilla Edets skola 1842, komm. här 1847, past.-exam. 1852, † 1856.

Carl August Hellberg, född i Tegneby 1824. Fadren hofrättskommissarie. Student i Upsala 1844, prestvigd 1847, komm. 1857, † 1864.

Anders Herder Block, född i Fjärås socken 1837. Fadren bonde. Student i Upsala 1859, prestvigd 1862. komm. 1865, past.-exam. 1870.

Predikoskyldigheten är lika fördelad mellan pastor och komminister. Duplikation eger rum skiftesvis vid pastoratets alla tre kyrkor.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 8 april 1870 i följd af förslag d. 7 okt. 1864.

§ 1.

"Till presterskapet utgöres årligen af all till bevillning taxerad, tiondeskyldig jord: inom Istorps församling 629 kub.-fot spannemål, inom Öxnevalla församling 458 kub.-fot spannemål, allt $^{1}/_{3}$ råg och $^{2}/_{3}$ korn, som fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kub.-fot spannemål af ofvannämnda slag för hvarje par stenar.

§ 3.

Torpare och öfriga, hvilka icke utgöra afgift enligt de i §§ 1 och 2 meddelade bestämmelser, skola, med undantag för gemenskapen vid indelta krigsmakten, såsom ersättning för dagsverken årligen betala 50 öre för hvarje särskildt skattskrifvet matlag.

§ 4.

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ, ved, dukoffer och extra afgifter utgöres dels årligen af alla, som ega rösträtt i kyrkostämma, med undantag af presterskapet, inom Istorps församling 105 rdr, inom Öxnevalla församling 120 rdr och inom Horreds församling 60 rdr, som fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund; och dels under första året, då löneregleringen tillämpas, inom Istorps församling 140 rdr, inom Öxnevalla församling 105 rdr och inom Horreds församling 95 rdr, hvilka belopp inom de särskilda församlingarne lika fördelas å alla mantalsskrifna personer, med undantag af presterskapet samt gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, under iakttagande att man betalar dubbelt mot qvinna; skolande derefter den sålunda för hvarje man och qvinna bestämda afgift fortfarande oförändrad utgå, utan afseende derå, om summan af berörda afgifter i sin helhet stiger eller faller i följd af folkmängdens tillväxt eller aftagande.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Istorp prestgården, åtnjuter afkomsten af lägenheten Presthagen, hvilken skall i författningsenlig ordning utarrenderas, och fortfarande eger uppbära 142 kub.-fot 8 kannor vederlagsspanmål, 67 procent; och

Komministern, som innehar boställer $^{5}/_{8}$ mant. Aplagården, bekommer återstående 33 procent.

§§ 7 och 8
lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1870.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,485 rdr.

Pastorsboställe: Istorps prestgård 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till hvarje af annexen $^1/_2$ m.; socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Enkesäte: Horreds klockaregård $^3/_4$ ofm. hemman.

Komministersboställe: Aplegården $^5/_8$ fm hemman. Kyrkoväg till Istorp och Horred $^1/_2$ m.; socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Istorp: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkring 200 rdr samt till boställe $^1/_6$ mtl frälse.

Öxnevalla: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade med Skollärarebefattningen; lön i ett för allt: 600 rdr, fria husrum i skolan, vedbrand och kofoder.

Horred: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade med Skollärarebefattningen; lön i ett för allt: 600 rdr, fria husrum i skolan, vedbrand och kofoder.

Frölichska Skolan.

Genom testamentarisk disposition af d. 21 juni 1827, hvilken den 4 sept. 1829 vunnit kongl. maj:ts nåd. stadfästelse, skänkte häradsskrifvaren *Gustaf Frölich* all sin qvarlåtenskap till inrättandet af en skola i Istorp. Skolan kom i verksamhet 1841. Den står under öfverinseende af stiftets biskop såsom Ephorus samt en direktion, deri pastor i församlingen är ordförande samt kronofogden och häradsskrifvaren i orten och 2:ne fastighetsegare inom församlingen äro ledamöter. Ephorus och direktionen tillsätta läraren Skolfonden utgör 20,000 rdr, af hvars räntor skolläraren, som är prestman, aflönas med 800 rdr samt fria husrum.

Folkskoleväsende.

Istorp: 1 fast skola utom frölichska skolan, $8^1/_2$ mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, husrum, ved och kofoder. 2 småskolor. Lärarnes löner. 225 rdr hvardera.

Öxnevalla: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön. 300 rdr jemte bostad $^1/_8$ mtl. 1 småskola. Lärarens lön: 200 rdr.

Horred: 1 fast skola, 9 mån lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, deri inberäknadt boställe $^1/_4$ mtl. 1 småskola. Lärarinnans lön: 200 rdr.

Kongsäter med Gunnarsjö, Grimmared och Carl Gustaf.

Konsist. 2 kl. Fm. hemm. 54$^1/_2$. Areal 38,557 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Kongsäter 872, i Gunnarsjö 744, i Grimmared 801, i Carl Gustaf 1,181, tillsammans 3,598. Pastoratet är beläget från Warberg 3$^1/_2$ m., från Göteborg 8$^7/_8$ mil. Adress: Warberg.

Kongsäter, moderförsamling, är beläget 3$^1/_2$ mil N.O. från Warberg vid 285 fots höjd öfver hafvet. Jordmånen är mindre bördig. Befolkningens hufvudnäring är åkerbruk, såsom binäring tillverkas väfnader. Kyrkan, af sten, är af okänd ålder samt belägen på en höjd nära allmänna farleden från Halland genom detta pastorat till Thorestorp. Koret uppbygdes 1828. Kyrkans längd, invändigt tagen, är 35$^1/_2$ aln., bredden 12$^1/_2$ aln., dess höjd till gesimsen 7$^1/_2$ aln. Intill kyrkans vestra gafvel står tornet. På juldagen år 1638 omkullkastades klockstapeln af en storm, så att klockorna krossades. Stormen kom från vesterhafvet och genomilade hela Göta land, spridande skräck och förödelse på sin väg. I tornet hänga 2 välljudande klockor; den större gjuten 1630 och den mindre 1693.

Gunnarsjö, annex. Kyrkan, af sten och af okänd ålder, har ett mycket högt läge, så att, ehuru hon ligger på 4 mils afstånd ifrån hafvet, kan hon likväl med kikare ses af sjöfarande. Denna omständighet i förening med kyrkans namn har tvifvelsutan gifvit anledning till en i denna trakt känd fornsägen, som förmäler, att en sjöman vid namn Gunnar varit i sjönöd nära Warberg, men att Gunnarsjö kyrka var det märke, som gaf honom rättelse, hvarigenom han undslapp faran. Han hade sedan för att gifva uttryck åt sin tacksamhet anslagit en betydlig penningesumma till uppbyggandet af en ny kyrka i den gamlas ställe, och församlingen å sin sida hade då utbytt ställets förra namn mot Gunnarsjö (Gunnar i sjön). Kyrkan är belägen utmed vägen, som leder från Halland till Thorestorp, och håller 29 aln. i längd, 12 aln. i bredd och 6 aln. i höjd. Invid kyrkan uppmurades år 1821 ett stentorn. Uti detta hänga 2 välljudande klockor; på den större läses jemte gjutningsåret 1812 följande:

Denna malm som vida höres
Bjuder andakt med sitt ljud,
Då din själ och hjerta röres,
Var beredd åkalla Gud,

Han som från sin nådes boning,
Gläder hvar en trogen själ,
Och uti sin sons försoning
Skänker trogna evigt väl.

Den mindre har jemte berättelse om gjutningsåret 1821 följande:

Min vän vid denna malmens ljud
Dig fram till helgedomen hasta,
Hör rösten af Guds andas bud,
För nådastolen dig nedkasta
Att bedja och att prisa Gud.

Grimmared, annex, är beläget 3 mil från Warberg vid 270 fots höjd öfver hafvet. Jordmånen består till större delen af s. k. mjäle eller mojord och sandblandad mylla, som i allmänhet gifver mindre lönande skördar. Tillverkningen förhand af ylle-, linne- och bomullsväfnader blir derför en högst vigtig näringsgren för befolkningen uti dessa merendels ofruktbara trakter. Kyrkan, af okänd ålder, bygd af sten samt tillbygd år 1803, ligger på en ovanligt hög backe icke långt från farleden som går från Sällstorp. Hon är invändigt 33 aln. lång, 13 aln. bred och till taklisten 7 aln. hög. Invid kyrkan uppfördes 1813 ett torn af omkring 28 aln. höjd.

Carl Gustaf, annex. Socknen kallades förut *Skedeskamma* eller ännu tidigare *Skedeshem* men erhöll den 28 sept. 1828 tillstånd att utbyta detta namn emot det nuvarande. Denna socken ligger just i gränsskilnaden emellan gamla Sverige och den i senare tid från Danmark vunna provinsen Halland. Kyrkan ombygdes 1828 af sten och har något upphöjdt läge nära sjön Mesern, öfver hvilken utsigten sträcker sig till de på andra sidan varande skogbevuxna berg i Hvalinge pastorat; på de tre andra sidorna äro vidsträckta åkerfält, som omgifvas af berg eller skogar. I tornet, som är af sten, hänga 2 klockor. På den större finnes jemte gjutningsåret 1812 följande vers:

Att solen nu uppgår och folk till arbet skall ila,
Att hon går åter ned och menskan skall sig hvila
Att Gudstjenst hållas må, och folk sin Gud åkalla
Att sammankalla folk när eld vill öfverfalla
Att båda det en själ från jorden togs till Gud,
Att lik i jorden göms, det tecknas med mitt ljud

Den mindre klockans inskription är:

Mitt namn Johanna Andrietta,
Mitt ljud hos eder skall uträtta,
Förenta samling håll Guds lof, etc. etc.
och 1772.

I socknen ligger säteriet Stackenäs.

Kyrkoherdar:

Herr *Magnus*, kyrkoh. omkring 1580, underskref Upsala mötes beslut 1593.

Laurentius Andræ Kalf var först kyrkoh. här sedan i Gällstad. Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Ericus Nicolai skall hafva blifvit komminister i Istorp 1642, kyrkoh. här 1658, † 1676.

Olaus Erici Pijhl, kyrkoh. 1675, medan hans företrädare ännu lefde. Se kontr.-prost. i Marks kontrakt.

Ericus Olai Pijhl, son af förenämnde Pijhl, född 1679, prestvigd 1701, komm. här 1703, kyrkoh. 1712, medan fadren ännu lefde; † 1727.

Johan Lysell, född i Dalstorp 1685. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Upsala, prestvigd 1714, kollega i Halmstads skola 1715, slottspastor på Elfsborg 1718, kyrkoh. här 1728, utmärkte sin embetstid genom betydliga reparationer, som han lät företaga vid pastoratets alla kyrkor; † 1762. Lysell vistades på Elfsborg under belägringen 1719, och man finner om honom antecknadt följande: "Han hade fått sitt ställe i kyrkan att bevaka bönestunderna och sköta de sjuke med tröst af Herrans nattvard. Änskönt fiendens kulor och bomber liksom haglade ned och hoptals flögo genom kyrkans fönster och dörrar, blef dock presten på sitt rum roligt och stilla, och gjorde hvad honom ålagdt var."

Gustaf Bökman, född i Skrötås i Kind 1718. Fadren militär. Student 1738, prestvigd 1745, regem.-pastor vid Elfsborgs regem. omkr. 1750, kyrkoh. här 1766. Under loppet af 3 år hade Bökmans medsökande v. pastorn *S. J. Ström*, åt hvilken pluraliteten vid valet först blifvit tillerkänd, innehaft pastoratet, då han genom tvist förlorade sina anspråk derpå och erhöll transport till Slöinge. Förlamad i högra sidan under 7 års tid dog Bökman af slag 1780.

Jonas Wallin, född i Ljungby 1718, student 1741, prestvigd 1743, komm. i Fagered 1758, blef 1759 under en kort tid ostindisk skeppspredikant, bibehöll likväl komministraturen, kyrkoh. här 1782, † 1793.

Jacob Davidsson Ekman, född i Eldsberga 1744, student 1760, prestvigd 1767, e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regem. 1771, v. pastor 1777, komm. här 1783, kyrkoh. likaledes 1795, † 1807.

Gudmund Anders Bökman, kyrkoh. 1808.
Se kontr.-prost. i Marks kontrakt.

Nils Erasmus Bernström, född i Engelholm 1778. Fadren garfvare. Student i Lund 1791, prestvigd 1802, v. pastor 1810, komm. i Uddevalla 1813, erhöll på begäran dimission från komministerstjensten 1817, kyrkoh. här 1822, prost 1830, † 1833.

Fil. doktor *Otto Martin Torell*, kyrkoh. 1834.
Se kyrkoh. i Sätila.

Fil. doktor *Johan Torbjörnsson*, kyrkoh. 1840.
Se kyrkoh. i Lundby, Wädde härad.

Johan Svensson Höglund, född i Drengsered 1794. Fadren bonde. Student i Lund 1820, prestvigd 1827, past.-examen 1840, v. pastor 1842, kyrkoh. i Sibbarp 1848, kyrkoh. här 1850, prost 1856, † 1866.

Paulus Stefanus Lindegren, född i Tössö pastorat på Dalsland 1811. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1838, prestvigd 1840, komm. här 1852, komm. i Fjärås 1857, kyrkoh. här 1867.

Komministrar:

Peter Håkansson Kalf är den förste komm. härstädes, om hvilken underrättelse kunnat erhållas; född 1647, † 1703 af vådlig händelse under en ridt.

Ericus Olai Pijhl, komm. 1703. Se kyrkoh. härstädes.

Petrus Bergström, född 1679, prestvigd 1714, komm. 1718, † 1753.

Canatus Landberg, född 1713, student 1740, prestvigd 1745, komm. 1753, † 1768.

Olaus Kjerrulf, student 1745, fil. kandidat, prestvigd 1752, komm. 1768, † 1783.

Jacob Davidsson Ekman, komm. 1783.
Se kyrkoh härstädes.

Gudmund Anders Bökman, komm. 1796.
Se kontr.-prost. i Marks kontrakt.

Fil. doktor *Carl Benjamin Beronius*, komm. 1808.
Se kyrkoh. i Surteby.

Elias Sandberg, komm. 1819. Se komm. i Tölö.

Carl Fredrik Hygrell, född i Weddige 1795, prestvigd 1818, v. pastor 1831, komm. 1834, erhöll på begäran demission från komministraturen s. å., vic. pastor i Fässberg 1835, † 1838.

Anders Freding, född i Thorsby 1794, prestvigd 1819, komm. 1835, † 1852.

Paulus Stephanus Lindegren, komm. 1852.
Se kyrkoh. härstädes.

Johan Bernhard Skog, komm. 1857.
Se kyrkoh. i Thorsby.

Jacob Gustaf Claesson, född i Göteborg 1838. Fadren kyrkoh. i Kalf. Student i Upsala 1863, prestvigd 1866, komm. 1869.

Predikoskyldighet är emellan pastor och komm. lika fördelad. Med undantag af januari och december månader dupliceras hela året.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 25 juni 1869 i följd af förslag den 5 okt. 1864.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af de tiondeskyldiga jordbruksfastigheterna: inom Kongsäters församling 250 kubikfot spanmål, inom Gunnarsjö församling 170 kubikfot spanmål, inom Carl Gustafs församling 250 kubikfot spanmål och inom Grimmareds församling likaledes 250 kubikfot spanmål, allt $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, som fördelas å fastigheterna efter det fyrktal, som gäller för det år, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2.

För de inom församlingarne befintliga qvarnar betalas årligen, så länge de i sitt nuvarande skick drifvas, följande afgifter, som fördelas i förhållande till hvar och en af dem för närvarande erlägger, nemligen

inom Kongsäters församling 14 riksdaler 75 öre;
inom Gunnarsjö församling 9 riksdaler 50 öre;
och för qvarnar inom Carl Gustafs församling 21 riksdaler.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika erlägges, afgift utgöras enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, offer och extra afgifter betalas årligen.

dels utaf dem, som erlägga mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, inom Kongsäters församling 100 rdr, inom Gunnarsjö församling 80 rdr inom Carl Gustafs församling 120 rdr och inom Grimmareds församling 90 rdr; skolande dessa belopp särskildt inom hvarje församling på det sätt utgå, att qvinna betalar hälften emot man;

dels utaf alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma, med undantag af presterskapet, inom Kongsäters församling 170 rdr, inom Gunnarsjö församling 125 rdr, inom Carl Gustafs församling 170 rdr och inom Grimmareds församling 175 rdr; hvilka sistnämnda afgifter fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt bestämda grund.

§ 4.

Torpare och öfriga, hvilka icke erlägga tiondeafgift enligt § 1, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och af dem, som för sjukdom eller fattigdom äro befriade från personliga afgifter till kommunen, skola, i stället för dagsverken, årligen betala 1 rdr för hvarje särskildt skattskrifvet matlag.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

komministern, som innehar bostället $^1/_2$ mantal Esbjörnared 300 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, samt 300 rdr; och

kyrkoherden, hvilken innehar pastorsbostället 1 mantal Kongsäter prestgård, äfvensom fortfarande eger uppbära 124 kubikfot 9,5 kannor vederlagsspanmål, bekommer återstoden.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1870.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkr. 3,485 rdr.

Pastorsboställe: Kongsäters prestgård 1 ofm. hemm. Till prestgården hör en skattlagd såg med en ram. Kyrkoväg till Gunnarsjö 1/2 m., till Grimmared 1 m., och till Carl Gustaf 7/8 m., emellan Grimmared och Carl Gustaf 7/8 m.; socknebudsväg 2 mil.

Enkesäte: Gunnarsjö stom 1 ofm. hemm. är skyldigt att erlägga kronotionde samt deltaga i soldats underhåll.

Kommministersboställe: Esbjörnared (i Gunnarsjö socken) 1 ofm. hemm. betalar kronotionde och deltager uti att hålla soldat. Kyrkoväg till Kongsäter 3/4 m., till Gunnarsjö 1/4 m., till Grimmared 1 3/4 m., till Carl Gustaf 1 5/8 m.; socknebudsväg 2 1/4 mil.

Kongsäter: Klockare- och Kantorstjensterna förenade med Skollärarebefattningen; lön: såsom Klockare och Kantor 60 rdr utom extra inkomster.

Gunnarsjö: Klockare- och Kantorstjensterna förenade med Skollärarebefattningen; lön: såsom Klockare och Kantor 60 rdr utom extra inkomster.

Grimmared: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lönen är obetydlig

Carl Gustaf: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr.

Folkskoleväsende.

Kongsäter: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön 400 rdr, kofoder, ved och fri bostad.

Gunnarsjö: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, kofoder, ved och fri bostad. 1 småskola, 10 mån. lästid. Lärarinnans lön enligt lag.

Grimmared: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön 400 rdr, kofoder, ved och fri bostad.

Carl Gustaf: 1 fast skola, 2 stationer, 2 skolhus, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, kofoder, ved och fri bostad.

Thorestorp med Öxabäck och Ellekulla.

Konsist. 3 kl. Fm. hemm 43 7/8. Areal 37,839 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Thorestorp 1,489, i Öxabäck 1,435, i Ellekulla 789, tillsammans 3,713. Pastoratet är beläget från Borås 4 7/8 m., från Göteborg 7 1/2 mil. Adress: Skene.

Thorestorp, moderförsamling, som äfven heter *Thorstorp,* är beläget 4 7/8 mil S.S.V. från Borås. Marken är till stor del bergig, jordmånen föga bördig och skogen otillräcklig. Härifrån nedföras trävaror i flottor på en å, som kommer från Mjöbäck, och vidare genom sjöarne Falken och Öre till Wiska-ån och Warberg. Kyrkan, af sten, försedd med trätorn, är belägen på en jemn och vacker plan. Dess längd är 40 aln., bredd 14 aln. och höjd 12 aln Den afbrann genom vådeld 1784 tillika med prestgården, då pastors-arkivet och alla äldre handlingar gingo förlorade. Följande året uppbygdes kyrkan åter på samma ställe som förut men rymligare. Den gamla sades vara uppbygd i 13:de seklet af en Svante Ribbing, Langhe kallad. År 1818 blef den nuvarande kyrkan försedd med nya och större fönster.

I tornet hänga 3:ne klockor, gjutna 1786. De 3 gamla smulto vid branden 1784. På den stora klockan läses jemte annan inskription och gjutningsåret 1:sta versen af n:o 268 i svenska psalmboken, på mellanklockan Es. 2: 2 samt å lilla klockan Davids ps. 150: 1, 6. På kyrkogården finnas flera gamla grafstenar från början af 1600-talet.

Öxabäck, annex, skrefs 1540 *Yxabeck* samt i 1777 års jordebok *Öxabecka*. Den östra delen af socknen eller den s. k. Skänklingen, 5½ mtl, räknas i juridiskt och administratift hänseende till Holtsjunga socken af Kinds härad. Socknen, som har en medelhöjd af 350 fot öfver hafvet, är bergig med ej särdeles bördig jordmån. Skog finnes till husbehof, på några hemman äfven till afsalu. Kyrkan, af okänd ålder, bygd af gråsten, tillbygdes 1781 med 19 alnar. Hon är belägen på en liten höjd och håller i längd 37 aln., i bredd 12½ aln. och i höjd 12 alnar samt är försedd på södra sidan med 2 vapenhus. Uti klockstapeln hänga 2 klockor. På den mindre läses jemte gjutningsåret 1814 D. ps. 95: 6 och Jer. 22: 29.

Ellekulla, annex, är beläget 5 mil S.S.V. från Borås. Kyrkan, bygd af gråsten, ligger på en liten höjd vid vägen mellan Thorestorp och Kongsäter. År 1794 blef hon tillbygd och 1796 målad samt håller i längd 35 aln., i bredd 12 aln. och i höjd 12½ aln. Uti ett trätorn hänga 2 klockor. Den större har ingen inskription; på den mindre läses jemte gjutningsåret 1732 följande vers:

När du hör mig ringas klämta,
Med din andakt icke skämta,
Bed och lofva Herren Gud,
När du höra får mitt ljud.

Kyrkoherdar:

Elias, som äfven kallade sig ***Helge,*** underskref Upsala mötes beslut 1593. Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Petrus Svenonis, komm. i Gällstad 1610. kyrkoh. här 1627. Dödsåret obekant.

Jean Torell tog sig tillnamn af Thorestorp.

Anders Gadelius, kyrkoh. i slutet af 1600-talet.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Jacob Fagelius, kyrkoh. 1692. † 1715, efterträddes af sin son

Nicolaus Fagelius, prestvigd 1710, kyrkoh. 1715, † 1748.

Fil. doktor ***Birger Liedberg,*** kyrkoh. 1750, tvistade i 3 år med Bredell om pastoratet men måste lemna det.
Se kyrkoh. i Näsinge.

Gunnar Bredell Scarensis, prestvigd 1717, komm. i Starrkärr 1719, kyrkoh. här 1753, † 1767.

Johan Berndt Liedberg, student 1738, prestvigd 1746. komm. i Skepplanda 1755, kyrkoh. här 1768, † 1789.

Christopher Torell, född i Istorps pastorat 1738. Fadren komm. derstädes. Student 1759. prestvigd 1763, komm. här 1769. v. pastor 1781, kyrkoh. här 1789, prost 1795, † 1798. Då han vid detta pastorat tjenstgjorde som v. pastor blef Öxabäcks kyrka ombygd 1781. Thorestorps efter branden 1784 och Ellekulla 1794.

Samuel Torell, företrädarens bror, född i Istorps pastorat. Fadren komminister derstädes. Student i Lund 1762, prestvigd 1769. komm. i Berghem 1773, v. pastor 1789, kyrkoh. här 1798, prost 1805, † 1820.

Johan Ahlberger. född i Tegneby pastorat 1779. Fadren bonde. Student i Lund 1804, prestvigd 1805, v. pastor 1810. past.-examen 1818, kyrkoh. 1820, prost 1828, † 1871, såsom stiftets senior.

Johan Relfsson. född i Tegneby 1836. Fadren bonde. Student i Upsala 1858, prestvigd 1862, komm. i Mjöbäck 1868, past.-examen s. å., kyrkoh. här 1871.

Komministrar:

Anders Haquini deltog år 1642 uti sammanskott till gamla Lödöse kyrkobygnad.

Anders Gadelius bodde under den tid, han var komm., i Bostebygd af Ellekulla socken.

Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Börje Farius, född i Öxabäck. Fadren bonde. Bodde i Öxabäcks socken och bortbytte Bostebygd mot Killingås, sedan det sistnämnda mot Gillerholmen, som nu är komministersboställe; † 1702.

Jöns Bask, född i Reslareds socken. Fadren bonde. Prestvigd till komm. här 1702, † 1756 och efterträddes af sin son

Sven Bask, student 1743, prestvigd till fadrens adjunkt 1745, komm. 1757, † 1767.

Christopher Torell, komm. 1769.

Se kyrkoh. härstädes.

Haquin Peterson, komm. 1790.

Se kyrkoh. i Seglora.

Claës Henrik Cramer, komm. 1800.

Se kyrkoh. i Skredsvik.

Magnus Peter Torell, född i Thorestorp 1778. Fadren kyrkoherde derstädes. Student i Lund 1796, lärare vid setheliska skolan i Sätila 1802, prestvigd 1803, komm. här 1810, † 1856.

Hans Carlsson, född vid Thorsby prestgård 1812. Fadren torpare. Student i Lund 1841 och i Upsala 1843, prestvigd 1844, komm. 1856, † 1872.

Kommministerstjensten f. n. vakant.

Predikoskyldighet: lika fördelad emellan pastor och komminister.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 26 aug. 1870 i följd af förslag d. 12 okt. 1864

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af all till bevillning taxerad. tiondeskyldig jord inom Thorestorps församling 137 kubikfot spanmål och 4 centner 74 skålp. smör, inom Öxabäcks församling 129 kubikfot spanmål och 5 centner 52 skålp. smör samt inom Ellekulla församling 77 kubikfot spanmål, allt $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, samt 2 centner 98 skålp. smör, hvilka afgifter fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda gällande för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2.

För qvarnar utgöres årligen 2 kubikfot spanmål af ofvannämnda slag för hvarje par stenar.

§ 3.

Torpare och alla andra, som icke utgöra afgift till presterskapet enligt förestående stadganden, skola, med undantag för gemenskapen vid indelta krigsmakten, såsom ersättning för dagsverken årligen betala 50 öre för hvarje särskildt skattskrifvet matlag.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ och förut i penningar utgående afgifter m. m. utgöres dels årligen af alla, som ega rösträtt i kyrkostämma, med undantag af presterskapet, inom Thorestorps församling 290 rdr, inom Öxabäcks församling 385 rdr och inom Ellekulla församling 220 rdr, som fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund; och dels under första året, då löneregleringen tillämpas, inom Thorestorps församling 115 rdr, inom Öxabäcks församling 105 rdr och inom Ellekulla församling 55 rdr, hvilka belopp inom de särskilda församlingarne lika fördelas å alla mantalsskrifna personer, med undantag af presterskapet samt gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, under iakttagande att man betalar dubbelt mot qvinna; skolande derefter den sålunda för hvarje man och qvinna bestämda afgift fortfarande oförändrad utgå, utan afseende derå om summan af berörda afgifter i sin helhet stiger eller faller i följd af folkmängdens tillväxt eller aftagande.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Thorestorp och fortfarande eger åtnjuta 124 kubikfot 9,5 kannor vederlagsspanmål, 66 proc.; och

Komministern, som innehar bostället $^1/_2$ mantal Gillerholmen, bekommer återstående 34 procent.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 2,650 rdr.

Pastorsboställe: Thorestorp 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Ellekulla $^5/_8$ m., till Öxabäck 1 m., emellan Öxabäck och Ellekulla 1 m.; socknebudsväg $2^1/_2$ mil.

Enkesäte: Ellekulla stom 1 ofm. hemman.

Kommінistersboställe: Gillerholmen 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Thorestorp $^7/_8$ m., till Öxabäck $^1/_8$ m., till Ellekulla $^7/_8$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Thorestorp och **Ellekulla:** Klockare- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarne; lön: 225 rdr.

Öxabäck: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 125 rdr.

Folkskoleväsende.

Thorestorp: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: enligt lag

Ellekulla: 1 fast skola. Skollärarens lön: enligt lag.

Öxabäck: 1 fast skola. Skollärarens lön: enligt lag

Bollebygds Härad.

Bollebygd med Björketorp och Töllesjö.

Konsist. 2 kl. Fm. hemm. $88^5/_{16}$. Areal 88,475 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Bollebygd 3,070, i Björketorp 1,947, i Töllesjö 1,410, tillammans 6,427. Pastoratet är beläget från Borås $2^3/_8$ m., från Floda $2^1/_4$ m., från Göteborg $4^3/_4$ mil. Adress: Fläskjum.

Bollebygds pastorat, som innefattar hela Bollebygds härad, gränsar i norr till Alingsås, i nordost till Bredared och Borås, i sydost till Seglora, i söder till Landvetter och i nordvest till Lundby, Wädtle härad. Man har härledt ortnamnet ifrån den af traditionen härstädes omtalte konung Boldur, hvilkens ättehög man utvisar på den s. k. Brands hed. Hufvudnäringarna äro skogshandtering, åkerbruk och boskapsskötsel; såsom binäring förfärdigar allmogen stolar samt laggkärl m. m, som afsättas i Göteborg och å andra orter.

Bollebygd, moderförsamling, är den vidsträcktaste socken inom stiftet. Dess mark är bergig och stenig; rådande jordmån är sand med något mull- och klapperjord. Skog finnes öfver behofvet. Kyrkan, belägen på en höjd nära landsvägen, som går till Borås, och nära prestgården, är ny och invigdes d. 12

aug. 1849. Orgeln, 9-stämm., bygd 1853 af Söderling. Kyrkan eger 2 klockor med inskriptioner. I kyrkan förvaras ett gammalt krucifix. Inom denna socken ligger säteriet Forssa med 1 mtl frälse Mjöshult och 1/2 mtl Kråketorp östergården samt ett hammarverk vid Hultafors.

Björketorp, annex. Jordmånen är af bättre beskaffenhet än den i Bollebygd med rik tillgång på god mergel. Uti det s. k. Ramberget vid Räflanda by uti denna socken finnes en grotta, hvars ingång liknar en fästningsport. Från sjelfva grottan, som är rymlig och stor som en kammare, skall enligt sagan en gång leda till Borås. Kyrkan, en af de vackraste landtkyrkor inom stiftet, är täckt med skiffer samt belägen vid den åt Göteborg gående vägen. Hon är ny och invigdes 1866. Orgeln, 12-stämm., bygd 1871 af Söderling. Den gamla kyrkan var af okänd ålder. Kyrkan eger 2 klockor utan inskriptioner. Inom socknen ligga säterierna Smedstorp med ett mtl frälse Hede, Aspenäs med ett hammarverk samt en kopparhammare Katrinefors.

Töllesjö, annex, är beläget 2 mil söder om Alingsås. Socknen har bergsmark med skog öfver behofvet. Inom denna socken ligger Sjögareberget, vid hvilket allahanda sägner äro fästade; äfven finnas fornlemningar efter försvarsverk. Kyrkan, belägen norr om sjön Töllesjö, af hvilken kyrkan har sitt namn, är ny och invigdes d. 17 juni 1858. Landsvägen till Alingsås går nära förbi. Kyrkan eger 2 klockor.

Kyrkoherdar:

Elof Halfworsson har 1540 undertecknadt ett skattebref på Kullagården.

Nils blef fördrifven ifrån Bollebygd och flydde till öarna, der han lefde i armod såsom fiskare.

Björn, kyrkoh. 1570.

Gunnar Callogaeus underskref 1593 Upsala mötes beslut; dog hastigt under predikan i Töllesjö. Han bodde på Hårsared i Töllesjö socken.

Laurentius Olai Hunnemontanus. Hans namn finnes antecknadt i en gammal bibel i Töllesjö kyrka jemte årtalet 1620.

Benedictus Jonae Lechander har under namn Benedictus Jonæ pastor i Bollebygd antecknat sig till bidrag för kyrkobygnaden i Gamla Lödöse 1642. Anteckningen förvaras i Skepplanda pastors-arkiv. Han var kyrkoh. något öfver 40 år; tillträdes och dödsåren äro okända.

Didricus Laurentii Wallenius blef fördrifven af Bollebygdsborne. Till skäl för förföljelsen åberopade de sig vilja få Lechanders son till kyrkoh. Uti Töllesjö blef den

oskyldigt förföljde med godhet emottagen och uppbar i 4 år lönen af denna socken; han bodde på norra Hårsared.

Se kyrkoh. i Östad.

Birgerus Andreæ Bonander, född i Bonnared i Hyssna socken; kyrkoh. 1661, † 78 år gammal.

Gabriel Hindrici Barfodius, född i Åhrstads prestgård, kyrkoh. 1681, afsatt 1696.

Erik Törnsten, född i Surteby, kyrkoh. 1697, † 1717.

Georg Magni Montin, född i Göteborg, kyrkoh. 1718, † 1738.

Hans eller *Johan Faurelius,* komm. i Fagered omkring 1720, kyrkoh. här 1740, † 1745.

Samuel Ekman, kyrkoh. 1746, † 1767.

Fil. doktor *Carl Magnus Montin,* född i Bollebygd 1721. Fadren kyrkoherde härstädes. Student i Lund 1740, fil. d:r derstädes 1745, prestvigd 1752, domkyrko-adjunkt i Göteborg 1753, kyrkoh. här 1768, prost 1770, † 1798.

Anders Dragstedt, född i Fjärås 1727, student 1745, prestvigd 1752, komm. här 1761, v. pastor 1780, kyrkoh. 1799, † 1803.

Theol. doktor *Jonas Melander,* född i Forshälla 1763, Fadren borgare. Student i Upsala 1784, prestvigd 1789, kollega i Göteborg 1791, fil. d:r i Greifswald 1792, regem.-pastor vid k. Göta artilleri-regem. 1794, kyrkoh. här 1804, prost 1810, theol. d:r 1830 † 1836.

Peter Reinhold Grundberg, född i Skredsvik 1782. Fadren borgare i Uddevalla. Student i Lund 1804, v. kollega vid Uddevalla skola 1805, prestvigd s. å., bat.-predikant vid Hallands 1:sta landtvärnsbataljon 1808, e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regem. 1810, past.-exam. 1815, komm. här 1816, kyrkoh. i Thorup 1825, prost 1828, kyrkoh. här 1837, † 1854.

Niklas Sjöblom, född i Weinge 1801. Fadren bonde. Student i Lund 1823, prestvigd 1827, v. pastor i Fjärås 1833, v. pastor 1835, past.-examen 1840, kyrkoh. här 1858.

Komministrar:

Herr *Andreas* nämnes såsom komm. här 1661.

Laurentius Fidelius, född i Fiared i Hyssna socken omkring 1681.

Andreas Fjerman, prestvigd 1722, komm. 1723, † 1761.

Anders Dragstedt, komm. 1761. Se kyrkoh. härstädes.

Lars Dragstedt, företrädarens son, komm. 1800, † 1804 efterträddes af sin broder

Johannes Dragstedt, komm. 1805.

Se kyrkoh. i Renneslöf.

Peter Reinhold Grundberg, komm. 1816.
Se kyrkoh. härstädes.
Johan Andreas Ekström, komm. 1826.
Se kyrkoh. i Sätila.
Jacob Olsson, född i Warberg 1791. Fadren arbetskarl. Student i Lund 1812, prestvigd 1814, v. pastor 1828, komm. 1832, † 1849.
Lorenz Johan Gyzander, född i Fuxerna 1803. Fadren brukspatron. Student i Upsala 1820, prestvigd 1828, v. pastor 1843, komm. i Myckleby s. å., komm. här 1849.

Predikoskyldighet efter gammal ordning: pastor 2 söndagar i Bollebygd och Björketorp, den 3:je i Töllesjö; kommministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 25 maj 1870 i följd af förslag den 27 juli 1865

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af tiondeskyldiga jordbruksfastigheter inom Bollebygds församling 525 kub.-f. spanmål, 1/3 råg och 2/3 korn, samt 9 centn. 40 skålp. smör, inom Björketorps församling 375 kub.-f. spanmål af nyssnämnda slag och 6 centn. smör samt inom Töllesjö församling 245 kub.-fot spanmål af enahanda slag och 5 centn. 15 skålp. smör. hvilka afgifter fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kub.-f. spanmål, 1/3 råg och 2/3 korn, för hvarje par stenar.

För verk eller inrättning. som framdeles anlägges, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 3.

Såsom ersättning för ved, dagsverken af hemmansegare, jura stolæ och extra afgifter betalas årligen:

dels 20 öre af hvarje mantalsskrifven man och 10 öre af hvarje mantalsskrifven qvinna. med undantag af presterskapet samt gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk; och

dels af alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma, med undantag af presterskapet. inom Bollebygds församling 400 rdr, inom Björketorps församling 275 rdr och inom Töllesjö församling 150 rdr, hvilka afgifter utgå efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund.

§ 4.

Torpare och öfriga icke i tiondelösen deltagande, särskildt skattskrifna personer, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, skola, så vida de icke för sjukdom eller fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, i stället för dagsverken årligen erlägga 75 öre för hvarje matlag.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering.

§ 6.

Utaf förenämnda löningsmedel erhåller

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 3/4 mantal Bollebygds prest-

gård med underlydande, äfvensom fortfarande eger att uppbära 107 kub.-fot 1 kanna vederlagsspanmål, 72 procent; och

komministern, hvilken innebar bostället Randvalla, bekommer återstående 28 procent.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra omkring 4,660 rdr för pastor inberäknadt bostället och 1,750 för komminister med bostället.

Pastorsboställe: Bollebygd 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Björketorp $^1/_2$ m., till Töllesjö $1^1/_2$ m.; socknebudsväg $2^3/_4$ mil.

Enkesäte: Björketorps stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Randvalla 1 ofm hemman. Kyrkoväg och socknebudsväg lika med pastor.

Bollebygd: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkring 500 rdr.

Björketorp: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön 300 rdr.

Töllesjö: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr.

Folkskoleväsende.

Bollebygd: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 570 rdr. En flyttande folkskola, 3 rot., 9 mån. lästid. Lön efter lag. 2:ne skolhus finnes, och 2:ne skollokaler förhyras. 1 fast och 3 flyttande småskolor. Lärarinnornas löner: 150 à 200 rdr hvardera.

Björketorp: 1 fast folkskola, 8 mån. lästid. Lön efter lag. 1 fast småskola; lön: 200 rdr. 2 flyttbara småskolor. Löner: den ena lärarinnan 150 rdr, den andra 200 rdr. Skolhuset är under ombygnad.

Töllesjö: 1 fast och 2 flyttbara skolor, 3 rot., $9^1/_2$ mån. lästid. Skollärarens lön: 570 rdr. Småskollärarinnornas löner: 160 rdr hvardera.

---

9. Kinds Kontrakt

omfattar endast Kinds härad samt innehåller pastoraten Mjöbäck, Svenljunga, Sexdräga, Lenghem, Gällstad, Dalstorp, Tranemo och Kalf.

Prostlönen är 1½ t:a kronotionde (⅓ råg och ⅔ korn) af hvarje pastorat eller tillsammans 12 tunnor.

Kontraktsprostar:

Haquinus, kyrkoh. i Svenljunga, underskref 1593 Upsala mötes beslut, var då redan kontr.-prost och tecknade sig "Præpositus;" † 1604.

Andreas Torstani, kyrkoh. i Kalf 1577, underskref 1593 Upsala mötes beslut; † 1607.

Petrus Andreæ, kyrkoh. i Lenghem, underskref 1593 Upsala mötes beslut; † 1618.

Olof Svenonis, kyrkoh. i Dalstorp 1596, kontr,-prost 1616, † 1635.

Laurentius Andreæ Kalf, kyrkoh. i Kongsäter till omkring 1626, då han blef kyrkoh. i Gällstad; † 1651.

Nicolaus Gadelius, kyrkoh. i Kalf 1634, † 1665. Uti en anteckningsbok öfver gåfvor till kyrkobygnaden i Gamla Lödöse står årtalet 1642 och namnet Nicolaus Andreæ, pastor i Kalf. Troligen är det Gadelius.

Fil. doktor *Nicolaus Anders Kollinius,* kyrkoh. i Tranemo omkring 1662, † 1687. Har inom pastoratet lemnat flera spår af en gagnande verksamhet. De flesta upplysningar, man har om pastoratet i äldre tider, äro ifrån honom. Han var äfven känd som latinsk skald.

Gudmundus Jacobi Lyselius, född i Lyshulta socken. Fadren bonde. Kyrkoh. i Dalstorp 1672, var vid riksdagen i Stockholm 1697, der han afled. Hans lik hemfördes och begrofs i Dalstorp 1698 af biskop Carlberg.

Benedictus Torinius, kyrkoh. i Gällstad 1674, † 1701.

Sven Kilander, komm. i Örby 1795, slottspredikant på Elfsborg 1696, kyrkoh. i Sexdräga 1697, kontr.-prost här 1708, † s. å.

Olaus Lignelius, komm. i Tranemo 1676, kyrkoh. derstädes 1690, kontr.-prost 1708, † 1720.

Johan Tranberg, född 1665, stadskateket i Göteborg 1697, kyrkoh. i Dalstorp 1699, kontr.-prost 1720, † 1:sta

böndagen om aftonen 1727, sedan han predikat både vid Dalstorp och Nittorp.

Gudmundus Birgeri Carlberg, född i Ölmehärad af Carlstad stift 1678, prestvigd 1700, kyrkoh. i Kalf s. å., kontr.-prost 1727, † 1744.

Daniel Ödman, född i Borås 1689. Fadren rådman. Student i Lund 1707, prestvigd i Wismar 1711 till bat.-predikant vid det derstädes förlagda lifregem. till fot, efter 5 års tjenstgöring i kriget afreste han till Sverige och blef huspredikant hos fältmarskalkinnan Stenbock. Då Holms by vid Halmstad brann upp år 1723, förlorade han sin boksamling och manuskript till den dagbok, han under kriget fört. 1724 erhöll han helt oförmodadt konungens fullmakt på Gällstads pastorat. Under hans tjenstetid uppbygdes 1731 Gällstads kyrka och annexens reparerades. Han var en nitisk lärare och utdelade årligen i sina församlingar andaktsböcker, ibland hvilka var den af honom sjelf öfversatta "Missanders sabbatsro." Riksdagsman 1738 och 1741, kontr.-prost 1744, † af slag 1747.

Laurentius Olai Lignelius, prestvigd till huspredikant på Torpa 1712, kyrkoh. i Lenghem 1715, prost 1744, kontr.-prost 1747, blef omsider blind och nedlade prostexpeditionen 1759, † 1769.

Fil. doktor *Mårten Kjerrulf*, född i Göteborg 1705. Fadren handlande och son af kyrkoh. Martin Kjerrulf i Wessige. Då vid 5 års ålder Mårten Kjerrulf var nära att drunkna i en dam i Wessige trädgård men blef på ett förundransvärdt sätt räddad, gjorde föräldrarne det löfte, att han skulle uppfostras i andliga ståndet. Mårten blef gymnasist vid 15 års ålder och student i Lund vid 18:de året, fil. d:r dersammastädes 1724. kollega vid Halmstads skola s. å., prestvigd 1735, kyrkoh. i Tranemo s. å., prost 1756, förrättade kontr.-prost-sysslan i 20 år, hvilken han dock för en försvagad syn omsider nödgades nedlägga; † 1788.

Olof Lindman, född i Mjöbäck 1728. Fadren kyrkoherde derstädes. Student i Lund 1748, konsist.-amanuens 1754, prestvigd 1756 till komm.-adjunkt vid Domkyrkan i Göteborg, kyrkoh. i Svenljunga 1773, v. kontr.-prost 1779, ord. kontr.-prost 1788, fullmäktig vid jubelfästen i Upsala 1793, nedlade prostsysslan 1801, † 1814.

Sven Tranchell, född på Romelanda prestgård i Karreby pastorat 1752. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Upsala 1772, prestvigd 1779, gjorde 3 resor åt Ostindien i ostindiska kompaniets tjenst, kyrkoh. i Tranemo 1789, prost 1800, kontr.-prost 1801, riksdagsman 1809, ledamot af samfundet pro fide et christianismo s. å., nedlade prost-sysslan 1816, † 1817. Under hans tjenstetid blef prestgårdsbygnaden

uppförd på tjenligare plats och Tranemo kyrka år 1798 nästan ånyo uppförd.

Johan Fredrik Chronander, född i Krokstads pastorat 1770. Fadren v. häradshöfding. Student i Upsala 1790, prestvigd 1795, huspredikant och skollärare vid Billingefors bruk på Dalsland 1796, kyrkoh. i Dalstorp 1805, kontr.-prost 1816. † 1837.

Fil. doktor *Reinhold Rabe*, född i Sätila 1798. Fadren expeditions-kronofogde. Student i Lund 1816 och i Upsala 1819, prestvigd 1826, fil. d:r i Upsala 1827, past.-exam. 1828, kyrkoh. i Lenghem s. å., prost 1836, kontr.-prost 1838, kyrkoh. i Gällstad 1841, begärt afsked från kontr.-prostsysslan 1860, L. W. O.

Vincent Henrik Ström, född i Thorslanda 1808. Fadren prost. Student i Upsala 1832, prestvigd 1833, lärare vid Götiska förbundets skola i Mölndal 1838, v. pastor 1844, komm. i Sexdräga 1847, past.-examen 1848, kyrkoh. i Svenljunga 1855, kontr.-prost 1860.

Kinds Härad.

Mjöbäck med Elfsered och Holtsljunga.

Konsist. 3 kl. Fm. hemm. $31^5/_8$. Areal 40,453 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Mjöbäck 803, i Elfsered 584, i Holtsljunga 1,020, tillsammans 2,407. Pastoratet är beläget från Borås $5^3/_4$ m., från Göteborg omkring 8 mil. Adress: Svenljunga.

Kinds härad intager sydöstra delen af Elfsborgs län. Det omgifves i norr af Redvägs, i vester af Åhs och Marks härad samt i söder af Halland. Häradet utgör jemte Redvägs ett fögderi och en domsaga samt ensamt ett tingslag med tingställe i Svenljunga. Häradet innehades fordom af hertig Eriks enka, hertiginnan Ingeborg, under morgongåfvo-rätt. Det öfverlemnades trettondags-aftonen år 1388 åt drottning Margaretha af riksdrottsen Bo Jonsson Grips testaments-exekutor, Algot Månsson Sture, som innehaft det för hans räkning. Hufvudnäringen är jordbruk, såsom binäring sysselsätter sig allmogen med väfnader.

Mjöbäck, moderförsamling, skrefs fordom *Mjödbäck*, i 1825 års jordebok *Mjölbeck*, nu allmännast Mjöbeck. Marken är till största delen bergig, endast på få ställen jemn; rådande

jordmån är öfverallt sand- och mjäljord. Skogen uppfyller husbehofvet. — Riksr. Carl Carlsson Gyllenhjelm erhöll år 1616 Mjöbäcks gäll i förläning med all dess vissa och behållna ränta. — Emellan 1650- och 1660-talen blefvo kyrka och prestgård förstörda genom vådeld, hvarvid pastorsarkivet med alla äldre handlingar förlorades. Kyrkan blef bygd 1658 och ånyo uppbygd 1743 samt förlängd 1820. Ny kyrka invigdes d. 12 okt. 1851, hvilken eger 2 klockor; den större har ingen inskrift, på den mindre läses bland annat följande vers jemte årtalet 1773:

Kommer efter detta ljud
Att försonas med er Gud
Intet är på hela jorden
Bättre än försoningsorden.
2 Cor. 5: 19, 20.

Elfsered, annex, är beläget 6½ mil söderut från Borås och 5 mil O.N.O. från Warberg invid Hallands gräns. Näringsfången äro de vanliga. Bland fornlemningar inom socknen nämnes en stensatt grifthög på hemmanet Gamlaryds gärde norr om Danabäck, hvilken från hemmanet Danhult i Elfsereds socken till Bäckarp i Fagereds socken utgör gränsen emellan Elfsborgs och Hallands län, och som fordom var riksgränsen. Ofvanpå högen skall fordom en bautasten hafva stått, hvilken blifvit flyttad till Gamlaryd och lagd till tak öfver en källare. I trakten af högen har man hittat kulor, värjor o. s. v., hvarjemte skattgräfvare derstädes skola hafva funnit silfverpenningar. På hemmanet Ryds egor finnas derjemte 4 stycken bautastenar och en mindre grifthög. Den gamla kyrkan var af okänd ålder; den nya jemte kyrkogården invigdes d. 2 dec. 1838. Hon eger en klocka med svårläst och otydlig inskrift. Gjutningsåret är efter en anteckning i pastors-arkivet 1581.

Holtsljunga, annex, ligger 4 mil sydligt fran Borås vid 440 fots höjd öfver hafvet. År 1652 blefvo 5⅚ hemman afsöndrade från Holtsljunga socken och lagda till grefskapet på Öresten. Till ersättning härför erhöll pastor i Mjöbäck kronohemmanet Strömma i Elfsereds socken eller, som det kallades, "till sublevation för saknade pastorsinkomster af de förlorade hemmanen," hvilka sedan tillhört Öxabäcks socken i Marks härad. Socknens mark är till största delen bergig; rådande jordmån sand och mjäljord. Skog finnes temligen ymnigt. Kyrkan, af sten, är belägen på frälsehemmanet Stoms gärde och förskönas af några nära belägna sjöar. Sedan kyrkan blifvit af svamp så skadad, att den måst nedrifvas, har en ny, större kyrka af sten med stentorn blifvit uppförd, hvilken invigdes d. 28 juni 1835. Orgeln, 6-stämm., bygd 1826 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor. På den större finnas jemte annan inskription årtalet 1787 samt följande vers:

Höra lifsens ord och bud
Tro och vaka, Synd försaka
Älska nästan och din Gud
Gör du detta, får du mätta
Själen utaf Jesu frid,
Då med gamman, Ringes samman
Vid dess sista ankomsttid.

På den lilla klockan läses följande vers jemte årtalet 1787:

O store Gud, låt detta ljud
Mång 1000, 1000 samla
Att i ditt hus, Få fadrens ljus
Och ej i mörkret famla.

På andra sidan:

O! fader hör, när barnet gör
Sin bön för dig i nöden
Låt detta ljud och bli ett bud
När det är frälst i döden.

Kyrkoherdar:

Haquinus underskref 1593 Upsala mötes beslut.

Benedictus Laurentii antecknade 1642 sitt namn i en bok, som upptager sammanskott till kyrkobygnad i Gamla Lödöse.

Bengt Lachonius, född på Sjögården af Holtsljunga socken, af hvilken gård han tagit sitt namn; † 1682 och efterträddes af sin son

Bengt Lachonius, † 1708. Hans son Peter Lachonius har undertecknat kyrkoräkenskaperna 1708 och var troligen då nådårspredikant efter fadren.

Arvid Lindman, född i Lindhem af Örshems socken 1670. Fadren bonde. Student i Lund, prestvigd 1705, kyrkoh. 1709, † 1741.

Anders Forselius, född i Romeled 1697. Fadren inspektor, prestvigd 1730, kyrkoh. 1742, prost 1761, † 1776, efterträddes af sin son

Jöns Forselius, född 1748, student i Lund 1768, prestvigd och adjunkt hos fadren 1771. Då fadren afled, erhöll han kongl. tillstånd att oaktadt sin minderårighet söka pastoratet. Kyrkoh. 1777, prost 1799, † 1800.

Anders Freding, född i Thorestorps socken. Fadren soldat. Student i Lund 1777, prestvigd 1780, e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regem. 1781, komm. i Thorsby 1785, kyrkoh. här 1801, † 1826.

Sven Johan Meuller, kyrkoh. 1827.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Johan Larsson, kyrkoh. 1842.

Se kontr.-prostarne i Elfsyssels norra kontrakt.

Fil. doktor *Daniel Oscar Wetterberg*, född i Wärö 1815. Fadren professor och kontr.-prost. Student i Lund 1833. fil. d:r 1838, prestvigd 1839, past.-exam. 1850, komm. i Gällstad och Grönahög 1851. kyrkoh. här 1861.

Komministrar:

Petrus Johannis lefde 1642 och bidrog då genom sammanskott till Gamla Lödöse kyrkobygnad.

Petrus Arvidi Ljung, komm. 1683.

Se kyrkoh. i Morup.

Måns Klingius, född 1642, komm. 1695, † 1714. Han hade icke något boställe utan bodde på nedra Fählhult i Holtsljunga socken. Under hans tjenstetid blef Högshult, ½ mtl, anslaget till komministersboställe.

Mårten Elmelius, född på hemmanet Elmhult i Mjöbäcks socken. Fadren bonde. Blef såsom gymnasist prestvigd till komm. här 1714, afsade sig komministraturen 1757, † 1759.

Anders Lindstedt, född i Lindome 1713. Fadren bonde. Prestvigd 1742, komm. 1757, † såsom stiftets senior 1799. På sena ålderdomen hade han den sällsynta kroppsstyrkan, att han gick emellan kyrkorna, då han duplicerade. Han omtalas såsom ovanlig i anseende till sitt ovanliga minne. Man berättar nemligen, att han kunde hela bibeln utantill, och att han vid tillfälle af en stor samling prester, i hvilken äfven biskopen var närvarande, i flera timmar låtit tentera sig både i gamla och nya testamentet. Den gamle mannen erhöll för sin flitiga bibelläsning ett allmänt "Laudatur."

Peter Johan Liljedahl, född i Seglora 1766. Fadren kornet. Student i Lund 1791, prestvigd 1795, komm. 1800, v. pastor 1821, † 1836.

Johan Claesson, född i Svenljunga 1791. Fadren hemmansegare. Student i Lund 1820, komm. 1836, † 1850.

Jonas Lindskog, komm. 1850.

Se kyrkoh. i Hunestad.

Jacob Adrian Thorvald, född i Thorup 1816. Fadren torpare. Student i Lund 1842, prestvigd 1846, komm. 1861, † 1868.

Johan Relfsson, komm. 1868. Se kyrkoh. i Thorestorp.

Johan Henrik Sjöblom, född i Fjärås 1844. Fadren kyrkoherde i Bollebygd. Student i Upsala 1863, prestvigd 1869, komm. 1872.

Predikoskyldighet efter gammal häfd: pastor 2:ne predikodagar i Mjöbäck och Elfsered samt den 3:dje i Holtsljunga; komministern vice versa.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 8 april 1870 i följd af förslag d. 17 aug. 1864.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af de tiondeskyldiga jordbruksfastigheterna inom Mjöbäcks församling 236 kubikfot spanmål, inom Elfsereds församling 232 kubikfot och inom Holtsljunga församling 290 kubikfot spanmål, allt hälften råg och hälften korn, som fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, som varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål, 1/3 råg och 2/3 korn, för hvarje par stenar.

§ 3.

Torpare och öfriga, hvilka icke utgöra afgift enligt de i §§ 1 och 2 meddelade bestämmelser, skola, med undantag för gemenskapen vid indelta krigsmakten, såsom ersättning för dagsverken årligen betala 1 rdr för hvarje särskildt skattskrifvet matlag.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ, ved, offer och extra afgifter utgöres: dels årligen af alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma, med undantag af presterskapet, inom Mjöbäcks församling 140 rdr, inom Elfsereds församling 110 rdr och inom Holtsljunga församling 190 rdr, hvilka afgifter fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund; och dels under första året, då löneregleringen tillämpas, inom Mjöbäcks församling 85 rdr, inom Elfsereds församling 60 rdr och inom Holtsljunga församling 115 rdr, hvilka belopp inom de särskilda församlingarne lika fördelas å alla mantalsskrifna personer, med undantag af presterskapet samt gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, under iakttagande att man betalar dubbelt mot qvinna; skolande derefter den sålunda för hvarje man och qvinna bestämda afgift fortfarande oförändrad utgå, utan afseende derå, om summan af berörda afgift i sin helhet stiger eller faller i följd af folkmängdens tillväxt eller aftagande.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

Komministern, som innehar bostället 1/2 mantal Högsbult, 250 kubikfot spanmål, hälften råg och hälften korn, samt 300 rdr; och

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1/4 mantal Mjöbäck, åtnjuter afkomsten af det i Elfsereds socken belägna mensalhemmanet 1 mtl Strömma N:o 1, hvilket, om det icke kan med fördel brukas i förening med bostadsbostället Mjöbäck, skall i författningsenlig ordning utarrenderas, äfvensom fortfarande eger uppbära 71 kubikfot 4 kannor vederlagsspanmål, bekommer återstoden

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 2,575 rdr.

Pastorsboställe: Mjöbäck 1/2 ofm. hemm. Kyrkoväg till Elfsered 7/8 m., till Holtsljunga 1 5/8 m.; socknebudsväg 2 mil.

Mensalhemman: Strömma 1 ofm. hemman, doneradt af Carl XI år 1689 till pastor i Mjöbäck.

Enkesäte: Elfsered stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Högshult 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Mjöbäck $1^1/_8$ m, till Elfsered 2 m., till Holtsljunga $^5/_8$ m.; socknebudsväg 1 mil.

Mjöbäck: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkring 3 t:r 20 kappar korn.

Elfsered: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 75 rdr.

Holtsljunga: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön 8 t:r 26 kappar, hälften råg och hälften korn, 160 rdr samt offer och jordland, 3 Tld.

Folkskoleväsende.

Mjöbäck: 1 fast skola, 4 rot., f. n. 10 mån. lästid. Skollärarens lön. 500 rdr jemte kofoder.

Elfsered: 1 fast skola, 4 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: enligt lag.

Holtsljunga: 1 fast skola, 6 rot., 36 veckors lästid. Skollärarens lön: 400 rdr samt 5 t:r spanmål i ersättning för kofoder och derjemte vedbrand och husrum. 1 småskola, 35 veckors lästid. Lön. 150 rdr.

Svenljunga med Ullasjö, Örsås, Refvesjö och Redslared.

Konsist. 2 kl. Fm. hemm. $62^5/_{12}$. Areal 52,650 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Svenljunga 823, i Ullasjö 945, i Örsås 1,233 i Refvesjö 648, i Redslared 796, tillsammans 4,445. Pastoratet är beläget från Borås $3^1/_4$ m., från Göteborg 9 mil. Adress: Svenljunga.

Svenljunga, moderförsamling, omgifves i norr och öster af Ullasjö och Orsås, i söder och vester af Refvesjö och Redslareds socknar. Marken är i allmänhet jemn; jordmånen består af sandblandad svartmylla; tillräcklig skog växer här. Här finnas marknadsplats, tingsställe, postkontor, gästgifveri, apotek och station för provincial-läkaren. Fabrikanter, köpmän och handtverkare hafva äfven nedsatt sig här. År 1616 erhöll riksr. Carl Carlson Gyllenhjelm Svenljunga gäll i förläning med all dess vissa och behållna årliga räuta. Af fornminnen må nämnas några lemningar, öfvervuxna med torf och ljung, som tros vara efter en gammal uppstad vid namn *Ljunga,* hvilken skall hafva blifvit uppbränd af Danskarne under Gustaf Adolfs tid. På tvenne i närheten belägna berg har man träffat stenhögar efter hus isynnerhet på det ena, som kallas Wiseberget, der en kungsgård, tillhörig en småkonung Wise, skall hafva legat. Uti en fyrkantig håla lär en jernkista hafva påträffats. På bergets vestra sida finnas lemningar efter ett kapell. En kulle i trakten kallas Kungsstol, och en tradition förmäler om ett slag, som

stått på Ullasjöhed. På gränsen mot Ullasjö socken vid Herreqvarn finnes en runsten. Sedan Svenljunga och Ullasjö kyrkor förfallit, uppbygdes 1829 på Mogahed en ny kyrka, gemensam för båda församlingarna. Hon är uppförd af sten på en vacker plan, är ansenlig till sitt omfång och numera försedd med en vacker altartafla. Orgeln, 12-stämm., bygd 1830 af Söderling. Kyrkan eger 2 klockor utan inskriptioner. Af gårdar märkas säteriet Torestorp.

Ullasjö, annex, är beläget 3 mil från Borås. Marken är något bergig; jordmånen sandblandad svartmylla. Socknen eger nödig skog. På norra gränsen är Simsjön belägen, ur hvilken går ett vattendrag i vestlig riktning mot Lill-ån och utgör till en del gränsen i vester mot Svenljunga. Numera har församlingen gemensam kyrka med moderförsamlingen. Den gamla kyrkan var belägen $^{1}/_{16}$ mil från landsvägen emellan Borås och Ulricehamn helt nära intill en stor ljunghed, hvarest fordom fältslag levererats emellan svenska och danska trupper. Af gårdar märkas säterierna Påbo, Brunsbo och Brunsgjerde.

Örsås, annex, som fordom het Örsaas, är beläget 4 mil S.S.O. från Borås vid 500 fots höjd öfver hafvet. Marken är något bergig; jordmånen sandblandad svartmylla, skog växer till nödigt behof. Socknens märkvärdigaste gård är Risa med historiska minnen från Erik XIV:s tid. Kyrkan, belägen $^{1}/_{6}$ mil från allmänna landsvägen emellan Borås och Halmstad, är ny och invigdes d. 28 okt. 1860. Orgeln, 11-stämm., bygd 1867 af E. A. Setterqvist. Kyrkan eger 2 klockor. På den stora klockan är bland annan inskription och gjutningsåret 1763 följande vers:

När du hör mitt ljud det skallar
Kom ihåg. att nåden kallar,
Ifrån flärden kropp och själ.
Lägg på hjertat himlens lagar
Bed om frid och Nådedagar
Så får du ett evigt väl.

På den lilla klockan läses: Af gamla Örsås klocka å 111 L*ll*. är jag och min syster gjuten till 101 L*ll*. i Jönköping 1763 samt versen:

Min större syster måtte svara
Och med mig ett vittne vara
Att jag kallar dig i tid
Öppna derför själ och öra
När du ljudet mitt får höra
Himlen är dig ännu blid.

På Örsås kyrkogård ligga 2 stora grafstenar med uthuggna bilder af 2:ne adliga ynglingar, som voro bröder och blefvo hvarandras banemän, då de en Påskdag möttes vid den ännu s. k. mordbron emellan Röstorp och Risa säteri. Den ene af dem bodde på Risa och den andre på Refvesjöholms säteri. På den ene grafstenen äro bokstäfverna nu utnötta men på den andre

läses: "Här ligger then ädle och välbördige Måns Eriksson till Refvasjöholm, hvilken afsomnade then 12 April Anno 1598, och var hans ålder 21 år."

Refvesjö, annex, beläget 4 mil S.S.O. från Borås, gränsar i norr till Svenljunga, i öster och söder till Örsås samt i vester till Holtsljunga och Redslareds socknar. Socknen såsom belägen uti skogsbygden framter den för sådane trakter gemensamma omvexlingen af mindre höjder och dalsträckningar med tät inblandning af kärr och mossar. Den största slätten i socknen utgöres af en mellan Axelforss och Flentorp vid Ätra-ån och allmänna landsvägen belägen torr skog- och ljungbeväxt sandhed, Harbäckshed kallad, af icke obetydlig vidd. De af löf- och barrskog öfverallt beskuggade sjöstränderna visa flera vackra ställen. Ätra-ån, som med sina af löfskog beklädda stränder går utmed socknens hela östra sida, gör vid Axelforss ett vackert vattenfall, hvarnti finnes anlagd tullmjölqvarn med såg. Från det högt belägna Catrineberg har man en ganska vidsträckt utsigt och den härligaste tafla i hela orten. Jordmånen består för det mesta af sandblandad mylla, klapper- och mjäljord på merendels fast botten. Åkerbruk och boskapsskötsel äro socknens hufvudnäringar; såsom binäring anses bomullsväfnad och vadmalstillverkning. Skogen består af fur och gran samt löfskog å inegorna. Såsom äldre minnesmärken kunna endast nämnas en å den ofvannämnda Harbäcks hed emellan allmänna landsvägen och ån Ätran befintlig lång vallgraf, Dannavallen kallad, som skall hafva utgjort en förskansning för Danskarne. På andra ställen finnas några större stenrör, liknande stenkumlar. En sägen här i orten förmäler om en drottning Bengård, som anfört en här mot Danskarne och, då hon red öfver Axelforss bro, tappat sin sko, hvarom en visa ännu sjunges af allmogen. Kyrkan, invigd d. 19 aug. 1849 och omgifven af skog, har ett vackert läge på ett näs eller ref emellan 2:ne sjöar, hvaraf den har erhållit sitt namn. Orgeln, 6-stämm., bygd 1868 af E. A. Setterqvist. Kyrkan eger en klocka med följande inskrift:

"Gud hjelpe alla, som hulpit här till, Ave me pvy."

Enligt en tradition skall under katholska tiden kläppen i sitt fall från klockan hafva dödat en karl, tillfölje hvaraf klockan dömdes såsom mandråpare och högtidligen förklarades ovärdig att stå på invigd jord. Bland större gårdar må nämnas Refvesjöholm och Katrineberg med Ryd.

Redslared, annex, beläget 3½ mil från Borås, omgifves i norr af Roasjö och Sexdräga, i öster af Svenljunga, i sydost af Refvesjö, i söder af Holtsljunga socknar samt i vester af Örby pastorat. Marken är jemn; jordmånen består af sandblandad svartmylla. Skog växer till husbehof. Socknen var år 1666 moderförsamling och hade Refvesjö till annex; men som de båda

ej ansågos kunna försörja sin pastor, lades de år 1683 åter under Svenljunga. Kyrkan, bygd af sten och belägen några hundra alnar från landsvägen till Göteborg, håller i längd 32 aln. Den uppbygdes år 1818 och har å norra sidan utbyggnad af en sakristia. Orgeln, 4-stämm., bygd af Joh. Nilsson. I tornet hänger en klocka utan inskrift. Man berättar, att den äldre kyrkan omkring 1675 genom vådeld blef lagd i aska.

Kyrkoherdar:

Herr *Sven*, kyrkoh. i Svenljunga, beseglade i Abild måndagen efter trefaldighetsdagen 1496 Claus Claussons Thotts salubref.

Haquinus underskref 1593 Upsala mötes beslut.
Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Christophorus Myritus, kyrkoh. 1606, † 1620.

Andreas Petri, kyrkoh. 1621, † 1632.

Mårten Kalf, kyrkoh. 1633. Han hade under namnet Martinus Andreæ 1642 antecknat sig för bidrag till Gamla Lödöse kyrkobygnad; † 1650.

Fil. doktor *Jonas Callogius*, lektor i Logik i Göteborg, kyrkoh. här 1652, prost, † 1660.

Fil. doktor *Haquinus Rydelius* var någon tid lektor i Mathematik vid G:borgs gymnasium, lektor i Theologi, dersammastädes 1653, kyrkoh. här 1661, † 1669.

Petrus Asperus var kyrkoh. i Redslared ifrån 1666 till 1683, under hvilken tid samma socken med Refvesjö utgjorde ett särskilt pastorat. Han bodde på hemmanet Holmarp i Roasjö socken och ligger begrafven i Redslareds kyrkogård.

Anders Magni Billingius, komm. här 1660, kyrkoh. 1670, † 1687.

Petrus Birgerus Starchelius var konrektor i Göteborg och komm. vid domkyrkan 1687, kyrkoh här 1688, † 1713 och efterträddes af sonen

Hans Petri Starchelius, som året innan fadren dog emottog pastoratet. Hans Petri förlorade förståndet och inlöstes på Skara hospital.

Hans Nitrenius, komm. här 1696, kyrkoh. 1715, † 1732.

Petrus Eneroth, prestvigd 1714, komm. här 1715, kyrkoh. 1733, † 1761.

Theol. doktor *Peter Wetterberg*, kyrkoh. 1761.
Se kontr.-prost. i Fjäre och Wiske kontrakt.

Olof Lindman, kyrkoh. här 1773.
Se kontr.-prost. i Kind.

Fil. doktor *Peter Niclas Bergendahl*, född i Sätila 1764. Fadren jägmästare. Student i Lund 1784, fil. d:r

1787, prestvigd 1790, lärare vid setheliska skolan i Sätila s. å., komm. i Kalf 1801, kyrkoh. här 1816, prost 1821, † 1837.

Carl Erik Lignell, född i Halmstad 1796. Fadren kollega vid skolan derstädes. Student i Lund 1813 och i Upsala 1815, kollega i Uddevalla 1820, prestvigd 1822, komm. i Uddevalla 1827, kurhus- och lazarettspredikant derstädes 1825, past.-exam. 1833, kyrkoh. här 1840, prost 1850, † 1854.

Vincent Henrik Ström, kyrkoh. 1855.
Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Komministrar:

Jonas och *Johannes* hafva begge såsom komministrar i Svenljunga undertecknadt Upsala mötes beslut år 1593.

Anders Magni Billingius, komm. 1660.
Se kyrkoh. härstädes.

Jonas Nitrenius, komm. 1696. Se kyrkoh. härstädes.

Petrus Eneroth, komm. 1715. Se kyrkoh. härstädes.

Benedictus Holmström, prestvigd 1729, komm. 1734, † 1748.

Gottfrid Svartz, student 1738, prestvigd 1741, komm. 1750, † 1754.

Theol. doktor *Peter Wetterberg*, komm. 1755.
Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Petrus Eneroth*, student 1745, fil. doktor i Greifswald 1755, prestvigd 1756, komm. 1762, † 1778.

Anders Holmsten, student 1765, prestvigd 1768, komm. 1778, afsatt för embetsfel 1789.

Olaus Ekman, född i Sätila 1753, student 1772, prestvigd 1779, komm. 1789, v. pastor 1791, † 1804.

Olaus Hedenros, född i Ljungby 1768. Fadren bonde. Student i Lund 1790, prestvigd 1793, v. pastor 1801, komm. 1807, † 1820.

Fil. doktor *Jacob Otto Hoof*, född i Sätila 1768. Fadren underofficer. Student i Lund 1790, prestvigd 1795, fil. d:r i Greifswald 1799, v. pastor 1803, komm. 1821, † 1839.

Peter Fredborg, född i Kalf 1800. Fadren bonde. Student i Lund 1822, prestvigd 1825, komm. 1839, v. pastor 1842, † 1854.

Carl Gustaf Ljungqvist, komm. 1855.
Se kyrkoh. i Surteby.

Johan Torbiörnsson, född i Frillesås 1828. Fadren kyrkoh. och prost. Student i Lund 1851 och i Upsala 1853, prestvigd 1855, komm. 1861.

Predikoskyldighet: pastor 2 predikodagar i Svenljunga och Örsås, den 3:dje i Refvesjö och Redslared; komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 9 dec. 1870

§ 1.

"Till presterskapet utgöres årligen af all till bevillning taxerad, tiondeskyldig jord inom Svenljunga församling 180 kub.-fot, inom Ullasjö församling 340 kub.-fot, inom Örsås församling 360 kub.-fot, inom Refvesjö församling 184 kub.-fot samt inom Redslareds församling 168 kub.-fot spanmål, allt hälften råg och hälften korn, hvilka afgifter fördelas å fastigheterna efter förbemedlade hemmantalet.

§ 2.

För qvarnar utgöres årligen 2 kub.-fot spanmål, ⅓ råg och ⅔ korn, för hvarje par stenar.

§ 3.

Torpare och alla andra, som icke utgöra afgift till presterskapet enligt förestående stadganden, skola, med undantag för gemenskapen vid indelta krigsmakten, såsom ersättning för dagsverken årligen betala en riksdaler för hvarje särskildt mantalsskrifvet matlag.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ, ved offer och extra afgifter utgöres dels årligen af alla, som ega rösträtt i kyrkostämma, med undantag af presterskapet, inom Svenljunga församling 110 rdr, inom Ullasjö församling 125 rdr, inom Örsås föramling 153 rdr, inom Refvesjö församling 75 rdr och inom Redslareds församling 60 rdr, som fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund; och dels under första året då löneregleringen tillämpas, inom Svenljunga församling 55 rdr, inom Ullasja församling 68 rdr, inom Örsås församling 82 rdr, inom Refvesjö församling 45 rdr och inom Redslareds församling 55 rdr hvilka belopp inom de särskilda församlingarne lika fördelas å alla mantalsskrifna personer, med undantag af presterskapet samt gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, under iakttagande att man betalar dubbelt mot qvinna; skolande derefter den sålunda för hvarje man och qvinna bestämda afgift fortfarande oförändrad utgå, utan afseende derå om summan af berörda afgifter i sin helhet stiger eller faller i följd af folkmängdens tillväxt eller aftagande.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället ½ mantal Svenljunga prestgård och mensalhemmanet ¼ mantal Skinnarehall, äfvensom fortfarande eger uppbära 142 kub.-fot 8 k:r vederlagsspanmål, 69 procent och

komministern, återstående 31 procent.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871, då den började att tillämpas.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medel markegångspris, utgöra omkring 3,845 rdr.

Pastorsboställe: Svenljunga prestgård 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Örsås ⅝ m. till Refvesjö ¾ m., till Redslared ⅞ m.; emellan Refvesjö och Redslared ½ m.; socknebudsväg 2 mil.

Mensalhemman: Skinnarehall (i Ullasjö) 1 ofm. hemman disponeras af pastor.

Enkesäte: Örsås stom 1 ofm. hemman, förm. till ½.

Komministersboställe: Grimstorp Nedre garden (i Svenljunga) 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Svenljunga $^1/_2$ m., till Örsås 1 m., till Redslared och Refvesjö $^3/_8$ m; socknebudsväg $2^1/_8$ mil.

Svenljunga och **Ullasjö:** Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade med Skollärarebefattningen; lön: 1,000 rdr och bostad m. m.

Örsås: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 355 rdr.

Refvesjö: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr.

Redslared: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr.

Folkskoleväsende.

Svenljunga och **Ullasjö:** 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: se ofvan 2 småskolor, Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Örsås: 1 flyttbar skola, 2 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, utom ved, kofoder och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Refvesjö och **Redslared:** 1 gemensam skola, 4 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, ved, kofoder och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Sexdräga med Ljushult, Hillared och Roasjö.

Konsist. 2 kl. Fm. hemm. $51^{11}/_{32}$. Areal 45,407 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Sexdräga 1,546, i Ljushult 1,148, i Hillared 717, i Roasjö 668, tillsammans 4,079. Pastoratet är beläget från Borås 2 $^1/_4$ m., från Göteborg $8^3/_4$ mil. Adress: Svenljunga.

Sexdräga pastorat, skrefs fordom *Sexdrädt* och *Sextreida*. Pastoratet gränsar i norr till Ås härad, i öster till Lenghem, i söder till Svenljunga och i vester till Seglora pastorat, och genomskäres af Ätra-ån. I detta pastorat är jordmånen svag och åkerbruket nästan minst lönande i hela Westergötland. Tall- och granskog finnes å inegorna, här och der björk och asp, på få ställen al och ek. Väfnadstillverkning och dess föryttrande utgör befolkningens vigtigaste näringsgren. Sexdräga pastorat med all dess vissa och behållna årliga ränta gafs år 1616 i förläning åt riksr. *Carl Carlson Gyllenhjelm.* Af fornminnen finnas en mängd stenkummel, lemningar efter ett hedniskt offerställe med flera ringgrafvar, en domarering, lemningar efter en gammal träkyrka, som förstördes af Danskarne. Genom hoplagda stenrör och lemningar efter åkerrenar vittna nästan alla både inegor och skogar om en stor befolkning och odling i en aflägsen forntid.

Sexdräga, moderförsamling. Marken är till hälften bergig, den magra jordmånen består till stor del af sandblandad mojord,

och ingen lera finnes. Kyrkan, af sten, bygd år 1810, är belägen på prestgårdens inegor invid landsvägen. Hon håller i längd 40 aln., i bredd 20 aln. och i höjd 7½ aln. Vid kyrkans östra gafvel är tillbygd en sakristia i form af en halfcirkel, hvars motsvarande hälft utgöres af altardisken. Tornet är uppfördt af sten och är 12 aln. i fyrkant, höjden till murbandet 26 aln. och till öfversta spetsen 48 aln. År 1811 d. 14 juli nedslog åskan under gudstjensten i tornspiran, sönderslittrade kulan och korset, afref spåntäckningen, spillrade stockar och bjelkar, nedslog skranket emellan tornet och läktaren, sprängde pelarne under den sistnämnde, sönderslog stoldörrar i kyrkan och gick ut vid muren på norra sidan. 3 personer blefvo härvid ihjälslagne och nära 200 af kontusioner mer eller mindre skadade. Kyrkan har orgel med 9 stämmor, bygd ofvan altaret. I tornet hänga 2 klockor, hvaraf den större, gjuten 1810, har bland annat följande inskription:

När du kallas af mitt ljud,
Kom att med uppmärksamt öra,
Och med andakt ordet höra,
Tjena, dyrka, ära Gud.

När jag bådar andras död
Lär din dödlighet betrakta,
Så på tid och nåden akta
Att du undgår evig nöd.

När jag manar dig till bön
Skynda att med helig tunga,
Gud åkalla och lofsjunga
Vänta så en härlig lön.

Den mindre klockan, som är gjuten 1761, har på ena sidan följande:

En liten församling sin kostnad ej spart
Att skaparens ära befrämja fullsnart,
Och välvillig kärlighet visa.
Hvart hushåll i socknen hvart tjensthjon också.
Med ymniga skänker mig hafver tänkt på
Som ljudet mitt städse skall prisa.

På andra sidan:

Att kalla tillhopa båd stora och små
Med villiga hjertan till kyrkan att gå
Och hålla Gudstjensten den rena
Att kalla tillhopa ur gård och ur by
Att tjena min maka beställdes jag ny
Som fordom har kallat allena.

Den största gården i socknen är Handbynäs säteri med 2 qvarnar och 2½ mtl frälse underlydande.

Ljushult, annex, beläget 1¼ mil S.S.O. från Borås vid 460 fots höjd öfver hafvet. Marken är bergig. Jordmånen be-

står af moblandad svartmylla; ingen lera finnes. Skogen, bestående af furu och gran, uppfyller nödtorftiga behofvet. Kyrkan, af trä, är belägen vid landsvägen, som leder till Borås. Hon håller i längd 30 aln., i bredd 13½ aln. och i höjd 7½ aln. Kyrkans ålder räknas af flera skäl till en tid, som föregått 1665. Det berättas, att den förra genom mordbrand blifvit lagd i aska. Invid kyrkans vestra sida uppfördes år 1786 ett trätorn, som håller 12 aln. i fyrkant med 2 afsättningar. I tornet hänga 2 klockor, hvaraf den större icke har någon inskription. På den mindre, som har årtalet 1786, läses:

Du som hörer detta ljud
Kom och lofva Herran Gud.

I socknen finnes frälsesäteriet Arnäsholm, som fordom haft ett starkt befästadt slott, efter hvilket finnas flera lemningar.

Hillared, annex, beläget 2¼ mil sydost från Borås vid 435 fots höjd öfver hafvet. Marken är till hälften bergig. Rådande jordmån är sandmylla. Skog af furu och gran växer till behofvets uppfyllande. Kyrkan, bygd af sten, är belägen vid landsvägen, som leder till Ulricehamn, och håller 35 aln. i längd, 14½ aln. i bredd och 7½ aln. i höjd och har på norra sidan en sakristia, som är 6 aln. i fyrkant. År 1816 blef denna kyrka förlängd. Hennes ålder är okänd men bör räknas från Nordens första kristna tidehvarf. Hon har i början blott haft 2:ne fönster på södra sidan, innefattade uti af täljsten uthuggna fönsterkarmar, knappt 1 aln höga och 5½ aln. från golfvet, så att ingen gudstjenst här kunde hållas utan vid ljus. Dessa små fönsterlufter hafva i senare tider varit igenmurade och upptäcktes först 1816 vid förutnämnda kyrkobygnad. Kyrkan är nu ljus och väl inredd. I klockstapeln hänga 2 klockor, den större saknar inskription, men på den mindre, som är gjuten 1757, läses:

Gudi allena äran! När du hör min klang och bång
Till Hillareds kyrka ställ din gång.
Bed, sjung, hör, tro, lef som en Christ,
En himmelsk fröjd får du förvisst.

På andra sidan:

Till Svea rikes fröjd och fägnad,
Tag Lovis Ulrika äfven väl
Vår dyra Drottning i din hägnad
Vår Kronprins njute Herrans nåd.
Välsigna kungahuset hela
Ja låt all stånd med Riksens råd
Din hjelp och frihet aldrig fela

I kyrkans östra gafvel är utvändigt inmurad en 2 aln. hög och 1¼ aln bred täljsten, på hvilken läses följande inskription:

„Härunder ligger Fru Gyrid Gunnarsdotter Gylte begrafven, som bodde på Gulared vid pass 200 år sedan.“

Denna fru skänkte en äng utanför Kila till Hillareds kyrka, på det att gudstjensten derstädes de större högtiderna under året skulle ske i rättan tid, men om detta ej iakttoges, skulle bemälte äng återgå under Gälared. Innan denna sten blef inmurad, hade han i längre tider stått i vapenhuset. Och man känner ej, hvar grafven varit. I denna socken finnes säteriet Gälared med qvarn och såg. I skogen vid Hättenäs och Gälared finnes en jättegryta.

Roasjö, annex, är beläget 2½ mil från Borås. Marken är bergig, rådande jordmån är sandblandad svartmylla. Af furu och gran växer tillräckligt för behof af bränsle. Bland fornminnen må nämnas en grafbacke vid hemmanet Påbol med många stenar samt vid Apelnäs en jordvall, 600 aln. lång, som sammanbinder 2 jordkullar. Kyrkan, af trä, är bygd 1690, 30 aln. lång och 12 aln. bred, och tillbygdes 1783. Invid kyrkans vestra gafvel blef år 1809 uppfördt ett trätorn, som är 8 aln. i fyrkant och 26 aln. högt utan afsättning eller spets. Öfverst är en förgyld halfkula med kors. I tornet hänger en klocka utan inskrift. Den säges hafva tillhört Ringestena kyrka, som varit belägen ½ mil söder från Sexdräga. När eller af hvilken anledning denna kyrka blifvit ödelagd kan ej upplysas; men ännu finnes hörnstenar af den gamla kyrkan, som utvisa, att den varit 15 alnar lång. Äfven synes hela grunden efter kyrkogårdsmuren och genom gräfning upptäcktes förmultnade menniskoben. Altartaflan i Roasjö berömmes såsom ganska vacker. Af gårdar i socknen märkes Apelnäs säteri, 1 mtl.

Kyrkoherdar:

Herr ***Simon*** underskref 1593 Upsala mötes beslut.

Johannes Laurentii Bask var kyrkoh. 1645. Efter honom finnas anteckningar i en gammal kyrkobok, som sluta med 1668.

Herr ***Jacob*** var kyrkoh. endast en kort tid, och efter honom saknas alla anteckningar.

Fil. doktor ***Andreas Austrelius*** var kyrkoh. i 3:ne år. Man känner om honom endast, att han var fil. d:r och att han dog 1673.

Olof Wekander, född i Weka i Hillereds socken. Fadren bonde. Kyrkoh. 1677, † 1694.

Olof Forsnerus, kyrkoh. 1695, † 1696.

Sven Kilander, kyrkoh. 1697.

Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Erik Rosenius, född i Roasjö socken 1667. Fadren hemmansbrukare. Erhöll sin första undervisning i kyrkoh. Wekander hus, student 1698, prestvigd 1700, bat.-predikant vid Elfsborgs regem. och kort derefter kyrkoh. här 1709, dog

af en häftig pleuresi 1738 och ligger begrafven i Roasjö kyrkogård. Han egde ännu uti sena ålderdomen den sällsynta styrkan, att han utan embetsbiträde bestridde alla presterliga göromål och hade dessutom i 26 år ständig skola i sitt hus utan biträde af informator mer än de 2:ne sista åren. Ätterna v. Rosenstein, Rosenblad, Munch af Rosenschöld samt slägten Rosén härstamma från Rosenius. Sonsonen h. exell. just. stadsministern, herr grefve Rosenblad har låtit uppresa en prydlig minnesvård öfver kyrkoh. Rosenius.

Petrus Varenius, född i Warberg 1700. Fadren borgare. Kyrkoh. 1739, prost 1763, † 1775.

Christian Böcker, född på pappersbruket Klippan i Skåne. Fadren arbetare derstädes. Konditionerade hos prosten Böcker i Enslöf (har säkerligen efter honom tagit namnet), student i Lund 1743, prestvigd 1749, huspredikant hos generalskan Ribbing på Koberg. Efter hennes död åtföljde han hennes son, baron Conrad Ribbing, som informator till Lund. Komm. i Skredsvik 1760, e. o. bat.-predikant vid Bohusläns dragoner 1775, kyrkoh. här 1776, prost 1785, insjuknade juldagen 1797 i frossa, hvarefter han aldrig mer var fullkomligt frisk. Likväl förestod han pastoratet sjelf och höll sista predikan 24 söndagen efter trinitatis, då han tog afsked af sina församlingar och dog 1799.

Carl Magnus Lindberg, född i Warberg 1757. Fadren borgare. Student i Lund 1776, prestvigd 1781, komm. i Dalstorp 1786, kyrkoh. här 1809, prost 1815, † 1830.

Sven Lindberg, företrädarens son, född 1790, student i Lund 1811, prestvigd 1813, v. pastor 1826, kyrkoh. 1831, prost 1836, † 1869.

Johan Emanuel Hansson, född i Carl Johans församling vid Göteborg 1824. Fadren skomakare. Student i Lund 1844 och i Upsala 1849, prestvigd s. å., komm. i Uddevalla 1856, komm. i Lundby prebende 1860, past.-examen 1867, kyrkoh. här 1870.

Komministrar:

Jacobus Gudmundi tecknade sig 1634 för bidrag till ny kyrkobygnad i Gamla Lödöse.

Anders Ask, komm. 1678—1686.

Samuel Comstadius, † 1701.

Bengt Billing, komm. 1701, † 1739.

Johan Henrik Hoppe, student 1732, prestvigd till adjunkt i Mjöbäck, komm. här 1740, † 1781.

Carl Varenius, född i Sexdräga 1753. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1773, prestvigd 1779, komm. här 1782, † 1823.

Niclas Johansson, komm. 1823.
Se kyrkoh. i Berghem.
Vincent Henrik Ström, komm. 1847.
Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.
Carl August Colliander, komm. 1855.
Se kyrkoh. i Romeled.
Sven August Olsson, född i Göteborg 1827. Fadren båtförare. Student i Lund 1850 och i Upsala 1853, prestvigd 1855, komm. i Okome 1862, fick på begäran afsked från nämnda befattning 1865, predikant vid Göteborgs fattighus s. å., komm. här 1866.

Predikoskyldighet: pastor 2:ne predikodagar i Sexdräga och Hillared, den 3:dje i Ljushult och Roasjö; komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 21 febr 1868 i följd af förslag den 23 aug. 1865.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen: inom Sexdräga församling 398 kub.-fot spanmål, inom Hillareds församling 188 kub.-fot, inom Ljushults församling 216 kub.-fot samt inom Roasjö församling 119 kub.-fot spanmål, allt hälften råg och hälften korn, hvilka afgifter inom Sexdräga, Hillareds och Roasjö församlingar fördelas å de tiondeskyldiga hemmanen efter förmedlade hemantalet och inom Ljushults församling å den tiondeskyldiga jorden efter de bevillningstaxeringsvärden, som varda fastigheterna åsatta för året näst före det, då tillämpning af lönereglerfingen vidtager.

§ 2.

För qvarnar betalas årligen 2 kub.-fot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, för hvarje par stenar.

§ 3.

Torpare och alla öfriga i tiondelösen deltagande, särskildt skattskrifna matlag, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, skola, så vida de betala mantalspenningar, årligen, såsom ersättning för dagsverken, erlägga 1 rdr för hvarje matlag.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ, ved, offer och andra extra afgifter erläggas:

dels årligen af alla, som ega rösträtt i kyrkostämma, utom presterskapet, inom Sexdräga församling 195 rdr, inom Hillareds församling 130 rdr, inom Ljushults församling 305 rdr och inom Roasjö församling 120 rdr, hvilka afgifter fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt bestämda grund; och

dels under första året, då löneregleringen tillämpas, i Sexdräga församling 205 rdr, i Hillareds församling 75 rdr, i Ljushults församling 125 rdr och i Roasjö församling 70 rdr, att utgå af alla, som erlägga mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, och under iakttagande, att man betalar dubbelt mot qvinna; skolande derefter den sålunda för hvarje person bestämda afgift årligen oförändrad utgå, utan afseende derå att summan af dessa afgifter i sin helhet stiger eller faller i följd af folkmängdens tillväxt eller aftagande eller andra förhållanden.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället $^1/_4$ fm. mantal Sexdräga prestgård och fortfarande eger att åtnjuta 142 kub.-fot 8 kannor vederlagsspannmål, 64 procent, och

komministern, hvilken innehar bostället $^1/_2$ fm. mantal Backa, bekommer återstoden 36 procent.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 2,650 rdr.

Pastorsboställe: Sexdräga $^3/_4$ ofm. hemman. Kyrkoväg till Hillared $^5/_8$ m., till Ljushult $^7/_8$ m., till Roasjö $1^1/_4$ m.; emellan Ljushult och Roasjö $1^1/_8$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Enkesäte: Ljushults stom, 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Backa 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Ljushult $^1/_{16}$ m., till Sexdräga $^7/_8$ m., till Hillared $1^1/_4$ m., till Roasjö 1 m.; socknebudsväg $1^3/_4$ mil.

Sexdräga: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön 8 rdr på hvarje fm. mantal.

Ljushult: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkr. 200 rdr

Hillared: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr

Roasjö: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön omkr. 100 rdr.

Folkskoleväsende.

Sexdräga: 1 fast skola, minst 8 mån lästid. Skollärarens lön efter lag. 2 småskolor. Lärarinnornas löner efter lag

Ljushult: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön efter lag. 1 småskola. Lärarinnans lön efter lag.

Hillared: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön efter lag. 1 småskola. Lärarinnans lön efter lag.

Roasjö: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön efter lag.

Länghem med Dannicke, Månstad och Åsarp.

Patronelt. (Patronaträttigheten, som äfven sträcker sig till komministers tillsättande, har från äldre tider tillbaka tillhört Torpa säteri.) 2 kl. Fm. hemm. $53^{35}/_{48}$. Areal 43,740 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Länghem 1,447, i Dannicke 776, i Månstad 690, i Åsarp 361, tillsammans 3,274. Pastoratet är beläget från Ulricehamn $2^{1}/_{2}$ m., från Göteborg $9^{3}/_{4}$ mil. Adress: Svenljunga.

Länghems pastorat skrefs i pergamentsbref af 1327 och 1331 *Langeem* och *Langem*, kallades äfven fordom *Longhem*, skrefs i början af detta århundrade *Lengium*. Marken härstädes är mer jemn än bergig med kärr, stora mossar och ljungbevuxna kullar. Rådande jordmån är sand, blandad med svartmylla. Få hemman hafva lerblandad jord men de flesta så kallad bergsyra och örbackar.

Länghem, moderförsamling, beläget $2^{3}/_{4}$ mil O.S.O. från Borås vid 470 fots höjd öfver hafvet, omgifves i norr af Dannicke och Tvärred, i vester af Hillared och Sexdräga, i söder af Ullasjö samt i öster af Månstad och Finnekumla socknar. Med undantag af de skogar, som höra till sätesgårdarne, är här brist på skog. Bland insjöar märkas Åsunden, Gärdes-, Öja-, Säf-, Äng- och Simsjöarne. Ätran skiljer socknen från Dannicke. Ny kyrka uppfördes på en höjd och invigdes midsommardagen 1835. Den gamla kyrkan, som nedrefs, låg omgifven af Länghems kyrkoby och skall enligt äldre anteckningar vara bygd 1692. Nuvarande kyrkas orgel är 11-stämm, bygd 1858 af Söderling. I tornet hänga 3 välljudande klockor. Stora klockan har jemte annan inskrift följande vers:

Jag sårad blef då med mig ringdes,
Ett år omkring i allmän sorg
år 1742.
Blef läkt igen som skrefs till minnes
Och omstöpt uti Göteborg
år 1744.

På nedra ringen omkring samma klocka står:

Nu gör jag tjenst till allas nöje,
Hvars hjertan Gud till Kyrkan böje.

År 1817, då denna klocka var sprucken en aln djupt, nedtogs den, zinkades och hoplöddes af en i sin konst sällsynt skicklig bonde till $^{2}/_{3}$ bättre pris än det, hvarför klockan kunnat omgjutas. Hon har nu sitt förut vanliga men nästan skarpare ljud. Den minsta klockan har årtalet 1569. Bland gårdar i denna

socken må nämnas frälsesäteriet Torpa, 2 mtl, beläget i en vacker ort vid stranden af sjön Åsunden $^3/_4$ mil från kyrkan på en halfö, som fordom varit befäst. Bygnaden är efter forntidens bygnadssätt uppförd af sten och jemte andra märkvärdigheter från förflutna tider innefattar den äfven ett vackert kapell. Här utvisas minnesmärke efter kungssalen, der k. Gustaf I och Catharina Stenbock förlofvades. På sydvestra sidan vid gamla kyrkan var en af sten hvälfd och kringmurad graf, tillhörig Torpa sätesgård, grefliga sparreska grafkoret. I samma kor hvilar bland andra af slägten äfven riksr. Erik Gustafsson Stenbock, död 1599, och dess fru, Malin Sture, död 1610, namnkunniga för sitt kärleksäfventyr och flykt till Hörningsholm. Bland fornlemningar må nämnas Husö vid sjön Åsunden med lemningar efter en fästning, och på hemmanet Ömmesalas egor finns vid sjöbrynet en kulle, som utvisar dylikt.

Dannicke, annex, är beläget 2 mil öster om Borås. Bland fornminnen må nämnas, att i denna socken och på Lerjereds ås utvisas stället, der danska lägret var förlagdt, då slaget stod vid Bogesund. Strax nedanför flyter den deraf kallade Jutebäcken. Kyrkan, af sten, har ett upphöjdt läge på en jemn och vacker plan icke långt från landsvägen emellan Arnungared och Sexdräga gästgifvaregårdar. Kyrkans längd, invändigt tagen, är 22 aln. och bredden $11^1/_4$ aln. År 1820 undergick kyrkan en betydlig reparation, i det att fönsterlufterna utvidgades och en ny dörr anbragtes på ena gafveln. Orgeln, 6-stämm., är gammal. I klockstapeln hänger en liten, välljudande klocka med historisk inskription om gjutningsåret 1795.

Månstad, annex, ligger $2^3/_4$ mil O.S.O. från Borås. Marken är mer jemn än bergig. Skog växer för behofvet. Befolkningen idkar ej obetydlig gårdfari- och väfnadshandel. Kyrkan, af sten, ligger på en hög kulle och är omgifven af trädplantering. Hon är 22 aln. lång. Traditionen förmäler, att den först blifvit uppbygd af jättinnan Åsa Långas man, som hetat Måns, och att jättinnan deremot sjelf bygt Åsarps kyrka, som efter henne erhållit sitt namn. Orgeln, 7-stämm., bygd 1857 af Rosenberg. I klockstapeln hänger en klocka utan inskription.

Åsarp, annex, som 1540 het *Asatorp*, är beläget $2^1/_2$ mil S.O. från Ulricehamn. Det liknar en triangel, hvars spets inskjuter ett långt stycke åt söder in i Tranemo socken, som sålunda omgifver Åsarp i vester, söder och öster. På gränsen deremot ligger Örcsjön. Socknen är för öfrigt omgifven i norr af Månstad och Hulared, på hvars gräns Grytereds sjö ligger; gränsen i vester bildas af Ätran. Socknen har i allmänhet jemn mark, ymnigt beväxt med barrskog. Kyrkans ålder är obekant. En gammal sägen berättar, att den i forna dagar varit ett fäste och bebodt af jättinnan Åsa Långa, som jemväl säges vara be-

grafven ej långt från kyrkan. Den förmodade grafven utvisas ännu och är 30 aln. i längd samt omgifven af 12 ättehögar. Såsom en egenhet vid bygnadssättet af kyrkan anmärkes, att ovanligt stora stenar blifvit anbragta uti muren, och att de vid murningen blifvit satta på kant. Orgeln, 4-stämm., bygd 1853 af Johansson. I klockstapeln hänger en klocka, som anses vara en af de bättre i häradet. Den förra klockan säges hafva blifvit nedsänkt i ån, som flyter nära intill kyrkan vid de Danskes inbrott i Westergötland 1511. I denna socken ligga ruiner efter ett gammalt fäste från 1300-talet, Oppensten, som då räknades bland Sveriges slott. Engelbrekt lät nedbränna detsamma såsom ett skadligt näste för utländingar. Några lemningar synas deraf vid ån icke långt från kyrkan.

Kyrkoherdar:

Helge nämnes i pergamentsbref af 1327 och 1331. Det senare året gaf kyrkoherden Helge i Langeem gården Weby i Hellestads socken m. m. för sin själ till Skara biskopsbord.

Petrus Andreæ underskref Upsala mötes beslut 1593.
Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Nicolaus Jonæ, † 1627.

Johannes Laurentius Ingelius, kyrkoh. 1629.

Arvidus Nicolaus Brask, kyrkoh. 1644.

Sveno Laurentii Ingelius, kyrkoh. 1660.

Andreas Roselius var utnämnd kyrkoh. men afled innan tillträdet.

Johannes Olai Austrenius, kyrkoh. 1669.

Arvidus Austrenius, kyrkoh. 1688, † 1700.

Bryngel Lidelius, komm. i Gällstad 1686, kyrkoh. här 1702, † 1714. Är stamfader för lidellska slägten.

Laurentius Olai Lignelius, kyrkoh. 1715.
Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Fil. doktor *Jacob Conrad Varenius*, född i Sexdräga 1743. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1762, fil. d:r 1768, prestvigd 1769, kyrkoh. 1770, prost 1790, † 1807.

Fil. doktor *Johan Martin Lidell*, född i Länghem 1781. Fadren komminister derstädes. Student i Lund 1803, prestvigd 1807, fil. d:r i Lund 1808, kyrkoh. s. å., prost 1821, försåtligt mördad af en sin åhörare 1827, då han en söndag reste emellan kyrkorna.

Fil. doktor *Reinhold Rabe*, kyrkoh. 1828.
Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Isaac Kjerrulf, född i Wessige 1795. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1813, prestvigd 1818, komm. härstädes 1826, kyrkoh. här 1841, prost 1850, † 1872.

Kyrkoherdebefattningen f. n. vakant.

Komministrar:

Bengt Roselius, komm. 1669, † 1697.

Lars Klewerström, komm. 1699, † 1733.

Sven Lidell, son af kyrkoh. Bryngel Lidelius härstädes; komm. 1734, † 1756.

Johan Liguell, student 1740, prestvigd 1745, komm. 1758, † 1769.

Chistopher Lidell, son af ofvannämnde Sven Lidell; född 1745, student i Lund 1767, prestvigd 1769, komm. s. å., v. pastor 1810, † 1815.

Erik Johan Gadolin, född i Angelstad 1777. Fadren orgelnist. Student i Lund 1800, prestvigd 1802, komm. 1815, v. pastor 1816, † 1826. Har erhållit 2:ne belöningar af k. sundhets-kollegium för vaccinationens befrämjande och sockenapoteks inrättande.

Isaac Kjerrulf, komm. 1826. Se kyrkoh. härstädes.

Wilhelm Chronander, komm. 1841.
Se kyrkoh. i Dalstorp.

Henrik Lindström, komm. 1856.
Se kyrkoh. i Styrsö.

Carl August Ahlgren, född i Laholm 1830. Fadren handlande. Student i Lund 1851, prestvigd 1856, komm. 1864.

Predikoskyldighet: pastor 2 predikodagar i Länghem och Dannicke, den 3:dje i Månstad och Åsarp; komministern vice versa. Mellan 4:de och 1:sta böndagen dupliceras ej.

Konvention,

faetställd af kongl. maj:t d. 31 mars 1870 i följd af förslag den 25 aug. 1864

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af all tiondeskyldig jord: inom Länghems församling 508 kub.-fot spanmål, inom Dannicke församling 174 kub.-fot, inom Månstads församling 214 kub.-fot och inom Åsarps församling 64 kub.-fot spanmål, allt hälften råg och hälften korn, som fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2.

För qvarnar erlägges årligen 2 kub.-fot spanmål, $1/3$ råg och $2/3$ korn, för hvarje par stenar.

§ 3.

För Limmareds glasbruk betalas årligen 50 rdr, så länge detsamma i sitt nuvarande skick drifves.

§ 4.

För andra verk och inrättningar, än de i §§ 2 och 3 nämnde, samt för fisken skall årligen betalas $1/4$ proc. af den inkomst, till hvilken de under nästföregående året blifvit för bevillning till staten uppskattade.

§ 5.

Såsom ersättning för jura stolæ, ved, offer och extra afgifter betalas årligen:
dels 30 öre af hvarje mantalsskrifven man och 15 öre af hvarje mantalsskrifven qvinna; och

dels af alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma: inom Länghems församling 60 rdr, inom Dannicke församling 15 rdr, inom Månstads församling 170 rdr och inom Åsarps församling 88 rdr, hvilka afgifter utgå efter den beräkning af sådan rösträtt fastställda grund.

§ 6.

Torpare och öfriga icke i tiondelösen deltagande, särskildt skattskrifna personer, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, skola, så vida de icke för sjukdom eller fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, i stället för dagsverken årligen erlägga 1 rdr för hvarje matlag.

§ 7

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 8.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

kyrkoherden, hvilken innehar pastorsbostället 1/2 fm. mantal Länghems prestgård och fortfarande eger att uppbära 89 kub.-fot 2,6 k:r vederlagsspanmål, 66 proc.; och

komministern, som innehar bostället 3/4 fm. mantal Skårtebo n:o 1 Åsarps församling, bekommer återstående 34 procent.

§§ 9 och 10

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1870.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter markegångspris, utgöra omkr. 2,940 rdr.

Pastorsboställe: Länghems prestgård 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Dannicke 1 1/4 m., till Månstad 3/4 m., till Åsarp 1 3/8 m.; mellan Månstad och Åsarp 5/8 m.; socknebudsväg 1 3/4 mil.

Enkesäte: Månstads stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Skårtebo 1 ofm hemman. Kyrkoväg till Länghem 1 1/8 m., till Dannicke 2 3/8 m., till Månstad 3/8 m.; till Åsarp 1/8 m.; socknebudsväg 2 1/2 mil.

Länghem: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr.

Dannicke: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr.

Månstad: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr.

Åsarp: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade: lön: 75 rdr.

Folkskoleväsende.

Länghem: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, kofoder, ved och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Dannicke: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, kofoder, ved och bostad.

Månstad: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, kofoder, ved och bostad.

Åsarp: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr.

Gällstad med Säm, Grönahög, Marbäck, Finnekumla och Tverred.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. 106⅝. Areal 64,962 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Gällstad 1,620, i Säm 702, i Grönahög 769, i Marbäck 756, i Finnekumla 421, i Tverred 1,590, tillsammans 5,858. Pastoratet är beläget från Ulricehamn 1¾ m., från Borås 3½ m., från Göteborg 12 mil. Adress: Ulricehamn. *Gällstads* pastorat gränsar i norr till Ulricehamn, i öster till Småland, i söder till Dalstorps och Länghems pastorat och i vester till Ås härad. Marken är bergig, synnerligast i norra delen; rådande jordmån är sandblandad mylla. Skogen är på många ställen såsom på herregårdarne tillräcklig för behofvet, hvaremot den aftagit mera på de andra hemmanen. Inom detta pastorat ligga utom flera militär- och civilboställen icke mindre än 14 säterier jemte många underliggande frälsehemman. Bland fornminnen må nämnas å hemmanet Stenkulas egor 12 i cirkelform upprests stenar, som skola utvisa ett forntida domaresäte.

Gällstad, moderförsamling. Kyrkan, af sten, är belägen nära prestgården och landsvägen, som går från Ulricehamn till Jönköping och Halmstad. År 1824 nybygdes denna kyrka gemensamt för Gällstad och Säm och invigdes den 26 sept. s. å. Kyrkan är ljus och rymlig och har 3 gångar samt är försedd med 5 fönster på hvarje sida, och i sakristian, som är bakom altaret finnas 3:ne, hvilka genom ett på hvardera sidan anbragt högre hvalf upplysa koret. Orgeln, 10½-stämm., bygd 1849 af N. Ahlstrand. Kyrkan har ett vackert stentorn, hvari hänga 3 harmoniskt samljudande klockor. På den större är ingen inskrift; den mellersta, som är hithemtad från Säm, har jemte latinsk inskrift följande vers;

Som foglar hasta till sitt bo,
Så söker jag hos Gud min ro,
Min själ sin rätta hvila får
När i hans hus jag värdigt går.

En obotfärdig är ej värd.
De himmels gåfvor njuta
Guds ord som ett tveäggadt svärd
Skall honom visst utsluta.

På lilla klockan:

Allt det anda hafver lofve Herran Halleluja.
Ps. 150.

Bland större gårdar i socknen märkas Intorp, Mölleby och Thorsbo.

Grönahög, annex, beläget 2¼ mil från Ulricehamn, är en med berg och dalar omvexlande trakt. Flera mossar finnas, hvaribland räknas en del af Dumme-mosse. Rådande jordmån är sandmylla; skog finnes ymnigt. Kyrkan, af trä, belägen på en jemn plan bredvid den s. k. Trossbovägen vid stomhemmanet Grönahög, blef om sommaren 1827 tillbygd. Koret tillöktes med 14 aln. och utvidgades till lika bredd med kyrkan, som nu är rymlig och ljus. Å vestra gafveln är ett trätorn, hvars nedersta del utgör vapenhuset, hvarifrån man uppgår till läktaren. Orgeln, 5-stämm., bygd 1866 af C. Josephsson. I tornet hänger en klocka, hvarpå jemte annan inskription och gjutningsåret 1758 läses följande vers:

När kläppen klockan slår
Hon klangen från sig gifver,
Då prisa Guds barn Gud,
En bönestund då blifver.

Bedjer utan återvändo, varer tacksamma i allting.
1 Thess. 5.

Tvenne herregårdar finnas här i socknen: Östentorp och Wrångestorp.

Marbäck, annex, omgifves i norr af Hyssna, i vester af sjön Åsunden, i söder och öster af Gällstad. Marken är bergig. Jordmåneu består af sandmylla; skog växer till behofvet. Kyrkan, af sten, belägen på en höjd vid landsvägen, som går förbi Gällstad, något öfver ½ mil från Ulricehamn, är omgifven af Marbäcks by. Hon tillbygdes 1824 och är nu rymlig och ljus. I stentornet, som står vester vid kyrkan, hänger en mindre klocka utan inskription. Här ligga öfverstarne *Björnsköld*, far och son, begrafna. Ett historiskt minne är fästadt vid hemmanet Skottek, å hvars inegor nära sjön Åsunden och ¼ mil från Ulricehamn ännu utvisas stället efter en för flera år tillbaka nedfallen ek, i hvilken *Sten Sture* d. y. uppstigit för att bättre kunna öfverse den slagtning, han å sjön Åsunden höll med Danskarne, men från hvilken ek traditionen förmäler, att Sture, sedd af fienden, blef skjuten. Den blef derefter kallad Skottek, hvaraf den der senare anlagda gården fått sitt namn. Bland gårdar må nämnas frälse-säterierna Källebacka med såg och qvarn samt Näsboholm med tegelbruk.

Finnekumla, annex, är beläget vid sjön Åsunden, 1¾ mil söder från Ulricehamn. Kyrkan, af sten och af obekant ålder, ligger vid kyrkobyn på en höjd mellan sjöarne Åsunden och den s. k. Sämsjön, emellan hvilka äfven socknen har sitt läge. Kyrkan är tillräckligt stor och ljus, sedan år 1822 tvenne fönster å södra sidan blifvit sänkta. I klockstapeln öster om

kyrkan hänger en mindre klocka utan inskription. Bland gårdar inom denna socken uppgifves Fästereds säteri såsom mera betydande.

Tverred, annex, benämnes äfven *Tväred* och är beläget ½ mil söder om Ulricehamn. Marken är bergig; jordmånen sandig; skogen utgöres på en allmänning af bok. På östra gränsen ligger sjön Åsunden. Kyrkan, af sten, är belägen på byn Stafvareds egor, ungefär midt i socknen. Hon är nybygd och invigdes den 22 nov. 1854. Orgeln, 12-stämm., bygd 1860 af Söderling. Kyrkan eger 2 klockor. På den större är ingen inskription; den mindre har följande vers:

Jag från Tväred blef sänder till Skara
Att min syster i ljudet besvara
Till fyrti pund från fyra pund klen
Mig har omgjutit Herr Nils Bildsten,
Styck-, Krono- och Klockgjutare Anno 1750.

Här märkas bland andra gårdar säterierna Tverredslund, Hjertared och Hjertbo med såg och qvarn.

Kyrkoherdar:

Olaus Benedicti, † 1571.

Jon Olai, kyrkoh. 1573, underskref Upsala mötes beslut 1593, † 1596.

Jöns Magni, kyrkoh. 1597, kallas prost 1622, † 1625.

Laurentius Andreæ Kalf.
Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Petrus Torinius, kyrkoh. 1652, † 1673.

Benedictus Torinius, kyrkoh. 1674.
Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Axel Torin, kyrkoh. 1703, † 1723.

Daniel Ödman, kyrkoh. 1724.
Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Nils Kollinius, född på Hällebäckahult i Starrkärrs pastorat 1708. Fadren då komminister derstädes. Student 1730, konsist.-notarie 1740, kyrkoh. här 1748, prost 1772, † 1783.

Fil. doktor *Carl Gustaf Lange*, född i Göteborg 1728. Fadren bokhandlare. Student i Upsala 1742, sedan i Lund och Greifswald till 1753, då han blef fil. d:r, anmodades år 1759 att förestå rektorssysslan vid tyska skolan. Han bestridde ensam korrekturen af den 1760 från langeska tryckeriet utgifna biblen i 4:o, hvilken ansetts för en af de korrektaste svenska bibelupplagor. Kollega vid trivialskolan 1764, prestvigd 1767, rektor scholæ 1774, kyrkoh. här 1784, † 1793.

Fil. doktor *Anders Gabriel Beijer*, född i Göteborg 1757. Fadren theol. doktor och lektor. Student i Upsala 1775, fil. d:r derstädes 1782, theol. kandidat 1783, prestvigd till e. o. bat.-predikant vid Nerikes och Wermlands regem., tillika komm.-adjunkt vid Jakobs församling i Stockholm 1785, past.-adjunkt vid Finska församlingen i Stockholm 1788 och vid Jakobs- och Johannisförsamlingarna i Stockholm 1791, kyrkoh. här 1794, prost 1803, † 1816.

Fil. doktor *Peter Anders Varenius*, född i Länghems pastorat 1771. Fadren prost och kyrkoherde derstädes. Student i Lund 1792, fil. d:r 1796, prestvigd s. å., komm. härstädes 1801, kyrkoh. här 1817, prost 1824, † 1839. Under denne pastors tid hafva pastoratets kyrkor genom reparationer eller nybygnad undergått betydliga förbättringar.

Fil. doktor *Reinhold Rabe*, kyrkoh. 1841.
Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Komministrar i Gällstad, Säm och Grönahög:

Ericus Olai, komm. 1572. Se kyrkoh. i Tranemo.

Nicolaus, komm. 1583, underskref Upsala mötes beslut 1593, † 1610.

Petrus Svenonis, komm. 1610.
Se kyrkoh. i Thorestorp.

Mårten Tyggæus, komm. 1650, † 1672.

Knut Stålberg, komm. 1673, † 1695.

Jöns Schillberg, komm. 1696, drunknade i Sämsjön 1705.

Erik Stenman, komm. 1705, † 1738.

Peter Backe, född i Göteborg 1708. Fadren då kateket, sedan kyrkoh. i Enslöf. Student i Lund 1725, prestvigd 1733, komm. 1739, † hastigt på sin gård Stomsberg 1765. Man har anmärkt, att hans ansökning till Lundby, Wädtle härad, var skrifven på grekisk vers. På detta språk brefvexlade han med biskop Jacob Benzelius, hos hvilken han stod i stor ynnest.

Olof Rodehn, komm. 1767.
Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Fil. doktor *Carl Rahmm*, född i Göteborg 1753, student 1771, fil. d:r i Lund 1775, prestvigd 1778, v. pastor 1786, komm. 1797, † 1798.

Bengt Henrik Stenbeck, född i Warberg 1758. Fadren kantor. Student i Lund 1777, prestvigd 1784, komm. 1799, † 1838.

Nils Dock, komm. 1839. Se kyrkoh. i Renneslöf.

Fil. doktor *Daniel Oscar Wetterberg*, komm. 1851.
Se kyrkoh. i Mjöbäck.

Johan Hedin, komm. 1861. Se komm. i Falkenberg.

August Ahlberg, född i Säfve, Backa socken 1838. Fadren bonde. Student i Lund 1861, prestvigd 1866, komm. 1871.

Komministrar i Marbäck, Finnekumla och Tverred:

Erik, † 1663, är begrafven vid altaret i Tverreds kyrka.

Nils Stenius, komm. 1664; mördad nattetid 1685 i sitt hus, af hvem och af hvad anledning är obekant.

Brynolf Lidelius, komm. 1686. Se kyrkoh. i Länghem.

Johan Kjellberg, komm. 1702, † 1725.

Isaac Feldtskog Scarensis, prestvigd 1724, komm. 1727, † 1757.

Johan Anders Billing, född i Warberg 1720. Fadren slottsvaktmästare. Student i Köpenhamn 1743 och s. å. i Lund, prestvigd 1747, komm. 1759, † 1795.

Peter Borritz, komm. 1797, dog före tillträdet.

Brynolf Bogren, komm. 1798. Se kyrkoh. i Styrsö.

Fil. doktor *Peter Anders Varenius*, komm. 1801. Se kyrkoh. härstädes.

Erik Johan Broman, född i Kulltorps pastorat af Wexiö stift 1781. Fadren kyrkoherde derstädes. Student i Lund 1801, prestvigd 1806, v. pastor 1815, komm. 1818, † 1829.

Lars Nilsson, komm. 1830. Se kyrkoh. i Hishult.

Johan Fredrik Bohlin, komm. 1844. Se komm. i Tölö.

Anders Bernhard Ardell, komm. 1855. Se kyrkoh. i Dalstorp.

Sven Isberg, född i Mjellby socken af Lunds stift 1835. Fadren bonde. Student i Lund 1856 och i Upsala 1858, prestvigd 1860, komm. 1871.

Predikoskyldighet: Pastor tjenstgör 2 predikodagar i Gällstad, den 3:dje i Marbäck, den 4:de i Grönahög samt hvar 6:te eller 8:de söndag i Tverred och Finnekumla. Kommistern i Gällstad tjenstgör derstädes, då pastor predikar i Marbäck eller Grönahög. Komministern i Tverred har predikoskyldigheten i Marbäck, då pastor predikar i Tverred eller Finnekumla. Duplikation emellan Gällstad och Marbäck, Tverred och Finnekumla eger rum från förste till och med den siste böndagen.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 25 maj 1870 i följd af förslag d. 29 aug. 1865.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af tiondeskyldiga jordbruksfastigheter inom Gällstads församling 286 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, samt 4 centn. 25 skålp. smör, inom Säms församling 155 kub.-f. spanmål af samma slag och 2 centn. smör, inom Grönahögs församling 125 kub.-fot spanmål af nyssnämnda slag och 1 centn. 15 skålp. smör, inom Finnekumla församling 113 kubikfot spanmål af enahanda slag och 1 centner 10 skålp. smör, inom Tverreds församling 368 kubikfot spanmål af samma slag och 4 centner smör samt inom Marbäcks församling 156 kubikfot spanmål af nyssnämnda slag och 2 centner smör, hvilka afgifter fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2

För qvarnar erlägges årligen 2 kubikfot spanmål, hälften råg och hälften korn, för hvarje par stenar.

För verk eller inrättning. som framdeles anlägges, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 3.

I stället för de af hemmansåbomatlag förut utgående afgifter erlägges af hvarje sådant matlag 1 rdr 25 öre.

§ 4.

Såsom ersättning för jura stolæ och extra afgifter betalas årligen:

dels 30 öre af hvarje mantalsskrifven man och 15 öre af hvarje mantalsskrifven qvinna, med undantag af presterskapet och gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk; och

dels af alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma, med undantag af presterskapet, inom Gällstads församling 240 rdr, inom Säms församling 90 rdr, inom Grönahögs församling 230 rdr, inom Finnekumla församling 60 rdr, inom Tverreds församling 200 rdr och inom Marbäcks församling 210 rdr, hvilka afgifter utgå efter den för sådan rösträtt fastställda grund.

§ 5

Torpare och öfriga dagsverksskyldige, icke i tiondelösen deltagande, särskildt skattskrifna personer, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, skola, såvida de icke för sjukdom eller fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, i stället för dagsverken årligen erlägga 75 öre för hvarje matlag.

§ 6

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 7.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället $^1/_2$ mantal Gällstads prestgård, uppbär afkomsten af Boarps qvarn med tillhörande jord och en madäng i Grönahögs församling samt lägenheten Stigamot med en madkile i Gällstads församling, hvilka lägenheter skola i författningsenlig ordning utarrenderas, äfven som fortfarande eger uppbära 142 kubikfot 8 kannor vederlagsspanmål, 53 procent;

förste komministern, hvilken innehar bostället $^1/_2$ mantal Bondegärde, 22 procent; samt

andre komministern, som innhar bostället $^3/_8$ mantal Stafvared, 25 proc.

§§ 8 och 9
lika lydande med samma §§ i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,570 rdr.

Pastorsboställe: **Gällstads prestgård** 1/2 fm. hemman. Till prestgården hör en tullqvarn med ett par stenar. Kyrkoväg till Grönahög 1 m., till Marbäck 7/8 m., till Finnekumla 1/2 m., till Tverred 1 m.; socknebudsväg 1 1/2 mil. Pastor disponerar kronolägenheten Stigamot, beläget 3/8 mil från prestgården, inroteradt för 1/4 hemman.

Enkesäte: **Grönahögs stom** 1 ofm. hemman.

Komministersboställe för komm. i Gällstad och Grönahög: **Bondegärde** (i Gällstads socken) 1/2 fm. hemman. Kyrkoväg till Gällstad 1/3 m., till Marbäck 1 1/4 m., till Grönahög 1 1/2 m.; socknebudsväg 2 mil.

Komministersboställe för komm. i Tverred, Marbäck och Finnekumla: **Stafvared** 3/8 fm. hemman, beläget i Tverreds socken. Kyrkoväg till Marbäck 5/8 m. öfver sjön Åsunden, eljest 1 3/4 m., till Finnekumla 1 m.; socknebudsväg 3/4 mil.

Gällstad med Säm: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: för Klockaretjensten enligt öfverenskommelse, för Orgelnist- och Kantorstjensterna 10 t:r råg.

Grönahög: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: ringa. (Orgelnisten är äfven skollärare.)

Marbäck: Klockarelönen omkring 100 rdr. (Klockaren är äfven skollärare.)

Finnekumla: Klockarelönen omkring 50 rdr. (Denna tjenst skall förenas med skolläraretjensten härstädes.)

Tverred: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr.

Folkskoleväsende.

Gällstad: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Grönahög: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola. Lärarinnans lön 150 rdr.

Marbäck: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder.

Finnekumla med Säm: 1 fast folkskola på 2:ne stationer, 8 mån lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder.

Dalstorp med Hulared, Nittorp, Ölsremma och Ljungsarp.

Konsist. 2 kl. Fm. hemm. $62^{15}/_{16}$. Areal 59,477 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Dalstorp 1,014, i Hulared 234, i Nittorp 882, i Ölsremma 333, i Ljungsarp 774, tillsammans 3,207. Pastoratet är beläget från Ulricehamu $2^1/_2$ m., från Göteborg 12 mil. Adress: Svenljunga.

Dalstorps pastorat gränsar i norr till Gällstad, i öster till Småland, i söder till Tranemo och i vester till Länghems pastorat. Jordmånen är omvexlande; mest förekommande är svartmylla och sandjord; lerjord förekommer endast undantagsvis. Näringarna äro åkerbruk och boskapsskötsel; såsom binäring anses bomullsväfnad, vadmalstillverkning, skogsförädling till plank och bräder samt kolbräuning.

Dalstorp, moderförsamling. Jordmånen består af mulljord, men på lågt belägna hemman vid vattendragen har sandjord öfverhand. Den svagaste jordmånen förekommer på säteriet Borrarps och prestgårdens egor. Kyrkau, af sten, är belägen nära invid prestgården på en torr och af träd omgifven kyrkogård. År 1821 blef denna kyrka tillökt men är nu gammal och otillräcklig för behofvet. Församlingen har ock sedan fattat beslut om att ombygga den i en snar framtid, men ännu äro dock inga åtgärder vidtagna för ombyggningen. Frågan har blifvit fördröjd derigenom, att fråga äfven förevarit om att sammanbygga med Hulared eller Ölsremma eller med båda, men ehuru en del af dessa församlingars innevånare äro för sammanbygnad har dock något beslut ej derom kunnat fattas, emedan ännu flertalet är deremot. — På kyrkans norra sida är en tillbygd sakristia, hvarunder den ruthenschjöldska familjegrafven ligger med ingång från kyrkogården. Uti klockstapeln hänga 2 välljudande klockor. Den större, som saknar inskrift, är sannolikt bibehållen ifrån katholska tiden, hvilket styrkes dels af en gammal tradition, dels deraf att allmogen ännu kallar den Karin. På den mindre finnes en inskrift af årtalet 1680 samt Ps. 105: 3. I socknen ligger säteriet Borrarp.

Hulared, annex, är beläget $2^1/_2$ mil S.S.V. från Ulricehamn vid 640 fots höjd öfver hafvet. Rådande jordmån består af mulljord samt å lågt belägna hemman af sandjord. Skog växer till behofvet. Kyrkan, af sten, är liten men fullt tillräcklig för den lilla församlingens behof. Hon reparerades 1821.

Hon undergick äfven år 1851 en större reparation, hvilken gjordes så grundligt, att kyrkan då nästan helt och bållet ombyggdes, hvilket olämpliga företag nu hindrar socknemännen att sammanbygga med Dalstorp, som annars både lätt och beqvämt hade kunnat ske; kyrkan är efter ombygnaden ännu icke målad. Uti klockstapeln hänger en klocka utan inskription. I socknen märkas säteriet Reutersberg, 1 mtl, jemte flera mindre gårdar.

Nittorp, annex, ligger $2^3/_4$ mil S.S.O. från Ulricehamn. Marken är ojemn; rådande jordmån är sandjord, men bättre jord förekommer äfven här på högt belägna hemman. Skog finnes hjelpligt. Kyrkan nybygdes 1847 och flyttades då $^3/_8$ mil från sin förra plats söderut till hemmanet Nygårdens egor på en jemn och torr plan. Den är nu, serdeles sedan den sommaren 1871 ytterligare målades och blef försedd med altartafla, den största och vackraste kyrka i pastoratet. Orgeln, 8-stämm., bygd 1862 af Andersson. Uti klockstapeln hänger en klocka utan inskription.

Ölsremma, annex, är beläget $2^3/_4$ mil S.O. från Ulricehamn med en medelhöjd af 720 fot öfver hafvet. Ölsremma har af alla socknarna den bördigaste jordmånen, dock inträuger inom denna socken ett hörn af den stora såkallade Kobergs mosse, hvilket hörn upptager inemot en tredjedel af socknens hela arel. Skog saknas icke alldeles men är otillräcklig för behofvet. Af hemmanen höra $1^1/_2$ mtl hit blott i civilt afseende men i kyrkligt till Unnrayds socken af Mo härad och Jönköpings län. Kyrkan är af trä och belägen på komministersbostället egor. Hon blef ombygd 1672. Uti klockstapeln hänger en klocka med omgjutningsåret 1745.

Ljungsarp, annex, är beläget $2^3/_4$ mil S.S.O. från Ulricehamn vid 740 fots höjd öfver hafvet. Socknen omgifves i norr af Ölsremma och Dalstorp, i öster af Unnaryds och Öreryds socknar af Skara stift, i söder och vester af Nittorps socken. Den största sjön härstädes är Lagmanshagasjön. Kyrkan, af sten, är mycket gammal samt belägen invid en liten sjö. Sedan fönsterlufterna i senare tider blifvit utvidgade och nedsänkta, är hon temligen ljus. På norra sidan är en utbygnad af en sakristia. Uti klockstapeln hänger 1 klocka utan inskrift. I denna socken ligger säteriet Lagmanshaga.

Kyrkoherdar:

Herr Jöns, kyrkoh. omkring medlet af 1500-talet, underskref 1593 Upsala mötes beslut, i hvilket han kallat sig ***Johannes;*** † 1594.

Olof Svenonis, kyrkoh. 1595.

Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Jonas Olai, företrädarens son, † 1653.

Gunnar Petri, komm. i Lundby prebende i medlet af 1600-talet, kyrkoh. här 1654, † s. å. vid 71 års ålder.

Jacob Gudmundi Solingius, † 1671.

Gudmundus Jacobi Lyselius, kyrkoh. 1672.

Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt

Johan Tranberg, företrädarens måg, kyrkoh. 1699.

Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Simon Lysell, kyrkoh. 1728, † 1733.

Johan Uddman, prestvigd 1715, komm. i Kalf 1716, kyrkoh. här 1734, † 1756.

Daniel Paul Halbmeijer, född i Göteborg 1709. Fadren handlande. Student i Upsala 1726, prestvigd 1735, komm. härstädes 1738 och kyrkoh. 1757. Han blef 1777 genom ett olyckligt fall så skadad, att han icke kunde gå utan kryckor; † 1782.

Johan Molin, född i Göteborg 1746. Fadren kopv.-kapten. Biskopen, d:r Johan Wingård var såsom gymnasist Molins förste handledare. Student i Upsala 1765 och i Lund 1768, prestvigd 1770, kollega i Göteborg 1771, lärare vid gymnasium i Franska, Tyska och Engelska språken. Han var en af de förste utgifvarne af dagbladet "Göteborgs Allehanda." Komm. i Romeled 1776, kyrkoh. här 1784. Han installerades af sin ungdomslärare biskop Johan Wingård, blef prost 1790, † 1805 af bröstvattensot.

Johan Fredrik Chronander, kyrkoh. 1805.

Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Carl Daniel Bagge, kyrkoh. 1838.

Se kyrkoh. i Hvalinge.

Wilhelm Chronander, född i Dalstorp 1807. Fadren kontr.-prost. Student i Upsala 1827, prestvigd 1830, v. pastor 1838, komm. i Länghem 1841, past.-examen 1853, kyrkoh. 1854, † 1858.

Jonas Lindskog, kyrkoh. 1860.

Se kyrkoh. i Hunestad.

Anders Bernhard Ardell, född i Uddevalla 1819. Fadren sjöman. Student i Lund 1842, v. kollega i Uddevalla skola 1845—46, prestvigd 1846, komm. i Tverred, Marbäck och Finnekumla 1855, kyrkoh. här 1870.

Komministrar:

Carl Skog blef komm. här troligen omkring 1720-talet.

Daniel Paul Halbmeyer, komm. 1738.

Se kyrkoh. härstädes.

Johan Fredrik Uddman, son af kyrkoh. Uddman, prestvigd 1742, komm. 1758, † 1778.

Jacob Halbmeyer, född 1742. Fadren då komminister. Student 1767, prestvigd 1770, komm. 1779, † 1786.

Carl Magnus Lindberg, komm. 1786.

Se kyrkoh. i Sexdräga.

Johan Casparsson, född i Okome 1769. Fadren gästgifvare. Student i Lund 1793, prestvigd 1794, v. pastor 1797, komm. i Bro 1808, komm. här 1809, † 1814.

Lars Gustaf Varenius, född i Länghem 1776. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1801, prestvigd 1802, komm. 1814, † 1851.

Erik August Wallerius, född i Krokstad 1813. Fadren landtbrukare. Student i Upsala 1833, prestvigd 1837. komm. 1852.

Predikoskyldigheten är emellan pastor och komminister lika fördelad på alla kyrkorna, men i Hulared och Ölsremma hålles under duplikationstiden eller från vårens början till sept. månads slut gudstjenst endast hvarannan predikodag och under vintern endast hvar fjerde. Vid nattvardsgångar dupliceras icke.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 25 maj 1870 i följd af förslag d. 21 aug 1866.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af all till bevillning taxerad, tiondeskyldig jord:" inom Dalstorps församling 357 kub.-fot spanmål, inom Hulareds församling 103 kub.-fot, inom Nittorps församling 293 kub.-fot, inom Ölsremma församling 125 kub.-fot och inom Ljungsarps församling 233 kub.-fot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, som fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

Härförutan erlägga årligen egare eller innehafvare af i mantal satt jord 1 rdr för hvarje matlag.

§ 2.

För qvarnar utgöres årligen 2 kub.-fot spanmål af ofvannämnda slag för hvarje par stenar.

För öfriga verk eller inrättningar, som antingen redan finnas eller framdeles anlägges, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 3.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ och särskilda presterliga förrättningar betalas årligen:

dels af hvar och en, som erlägger mantalspenningar, 30 öre för man och 15 öre för qvinna, och

dels af alla, som ega rösträtt i kyrkostämma, inom Dalstorps församling 182 riksdaler, inom Hulareds församling 46 rdr, inom Nittorps församling 163 rdr, inom Ölsremma församling 80 rdr och inom Ljungsarps församling 147 rdr, hvilka afgifter fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt fastställda grund.

§ 4.

Torpare och alla öfriga, hvilka icke utgöra afgift till presterskapet enligt de i §§ 1 och 2 här ofvan meddelade bestämmelser, skola, med undantag för gemenskapen vid indelta krigsmakten, i stället för dagsverken årligen betala 90 öre för hvarje särskildt skattskrifvet matlag.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället $^{3}/_{8}$ mantal Dalstorps prestgård, samt fortfarande eger åtnjuta 107 kub.-fot 1 k:a vederlagsspanmål, 70 proc., och

komministern, som innehar bostället $^{5}/_{8}$ mantal Ölsremma stom, bekommer återstående 30 proc.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,320 rdr.

(Denna konvention kommer först efter 12 års förlopp att tillämpas, emedan så många år ännu återstå af den gamla löneregleringen, enligt hvilken pastors inkomster äro taxerade till 2,500 rdr utom bostället.)

Pastorsboställe: **Dalstorp** 1 ofm. hemman, $^{7}/_{8}$ fm. Kyrkoväg till Hulared $^{1}/_{2}$ m., till Nittorp $^{3}/_{4}$ m., till Ölsremma $^{7}/_{8}$ m., till Ljungsarp $^{5}/_{8}$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Enkesäte: Nittorps stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Ölsremma stom, 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Dalstorp $^{7}/_{8}$ m., till Ljungsarp $^{5}/_{8}$ m., till Nittorp $1^{1}/_{4}$ m., till Hulared $1^{3}/_{8}$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Dalstorp och **Hulared:** Skollärare-, Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr som klockare och 570 som skollärare.

Nittorp. Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: omkr. 100 rdr Vikarierande orgelnistens lön: 200 rdr.

Ljungsarp och **Ölsremma:** Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 100 rdr och offer.

Folkskoleväsende.

Dalstorp, Hulared och **Ölsremma** utgöra ett skoldistrikt med 1 lärare och 2 skolhus, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 570 rdr, ved, kofoder och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Nittorp och **Ljungsarp** utgöra ett skoldistrikt med 1 lärare och 2 skolhus, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 570 rdr, ved, kofoder och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Tranemo med Mossebo, Ambjörnarp och Sjötofta.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $72^{13}/_{16}$. Areal 100,440 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Tranemo 1,525, i Mossebo, 877, i Ambjörnarp 880, i Sjötofta 739, tillsammans 4,021. Pastoratet är beläget från Borås $4^3/_4$ m., från Göteborg $10^1/_2$ mil. Adress: Svenljunga.

Tranemo pastorat har fordom bestått af 6 socknar; till de ofvannämnda räknades nemligen då Limmared och Tyggestorp. Tranemo anses hafva fått sitt namn af trana (andea grus), hvilken fågelart stundom uppehåller sig här i trakterna. Pastoratet gränsar i norr till Dalstorp, i öster till Småland, i söder till Kalf och i vester till Svenljunga och Kalfs pastorat.

Tranemo, moderförsamling, har i allmänhet ojemn eller bergig mark, föga gifvande. Lillån genomskär socknen, och Musån är gräns emot Ambjörnarp. Bland fornlemningar må nämnas en runsten vid hemmanet Norrmanslid. I k. Kristian II:s tid blef Limmareds kyrka uppbränd och strax derpå Tyggestorps förstörd, hvarefter dessa socknar blefvo lagda till Tranemo. Enligt en bibehållen fornsägen skola dessa förändringar hafva inträffat vid den tid, då slaget hölls vid Bogesund. Danskarne genomströfvade då denna trakt och dels ödelade dels utarmade den. Efter Limmareds kyrka, som stått helt nära sätesgården af samma namn, äro endast några stenhögar qvar. Dylika qvarlemningar finnas äfven efter Tyggestorps kyrka. — Tranemo kyrka, af sten, bygdes 1520 och ligger på en sandig slätt med prestgården intill den norra sidan och Tranemosjön intill den södra. Emellan denna sjö och kyrkan går landsvägen från Svenljunga öfver Tranemo-ån och delar sig vid bron uti 2:ne armar, af hvilka en leder till Jönköping och den andra till Wexiö. Kyrkans längd är 51 aln. och bredden 13 aln. År 1798 blef hon förlängd. Intill kyrkan är uppfördt ett trätorn, som med spiran inberäknad är 43 aln. högt. Orgeln, 5-stämm., är gammal och liten. Framför altartaflan, som har ljusblå grund, är uppsatt en målning på glas, hvilken föreställer frälsaren, med omskrift i förgyld infattning. Detta porträtt, som blifvit skänkt af kontr.-prosten Tranchell, är ett kinesiskt arbete, förfärdigadt i Kanton, och säges vara kopieradt efter det original, som finnes i S:t Peterskyrkan i Rom. I kyrkan är 2 ljuskronor. I tornet hänga 2 klockor; den större med latinsk inskription, den mindre har

ingen inskrift. Inom denna socken ligga säterierna Limmared med glasbruk samt Ömmestorp, Strömsfors jernbruk och manufakturverk samt såg.

Mossebo, annex, som äfven skrifves *Måssebo* och *Mossjöbo*, är beläget $5^{1}/_{2}$ mil S.O. från Borås, gränsande intill Småland. Kyrkan, belägen på en höjd, har enligt en bibehållen fornsägen först varit bygd på Malsbo säteris gärde, sedan på Lilla Skillerås gärdo vid Mossesjö, derefter på Gräleboryd, så på Mossjöboryd och slutligen på sitt nuvarande ställe invid Mossebo stomgård. Hon är omgifven af löf och barrskog och har ett vackert läge nära gränsskilnaden emellan Göteborgs, Skara och Wexiö stift. Hon är uppförd af trä och håller 28 aln. i längd och 13 aln. i bredd. År 1809 uppbygdes ett trätorn. Orgeln, 7-stämm., är skänkt af talmannen Josef Hansson. I tornet hänga 2 klockor. På den större af dem läses bland annan inskription och årtalet 1780 följande vers:

Ljudet af ordet höres i Kyrkan
Ljudet af klockan stannar utaf,
Fly till din Herres alfvare dyrkan
Ordet att höra, vår Christendoms staf.
Uppväckt från döden jag kallar till Gud.
Skynda dig, bättra dig, följ Herrans bud.

Inom socknen ligga säterierna Stora och Lilla Qvarsebo, Malsbo, Stora Måssebo m. fl. gårdar.

Ambjörnarp, annex, skrifves äfven *Ambjörntorp*. Socknen är liksom de omgifvande socknarna skogsbygd. På få ställen är den jemn, i allmänhet backig och på somliga ställen bergig. Skog finnes på nästan alla hemmanen mer än tillräckligt och på några ymnigt. Jordmånen är i allmänhet svag, omvexlande med hvit sand, röd- och svartmylla, på få ställen lera. Näringarna äro åkerbruk och skogsskötsel. Bland fornlemningar nämnes en vid hemmanet By nära kyrkan liggande kulle, på hvilken står upprest en trekantig sten, hvarom förtäljas åtskilliga sagor. Kyrkan, omgifven af några små sjöar, har ett behagligt läge, är ny och invigdes 1842. Den gamla kyrkan, af trä, bygd 1623, skall hafva fått sitt namn efter dess anläggare, en viss Ambjörn, som bott på Högalid, och hvilkens hustru Skägga grundlagt Sjötofta kyrka. Orgeln i nya kyrkan är 6-stämm. och bygd 1841 af Söderling. Kyrkan eger 2 klockor. På den större läsas följande vers och årtal:

Statt upp o syndafolk, när du mitt ljud må höra
Gack upp i Herrans hus och lär hvad du skall göra
Afbed din synder all och rätta vägen din,
Så gifver Gud dig fröjd bland alla helgon sin.
Anno 1698.

På den mindre klockan finnes ingen inskrift. Säterier inom socknen äro Högalid, Hallabo, Tåsthult, Emtashult och Björkered.

Sjötofta. annex, beläget 5¼ mil från Borås, omgifves i norr af Ambjörnarp, i vester af Håksvik och gränsar i söder och öster till Skaraborgs län. Kyrkan är belägen i en dal vid en liten sjö, är ny och invigdes d. 16 aug. 1856. En fornsägen förmäler om den gamla kyrkan, att den först blifvit bygd af en fru vid namn Skägga, hvarför kyrka och socken fordom kallats Skäggetofta. Den nya kyrkan eger en klocka utan inskription. Orgeln, 7-stämm., är bygd 1868 af Elfström. I socknen märkas säterierna Ekedal, der en mindre porträttsamling finnes af namnkunniga personer, äfven höra dit manufakturverk, qvarn och såg; vidare Severedsholm och Bosared.

Kyrkoherdar:

Herr *Björn,* kyrkoh. här 1562.

Herr *Rasmund* var till nationen dansk och född i Halland. blef 1582 afsatt för utöfvad våldsamhet emot sina åhörare i Ambjörnarp.

Ericus Olai, född i Grimsås af Mossebo socken, prestvigd och komm. i Gällstad 1572, kyrkoh. här 1583, underskref 1593 Upsala mötes beslut; † 1627.

Bengt Erici Tranander, son af företrädaren, var sin faders medhjelpare i 16 år, kyrkoh. 1627, blef 1650 3:dje dag påsk krossad af ett träd i skogen och dog 4:de dag pingst, Det berättas, att olyckshändelsen inträffat under hemresan från Mossebo kyrka på ett ställe, kalladt Getaryggen, der ännu flera träd stå lutande öfver landsvägen. Han efterträddes af sin son

Erik Tranander, kyrkoh. 1651, † 1661.

Fil. doktor *Nicolaus Anders Kollinius,* kyrkoh. 1662. Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Jöns Aulin, kyrkoh. från 1688 till 1690.

Olaus Lignelius, kyrkoh, 1690.
Se kontr.-prostarne i Kinds kontrakt.

Magnus Ekman, född 1684, kyrkoh. 1721, † 1730.

Christoffer Lidelius eller *Lidell,* konrektor vid trivialskolan i Göteborg 1726, kyrkoh. här 1731, † 1734.

Fil. doktor *Mårten Kjerrulf,* kyrkoh. 1735.
Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Sven Tranchell, kyrkoh. 1789.
Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Fil. doktor *Peter Aurelius,* född i Getinge prestgård 1777. Fadren theol. d:r och kontr.-prost. Student i Lund 1794, fil. d:r i Greifswald 1802, prestvigd 1803, e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regem. 1807, och bevistade norska fälttåget till dess slut, ord. bat.-predikant vid samma regem. 1809, öfvervar fältslagen vid Zittau och Dennevitz, affären vid Roslau och slagen vid Leipzig, vid Lübecks kapitulation och

Mastrichts belägring, regem.-pastor vid nämnda regemente 1814, kyrkoh. här 1818, prost 1824, † 1832.

Lars Hagstedt, född i Grimethon 1792. Fadren bonde. Student i Lund 1813, prestvigd 1815, lärare vid stjerncreutzska skolan i Säfve socken 1819, lärare i Carl Johans församlings vexelundervisningsskola 1821, slottspastor å Ny Elfsborg s. å., past.-examen 1823, kyrkoh. här 1833, prost 1838, † 1864.

Anders Elgqvist, född i Drengsered 1821. Fadren bonde. Student i Lund 1845, prestvigd 1848, tjenstgjort såsom missionär i Kina 1849—1852, inträdde i stiftets tjenst 1853, slottspastor 1857, komm. i Lindberg och Torpa 1861, kyrkoh. här 1865.

Komministrar:

Uti pastors-arkivet finnes ingen förteckning på dem, som här varit komministrar, hvarför blott de kunna uppräknas, hvilkas namn af äldre handlingar kunnat igenfinnas.

Herr *Olaus* underskref 1593 Upsala mötes beslut.

Hans Petri nämnes uti göterbergska testamentet, som förvaras uti pastors-arkivet. Han lär varit här på 1600-talet.

Olaus Lignelius, komm. 1676.

Se kontr.-prostarne i Kinds Kontrakt

Jacob Lignell, komm. 1717.

Se kontr.-prost. i Laholms kontrakt.

Nicolaus Johan Zachrisson, prestvigd 1733, komm. 1734, † 1748.

Johan Boucheman, komm. på 1760-talet.

Peter Wallander, född i Warberg 1748, student 1768, prestvigd 1772, komm. 1786.

Nils Wilhelm Lindberg, född i Kristianstad 1768. Fadren kopv.-skeppare. Student i Lund 1789, prestvigd 1793, tjenstgjort i Göteborgs stift från år 1801, komm. här 1804, † 1811.

Hans Wallin, född i Falkenberg 1775. Fadren borgmästare. Student i Lund 1795, ifrån 1796 till 1805 förestått enligt förordnande åtskilliga skolsysslor, prestvigd 1805, komm. 1811, † 1819.

Fil. doktor *Peter Engberg*, komm. 1820, rektor vid tyska skolan i Göteborg 1821, † 1830.

Anders Lindborg, komm. 1822.

Se kyrkoh. i Hunestad.

Anders Jacob Delin, född i Wessige 1802. Fadren andre landtmätare. Student i Lund 1824, prestvigd 1826 komm. här 1841, v. pastor 1849.

Predikoskyldighet: pastor 2 predikodagar i Tranemo och Mossebo, 3:je i Ambjörnarp och Sjötofta; komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 29 jan. 1869 i följd af förslag d. 22 aug. 1865.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af de tiondeskyldiga jordbruksfastigheterna: inom Tranemo församling 530 kub.-fot spanmål, inom Mossebo församling 225 kub.-fot, inom Ambjörnarps församling 260 kub.-fot och inom Sjötofta församling 240 kub.-fot spanmål, allt $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, som fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af lönereglerlingen vidtager.

§ 2.

För nedannämnda verk och inrättningar erläggas årligen, så länge de i sitt nuvarande skick drifvas, följande afgifter, nemligen:

Strömfors jernbruk 30 rdr;

Bollsjö glasbruk 30 rdr; samt

inom pastoratet befintliga mjölqvarnar 2 kub.-fot spanmål, $^1/_3$ råg och och $^2/_3$ korn, för hvarje par stenar

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika erlägges, afgift utgöras enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, offer och extra afgifter betalas årligen

dels utaf hvar och en, som erlägger mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, 20 öre för man och 10 öre för qvinna, och

dels utaf alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma med undantag af presterskapet, inom Tranemo församling 160 rdr, inom Mossebo församling 100 rdr, inom Ambjörnarps församling 85 rdr och inom Sjötofta församling 100 rdr; hvilka sistnämnda afgifter fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt bestämda grund

§ 4.

Torpare och öfriga, hvilka icke erlägga tiondeafgift enligt § 1, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och af dem, som för sjukdom eller fattigdom äro befriade från personliga afgifter till kommunen skola, i stället för dagsverken, årligen betala 75 öre för hvarje särskildt skattskrifvet matlag.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller

komministern, som innehar bostället $^3/_8$ fm. mantal Bygärde och uppbär halfva räntan af frälsehemmanet 1 mantal n:o 1 Hjerphult, 415 kub.-fot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, samt 350 rdr; och

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället $^1/_4$ fm. mant. Tranemo prestgården jemte derunder aflyste hemmanet $^1/_4$ mantal Gudarp Kryssegården, och fortfarande eger att åtnjuta 160 kub.-fot 6,5 k:r vederlagsspanmål, bekommer återstoden.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,520 rdr

---

Pastorsboställe: **Tranemo** $^3/_4$ ofm. hemman med **Gudarp Kryssegården** 1 ofm. hemman. (Detta senare hemman donerades af Erik XIV. hvilken donation

bekräftades af Gustaf II Adolf.) Kyrkoväg till Mossebo 1 m., till Ambjörnarp $^3/_4$ m., till Sjötofta $1^1/_2$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Enkesäte: Mossebo stom. (Löstes på 1740-talet till skatte, så att pastor eller dess enka numera deraf blott njuter räntan.)

Komministersboställe: Bygärde (i Sjötofta socken) 1· ofm. hemman. Kyrkoväg till Ambjörnarp $^3/_4$ m., till Tranemo $1^1/_2$ m., till Mossebo $2^1/_2$ m.; socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Tranemo och Mossebo: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 300 rdr.

Ambjörnarp: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 200 rdr.

Sjötofta: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 150 rdr.

Folkskoleväsende.

Tranemo: 1 flyttbar skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, kofoder, vedbrand och bostad. Lärarinnans lön i småskolan: 150 rdr.

Mossebo: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, vedbrand och kofoder. (Lönen är endast tillsvidare så bestämd).

Ambjörnarp och Sjötofta: 1 gemensam folkskola, f. n. $9^1/_2$ mån. lästid. N. v. skollärarens lön: 500 rdr. 1 småskola i hvardera socknen. Lärarinnornas löner 150 rdr hvardera.

Kalf med Håksvik, Mårdaklef och Frölunda.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $83^1/_4$. Areal 89,146 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Kalf 1,251, i Håksvik 1,000, i Mårdaklef 927, i Frölunda 1,029, tillsammans 4,207. Pastoratet är beläget från Borås $6^3/_4$ m., från Göteborg $12^1/_2$ mil. Adr.: Svenljunga.

Kalfs pastorat gränsar i norr till Svenljunga och Tranemo, i öster till Småland, i sydvest till Halland och i vester till Mjöbäcks pastorat. Marken i pastoratet är bergig samt genomskuren af flera större och mindre sjöar och åar. Rådande jordmån är sand, på ganska få ställen lera. Skogen är hjelplig, på några ställen, synnerligen i Håksvik, ymnig. Riksr. Carl Carlsson Gyllenhjelm erhöll år 1616 Kalfs pastorat i förläning med all dess vissa och behållna ränta.

Kalf, moderförsamling, ligger $6^3/_4$ mil S.S.O. från Borås vid 450 fots höjd öfver hafvet. Gamla kyrkan var af trä och låg nära invid prestgården och sjön Kalfven, hvaraf kyrkan och socknen fått sitt namn. Den nya kyrkan, af sten, är belägen på en udde vid sjön samt invigdes år 1842. Orgeln, 14-stämm., bygd 1862 af C. Nilsson i Ullasjö. I tornet hänga 2 klockor med inskriptioner om gjutningsåret 1817 på den större och 1783 på den mindre. Här i socknen märkas säterierna Erikslund, Gammalsjö, Göthult och Nättsjö jemte flera gårdar.

Håksvik, annex, är beläget $5^1/_2$ mil S.S.O. från Borås vid 480 fots höjd öfver hafvet. Kyrkan, af trä, ligger vid en mindre förbiflytande å, som har sitt utlopp genom Kalfsjön och vid Mölnebyn i Frölunda utfaller i Ätran. Kyrkans längd är 42 aln., bredden 17 aln. och höjden 9 aln. Hon invigdes d. 20 nov. 1826. Det äldre tornet är ännu bibehållet och håller i höjd 30 alnar. Dess bas har qvadratform med $12^1/_2$ alns sida. För sin forna märkvärdighets skull omtalas detta torn af Tuneld. Det skall hafva egt en ovanlig höjd, varit bygdt i pyradmidalform från kyrkotakets ryggås och indeladt i 4 rum, hvilka i fejderna med Danskarne blifvit nyttjade dels till försvar och dels till magasiner. Vaktrummet har skottgluggar, och dörren till detta är mycket sönderhuggen med värjor och sablar. Sägnen förmäler, att detta skett af Jutarne. Klockorna hängde då i en särskild stapel. År 1764 skadades tornet af åska. 1769 flyttades klockorna till tornet, sedan det för sin nuvarande bestämmelse blifvit inredt. 1791 undergick det åter en betydlig förändring, då hela dess pyramidformiga del aftogs och endast den nedre delen bibehölls och inreddes till vanlig tornform. I tornet hänga 2 klockor; den större af dem är mycket gammal utan sirater och inskription. På den mindre läses jemte gjutningsåret 1768 följande vers:

Mitt hemvist gammalt är, bygdt för reformationen
Jag Håksvik tjente när Kung Gustaf satt på thronen
Af kyrkans medel jag nu blifvit dubbel större
Till templets prydnad och att tjena templets Herre
Hvar säker syndare Gud täcks till bättring röra
När mitt och systers ljud det föres i hans öra.

Kyrkan har i förvar 3:ne epitaphier; det ena med kuylenstjernska, det andra med hallengrenska och det 3:dje med silfversvärdska vapnet. I denna socken märkas säterierna Källhult, Spärryd och Landboarp.

Mårdaklef, annex, ligger $6^1/_4$ mil söder från Borås. Det tros, att socknen fordom hetat *Mördaklef*, och att der skall hafva förefallit en stor slagtning emellan Svenskar och Danskar, hvaraf namnet »Mörda“ skall härleda sig. Visst är, att i närheten af kyrkan finnas lemningar efter batterier och fältverk. Utaf denna socken höra $^5/_8$ fm. hemman till Gällareds pastorat i Halland. Marken är ojemn och bergig. Ätra-ån flyter midt igenom socknen. Rådande jordmån är sand; skog växer till behofvet. Kyrkan, af trä, är belägen på en höjd vid Ätra-ån och landsvägen, som går emellan Warberg och Jönköping. Hon uppbygdes år 1688 under kyrkoh. E. Buthelii embetstid, och skall han hafva gjort frikostiga bidrag härtill. Kyrkans längd är 27 aln., bredd 13 aln. och höjd 7 alnar. Framför altaret är bygdt en sakristia. Altartaflan är en skänk af en kapare-kapten Hedenberg, då egare af Erikslunds säteri. Hon är målad i Holland och

vittnar om en mästares hand. År 1821 uppfördes ett nytt trätorn, som har 30 aln. i höjd och en qvadratisk bas af 10½ aln., i hvilket hänga 2 klockor. Den mindre af dem är mycket gammal och saknar inskription. På den större är gjutningsåret 1789 samt följande vers:

Kom du, som höra får mitt ljud
Kom upp i templet för att lära
Hur du bör känna, dyrka, ära
Din himla Konung, Herran Gud.
Ditt hjerta ock till andakt red
Så ofta du mig annars hörer
Man mig derföre endast rörer;
Om hjelp och tröst din Gud städs bed.

Frölunda, annex, beläget 5½ mil söder från Borås, genomflytes af Ätran. Kyrkan, bygd af sten och belägen vester om Ätran och nära derintill, håller 24 aln. i bredd, 10 aln. i höjd och 47 aln. i längd utom koret, som, bygdt i form af en halfcirkel, har 10 alnars radie. Den gamla kyrkan, af okänd ålder, nedrefs 1825, och den nya invigdes d. 19 nov. 1826. Tornet är af prydlig form med qvadratisk bas af 12 aln. sida. Dess höjd är omkring 40 alnar, inberäknadt det öfverst stående kopparkorset. Kyrkan skall af ålder hafva hetat *Fredslunda* med anledning af en invid kyrkan afslutad fred, som blifvit en följd af 2:ne fältslag: det ena vid Mörda- eller Mårdaklef och det andra på en slätt å hemmanet Ellebeckstorps egor, ännu i dag kallad Ulfshed, belägen ¼ mil från Frölunda kyrka. I den senare drabbningen säges en konung Ulf hafva stupat, och man utvisar ännu en grafhög, som bär den fallnes namn. Kyrkan har en 4-stämmig orgel. I tornet hänga 2 klockor; den större utan annan inskription än bokstäfverna S. E. På den mindre läses jemte gjutningsåret 1769 följande vers;

När du hör, att mitt ljud skallar,
Kom ihåg, att nåden kallar
Ifrån eländen till kropp och själ,
Lägg på hjertat himlens lagar
Bed om frid och nådedagar
Om hjelp och tröst din Gud städs bed.

I denna socken var fordom ett konungasäte och fäste, Kinnahus eller Kinnaholm, som nämnes bland kronans slott i kon. Erik XIII:s jordebok. Härunder hörde såsom län Kinds härad och en del af Westergötland. Fästet belägrades förgäfves af Danskarne år 1306. En dansk var här befälhafvare 1434, då då det förstördes af Engelbrekts trupper. Sedan Kinnahus på kon. Carl Knutsons befallning åter blifvit iståndsatt såsom en gränsfästning mot Danmark (Kinnasten härstädes blef vid mötet på Danaholmen bestämd att vara 3:dje råmärket mellan Danmark och Sverige), belägrades det åter 1452 af kon. Christian I:s trupper, dock utan påföljd. Tiden, när fästet förstördes, är

okänd. Icke långt ifrån kyrkan, der Kalf-ån faller i Ätran, synas tydliga rudera efter fästet Kinnahus, hvarifrån väg öfver sistnämnda å gått till kyrkan. Vid lågt vatten ser man gammalt ekevirke i botten, hvilket är lemningar efter bron.

Kyrkoherdar:

Torstanus Magni, kyrkoh. 1551. Se kyrkoh. i Istorp.

Andreas Torstani, företrädarens son, kyrkoh. 1577. Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Gabriel Andreæ Kalf efterträdde sin fader såsom kyrkoh. 1609, † 1632.

Nicolaus Gadelius, företrädarens måg, kyrkoh. 1634. Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Herlacus Erici Buthelius, född i Butagården af Slöta församling i Skara stift, erhöll kongl. fullmakt på Kalfs pastorat 1665, var förut kyrkoh. i Dorpat och förestod svenska församlingen i Riga, tillträdde Kalfs pastorat 1667. Han utmärkte sin embetstid genom sällsynt nit och verksamhet. En anteckning af framl. prosten Gudmund Birgiri Carlberg innehåller om honom följande: "Thessa församlingar, som then tiden buro nampn af lilla Turkiet, tog han genom Guds nåd utur Satans käftar och till Gud omvände." Hans första tjenstetid i Kalf var i ordets hela bemärkelse en pröfningstid för honom, emedan hans fasta och oförsagda karaktär ådrog honom de svåraste förföljelser, och hans ovänner sköto skarpt efter honom under en ottesångs-predikan Juldagen. Sedan tillvann han sig allmän kärlek och tillgifvenhet; † 1689.

Gustavus Herlaci Buthelius var rektor scholæ i Marstrand, då han utnämndes till fadrens efterträdare 1689 under dess sjukdom. Installerades i embetet s. å., hvarvid det nog sällsynta inträffade, att fadren dog uti Kalfs prestgård, under det sonen uti kyrkan högtidligen introducerades; † 1700.

Gudmund Birgeri Carlberg, kyrkoh. 1700. Se kontr.-prost. i Kinds kontrakt.

Fil. doktor *Johan Birger Carlberg,* företrädarens son, född i Kalfs prestgård 1704, student i Lund 1720, fil. d:r i Jena 1731, besökte akademierna i Leipzig, Halle och Rostock, återkom 1732, prestvigd s. å., komm. här 1734, kyrkoh. 1744, prost 1763, † 1773. Under hans embetstid blefvo alla pastoratets kyrkor målade och 2 klockor gjutna.

Jesper Fredrik Lignell, född i Ambjörnarps socken 1729. Fadren komm., sedermera kyrkoh. i Laholm. Student i Lund 1747, prestvigd 1753, komm. i Weinge 1759, kyrkoh. här 1775, † 1778.

Anders O. Lönner. född i Böne pastorat af Skara stift 1744. Fadren handlande i Ulricehamn. Student i Up-

sala 1765, prestvigd till huspredikant hos grefve v. Stockenström 1770, e. o. predikant vid enkedrottningens i Stockholm förlagde lifregem.-bataljon 1774, tjenstgörande hofpredikant hos hertig Fredrik Adolf af Östergötland 1777, kyrkoh. här 1780, prost 1791, † 1810.

Theol. doktor *Carl Johan Grewillius*, född i Helsingfors i Finland 1777. Fadren kämners-preses derstädes. Student i Åbo 1795, fil. d:r derstädes 1798, prestvigd i Borgå 1802, e. o. bat.-predikant vid enkedrottningens lif-regem. s. å., förestått bat.-predikantstjensten vid jägerhornska regem. Sveaborgs bataljon från d. 1 jan. 1807 till d. 1 maj 1808, regem.-pastor vid adlercreutzska regem. s. å., krigsfånge 1808 samt förd till Ryssland, tjenstgjorde i Jaroslaw ibland medfångne Svenskar, kyrkoh. här 1811, prost 1815, riksdagsfullmäktig 1823, 28, 29, 30 och 34. L. W. O. 1826, theol. d:r 1830, L. N. O. s. å., † 1838.

Cornelius Rahmn, född i Göteborg 1785. Fadren kapten vid Göta artilleri-regem. Student i Lund 1799, prestvigd 1810, lärare vid prins Oscars skola 1812, missionär hos mongoliska Tartarerne och folkstammarne Burgäter 1817, kyrkoh. vid svenska församlingen i London och legationspredikant 1837, kyrkoh. här 1839, prost 1843, † 1853.

Emanuel Claésson, född i Göteborg 1801. Fadren underskult. Student i Lund 1823, prestvigd 1827, v. pastor 1835, fångpredikant vid länshäktet i Göteborg 1837, domkyrko-komm. s. å., fångpredikant vid stadshäktet 1840, past.-examen 1846, kyrkoh. här 1854, † 1865.

Peter Forssberg, född i Myckleby 1818. Fadren torpare. Student i Lund 1843, prestvigd 1845, lärare vid Uddevalla folkskola 1848, past.-examen 1855, regem.-pastor vid Bohusläns regem. 1857, kyrkoh. här 1866.

Komministrar:

Anders, komm. 1663.

Bengt Hjulberg, † 1692.

Christen Wahrlund var först komm. i Hvalinge, blef komm. här 1693, † 1714.

Johan Uddman, komm. 1716. Se kyrkoh. i Dalstorp.

Fil. doktor *Johan Birger Carlberg*, komm. 1734. Se kyrkoh. härstädes.

Peter Helling, komm. 1745. Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Martin Kollinius, student 1737, prestvigd 1743, komm. 1753, † 1770.

Olof Hagelin, född i Halmstad 1723, student 1749, prestvigd 1762, komm. 1770, v. pastor 1785, † 1801.

Fil. doktor *Peter Niclas Bergendahl*, komm. 1801.
Se kyrkoh. i Svenljunga.

Anders Kollinius, född i Kalfs pastorat 1759. Fadren kamminister derstädes. Student i Lund 1778, prestvigd 1781, komm. i Berghem 1799, v. pastor 1809, komm. här 1816. † 1833.

Nils Renström, född i Renneslöfs pastorat 1791. Fadren bonde. Student i Lund 1814, prestvigd 1816, komm. i Weinge 1824, komm. här 1834, † 1845.

Johan Monsén, född i Hasslöf 1796. Fadren bonde. Student i Lund 1821, prestvigd 1825, komm. i Thorup 1835, komm. här 1846, v. pastor 1849, † 1861.

Anders Johansson, född i Tegneby 1824. Fadren bonde. Student i Lund 1848, prestvigd 1852, komm. 1862.

Predikoskyldighet: pastor 2 predikodagar i Kalf och Mårdaklef, den 3:dje i Håksvik och Frölunda; komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 29 jan. 1869 i följd af förslag d. 23 aug. 1866

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af de tiondeskyldiga jordbruksfastigheterna: inom Kalfs församling 530 kubikfot spanmål, inom Mårdaklefs församling 350 kubikfot, inom Håksviks församling 350 kubikfot och inom Frölunda församling 360 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, som fördelas å fastigheterna efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka varda dem åsatta för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2.

Af qvarnar utgöres årligen 2 kubikfot nyssnämnda sädesslag för hvarje par stenar.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, offer och extra förrättningar betalas årligen

dels utaf hvar och en, som erlägger mantalspenningar, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, 20 öre för man och 10 öre för qvinna; och

dels utaf alla, som ega rösträtt vid kyrkostämma, utom presterskapet, inom Kalfs församling 235 rdr, inom Mårdaklefs församling 150 rdr, inom Håksviks församling 150 rdr och inom Frölunda församling 110 rdr, hvilka sistnämnda afgifter fördelas efter den för beräkning af sådan rösträtt bestämda grund.

§ 4.

Torpare och öfriga, hvilka icke erlägga tiondeafgift enligt § 1, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och af dem, som för fattigdom eller sjukdom äro befriade från personliga afgifter till kommunen, betala årligen, i stället för dagsverken, 70 öre för hvarje särskildt skattskrifvet matlag.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

komministern, som innehar bostället $^1/_4$ fm. mantal Frölunda Hagen, 450 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg och $^2/_3$ korn, samt 375 rdr; och

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället $^3/_4$ fm. mantal Kalfs prestgård med lägenheterna Hörnbult och Grafön och fortfarande eger uppbära 89 kubikfot 2 kannor 5 kubiktum vederlagsspanmål, bekommer återstoden.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,280 rdr.

(Ofvanstående konvention blir ej af församlingarna antagen, förrän den gamla gått till ända, till hvilken tid ännu är 33 år.)

Pastorsboställe: Kalfs prestgård 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Håksvik 1 m., till Frölunda $1^1/_4$ m., till Mårdaklef $^1/_2$ m; socknebudsväg 2 mil.

Enkesäte: Håksviks stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Hagen (i Frölunda socken) 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Kalf $1^1/_4$ m., till Håksvik och Mårdaklef 1 m.; socknebudsväg 2 mil.

Kalf och Mårdaklef: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lönen utgår i spanmål och offer och kan till sitt belopp ej bestämdt uppgifvas.

Håksvik: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lönen utgår som i Kalf och Mårdaklef.

Frölunda: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lönen som i Kalf och Mårdaklef samt boställe af $^3/_{32}$ mtl.

Folkskoleväsende.

Kalf: 1 flyttbar skola, 5 rot., 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Håksvik: 1 flyttbar skola, 3 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder, ersatt med spanmål enligt författningen. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

Mårdaklef: 1 fast skola, 4 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

Frölunda: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

Halland.

---

10. Fjäre och Wiske Kontrakt

omfattar häradena af samma namn och innehåller pastoraten Tölö, Wallda, Onsala, Kongsbacka, Fjärås, Örmevalla, Frillesås, Wärö och Weddige.

Prostlönen, som utgår med 1 t:a råg af hvarje kyrka, belöper sig till 20 t:r och löses efter länets medelmarkegångspris.

Kontraktsprostar:

Jens Andersson Lach, kyrkoh. i Wärö 1570, hvilkens namn står på kalken och ljusstakarne i Wärö kyrka, blef kontr.-prost; † 1609.

Hans Frantz eller *Frantzön*, kyrkoh. i Wärö, kontr.-prost 1620, † 1625.

Age Agesson, född 1572, kyrkoh. i Onsala 1602, kontr.-prost 1623, † 1650. Uti Onsala kyrkomur är en aflång sten, som genom inskription tillkännager att vara denne pastors grafsten.

Hans Pedersen Silbergius, † 1651. Om honom saknas all annan upplysning än den, som inskriptionen på hans i Fjärås kyrka liggande grafsten lemnar.

Fil. doktor *Jonas Petri Torinius*, kontr.-prost här 1650. Se kontr.-prostarne i Domprosteriets södra kontrakt.

Fil. doktor *Johannes Haquini Florander*, kontr.-prost här 1666. Se kontr.-prostarne i Domprosteriets södra kontrakt.

Fil. doktor *Georgius Schröder*, född 1653, andre theol. lektor i Göteborg 1683, 1:ste theol. lektor och kyrkoh. i Lundby å Hisingen 1687, riksdagsman 1669, kontr.-prost 1692, kyrkoh. i Sätve s. å., † 1704.

Fil. doktor *Elias Busk*, född 1657. Fadren kyrkoh. i Sexdräga. Lektor i Mathematik 1686, andre theol. lektor och kyrkoh. i Lundby å Hisingen 1700, 1:ste theol. lektor och kyrkoh. i Säfve 1705, kontr.-prost 1706, † 1714.

Fil. doktor *Sven Gadelius*, född i Thorestorp 1669. Fadren kontraktsprost. Student i Upsala 1689, i Lund 1692, åtföljde 1695 såsom amanuens biskop Carlberg till Stockholm, dit biskopen tillika med rikets öfrige biskopar fått befallning att uppkomma för att öfverse psalmboken, prestvigd 1696,

lektor i Grekiska 1697, höll 1698 en parentation öfver Carl XI, andre theol. lektor och kyrkoh. i Lundby å Hisingen 1705, 1:ste theol. lektor och kyrkoh. i Säfve 1715, kontr.-prost här s. å., † 1743.

Andreas Hagræus, född i Göteborg 1697, kyrkoh. i Wärö 1711, kontr.-prost här 1732, † 1738.

Olaus Lundmark, fältprest vid örlogsflottan under kon. Carl XII:s krig, tog vid hemkomsten afsked, antog domkyrko-adjunktur i Göteborg, blef kyrkoh. i Frillesås 1725, kontr.-prost 1738, riksdagsman 1743, † 1748.

Magnus Hallenstedt, prestvigd 1717, regem.-predikant vid den utanför Fredrikshall stående grenadierbataljonen 1718, komm. i Okome 1720, regem.-pastor vid garnisonsförsamlingen i Göteborg 1728, kyrkoh. i Wallda 1731, kontr.-prost 1749, † 1753.

Fil. doktor *Severin Wallin*, född i Marstrand 1708. Fadren då slottspastor, sedermera kyrkoh. i Ljungby. Student i Lund 1728, prestvigd 1731, fil. d:r 1734, kyrkoh. i Fjärås 1735, kontr.-prost 1754, † 1767.

Jonas Ahlelöf, född i Dalarne 1717. Fadren underofficer. Student i Upsala 1738, prestvigd 1741, apologist vid trivialskolan i Göteborg, kyrkoh. i Frillesås 1752, för idkande af naturhistoriens studium blef han s. å. af drottning Lovisa Ulrika belönt med en silfverkanna och erhöll tillika en belöningsmedalj i guld, kontr.-prost 1767, † 1783.

Theol. doktor *Peter Wetterberg*, född i Thorups pastorat 1724, student 1742, prestvigd 1749, fil. d:r i Lund 1748, komm. i Svenljunga 1755, kyrkoh. derstädes 1761, kyrkoh. i Wärö 1773, prost 1777, riksdagsman 1771 och 1778, kontr.-prost 1782, theol. d:r 1802, † 1803.

Fil. doktor *Sven Wetterberg*, företrädarens son, född 1757, student i Upsala 1775, fil. d:r i Lund 1778, presiderade der 6 gånger, lektor i Latin 1785, prestvigd 1796, kyrkoh. i Wärö 1805, kontr.-prost s. å., theol. professor 1812, † 1817.

Fil. doktor *Magnus Ullman*, född i Torps pastorat i Dalsland 1762. Fadren kontraktsprost och kyrkoh. Student i Lund 1781, fil. d:r 1784, informator vid Gustafsbergs barnhus 1787, prestvigd s. å., kyrkoh. i Onsala 1797, prost 1803, kontr.-prost 1817, † 1826.

Fil. doktor *Jacob Sandegren*, född i Foss pastorat 1766. Fadren strandridare. Student i Upsala 1785, prestvigd 1791, fil. d:r i Greifswald 1797, informator vid Gustafsbergs barnhus 1798, kyrkoh. i Karreby 1806, prost 1815, erhöll transport till Weddige 1822, kontr.-prost 1826, † 1841.

Caspar C:son Heijl, född i Sexdräga pastorat 1783. Fadren hofrättskommissarie. Student i Lund 1797, prestvigd

1808, komm. i Säfve 1815, v. pastor 1816, kyrkoh. i Frillesås 1825, prost 1828, kontr.-prost 1841, † 1850.

Sven Johan Meuller, född i Hvalinge 1791. Fadren prost. Student i Lund 1810 och i Upsala 1812, prestvigd 1814, komm. i Hasslöf 1821. past.-exam. 1824, v. pastor 1826, kyrkoh. i Mjöbäck 1827, kyrkoh. i Wärö 1841, kontr.-prost 1850, † 1867.

Fredrik Gustaf Levan, född i Sagu socken af Åby län 1804. Fadren sist prost och kyrkoh. i Orrivesi af Tavastland. Student i Lund 1825, prestvigd i Göteborg 1827, v. pastor 1835, komm. i Uddevalla 1839, past.-exam. 1844, kyrkoh. i Wallda 1847, prost 1855 och kontr.-prost 1867.

Fjäre Härad.

Tölö med Lindome och Elfsåker.

Prebende till biskopen i Göteborg. 2 kl. Fm. hemm. 174$^3/_8$. Areal 35,917 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Tölö 2,157, i Lindome 2,707, i Elfsåker 1,239, tillsammans 6,103. Pastoratet är beläget från Kongsbacka $^1/_4$ m., från Göteborg $2^1/_2$ m., från Warberg $5^3/_8$ mil. Adress: Kongsbacka.

Fjäre härad gränsar i norr till Göteborgs och i öster till Elfsborgs län. Uti Waldemar I:s år 1231 utgifna jordebok förekommer detta härad under namn af *Fyaeræ*. Det är i allmänhet bergigt samt omvexlande med smärre klippor och mellanliggande dalar. Mot Vestgöta-gränsen blifva bergen högre och skogbevuxna. Kongsbackafjerden tränger djupt in i landet, som föröfrigt har vattendragen Kongsbacka-ån, Rolfs-ån och en del af sjön Lygnern. Befolkningens vigtigaste näringsfång äro spannmålsodling, boskapsskötsel och saltsjöfiske.

Tölö, moderförsamling, omsluter på 2 sidor Kongsbacka stads område och sträcker sig derifrån norrut på båda sidor om landsvägen ända till gränsen mellan Göteborgs och Hallands län samt genomskäres af ett strömdrag från Insered sjö. Natursköna ställen finnas, ty mellan de höga bergmassorna ligga bördiga åkerfält och blomsterrika ängar. Jordmånen i Tölö socken är i allmänhet lera; på skog är brist, endast litet alskog finnes; deremot är god tillgång på torfmossar. Kyrkan, belägen något öfver $^1/_8$ mil från Kongsbacka, synes vid landsvägen. Hon invigdes d. 21 aug. 1864. Orgeln, 16-stämm., är bygd 1780 af Wistenius, reparerad och ombygd af Söderling. Kyrkan har vacker inredning och eger 2 klockor: den större af dem med årtalet 1651 samt den mindre gjuten 1742. På kyrkogården ligger uti

skuggan af några träd en grafsten öfver biskop *Johan Wingård* och en öfver sonen erkebiskop *Carl Fredrik af Wingård* samt sahlgrenska familjegrafven. Största godset utgöres af Gåsevadholm med 14½ mtl underlydande. Sägnen förtäljer, att en konung med namnet Rolf på Gåsevad, förgrymmad på invånarne i staden *Konunxbacka*, lät likt Gifion uppköra en plogfåra för att dymedelst från staden afleda en del af Stensjöns och Lygnerns ymniga vatten. Detta vattendrag, som ännu bär kong Rolfs namn, drifver under sin väg till hafvet åtskilliga qvarnar, under det att den gamla flodbädden, som går förbi nämnda stad, nästan är förtorkad. På den halfö, som sålunda bildats, ligger Gåsevadholm.

Lindome, annex, är beläget 1 mil N.N.O. från Kongsbacka och 1½ mil S.S.O. från Göteborg vid 210 fots höjd öfver hafvet. Inbyggarne äro från urminnes tider utmärkta för sin slöjdflit. Här tillverkas möbler af alla slag och med stor konstfärdighet, så att afsättningen äfven sker utom riket. Och då karlarne äro sysselsatta uti sina verkstäder, är det ej ovanligt att finna qvinnorna arbetande på öppna fältet med åkerbruket. Kyrkan, belägen på något afstånd från landsvägen, blef tillbygd 1669, har ett ansenligt stentorn, hvilket till spiran innehåller en höjd af 50 alnar. Hon är 45 aln. lång samt 19 aln. bred, är spåntäckt, till en del äfven koppartäckt. Orgeln, 12-stämm., är gammal. I tornet hänga 2 klockor. På den större läses jemte årtalet 1754 följande vers:

När du hör mig klinga klämta
Med din andakt icke skämta
Bed och lofva Herren Gud
När du höra får mitt ljud.

Kom snart O' Christen kom, du hörer ju mitt ljud
Kom upp i Herrans hus och frukta der din Gud.

På den mindre klockan läses:

Adolph Fredrik konung är
Uti Sverige huld och kär
Samt Lovisa Hulderika
Rikets Drottning Dygderika,
De ock föda Herrans hjord
Uti Lindom med Guds ord.

Nära invid kyrkan på de s. k. Högarne finnas mer och mindre förstörda ättehögar. Af gårdar märkas Anderstorp 5½ mtl med tullqvarnar och fiske jemte ett bomullsspinneri; Sintorp, Knipered, Hellesåker med 2 sågqvarnar; Rantorp och Skäggered.

Elfsåker, annex, ligger ¾ mil N.N.O. från Kongsbacka. Större delen af socknens hemman äro belägna enstaka i skogsbygden och hafva jordmån af mylla, starkt uppblandad med sand och grus, samt ega god tillgång på skog. Nästan alla hafva husbehofsvattenqvarnar och god tillgång på bränntorf. Kyrkan

ombygdes 1729 och är 36 aln. lång och 12 aln. bred. Uti klockstapeln hänga 2 klockor. På den större af dem läses jemte annan inskrift årtalet 1782 samt på den mindre:

Soli Deo Gloria

och jemte årtalet 1776 följande vers:

När jag mitt ljud ifrån mig sänder,
Din suck uppsänd till himlens länder.

Kyrkoherdar:

Under biskop Jacob Benzelii embetstid förlorades största delen af pastors-arkivet vid en eldsvåda, som 1737 öfvergick prestgården, hvarför endast följande kunna uppgifvas.

Trugill, prest i Tölö, beseglade Nils Dus' salubref å gods i Fjäre härad d. 20 dec. 1367.
(Hallands fornm.-fören. årsskrift.)

Ambjörn Esping, "kiörkoherra i Thölö," gjorde jordaskifte med riddare Thure Stenson 1420. Nämnes i handlingar af 1408 och 1423. (Hallands fornm.-fören. årsskrift.)

Nicolaus Johannis, prest från Jutland, fick Tölö pastorat med Lindome och Elfsåker 1522 elfvatusen jungfrurs dag efter Herr *Peter*. (Suhms nya samlingar 1 bandet.)

Herr *Moritz*. 1539 mötte i Warberg inför Christian III häradsprostarne Herr Moritz i Björkeris, herr Jesper i Halmstad och herr Anders i Winberg i och för 10:de-sättning till biskopen. (Suhms nya samlingar 1 bandet.)

Petrus Olai, kyrkoh. 1569.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Herr *Frantz*. Den 3 febr. 1616 hölls prestmöte. "Herr Frantz i Bierkerijs blef förlikt med sockenfolket i Elfsager och Lindome angående tionden, som de i anseende till vägens svårhet ej kunde gifva i kärfven. De skulle nu gifva 8 daler för hvarje tunna säd." (Skarstedts anteckningar.)

Herr *Peder* på Björkeris nämnes uti kongl. kammararkivets handlingar såsom pastor 1652. Uti samma handlingar nämnas

Herr *Lars* 1660 och Herr *Hans* 1662 såsom pastorer här.

Öfrige kyrkoherdar i pastoratet: se biskoparne.

Komministrar:

Petrus Erasmi, komm. 1573.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)
(Säkerligen samme Herr *Peder*, som Bexell omnämner hafva lefvat på okänd tid.)

Andreas Petri Vinter, komm. 1574.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Carl Svensson Wochelius, komm. till 1655.
Se kyrkoh. i Kongsbacka.

Benedict Lachonius, född 1684. komm. 1729, † 1741.

Asmund Wallmark, född 1701. student 1732, prestvigd 1737, komm. 1741, † 1748.

Birger Möller, född 1717, student 1743, prestvigd 1747, komm. 1650, † 1763.

Johan Möller, komm. 1764. Se kyrkoh. i Onsala.

Jonas Sjögren, född i Småland, student 1753, prestvigd 1758, komm. 1772, var v. pastor och bodde på Björkeris; † 1780.

Zacharias Kollinius, komm. 1781. Se kyrkoh. i Wallda.

Lars Linderot, född i Jörlanda socken af Bohuslän 1761. Fadren regem.-skrifvare. Student i Lund 1778, prestvigd 1787, komm.-adjunkt vid domkyrkan i Göteborg 1790, komm. här 1800, † 1811 i Lindome klockaregård efter slutadt skriftetal till nattvardsungdomen. Efter hans död blefvo hans predikningar tryckta.

Jonas Warmark, komm. 1812. Se kyrkoh. i Solberga.

Fil. doktor *Johan Michael Strettenberg*, komm. 1820. Se kyrkoh i Tanum.

Elias Sandberg, född i Göteborg 1783. Fadren murare. Student i Lund 1802, prestvigd 1808, komm. i Kongsäter 1819, v. pastor 1825, komm. här 1833, † 1854.

Johan Fredrik Bohlin, född i Qville 1804. Fadren prost. Student i Lund 1826 och i Upsala s. å., prestvigd 1830, v. pastor 1839, komm. i Tverred, Marbäck och Finnekumla 1844, komm. här 1855.

Predikoskyldigheten är lika fördelad mellan pastor och kominister. I moderskyrkan är alltid gudstjenst i rätt tid och mellan annexen dupliceras.

Pastorsboställe: Björkeris 1 ofm. hemman med vacker trädgård och parkanläggningar. Kyrkoväg till Tölö 1/4 m., till Lindome 7/8 m., till Elfsåker 1/2 m.; socknebudsväg 1 3/4 mil.

Stomhemman i Tölö: n:o 8 Tölöby 1/2 h., n:o 5 Hede 1 h, n:o 10 Skårby 1/2 h.; i **Lindome:** n:o 2 Sintorp 1 h.; i **Elfsåker** n:o 3 Kyrkasgård 1 h. Öfver alla dessa hemman har pastor full dispositionsrätt.

Pastorslönen: löneregleringen ännu icke fastställd.

Komministersboställe: Lyckan 1 ofm. hemman i Lindome socken. Kyrkoväg till Tölö 3/4 m., till Lindome 1/4 m., till Elfsåker 1/2 m.; socknebudsväg 1 1/4 mil.

Komministerslönen: löneregleringen ännu icke fastställd.

Tölö: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: Boställe 1/2 mtl, som skattar till kyrkan 3 1/2 tunna spannmål af råg och korn; vidare 15 t:r korn, offer, yste, hälften mot pastor i extra inkomster. Hela lönen omkring 600 rdr utom bostället.

Lindome och Elfsåker: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: Boställe 1/4 mtl, 18 t:r korn, 4 offer, jura stolæ, allt uppgående till omkring 700 rdr.

Folkskoleväsende.

Tölö: 1 fast skola, 4 rot., 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr och bostad. 4 småskolor. Lärarinnornas löner: 100 rdr och fri kost hvardera.

Lindome: 1 fast och 1 flyttbar skola, 6 rot., 9 mån. lästid. Skollärarnes löner efter lag. 4 småskolor. Lärarinnornas löner: 100 rdr och fri kost hvardera.

Elfsåker: 1 flyttbar skola, 5 rot., 9 mån. lästid. Skollärarens lön enligt lag. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 100 rdr och fri kost hvardera.

Wallda med Släp.

Patronelt. (Patronaträttigheten tillhör Wallda säteri likmätigt kongl. resol. d. 16 april 1777.) 2 kl. Fm. hemm. $117^7/_{12}$. Areal 19,070 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Wallda 2,199, i Släp 1,396, tillsammans 3,595. Pastoratet är beläget från Kongsbacka $^1/_2$ m., från Göteborg $2^1/_4$ mil. Adress: Kongsbacka.

Wallda pastorat, utgörande den nordligaste delen af Halland, begränsas i norr af Askims, i öster af Tölö socken och en liten del af Kongsbackaviken, i söder af Onsala socken och i vester af Kattegat.

Wallda, moderförsamling, ligger med sina inegor till större delen uti en dal med undantag af sydvestra delen, benämnd Buera, hvilken utgör $13^1/_4$ mantal, och som fordom varit skogbevuxen men nu är kal med undantag af trädgårdar och smärre planteringar invid boningshusen. Dalen omgifves på tre sidor af berg och på den fjerde af en stenig och mindre fruktbar utmark, hvarest dock på senare tiden icke obetydliga odlingar skett såsom ock genom verkställdt landtmäteri flera hemman blifvit flyttade till närheten af hafvet. Kyrkan ligger på de så kallade Wallda ifrån forntiden minnesrika högar, hvarest ock prestgården, sockens 2:ne Herregårdar (Wallda säteri och Gustafsberg) samt några andra gårdar äro belägna. Vid sluttningen af högarne och i dalarne äro på de i allmänhet till omfånget små hemmanen, bördiga åkrar och ängar. Insjöar, större vattendrag och skog saknas. Rådande jordmån är i dalarne mylla på ler och mergelbotten samt på höjderna och i närheten af hafvet mylla på sandbotten. Åkerbruket är hufvudnäringen, men såsom en betydlig binäring ingår sjöfarten, hvilken af här boende sjömän, af hvilka många äro hemmansegare, idkas på alla verldens haf ifrån den närbelägna staden Göteborg. Också finnas inom Wallda socken flere sjökaptener och styrmän. Äfven fisket vid kusten utgör en icke obetydlig binäring. Tvenne hamnar, Lerkil och Gategården, finnas vid kusten af Buera.

Wallda är af historisk märkvärdighet, och, emedan vid detta pastorat den forna gränsskilnaden gick emellan Sverige och Danmark, så har här mången strid blifvit utkämpad, hvarom så väl folksägner som fornlemningar vittna. Så t. ex. utvisas ännu vester om Hebergs by ett slagfält med stenrör, kalladt Suna-röset; flerestädes finnas bautastenar; i den såkallade Altare-dalen är en offersten; ättehögen Al-Basrör i närheten af kyrkan, der en kämpe, som alltid gick segrande ur striden, säges ligga begrafven; Danavallen, en hamn invid Sandö, anses erhållit namnet af orden Dan och Val(slagen) tillfölje deraf, att Danskarne vid någon misslyckad landstigning här blifvit slagne af Svenskarne. Så finnes ock $^1/_4$ mil från land vid sydvestra delen af Wallda den så kallade Wirkesholmen, hvarest slagna Danskar sägas hafva bott någon längre tid, och ännu utvisas der lemningar af hustomter och grafhögar. Invid denna holme är en god båthamn, som ofta och isynnerhet under höstnätterna begagnas af fiskare. Uti berget Håkulla på Wallda bys utmark finnes ett rum med bord och bänk af sten. Olof Hanssons kammare är en annan grotta norr om Lunnaled. Kyrkan, bygd af sten och af okänd ålder, är 55 aln. lång och 14 aln. bred. År 1662 blef den tillbygd 13 aln. och undergick en betydlig reparation. Koret hade fordom torn och ringklocka samt var skildt från kyrkan genom en murad afstängning, på hvilka voro 2:ne portar. Orgeln, 10-stämm., bygd i slutet af 1700-talet af Svahn, blef 1867 af Söderling betydligt reparerad, då flera gamla stämmor utbyttes emot nya. Vid norra sidan om kyrkan stod befallningsmannen Marcus Larssons grafhus. Då detta nedtogs, funnos Marcus och hans makas lik balsamerade liggande i kopparkistor. På hans kista låg ett krucifix. I samma graf voro äfven flera af slägten begrafna. Tornet, i senare tider uppbygdt, är högt och vackert. Öfver ingången till detta läses följande inskription, uthuggen i täljsten: »2 Tim. 2: 8. År 1765 d. 9. sept. lades grund till detta torn, hvarest de döda kalla de lefvande till Herrans hus. Låt, då de röster, som med menniskokraft skola röras, påminna dig, att i detta hus bör Guds kraft få röra ditt hjerta, pröfva dig derföre, hurudan du varit sedan du sist gick genom denna dörr, så att himladörren måtte för dig öppnas, när du ej mer får gå genom denna. Råder och beder Gust. Fred. Hjortberg, Kyrkoherde.« Uti tornet hänga 2 klockor. På den större saknas inskrift, men på dess axel är årtalet 1511 inbrändt i träet. På den mindre läses:

Kommer, äro vi af Jacobs hus,
Låt oss gå i Herrans ljus.
Anno 1662.

Släp, annex, är beläget 1 mil N.N.V. från Kongsbacka. En stor dal går på längden genom socknen, och trenne mindre dalar gå genom socknens bredd ner mot hafvet. Dessa intaga $^1/_4$ af socknens egorymd. De återstående $^3/_4$ upptagas af mindre

höga berg, af betesmarker, kärr och mossar. På båda sidor om vägen mellan Göteborg och Kongsbacka, hvilken går genom den stora dalen, ligga vid foten af bergsraderna väl bebygda byar och hemman, till större delen beskuggade af löfträd. Endast 2:ne små insjöar finnas, Knipsjön och Råbosjön, samt obetydliga vattendrag, hvaribland Ysling-ån, som blef uppränsad 1856. Socknens jordmån anses för den bördigaste i Halland och består till det mesta af god mergellera samt lerblandad sandmylla. Åkerbruket är hufvudnäring. Om binäringarna, sjöfart och fiske, är enahanda förhållande som ofvanför är sagdt om Wallda. Det var här, som för 6 århundraden sedan de tre nordiska rikenas beherskare möttes för att rådgöra om hela Nordens lugn. Mötet hölls 1254 mellan svenska riksföreståndaren Birger Jarl, norska konungen Håkan Håkansson och danska konungen Kristoffer. Ett annat möte hölls här år 1481 vid Allmänna Bracka af biskopen i Skara och en mängd riddare med den församlade allmogen, hvarvid den forna, mycket omtvistade riksgränsen bestämdes. Här i trakten förekommer ymnigt fornlemningar, såsom grafvar, bautastenar samt förstörda skansar m. m. Kyrkan, som vid nybygnad 1852 och 1853 flyttades $^1/_8$ mil i norr från det ställe, der den gamla kyrkan var belägen, invigdes d. 14 aug. sistnämnda år. Hon är 56 aln. lång, 25 aln. bred och 11 aln. hög samt försedd med ett 34 aln. grundmuradt torn och deröfver varande lykta, glob och kors, är väl målad, ljus och rymlig. Kyrkan, försedd med orgel om 10 stämmor, pryder den vackra och bördiga delen af dalen, der hon på en mindre kulle är belägen invid allmänna vägen. Orgeln bygdes 1858 af Söderling. Kyrkan eger 2 klockor; på den större läses jemte gjutningsåret 1777 följande vers:

När af mitt vackra ljud, Du hörer luften röras
Så låt ock du Guds lof på vida jorden höras
På det vid Guds basun, din kropp må glad uppstå,
Och i en evig fröjd du evigt vara må.

På den mindre klockan är munkstil samt årtalet 1575.

I denna socken ligger den mycket natursköna och framstående badorten Särö jemte gods, upptagande $^1/_4$ af socknens taxeringsvärde. Badgäster bebo ock flere i närheten af hafvet väl bygda och vackra gårdar.

Kyrkoherdar:

Erik Gunnulfson till Wallda med flera prester beseglade ett tingsvittne 1462 thorsdagen efter mårtensdag.
(Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Mogens Jensen, som äfven kallat sig *Mats Jacobson*, lefde omkr. 1511. (Enligt Skarstedts anteckningar lefde Jensen år 1611.)

Mats Lauritzen, kyrkoh. omkring 1593.

Lars, kyrkoh. 1662.

Lars Hansson Ullmivallius, var kyrkoh. 1669, då kyrkan blef förlängd. Han förekommer under benämningen Herr *Lars* uti 1683 års roteringslängder; skall hafva aflidit 1698.

Pehr Comenius, kyrkoh. 1699, † 1729.

Magnus Hallenstedt, kyrkoh. 1731.

(Se kontr.-prost. i Fjäre och Wiske kontrakt.)

Gustaf Fredrik Hjortberg, född i Göteborg 1724, student 1742, prestvigd 1746, gjorde 3:ne resor till Ostindien såsom skeppsprest åren 1747, 1749 och 1751, kyrkoh. här 1754, prost 1770, ledamot af k. vetenskaps-akademien 1767, af k. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg 1775, utnämndes vid k. Vasa-ordens instiftelse 1772 till ledamot af samma orden; † 1776. Han var utmärkt för sina kunskaper i Mathematik och Natural-historia och egnade sin skicklighet i den praktiska läkare-vetenskapen. Besökt af sjuklingar ifrån aflägsna trakter återstälde han en mängd sådane till helsan. En mängd på prestgården qvarlemnade kryckor utgjorde länge efter hans död monument häraf. Under lediga stunder sysselsatte han sig med tonkonsten, bygde sjelf åtskilliga orgelverk och visade genom förfärdigandet af väggur sin skicklighet i mekaniken. En stor, i olja målad tafla, upptagande prosten Hjortberg med hustru och 15 barn samt hvarjehanda emblemer, utvisande hans verksamhet och, såsom man tror, målad af honom sjelf finnes upphängd i Släps sakristia.

Anders Torén, född i Gällstads pastorat 1736, student i Upsala 1758, prestvigd 1762, rektor vid tyska församlingens skola i Göteborg 1765, kyrkoh. här 1777, prost 1785, † 1800.

Zacharias Kollinius, född på Segloraberg 1756, student i Lund 1774 och i Upsala 1776, prestvigd 1779, v. pastor i Tölö 1780, komm. derstädes 1781, kyrkoh. här 1800, † 1805.

Carl Henrik Dalin, född i Kongelf 1763, student i Lund 1782, prestvigd 1790, v. pastor 1798, kyrkoh. 1805, prost 1813, † 1822.

Johan Emanuel Ljungvall, född i Morlanda 1778. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1807, prestvigd 1811, komm. i Morlanda 1812, sedermera v. pastor i Fjärås, kyrkoh. här 1824, prost 1827, L. W. O. 1834, † 1846.

Fredrik Gustaf Leran, kyrkoh. 1847.

Se kontr.-prost. i Fjäre och Wiske kontrakt.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 5 april 1867 i följd af förslag d. 24 jan. 1865.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället n:o 28 Wallda och åtnjuter afkomsten af den i Släps socken belägna så kallade Prestängen, hvilken skall i författningsenlig ordning utarrenderas, utgöres årligen i stället för tionde, helgonskyld och dagsverken 1,404 kub.-fot 7 k:r 90 kub.-tum spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre efter fördelning.

§ 2.

I stället för offer och jura stolæ erlägges årligen:

a) af hvar och en, som fyllt 16 år, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten samt fattigbjon och de, som för fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, 50 öre;

b) af tiondeskyldiga jordbruks- och andra fastigheter, inom Wallda församling 140 rdr och inom Släps församling 150 rdr, som inom hvardera församlingen fördelas efter det fastigheterna åsatta fyrktal; samt

c) af dem, som erlägga bevillning till staten för inkomst af kapital eller arbete enligt andra artikeln i bevillningsförordningen, 40 öre för hvarje 100 rdr af deras till sådan bevillning för nastföregående året uppskattade inkomst.

§§ 3, 4 och 5

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,785 rdr.

Pastorsboställe: Wallda 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Släp $^3/_8$ m.; socknebudsväg $1^1/_4$ mil. Pastor disponerar en äng i Släps socken om 17 tnl:s egovidd.

Enkesäte: Släps stomgård 1 ofm. hemman.

Wallda och Släp: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 122 kub.-fot korn, yste och 600 rdr.

Folkskoleväsende.

Wallda: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr inberäknadt boställe $^1/_4$ mtl. 2 småskolor och 1 biträdande skollärare. Lärarens lön i hvardera af dessa skolor med inberäknad bostad och kost utgör 275 rdr.

(Enligt kyrkostämmobeslut af 1872 skall, sedan skolhus blifvit uppbygdt, 1 ny folkskola i biträdande skolans ställe inredas och börja sin verksamhet med nyåret 1874.)

Släp: 2 fasta folkskolor med 10 mån. lästid. Skollärarnes lön: 500 rdr utom bostad, ved och kofoder.

(Genom testamente af herr patron C. G. Bruhn på Wallda sätesgård hafva 500 rdr blifvit gifna till hvardera af Wallda och Släps församlingar samt utbetalde 1865. Räntan häraf, beräknad efter 6 proc., skall årligen utgå till löneförhöjning åt examinerade folkskolelärare.)

Onsala.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 93$^{11}/_{12}$. Areal 10,275 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut 2,945. Pastoratet är beläget från Kongsbacka 1 m., från Göteborg 3$^{1}/_{2}$ m., från Warberg 6$^{1}/_{8}$ mil. Adress: Onsala.

Onsala pastorat omfattar endast socknen af samma namn, och härleder Lagerbring namnet från Odin. Uti kon. Waldemars jordebok skrefs namnet *Othensala* och på kartan af 1277 *Othensäle* samt uti sist förflutna sekel *Odensala*. Endast på norra sidan förenadt med fasta landet utgör Onsala en halfö, hvilken i öster omslutes af Strömsfjord (Kongsbackafjorden) samt i vester och söder af hafvet. Utmärkt af en i allmänhet stenbunden jordyta saknar denna trakt större strömdrag, och ibland de mindre, hvilka leda sin upprinnelse ur kärr och ur de mellan bergen liggande dalarne, må nämnas Forsbäcken, Hastabäcken, hvilken senare skiljer socknen uti 2:ne afdelningar (Sunnan- och Nordanbäck), samt Dragsbäcken. Ibland en mängd öar, som ligga utanför Onsala-landet, märkas Sandö, Ejderön, Öckarö, Malön, Stenholmarne, Wassholmen, Böttholmen, Grytan, Hästbua och Nidingen, som har fyrinrättning med 2 fyrar, samt flera smärre öar i Strömfjorden. Med undantag af Nidingen begagnas alla i hafvet liggande öar till betesmarker. Hamnar äro Sandö, Fjärehals, Råö, Öckrösund och Gräset. Vid Ejderön finnes en hamn för djupgående skepp och vid Mönster för smärre fartyg. Gottskärs hamn är bekant i vår äldre krigshistoria. Det var nemligen här, som norska konungen Håkon Håkonsson den gamle låg med sin flotta, då han 1256 härjade i Halland. Men denna hamn kan numer endast begagnas af smärre fartyg. Hällsund har en hamn och en båk för sjöfarande. De högsta bergen i socknen äro Sköllerödsberg och Ambjörnsberg, från hvilket sistnämnda man har en vidsträckt utsigt öfver Kattegat. Jordmånen består till en del af sand samt lera och lermylla. Grå lermergel finnes på åtskilliga ställen. Sedan socknen i senare tider undergått laga skifte, hafva många nyodlingar blifvit gjorda, så att hon nu bär nära dubbelt så mycket säd som förr. Fiske utöfvas nästan endast till husbehof. Deremot är inrikes och synnerligast utrikes sjöfart en vigtig näringsgren, och den manliga befolkningen utgöres till största delen af sådana, som varit eller äro sjömän. Stensättningar och bautastenar finnas på åtskilliga ställen. Kyrkan, som håller 52 aln. i längd och 15 aln. i bredd, har 2:ne murade vapenhus vid dörrarna på södra sidan, och intill kyrkans östra gafvel ligger gatheuhjelmska grafven, i hvilken stå 2:ne hvita marmorkistor, af hvilka hvar och en innesluter först en

träkista och sedan en af koppar. Marmorkistorna, förfärdigade i Rom, voro bestämda att förvara stoftet af några vid danska hofvet aflidne kongl. personer; men Gathenhjelm, som under ett kapareståg påträffade det danska skepp, hvilket skulle till Köpenhamn öfverföra kistorna, förklarade dem för pris och förde dem till Onsala. Lagerbring yttrar härom i Carl XII:s historia: "Hafvet var uppfyldt med danska kapare, som på egen bekostnad gjorde Sveriges ovänner stor skada. Ibland dessa äro väl Lars Gathe och hans broder Kristian, skepparesöner ifrån Odensala i Halland, ibland de märkvärdigaste. Begge adlades under namn af Gathenhjelm, och Lars dog med titel af kommendör 1718 uti sitt 29 års ålder." Lars Gathenhjelm ligger begrafven i Onsala kyrka i en kopparkista, insatt i en af marmor. Öfver grifthvalfvet är muradt ett åttakantigt rum till lika höjd med kyrkan, hvilket begagnas till sakristia och är lika som sjelfva grafven förenadt med kyrkan genom 2:ne dörrar, försedda med genombrutet bildhuggeri-arbete. År 1717 landsteg danske amiralen Tordensköld i Onsala en söndag, under det folket var i kyrkan, och uppbrände en repslagarebana tillika med mycket tågvirke, som tillhörde Gathenhjelm. Kyrkan har en 11-stämm. orgel, bygd 1841 af Söderling. Uti tornet hänga 2 klockor. På den större är munkstil samt årtalet 1783.

Kyrkoherdar:

Knut och *Peter* af Othensalæ beseglade ett tingsvittne 1403, att Knut Simonson fått Hellesåker till R. Abr. Broderson. (Suhms n. samlingar.)

Andreas Eriksson fick Onsala 1515. (Suhms n. samlingar.)

Mäster Mattis Eriksson, abbot i Åhs kloster och menige konvent, fick år 1518 Egidiedagen kongl. br. på Onsala kyrka, att der hålla en kapellan att läsa messor och utdela åt allmogen sakramenten. (Suhms n. samlingar.)

Mäster Mats eller *Mathias Benedicti,* öfverflyttade 1535 till Pommern och innehade ännu 1547 pastorat derstädes. Sistnämnda år skrifver han till Barnim af Pommern och ber om hans förord hos danska konungen för att få återvända till sitt fädernesland. Han föregifver sig hafva blifvit fången af lübska öfversten Marcus Meyer, tvungits att träda i hans tjenst egentligen för sin kunskap i platttyskan och att tjenstgöra som tolk. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Jens Pedersen Skriffuer fick år 1535 d. 18 okt. dat. lägret för Köpenhamn "præsentatz" på Onsala kyrka, hvilken mäster Mats förut innehaft, men som nu gifvit sig till rikets fiender. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Mathias Martini, kyrkoh. 1569.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Age Agesson, kyrkoh. 1602.
Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Jonas Gunnari Fabultenius, född 1624, kyrkoh. 1652, † 1678.

Jöns Fabelius, född 1627, kyrkoh. 1680, förlorade förståndet och † 1700.

Laurent Bagge, född 1659, var Fabelii kompastor, kyrkoh. 1690, † 1698.

Olof Richardsson, född 1674, kyrkoh. 1700, † 1704.

Erik Bergius, född 1663, kyrkoh. 1706, † 1719.

Olaus Austrenius, född 1675, kyrkoh. 1721, † 1735.

Lars Gothenius, född 1694. Fadren sist kyrkoh. i Forsbälla. Prestvigd 1715, komm. i Uddevalla 1717, kyrkoh. här 1736, † 1746.

Johan Borritz, född 1711, student 1733, prestvigd 1739, hade varit ostindisk skeppsprest, innan han blef kyrkoh. här 1747, † 1757.

Lars Bruhn, född i Göteborg 1702, bat.-predikant 1731, kyrkoh. i Hishult 1745, kyrkoh. här 1758, † 1768.

Johan Moeller, född i Warberg 1726, student 1746, prestvigd 1753, komm. i Tölö 1764, kyrkoh. här 1771, prost 1781, † 1796.

Fil. doktor *Magnus Ullman*, kyrhoh. 1797.
Se kontr.-prost. i Fjäre och Wiske kontrakt.

Johan Henrik Wilde, född i Göteborg 1776. Fadren arbetskarl. Student i Lund 1800, prestvigd 1802, e. o. bat.-predikant vid Bohusläns regem. 1805, kommenderad till tjenstgöring vid arméen mot Norge s. å., v. pastor 1811, komm. i Thorsby 1812, komm. i Skredsvik 1813, kyrkoh. här 1827, prost 1833, † 1847.

Fil. kand. *Gustaf Henrik Åkerblom*, född i Karlskrona 1808. Fadren underofficer. Student i Lund 1824, kollega i Karlskrona 1831, fil. kand. 1833, prestvigd i Lund 1839, past.-exam. 1842, t. f. kompastor vid amiralitetsförsamlingen fr. 1840—49, kyrkoh. här 1847, prost 1855, L. N. O. 1866.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 5 april 1867 i följd af förslag den 23 jan 1865.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Onsala n:o 1, utgöres årligen, såsom ersättning för all tionde, helgonskyld, dagsverken med flere för jorden utgående afgifter, 1,274 kubikfot 9 kannor 40 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn, 1/3 hafre efter fördelning.

Af n:o 1 Staregårdens qvarn utgöres årligen 2 kubikfot nyssnämnda spanmålsslag för hvarje par stenar.

För verk eller inrättning, som, under den tid denna lönereglering är gällande, efter vederbörlig anmälan nedlägges, upphör afgiften från och med det år, som följer närmast efter nedläggandet; men om nytt verk eller ny inrättning anlägges, skall deraf, efter öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning, utgöras afgift, motsvarande hvad af dermed jemförliga utgår, från och med året näst efter det, då anläggningen blifvit fullbordad och kommit i gång.

§ 2.

I stället för offer och jura stolæ erlägges årligen:

a) af hvar och en som fyllt 16 år, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten samt fattighjon och de, som för fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, 50 öre;

b) af tiondeskyldige jordbruks- och andra fastigheter, 210 rdr, som fördelas efter det fastigheterna åsatta fyrktal; samt

c) af dem, som erlägga bevillning till staten för inkomst af kapital eller arbete enligt andra artikeln i bevillningsförordningen, 77 öre för hvarje 100 rdr af deras till sådan bevillning för nästföregående året uppskattade inkomst.

§§ 3, 4 och 5

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Ländvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1867.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,700 rdr.

Pastorsboställe: **Onsala prestgård** 1 ofm hemman, beläget ifrån kyrkan $^1/_{24}$ m; socknebudsväg $^3/_4$ mil.

Enkesäte finnes ej.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön boställe $^1/_4$ mtl, för hvilket skattas till kyrkan 80 skålp. smör. Lönen är reglerad till 1,000 rdr.

Folkskoleväsende.

1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, boställe ved och kofoder. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera. **Dessutom finnes 1 högre folkskola, hvars lärare har i lön 1,200 rdr samt bostad och ved.**

Kongsbacka Stad med Hanhals landsförsamling.

Reg. 3 kl. Fm. hemm. $32^{19}/_{24}$. Areal 3,495 Tnl. (hvaraf stadjord 93). Folkm. vid 1870 års slut: i Kongsbacka 575, i Hanshals 920, tillsammans 1,495. Pastoratet är beläget från Göteborg $3^1/_2$ m., från Warberg $4^3/_4$ mil. Adress: Kongsbacka.

Kongsbacka, gammal stapelstad, är under det nuvarande namnet föga känd uti den äldre historien men intager likväl der under namn af *Aranäs* sitt rum. Anläggningsåret är okändt. Det måste sökas i aflägset flydda århundraden, ty redan år 1256 omtalas i häfderna köpstaden Aranäs såsom förstörd af norske konungen Håkon den gamle. Man berättar, att sedan Aranäs vid detta tillfälle blifvit sköflad och uppbränd, stod ännu den befästade stadens stora jernport skonad af lågorna. Den blef dock nedbruten och af de norske kastad uti den förbiflytande Kongsbacka-ån, der han ännu skall ligga. Endast uti en dunkel fornsägen bibehåller sig ännu berättelserna om stadens forna utseende. För omkring 100 år sedan utvisades likväl på en höjd nordvest från staden några skonade lemningar från en befästad borg, Risakullen kallad, som fordom stått der. Och Chyträus Vejanus omtalar 1598 i ett arbete dessa fornlemningar med upprepande af den uti hans tid ännu bibehållna sägnen, att de utmärka rummet, der Ragnar Lodbrok bott, hvilken efter sin fader egde skattländer i Viken, så att otroligt är, det icke han tillbragt någon tid uti denna intill Viken belägna trakt, och att staden efter konungens på denna höjd eller backe liggande borg erhållit benämningen *Kongs-backa*. Staden var fordom väl befästad, och ännu finnes en gata, som har bibehållit namn af Vallgatan. Under den dubbla benämningen Kongsbacka sive Aranäs finnes staden utmärkt på Langebecks karta af år 1277 och synes der, omsluten af de båda strömdragen, hafva samma läge som denna har. Stadens äldsta, kända previlegier äro utfärdade af k. Fredrik II 1582, stadfästade af k. Christian IV 1601, af drottn. Christina 1652, af k. Carl XI 1676, af drottn. Ulrika Eleonora 1719 och af k. Fredrik I 1726. Först på riksdagen 1766 återfick denna urgamla stad efter ytterligare 3:ne århundradens lägervall sina stapelstads-privilegier. Stadens vapen är en i rödt fält stående qvinna med utsträckta armar, hållande i ena handen en kalk och i den andra en biskopsstaf. Hon skall föreställa S:t Gertrud, till hvars ära kyrkan blifvit helgad. Vid den i norra Halland år 1834 utbrutna

koleran afledo inom 12 dagar i Kongsbacka församling bland 32 personer äfven båda dåvarande presterne: den nykomne kyrkoherden A. G. Warlund och den gamle pedagogen, rektor M. Hermans. Sedan nämnde kyrkoherde under en veckas bisterhet nitiskt sysslat hos sjuka och begrafvit döda, afled han efter en sådan dubbel förrättning på lördag samma dags afton och blef så att säga enligt dåvarande författning med varm kropp jordad före klockan 6 söndagsmorgon. Rektor Hermans, som i ångsten måste förrätta båda gudstjensterna, lades ned och afled på onsdag. Under de 8 derpå följande dagarne afledo ännu flera; och då några prester undanbedt sig förordnande till den härjade platsen, blef nuvarande kyrkoherden J. Lundegren utnämnd till v. pastor härstädes, hvilkens första förrättning blef att bland 17 döda jordfästa de båda presterna. Sörjande efterlefvande och värnlösa barn utgjorde nu en integrerande del af församlingen, som väl behöft ännu både pastor och skolprest för bestridandet af den bekymmersamma kyrko-, skol- och fattigvården, som nu mestadels hvilade på den ensamme, unge v. pastorn. År 1846 hemsöktes Kongsbacka af en vådeld, som förstörde staden, så att blott 2:ne hus blefvo räddade jemte några små spridda kojor. Nu är staden åter uppbygd med snygga och till en del prydliga hus. Handeln är i stigande, och den förste ångbåt gick direkte till staden första gången 1872.

Kongsbacka, moderförsamling. Gamla kyrkan uppbygdes 1665, men genom den stora branden 1846 blef hon lågornas rof. Den nuvarande kyrkan är bygd af trä. Orgeln, 14-stämm., är bygd 1866 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor; på den större läses gjutningsåret 1783 jemte följande vers:

Ack käraste Jesu Allsmäktige Gud,
Uppväck allas hjertan som höra mitt ljud
Uppriktigt dig älska och hålla din bud,
Och sedan iklädas din herlighets skrud.

På den mindre läses:

Jag gläds i det mig sagdt är, att vi skola gå in i Herrans hus, och våra fötter skola stå i dinom portom Jerusalem! Psalm. 122, v. 12. Omgjuten 1783.

Hanhals, annex, kallades på kartan af 1277 *Hunehals* och har i senare tider äfven kallats *Hundehals*. Hanhals socken tillhörde fordom Fjärås pastorat, men genom ömsesidigt aftal afstod sockneprestert i Fjärås, Hans Mattsson, samma socken till sin broder Simon Mattsson i Kongsbacka. Genom Christian IV:s br., dat. d. 18 juni 1632, blef sedermera stadfästadt, att Hanhals skulle bli annex till Kongsbacka. Socknen gränsar i sydvest till hafvet, i norr till Kongsbacka stads område och Tölö samt i sydvest till Fjärås. Hon genomskäres af Rolfså. Jordmånen består dels af god lera, dels äfven af lerblandad mylla. Socknen saknar skog till bränsle och timmer. En del af befolknin-

gen idkar sjöfart. Vid pass 2,000 alnar ifrån Rolfså reste sig fordom på en klippa nära hafvet Hunehals slott, märkvärdigt i 14:de århundradets krigshistoria, men icke en gång några spridda lemningar finnas nu qvar. Kyrkan, belägen ½ mil från Kongsbacka, har ett ganska högt läge. Hon är bygd af sten och håller i längd 36 aln. och i bredd 13 aln. samt blef år 1764 tillbygd. Södra kyrkodörren, som är jernbeslagen, skall enligt en fornsägen vara ibland ruinerna af Hunehals slott upptagen och hitförd till kyrkodörr. Hon skall på Hunehals hafva utgjort sjelfva slottsporten. Uti klockstapeln hänger 1 klocka.

Kyrkoherdar:

Herr *Jacob Thorleffsson,* prest i Kongsbacka, m. fl. beseglade Nils Nilssons (Bonde) salubref på gården Inlag år 1462 d. 30 jan., dat. Kongsbacka. (Riks-arkivet.)

Mathias Severini afstod 1518 Kongsbacka pastorat till *Stephan Nicolai,* prest från Lunds stift. (Suhms n. saml.)

Hans Bredell nämnes i k. kammar-arkivets handlingar såsom pastor här 1593. 1616 hölls visitation härstädes, och församlingen lofvade i anseende till prestens (Hans Bredell) ringa inkomster gifva honom »aarligen af hvert par folk 1 daler« m. m. (Skarstedts anteckningar.)

Simon Madzen erhöll år 1634 Hanhals till annex under staden.

Lauritz Matsson, prest i Kongsbacka, fick 1639 kongl. tillåtelse att gifta sig med Bodil Lauritzdotter, beslägtad i 3:dje led med hans förra hustru, med vilkor att gifva 10 rdr åt närmaste hospital. (Geheime arkivet i Köpenhamn.)

Rasmus skall 1640 hafva varit pastor här. Han upptages äfven ibland pastorerne uti de anteckningar, som år 1733 härifrån inlemnades till erkebiskop Benzelius.

Johan Pedersson Kock blef kyrkoh. här 1641. Han vägrade vid Hallands öfverlemnande till Sverige trohetsed åt sin nya öfverhet, och missnöjd med sakernas nya ordning lemnade han pastoratet och afreste till Norge 1645.

Paul Gotthard Ranius, förut komm. i Fjärås, blef kyrkoh. här 1646, † 1654.

Axel Ericsson nämnes i k. kammar-arkivets handlingar såsom kyrkoh. här 1653.

Carl Svensson Woschelius, förut komm. i Tölö, gifte sig med Ranii enka och blef kyrkoh. 1655. Om honom finnes antecknadt: „År 1689 d. 6 maj uppkom pastor Woschelius här för magistraten och borgerskapet och anhöll kärligen att få deras bevis på, att han då var i lefvande lifve. Uppå tillfrågan om anledningen till en så besynnerlig anhållan,

framviste han en vidimerad copia af kongl. maj:ts nådiga fullmakt för herr Anders Strokirk, dat. Stockholm d. 18 april 1689, att vara kyrkoh. i Kongsbacka och Hanhals efter Carl Woschelius, som berättades vara med döden afgången.» Beviset kunde icke nekas och Woschelius innehade embetet till dess han 1693 efterträddes af sin son

Paul Woschelius, hvilken förut var pedagog i staden; † 1729, 73 år gammal.

Jacob Serenius, legationspredikant i London och slutligen biskop i Strängnäs, erhöll 1730 konungens fullmakt på detta pastorat men undanbad sig detsamma.

Rudolf Hummel, förut komm. i Halmstad, kyrkoh. här 1731, † 1732.

Olaus Törnebom var pedagog här i staden, då han 1733 blef kyrkoh., † 1766, 69 år gammal.

Paul Törnebom, företrädarens son, † 1769, 33 år gammal.

Gabriel Lignell, född i Lenghem 1734. Fadren prost. Student 1749, prestvigd 1752, v. pastor 1760, kyrkoh. 1768, prost 1769, † 1782.

Fil. doktor *Samuel Plate*, kyrkoh. 1785.

(Se kyrkoh. i Qwille.)

Erik Johan Paulin, bibliothekarie i Stockholm, kyrkoh. här 1789, hitflyttade med sin familj men afled samma år, innan han tillträdde pastoratet, 29 år gammal. Han var gift med Carin Durietz, hvilkens sällsamma lefnadshändelser slutligen beredde Paulin väg till befordring. En bland hennes anhörige berättar följande:

„År 1788 d. 26 febr. försträckte min far några hundra riksdaler såsom bosättningshjelp åt min slägting den ryktbara Carin Durietz med dess man bibliothekarien, pastor E. J. Paulin. Till amazonens storlek, kraft och mod, till temperamentets lif och snillets eld, förenande sitt köns mest retande behag, var fröken Carin Durietz med de yppigaste egenskaper måhända ett naturens misstag eller mästerstycke. Af romaners gift, som af föräldrars hårdhet kanske lika förvildad, förlöpte hon deras på Smålands gräns af Sommen vattnade gods, men blef i Stockholm af sina bröder ertappad, på Castenhof insatt och föräldrarne återsänd. På Sommenäs så kallade tornkammare åter fängslad, flydde hon derifrån för andra gången, kastande sig på Siggestad under sin morfaders och dervarande slägtingars beskydd. Vidare af de sina återfordrad, flydde hon dem ytterligare tredje gången, tagande, förklädd till karl, värfning vid Svea lifgarde; i hvilket förtviflade skick hennes intagande figur stundeligen nödgade henne anstränga möjligaste fintlighet för att förblifva oupptäckt och undgå sårande anbud. Redan tjenstgörande soldat, hade hon svurit fanan, och förstått att i det längsta undvika en misstänkande uppmärksamhet. Men då af sin allt i låga tändande fägring hon fann omöjligheten att längre blifva dold, gjorde hon, såsom postkarl vid Drottningholms slott, knäfall för Gustaf III, yppande sitt namn. Genast förvandlad till den intressantaste flicka, inpensionerades hon på Lofön. Konungen lät fournera hennes garderobe. och tillställde henne bibliothekarien till man, med Kongsbacka pastorat såsom bemgift. Drucken af sin lycka hastade den i sin fru förtjuste Paulin, att, icke mer vågande falla den gode konungen besvärlig, — medelst min fars nämnda bistånd, sitt pastorat tillträda. Hvarefter snart dit ankomne, frun

föll i barnsäng och dog, den ytterligt sörjande mannen dog. Inom en och samma vecka, var detta älskvärda hus försvunnet från jorden. Och min fars förskott — gäldadt af ett skönt medvetande."

Fil. doktor *Peter Dahlberg,* född i Kongelf 1753, student 1772, fil. d:r 1775, prestvigd 1776, rektor i Kongelfs skola 1785, kyrkoh. här 1789, † 1813.

Fil. doktor *Johannes Magnus Torell,* född i Thorestorps prestgård 1773, student i Lund 1794, prestvigd 1798, fil. d:r i Lund 1799, v. pastor 1809, kyrkoh. 1815, prost 1819, † 1832.

Anders Gustaf Warlund, född i Knäred 1787. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1802 och i Upsala 1808, prestvigd 1813, v. pastor 1815, komm. i Halmstad 1824, kyrkoh. här 1833, † 1834.

Johan Fehrlund, född i Warberg 1791, student i Lund 1812, prestvigd 1815, komm. i Fagered 1824, kyrkoh. här 1835, † 1838.

Johan Lindahl, född i Unnaryd af Wexiö stift 1796, Fadren soldat. Student i Lund 1820, andre lärare vid Marstrands skola 1822, prestvigd 1825, lärare vid Kongelfs skola 1826, pedagog i Kongsbacka skola 1835, past.-examen 1837, v. pastor 1838, kyrkoh. här 1840, † 1854.

Johan Nilsson Lundegren, född i Twerred 1806. Fadren borgare. Student i Upsala 1826, prestvigd 1830, v. pastor 1839, pedagog i Kongsbacka skola 1841, past.-examen 1853, kyrkoh. 1855.

Predikoskyldighet: enligt gammalt bruk predikar pedagogen alla annandagar.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 8 april 1870 i följd af förslag d. 23 jan. 1865.

A. *Kongsbacka församling.*

§ 1.

„Till kyrkoberden, — som åtnjuter afkomsten af den honom anslagna löningsjord, hvilken skall i författningsenlig ordning utarrenderas, och fortfarande intill dess erforderliga boställslägenheter varda åt honom anskaffade, erhåller årlig hyresersättning af församlingarne, — utgöres årligen af stadens tiondeskyldiga jord 122 kub.-fot 5 k:r spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, som fördelas efter de bevillningstaxeringsvärden, hvilka äro gällande för året näst före det, då tillämpning af löneregleringen vidtager.

§ 2.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ betalas årligen dels 50 öre utaf hvar och en, som uppnått 16 års ålder och icke åtnjuter fattigunderstöd eller för fattigdom är befriad från utgörande af kronoutskylder, och dels 490 rdr, som uttaxeras å alla, hvilka erlägga bevillning till staten enligt 2:dra artikeln i bevillningsförordningen, i förhållande till den en hvar af de betalningsskyldige under nästföregående året påförda bevillning af omförmälda beskaffenhet

B. *Hanhals församling.*

§ 3.

Af den tiondeskyldiga jorden, deri jemväl inberäknadt Hammargårds säteri, utgöres årligen 567 kub.-fot 5 k:r spanmål, $^1/_3$ råg. $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, som fördelas efter fastigheterna vid laga skifte uppskattade egovälde.

§ 4.

I stället för offer och jura stolæ betalas årligen dels 50 öre utaf hvar och en, som fyllt 16 år och icke åtnjuter understöd af fattigvården eller för fattigdom är befriad från utgörande af kronoutskylder, eller tillhör gemenskapen vid indelta krigsmakten, och dels 117 rdr, som uttaxeras efter fyrktalet.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering

§ 6.

Mot erläggande af de här ofvan stadgade löneafgifter skall all betalning till kyrkoherden för särskilda tjensteförrättningar upphöra; men till de förrättningar inom landsförsamlingen, hvilka kyrkoherden på anmodan verkställer utom kyrkan eller sitt hemvist, är han berättigad att varda hemtad och derefter till sin bostad återförd; dock gäller sådant vid socknebud endast när å ställe, der biträdet påkallas, häst finnes.

§ 7

lika lydande med § 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 2,530 rdr.

Pastorsboställe: pastor har boställshus i staden och disponerar såsom boställsjord 10 stycken Jordar å stadens stora Lyckor med 6 t:rs utsäde. Kyrkoväg Hanhals $^1/_2$ m.; socknebudsväg $^3/_4$ mil.

Enkesäte: N:o 2 Stegatorp 1 ofm. bemman.

Kongsbacka och Hanhals: Klockare-. Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: 750 rdr, byresersättning, boställsjord och jura stolæ.

Kongsbacka 2-klassiga Elementar-läroverk.

Genom den stora eldsvådan 1846 gingo skolans handlingar förlorade, hvarför skolans ålder ej kan bestämmas. Man förmodar, att i äldre tider pastors- och skollärarebeställningarna voro förenade hos en person. Skolans förste kände lärare är P. C. Woschelius, som 1655 utbytte pedagogien mot pastoratet. Skolan har på senare tider blifvit förvandlad till 2-klassigt elem.-läroverk med rektor och kollega samt lönestat efter Läroverksstadgan.

Genom gåfvobref af d. 16 april 1829 skänkte handl. i Kongsbacka Jöns Jeansson till förbättring af stadsskolans lärarelön och under vissa vilkor en summa af 1,500 rdr rmt. Genom kongl. br. d. 25 juni 1830 har donationen blifvit stadfästad.

Pedagogen Mich. Hermans, † 1834, skänkte genom laga kraftvunnet testamente 1,000 rdr till beklädnadshjelp åt fattiga skolgossar och förärade skolan en boksamling af 134 volumer och framlidne assessor Törnebohm 150 rdr årligen till 2:ne fattiga barns uppfostran.

Folkskoleväsende.

Kongsbacka: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr och bostad. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

Hanhals: 1 fast skola, 10 mån lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Fjärås med Förlanda.

Reg. 2 kl. (F. n. personelt prebende åt biskopen i Göteborg enligt kongl. br. d. 1 nov. 1839. Sedan 1781 har det åtföljt biskopsstolen i Göteborg.) Fm. hemm. 161$^{17}/_{24}$. Areal 40,223 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Fjärås 3,987, i Förlanda 975, tillsammans 4,962. Pastoratet är beläget från Kongsbacka $^{3}/_{4}$ m., från Göteborg $3^{1}/_{2}$ m., från Warberg $4^{3}/_{4}$ mil. Adress: Kongsbacka.

Fjärås pastorat, som fordom skrefs *Fyeras*, gränsar i vester till hafvet, i norr till Tölö, i öster till Sätila och Tostared samt i söder till Örmevalla och Gällinge socknar. Detta pastorat omsluter inom sitt område en del af Hallands största insjö, Lygnern, och ifrån Lygnerns strand till Strömsfjärden Hallands smalaste landtunga. Bland vattendrag märkas äfven Stensjön och Sandsjön samt Rolfsån.

Fjärås, moderförsamling, utgöres af trenne afdelningar: slättbygden samt södra och norra skogsbygden, af hvilka sistnämnda den södra ligger på Stensjöns södra och Lygnerns norra strand, den senare eller norra på norra stranden af Stensjön. Hemmanen i dessa trakter äro prydda med löfskog, och några smärre insjöar finnas. Befolkningens hufvudnäring är åkerbruk; såsom binäring må nämnas tillverkandet af linneväfnad. Socknen eger i anseende till sina på öppna fältet stående ålderdomsminnen en fornhög märkvärdighet. Både ifrån hafvet och ifrån landsvägen synes den på en höjd liggande Fjärås kyrka och nära henne en af Skandinaviens större valplatser, utmärkt af en mängd större och mindre bautastenar, uppresta af en fornverld, som ansåg minnet af sina bragder icke böra vara likgiltigt för efterkommande. Den störste eller s. k. Frodestenen håller 11 aln. i längd, och vid denna är enligt sägen konung

Frode jordad. Vid Limmanäs äro 3 ättehögar, kallade Limhögarne, och ofvanför Fjärebräcka ligger en förstörd ättehög, Svalhögen. Kyrkan, bygd af sten och tillbygd 1701 på vestra sidan, har brutet tak, hvars öfra del är täckt med spån och den nedra med koppar. 1801 uppfördes ett stentorn, täckt med spån men lanternbygnaden och altanen med koppar. Kyrkan håller i längd 58 aln. och i bredd 26 aln. Hon har under år 1871 undergått en betydlig förändring, och tvenne sidobygnader, täckta med koppar, äro uppbygda, af hvilka den ena är sakristía och den andra vapenhus med läktare. Kyrkan har derigenom fått någon likhet med en korskyrka. Orgeln, 19-stämm., är bygd 1804 af Strömblad. I tornet hänga 2 klockor; på den större läses jemte latinsk inskription och årtalet 1691 följande:

Kommer hit och hörer till alla j som Gud frugten. Ps. 66 v. 16.

Den mindre har äfven latinsk inskription och årtalet 1691 samt följande:

Lofver Gud med klara Cymbaler, lofver honom med välklingande Cymbaler.

De vigtigaste gårdarne i denna socken äro säterierna Rossared, beläget i sydvestliga vrån af den med löfskog kringgärdade Stensjön och var redan i medlet af 1300-talet ett adligt herresäte; Tjölöholm med dess år 1867 uppförda, slottslika bygnad samt Dahl.

Förlanda, annex, beläget uti en stenbunden och mindre odlingsbar trakt, har flera större, med ljung bevuxna utmarker, åtskilliga sjöar och smärre bäckar samt en betydligare å. Åkerbruket är svagt; såsom binäring sysselsätta sig både män och qvinnor mycket med spånad. Inom socknen nämnes en större jättegryta på stora Axtorps gärde. Kyrkan, som förr var mörk, undergick 1807 och 1813 betydliga förbättringar och håller i längd 35 aln. och i bredd 15 aln. Hon har dock blifvit utdömd men 1869 till sitt inre åter uppsnyggad. Dopfunten är af sten. Uti klockstapeln hänger en klocka utan inskrift.

Kyrkoherdar:

Herr Knut, prestbyter i Fjärås (då Færas) beseglade Abraham Brodersons morgongåfvobref 1382, Herman Wolsows skuldebref 1383 och ett annat bref 1385.

(Halländska fornhandl.)

Herr Peter, "kirkioherra i Fieras," beseglade Märta Klausdotters öfverlåtelsebref af gården Koppekulla 1399 dat. Hanhals.

(Halländska fornhandl.)

Knut Erikson, prest i Fjärås, m. fl. utsatte vidisse öfver ett pergamentsbref, dat. Gudhem 1405 Severinedag.

(Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Herr Ambjörn m. fl. beseglade Peder Tubbasons salubref å gods i Gällinge år 1440. (Riks-arkivet.)

Anders Gudmundson till Fjärås m. fl. beseglade ett tingsvittne Thorsdagen efter Martinsdag 1462. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Mathias nämnes såsom vittne i ett köpebref år 1486. (Braheska arkivet å Sko kloster.)

Johannes Caspari Cooperarius, kyrkoh. 1572. (Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Johannes Mathiæ, kyrkoh. 1576. (Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Hans Mattsson var kyrkoh. 1596. Kanske den ofvannämnde Joh. Mathiæ.

Peder Hansson, den sistnämndes son och efterträdare. Tillträdes- och dödsår okända.

Hans Pedersson Silbergius.
Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Lars Jacobsson Hjort, född 1623. Fadren Hans Lauritzon Hjort i Halmstad. Silbergii måg och efterträdare 1649, medan svärfadren ännu lefde; † 1695.

Petrus Laurentii Cervinus, den sistnämndes son, född i Fjärås 1652, student i Lund 1673, prestvigd 1678, s. å. sin faders kompastor, kyrkoh. 1695, † 1735.

Fil. doktor *Severin Wallin*, kyrkoh. 1736.
Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Carl Hummel, kyrkoh. 1769.
Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Theol. doktor *Martin Georg Wallenstråle*, född i Upsala 1733. Fadren biskopen d:r *Georg Wallin* d. y. Student i Upsala 1748, fil. d:r derstädes 1758, v. lektor i Göteborg s. å., företog s. å. en utrikes resa till Frankrike, England, Tyskland och Danmark, lektor i Historia i Göteborg 1763, vid kröningen 1772 utnämnd till theol. d:r, kyrkoh. här 1777 med bibehållande af lektorssysslan. Vid stiftandet af k. vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg år 1773 blef han dess sekreterare. Ledamot af flera in- och utländska sällskaper, prost- och utnämnd kyrkoh. i Kumbla och Halsbergs församlingar i Nerike 1781, biskop i Kalmar 1789, riksdagsman i Gefle 1792, L. N. O. s. å., hedersledamot af k. vetensk.-societeten i Upsala 1786, † 1807.

Theol. doktor *Johan Wingård*, kyrkoh. 1781.
Se biskoparne.

Theol. doktor *Karl Fredrik af Wingård*, kyrkoh. 1818. Se biskoparne.

Theol. doktor *Anders Bruhn*, kyrkoh. 1840.
Se biskoparne.

Theol. doktor *Gustaf Daniel Björck*, kyrkoh. 1856.
Se biskoparne.

Komministrar:

Lars Mellander, komm. 1721. Se kyrkoh. i Ormevalla.

Rutger Contz. student 1728, prestvigd 1733, komm. 1739, dödsåret obekant.

Niclas Holm, komm. 1784. Se kyrkoh. i Frillesås

Olof Bohman, född i Strömstad 1755. Fadren borgare. Student i Upsala 1777, prestvigd 1787, komm. 1803. † 1810.

Fil. doktor *Magnus Peter Wetterlund*, komm. 1810. Se kyrkoh. i Surteby.

Olof David, komm. 1815, afsatt från embetet 1827.

Niclas Carlbom, född på Karlstens fästning 1790. Fadren slottsvaktmästare. Student i Lund 1812, prestvigd 1816, komm. 1828, v pastor 1832, † 1856.

Paulus Stephanus Lindegren, komm. 1857. Se kyrkoh. i Kongsäter.

Peter Settergren, född i Renneslöf 1831. Fadren klockare. Student i Lund 1852, prestvigd 1858, komm. i Eldsberga 1863, komm. här 1867.

Predikoskyldigheten är lika fördelad mellan pastor och komminister, hvilka alternera hvarannan söndag emellan moderkyrkan och annexet.

Pastorsboställe: Fjärås 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Förlanda $1^1/_4$ m; socknebudsväg $2^1/_4$ mil.

Stomhemman: N:o 6 **Wallby** 1 ofm. hemman är i sambruk med prestgården; **Djeknegården** $^1/_2$ ofm. hemman; N:o 21 **Torpa** 1 ofm. hemman och **Stomgården** i Förlanda 1 ofm. hemman.

Pastors ordinarie lön är reglerad, men regleringen ännu icke stadfästad.

Enkesäte: N:o 3 **Lij** 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: N:o 1 **Lij** 1 ofm hemman. Kyrkoväg och socknebudsväg lika med pastors.

Komministerslönen förhåller sig som pastors.

Fjärås: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: brukning af $^1/_2$ mtl med jordeboksränta af 3 Lisp. smör till pastor; 18 t:r korn, 3 offer, extra inkomster hälften mot pastor, yste, 60 matskatt eller i ett för allt 800 rdr.

Förlanda: Klockaretjensten förenad med Skollärarebefattningen. Klockarelönen ej fullt uppgående till 300 rdr.

Folkskoleväsende.

Fjärås: 1 fast och 1 flyttbar skola, 8 mån. lästid. Skollärarnes löner: för den ene läraren 500 rdr, 50 rdr i husbyra m. m.; för den andre 500 rdr, bostad och jordland. 6 småskolor. Småskolelärarinnornas löner. 150 à 275 rdr hvardera.

Förlanda: 1 flyttbar skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad m. m. Lärarens lön i småskolan: 150 rdr.

Örmevalla med Landa.

Konsist. 3 kl. Fm. hemm. 49¹/₂₄. Areal 9,003. Folkm. vid 1870 års slut: i Örmevalla 1,419, i Landa 817, tillsammans 2,236. Pastoratet är beläget från Kongsbacka 1³/₈ m., från Warberg 3⁵/₈ m., från Göteborg 4¹/₂ mil. Adress: Kongsbacka.

Detta pastorats namn, som äfven varit *Ullmevalla, Öllmevalla* och *Ölmevalla*, skrifves nu både i mantalslängden och jordeboken *Örmevalla*. Det bildar en udde uti Kongsbackafjorden, på vestra sidan omslutet af hafvet, för öfrigt gränsande till socknarna Fjärås och Gällinge. Det är i anseende till området ett af norra Hallands minsta pastorat men har i allmänhet bördig jordmån.

Örmevalla, moderförsamling, beläget 1¹/₂ mil S.S.O. från Kongsbacka, ligger lägst af alla häradets socknar eller vid 65 fots höjd öfver hafvet. Inegorymden är jemn och ligger mellan kullar och berg; på utmarken, som är bergig, ligger en liten insjö, kallad Örmanäs sjö, hvarur rinner ett mindre vattendrag, som genomskär socknen och utfaller vid Klämman. Midt för yttersta delen af socknen eller Örmanäs by är en skärgård af flera små holmar. Skog saknas men ersättes af torfmossar. Inbyggarne hafva åkerbruk, sjöfart, saltsjöfiske, spånad och väfnad till sina förnämsta näringar. Bland fornlemningar märkas på södra sluttningen af ett högt berg, kalladt Borgarås, en jättegryta af 6 qv. diameter; norr om berget på en slätt en rund stensättning samt vester derifrån på Näskroken åtskilliga större stenrör. Uti ett öster om hemmanet Boberg beläget berg finner man en öppning, 3¹/₂ aln. hög och 1 aln. bred, som leder till en gång längre in i berget. Kyrkan, af okänd ålder, är 38 aln. lång och 12 aln. bred. Altartaflan är gjord af bildthuggeri-arbete. Uti klockstapeln hänger en klocka, gjuten 1867. Den gamla klockan nedsmalt vid den eldsvåda, som öfvergick prestgården 1866. Bland gårdar märkas frälsesäteriet Örmanäs.

Landa, annex, är beläget 2 mil S.S.O. från Kongsbacka vid 75 fots höjd öfver hafvet, hvartill socknen gränsar i vester, och som bildar vid hemmanet Rågelund en vik. Endast en liten insjö, Iglasjön, finnes, och ur densamma flyter en mindre ström, som rinner genom hela socknen och faller vid Rågelund i hafvet. Marken är mestadels jemn, belägen mellan berg å ömse sidor. Rådande jordmån är lera och mylla. Utmarken är bergig, på få ställen jemn med mulljord samt någon sand och lera. Endast gården Solryd har någon skog af ek och alm. Inbyggarnes hufvudsakligaste näring består af åkerbruk, sjöfart, salt-

sjöfiske, något hygge, spinning och väfnad. Af fornlemningar finnas endast här och der några stenrör och ättekullar. På det s. k. Penningeberget, beläget öfverst i socknen, kallas den öfversta spetsen Penningestenen, hvilken utgör ett godt sjömärke. Kyrkan, 39 aln. lång och 12 aln. bred, blef tillbygd 1788 och försedd med stentorn 1794. Altartaflan är hufvudsakligen lik den i Örmevalla. Orgeln, 6-stämm., bygd år 1849 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor, af hvilka den större är nygjuten.

Kyrkoherdar:

Bergerus Gunderi, kyrkoh. 1564.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Johannes Joachimus Rostockiensis, kyrkoh. 1569.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Hans Ullmevallius, kyrkoh. före 1650.
Se kyrkoh. i Frillesås.

Lars Hansson Ullmevallius, kyrkoh. före 1650.
Se kyrkoh. i Wallda.

Torkillus Johannes nämnes i kongl. kammar-arkivets handlingar såsom pastor redan 1652, † 1693, 85 år gammal. Han hade 10 år förut afträdt pastoratet till sin måg

Laurentius Gellingius, kyrkoh. 1683, † 1728, 83 år gammal. Han hade redan lemnat pastoratet år 1713 till sin måg

Johannes Fridlezius, född 1684, kyrkoh. 1713, † 1731.

Hans Georg Olin, Fridlezii måg, var kollega i Warbergs skola, då han blef kyrkoh. här 1732, † 1734, 35 år gammal.

Christopher Borell, född i Istorp 1684. Fadren prost derstädes. Prestvigd 1716, komm. i Istorp 1717, kyrkoh. här 1736, † 1737.

Lars Mellander, född i Hyssna socken 1692, student i Upsala 1717, prestvigd 1720, komm. i Fjärås 1721, kyrkoh. här 1739, † 1751.

Peter Helling, kyrkoh. 1752.
Se kontr.-prostarne i Marks kontrakt.

Hans Ström, född i Träslöf 1719. Fadren kyrkoherde derstädes. Student i Lund 1739, prestvigd 1743, kyrkoh. 1770, prost 1773, † 1797.

Bengt Mjöberg, född i Lindbergs socken 1761, student i Lund 1781, prestvigd 1786, kollega i Warbergs skola 1790, kyrkoh. här 1798, prost 1813, † 1833.

Fil. doktor *Claës Samuel Rodéhn*, född i Finnekumla socken 1781. Fadren sist kontr.-prost och kyrkoh. i Spekeröd. Student i Upsala 1801 och i Greifswald 1804, prestvigd 1807, fil. d:r i Lund 1808, nedlade prestembetet

1816, andre lärare vid Marstrands skola 1817, pedagog i Kongelf 1821, i Laholm 1825, erhöll presterabetet åter 1828, kyrkoh. här 1834, † 1844.

Peter Andreas Sjöholm, kyrkoh. 1844.

Se kyrkoh. i Surteby.

Anders Jacob Lundgren, född i Falkenberg 1801. Fadren handskmakare. Student i Lund 1825, prestvigd 1830, v. pastor 1843, inspektor vid Willinska skolan i Göteborg 1845 samt lärare i en särskild inrättad klass derstädes 1848, past.-examen 1850, kyrkoh. här 1854.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 17 juni 1870 i följd af förslag den 25 jan. 1865.

§ 1

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället N:o 1 Örmevalla jemte mensalhemmanet $^1/_4$ mantal N:o 11 Örmanäs, utgöres årligen af hemman och lägenheter, i stället för tionde, helgonskyld, dagsverken och öfriga jorden åliggande utskylder till presterskapet 1,151 kubikfot 4 kannor 30 kubiktum spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter fördelning.

§ 2.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen:

dels 45 öre utaf hvar och en, som uppnått 16 års ålder och icke är för fattigdom befriad från utgörande af kronoutskylder, och med undantag af båtsmän och deras husfolk, och

dels inom Örmevalla församling 65 rdr och inom Landa församling 38 rdr, som uttaxeras efter nästföregående årets fyrktalslängd, med undantag för det kyrkoherden och klockaren för deras boställen och löneförmåner påförda fyrktal.

§ 3.

Båtsmän betala en hvar årligen för sig och sitt husfolk, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris i länet, med undantag för de år, då de äro utöfver 4 månader till tjenstgöring kommenderade.

§§ 4 och 5

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,450 rdr.

Pastorsboställe: **Örmevalla** 1 ofm. hemman. Det till bostället anslagna kyrkohemmanet N:o 11 Örmanäs $^1/_2$ till $^1/_4$ fm. mantal innehåller 7 uppskattade tld åkerjord, är utan hus, och för hvilket årligen betalas 2 Lisp. smör till kyrkan samt håller del i båtsman för $^1/_4$ mantal. Kyrkoväg till Landa $^1/_2$ m.; socknebudsväg $^3/_4$ mil. Pastor disponerar N:o 11 **Näs Hansgård** $^1/_2$ ofm bemman, som vid laga skiftet 1841 blifvit lagdt till prestgårdens egor.

Enkesäte: **Ståltorp** (i Landa socken) 1 ofm. hemman.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda socknarna; lön: boställe $^1/_2$ mtl, för hvilket betalas 3 Lisp. smör till kyrkan, 8 t:r korn, yste, lin och offer.

Folkskoleväsende.

Örmevalla: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola. Lärarinnans lön: 250 rdr.

Landa: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder.

Frillesås med Gällinge och Idala.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $64^{101}/_{105}$. Areal 21,384 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Frillesås 1,318, i Gällinge 831, i Idala 469, tillsammans 2,618. Pastoratet är beläget från Kongsbacka $2^{7}/_{8}$ m., från Warberg $3^{3}/_{8}$ m., från Göteborg $5^{5}/_{8}$ mil. Adr.: Kongsbacka.

Frillesås pastorat gränsar i norr till Fjärås, i öster till Surteby, i Söder till Weddige och Wärö samt i vester till Örmevalla pastorat och hafvet. Pastoratets namn skall enligt en här bibehållen fornsägen härleda sig från en konung Friedlef, som stupat uti ett fältslag på Högaberg vester om kyrkan och blifvit jordad på valplatsen, der hans ättehög ännu finnes.

Frillesås, moderförsamling, sträcker sig med en liten del i vester vid Löfta-åns utlopp till hafvet. Socknens insjöar äro små. Bland öfriga vattendrag må nämnas den ur Lofsjön i Förlanda socken upprinnande Löfta-ån. Skog finnes till husbehof. Jordbruket är hufvudnäringen. De odlade sträckorna äro hopträngda mellan en mängd kala och ofruktbara berg, inskränkta till utrymme men bördiga. Såsom binäring idkas spånad af lingarn, som säljes företrädesvis till Marks härad. Bland fornlemningar märkas ofvannämnda kong Friedlefs graf, som blef öppnad år 1730 och befanns innesluta en stark sammansatt stenkista, hvari stod en urna af ler, fyld med aska, kol och brända ben. Bredvid urnan låg ett kopparsvärd och en ganska väl arbetad gördel, öfverdragen med bronz och emalj. Vid urnan låg också en oformligt stor stigbögel. Längre i vester om denna graf ligga två andra grafkullar, den ena af 46, den andra af 51 aln. omkrets. Kyrkan, nybygd 1864, ligger på en ny plats. Den gamla kyrkan var belägen $^{1}/_{2}$ mil från landsvägen och uppbygd 1764. Orgeln, 11-stämm., bygd 1870 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor; den större saknar inskrift, på den mindre läses jemte gjutningsåret 1749 följande vers:

Jag stöptes samma tid då Fredric än regera,
Och Adolph Fredric sjelf för trupperna marchera,
Och mönstrade sitt folk, som uti Manhejm var,
Gud låt båd dem och oss få lefva sälla dar

Inom denna socken ligger säteriet Elekjerr.

Gällinge, annex, gränsar i vester till Örmevalla, i norr till Förlanda, i öster till Idala och i söder till Frillesås. Jordmånen anses i allmänhet mindre bördig, bestående för det mesta af sand, sandblandad mylla, örjord och något lera. På skog är

brist. Bland fornlemningar, som här påträffas, finnas ännu på en höjd strax vid Gällinge några bautastenar. Invid vägen $^1/_8$ mil norr om kyrkan ligga 2:ne stenrör, om hvilka i pastorsarkivet funnits följande besynnerliga anteckning:

„Under dessa stenrör ligga stenade de tvenne förskapade djur efter menniskor, som dråpo den store och fridsamme konungen, hvars like här i norden aldrig varit, hans namn var Frode Fredgode. Han blef ihjälstångad af en galen ko. Han trodde att ingen tjuf fanns i hans land. För att pröfva folkets ärliga förhållande här i norden, lät han under en resa i Halland hänga ett stycke guld på en grindstolpe uti det s. k Dufvoled $^1/_4$ mil ifrån Torpa by. När då konungen återkom och guldet var borta, har han för att finna och känna tjufven sammankallat alla menniskor både gamla och unga i norra Halland till det stället, der guldet var bortstulet Under detta förhör kom en förskapad ko med ett horn i pannan, som hade i sällkap en tjur af lika skapnad, framrännandes och trängde sig igenom folkhoparne och stångade ihjäl konungen. Sedan detta händt, togo dessa djur flykten åt Gällinge skog, dit allmogen efterföljt och dessa djur ej förr träffat än på nämnda ställe på Gällinge hallar och dem der till döds stenat, hvar på sitt ställe, som förut är omnämndt. Vid dessas ändalykt och timade död fingo dessa förskapta djur sin menskliga skapnad och kändes vara mor och son."

I några bergshallar finnas drakbilder, åtskilliga jättegrytor, bautastenar och ättehögar. Kyrkan, först uppbygd under konung Olof den helige Haraldssons tid och kallad S:t Olofs kyrka, är belägen nära Bysjön samt håller i längd 33 aln. och i bredd 10 aln. Altartaflan är af bildthuggeriarbete. I tornet hänga 2 klockor. I anseende till kyrko-antiqviteterna i Gällinge läser man i pastors-arkivet följande gamla anteckning:

„Inför tröskeln vid vapenhusdörren ligger en hall, hvarunder den olycklige dråparen *Ebbe Skammesson* ligger begrafven. Ebbe var adelsman, född på en vackert belägen herregård i Tiveden. När han uppföddes, syntes han gifva godt hopp om sig. Hvarje ädling, som ville ega namn af en värdig riddare, skulle under den tiden resa öfver till Rom. Ebbe reste dit, blir der i 5 år. Något förr än han reste dit, fäste han sig en mö, som vid hans återkomst skulle bli hans äkta brud, den han gaf i sin moders göm och vård. Under Ebbes långa bortovaro inblåstes i hans moder en viloande, som ingaf denna henne anförtrodda jungfru att äkta sin yngre son, som het Peder, med föregifvande, att Ebbe var redan död, hvilket olyckliga råd efterföljdes. Bröllopet tillagades och förnäma gäster uppå inbjudning kommo dit. Något förut blef Ebbe uti en dröm detta onda uti Rom uppenbaradt, hvarföre han begaf sig på hemresan, och hvad som var olyckligast, att då han kom hem, var bröllopet bäst i sus. När han då förnam, hvad som var på färde, blef han häpen och bitter, steg icke af sin häst, utan vände om och sade sig aldrig mer vilja komma; men hans moder, som hade fostrat detta onda, tillika med tvenne hans systrar, öfvertalade honom att blifva qvar öfver natten, hvilket icke bättre aflopp, än då bröllopsfolket var bäst i sin glädje, framsköt den onda andan onda ord, som förbittrade Ebbe, att han hvarken skonade fader eller moder, broder eller systrar, brud eller brudgum, utan alla måste tillsätta lifvet. Hvarföre han då för sitt onda förhållande blef af öfverheten omsmidd och fängslad med 3:ne svåra jernband om lifvet, med hvilka han såsom allmosehjon vandrat öfver hela den då bekanta verlden, tills dessa bojor af rost och ålder förtärdes. Han var spådd, att han icke kunde dö förr, än han fick böra sin öfverfart sjungas för sig, hvilket ock skedde. Som han vandrade kom han in på ett ställe i Råg i Förlanda socken, der Anders Bengtsson nu i bor, der satt en piga på en väf och väfde lärft och sjöng hans digt. Han gaf sig icke tillkänna. Han gaf henne några styfver med begäran att sjunga denna sången till ända, hvilket hon ock gjorde, som hade den verkan, att når han då

utgick ur huset, föll det ena jernbandet af honom. När han då vandrade ifrån Råg till Bräcka vid en liten bäck, som rinner deremellan, så föll det andra jernbandet af honom. När han kom till Bräcka, gick hun in i stugan, der Börje nu i bor, och om han der bad om allmosa, vet man icke, dock gaf han tillkänna, att hans förvandling snart var kommande. Han bad, att de skulle besörja hans lekamen till hvila, och att hans grafställe måtte blifva nära intill kyrkodörren, der de inkommande sätta fötterna, då de först inträda. När han då gick ur detta huset och kom i förstugan, föll det tredje jernbandet af honom, då han strax derpå föll ned och andtvardade sin ande i Återlösarens händer, och blef på begäran begrafven vid Gällinge kyrkodörr."

Ebbe Skammessons minne bevaras ännu i folkvisan, som dock något afviker från ofvanstående berättelse.

Idala, annex, är beläget 2¹/₄ mil sydost från Kongsbacka vid 220 fots höjd öfver hafvet. Namnet Idala härledes derifrån, att trakten först bebygdes i dalarne vid Löfta-å, der hemmanen Slätthall och Lia äro belägna. Marken är bergig. Det högsta berget i socknen är Texelberget, på hvars högsta spets råmärket ligger mellan Halland och Westergötland. Här likasom i moderförsamlingen idkas spånad af lingarn, som säljas i Marks härad. Skog finnes till husbehof. I socknen ligger en liten sjö, kallad Helsjön, hvilken 1809 erhöll en viss märkvärdighet deraf, att tusentals menniskor strömmade dit för att både in- och utvärtes begagna dess vatten. Kyrkan är 31 aln. lång och 11 aln. bred. Uti tornet hänger en år 1799 gjuten klocka.

Kyrkoherdar:

Den förste kyrkoherden härstädes omtalas hafva blifvit mördad juldagen vid Tjufås eller Tjuftjerr i öster nära intill prestgården, då han kom ifrån Gällinge. Hans namn är okändt.

Herr *Marcus* blef, då han i slottan väckte sin rusige dräng, uti stora maden midt för prestgården af drängen ihjälhuggen med lien. Ett kors har länge varit upprest på det ställe, der mordet skedde.

Thor Nilsson. Af ett gammalt dombref upplyses, att han blef kyrkoh. 1602. Han omnämnes äfven i en kyrkovisitation 1624, lefde ännu 1637 enligt en anteckning i Wärö kyrkobok.

Thor Christensson Hjort, född i Slättåkra, lefde både under danska tiden och sedan Halland återkom under Sverige. Äfven under danska tiden lefde han under förtrolig vänskap med sina svenska embetsbröder i Mark och i synnerhet med herr Jon i Surteby, hvilka ömsesidigt varnade hvarandra, då något ströfvande parti ifrån den ena eller andra sidan var färdigt att rycka öfver gränsen. Thors tillträdes- och dödsår äro okända. Man har likväl förmodat, att han hitkommit strax efter 1637, och att han ännu var här 1650, inhämtas af ett dombref af år 1652. Den efter honom benämnda Thorsåkern, som ligger midt för prestgården, är uppodlad och inhägnad af honom.

Hans Ulmevallius. som i gamla handlingar kallas Johannes Laurentii, men sjelf skref han Hans Lauritzön, var pastorson ifrån Örmevalla, der han äfven sjelf i flera år varit pastor. Han tros hafva hitkommit 1650. Uti kammar-arkivets handlingar nämnes han 1659. Han sökte sig ifrån Örmevalla, emedan han, boende nära landsvägen, blef mycket oroad, under danska tiden. Afstod pastoratet till sin första hustrus halfbroder herr Christen och omtalas icke mer efter 1670.

Christiernus Theodori kallade sig äfven efter födelseorten Frillesås för *Christen Fridlizius,* blef kyrkoh. 1670, † 1708 eller 1709. Han hade en högst ovanlig styrka och blef äfven stamfader för en ätt, hvilken varit utmärkt för sin kroppsstyrka. Sjelf har han lagt den grofva stenmur, som ligger omkring trädgården i maden.

Nils Fridlizius efterträdde fadren 1709, † 1724.

Olaus Lundmark, kyrkoh. 1725.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Pehr Söderström, född i Surteby 1707, student i Upsala 1728, prestvigd 1732, komm. i Surteby 1755, kyrkoh. här 1748, † 1751.

Jonas Ahlelöf, kyrkoh. 1752.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Hans Lindhult,* född 1751. Student i Lund 1769, fil. d:r derstädes 1772, pedagog i Kongsbacka 1777, prestvigd 1778, kyrkoh. här 1785, † 1802.

Niclas Holm, född 1752, student i Lund 1774, prestvigd 1777, v. pastor i Fjärås 1683, tillika komm. derstädes 1784, kyrkoh. här 1803, prost 1807, † 1823.

Caspar C:son Heijl, kyrkoh. 1825.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Erik Anders Wallberg,* född i Wärö 1797. Fadren kyrko-inspektor. Student i Upsala 1817, fil. d:r 1824, prestvigd s. å., pedagog i Falkenberg 1831, past.-examen 1842, bat.-predikant vid Hallands infanteribataljon 1845, kyrkoh. här 1851.

Komministrar:

Andreas Floderus, prestvigd 1727, komm. här s. å., dog i Surteby prestgård, sedan han såsom sjukling lemnat sysslan till

Fil. doktor *Johan Liedberg,* prestvigd 1758, komm. 1765, † 1783.

Niclas Lundberg. född i Göteborg 1749, student i Upsala 1769, prestvigd 1773, komm. 1783, v. pastor 1807, † 1812.

Johan Wallborg. född i Göteborg 1779, student i Upsala 1803, prestvigd 1805, komm. 1813, † 1825.

Johan Danielsson, född i Svanskogs församling i Wermland 1778. Fadren arbetskarl. Student i Lund 1801, prestvigd 1804, v. pastor 1812, komm. 1826, † 1847.

Johan Börjesson, född i Sällstorp 1804. Fadren bonde. Student i Lund 1826, prestvigd 1830, lärare vid fröliehska skolan i Istorp 1841, komm. här 1848, † 1869.

Peter Andreas Fridlizius, född i Frillesås 1829. Fadren bonde. Student i Lund 1855, i Upsala 1856, prestvigd 1860, komm. i Kongelf 1865, komm. här 1871.

Predikoskyldighet efter gammal häfd: pastor 2 predikodagar i moderkyrkan, den 3:dje i annexen; komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 27 okt. 1870 i följd af förslag d. 27 jan. 1865

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af nedannämnda jordbruksfastigheter och qvarnar 1,507 kub.-fot 8 k:r spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter nedanstående fördelning:

Frillesås församling	691 kub.-fot 5,30 k:r,
Gällinge församling	550 kub.-fot 1,10 k:r,
Idala församling	266 kub.-fot 1,60 k:r.

De har ofvan upptagna afgifter för qvarnar utgå så länge dessa i sitt närvarande skick drifvas.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörandes embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Af säteriet Ellekärr utgöras årligen 14 kub.-fot 7 kannor korn och 4 kub.-fot 2 kannor hafre.

§ 3.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ och lösen för attester erlägges årligen

dels 50 öre utaf hvar och en, som vid kalenderårets början fyllt 16 år och icke åtnjuter understöd af fattigvården, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk; och

dels 2 riksdaler af hvarje helt oförmedladt och tiondeskyldigt hemman samt i förhållande dertill för större eller mindre gårdar.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters löneereglering

§ 5.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

komministern, som innehar bostället $^1/_2$ mantal n:o 1 Hallagärde, 450 kub.-fot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, samt 250 rdr; och

kyrkoherden, hvilken innehar pastorsbostället n:o 1 Frillesås prestgård, och åtnjuter afkomsten af mensalhemmanet n:o 4 Gällinge, hvilket sednare skall vara i författningsenlig ordning uttaxeradt, bekommer återstoden.

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1872.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,500 rdr.

Pastorsboställe: **Frillesås** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Frillesås $^1/_8$ m., till Gällinge $^3/_4$ m., till Idala $^3/_4$ m., mellan Gällinge och Idala $^3/_4$ m.; socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Mensalhemman: **N:o 4 Gällinge** 1 ofm. hemman disponeras af pastor.

Enkesäte: **Idala stom** (Kyrkotorp) 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: **Hallagärde** $^1/_2$ ofm. hemman. Kyrkoväg till Frillesås $^1/_4$ m., till Gällinge $^1/_2$ m., till Idala 1 m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Frillesås: Skollärare-, Klockare- och Orgelnisttjensterna förenade; lön: enligt lag och gammal häfd.

Gällinge och Idala: Skollärare-, Klockare- och Orgelnisttjensterna förenade; lön: enligt lag.

Folkskoleväsende.

Frillesås: 1 fast skola, 4 rot., 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 75 rdr hvardera och allt fritt.

Gällinge och Idala: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr. Lärarinnornas löner i småskolorna: 75 rdr hvardera och fritt vivre.

Wiske Härad.

Wärö med Stråvalla.

Reg. 2 kl. (Pastoratet var konsistorielt till 1673, från hvilken tid pastorerne derå haft kongl. fullmakt.) Fm. hemm. $88^{7}/_{48}$. Areal 14,164 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Wärö 3,191, i Stråvalla 417, tillsammans 3,608. Pastoratet är beläget från Warberg 2 m., från Kongsbacka $3^1/_4$ m., från Göteborg 6 mil. Adress: Wiskabro.

Wärö pastorat begränsas i vester af hafvet, i söder af Wiskan, i nordvest af Löfta-å, för öfrigt af socknarna Frillesås, Idala och Weddige samt intager en längd af något öfver en mil. Större delen är sidländ; det hela har brist på skog. Till berg af större höjd räknas Bårås och Stråvalla-ö; det senare med vidsträckt utsigt begagnas till sjömärke.

Wärö, moderförsamling. Åtskilliga härledningar af socknens namn, som fordom varit *Wära*, *Währa*, *Wore*, *Wäröe* och *Wäre*, har man uppfunnit förutom gängse traditioner, af hvilka en förmäler, att Wäröborne fordom gingo till Weddige kyrka, hvaraf ännu en mellan Wärö och Weddige befintlig bro öfver ett träsk kallas "Wärö kyrkobro." Omsider ledsnade dock Wäröborne vid en så lång kyrkoväg och sade: "vi vil heldre 'väre' hiemme end gaa saa lang vej till kirkan;" hvarefter de

uppbygde sin egen kyrka och kallade henne Wäre. Marken är till större delen jemn; men de hemman, som ligga vid saltsjön, hafva bergig utmark. Rådande jordmån är sandblandad mulljord. Tillgång på torfmossar ersätter i någon mån bristen på skog. Inbyggarne lefva af åkerbruk med spånad, väfnad, sjöfart och saltsjöfiske till binäringar. Fornlemningar af bautastenar på Eckerslund nära Wäröbro och på den s. k. Jättekullen samt andra ålderdomsminnen bekräfta sägnerna om forna betydliga strider, hvilka blifvit utkämpade inom socknens område, och göra det ej osannolikt, att här är stället, der kung Frode blifvit begrafven. Åtskilliga fynd af hamrar och flintknifvar har man gjort på ett par ställen. Kyrkan, fordom helgad åt Johannes Döparen, är nybygd och invigdes d. 12 aug. 1860. Orgeln, 20-stämm., är bygd 1860 af J. F. Ahlstrand. I tornet hänga 2 klockor. Den större har en inskrift af numera svårläst munkstil, hvaribland man kan läsa årtalet 1505. På den mindre läses:

Min syster född i Påviskt töcken,
År Tusend och Femhundrad Fem,
Sen Christus kom i verldens öken
Då Halland lydde Dannemän.
Jag ändtlig gifven är till lisa,
På hennes höga ålders år,
Om jag skall sjunga så lång visa,
Vet han som öfver verlden rår. 1749.

Stråvalla, annex, ligger $2^1/_4$ mil från Warberg, omgifvet i norr af Frillesås, i öster af Weddige, i söder af Wärö och i vester af hafvet. Socknens gamla namn skrefs *Straavalle* och *Stravalde*. Marken är bergig; jordmånen består till större delen af sandblandad mulljord. På skog är brist. Socknen försäljer icke obetydligt spannmål, och i oktober fångas här en utmärkt god sill. Bland fornlemningar märkas på en höjd mellan tvenne bergsklippor vid Löftabro ruiner, som ännu bibehålla benämningen Munk-kapellet. Ett sjöslag skall fordom förefallit på fjärden utanför Löftabro. Kyrkan, uppbygd sedan det ofvannämnda Munk-kapellet blifvit så förfallet, att gudstjenst der icke mer kunde hållas, håller i längd 31 aln. och i bredd 12 aln. Denna kyrka har fordom varit helgad åt S:t Olof, hvars bild jemte en Mariebild ännu förvaras härstädes. Orgeln, 7-stämm., är bygd 1852 af J. F. Ahlstrand. Uti klockstapeln hänger en klocka, hitförd ifrån Munk-kapellet men omgjuten år 1806 med historisk inskrift om gjutningsåret.

Kyrkoherdar:

Herr Nils i Wärö jemte flera prester utstälde 1378 "vidisse" öfver ett af kon. Magnus d. 4 juni 1362 utfärdadt bref.
(Halländska fornhandl.)

Herr Sven var kyrkoh. 1505 .

Herrar Börje och *Torbjörn* voro kyrkoherdar här i sistnämnda århundrade men på okända år.

Jens Andersson Lach, kyrkoh. 1570.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Hans Frantz eller *Frantzön,* kyrkoh. 1610.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Jacobus Laurentii, kyrkoh. 1625.

Simon Hög, född 1594, kyrkoh. 1628, † 1645.

Laurentius Olai Warbergensis, född 1621, kyrkoh. 1647, † 1672.

Jonas Gothenius, född i Göteborg 1632, var domk.-adjunkt i Göteborg, då han erhöll konsist. fullmakt på detta pastorat. Pastoratet hade hittills varit konsistorielt. Men sedan Gothenius hållit sin profpredikan, af församlingens 7 utvalde kallelsemän blifvit vald och erhållit konsist. fullmakt, utverkade sig hofpredikanten *Johan Jöransson Warberg* kongl. fullmakt på pastoratet. Församlingen gick med böneskrift till konungen om stadfästelse på Gothenii fullmakt men fick till svar, att kongl. maj:t icke dertill skulle vara obenägen, om *res* ännu vore *integra;* men enär Jöransson erhållit fullmakt, kunde ingen ändring ske, dock skulle denne afstå hälften af inkomsterna till Gothenius. Jöransson förgrep sig likväl mot Gothenius och blef skild från pastoratet, hvarpå Gothenius erhöll kongl. fullmakt, dat. Halmstad 1673. Uti denna förklaras pastoratet på grund af församlingens visade ostadighet vid kyrkoherdevalet och andra grofva förseelser för regalt. Jöransson och hans medhållare, härom underrättade, läto påföljande söndag, då Gothenius redan börjat gudstjensten, släpa honom från altaret och ledde honom ut genom den mindre dörren, då folket ropade åt Gothenius, som var lång: »buga dig Herr Jon.« Jöransson och de andra tillställarne af detta kyrkobuller fördes till Warbergs fästning i arrest, der Jöransson afled. Konsistorium förordnade, att ingen gudstjenst skulle för Wäroborne hållas förr, än ransakning öfver detta grofva brottmål skett. Gothenius afsade sig sedan pastoratet till sin måg; † 1707.

Arvid Brag, född 1667, härstammade från Bragenäs i Norge och härledde derifrån sitt namn, erhöll kongl. fullmakt på pastoratet 1696, † 1710.

Andreas Hagræus, kyrkoh. 1711.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Carl Brag, född i Wärö 1706. Fadren kyrkoh. Arvid Brag härstädes. Student i Lund 1725, prestvigd 1731, kyrkoh. 1739, prost 1762, † 1772.

Theol. doktor *Peter Wetterberg,* kyrkoh. 1773.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Sven Wetterberg,* kyrkoh. 1805.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Johan Fredrik Ladau*, född 1773. Fadren kapten vid Kronobergs regem. Student i Upsala 1793, prestvigd 1801, fil. d:r 1803, bat.-predikant vid Uplands regem. 1804, regem.-pastor 1806, gjorde med regem. fälttåg både uti Tyskland och Finland, kyrkoh. här 1818, prost 1827, † 1840.

Sven Johan Meuller, kyrkoh. 1841.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Fil. doktor *Oscar Erhard Rabe*, född i Falkenberg 1812. Fadren kontr.-prost och theol. d:r. Student i Upsala 1829, fil. d:r 1836, prestvigd 1837, past.-examen 1841, kollega vid G:borgs h. lärdomsskola s. å., hospitalspredikant 1842, v. pastor 1843, konsist.-amanuens 1846, regem.-pastor vid Bohusläns regem. 1847, konsist.-notarie 1850, sekreterare i Göteborgs bibelsällskap 1851, kyrkoh. i Örby 1857, ledamot i statsrevisionen 1861 och 1865, prost 1862, riksdagsman 1862 och 1865, kontr.-prost i Marks och Bollebygds kontrakt 1865, kyrkoh. här 1868, af kongl. maj:t i nåder kallad till ledamot i komitéen för ny fattigvårds-lagstiftning 1869.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 23 april 1869 i följd af förslag d 1 febr 1865.

§ 1

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället n:o 2 Wärö och mensalhemmanet 1 mantal n:o 3 Stråvalla, utgöres årligen af hemman och lägenheter i stället för tionde, helgonskyld, dagsverken och öfriga jorden åliggande utskylder, 1,691 kubikfot 45 kubiktum spannmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter fördelning.

§ 2.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen:

a) 50 öre utaf hvar och en, som fyllt 16 år, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk samt fattighjon och dem, som för fattigdom njuta afkortning för kronoutskylder; samt

b) inom Wärö församling 140 rdr och inom Stråvalla församling 30 rdr, att fördelas efter fyrktalet, med undantag af det kyrkoherden och klockaren för deras boställen och löneinkomster påförda.

§§ 3 och 4

lika lydande med §§ 5 och 8 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Derest komminister varder inom pastoratet anstäld, är kyrkoherden skyldig att till boställe åt honom utan ersättning afstå mensalhemmanet n:o 3 Stråvalla.

§ 6

lika lydande med § 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1870.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 5,370 rdr.

Pastorsboställe: Wärö 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Stråvalla $^1/_2$ m.; socknebudsväg $^3/_4$ mil.

Mensalhemman: N:o 3 Stråvalla 1 ofm. hemman disponeres tillsvidare af pastor men skall af honom utan ersättning, derest komminister inom pastoratet varder anställd, till boställe åt denne afstås.

Enkesäte: N:o 5 Ambjörnstorp 1 ofm. hemman.

Wärö och Stråvalla: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: boställe $^1/_2$ mtl, för hvilket dock årligen betalas 3 Lisp. smör till kyrkan; 16 t:r korn, yste, lin, offer och jura stolæ.

Folkskoleväsende.

Båda socknarna äro numera förenade till ett skoldistrikt med 2:ne examinerade lärare, af hvilka den ene tjenstgör i fast skola och den andre skiftesvis i 2:ne skolhus. Dessas löner utgöra 400 rdr utom bostad, ved och kofoder. Inom pastoratet äro dessutom 7 småskolor, der lärarne och lärarinnorna hafva hvardera 90 rdr lön samt derjemte fritt husrum och kost m. m. under lästiden, hvilken är för alla skolorna bestämd till 9 månader på året.

Weddige med Åhs och Sällstorp.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. $118^{23}/_{24}$. Areal 24,947 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Weddige 2,376, i Åhs 1,577, i Sällstorp 510, tillsammans 4,463. Pastoratet är beläget från Warberg $1^3/_4$ m., från Kongsbacka $4^1/_4$ m., från Göteborg 7 mil. Adress: Warberg.

Weddige pastorat kallas på kartan af år 1277 *Wedöghe.* Såsom grund till namnet Weddige berättar man, att kyrkan först varit flätad af vide, hvarför hon fordom kallats *Wedige.* Den från Westergötlands bergstrakter kommande Wiska-ån genomflyter detta pastorat och utfaller i hafvet vid Klosterfjorden. Dess stränder äro på åtskilliga ställen utmärkta af de skönaste omgifningar. Nästan hela pastoratet omslutes af höga berg, af hvilka de flesta äro bevuxna med löfskog och innesluta mellan sig bördiga åkerfält och ängar, hvarför dess natur af många resande blifvit jemförd med Italiens. Pastoratet begränsas i vester af hafvet och i öster af Westergötland och upptager således inom sitt område hela bredden af Halland.

Weddige, moderförsamling. Den odlade delen af socknen är jemn, utmarken öfverallt bergig; rådande jordmån är sandblandad mylla. Skog växer till nödigt behof i norra delen af socknen, men den öfriga deremot lider brist derpå. Bland sjöar är Weselången på östra gränsen den betydligaste, genom hvilken Wiskan flyter. Fornminnena häntyda på forna krigshändelser: förskansningar efter kon. Carl XI år 1676; på Wallby gärde står en ättehög, kallad Skottrehög, der en dansk konung föregifves vara jordad; vid Qvarnomeby utvisas ett monument,

kalladt "Rumplöse kyrka;" för öfrigt finnes en mängd bautastenar, ättekullar m. m. Kyrkan, täckt med skiffer och hållande 64 aln. i längd, 24 aln. i bredd och 14 aln. i höjd, nybygdes med torn 1866. Fönstren äro gjorda i spetsbågeform. Sakristian, skild från kyrkan genom ett lågt, med träsnideri skickligt arbetadt mellanverk, lemnar en särdeles vacker anblick. Innanredningen för öfrigt vittnar om ospard möda och stor kostnad, hvarför ock kyrkan är en bland våra vackraste landskyrkor. Orgeln, 18-stämm., bygd 1870 af E. A. Setterqvist, är en bland de bästa i stiftet. Altartaflan består af bildthuggeri-arbete. I tornet hänga 2 klockor. På den mindre finnes jemte en latinsk inskription och årtalet 1735 följande vers:

Med klara ljudet mitt,
Hvar man jag månde kalla
Att gifva Gudi sitt,
När de hitkomma alla
Hans namn att ära
Med största hog och flit,
Och hämta salig lära
Hvar gång de komma hit.

Här i socknen finnas säterierna Björkholm, Struxsjö och Jonsjö.

Åhs, annex, beläget $1^3/_4$ mil norr från Warberg vid hafvet, omgifves i norr af Weddige, i öster och nordost af Weddige och Sällstorp, i söder och sydost af Torpa och Hvalinge, i vester af Klosterfjorden samt ligger vid 110 fots höjd öfver hafvet. Inegorna äro jemna men utmarken mycket bergig. Jordmånen är i allmänhet sand och sandblandad svartmylla samt någon lera. På skog är tillgången ringa; hemmanen vid stranden begagna i saknad af torfmossar s. k. backetorf till bränsle. Vid Årnäs är ankarplats för 12 à 13 fots djupgående fartyg. Flera fornminnen finnas, vittnande om här utkämpade strider. Bland dessa må nämnas en valplats, intagande hela Bräckebacken uti Åsbro gästgifvaregårds gärde, hvarest äfven utvisas kung Waldemars källa. Socknens märkvärdigaste fornminne är Åhs kloster, hvarefter numer ej finnas några lemningar, men som dock ännu fäster den förbiresandes uppmärksamhet såsom en täck trakt. Kyrkan, belägen på en höjd icke långt från landsvägen, är 48 aln. lång och 14 aln. bred. Tornet, grundmuradt, är 50 aln. högt. Altartaflan är af bildthuggeri-arbete. Orgeln, $8^1/_2$ stämm., bygd 1828 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor. På den större af dem läses gjutningsåret 1729 samt följande vers:

Fredsklockan denna är,
I fredens tid omgjuten
Vår kong som Fredric är
Fruktar den store Guden.

På den mindre klockan läses jemte gjutningsåret 1739 följande vers:

När jag en liflös malm alltför gerna klingar
Till skaparens beröm, så låten hoppets vingar
Högst lyfta Er som ha'n en dyr odödlig själ,
Att hon i himlahöjd må lefva evigt der.

Märkligaste gården i socknen är Åhs klosters kungsladugård.

Sällstorp, annex. Socknens och kyrkans äldsta namn har varit *Sakelstorp* och finnes så tecknadt på kartan af år 1277. På 1500-talet kallades den *Segelstrup.* Den odlade jorden är jemn, utmarken bergig. Socknen genomskäres af Skottran. Rådande jordmånen är lera och lermylla. Norra delen af socknen har hjelplig skog, den öfriga lider brist derpå. Linodlingen drifves härstädes såsom i Weddige och Åhs för husslöjd, hvilken är en af ortens vigtigaste binäringar. Kyrkan har ifrån äldre tider blifvit ansedd såsom en s. k. offerkyrka och mottager ännu gåfvor isynnerhet ifrån sjöfarande. Hon är belägen på ett sumpigt och osundt ställe vid foten af ett berg och håller 31 aln. i längd och 11 aln. i bredd. Orgeln, 15-stämm., bygd 1800 af Strömblad. I tornet, bygdt af trä och täckt med zink, hänga 2 klockor, af hvilka den större har årtalet 1815 och den mindre 1848.

Kyrkoherdar:

Herr Nils Gesling, pastor i Weddige och abboten i Åhs kloster m. fl. utstälde år 1378 "vidisse" öfver ett af kon. Magnus d. 4 juni 1362 utfärdadt bref. (Halländska fornhandl.)

Mester Mats Erikson, förut abbot i Åhs kloster, som blifvit »förvöstet och förstöret« af fienderna, fick 1535 Åhs och Weddige kyrkor med deras prestgårdar med vilkor att predika och lära sina socknefolk Guds rena och klara ord och göra dem tjenst inom och utom kyrkan. Mats Erikson blef luthersk prest, ty 1549 var han gift och hade barn. (Register over alle lande.)

Herr Mauritz nämnes såsom pastor 1625.

Herr Michael, 1640.

Mogens nämnes 1649 och ***Michael*** 1660 såsom pastorer härstädes i k. kammar-arkivets handlingar. Uti dessa handl. nämnes Michael 1651 såsom sogneprest i Åhs.

Jöran Fries hade förut varit pastor på Jutland men råkat i onåd och fått transport till Breared. Efter någon tid befanns han alltför tillgifven katholska läran och kunde icke förmås att bortlägga den s. k. röda boken. Slutligen blef han afsatt från pastorat och embete derför, att han gjort några utdrag af Melancthons "Loci Theologici." Men prestståndet vid 1668 års riksdag förklarade Fries både för renlärig och

oskyldig och rekommenderade honom till nytt pastorat, i följd hvaraf han blef kyrkoh. här.

Andreas Gothenius, kyrkoh. 1690, efterträddes af sin måg

Andreas Liedberg hade förut varit svärfadrens kompastor.

Olaus Borritius var komm. i Surteby, då han fick fullmakt på detta pastorat, men lät öfvertala sig att återsända fullmakten och † såsom komm. i Surteby 1706.

Fil. doktor *Peter Arfwidsson*, född 1710, fil. d:r i Upsala, kyrkoh. 1751, prost 1760, † 1784.

Fil. doktor *Petrus Talen Block*, född 1753, student i Lund 1774, prestvigd 1779, fil. d:r 1781, e. o. bat.-predikant vid Uplands regem. 1785, kyrkoh. här s. å., prost 1800, v. kontr.-prost 1803, † 1813.

Fil. doktor *Johan Pehr Crælius*, född 1777, student i Upsala 1793, fil. d:r 1798, prestvigd s. å., pastorsadjunkt i Kungsholmen i Stockholm 1804, e. o. bat.-predikant vid Göta garde 1805, regem.-pastor vid Svenska gardet och ledamot af hof-konsistorium 1806, ledamot af samfundet pro fide et christianismo 1808, gjorde fälttåget med Svenska gardet till och ifrån Tyskland 1805-1806 och till Åland 1808—1809, kyrkoh. här 1813, prost 1820, † i Stockholm s. å.

Fil. doktor *Jacob Sandegren*, kyrkoh. 1822.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt

Fil. doktor *Andreas Hallström*, född 1800, fil. d:r i Lund 1826, docent i Grekiska i Lund 1828, theol. adjunkt 1829, prestvigd 1839, kyrkoh. här 1842, † 1846.

Johan Johansson, född i Kongsäter 1799. Fadren bonde. Student i Upsala 1822, prestvigd 1824, lärare vid götiska förbundets skola i Mölndal s. å., predikant vid länshäktet i Göteborg 1826, regem.-pastor vid Bohusläns regem. 1828, förste lärare vid handtverksskolan i Göteborg 1831, kongl. hofkanslers-embetets ombud vid boktryckerierna och bokhandlarne i G:borg 1836, apologist vid Christinæ församlings tyska skola 1837, v. pastor i Tölö prebende 1839, kyrkoh. här 1847, prost 1849.

Komministrar:

Andrias Johannes, komm. 1572.

(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Olof Kjerrulf, komm. 1672. Se kyrkoh. i Weinge

Benjamin Lachonius efterträddes af sin son

Carl Lachonius, student 1716, prestvigd till komm. här 1719, † 1759.

Benjamin Lachonius, företrädarens son, student 1756, prestvigd 1759, komm. 1760, † 1787.

Magnus Bothén, komm. 1787.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Bengt D. Göthcnsten, komm. 1794.

Se kyrkoh. i Träslöf.

Fil. doktor *Theodor Schale,* född i Kongsbacka 1768. Fadren dykeri-kommissarie. Student i Lund 1787, fil. d:r derstädes 1796, prestvigd 1797, komm. 1803, † 1815.

Daniel Fredrik Erdman, född i Linköping 1776. Fadren målare. Student i Lund 1801, prestvigd 1802, komm. i Fagered 1810, komm. här 1815, † 1830.

Fil. doktor *Johan Magnus Roselius,* född i Slöinge 1795. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1813, prestvigd 1819, fil. d:r 1820, v. pastor 1824, komm. 1831, † s. å. före tillträdet.

Johan Bernhard Svensson, född i Weddige 1790. Fadren landtmätare. Student i Lund 1812, prestvigd 1817, komm. 1831, † 1870 efter en 13-årig sjukdom, hvarunder han saknat talförmågan och varit behättad med lamhet i halfva kroppen.

Carl Gustaf Mjöberg, född i Slättåkra 1824. Fadren prost. Student i Lund 1846, prestvigd 1850, lärare vid Lilla Edets skola 1854, komm. här 1871.

Predikoskyldighet efter gammal hätd: pastor 2:ne predikodagar i Weddige, den 3:dje i annexen; komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 26 april 1872.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen i stället för tionde, helgonskyld, dagsverken och öfriga jorden åliggande utskylder till presterskapet 2,629 kubikfot 9 kannor spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter fördelning.

De för här ofvan upptagna qvarnar bestämda afgifter utgå så länge qvarnarne i hufvudsakligen oförändradt skick drifvas.

För qvarnar, verk eller inrättningar, som framdeles anläggas eller väsendtligen förändras, skall efter jemförelse med hvad af audra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Af säterierna Björkholm, Struxsjö och Jonsjö betalas årligen 2 rdr 50 öre för hvardera.

§ 3.

De, som icke innehafva i mantal satt jord, men till staten utgöra bevillning för inkomst af kapital eller arbete enligt andra artikeln i bevillningsförordningen, skola med undantag för inkomst af verk eller inrättningar, om hvilka i § 1 förmäler, årligen betala $^1/_4$ procent af den under nästföregående året till bevillning uppskattade inkomsten.

§ 4.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägger årligen hvar och en, som vid kalenderårets början uppnått 16 års ålder, med undantag af kronobåtsmän och deras husfolk samt af dem, som åtnjuta understöd af fattigvården eller för fattigdom blifvit befriade från utgörande af kronoutskylder, 50 öre.

§ 5.

Kronobåtsmän betala årligen en hvar för sig och sitt husfolk, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris i länet, med undantag för de år, då de äro till tjenstgöring kommenderade.

§ 6.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller.

komministern, som innehar bostället 1/2 mantal N:o 7 Åhsby, 500 kub.-fot spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, samt 600 rdr; och

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal N:o 1 och 7 Weddige, bekommer återstoden.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1872.

Pastorsboställe: N:o 1 Weddige 3/4 ofm., 1 fm. hemman jemte kyrkohemmanet N:o 7 Weddige 1/2 ofm. hemman. Kyrkoväg till Åhs 1/2 m., till Sällstorp 3/16 m., mellan Åhs och Sällstorp 1/2 m.; socknebudsväg 1/2 mil.

Stomhemman: Sällstorp 1/4 ofm. hemman.

Enkesäte: Åhs stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: N:o 7 Åhsby (i Åhs socken) 1 ofm., 1/2 fm. hemman. Kyrkoväg till Weddige 1/2 m., till Sällstorp 3/16 m.; socknebudsväg 1 mil.

Weddige: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: boställe 1/2 mtl, 10 t:r korn, yste, lin, offer och jura stolæ.

Åhs: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 90 kub.-fot 4 k:r och 49 kub.-tum råg, 92 kub.-fot 7 k:r 99 kub.-tum korn, 25 öre af hvarje mantalsskrifven person och 20 öre af hvarje icke åbomatlag, tillsammans omkring 700 rdr.

Sällstorp: Klockare- Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: boställe med 24 kappland jord, 3 t:r bönor, 3 t:r korn, 1/3 mot pastor af extra inkomster, 67 öre af hvarje matlag, yste och 3 Lisp. lin.

Folkskoleväsende.

Weddige: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 13 t:r spanmål af råg och korn och något kontant, tillsammans 500 rdr, samt fri bostad. 3 småskolor.

Åhs: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr och bostad. 2 småskolor.

Sällstorp: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. Lärarinnornas löner i småskolorna i pastoratet utgå enligt lag.

Warbergs Kontrakt

blef år 1864 jemlikt § 9 i prestmötets beslut af den 1 juli 1859 deladt i tvenne under namn af Warbergs och Falkenbergs kontrakt.

Kontraktsprostar intill år 1864:

Herr *Hans,* sogneprest i Warberg och prost, omnämnes af Hvitfeld i dess biskops krönika sid. 98. Herr Hans tillika med pastorerne från alla städerna i Lunds stift var år 1578 uti Lund för att välja biskop efter Tyche Asmundii afsägelse. Han var då religionsprost öfver någon del af Halland. På en fornhandling har Bexell funnit hans namn Hans Pedersson med underskrift »Provis i Himble och Faurås Härader.«

Laurentius Joh. Brunius kallade sig äfven *Lars Hansson Bruhn,* kyrkoh. i Warberg 1633, kontr.-prost 1685, afträdde Warbergs pastorat 1688, † uti Wanger 1691. Hans namn står på altartaflan i Lindbergs kyrka.

Fil. doktor *Nicolaus Andersson Lundensis* var kyrkoh. i Winberg före medlet af 1600-talet. Å en klocka i nämnda socken finnes en inskription, som neml. upplyser, att han der var kyrkoh. redan 1638; och att han ännu var kontr.-prost 1691, upplyses af Warbergs kyrkoräkningar för detta år. Doktor Lundensis ligger begrafven i Winbergs kyrka.

Laurentius Dahlberg var stads-komm. i Halmstad, då han blef kyrkoh. i Warberg; kontr.-prost 1699 till 1725. Han höll årliga visitationer eller så kallade prosteting; och de deröfver förda protokollen, som ännu förvaras i pastors-arkivet, lemna vigtiga upplysningar. Dahlberg dog 1726.

Fil. doktor *Johan Borritz,* född 1672 i Borred af Berghems socken. Fadren komm. i Surteby. Student i Lund 1696, fil. d:r derstädes och gymn.-adjunkt i Göteborg 1705, konrektor i skolan i Göteborg 1706, prestvigd 1709, lektor i Latin s. å., kyrkoh. i Grimethon 1719, kontr.-prost 1727. † 1737. Efter Borritz' död delades prosteriet, då Widelius blef prost i Himble och Bökman i Faurås' härad.

Jöns Widelius, hvilken äfven kallade sig *Janus Widell,* blef prestvigd i Skara 1703, erhöll k. senatens fullmakt på Hvalinge pastorat, dat. Arboga, och konfirmation af k. Carl XII, dat. Bender d. 20 sept. 1711, kontr.-prost i Himble härad 1737, † af slag 1750.

Severin Bökman, född 1688, var flera år tjenstgörande vid S:t Catharina församling i Stockholm och äfven under den tid, då pesten der bortryckte en myckenhet folk; blef huspredikant hos grefvinnan Magdalena Oxenstjerna 1708, nådårspredikant i S:t Clara i Stockholm 1709, kyrkoh. i Winberg s. å., kontr.-prost i Faurås' härad 1737, var åtskilliga gånger riksdagsman och tog till 1723 års riksdag sin styfson Olof Dahlin med sig till Stockholm, der denne började sin bana som informator hos presidenten baron Rålamb. Bökman dog 1748. Hans porträtt hänger i Winbergs kyrka på dahlinska slägten epithaphium.

Petrus Frisch, född 1688, prestvigd i Lund 1702, kyrkoh. i Morup 1708, kontr.-prost i Faurås' härad efter Bökman 1749 och i Himble härad efter Widelius 1751. Han afträdde hela prostembetet 1755 med bibehållande af hela lönen under sin lifstid; † s. å.

Fil. doktor *Jonas Brag*, född i Warberg 1695, prestvigd 1722, fil. d:r och kyrkoh. i Marstrand 1727, slottspastor på Karlsten 1736, riksdagsman 1740, kontr.-prost i Elfssyssel 1741, kyrkoh. i Tvååker 1750, v. kontr.-prost här 1754, ord. kontr.-prost 1758, † 1766.

Fil. doktor *Petrus Aurelius*, född i Göteborg 1714. Fadren då gymn.-adjunkt, sist kyrkoh. i Istorp. Student i Rostock 1734 och i Upsala 1736, fil. d:r i Greifswald och prestvigd i Göteborg 1744, kyrkoh. i Grimethon 1749, riksdagsman 1755, kontr.-prost 1767, † 1774.

Sven Linderoth, son af amiral.-pastorn i Göteborg Bengt Linderot; född 1718, student 1737, prestvigd 1741, kyrkoh. i Renneslöf 1750, kyrkoh. i Tvååker 1768, riksdagsman 1760, 1765 och 1769, kontr.-prost 1774, † 1777.

Fil. doktor *Anders O. Öhrwall*, född i Falkenberg 1718. Fadren handlande. Student i Lund 1740, pedagog i Falkenberg 1744, afreste till Tyskland och besökte akademierna i Rostock, Greifswald, Leipzig, Jena, Halle, Göttingen och Wittenberg, der han blef fil. d:r, prestvigd 1752, kyrkoh. i Winberg 1762, kontr.-prost 1777, † 1796.

Fil. doktor *Severin Wallin*, född 1737, student i Upsala 1758, fil. d:r 1764, prestvigd s. å., bat.-predikant vid Elfsborgs regem. 1766, regem.-pastor 1778, komm. i Sätila 1779, kyrkoh. i Gällared 1782, prost 1788, riksdagsman 1792, kontr.-prost 1796, nedlade prostsysslan 1810 med bibehållande af hela lönen och efterträddes af sin måg; jubelmagister 1814, † 1817.

Carl Wilhelm Rodhe, född i Strömstad 1745. Student i Lund 1762, prestvigd 1767, v. pastor 1774, bat.-predikant vid enkedrottningens lifregem. 1779, kyrkoh. i Hvalinge s. å., prost 1790, kontr.-prost 1810, † 1811.

Theol. doktor *Olof A. Öhrwall*, född 1755, student 1772, fil. d:r i Lund 1778, theol. kandidat i Upsala 1781, prestvigd i Stockholm s. å., kyrkoh. i Winberg 1797, kontr.-prost 1812, riksdagsman 1812 och 1817, theol. d:r 1818, † s. å.

Theol. doktor *Sven Peter Bexell*, född 1775. Fadren kontr.-prost och kyrkoh. i Willstad. Volontär vid Jönköpings regem. 1792, underofficer 1793, student i Lund 1794, lifdrabant vid k. maj:ts lifdrabant-korps 1795, såsom vakthafvande varit konungen följaktig på dess resor i Danmark, Finland och Tyskland, löjtnant i arméen 1799, erhållit nådigt afsked ur krigstjensten 1800, prestvigd 1801, tjenstgörande kongl. hofpredikant 1801—1805, kyrkoh. i Grimethon 1812, prost 1813, ledamot af götiska förbundet i Stockholm 1816, af k. vetensk.- och vitterhetssamhället i Göteborg 1817, af svenska landtbruksakademien och af archæologiska akademien i Rom 1818, L. W. O. s. å., kontr.-prost 1819, erhöll professors titel 1822, ledamot af samfundets pro fide et christianismo 1823, riksdagsman åren 1823, 1828, 1829, 1830, 1834 och 1835, ledamot af k. vitterh.-, historie- och antiqv.-akademien 1829, theol. d:r 1830, revisor öfver bankodiskonten s. å., † 1864.

---

11. Warbergs Kontrakt

omfattar Himble härad och består af pastoraten Hvalinge, Warberg, Träslöf, Hunestad, Grimethon och Tvååker.

Prostlönen, som kallas prostetunna, utgöres af 92 kub.-fot 4 kannor och 3 kub.-tum råg.

Kontraktsprost:

Fil. doktor *Gunnar Petersson*, född i Qville 1801. Fadren bonde. Student i Lund 1822, prestvigd 1828, fil. d:r 1829, v. kollega i Uddevalla s. å., past.-examen 1831, bat.-predikant vid k. Göta artilleri-regem. 1832, lärare vid regem. skola Prins Oscar 1830, lärare vid G:borgs handtverksskola 2:ne år, regem.-pastor 1841, kyrkoh. i Warberg 1844, prost 1849, kontr.-prost i Warbergs kontrakt 1864.

Himble Härad.

Hvalinge med Stamnared, Skällinge och Nösslinge.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 98⁵/₂₄. Areal 28,975 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Hvalinge 1,162, i Stamnared 479, i Skällinge 1,038, i Nösslinge 505, tillsammans 3,184. Pastoratet är beläget från Warberg 1¹/₄ m., från Göteborg 7³/₄ mil. Adress: Warberg.

Himble härad, beläget i mellersta delen af Halland, kallas i Waldemar I:s år 1231 utgifna jordebok *Henöfle*. Det är dock sannolikt, att häradets äldsta namn varit *Heimle*, såsom det ännu kallas af allmogen, hvilket namn anses komma af den förste sago-konungen i Skåne och Halland, Heimdall eller Rig, som skall haft sitt hemvist på det af sagan och sången föreviggade Himinbiorg i Rolfstorps socken af nämnda härad.

Hvalinge pastorat gränsar å ena sidan till Carl Gustafs och Grimmareds socknar i Elfsborgs län och å andra till Sällstorps, Lindbergs, Gödestads, Rolfstorps och Kjellsjö socknar. Dess längd i rät linea från Nösslinge sockens yttersta gräns till Lindbergs socken vid Lundby är 1³/₄ mil.

Hvalinge, moderförsamling, ligger vid 145 fots höjd öfver hafvet. Jordmånen är i allmänhet god, till stor del mergelartad. På skog är brist, som dock ersättes genom tillgång på bränntorf. Flera insjöar finnas såsom Hvalinge-sjön i öster från kyrkan, Sembosjön, som förenar sig i nordost med den lille Hasjön, vidare Toarpsjön, Bönarpsjön, Ryasjön och Hultasjön. Bland fornlemningar märkas vid Hvalinge-ås en sällsam grotta, af allmogen kallad Stenstugan eller Jättestugan; på Bönarpsberg är ett altarkummel af götisk struktur; på Hvalinge Ljung vester från kyrkan finnas 17 ättekullar, mer och mindre skadade, flera stenkretsar m. m.; 17 bautastenar, af hvilka den högste, kallad Jättestenen, är 2 aln. hög. Ibland fornlemningarna finnes äfven en andaktsvård, bestående af en stenkrets med 14 stenar, af allmogen benämnd Munkekyrkan. Kyrkan, af sten med stentorn, bygdt 1840, har uti senare åren blifvit betydligt förändrad. Hon är belägen på en höjd, hvarifrån hon synes på betydligt afstånd. Hennes längd är 43 aln. och bredden 12 aln. Orgeln, 13¹/₂-stämm., bygd 1853 af Ahlstrand. I tornet hänga

2 klockor, af hvilka den större, vägande 10 Skℓ., är den äldsta i hela trakten och har svårläst munkstil. På den mindre klockan står följande vers:

Att Gudstjenst hållas må, och folk sin Gud åkalla,
Att sammanropa hjelp, när eld vill öfverfalla,
Att boda att en själ, från jorden togs till Gud,
Att lik i jorden gjöms, förkunnas med mitt ljud.

Stammared, annex, är beläget $1^{3}/_{4}$ mil från Warberg. Socknen företer en bergsbygd med något ek, björk och al samt har öfverflöd på torf i den vidsträckta Nycklemossen. Jordmånen är i allmänhet bördig. Af sjöar finnas Stammsjön, Bläckakjerr samt Stora och Lilla Skottsjön. Kyrkan är ombygd 1855; den gamla var af hög ålder. I tornet är endast en klocka med följande vers och gjutningsåret 1787:

Att dyrka Herran Gud,
Skall denna klockas ljud
Det folk först sammankalla,
Som allmän Gudstjenst hålla
Sist ljuder hennes ton,
När hon tillkännagifver
Att själen kallad blifver
Upp till Guds Nådesthron.

Skällinge, annex, ligger $1^{7}/_{6}$ mil från Warberg. Marken är bergig; rådande jordmån är grusblandad mylla och s. k. mojord. Blott få hemman hafva skog; men deribland har Släna by en af de bättre i häradet. Bland socknens många insjöar äro Mäsern och Nätsjön de största. Märkvärdigaste fornlemningen består af en 9 aln. hög sten, upprest midt på Kjölerydhed, hvilken föröfrigt har ett historiskt minne från 1611, då k. Christian IV höll på att blifva tillfångatagen af Svenskarne. Hans häst hade nemligen fastnat i ett dy i Frägnaryds gärde, och konungen skulle säkert blifvit tagen, om icke öfverste Barnekow lemnat honom sin häst, bedjande honom fort rädda sig. Sjelf sprang han ett stycke vid sidan af konungen; men då hans krafter sveko, satte han sig på en sten, sägande: „Jag lemnar konungen min häst — fienden mitt lif — och Gud min själ.” På stenen, der han föll, synas några rödaktiga strimmor samt fläckar af vanlig röd mossa, hvilket dock af folket säges vara ”den trogne Barnekows blod.” Kyrkan är af sten samt försedd med trätorn. Kyrkan förlängdes 1772, är nu 40 aln. lång och 16 aln. bred. Kyrkan har orgelharmonium. I tornet hänga 2 klockor. På den större läses:

Ära vare Gud i höjden, frid på jorden, menniskorna en god vilje.

Min vän! enär du hör mitt ljud
Lyft då ditt hjerta upp till Gud
Och tänk vid hvarje klockeslag
På döden, domen och din sista dag.

P. Holmertz.
Pastor.

På den mindre:

> Till Herrans helga gård
> Mitt ljud dig menska kallar
> Var öm om själens vård
> Tänk tiden snart borthallar.

För Herrskapet Ahlströmers gåfva 50 rdr och socknens frivilliga sammanskott gjuten 1778.

Nösslinge, annex, är beläget 2 mil N.O. från Warberg. Marken är bergig; rådande jordmån är sand. Omkring de flesta hemman växa ek, al och björk; några hemman hafva äfven bok- och ekskog. Ängen är svag men så mycket mer vidsträckt. Stora Nätsjön, som på längden sträcker sig bredvid socknen, eger några ställen utmärkta af en skön natur. Med undantag af endast några få hemman har hela Nösslinge liksom Skällinge socken tillhört kansleren i pommerska regeringen, Herrman Wolfradt. Kyrkan, belägen så nära stranden af Stora Nätsjön, att vattnet går ända upp till kyrkogårdsmuren, är 29 aln. lång och 9 aln. bred. Hon har varit helgad åt S:t Olof. Sista gången ombygdes hon af trä 1688. 2:ne katholska fornlemningar finnas här, nemligen en Mariebild, som med barnet i famnen står vid dörren i vapenhuset, och en liten ringklocka, som hänger vid altaret, och med hvilken man under katholska tiden här gifvit tecken till sakramentets upphöjelse. Uti den på kyrkogården stående klockstapeln hänger en klocka med inskrift af gjutningsåret 1728 och följande versar:

> Commerce-Rådet Sebastian Tham,
> Mig andra gången hulpit fram,
> För Herrans folk att ljuda väl.
> Pastore Loci Jano Videl.
>
> När du hör mig ringa klämta,
> Med din andakt icke skämta,
> Bed och lofva Herran Gud,
> När du höra får mitt ljud.

Kyrkoherdar:

Kaniken ***Thorbjörn Larsson*** fick pastoratet 1337.
(Halländska forn-handl.)

Anders Svensson, prest i Hvalinge och dekan i norra Halland, beseglade 1398 Magnus Hakes pantebref samt ett salubref af år 1402. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Martinus Martini Vibergius, pastor 1568.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Herr ***Magnus*** var pastor mellan 1560 och 1570, † 1603.

Herr ***Jöran,*** kyrkoh. 1604, † 1613, efterträddes af sonen

Herr ***Tufve Jöransson,*** som vid fadrens död var komm., kyrkoh. 1614, † 1617.

Lars Ribe ifrån Jutland. Tiden för hans tillträde är okänd, men efter honom finnes en egenhändig anteckning med årtalet 1627. Han tog till medhjelpare sin halfbroder

Sören Bramming, som bodde på Skällinge stomgård, afled ganska gammal 1658.

Sören Bramming, företrädarens son, kyrkoh. 1658, † 1672.

Lars Mobeckius, komm. 1660, var den sistnämndes måg och efterträdare, † gammal 1696. Han kallade med församlingens bifall till sin efterträdare

Nils Asp ifrån Tölö, kyrkoh. 1693, hvilken samma år lät flytta prestgården ifrån vestra kyrkogårdsmuren till dess nuvarande läge samt lät anlägga trädgården; † 1710.

Jöns Widelius eller *Janus Widell,* kyrkoh. 1710.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt

Peter Holmertz, född 1705, prestvigd 1740, gjorde flera resor till Ostindien, regem.-pastor vid Göteborgs garnison 1746, kyrkoh. här 1751, prost 1758, † 1767

Georg Gyllich, född i Laholm 1722, var i 20 år rektor derstädes, kyrkoh. här 1769. Hade med sin hustru 21 barn; † 1778.

Carl Wilhelm Rodhe, kyrkoh. 1779.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Theol. doktor *Caspar Johnsson,* född i Nösslinge socken 1769. Fadren hemmansbrukare. Student i Lund 1793, fil. kandidat 1795, prestvigd s. å., fil. d:r i Lund 1796, kollega vid Warbergs skola 1799, stadskomm. i Warberg 1803, kyrkoh. här 1812, prost 1819, theol. d:r 1830, † 1852.

Carl Daniel Bagge, född i Uddevalla 1795. Fadren öfveruppsyningsman. Student i Upsala 1815, prestvigd 1820, lärare vid stjerncreutzska skolan i Säfve 1826, lärare vid götiska förbundets skola i Mölndal 1827, past.-examen 1829, slottspastor å Ny Elfsborg 1834, komm. i Tanum 1836, kyrkoh. i Dalstorp 1838, prost 1844, kyrkoh. här 1853, † 1871.

Sven Ifvarsson, kyrkoh. 1871.

Se kateketerna i Carl Johans församling

Komministrar:

Tufve Göransson, komm. före 1613.

Se kyrkoh. härstädes.

Sören Bramming, komm. före 1658.

Se kyrkoh. härstädes.

Lars Mobeckius, komm. 1660. Se kyrkoh. härstädes.

Herr Pehr, † i en hög ålder.

Christen Wahrlund, komm. före 1693.

Se komm. i Kalf

Bengt Berner var komm. i 6 år. Se komm. i Sätila.

Daniel Asp, prestvigd 1707, † 1753 på kyrkovägen mellan Hvalinge och Stamnared i Ödgårds hage, sedan han i Stamnared hållit predikan.

Nils Widelius, född i Skåne 1709, prestvigd 1735, komm. 1753, † 1781.

Carl Gustaf Meuller, komm. 1781.
Se kyrkoh. i Morup.

Bengt Johan Jensén, född i Göteborg 1762, prestvigd 1786, ostindisk skeppspredikant 1787, komm. här 1808, † 1817.

Carl Otto Torell, född i Thorestorp 1775. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1796, prestvigd 1800, komm. 1818, † 1847.

Anders Fredrik Andersson, född i Göteborg 1804. Fadren arbetskarl. Student i Lund 1824, prestvigd 1828, komm. 1847. † 1849.

Olof Klefberg, komm. 1850. Se komm. i Romeled

Fil. kandidat *Julius Edvard Wallerius*, född i Krokstad 1821. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1841, fil. kand. 1844, student i Upsala 1845, prestvigd 1849, komm. 1862.

Predikoskyldigheten är efter gammal häfd lika fördelad mellan pastor och komminister, som alternera mellan Hvalinge och Stamnared den ena helgdagen samt mellan Skällinge och Nösslinge den följande.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 13 nov. 1868 i följd af förslag den 3 febr. 1865.

§ 1.

"Till presterskapet utgöres årligen i stället för tionde, helgonskyld, dagsverken och öfriga jorden åliggande skyldigheter 1,740 kubikfot 7 kannor 50 kubiktum spanmål, ¼ råg hälften korn och ¼ hafre, efter nedanstående fördelning:

Hvalinge församling . . .	739 kub.-fot	8 k:r	10 kub.-tum.
Stamnareds församling . . .	190 kub.-fot	9 k:r	60 kub.-tum.
Nösslinge församling . . .	232 kub.-fot	2 k:r	60 kub.-tum.
Skällinge församling . . .	577 kub.-fot	7 k:r	20 kub.-tum.

För qvarnar samt andra verk och inrättningar, som framdeles anläggas eller väsentligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ och dagsverken betalas årligen dels 50 öre utaf hvar och en, som fyllt sexton år och icke är fattighjon eller för fattigdom njuter afkortning för kronoutskylder, med undantag af de i § 3 omförmälda personer, och dels 150 rdr till fördelning efter fyrktalet, utom det presterskapet och klockaren påförda.

§ 3

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 4.

Utaf förenämnda löningsmedel erhåller:

komministern, som innehar bostället n:o 8 Olofstorp, 425 kubikfot spanmål af ofvannämnda slag samt 245 rdr; och

återstoden tillfaller *kyrkoherden*, som innehar pastorsbostället n:o 4 Hvalinge och uppbär afkomsten af mensalhemmanen 1/4 mantal n:o 3 Skällinge samt 1/4 mantal n:o 1 Brådden, hvilka två sistnämnda fastigheter skola i författningsenlig ordning utarrenderas.

§§ 5 och 6

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,000 rdr.

Pastorsboställe: **N:o 4 Hvalinge** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Stamnared 5/8 m., till Skällinge 5/8 m., mellan Skällinge och Nösslinge 5/8 m.; socknebudsväg 2 1/4 mil.

Mensalhemman: **N:o 4 Skällinge** 1/2 ofm. hemman och **Brådden** (i Nösslinge socken) 1/4 ofm. hemman.

Enkesäte: **N:o 11 Stamnared** 1/2 ofm. hemman.

Komministersboställe: **N:o 8 Olofstorp** (i Hvalinge socken) 1 ofm. hemman. Kyrko- och socknebudsväg 1/8 mil längre än från pastorsbostället.

Hvalinge och **Skällinge:** Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: 624 rdr, boställe 1/4 mtl.

Stamnared: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 75 rdr.

Nösslinge: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 75 rdr.

Folkskoleväsende.

Hvardera af de 4 socknarna hafva 1 fast skola med 40 veckors lästid. Skollärarnes löner efter lag. Dessutom hafva Hvalinge och Skällinge 1 småskola hvardera.

Warbergs Stad med Lindberg och Torpa.

Reg. 1 kl. (Pastoratet egde fordom jus præsentandi, som förlorades genom kongl. br. d. 7 febr. 1781; och enligt kongl. maj:ts dom d. 30 jan. 1783 har staden vid pastorsval rösträtt, svarande mot 30 hemman af landsförsamlingen.) Fm. hemm. $73^{47}/_{48}$. Areal 13,142 (hvaraf stadsjord 1,825) Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Warberg 2,335, i Lindberg 2,075, i Torpa 608, tillsammans 5,018. Pastoratet är beläget från Falkenberg 3 m., från Göteborg $7^{5}/_{8}$ mil. Adress: Warberg.

Warberg, stapelstad i norra Halland, hörande till 4:de klassen af rikets städer, ligger vid Kattegat. Hvad stadens nuvarande namn angår, härleder man det från ordet "vårda" (akta eller bevara) antingen på grund af den i stadens grannskap befintliga fästningen eller ett par föga aflägsna bergshöjder, kallade vårdberg (vardberg eller varberg), hvaraf för öfrigt flera finnas längs kusten, och hvilka fått sitt namn deraf, att man, då fiender nalkades, på dem plägade uppgöra s. k. vårdkaser. Warberg var fordom en myeket ansenlig handelsplats och har, så vidt man vet, icke mindre än 4 gånger ombytt bygnadsplats eller bolstad, så att dess nuvarande läge är minst det femte i ordningen. Anledningarna till dessa flyttningar hafva bestått i rysliga förödelser, anstälda dels af fiender och dels genom vådeld. Helt nära hafvet $^{5}/_{8}$ mil söder om den n. v. staden ser man ännu lemningar af den ursprungliga eller den s. k. *Gamla Köpstad*, om hvars ålder man på grund af ett yttrande i Olof Tryggvessons saga med någorlunda sannolikhet kan härleda från 10:de seklet, enär kon. Harald Blåtand berättas der hafva bevistat en marknad. Den andra bolstaden var vid *Gamleby*, straxt norr om den nuvarande; den tredje, vid namn *Nyby*, låg nära Himble-ån å kungsladugården Lindhofs egor $^{3}/_{8}$ mil från n. v. Warberg; den fjerde, belägen strax vester om nyssnämnda stad, fick namn af *Warberg på platserna*. Förstörd år 1666 genom vådeld uppbygdes staden slutligen på sin n. v. plats; men äfven här har den hemsökts af en mängd eldsvådor, hvaraf de största timade åren 1767 och 1863, hvilken senare under mångahanda fasansfulla omständigheter ödelade ej mindre än omkring 140 hus eller hela södra delen af staden och gjorde vid pass 1,500 menniskor husvilla. Förvånande är emellertid den ihärdighet, hvarmed denna stad gång på gång åter rest sig ur gruset och på jemförelsevis kort tid åtminstone någorlunda repat sig. Warberg har på grund af sitt fördelaktiga läge och sin starka fäst-

ning haft stort anseende och varit skådeplatsen för både konungaval och konungamöten, för herredagar och högvigtiga politiska sammanträden, för furstars och andra mäktiga, både verldsliga och andliga herrars residerande och fördrifvande o. s. v., hvarom allt våra krönikor äfvensom gamla handlingar närmare upplysa. Omgifvet af en till större delen kal och ödslig natur, företeende nakna klipphöjder och kringströdda stenmassor, är det nyaste Warberg beläget på en något sluttande plan samt har 5 långgator och 9 tvärgator, hvilka afskära staden i 32 qvarter. Begrafningsplatsen, som ligger öster om staden, invigdes 1852 och är tillika en utmärkt vacker promenadplats. Äfven parker och alléer äro nyligen anlagda, så att få småstäder torde hafva så många offentliga promenadplatser som Warberg. Af de forna fästningsverken, belägna på en enstaka klippa vester om staden, är en stor del nu raserad; men af slottsbygnaderna återstår ännu tillräckligt för inrymmandet af en större mängd straff-fångar. Här satt ock i 4 års tid den i mordanläggningen mot kon. Gustaf III svårt inveckiade general Pechlin. Fångbevakningen utgöres nu af omkring 70 man. F. d. fästningen eller slottet innehåller bland andra bygnader den så kallade Eskilssalen, en på kullens högsta spets af den mäktige erkebiskop Eskil uppförd envåningsbygnad med mycket tjocka murar. Bland mera framstående bygnader inom staden må nämnas: Folkskolan, Brunns- och Societetshuset med en tillhörande park, Cellfängelset m. fl. Ett nytt badhus, inrymmande 16 badrum, uppfördes 1866 tillika med en praktfull bassinbygnad. Allmänna inrättningar: ett 3-kl. Elementarläroverk, Sparbank, Filialkontor för Hallands Enskilda bank, Telegrafstation, Postkontor och Lazarett. Mekanisk verkstad finnes äfven. Invånarne idka såsom binäring jordbruk. Bodhandeln är liflig, hvartill ett ej obetydligt varuutbyte synnerligen bidrager.

Warberg, moderförsamling. Kyrkan, uppbygd i enkel stil år 1770 och sedan skonad vid flera eldsvådor såsom 1863, har en längd af 64 aln. och bredd 26 aln. samt stentorn. Öfra tornet antändes af åskan sommaren 1815, men elden släcktes utan att hafva gjort synnerlig skada. Orgeln, 24-stämm., är bygd 1850 af Söderling. I kyrkotaket hänga 3 ljuskronor och i tornet 2:ne klockor, af hvilka den större bar jemte en latinsk inskription och årtalet 1772 följande vers:

Samlas när du hör mitt ljud
Till din herde som dig föder,
Lär i trone lyda Gud,
Lär att älska dina bröder.

På den mindre klockan läses:

O! menska lät ej klockans ljud
Få stanna fruktlöst vid ditt öra
Men äfven hjertat kraftigt röra
Till vördsam bugkomst af din Gud.

Lindberg, annex, är beläget $^3/_4$ mil N.N.O. från Warberg vid hafvet och 75 fot öfver dess yta. Socknen har på grund af sin egen natur med säkerhet fått namn efter lind och berg. Också finnes ett berg nära Lindbergs by, i senare tider tillika med en hel bergssträckning kalladt Åsen, som fordom varit öfvervuxet med lindar och derför kalladt Lindberg. Socknen består af kala bergssträckor, af sandiga höjder och dälder, hvilka i anseende till en olika jordmån äfven förete en högst olika produktion. Hon delas i 2 delar af den s. k. Sidden eller det sidlända gärdet, som utgöres af en stor och nästan öfver allt uppodlad dal, och genomskäres af en liten å, Tofta-ån. Höjderna häromkring äro anmärkningsvärda för den vidsträckta utsigt, de lemna öfver hela kusten. Skog finnes icke men väl några på bergen och vid byarne kringspridda ek- och al-lundar. Jordmånen är dels sandjord, dels lermylla, dels ock styf lera med något mergel. Befolkningen lefver af åkerbruk och boskapsskötsel. Bland fornlemningar omnämnes vid nordöstra sluttningen af Skåneberg norr om Tofta by en valplats, benämnd Särokulle. Här finnas lemningar efter 4 ättehögar samt åtskilliga bautastenar jemte flera stensättningar. Det på Torps utmark S.V. från Balg nära sockenskilnaden mellan Lindberg och Torpa på en höjd stående gamla och af ålder lutande vittnet från fornverlden, *Fer på Hornskullen*, förtjenar äfven fornforskarens uppmärksamhet. Under detta namn utvisas en 3 aln. hög sten i bautastensform. Här i klockaregården var erkebiskopen i Lund, *Birgerus Gunnari*, född, hvilken i Danmarks rikes råd hade säte närmast konungen. Kyrkan, belägen vid en sluttning ner emot Sidden, invigdes ny d. 19 aug. 1853. Den gamla kyrkan var bygd 1803. Orgeln, 17-stämm., med 2 manual. och särskild pedal, är bygd 1854 af Söderling. Kyrkan eger 2 klockor, bland hvilka den större har utom berättelsen om gjutningsåret 1808 följande vers:

Min vän vid denna malmens ljud
Dig fram till helgedomen hasta,
Hör rösten af Guds sändebud
För nådastolen dig nedkasta
Att bedja och att prisa Gud.

Den lilla klockan har jemte årtalet 1703 följande vers:

Statt upp o syndafolk
När ljudet mitt du hörer
Och märk hvad Herrans tolk
Till sällhet din framförer.

Torpa, annex, beläget en mil norr om Warberg, omgifves i norr af Åhs, i öster och söder af Lindbergs socknar. Socknen genomskäres af berg och dalar; genom Nisseängar flyter Nissebäck i hafvet. Här och der finnas numer endast glest kringspridda ek- och al-lundar af de enligt traditionen forna stora

skogarne. På Torpas forna utmark utvisas ett ställe med namnet Bodarne, der Torpas forna danska socknemän uppbygt åt sig i tjockaste skogen bodar, till hvilka de vid Westgötarnes fiendtliga infall plägade taga sin tillflykt, till dess slutligen äfven dessa gömställen upptäcktes och brändes, hvaraf stället sedan kallades Brända Bodarne. Kyrkan är 30 aln. lång och 13 aln. bred; koret en qvadrat med 8 aln. sida. En tjock mur skiljer det från kyrkan. I tornet hänger en klocka med latinsk inskrift och årtalet 1595.

Kyrkoherdar:

Herr Marquard i Warberg m. fl. utsatte "vidisse" öfver ett pergamentsbref, dat. Gudhem 1405.
(Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Herr Hans, sogneprest härstädes, deltog i superintendentsvalet i Lund 1578. Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

„Sogne-prest-eden var denna tid följande: „Jeg N. N. udvald Sogne-Prest till denna Kirche N. N. lofuer, att jeg vill väre flitig udi mitt embede, der mig befallis, saa länge som jeg blifver dervid. Dersom jeg anten uforseendis eller aff mennisklig skröblighed noget forsommer, daa forlaade mig det Gud ved sin son vor Herre Jesum Christum, men heremod vill jeg aff ret foract intit göra, saa sandelig hjelp mig Gud mett sitt helliga Evangelio."

Hans Uge, kyrkoh. omkring 1591.
(Rosenvinge. Danske domme.)

Christopher Jacobi Berg nämnes i Skarstedts anteckningar såsom kyrkoh. här vid början af 1600-talet.

Jörgen Jacobsön var sogneprest uti Warberg på platserne, omnämnes 1624 och underskref hospitalsräkningarne ännu 1630.

Nils Aageson nämnes såsom sogneprest härstädes 1631, afsade sig pastoratet 1642.
Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Laurentius Johan Brunius eller *Lars Hansson Bruhn*, kyrkoh. 1653.
Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Roserus von Achern, kyrkoh. 1689, † 1695.

Laurentius Dahlberg, kyrkoh. 1696.
Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Eberhard Dahlberg, den förres son, född 1691, prestvigd 1718, kyrkoh. 1726, prost 1727, förlorade all sin egendom i vådeld på Lindberg; † 1751.

Anund Hammar, född i Warberg 1708. Fadren borgare. Kollega vid Warbergs skola 1730, tillika hospitalspredikant 1735, stadskomm. i Göteborg 1736, kyrkoh. här 1752, prost s. å., † 1779. Under sina senare lefnadsår var han blind, men den blinde lärarens älskade röst och hans intagande föreställningssätt hördes ännu ganska ofta i templet.

Martin E. Strantze, född i Laholm 1747. Fadren rådman. Student i Lund 1767, prestvigd 1769 till e. o. bat.-predikant vid hessensteinska regem., hofpredikant hos enkedrottningen, kyrkoh. här 1781, prost s. å., † i Stockholm 1782.

Theol. doktor *Erik Bergsten,* född i Nerike. Fadren bonde. Student i Upsala 1768, fil. d:r 1773, prestvigd 1775, e. o. bat.-predikant vid lif-regem. s. å., hofpredikant hos hertigen af Södermanland 1778, kongl. hofpredikant 1782, kyrkoh. här 1783, ledamot och sekreterare i sällskapet pro fide et christianismo 1780, ledamot af patriotiska sällskapet 1783, prost 1784, kyrkoh. vid Catharina församling i Stockholm 1794, theol. d:r 1800, Serafimer-ordens kapellan 1802, kongl. öfverhofpredikant 1807, † i Stockholm 1809.

Jonas Wahlgren, född i Wermland 1755, student i Lund 1777, prestvigd 1783, esqu. predikant vid lif-regem. s. å., bevistade finska kriget och blef hofpredikant 1790, kyrkoh. här 1795, prost 1800, † 1811.

Theol. doktor *Jonas Nordvall,* född i Öfver-Calix af Norrbottens län 1748. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Upsala 1769, fil. d:r 1773, prestvigd till esqu. predikant vid adelsfanan 1777, kyrkoh. i Riseberga af Lunds stift 1788, till hvilket pastorat kon. Gustaf III då förklarade sig såsom patronus; hade nåden att under konungens ofta vistande på Herrevads klosters kungsgård predika för konungen, hofpredikant 1805, theol. d:r 1809, kyrkoh. här 1812, var 1810 förordnad att biträda erkebiskopen m. m. d:r Lindblom vid den religiösa ceremoni, då H. K. H. kronprinsen Carl Johan antog vår evang.-lutherska trosbekännelse i Helsingör och att ex officio underskrifva den riksakt, som deröfver författades. Nordvall † 1834 såsom stiftets senior.

Fil. doktor *Johan Lindberg,* född i Dalstorp 1794. Fadren prost och kyrkoh. i Sexdräga. Student i Lund 1812, fil. d:r derstädes 1817, prestvigd 1818, kollega i Halmstads skola 1820, rektor derstädes 1830, kyrkoh. här 1836, † 1843.

Fil. doktor *Gunnar Petersson,* kyrkoh. 1844.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Stads-Komministrar:

Andreas Ingemarii, komm. 1572.

(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Herr Jacobus, afsatt 1616. (Skarstedts anteckningar.)

Laurentius Olai Warberg, komm. 1643.

Benedictus Jani, komm. 1645.

Simon Johan Faurelius, komm. 1658.

Christianus Nicolai, komm. 1665.

Johannes P. Lachonius, komm. 1675.

Petrus Fricius, komm. 1704. Alla dessa äro uppräknade på en tafla i Lindbergs kyrka.

Pehr Frisk eller *Petrus Frisch*, komm. före 1708.
Se kyrkoh. i Morup.

Fil. doktor *Herlac Dahlberg*, komm. 1708.
Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Esbernus Hörling, kollega vid Warbergs skola 1709, komm. här 1715, † 1718.

Pehr Nering, komm. 1718. Se kyrkoh. i Myckleby.

Benedictus Schuberg, komm. 1728.
Se kyrkoh. i Eldsberga.

Johan Söderlind, född i Mark 1690. Fadren soldat. Prestvigd 1728, komm. 1730, † 1742.

Johan Nordtman var komm. ifrån 1742 till 1743.

Johan Otto Fries, komm. 1744.
Se kyrkoh. i Gällared.

Fil. doktor *Johan Georg Grimbeck*, född 1719, fil. d:r i Lund 1754, komm. här 1759, † 1768.

Elias Åkerman, född i Göteborg 1734, prestvigd 1758, komm. 1770, † 1792. Han omtalas såsom en lärd man och dessutom såsom en skicklig pharmaceut, länge ryktbar i orten för en af honom uppfunnen blandning af salva, som ännu bär hans namn eller Åkermans salva.

Johan Rosengren, komm. 1793.
Se kyrkoh. i Thorslanda.

Theol. doktor *Caspar Johnsson*, komm. 1803.
Se kyrkoh. i Hvalinge.

Fil. doktor *Carl Lorentz Dragstedt*, komm. 1813.
Se kyrkoh. i Falkenberg.

Olof Wennberg, komm. 1829.
Se komministrarne i Landvetter.

Anders Wahlberg, komm. 1839.
Se kyrkoh. i Hunestad.

Elias Petersson, född i Lindbergs socken 1806. Fadren bonde. Student i Lund 1827, prestvigd 1832, past.-examen 1840, komm. 1843, v. pastor 1846.

Komministrar i Lindberg och Torpa:

Herr Peter i Lindberg jemte flera prester utstälde år 1378 "vidisse" öfver ett af konung Magnus d. 4 juni 1362 utfärdadt bref. (Halländska fornhandl.)

Anders Svensson i Lindberga socken jemte flera prester utstälde "vidisse" öfver ett pergamentsbref, dat Gudhem 1405. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Sven Gunnesson, prest i Lindberg omkring år 1450, döpte sedermera blifvande erkebiskop Birger i Lund.
(Halländska fornhandl.)

Laurentius Johannis, komm. 1564.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Arvidus Kiliani, komm. 1573.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Skonberg, komm. efter 1720.

Lars Blekman, komm. före 1737.
Se kyrkoh. i Falkenberg.

Magnus Lönberg, student 1733, prestvigd 1739, komm. 1740, † 1755.

Jöran Mjöberg, komm. 1755. Se kyrkoh. i Morup.

Olof Apelberg, född i Warberg 1740, student 1762, prestvigd 1764, v. pastor 1767, komm. 1776, † 1798.

Fil. doktor *Anund Niclas Apelberg*, företrädarens son, komm. 1799. Se kyrkoh. i Åhrstad.

Johan Peter Ehn, född i Lindberg 1792. Fadren klockare. Student i Lund 1816, prestvigd 1819, komm. 1828, † 1851.

Caspar Johansson, född i Nösslinge 1801. Fadren hemmansbrukare. Student i Lund 1826 och i Upsala 1829, prestvigd 1831, komm. i Halmstad 1844, komm. här 1852, † 1854.

Svening Andersson Schiller, komm. 1854.
Se kyrkoh. i Ödsmål.

Anders Elgqvist, komm. 1861. Se kyrkoh. i Tranemo.

Tjensten f. n. vakant och bestrides af v. komminister i afbidan på stadfästad lönereglering, som är beroende på kongl. maj:ts nådiga pröfning.

Predikoskyldighet: pastor ansvarar för alla högmessopredikningar och skriftemål under sommarhalfåret i stadskyrkan; stadskomministorn åligger att bestrida otte- och aftonsångerna, skriftemålen under vinterhalfåret samt altartjensten vid högmessorna; i Lindberg och Torpa predikar landtkomministern 2:ne predikodagar och pastor den tredje, då komministern är fri från tjenstgöring.

Pastorsboställe: I staden har pastor embetsgård, som bygges och underhålles af stadsförsamlingen, samt löningsjord (den så kallade prestlyckan), utgörande 7 Tnl. 31 $^{6}/_{10}$ kppl. öppen jord samt N:o 3 Lindberg prestgården 1 ofm. hemman. Kyrkoväg från Warberg till Lindberg $^{3}/_{4}$ m., till Torpa 1 m., mellan Lindberg och Torpa $^{5}/_{16}$ m.; socknebudsväg $^{3}/_{4}$ mil.

Mensalhemman: N:o 1 Lindberg Lämpegården 1 ofm. hemman. (Pastor åtnjuter häraf 4 Lisp. smör årligen.) **N:o 14 Bua** i Wärö socken, hvaraf pastor i Warberg årligen har 6 Lisp. och Lindbergs kyrka 2 Lisp. smör.

Pastorslönen: n. v. pastor har för sin tjenstetid uppgjort konvention med stadsförsamlingen om tionden af stadsjorden, enligt hvilken den erlägges med 50 öre årligen för hvarje Tnl. öppen jord. I Lindberg och Torpa församlingar är en af kongl. maj:t d. 24 juli 1844 stadfästad konvention, på grund af hvilken pastor åtnjuter i årlig ordinarie lön 50 t:r råg, 100 t:r korn, 50 t:r hafre utom jura stolæ.

Enkesäte: N:o 9 Torpa 1 ofm. hemman.

Stadskommministerslönen: fria husrum och, enligt konvention af 1858, 700 rdr jemte 2 kollekter samt genom donation af enskild person 3 t:r råg och 1 t:a korn.

Komministersboställe (i Lindberg och Torpa): **Gunnestorp Bergagård** 1 ofm hemman. Kyrkoväg $^5/_{16}$ m.; socknebudsväg $^3/_4$ mil.

Komministerslönen i Lindberg och Torpa; bestämda inkomster: spannemål efter medelmarkegångspris, yste, matskott, lön af pastor (2 t:r råg efter medelmarkegångspris samt 7 rdr 50 öre), 6 öre af hvarje matlag, tillsammans utgörande i penningar 337 rdr. Obestämda inkomster: omkring 191 rdr; allt utom afkastningen af bostället.

Warberg: Klockarelönen omkring 400 rdr. Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 800 rdr samt en mycket obetydlig inkomst för sång vid begrafningar.

Lindberg och **Torpa.** Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön. 500 rdr och boställe $^1/_2$ mantal.

Warbergs 3-klassiga Elementar-Läroverk,

som redan i början af 1400-talet blef upprättadt såsom Lärdomsskola, har af ålder bibehållit denna sin karakter, ehuru den enligt kongl. Interims-löneregleringen af 1819 skulle förvandlas till Apologistskola. Men på grund af kongl. br. d. 6 juli 1849 blef den benämnd elementar-läroverk och består nu af 3 klasser, motsvarande de 3 lägsta klasserna af högre elem.-läroverken. Lärarnes antal under vårterminen 1871: 3 ord., 1 vik. samt exercitiemästare; samt lärjungarnes vid samma termins början: 44.

Till ungdomens understöd är genom kongl. resol. d. 27 sept. 1694 anslagne $36^5/_{32}$ t:r korn samt $5^3/_{16}$ t:r hafre, Helgonskyldssäd från 8 angränsande socknar, men denna säd är numera af staten, som ersätter elem.-läroverket med 345 rdr 24 öre, skänkt åt vederbörande socknar till deras folkskolor.

Peder Severensson Skrifvares donation af den 24 mars 1619, hvilken utgår årligen med 4 t:r råg, 4 t:r korn och 4 t:r hafre af Halmstads hospital enligt kongl. br. d. 5 okt. 1813.

Göran Hanssons donation af 1655 utgöres af 5 rdr gångbart mynt, hvilka innehafvaren af Holmagärde årligen betalar.

Grimbergska donationen af 1744 utgör 40 rdr, hvaraf halfva räntan tillfaller ungdomen och andra hälften rektor.

Folkskoleväsende.

Warberg: 1 fast skola med 2 lärare. $8^1/_2$ mån lästid. Skollärarelönen: för 1:ste läraren 800 rdr och bostad; för 2:dre läraren 600 rdr och bostad; en biträdande lärarinna med lön 450 rdr samt en lärare i småskolan med lön 400 rdr. (Beslut är fattadt om uppförande af ytterligare 1 småskola.)

Lindberg: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr och bostad. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 230 hvardera.

Torpa: 1 flyttbar skola, 2 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön. 600 rdr och bostad.

Träslöf.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $39^{37}/_{48}$. Areal 6,457 Tnl. (År 1693 blef detta pastorat regalt samt förenadt med Warbergs slott och dess församling, hvilken senare dock på grund af kongl. br. d. 24 juni 1830 har blifvit upphäfd.) Folkm. vid 1870 års slut: 1,968. Pastoratet är beläget från Warberg $^{1}/_{4}$ m., från Göteborg $7^{7}/_{8}$ mil. Adress: Warberg.

Träslöfs pastorat gränsar i vester till Warberg, i norr till Lindbergs och Hvalinge, i öster till Spannarps, Hunestads och Gödestads samt i söder till Tvååkers socknar. Om denna socken, som fordom hetat *Träslef*, har man följande tradition: en innevånare af detta grannskap, hvilken förlorat sina kreatur, kom under sitt sökande efter dem händelsevis att trampa på en träslef, hvilket väckte hans uppmärksamhet och dref honom att närmare undersöka stället. Härvid påträffade han en större skatt, och då han sedermera äfven återfann sina kreatur, lofvade han i glädjen öfver detta dubbla fynd att bygga en kyrka, hvilken skulle heta Träslef. Stället, der träslefven funnits, utvisas ännu i Brearemossen, och en förbiflytande bäck kallas penningebäcken. Socknen är med undantag af några mindre höjdsträckningar ett slättland med endast några mindre berg, af hvilka det högsta är Apelviksberget. Från forntiden har strandbygden bibehållit namnet Utanskogsbygden i motsats till den andra delen af socknen, som då skall haft en tjock skog. Nu är socknen alldeles skoglös med endast några planteringar. Jordmånen är af omvexlande beskaffenhet. Utanskogsbygden har uteslutande sandjord, hvaraf en del är nästan flygsand. Likväl gör den rika tillgången på tånggödsel, att de här liggande hemmanen, ohuru magra och torra, äro ganska sädesgifvande. I Klastorps by och i Svenstorp är den bördigaste jordmånen med skiljaktig mylla på lersand och örbotten. Träslöfs by, skild från Klastorps genom Himble-ån, har sand och örbotten med dels sandmylla och dels flumjord. Hufvudnäringar äro åkerbruk och boskapsskötsel; bland binäringar intager fisket främsta rummet. — Bland fornlemningar må nämnas Klashögen, en ättehög af 20 alnars sluttningshöjd. Enligt folksägen skall uti denna hög förvaras askan af den man, efter hvilken byn fått sin benämning. I grannskapet af Klashögen stå på en ås de vackra fornlemningar, som i orten äro kända under namn af Hofstenarne, hvilka äro 12 till antalet och ega form af bautastenar. För öfrigt finnas härstädes till stor del rubbade eller förstörda ättehögar, stenkretsar, altarkummel, trekampsplatser, en domkrets och lemnin-

gar efter små förskansningar. Å gamla Köpstads egor igenfinnas ruiner efter forna Warberg, och omkring 200 alnar från hafsstranden ligga ännu lemningar efter äldsta bolstaden. Kyrkan, belägen på en höjd midt i socknen, är uppförd af gråsten och invigd d. 27 okt. 1850. Hon håller 68½ aln. i längd, inberäknadt tornet, 24 aln. i bredd och 11 aln. i höjd. Orgeln, 10-stämm., är bygd 1858 af Söderling. Här i kyrkan finnes bland annat en tafla af en Carl XII:s krigare, ryttaren Anders Hak, född i Träslöfs by 1687. Denne man hade undergått 9-årig fångenskap i Sibirien. Äfven förvaras härstädes ett porträtt af öfversten och kommendanten Brandholtz På gamla kyrkogården ligger den för delaktighet i mordet på Gustaf III till lifstids fästning dömde generalen Pechlin, † 1796. I tornet hänga 2 klockor; på den större af dem läses:

Erlig och Välbordig And. Bing kom det asted att jeg till Treslef Kirche kom. Gud gifve, att alle for dem jeg ringes På domedag Guds börn ma findis. Stöbt y Lybeck 1587.

På denna klockan är äfven gjuten en man med knif i ena handen och en lykta i den andra. På den mindre klockan står:

Min vän vid denna malmens ljud
Dig fram till helgedomen hasta
Hör rösten af Guds sändebud
För nådastolen dig nedkasta
Att bedja och att prisa Gud.
Gjuten 1812.

Bland mera framstående gårdar märkas Åby qvarn eller Qvarngården med tegelbruk och tullqvarn samt vackra trädgårdsanläggningar. Prestgården, som är belägen i närheten af kyrkan, är utmärkt väl bebygd. Manshuset, nyligen uppfördt, är af sten.

Kyrkoherdar:

Oleff Salmonsen i Träslöf nämnes i ett 1467 afgifvet skriftligt intyg af fl. personer, hvari omnämnes, att han valt slottsherrn på Warberg, Åke Axelson Thott, och hans fru till "executor testam." (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Rasmus Kjellson, lutheran och slottsprest på Warberg samt pastor i Träslöf nämnes 1534. Han var den fångne lübske öfversten Marcus Meijer behjelplig att med förräderi intaga Warbergs slott och blef, sedan nämnda slott af k. Christian III:s truppar återtagits, fängslad och i juni 1536 lefvande fyrdelad och lagd på stegel i Helsingör. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Johannes Laurentii Ottoniensis, från Odense, pastor i Träslöf och Gamleby 1577, nämnes af Bexell 1581. (Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Hans Lauridzon Hjorth, pastor i Träslöf och slottsprest på Warberg, höll 1593 likpredikan öfver slottsherrn Anders Bring, hvilken predikan blef tryckt i Köpenhamn.
Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Peder Ebbesön var enligt underrättelserna på hans epitaphium född i Helsingborg 1581. slottspastor i Warberg och kyrkoh. i Träslöf 1617, † 1658. Nämnes äfven i kammar-arkivets handlingar 1651 och 1652.

Petrus Haquini var kyrkoh. 1662.

Johannes J. Gothenius, kyrhoh. 1677.

Johannes Gothenius, kyrkh. 1691.

Olaus Bruhn, installerad 1704 af biskop Nezelius.
Se kyrkoh. i Åhrstad.

Jacob Ekström, född i Göteborg 1671. Fadren konstapel vid artilleriet. Prestvigd 1701. bat.-predikant och slottspastor på Ny Elfsborg s. å., följde hamiltonska regem. till Wismar 1709, stadskateket i G:borg 1711, kyrkoh. här 1715, † 1716.

Peter Hansson Ström förestod pastoratet i 21 år och 9 månader, † 1740, 57 år gammal.

Johan Cullén, prestvigd till bat.-predikant vid Hallands infanteri 1714, slottspastor på Ny Elfsborg 1716; då nämnde regem. upplöstes, blef han 1722 nådårsprest i Istorp, komm. i Berghem 1723, regem.-pastor vid Elfsborgs regem. 1729, kyrkoh. här 1741, † 1753.

Carl Homan, kollega i Warberg 1736, prestvigd 1738, kyrkoh. här 1754, † 1768.

Lars Hammar var förut amiralitets expeditions-predikant, innan han blef utnämnd kyrkoh. här. hvilken syssla han aldrig tillträdde, emedan han afled några veckor efter utnämningen 1769.

Fil. doktor *Erik Herman Fernlöf*, född i Göteborg 1723, fil. d:r i Lund 1745, prestvigd 1749, kyrkoh. 1770, † 1785.

Fil. doktor *Paul Kinnander*, född i Eksjö 1746, fil. d:r i Lund 1768, kollega i Linköping 1772. apologist 1773, kollega i Söderköping 1774, predikant vid Wadstena krigsmanshus 1776, kyrkoh. här 1785, prost 1800, † 1801.

Bengt D. Göthensten, född 1751, prestvigd 1776, komm. i Weddige 1794, kyrkoh. här 1802, † 1816.

Peter Arvid Wallenblad, född i Fagered 1765, student i Upsala 1785, prestvigd 1794, kongl. hofpredikant 1796, med vederbörlig permision ostindisk skeppspredikant 1797, rektor vid Johannisskolau i Stockholm 1813, kyrkoh. här 1817, prost 1831, † s. å.

Peter Abraham Glasell, född i Ljungby 1788. Fadren bonde. Student i Lund 1810, prestvigd 1811, v. pastor 1822, kyrkoh. i Marstrand 1823. tillika slottspastor å Karlsten s. å., prost 1823, kyrkoh. här 1833, † 1861.

Fredrik Wilhelm Lindskog, född i Twerred 1813. Fadren kommisions-landtmätare. Student i Lund 1834, prestvigd 1836, v. fångpredikant vid länshäktet i Warberg 1840—1845, past.-exam. 1848, komm. i Seglora 1851, kyrkoh. här 1862.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 18 nov. 1864 i följd af förslag d. 12 sept. 1863.

§ 1.

„I stället för tertial- och qvick-tionde, smör, yste. altare och dagsverken erlägger församlingen årligen till kyrkoherden, hvilken såsom boställe innehafver 1 mantal, n:o 15 Träslöf, 1,293 kubikfot 3 kannor spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre samt 224 rdr 10 öre penningar enligt fördelning.

§ 2.

I stället för offer och jura stolæ erläggas årligen af innehafvare utaf helt förmedladt hemman 3 rdr rmt samt af innehafvare utaf mindre delar i förhållande derefter; för utgörande af hvilken afgift det s. k. Fiskläget beräknas motsvara $^1/_2$ mantal och Tranelyckan $^1/_8$ mantal.

Dessutom betalas årligen af hvarje person, som fyllt 16 år och ej är fattighjon, 35 öre.

§§ 3 och 4

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1865.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,348 rdr.

Pastorsboställe: N:o 15 Träslöf 1 ofm. hemman. Socknebudsväg 1 mil.

Enkesäte: Balgö (i Lindbergs socken) 1 ofm. hemman.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön 550 rdr jemte boställe $^1/_4$ mantal N:o 1 Träslöf.

Folkskoleväsende.

1 flyttbar skola, 2 rot., 40 veckors lästid. Skollärarens lön enligt lag. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 160 rdr hvardera i ett för allt.

Hunestad med Gödestad.

Konsist. 3 kl. Fm. hemm. $40^3/_4$. Areal 3,980 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Hunestad 734, i Gödestad 365, tillsammans 1,099. Pastoratet är beläget från Warberg $^5/_8$ m., från Falkenberg $2^3/_4$ m., från Göteborg $8^3/_8$ mil. Adress: Warberg.

Hunestads pastorat gränsar i vester till Träslöf, i norr till Hvalinge, i öster till Rolfstorp och Grimethon samt i söder till Spannarps socken. Traditionen berättar, att pastoratet och socknen erhållit sitt namn efter en fylkeskonung Hune, som här skall vara begrafven.

Hunestad, moderförsamling, är beläget $^5/_8$ mil öster från Warberg vid 85 fots höjd öfver hafvet. Marken är till större delen jemn, likväl här och der beströdd med större och smärre

kullar; hela vestra sidan af socknen utgöres dock af en stor men jemn dal. Rådande jordmån är sandmylla. Betesmarken är knapp. Nästan ingen skog finnes med undantag af någon lund här och der af löfträd. Hufvudnäringen är åkerbruk, och den egentliga binäringen utgöres af försäljning af linneväfnader. I Hunestads by nära vägen reser sig den märkvärdiga Hunehögen, en vacker ättehög, der den ofvannämnde kon. Hune skall ligga begrafven. Strax bredvid vägen midt för Bengt Jönsgård ligga 3:ne ättehögar, som i senare tider blifvit kallade Badstuguhögarne. Den gamla kyrkan förstördes genom eldsvåda år 1846, och en ny uppfördes på den gamlas murar 1848. Hon håller 29 aln. i längd och 18 i bredd, är ljus men otillräcklig för folkmängden. Dopfunten består af en stor, väl huggen sten. I kyrkan finnes ett porträtt af kyrkoh. Lars Agrell och en stor tafla med series pastorum. I klockstapeln hänger en klocka utan inskription, gjuten i Jönköping i den gamla klockans ställe, som nedsmalt vid eldsvådan 1846.

Gödestad, annex, är beläget $^3/_4$ mil från Warberg. Socknens namn härledes från den i närheten af kyrkan begrafne kon. Göthrik. Marken är ojemn, bestående af berg, dalar och slätter; rådande jordmån är lera och täflar i allmänhet i godhet med de flesta i häradet. Icke långt från kyrkan flyter Himblekanal, som uppdrager med sitt slingrande lopp å ena sidan gräns mot Grimethon och å den andra emot Hunestad. Öfver denna å är nära Gödestads kyrka bygd en med hvalf försedd stenbro; en annan dylik är bygd mellan Ljungstorp och Clastorp. På fornlemningar är socknen rik. Här har funnits en af Hallands högsta stenvårdar, den öfver 10 aln. höga Slummerstenen eller Göthrikstenen, som föll omkull 1815 och afbröts på flera ställen men är nu upprest och hopsatt. Att döma af den plats, den innehade på en ättehög, kallad kon. Göthriks hög, nära Gödestads bro, var det en ättehäll, men den antages äfven hafva varit begagnad såsom skyddspelare. Den icke långt härifrån belägna Göthriks eller Göthars källa besöktes förr midsommarsafton hvarje år af stora hopar af bygdens ungdom. Kyrkan är af sten och håller 27 aln. i längd och 15 i bredd. Orgeln, 4-stämm., är gammal. Kyrkan, som tarfvar nybygnad, eger en klocka, hvilken är mycket gammal och saknar inskription samt är upphängd i en stapel af trä å vestra gafveln.

Kyrkoherdar:

Nicolaus Petri, kyrkoh. 1571.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Bengt Mogensön, född 1557, kyrkoh. 1602, † 1624.
Säkerligen samme herr Bengt, som vid kyrkovisitationen 1616, hade blifvit suspenderad derför, att han stängt från Nattvarden en qvinna, som ej ville förlikas med sin trätobroder. (Skarstedts anteckningar.)

Herr Gunne. Födelse och dödsår äro obekanta. Hans namn och anteckningen, att han här varit pastor, upptäcktes på en gammal likkisteplåt, då pastorsgrafven öppnades.

Jöran Skyring, född i Färghult af Örby socken 1643, kyrkoh. 1672, respondent vid 1685 års prestmöte. † 1696 och begrofs af biskop Carlberg.

Anders Olin, född i Oltorp i Dalstorps pastorat 1665, gifte sig med företrädarens enka och blef kyrkoh. 1697. † 1708 och ligger begrafven under dopfunten i Hunestads kyrka.

Laurentius Agrell, född 1666, kyrkoh. 1709, † 1731. Hans porträtt hänger i Hunestads kyrka.

Magnus Roselius, född i Sibbarps prestgård 1695, prestvigd 1723, komm. i Okome 1728, kyrkoh. här 1733, † 1771.

Fil. doktor *Anders Wetterlund,* född i Lundby socken af Wädtle härad 1728. Fadren bonde. Student i Lund 1751 och i Greifswald 1754, fil. d:r derstädes s. å., prestvigd 1758, kyrkoh. 1771, prost 1790, † 1804.

Fil. doktor *Carl Anders Ahlgren,* född i Surteby pastorat 1765. Fadren v. krono-befallningsman. Student i Lund 1780, fil. d:r derstädes 1790, prestvigd s. å., v. pastor 1804, kyrkoh. här s. å., prost 1819, v. kontr.-prost 1821, † 1839.

Peter Josias Widberg, född i Göteborg 1791. Fadren fattighuspredikant. Student i Lund 1811, prestvigd 1814, komm. i Örby 1826, kyrkoh. här 1839, † 1840 före tillträdet.

Anders Lindborg, född i Lindome socken 1782. Fadren bonde. Student i Lund 1809, prestvigd 1810, komm. i Tranemo 1822, kyrkoh. här 1841, † 1842.

Anders Wahlberg, född i Träslöf 1795. Fadren torpare. Student i Lund 1822, prestvigd 1826, stadskomm. i Warberg 1839, past.-examen 1842, kyrkoh. här s. å., prost 1854, † 1868.

Jonas Lindskog, född i Twerred 1812. Fadren kommisions-landtmätare. Student i Lund 1834, prestvigd 1836, lärare vid Rydboholms fabriksskola 1844, past.-examen 1848, komm. i Mjöbäck 1850, kyrkoh. i Dalstorp 1860, kyrkoh. här 1869.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 31 mars 1870 i följd af förslag d. 14 juli 1864.

§ 1.

"Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal n:o 12 Hunestad, utgöres årligen af hemmanen 1,224 kubikfot 4 kannor spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre efter nedanstående fördelning:

Hunestads församling med $25^1/_2$ mantal . . . . . 619,3 kub.-fot.
Gödestads församling med $18^1/_2$ mantal, förutom Gödestads kyrkojord . . . . 605,1 kub.-fot.

§ 2.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ och lösen för attester erlägges årligen

dels 35 öre utaf hvar och en, som vid kalenderårets början fyllt aderton år och icke åtnjuter understöd af fattigvården, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk;

dels 2 rdr för hvarje helt oförmedladt mantal och i förhållande dertill för större eller mindre gårdar.

§§ 3, 4 och 5.

likalydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 2,800 rdr.

Pastorsboställe: **Hunestad** 1 ofm hemman. Kyrkoväg $^{3}/_{8}$ m.; sockne-budsväg $^{3}/_{4}$ mil.

Enkesäte: **N:o 9 Gödestad** 1 ofm.

Hunestad och **Gödestad:** Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna gemensamma för båda församlingarna: lön: 273 rdr samt boställe N:o 13 Hunestad $^{1}/_{2}$ mantal.

Folkskoleväsende.

Hunestad: 1 fast skola, 40 veckors lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

Gödestad: 1 fast skola, 40 veckors lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder.

Grimethon med Rolfstorp.

Patronelt. (Patronaträttigheten tillhör egaren af säteriet Thorstorp. Jus patronatus grundar sig på kongl. br. af d. 17 sept. 1674 och sträcker sig både till komministers tillsättande enligt kongl. resolution af den 28 nov. 1775 och klockares enligt kongl. br. d. 23 aug. 1854). 2 kl. Fm. hemm. $76^{17}/_{24}$. Areal 21,754 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Grimethon 848, i Rolfstorp 1,560, tillsammans 2,408. Pastoratet är beläget från Warberg 1 m., från Falkenberg 3 m., från Göteborg $8^{3}/_{8}$ mil. Adress: Warberg.

Grimethons pastorat gränsar i norr till Hvalinge, i öster till Fagereds, i söder till Okome, Sibbarps och Tvååkers samt i vester till Hunestads pastorat. Dess längd är nära $1^{3}/_{4}$ m. och bredden $1^{1}/_{4}$ mil. Pastoratets äldsta namn är *Grimultuna* efter den på Thorstorps gärde i den s. k. Grimhögen hvilande kämpen Grimulf af Grimuthuna. På Langebecks karta af år 1277 benämnes det *Grimetuna* och uti kon. Waldemars jordebok *Grimetun*.

Grimethon, moderförsamling. Odlingsmarken utgöres af en del af den s. k. Himbledalen och består till större delen af odlade kärr och mossar samt i öfrigt af mylla på ler- och sand-

botten. Riklig mergeltillgång finnes öfverallt. Skog ega Grimethons och Thorstorps byar ännu till husbehof, men den öfriga delen af socknen har nästan ingen. Inom socknen ligga tvenne af Hallands högre berg: Elmberget och Nackhällarne. Från det förra har man en vidsträckt utsigt (i klart väder ända till danska ön Anholt), och skall man från detta berg kunna räkna 14 kyrkor. Nackhällarne äro sjömärke för seglare i Kattegat. Flera små insjöar finnas samt en liten å, Grime-ån, flyter ur Grimsjön och faller ut i Himble-ån. Bland fornlemningar nämnas det s. k. Göthriks ting, en forntida domplats på Grimethons utmark, med stenkretsar samt på samma plats den s. k. Fagras graf. Sagan förtäljer, att jättiunan Fagra varit gemål till konung Göthrik, och att hon på den efter henne uppnämnda Fagras slätt åskådat ett envig mellan Göthrik och en Hune samt der blifvit jordad med en dyrbar guldkedja om halsen och armband af guld. Nära Thorstorps sätesgård är en sällsam grotta i berget, Frue- eller Frodestugan kallad. En fornsägen berättar, att uti Bruaröd, en liten rörkulle på norra gärdet, en brud skall vara jordad, och att hon stundom vid klart väder låter se sig i all sin bländande prakt. Kyrkan, af sten, belägen nära det s. k Kongsberget, är 22 aln. bred och 45 aln. lång, bygd i form af ett kors. Den nuvarande kyrkan bygdes 1800. Den äldre står ännu till större delen qvar och utgör nu nedre delen af den nya. Altaret har varit en hälft af den på Grimethons skog nära vägen till Dagsås liggande hedniska blota- eller altarstenen. Orgeln, $7^{1}/_{4}$-stämm., är bygd 1835 af Söderling. Uti klockstapeln, af trä, hänger en klocka, som blifvit hitförd ifrån Köpenhamn; hon har der hängt uti ett torn och varit begagnad till slagklocka. I yttre kanten synes nötningen af klockslagen. På henne läses årtalet 1588. Kyrkogården är rymlig och jemn samt planterad med askar och lönnar. Wolffradska familjgrafven, ett götiskt grafmonument, hvari nedgången betäckes med en hällsten, är bygd 1808. Den betydligaste gården i socknen är Thorstorps säteri, $12^{11}/_{12}$ fm. mtl frälse.

Rolfstorp är beläget $1^{1}/_{2}$ mil O.N.O. från Warberg vid 125 fots höjd öfver hafvet. Denna socken och kyrka har fått sitt namn efter en Rolf, som skall hafva varit jordad i den numera alldeles förstörda Rolfs hög på gärdet midtför Mårtensgård. Socknen genomflytes af Himble-ån, hvilken delar henne i skogs- och slättbygden, hvaraf från äldre tider uppkommit benämningarna: "socknen ofvan ån och socknen utom ån." Af de strömdrag, som genomskära socknen, märkas vidare Hofgårdsån, Horsabäcken, Linnebäcken och Örabäcken. Bland de högsta bergen inom socknen må nämnas Tingåsastufva, Bösteberg och Rolfstorpsklef. Jordmånen inom den s. k. skogsbygden är sandig; inom öfriga delen af socknen består den dels af kärrmark och dels af mylla på ler- och sandbotten. Riklig mergeltillgång finnes

ock inom denna del af socknen. I socknen ligger på ett berg, kalladt Stämmet, en fullständig domkrets; vidare må nämnas en ätthög, Namnlösekulle; en ättestupa, Walaklint, och det ryktbara Himmelsberget. Äfven här säger man, att det af sagan och sången förevigade Himinbiorg, asadrotten Heimdals forna hemvist, torde hafva legat. Kyrkan har ett vackert läge. Hon tillbygdes 1817 och håller 50 aln. i längd samt är ljus och rymlig. Orgeln, 10-stämm., är bygd 1834 af Söderling. Uti tornet, af trä, hänga 2:ne klockor; den största, som är äldst, saknar all slags inskrift. På den mindre läses jemte gjutningsåret 1792 följande versar:

O efterverld kan jag dig hinna,
Så vet att allmän enighet och nit,
Hos Rolfstorps folk, så man som qvinna,
Så dräng som mö har skänkt mig hit.
Med vördnad få vi äfven lofva,
Fru Palmhjelms och Herr Sahlgrens gåfva.

Samlas då du hör mitt ljud
Till din Herde, som dig föder,
Lär i trone dyrka Gud
Lär att älska dina Bröder.

Här märkas bland gårdar Hofgårdens säteri.

Kyrkoherdar:

Herr Thöger, pastor i Grimethon 1569.
(Halländska fornhandl.)

Sven Leffrensen Hög, dansk adelsman och af samma familj som pastorerne Hög i Wärö och Slöinge. Hans namn och vapen stod tecknadt på Grimethons gamla altartafla jemte årtalet 1569.

Hans Bendtsön eller *Bengtson*, hitkom från Köpenhamn, der han länge varit lärare vid universitetet. Han nämnes i ett kongl. bref af d. 23 juni 1632 angående ackord att ge företrädarens enka, Maren Jörgensdotter, årligen att lefva, så länge hon sitter enka. Enligt Bexell var han sogneprest 1648. Hans namn stod på altartaflan i Rolfstorps kyrka jemte årtalet 1656.

Anders Guntzov hitkom från Tyskland i medlet af 1600-talet, tog afsked 1695, † 1696.

Johannes Friis, född 1665, rektor i Warbergs skola 1690, efterträdde sin svärfader, pastor Guntzov, 1696, † 1718.

Fil. doktor *Johan Borritz*, kyrkoh. 1719.
Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Barthold Andreas Friis, född 1697. Fadren kyrkoh. Joh. Friis härstädes. Prestvigd 1721, komm. här 1731, kyrkoh. 1738, † 1749.

Fil. doktor *Peter Aurelius*, kyrkoh. 1749.
Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Anders B. Friis, född 1732. Fadren kyrkoh. B. A. Friis. Prestvigd 1760, v. pastor 1761, komm. här 1765, kyrkoh. 1775, prost 1779, † 1812.

Theol. doktor *Sven Peter Bexell*, kyrkoh. 1812.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt

Carl Edvard Andersson d'Angotte, född i Göteborg 1823. Fadren handlande. Student i Upsala 1845, prestvigd 1849, utnämnd kyrkoh. i Breared 1863, kyrkoh. här 1865.

Komministrar:

Barthold Anders Friis, komm. 1731.

Se kyrkoh. härstädes.

Sven Erynander, komm. 1749.

Se kyrkoh. i Sibbarp.

Anders B. Friis, komm. 1765.

Se kyrkoh. härstädes.

Anders Agrell, född 1743, † 1785.

Jöns Göthensten, född i Hunestad 1756. Fadren krono-befallningsman. Student 1776, prestvigd 1781, komm. 1786, † 1814.

Daniel Bexell, född 1774. Fadren kontr.-prost och kyrkoh. Student i Lund 1794, prestvigd 1801, komm. här 1814, komm. i Ryssby 1824.

Caspar Nilson, född i Skällinge 1782. Fadren bonde. Student i Lund 1811, prestvigd 1812, komm. i Fagered 1823 och här 1824, † 1849.

Niklas Sinander, född i Skällinge 1823. Fadren bonde. Student i Lund 1842, prestvigd 1847, komm. 1849.

Predikoskyldigheten är mellan pastor och komminister lika fördelad; mellan kyrkorna dupliceras.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 27 juni 1867 i följd af förslag d. 4 febr. 1865.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen, såsom ersättning för all tionde, helgonskyld, dagsverken och öfriga för jorden utgående afgifter, 1,939 kubikfot 2 kannor 97 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, efter fördelning.

Af N.o 9 Thorstorp och Hofgården, 2 mtl, erlägges årligen såsom säteriafgift 2 rdr 50 öre för hvardera.

§ 2.

För nedannämnde verk och inrättningar betalas årligen, så länge de i sitt nuvarande skick drifvas, följande afgifter, nemligen:

för Mjöavads och Tarsebäcks qvarnar 2 kubikfot spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre för hvarje par stenar; och

för Gässlösa qvarn 1 kubikfot 5 kannor nyssnämnda spanmålsslag för hvarje stenpar.

För verk eller inrättning, som, under den tid denna lönereglering är gällande, efter vederbörlig anmälan nedlägges, upphör afgiften från och med det år, som följer närmast efter nedläggandet; men om nytt verk eller ny inrättning anlägges, skall deraf, efter öfverenskommelse eller vederhörande embetsmyndighets pröfning, utgöras afgift, motsvarande hvad af dermed jemförliga utgår, från och med året näst efter det, då anläggningen blifvit fullbordad och kommit i gång.

§ 3

I stället för offer och jura stolæ erlägges årligen.

a) af hvar och en, som fyllt 16 år, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten samt fattighjon och dem, som för fattigdom njuta afkortning för kronoutskylder, 50 öre, samt

b) inom Grimethons församling 65 rdr och inom Rolfstorps församling 90 rdr, som fördelas å alla, som erlägga bevillning till staten enligt andra artikeln i bevillningsförordningen, i förhållande till det hvar och en af de betalningsskyldige påförda fyrktal.

§ 4

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 5.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

kommministern, hvilken innehar bostället Semb, 450 kubikfot spannmål, $^1/_3$ rag, $^1/_3$ korn, $^1/_3$ hafre, samt 300 rdr. Återstoden tillfaller

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället N:o 6 1 mtl Grimethon.

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Galler 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4.090 rdr.

Pastorsboställe: N:o 6 Grimethon 1 ofm. hemman. Derunder lyder odaltorpet **Hagen** med tillhörande husbehofsqvarn i Grimån. Kyrkoväg till Rolfstorp $^1/_2$ m; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Enkesäte: N:o 10 Rolfstorps stomgård 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Semb, beläget i Hvalinge socken. Kyrkoväg $^1/_8$ m, socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Grimethon och Rolfstorp: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna gemensamma för båda församlingarna; lön: omkring 500 rdr, 2 boställen, det ena $^3/_{16}$ mtl, det andra $^1/_4$ mtl.

Folkskoleväsende.

Grimethon: 1 fast skola, 9 man. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

Rolfstorp: 1 fast skola, 9 man. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor. Lärarnes löner: den ene 100 rdr och fritt vivre under skoltiden; den andre 75 rdr och fritt vivre under skoltiden.

Tvååker med Spannarp.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. 87¾. Areal 17,773 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Tvååker 2,515, i Spannarp 802, tillsammans 3,317. Pastoratet är beläget från Warberg 1⅜ m., från Falkenberg 2 m., från Göteborg 8⅜ mil. Adress: Warberg.

Tvååkers pastorat, sträckande sig med ena sidan till hafvet, gränsar i söder till Morup och Ljungby, i nordvest till Träslöf och Hunestad, i norr till Grimethon och i öster till Sibbarp samt innehåller i areal 1 qvadratmil. Pastoratets äldsta kända namn är *Toager*, till hvilket namn kyrkans läge mellan två åkrar skall hafva gifvit upphof.

Tvååker, moderförsamling. Socknen, som delas i norra och södra af Lillån, hvilken utgör på en betydlig sträcka gränsskilnad i norr mot Spannarps socken, är i allmänhet en slättmark. Likväl finnas åtskilliga höjder såsom Borråsberg och Höråsen. Flerestädes äro vackra lundar af löfträd. Ingen insjö finnes. Den allmännast rådande jordmånen är sand, likväl varierar denna uti blandning dels med mylla, dels med s. k. ör- och torfmossejord, dels äfven någonstädes med lera. Åkerbruk och väfnad äro hufvudnäringar. Saltsjöfiske idkas af strandbon. Skog saknas, och tillgången på bränntorf är betydligt medtagen. Bland fornlemningar märkas 16 stenar i domareringar på Tvååkers gärde, och den högsta af dem, 3¼ aln., står vid landsvägen. Kyrkan, af sten och bygd år 1853, är 60 aln. lång samt en af de vackraste i orten. Orgeln, 16-stämm., är bygd 1863 af Ahlstrand. Tornet, i hvilket hänga 2 klockor, gjutna 1852, är af sten. Bland gårdar uppgifves Munkatorp såsom socknens största hemman.

Spannarp, annex, beläget ¾ mil från Warberg, kallades fordom *Spandorp* och *Spanderup*. Marken är ojemn och af utmärkt god beskaffenhet men uppfyld med berg, bland hvilka isynnerhet må nämnas den höga och långt i Kattegat synliga bergsryggen Nackhällarne eller Nackhälleberg, som går på gränsen mot Grimethons socken. Den s. k. Storemossen intager en betydlig rymd af socknen och lemnar öfverflödig tillgång på torf. Lill-ån flyter emellan Spannarps och Tvååkers socknar och drifver vid Strömma åtskilliga qvarnar. Hufvudnäringen är åkerbruk, och af qvinnorna förfärdigas till försäljning icke obetydliga qvantiteter finare och gröfre linneväf, vadmal, hårtäcken och golfmattor. Bland fornlemningar finnas på Norby gärde flera resta stenar och några förstörda stenkretsar. Kyrkan, af

sten, blef utvidgad 1824 och är nu 40 aln. lång och 13 aln. bred. Sakristian, bygd i form af en halfcirkel, är 10 aln. lång och 5 aln. bred. Altardisken, som äfven har form af en halfcirkel, intager kyrkans bredd. Man utvisar äfven på Spannarps gärde ett ställe, der kyrkan fordom har stått. Orgeln, 9-stämm., är bygd 1865 af Ahlstrand. På den i tornet hängande klockan läses årtalet 1694 jemte en latinsk inskription. Tornet, af sten, är bygdt 1858.

Kyrkoherdar:

Herr Peter, pastor i Spandorp, var år 1379 medbeseglare af djäknen i Halland och kaniken i Lund Bengt Nicolaussons skuldebref. (Halländska fornhandl.)

Nicolaus Christierni, kyrkoh. 1569. (Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Ericus Axelius. Hans grafsten ligger på kyrkogården.

Hindrik Nilsson var kyrkoh. 1651 och nämnes i kammar-arkivets handlingar för nämnda år. Han lefde ännu 1662.

Antonius Joannäus var kyrkoh. 1673.

Casparus Hejlius kallade sig äfven *Casper Påwelson*, född i Halmstad, rektor i Halmstads skola 1665, kyrkoh. här 1674.

Guntzow, företrädarens måg, kyrkoh. före 1700.

Mathias Gröndell var slottspastor på Elfsborg, då han 1700 blef kyrkoh. här; † 1710.

Lönberg, tillträdesåret okändt, † 1748.

Fil. doktor *Jonas Brag*, kyrkoh. 1750. Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Sven Linderoth, kyrkoh. 1768. Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Fil. doktor *Anders Varenius*, född i Sexdräga 1751. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1767, prestvigd 1772, fil. d:r i Lund s. å., v. rektor vid Kongelfs skola s. å., kyrkoh. här 1779, prost 1796, ledamot af samfundet pro fide et christianismo 1803, † 1829.

Lars Adolf Billqvist, född i Ekby af Skara stift 1778. Fadren lands-fiskal. Student i Upsala 1807, prestvigd 1811, e. o. bat.-predikant vid Göta artilleri-regem. 1813, slottspastor å Ny Elfsborg 1815, ord. bat.-predikant 1820, past.-exam. 1824, regem.-pastor s. å., ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg s. å., kyrkoh. här 1830, fältprost s. å., † 1856.

Per Reinhold Bräkenhjelm, född i Pjetteryd 1796, student i Upsala 1815, underlöjtn. vid ingeniör-kåren 1823, lektor vid krigsakademien 1833, R. N. O. 1844, prestvigd och pastors-exam. 1856, kyrkoh. här 1858.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 1 dec. 1871.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal N:o 19 Tvååker samt kyrkojorden Presthagen, utgöres årligen af nedannämnde jordbruksfastigheter, i stället för tionde, dagsverken och öfriga jorden åliggande utskylder till presterskapet, 2,405 kubikfot 1 kanna 70 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, efter nedanstående fördelning:

Tvååkers församling . . 1,889 kub.-fot 8 k:r 40 kub.-tum.
Spannarps d:o . . . 515 kub.-fot 3 k:r 30 kub.-tum.

§ 2.

För nedannämnde qvarnar betalas årligen, så länge de i oförändradt skick drifvas, följande afgifter:

för Strömma qvarn N:o 1, Strömma qvarn N:o 2 i Tvååkers församling och Utterås qvarn N:o 2 3 kubikfot spanmål för hvarje par stenar;

för Mässagårds qvarn, Nackhälle qvarn och Strömma qvarn N:o 2 i Spannarps församling 1 kubikfot 5 kannor spanmål för hvarje par stenar; samt

för Strömma qvarn N:o 4 1 kubikfot spanmål för hvarje par stenar, allt 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre.

För verk eller inrättning som framdeles anlägges eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 3.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen:

dels 40 öre af hvarje mantalsskrifven person, som icke åtnjuter understöd af fattigvården, med undantag af båtsmän och deras husfolk; och

dels 1 rdr 50 öre för hvarje helt oförmedladt tiondeskyldigt hemman och i förhållande dertill för större eller mindre gårdar.

§ 4.

De, som, utan att innehafva i mantal satt jord, till staten utgöra bevillning för inkomst af kapital eller arbete enligt andra artikeln i bevillningsförordningen, skola, med undantag för verk och inrättningar, om hvilka ofvan förmäles, årligen betala 1/4 procent af den under nästföregående året till sådan bevillning uppskattade inkomsten, dock minst 1 rdr

§ 5.

Båtsmän betala en hvar årligen för sig och sitt husfolk, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris i länet, med undantag för de år, då de äro utöfver 4 månader till tjenstgöring kommenderade.

§ 6

lika lydande med § 8 i Landvetters lönereglering.

§ 7.

Derest under den tid, denna lönereglering är gällande, komministerstjenst varder inom pastoratet inrättad, är kyrkoherden skyldig att underkasta sig den förändring i tjenstgöring och löneinkomster, som deraf föranledes.

§ 8

lika lydande med § 9 i Landvetters lönereglering."

Löneinkomsterna enligt ofvanstående konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 7,270 rdr.

(Denna konvention, som är faststäld för 50 år, blir ej antagen förr än den gamla löneregleringen af 1858 gått till ända, hvilken senare likaledes är faststäld för 50 år; och äro pastorsinkomsterna enligt denna upptagna till 6,000 rdr.)

Pastorsboställe: **N:o 19 Tvååker** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Spannarp 1/4 m.; socknebudsväg 3/4 mil.

Enkesäte: N:o 8 Spannarp 1 ofm. hemman.

Tvååker och Spannarp: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna gemensamma för båda församlingarna; lön: boställe $^1/_8$ mtl, 26 à 30 t:r spanmål, 4 offer, jura stolæ m. m., tillsammans 1,500 rdr.

Folkskoleväsende.

Tvååker: 1 fast skola, 40 veckors lästid. Skollärarens lön: 425 rdr, bostad, ved och kofoder. 3 småskolor. Lärarnes löner: 225 rdr hvardera.

Spannarp: 1 fast skola, 40 veckors lästid. Skollärarens lön: 425 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

---

12. Falkenbergs Kontrakt

omfattar hela Faurås' och en del af Årstads härad samt innehåller pastoraten Morup, Falkenberg, Winberg, Ljungby, Sibbarp, Okome, Fagered och Gällared.

Prostlönen är 16 t:r råg, utgående med 1 tunna af hvarje kyrka.

Kontraktsprost:

Fil. doktor *Tiburtius Maximilian Ratzki,* född i Halmstad 1799. Fadren regem.-fältskär. Student i Lund 1816, fil. d:r 1820, prestvigd 1826, v. pastor i Lundby prebende 1835—48, past.-examen 1843, kyrkoh. i Falkenberg 1847, prost 1853, v. kontr.-prost i Warbergs kontrakt 1851, kontr.-prost i Falkenbergs nybildade kontrakt 1864.

Faurås' Härad.

Morup.

Reg. 2 kl. Fm. hemman. $52^7/_{36}$. Areal 8,910 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: 2,815. Pastoratet är beläget från Falkenberg $1^1/_4$ m., från Warberg $1^5/_8$ m., från Göteborg $9^3/_8$ mil. Adress: Warberg.

Faurås' härad, hvars forna namn var *Farthusae*, har fått sitt namn efter en fylkeskonung Fare, som enligt traditionen ligger jordad i Faurås' by af Winbergs socken uti den der belägna kungshögen.

Morups pastorat, som omgifves i vester af hafvet, i norr af Tvååker, i nordost af Ljungby, i öster och söder af Stafsingo,

har i äldre tider hetat *Mothorp.* Marken är i allmänhet jemn; rådande jordmån är sand, isynnerhet åt sjösidan. Lera finnes icke men väl mulljord på något afstånd från stranden. På skog är brist. På södra gränsen ligger Ramsjön, från hvilken en å genomlöper socknen och faller ut i hafvet. Hufvudnäringen är åkerbruk och något fiske. Bland fornlemningar framhållas de vid stranden liggande båda Brödrahögarne, uti hvilka hjeltebröderna Sniall och Hiall från Norge äro jordade. Den norra af högarne har i senare tider af allmogen blifvit öppnad. Vid hafsstranden 1/8 mil från Brödrahögarne märkes den s. k. Hakonshällen, der Snialls och Hialls farbroder skall vara begrafven. På hafsstranden vid Långaveka by ligger den märkvärdiga Glumstenen, 5 aln. hög och 7 1/4 aln. bred, framvisar han en kolossal klumpformig figur och utgör flera mil ut i hafvet ett sjömärke. De många emellan Glumstenen och Brödrahögarne uppresta bautastenarne utvisade, att detta ställe varit en valplats; men nu hafva åborne i Espelanda by uppodlat och inhägnat sjelfva valplatsen. På Morups tånge, som utgör en några hundra alnars utskjutande stenig landtunga, uppfördes 1843 en stillastående blänkfyr af andra ordningen. Fyrtornet är 98 fot öfver vattenytan och synes på 3 à 4 mils afstånd. Anmärkningsvärdt är, att hela stranden rundt omkring eger sandbotten. Kyrkan, som under den danska tiden kallades "den röde kirke," emedan hon var uppförd af orappad tegelsten samt försedd med ett rödmåladt trätorn, blef år 1808 förlängd och är nu 49 aln. lång samt skiffertäckt. 1812 uppfördes torn af gråsten, hvilket till det förgylda klotet och spiran håller 48 aln. i höjd. Orgeln, 10-stämm., är bygd 1859 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor; på den stora läses:

Att solen nu uppgår, hvar bör till arbet ila,
Att hon går åter ner, och menskan skall sig hvila,
Att Gudstjenst hållas må, och folk sin Gud åkalla,
Att sammankalla hjelp, när eld vill öfverfalla,
Att båda när en själ, från kroppen tags till Gud,
Att lik i jorden göms, det teknas med mitt ljud.

På den mindre:

Soli Deo gloria Anno 1723.
Herren kallar, lockar, ropar,
Till sitt tempel kommen hit,
Skynda att i stora hopar,
Med rent hjerta af all flit.

Bland större egendomar märkas Munkagård, som är den största och bästa i socknen, samt Långås frälse-säteri.

Morup egde fordom såsom annex den till Danmark nu hörande ön Anholt, hvilken ligger omkring 7 mil från Morupsstranden och 8 mil ifrån Jutland. Ifrån denna ö, som både i längd och bredd utgör 1 mil, fördes ännu på 1500-talet enligt handlingar i pastors-arkivet liken till Morup för att begrafvas och barn för att döpas.

Kyrkoherdar:

Nicolaus Simonis, kyrkoh. 1568.

(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Laurentius Olai, kyrkoh. 1646.

Fil. doktor *Andreas Bergeri Warbergensis,* född i Warberg 1635, fil. d:r 1656, rektor vid Halmstads läroverk 1658, kyrkoh. här 1661, † 1677.

Herr Hans Pedersön. Den af Bexell uppgifne Johannes Petri är troligen ingen annan än Hans Pedersön.

(Skarstedts anteckningar.)

Petrus Revigius nämnes i Domkapitlets protokoll af 1679 såsom pastor härstädes.

Petrus Arvidi Ljung, komm. i Mjöbäck 1683, v. pastor i Tölö 1691, kyrkoh. här 1703, † 1708.

Pehr Frisk, stadskomm. i Warberg, kyrkoh. här 1708, † 1755, 74 år gammal.

Fil. doktor *Gustaf Borgstedt,* född 1713. Student 1734, fil. d:r i Lund 1743, prestvigd 1748, kollega 1749, kyrkoh. här 1757, † 1774.

Jöran Mjöberg, född i Örby pastorat 1719. Fadren gymn.-inspektorn P. Mjöberg. Student i Upsala 1740, prestvigd 1745, komm. i Lindberg 1755, kyrkoh. här 1775, † 1785.

Nils Hamnerin, född i Millesviks pastorat i Wermland 1751, student 1776, prestvigd 1778, e. o. bat.-predikant vid saltzaska regem. och komm.-adjunkt i Göteborg 1782, kyrkoh. här 1785, prost 1794, † 1806.

Carl Gustaf Meuller, född i Warberg 1752, student i Lund 1772, prestvigd 1779, huspredikant hos kontre-amiralen Schönström, komm. i Hvalinge 1781, v. pastor 1799, kyrkoh. här 1807, prost 1815, † 1828.

Fil. doktor *Anders Peter Traneus,* kyrkoh. 1830.

Se kontr.-prostarne i Wikornes norra kontrakt.

Fil. doktor *Johan Fredrik Edgren,* född i Åmål 1797. Fadren postmästare. Fil. d:r i Upsala 1827, v. lärare vid Norrmalms allm. barnskola, Skeppsgosseskolan, Jacobs högre apologist- och Svea artilleri-regem. skola 1825—29, prestvigd och past.-examen 1829, huspredikant 1830, bat.-predikant vid andra lifgardet 1832, besökte Tyskland, Schweiz, Italien, Frankrike och Holland åren 1834—36, regem. pastor vid ofvannämnde regem. 1839, kyrkoh. här 1844, prost 1848, † 1870.

Per Gustaf Petersson, född i Alingsås 1819. Fadren urmakare. Student i Lund 1837, v. kollega vid Alingsås l. lärdomsskola 1840, v. pedagog i Falköping 1843—44, prestvigd 1847, v. kollega vid Halmstads l. lärdomsskola 1848—49, pedagog i Falkenberg 1852, past.-examen 1865, bat.-predikant vid Hallands infanteribataljon 1868, kyrkoh. här 1870.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 18 juni 1869 i följd af förslag d. 12 juli 1864.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innebar pastorsbostället 1 mantal Morups prestgård, utgöres årligen i stället för tionde, yste, altare, lin, dagsverken och öfriga jorden åliggande skyldigheter till kyrkoherden, 2,533 kubikfot 4 kannor 90 kubiktum spannmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre efter fördelning.

De för Morup n:o 7, Bölse n:o 2, Espelunda n:o 4, Hönryd och Qvarnagård upptagna qvarnar bestämda afgifter utgå så länge qvarnarne mala för tull.

För qvarnar eller andra verk och inrättningar, som framdeles anläggas, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgöres, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

För Långås säteri, ett mantal, betalas årligen 2 rdr 50 öre.

§ 3.

Hvar och en af de under Långås säteri lydande torpare erlägger årligen 2 rdr.

§ 4.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ utgöres årligen:

a) 33 öre utaf hvar och en, som fyllt sexton år och icke är fattighjon; och

b) 1 rdr för hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande dertill för större eller mindre gårdar.

§§ 5, 6 och 7

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1870.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 6,240 rdr.

Pastorsboställe: Morup 1 ofm. hemman. Socknebudsväg 1 mil.

Enkesäte finnes ej.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 600 rdr.

Folkskoleväsende.

2 fasta skolor, 8 mån. lästid. Skollärarnes löner: hvardera 400 rdr, bostad, ved och kofoder. 3 småskolor. Lärarinnornas löner: 200 rdr hvardera.

Falkenbergs Stad med Skrea landsförsamling.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $20^{4}/_{5}$. Areal 7,059 Tnl., hvaraf stadsjord 926 Tnl. Enligt kongl. br. d. 3 maj 1820 skall vid prestval stadsförsamlingens rösträtt beräknas till $^{1}/_{3}$ och landsförsamlingens till $^{2}/_{3}$. Folkm. vid 1870 års slut: i Falkenberg 1,364, i Skrea 1,741, tillsammans 3,105. Pastoratet är beläget från Warberg 3 m., från Halmstad 4 m., från Göteborg $10^{5}/_{8}$ mil. Adress: Falkenberg.

Falkenberg, sjöstad, belägen vid utloppet af Ätran och på åns vestra strand, har sannolikt fordom legat i nordost från sin nuvarande plats på det så kallade östra gärdet, som i Lunds Landebok af år 1569 kallas Nyby gärde, hvilket namn det troligen erhållit, sedan staden blifvit flyttad. På detta gärde ligger ett berg, kalladt Falkberget, af hvilket staden sannolikt har sitt namn. Att denna nya stad stått på sin nuvarande plats redan år 1307, kan man sluta deraf, att hertig Christopher detta år i Falkenberg utfärdade previlegierna för Halmstad; men när staden först anlades, känner man ej med visshet. År 1310 utsågs staden till mötesplats emellan den svenska hertig Erik och hans brud prinsessan Sophia af Verele. År 1313 utsattes åter ett möte mellan kon. Eriks och hertig Eriks fullmäktige. Under denna tid innehades Falkenbergs slott af hertig Erik tills hans död 1317. Om slottets utseende vet man ingenting annat, än att det haft ett högt torn och varit kringbygdt med hus. Det kallades både Falkenbierg och Falkenborg; nu återstår af det blott en jordhög, öfver hvilken landsvägen går strax på andra sidan om bron. Man har vid anstälda gräfningar funnit, att murarne befunnit sig 12 alnar nere i jorden. Traditionen berättar, att, när slottet förstördes, sannolikt år 1356, slottsherrns syster låtit med en mängd dyrbarheter frivilligt begrafva sig i slottets underjordiska hvalf, och att hon ännu skall bevaka dessa skatter i sällskap med en ond ande, som har skapnad af en tupp. Stadens för närvarande äldsta previlegier äro utfärdade af kon. Christian III år 1558. En vacker stenbro, uppbygd 1756, leder öfver Ätran till staden, som ligger, som ofvan sades, på åns vestra strand; och dess gator följa flodens krökningar först ifrån öster till vester, sedan närmare Ätrans utlopp i hafvet från norr till söder. Staden har 2 torg. Omskriften på dess sigill är följande: Falkenbergensis Novi Oppidi Sigillum. Hufvudsakligaste näringsfången äro utom lax- och annat fiske handel och sjöfart, som äfven bedrifves på utrikes orter. Kyrkan, belägen vid det s. k. gamla torget, är en gammal gråstens-

bygnad, helgad åt S:t Laurentius. Hennes längd är 52 aln. och bredden 13 aln. Tornet, som fordom var af trä, uppbygdes 1784 af sten. Orgeln, 9-stämm., är bygd 1804 af O. Svahn. I tornet hänga 2 klockor, af hvilka den stora är gjuten 1641 och den lilla omgjuten 1788.

Skrea, annex, beläget i Årstads härad ½ mil från Falkenberg, omgifves på norra sidan af Ätran, på den vestra och sydvestra af hafvet, på den södra af Suse-ån, som här kallas Bobergs-å efter byn Boberg. Marken är bergig, sandig och sank, på somliga ställen jemn: fälten besväras härstädes mycket af flygsand. Hufvudnäringar äro åkerbruk och fiske. Den trakt, som nu utgör Skrea socken, har fordom tillhört Slöinge pastorat och egde ingen egen kyrka utan var förenad med Eftra. Ofta kände dock folket behof af en egen kyrka, emedan under krigsoroligheterna bron öfver Suse-ån aldrig fick ligga qvar. Först efter Kalmar-Union blef deras önskan villfaren; och vid öfverläggningen om, hvar kyrkan skulle uppföras, säges en katolsk andlig hafva framkommit och förklarat, att han haft en uppenbarelse genom skriande och ropande vester om Eftra-ån. Han utvisade stället, hvarifrån skriandet hörts; der uppbygdes kyrkan, och till minne af denna uppenbarelse om sitt läge kallades hon *Skria*. Hon var bygd af sten, hade blytak och var 41 aln. lång och 9 aln. bred. Ny kyrka invigdes d. 2 nov. 1856. Denna eger 2 klockor, som sakna all inskrift. Största egendomen i socknen är Hertinge med qvarn, laxfiske och tegelbruk.

Kyrkoherdar:

Peder Bertilsson, som redan 1543 kallas sogneprest i Skrea, fick 1569 till och med år 1571 kronotionde, då han af fienden 2 gånger blifvit utplundrad och hans gård afbränd samt kungens krigsfolk nu hade fråntagit honom allt hans tionde; fick 1577 bref på kronotionde i Skrea och Wessige socken; han erhöll ock 1579 kongl. tillåtelse att såsom tillförne sätta fiskgarn i ån. Efterträddes af sin son 1591.
(Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Bertil Pederssen fick 1591 bekräftelse å kronotionde af Skrea och Wessige. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Mats Simonsson, prest i Falkenberg, fick 1617 bref på samma tionde, som företrädaren haft.
(Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Peder Christensson, kyrkoh. från 1630 till 1671, nämnes i en jordebok af 1646. Han förde i sigillet en flygande fågel.

Anders Juhl, kyrkoh. från 1671 till 1676.

Lars Lachonius, kyrkoh. från 1677 till 1688.

Vitus Holm, kyrkoh. från 1689 till 1696.

Casten G. Reuter, kyrkoh. från 1696 till 1708. hade förut varit pastor vid Aschebergs regemente.

Barthold Sejerus, kyrkoh. från 1708 till 1734.

Nicolaus Lagerström, prestvigd 1730, hade varit ostindisk skeppspredikant, innan han blef kyrkoh. här; † 1736.

Lars Blekman var komm. i Lindberg, då han blef kyrkoh. här 1737; † 1745.

Fil. doktor *Olof Pihl*, student 1727, prestvigd 1737, fil. d:r 1738, kyrkoh. 1745, † 1750. (?)

Martin Bonander. Fadren kyrkoh. i Hjertum. Student 1736, kollega scholæ i Göteborg 1743, prestvigd 1744, kyrkoh. här 1780, † 1790.

Pehr Daniel Ihrmark från Westerås stift var esqu. predikant vid konungens lif- och lustrupper, då han blef kyrkoh. här 1792; † 1795.

Anders N. Lundqvist, född i Warberg 1747. Fadren borgare. Student i Lund 1767, prestvigd 1769, komm. i Thorup 1775, kyrkoh. här 1797, prost 1806, † 1815.

Carl Johan Wetterman, född i Laholm 1762. Fadren stadsfiskal. Student i Lund 1783, prestvigd 1793, komm. i Thorup 1799, kyrkoh. här 1817, prost 1823, † 1826.

Fil. doktor *Carl Lorentz Dragstedt*, född i Warberg 1783. Fadren tygvaktare. Student i Lund 1803, fil. d:r derstädes 1808, prestvigd s. å., stadskomm. i Warberg 1813, kyrkoh. här 1828, † 1845.

Fil. doktor *Tiburtius Maximilian Ratzki*, kyrkoh. 1847. Se kontr.-prostarne i Falkenbergs kontrakt.

Komministrar:

Herr Bartholdi, † 1734.

Johan Östergård, prestvigd 1730, komm. 1736, † 1742.

Anders Billing, prestvigd 1736, komm. 1742, † 1747.

Nicolaus Simonis Lysell, student 1739, prestvigd 1744, komm. 1752, † 1775.

Johan Lysell, företrädarens broder, född i Dalstorps pastorat 1720, student 1750, prestvigd 1758, komm. 1776, v. pastor 1785, † 1798.

Johan Falkman, född i Falkenberg 1756. Fadren rådman. Student i Lund 1776, prestvigd 1781, komm. i Fässberg 1788, komm. här 1799, v. pastor 1809, † 1812.

Johan Spångberg, född i Warberg 1779. Fadren borgare. Student i Lund 1798, prestvigd 1801, komm. 1812, v. pastor 1831, † 1841.

Addich Strandberg, född i Wessige 1796. Fadren komminister. Student i Upsala 1817, prestvigd 1819, lärare vid setheliska skolan i Sätila 1830, komm. här 1841, † 1864.

Johan Hedin, född i Tegneby 1821. Fadren torpare. Student i Upsala 1844, prestvigd 1847, lärare vid frölichska skolan i Istorp 1856, komm. i Gällstads pastorat 1861, komm. här 1869.

Predikoskyldigheten är emellan pastor och komminister lika fördelad, hvilket är af konsist. stadfästadt den 23 nov. 1825. Duplikation eger icke rum. Kongl. br. af d. 21 maj 1845 bestämmer, att, med undantag af de 3 stora högtidsdagarne samt årets 4 böndagar, tidig gudstjenst skall hållas hvarannan predikodag i Skrea kyrka.

Pastor har i staden embetsgård jemte motsvarande utmarks- och torfmosse-jord samt $4^1/_2$ Tnl. iuego lönejord. Manhuset bygges och underhålles af staden samt ladugårdshusen af landsförsamlingen enligt kongl. utslag d. 20 juli 1848.

Mensalhemman: Dammet (i Skrea socken), 1 ofm. hemman, blef af synerätten vid laga af- och tillträdes-syn d. 22 sept. 1848, på grund dels af ett ur past.-arkivet i Falkenberg då företedt, vidimeradt transsumt af Christian IV:s „Donations- eller Augments-bref," dels emedan vederbörande pastorer och ej församl. plägat bygga och underhålla alla husen derå, förklaradt för augmentseller mensal-hemman i stället för boställe.

Pastorslönen är i förslaget till ny lönereglering af d. 20 juli 1866, hvilken ännu ej är stadfästad, upptagen till 4,059 rdr. Augmentshemmanet N:o 3 Skrea skulle enligt detta förslag anslås till fyllnad af pastors lön i annat pastorat, mot hvilket man dock refererat sig.

Enkesäte finnes ej.

Komministersboställe: N:o 6 Skrea Bäckagården 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Falkenberg $^1/_2$ m.; socknebudsväg $^5/_8$ mil.

Komministerslönen är upptagen i ofvannämnda förslag till lönereglering till 1,500 rdr.

Falkenberg och Skrea: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna, lön: Orgelnistlönen 200 rdr; Klockare- och Kantorslönen 510 rdr.

Falkenbergs 1-klassiga Pedagogi.

Redan i Lunds Landebok af år 1569 finnes klockarelönen i Falkenberg och Skrea anslagen åt Falkenbergs stadsskola, hvaraf man kan sluta, att densamma måste vara af hög ålder. Enligt nåd. circuläret af d. 4 juli 1849 har ämnesläsning i skolan blifvit införd. Undervisningen bestrides af 1 lärare. Stipendier eller donationer finnas ej, men skolan disponerar $^1/_3$ af en äng, kallad Krämarlyckan, skänkt 1766 af borgmästarinnan *Sörensson*.

Folkskoleväsende.

Falkenberg: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: i ett för allt 600 rdr och bostad. 1 småskola, 8 mån. lästid. Lärarens lön: 250 rdr och fri bostad.

Skrea: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: omkring 520 rdr i ett för allt, bostad och en större åkerlycka. 2 småskolor, 10 mån. lästid med 5 rot. Lärarnes löner: 125 rdr, bostad och fritt vivre i rotarne under lästiden.

Winberg med Stafsinge.

Reg. 1 kl. Fm. hemm. 73¹¹/₃₆. Areal 17,426 Tnl. Folkm. vid 1871 års slut: i Winberg 1,511, i Stafsinge 2,108, tillsammans 3,619. Pastoratet är beläget från Falkenberg ½ m., från Warberg 3 m, från Göteborg 10½ mil. Adress: Falkenberg.

Winbergs pastorat gränsar i norr till Ljungby och Alfshög, i öster och söder till Ätran, i vester till Morup och i sydvest till hafvet. Detta pastorat omgifver på 2 sidor staden Falkenbergs område. Dess största längd är 1½ m. samt största bredden 1 mil.

Winberg, moderförsamling. Marken är i allmänhet jemn; jordmånen är lera, mylla och sand; af skog finnes obetydlig tillgång. Större vattendrag utom den förut omnämnda Ätran eller Falkenbergs-ån är Lill-ån eller Vina-ån, som kommer från Ljungby socken och här förenar sig med Ätran. Kyrkan, mycket gammal, är af sten med tegeltak. Tornet är äfven af sten, bygdt 1806, då äfven kyrkan utvidgades. Orgeln, 12-stämm., är bygd af Sjölin 1788 och ombygd 1856 af Söderling. På altaret stå 2:ne stora ljusstakar af malm med inskrift af munkstil och årtalet 1479. I kyrkans sakristia finnes ett nära nog utplånadt epithaphium, hvaromkring äro 9 porträtter af dahlinska slägten. I tornet äro 2 klockor; den större är gjuten 1768 och omgjuten 1850; den mindre af år 1638 blef omgjuten 1812. Nära kyrkan vid Vina-ån, uppkallad enligt sägnen efter en qvinna vid namn Vina, som säges hafva uppbygt kyrkan och bott på ljungheden norr om Winbergs by, ligger prestgården, der skalden och häfdatecknaren *Olof von Dahlin* föddes 1708. Gårdens vackra läge har i senare tider blifvit förhöjdt genom bättre boningshus m. m. Rudera efter ett lusthus står ännu qvar från skaldens tid.

Stafsinge, annex, beläget ¼ mil från Falkenberg, omgifves i vester af Kattegat. Markens och jordmånens beskaffenhet är lika med modersocknens. Här växer ringa löfskog; torfmossar finnas här och der. Hufvudnäringen är åkerbruk. Nära Stomgården står en ättehög med en 5 aln. hög och 4 aln. bred upprest sten. Gamla kyrkan skall enligt sägnen hafva blifvit bygd af 2 bröder, Staffan och Inge, och af deras förenade namn, *Staffs-Inge,* blifvit benämnd. En annan berättelse är, att de voro söner till en rik man, som vunnit sin förmögenhet genom uppbuggning af *stafver* på Olsbo dåvarande stora skog, och att de deraf kallat kyrkan *Stafringe.* Ny kyrka, belägen ⅙ mil

från den gamla, invigdes d. 29 okt. 1865, hvilken eger en gammal klocka, som har följande inskrift i munkstil:

Hjælp, Jesus, Maria, Joseph, Anno gratiæ 1508.

Orgeln, 21-stämm., köpt från Christinæ kyrka i Göteborg, är uppsatt af Ahlstrand 1864. Största gården i socknen är Lindhult, som började såsom sätesgård i början af 1600-talet; vidare må omnämnas den väl bebygda gården Björnhult med trädgård och park.

Kyrkoherdar:

Herr Bengt. En berättelse förmäler, att, då Bengt en gång var på besök hos en bonde i Jonstorp, hade en norsk qvinna inkommit och tiggt. Tiggerskan, missnöjd med hvad som lemnats henne, fordrade med ondska mera. Bengt förebrådde henne då hennes otacksamhet och visade henne på dörren. Tiggerskan hotade nu Bengt, att han icke länge skulle förmå förestå sitt embete, hvarpå Bengt svarade: "Jag skall icke lemna dig så mycken tid." Tiggerskan, som het Bolla, gick derefter åt Winberg till, men nedsjönk och försvann på ett ställe, som ännu efter henne kallas Bollas träsk.

Jens Peterson, sogneprest i Winberg, beseglade 1424 ett salubref till Bo Stenson. Han förde en pelikan i vapnet. (Broocmans afskrifter.)

Johannes Laurentii eller *Hans Lauritzson*, kyrkoh. 1576 (biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok), omnämnes äfven i Geheime-arkivet i Köpenhamn, der det omförmäles, att Hans Lauritzson, prest i Winberg, beviljades år 1591 tillsvidare 3 pund smör af kronotionden i Sibbarp.

Hans Mickelsen, hvilken kommit i oenighet med sina församlingsbor, af hvilka en t. o. m. lät skjuta på honom, erhöll 1637 konungens bref att mottaga annat kall, när han efter ordination kallad varder. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Nicolaus Andreæ Lundensis, kyrkoh. redan 1638 enligt inskriptionen å en klocka i Winberg.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Jacobus Petri har troligen varit den förres efterträdare. Hans namn är kändt af några äldre handlingar och af en anteckning i en gammal bibel, som nu ej finnes.

Arend Venusinus, född på ön Hven. Om honom saknas annan underrättelse än den, att stora klockan i hans tid eller 1692 blifvit gjuten.

Piscator, den förres måg och efterträdare, född i Karlstad, student i Upsala 1680, var enligt ett gammalt prostevisitations-protokoll närvarande här såsom pastor 1700 men nämnes såsom sängliggande och sjuk vid 1704 års visitation: † 1705, 44 år gammal.

Jonas Dahlin, hvilkens slägt härstammade från Dalstorp i Kinds härad och har deraf tagit sitt namn, kyrkoh. 1707, känd såsom lycklig skald; † 1709. Han var fader till *Olof v. Dahlin.*

Severin Bökman, kyrkoh. 1709.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt

Jöns Tranchell, född 1668, prestvigd 1725, rektor i Kongelf 1729, slottspastor på Bohus 1733, regem.-pastor vid Bohusläns regem., då han blef kyrkoh. här; † 1761. Under hans tid blef prestgården genom mordbrand förstörd.

Fil. doktor *Anders O. Öhrwall*, kyrkoh. 1762.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Theol. doktor *Olof A. Öhrwall*, kyrkoh. 1797.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Fil. doktor *Daniel Kullberg*, född i Falkenberg 1773. Fadren handlande. Student i Lund 1792, fil d:r derstädes 1796, v. rektor i Göteborg 1799, ledamot af vetensk.- och vitterhets-samhället i Göteborg s. å., rektor i Uddevalla skola 1805, rektor i Halmstad 1806, prestvigd 1811, kyrkoh. här 1820, prost 1824, jubelmagister 1847, L. N. O. 1853, † 1857.

Gustaf Fredrik Svedmark, född i Göteborg 1808. Fadren handlande. Student i Lund 1831, prestvigd 1835, past.-exam. 1842, v. pastor 1847, lärare vid Rydboholms skola i Seglora pastorat 1852, kyrkoh. här 1859.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 17 juni 1870 i följd af förslag d. 11 juli 1864.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal n:o 5 Winberga med underlydande, utgöres årligen af hemman och qvarnar 2,744 kubikfot 3 kannor 10 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, efter nedanstående fördelning.

Winbergs församling	. . . .	1,526 kub.-fot 4 k:r 65 kub.-tum.
Stafsinge församling	. . . .	1,217 kub.-fot 8 k:r 45 kub.-tum.

Afgifter för qvarnarna utgå så länge dessa i sitt närvarande skick drifvas.

§ 2.

Af säteriet 1 mantal Lindhult utgöres såsom säteriafgift 2 rdr 50 öre.

§ 3.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ och lösen för attester erlägges årligen

dels 33 öre utaf hvar och en, som vid kalenderårets början fyllt 16 år och icke åtnjuter understöd af fattigvården, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk; och

dels 2 rdr för hvarje helt oförmedladt mantal och i förhållande dertill för större eller mindre gårdar.

§§ 4, 5 och 6

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 7,300 rdr.

(Ofvanstående konvention blir ej antagen förr än efter 12 års förlopp eller 1884, då löneregleringen af 1858 gått till ända.)

Pastorsboställe: Winbergs prestgård 1 ofm. hemman. Pastor disponerar en mjölqvarn, för hvilken han årligen gifver till kyrkan 2 rdr 25 öre. Kyrkoväg till Stafsinge $^3/_8$ m.; sockneb udsväg $1^1/_4$ mil.

Mensalhemman: N:o 3 Jonstorp, 1 ofm. hemman, gifver i årlig skatt 126 kub.-fot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn, $^1/_3$ hafre, och 4 rdr i årlig städja enligt af kyrkokuratorerne utfärdadt arrendekontrakt.

Enkesäte: N:o 7 Stafsinge, nära kyrkan, $^1/_2$ ofm. hemman med ett större laxfiske i Ätran, kalladt **Grufvenacke.**

Winberg och Stafsinge: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna gemensamma för båda församlingarna; lön af spannmål, yste, 4 offer, dessutom kontanter vid vigslar, begrafningar och barndop samt boställe $^1/_1$ mtl.

Folkskoleväsende.

Winberg: 1 fast skola, 1 skolhus, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor Lärarnes löner: den ene 150 rdr, den andre 85 rdr, begge fritt vivre under lästiden.

Stafsinge: 1 fast skola, 9 mån. lästid (fördelad mellan 3 skolhus). Nuvarande skollärarens lön. i ett för allt 558 rdr, bostad och ett frivilligt yste. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr och fria husrum i skolhusen.

Ljungby med Alfshög.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $57^{23}/_{24}$. Areal 14,001 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Ljungby 1,885, i Alfshög 553, tillsammans 2,438. Pastoratet är beläget från Falkenberg 1 m., från Göteborg $10^1/_2$ mil. Adress: Falkenberg.

Ljungby pastorat gränsar i öster till Ätran och till de på dess andra strand belägna socknar Wessige och Askome, i norr till Köinge och Sibbarp, i vester till Stafsinge och Tvååker samt i söder till Winbergs pastorat. Dess största längd är 1 mil och bredden $^3/_4$ mil. Pastoratet och socknen skall hafva erhållit sitt namn efter de omgifvande ljunghedarna.

Ljungby, moderförsamling, är beläget 1 mil N.N.O. från Falkenberg vid 150 fots höjd öfver hafvet. Socknens norra del är mindre bördig och alldeles skoglös. Den vestra delen deremot är mera brukbar och har lerblandad jordmån samt något löfskog. En bergsrygg sträcker sig igenom socknen från norr till söder, omgifven af ljunghedar, som intaga en ej ringa del af socknens jordrymd. Endast en sjö, kallad Ljungsjön, finnes inom pastoratet. Bland höga berg utmärker sig Hornaberg. Hufvud-

näringen är åkerbruk; som binäring tillverkas och försäljes golfmattor. Af fornlemningar ligger en domkrets, innehållande 13 stenar, vid Ljungby gästgifvaregård nära landsvägen. En sällsam grotta, kallad Jättestugan, finnes vid Hermanstorp uti Hornabergs södra sida; derifrån i sydvest finnas tvenne andaktsvårdar. Den gamla kyrkan var belägen vid landsvägen och höll 51 aln. i längd och 17 aln. i bredd. I kyrkans torn nedslog åskan onsdagen d. 7 juli 1869 klockan 9 f. m. och antände aldraförst den höga tornspiran; och förr än hjelp anlände, hade elden tagit sådan öfverhand, att all släckning var omöjlig. Klockan nära 11 var kyrkan förstörd och endast murarne qvarstodo, men voro af hettan illa skadade. Ny kyrka är under bygnad. I denna socken ligger herresätet Hellerup, 3 mtl, sätesgård redan känd på 1300-talet.

Alfshög, annex, tros hafva fått sitt namn af en i forntiden ryktbar man vid namn Alf, som säges vara jordad i en nära kyrkan belägen ättehög, som äfven kallas Alfshögen. Här i socknen ligger Ätra-ån, i hvilken flera sjöar hafva sitt utlopp. Landet är bergigt, dock finnas här och der mindre slätter. Skogen är otillräcklig. Jordmånen består mest af sandblandad lera, men äfven mylla finnes. Näringarna äro desamma som i moderförsamlingen. Bland fornlemningar må nämnas Trollhålet, en grotta i ett berg nära Dalsgård, på hvars egor äfven står en gammal ek, i orten kallad Brudeken, hvilken vid roten har en omkrets af 15 aln. Hon har sitt namn af ett brudpar, som har dansat i densamma. Kyrkan är 33 aln. lång och 17 aln. bred. Uti klockstapeln hänger en klocka, gjuten 1680, omkring hvars kant läses:

Venite! Venite! Venite! CXJ

Kyrkoherdar:

Peder Jensen, prest i Ljungby. Om honom heter det, att han 1572 klagade hos konungen öfver sin sockenherre Erik Göris, som hotat honom, sa att han ej säkert kunde besöka sin kyrka. Afsatt 1586 för tjenstefel benådades han och återfick sitt embete. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Herr Peder eller *Lille Peder* kallad. Om honom har man ingen närmare kännedom.

Herr Arvid Källson lefde i 16:de seklet icke långt efter reformationen.

Peder Olsön, kyrkoh. 1612, † 1660. I prostvisitationen för år 1624 nämnes han som Herr Peder, klockaren från Slöinge, predikade lärdt och lefde väl. (Skarstedts anteckningar)

Bengt Lyngius, kyrkoh. 1661, † 1667.

Caspar Andersson, kyrkoh. 1668, † 1677.

Lars Falkman, kyrkoh. 1678, † 1679.
Bengt Stockman, kyrkoh. 1680, † 1688.
Erik Spongius, kyrkoh. 1689, † 1708.
Andreas Stabæus, kyrkoh. 1709, † 1717.
Severin A. Wallin, född 1681, prestvigd 1703, rektor i Marstrand 1704, slottspastor å Karlsten 1710, kyrkoh. här 1719, † 1748.

Theol. doktor *Olof A. Ekebom*, kyrkoh. 1749.
Se domprostarne.

Fil. doktor *Nils Josephsson*, född på Mossebo stomgård i Tranemo pastorat. Fadren talmannen Joseph Hansson. Student i Lund 1752 och i Upsala 1753, prestvigd till huspredikant hos presidenten baron v. Höpken, blef samma år fattighus-predikant på Ladugårdsgärde, e. o. hofpredikant 1761, fil. d:r i Greifswald 1762, kyrkoh. här s. å., † 1792.

Fil. doktor *Anders Montén*, född i Axbergs socken i Nerike 1747. Fadren bonde. Student i Åbo 1773, prestvigd der 1777 till huspredikant hos presidenten baron Lejonhufvud, fil. d:r i Åbo 1778, bat.-predikant vid enke-drottningens lifregem. 1781, kommenderad med regem. i krigstjenst mot Ryssland 1789, kyrkoh. här 1792, prost 1805, † 1817.

Fil. doktor *Carl Wetterberg*, född i Svenljunga 1770. Fadren kontr.-prost och kyrkoh. i Wärö. Student i Lund 1789, fil. d:r derstädes 1793, poës. docens 1794, eloq. et hist. adjunkt 1806, kyrkoh. här 1817, † 1825.

Johan Edberg, född i Mellby pastorat af Skara stift 1784. Fadren packhuskarl i Göteborg. Student i Lund 1806, prestvigd 1809, v. pastor i Tölö 1816, kyrkoh. här 1827, prost 1828, † 1839. Under hans embetstid förenades Sibbarps pastorat med Ljungby 1831.

Johan Gabriel Rising, född i Göteborg 1796. Fadren sjötullsvaktmästare. Student i Upsala 1815, prestvigd 1820, fattighuspredikant i Göteborg 1828, v. pastor 1830, kyrkoh. här 1840, prost 1843, † 1847.

Peter Elias Ericsson, kyrkoh. 1847.
Se kyrkoh. i Tanum.

Marcus Andreas Palmgren, född på Gullholmen 1809. Fadren kyrkoherde. Student i Lund 1823, med. fil. kandidat 1828, prestvigd 1831, past.-examen 1840, e. o. bat.-predikant vid flottans station i Göteborg s. å., regem.-pastor derstädes 1843, kyrkoh. här 1853, † 1866.

Nils Henriksson Fossberg, född i Foss 1804. Fadren bonde. Student i Lund 1826 och i Upsala 1830, prestvigd 1832, past.-examen 1842, bat.-predikant vid Hallands infanteri-bataljon 1861, kyrkoh. här 1867.

Komministrar hafva varit:

Genom kongl. maj:ts nåd. resolution af d. 5 aug. 1830 blefvo Sibbarps och Dagsås socknar lagda såsom komministratur under Ljungby pastorat men blefvo åter derifrån skilda genom nåd. resolution af d. 16 jan. 1847 och komministraturen upphäfd.

Benjamin Granlund, född i Långareds pastorat af Wexiö stift 1792. Fadren arbetskarl. Student i Lund 1815, prestvigd 1816, komm. 1831, † 1837.

Peter Andreas Sjöholm, komm. 1837.

Se kyrkoh. i Surteby.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 13 okt. 1870 i följd af förslag d. 7 febr. 1865

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mtl N:o 1 Ljungby och eger uppbära 1 L*ℓ*. smör från hvartdera af hemmanen N:o 2 Stum, N:o 1 Kärreberg och N:o 1 Flädje, utgöres årligen af hemman och qvarnar, i stället för tionde, helgonskyld, dagsverken och öfriga jorden åliggande utskylder till presterskapet, 1,808 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter nedanstående fördelning.

Ljungby församling	1,271 kub.-fot.
Alfshögs församling	537 kub.-fot.

De för här upptagna qvarnar bestämda afgifter utgå så länge qvarnarne i hufvudsakligen oförändradt skick drifvas.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Af säteriet Hellerup betalas årligen 7 rdr 50 öre.

§ 3.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen:

dels 35 öre utaf hvar och en, som uppnått 16 års ålder och icke är för fattigdom befriad från utgörande af kronoutskylder, med undantag af båtsmän och deras husfolk; och

dels inom Ljungby församling 80 rdr och inom Alfshögs församling 30 rdr, som uttaxeras efter nästföregående årets fyrktalslängd, med undantag för de kyrkoherden och klockaren för deras boställen och löneinkomster påförda fyrktal.

§ 4

lika lydande med § 3 i Örmevalla lönereglering.

§§ 5 och 6

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,480 rdr.

Pastorsboställe: Ljungby 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^3/_8$ m.; sockne-budsväg 1 mil.

Mensalhemman: N:o 2 Stum (i Ljungby socken) $^1/_4$ ofm. hemman betalar till pastor årligen 1 L*ℓ*. smör och 4 rdr 83 öre.

Enkesäte: **Stora Salltorp** (i Alfshögs socken), 1 ofm. hemman.

Ljungby och Alfshög: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: 568 rdr 50 öre samt boställe $^{1}/_{4}$ mtl.

Folkskoleväsende.

Ljungby: 1 flyttbar skola, 2 klasser, 8 mån. lästid. Skollärarnes löner: 400 rdr, bostad, ved och kofoder.

Alfshög: 1 fast skola. 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder.

Sibbarp med Dagsås.

Konsist 3 kl. Fm. hemm. $42^{35}/_{144}$. Areal 13,191 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Sibbarp 1,218, i Dagsås 412, tillsammans 1,630. Pastoratet är beläget från Falkenberg $1^{1}/_{2}$ m., från Warberg $2^{1}/_{8}$ m, från Göteborg 10 mil. Adress: Warberg.

Sibbarps pastorat var ifrån år 1831 till år 1847 komministratur under Ljungby men utgör nu eget pastorat sedan år 1848. Pastoratet, hvars största längd är $1^{1}/_{2}$ m. och bredden $^{5}/_{8}$ mil, innefattar högre och lägre bergstrakter, ljunghedar, större och mindre mossar, någon skogsbygd, och åtskilliga sjöar; den minsta delen är odlingsbar.

Sibbarp, moderförsamling, hvars äldre namn var *Sibberup*, omgifves i norr af Rolfstorps, i öster af Köinge, i sydvest och söder af Ljungby och i vester af Dagsås' socknar. Jordmånen är mager. Lin och hampa odlas till husbehof. Qvinnorna sysselsätta sig flitigt med spånad och väfnad. Bland socknens fornminnen förtjenar nämnas den på utmarken mellan Sibbarp och Joastorp belägna Assmunds eller Ossmunds källa, som fått sitt namn efter erkebiskop Assmund, som begagnat källans vatten vid sina dop. Af de här i trakten förekommande stora stenrören framstår isynnerhet Dragerör på Folkareds utmark. På ljunghedarne påträffas några ensligt stående bautastenar. Kyrkan, bygd på 1550-talet af sten, är 20 aln. lång och 13 aln. bred. Hon har sedermera blifvit tillbygd och förstorad. I klockstapeln hänger 1 klocka, som saknar inskrift.

Det berättas, och nuvarande v. pastor Samuel Dahl intygar, att både han och hans företrädare jemte flera personer på en gång hört, att på Sibbarps prestgård nattetid låta sig höra „mycket egendomliga, hemska klagoljud, mest liknande de sista andedragen af en döende menniska. Stundom äro dessa ljud blott dofva och likna ett „stönande," stundom tilltaga de i styrka och likna då höga rop, så att en sofvande dervid uppvaknar. Alla husets innevånare hafva många gånger hört dessa ljud, hvilka tyckas komma från en, under byggningen belägen källare, och „folktron" anser dem komma från någon, som blifvit mördad; trots många undersökningar har man icke lyckats på något naturligt sätt förklara dessa ljud.

Dagsås, annex, het fordom *Dogsaas*, ligger 1½ mil O.S.O. från Warberg. Igenom denna socken rinner en å, som har sin källa i en af socknens talrika sjöar, och som här kallas Dagsås-ån; längre ner benämnes hon Strömma-ån och faller slutligen i hafvet under namn af Tvååkers-ån. Ån drifver nästan alla socknens qvarnar, af hvilka nära nog en finnes till hvarje hemman. Jordmånen består i allmänhet af sand och grusblandad mylla, på några ställen af torfmossejord. Näringarna äro desamma som i modersocknen. Bland fornlemningar nämnes en på Östra skog befintlig bautasten. Kyrkan, af sten, är 35 aln. lång och 12 aln. bred samt försedd med trätorn. Dopfunten är gjord af ler med en mängd bilder, föreställande cherubimer och martyrer, den har årtalet 1578. Här finnas 2:ne epitaphier: ett öfver major Orrhane och ett öfver Claudius Morman. Af de i tornet hängande 2:ne klockorna har den större årtalet 1685; den mindre har ingen inskrift. Socknens förnämsta gårdar äro säterierna Öströ och Ottersjö samt Klef.

Kyrkoherdar:

Herrar ***Truls, Thor*** och ***Sven.*** Endast deras namn såsom pastorer härstädes äro kända.

Herr Balzar afsade sig pastoratet för dess ringa inkomster.

Theodorus Severini, kyrkoh. 1564.

(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Jöns Larsson skall hafva varit här omkring 1601.

Paulus Johannis, kyrkoh. 1613, † 1656. I kammar-arkivets handlingar kallar han sig i sina underskrifter ***Påvel Jensön.*** Han omnämnes i kyrkvisitationen 1624 för Herr Pauel samt synes varit en from och enfaldig predikant.

(Skarstedts anteckningar.)

Andreas Alberti eller ***Anders Albrecksson Lichtenberg***, hvilket senare namn förekommer i Hellerups arkiv, kyrkoh. 1657, † 1685.

Andreas Magni Roselius, kyrkoh. 1686, † 1721.

Andreas Andreæ Roselius blef kyrkoh. under sin faders och företrädares lifstid 1717, afsade sig pastoratet 1764 för dess ringa inkomsters skull; † 1766.

Sven Erynander, född 1723, student 1742, prestvigd 1747, komm. i Grimethon 1749, kyrkoh. här 1764, † 1782.

Johan Eckersten, född i Bollebygd 1746, student 1766, prestvigd 1768, v. pastor 1779, e. o. bat.-predikant vid arméens flotta 1780, kyrkoh. efter sin svärfader 1783. † 1799.

Haqvin Peterson, kyrkoh. 1799.

Se kyrkoh. i Seglora.

Simeon Nicol. Palmgren, född i Kongsbacka 1762, student i Upsala 1783, prestvigd 1788, v. pastor 1799, kapellpredikant vid Gullholmen 1800, kyrkoh. här 1811, † 1827.

Åren 1831—1847 var Sibbarp kommministratur under Ljungby.

Johan Svensson Höglund, kyrkoh. 1848.

Se kyrkoh. i Kongsäter.

Hans Stenström, född i Svarteborg 1814. Fadren bonde. Student i Lund 1836, prestvigd 1838, past.-examen 1850, kyrkoh. 1851.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 19 jan. 1869 i följd af förslag d. 18 juli 1864.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal N:o 1 Sibbarp, utgöres årligen såsom ersättning för tionde, yste, altare, lin, dagsverken och öfriga jorden åliggande utskylder, 927 kubikfot 9 kannor spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter nedanstående fördelning.

Sibbarps församling . . . . 686 kub.-fot 2 k:r 50 kub.-tum.
Dagsås församling . . . . 241 kub.-fot 6 k:r 50 kub.-tum.

För qvarnar samt andra verk och inrättningar, som framdeles anläggas, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgöres, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ betalas årligen·

dels utaf hvar och en, som fyllt 16 år och icke är fattighjon, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, 35 öre, och

dels utaf hemmansinnehafvare 1 rdr 50 öre för hvarje helt oförmedladt mantal och i förhållande dertill för mindre hemman.

§ 3.

Af 2 torp under Öströ säteri utgöres årligen, så länge de af torpare innehafvas, 67 öre för hvartdera.

§§ 4, 5 och 6

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 2,510 rdr.

Pastorsboställe: Sibbarps prestgård 1 ofm. hemman. Dessutom disponerar pastor 2:ne ängar, en i Sibbarp och en i Dagsås. Kyrkoväg $^1/_8$ m.; socknebudsväg 1 mil.

Enkesäte: Dagsås stomgård $^1/_2$ ofm. hemman.

Sibbarp: Klockare- och Skolläraretjensterna äro förenade. Lönen för båda är ungefär 500 rdr och boställe $^1/_8$ mantal.

Dagsås: Lönen för de förenade Klockare- och Skolläraretjensterna är ungefär 600 rdr.

Folkskoleväsende.

Sibbarp: 1 flyttbar skola, 2 rotar; lästiden i ena roten 24 veckor, i andra 12 veckor. Skollärarens lön: se ofvan.

Dagsås: 1 flyttbar skola, 2 rotar, med samma lästid som i Sibbarp. Skollärarens lön: se ofvan.

Okome med Köinge och Svartrå.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 58$^5/_{24}$. Areal 24,624 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Okome 968, i Köinge 654, i Svartrå 533, tillsammans 2,155. Pastoratet är beläget från Falkenberg 2$^1/_2$ m., från Warberg 3$^3/_8$ m., från Göteborg 10$^1/_2$ mil. Adress: Falkenberg.

Okome pastorat kallas på Langebecks karta *Ochom*, vidare har det hetat *Aaghiemen*, *Aagyme*, *Aagome*, *Ogume* och *Okume* men numera *Okome*. Detta pastorat sträcker sig öfver hela bredden af Faurås' härad och gränsar i vester till Sibbarps och Grimethons, i norr till Fagereds, i öster till Gällareds samt i söder till Ljungby och Wessige pastorat.

Okome, moderförsamling, indelas vanligen i 2:ne delar: den norra och den södra. Jordmånen är mycket omvexlande; uti dälderna, isynnerhet uti den intill Högvadsån är den ganska god med svartmylla på lerbotten och rik tillgång på mergel, som i senare åren börjat flitigt begagnas. Större delen af arealen utgöres dock utaf ofruktbara, ljungbevuxna utmarker, uppfylda af klippiga berg, af hvilka flera intaga en rätt betydlig höjd, bland hvilka må anmärkas de närmast intill kyrkan belägna, nemligen Björkberget, Restareberget och Tjurberget. Någon skog finnes men motsvarar icke behofvet. De största vattendragen äro Ätran och Högvadsån. Den förra utgör gränsen mot Wessige pastorat och bildar härunder flera rätt betydliga vattenfall, hvaribland må nämnas Yngreds och Räfvige forsar. Högvadsån, ett biflöde till Ätran, utgör till större delen gränsen mot annexen och bildar flera smärre fall, bland hvilka de vid Boarp, Tubbared och Köinge äro de betydligaste. Bland fornlemningar märkes på det s. k. Lyngabete söder ifrån kyrkan en domkrets med 16 stora stonar; stället kallas Domstenarne. Dessutom finnes en mängd stenrör och stensättningar. Kyrkan, af sten, är 45 aln. lång och 12 aln. bred. Orgeln, 7-stämm., är bygd 1864 af C. Nilsson i Ullarod. Tornet, af trä, har 2:ne klockor. På den större läsas årtalet 1799 samt följande:

Om menniskorna tiga, Kunde denna Klocka ropa.

Nådsklockan ljuder än, O! menska för ditt öra,
Ack röra lät i tid, din återlösta själ,
Att när en annan gång, du får Domklockan höra.
Dig då må säkert gå för evigheten väl.

På den mindre klockan står Frälsarens bild med verldsgloben i handen och på hans ena sida en bild med svärd och på den andra en bild med nyckel i handen; derunder läses:

Si, jag gör allting ny. Upp.-boken 21.

Köinge, annex, är beläget 2 mil N.N.O. från Falkenberg vid 245 fots höjd öfver hafvet. Äfven denna sockens namn har under tidernas lopp undergått förändringar. I ett bref af Christian III af år 1555 kallas den *Köng;* annorstädes *Kynge* och *Kyinge*. Marken är delvis ganska fruktbar, isynnerhet i dalarna utmed Högvadsån, der också på många ställen finnes rik tillgång på mergel, delvis mager och ljungbevuxen. Större delen är bergig med dälder mellan bergen. Rådande jordmån är grus, blandad med sand. Skog finnes till behof i en del af socknen, i den andra deremot är brist derpå. En viss historisk märkvärdighet eger orten för det här hållna Axtornaslaget. Sjelfva valplatsen, som än i dag bibehåller namnet Grafvarne, är belägen på Axtorna gärde; stenar i bautastensform finnas ännu, som utvisa valplatsen. Äfven andra fornlemningar finnas. Kyrkan, af sten, är 29 aln. lång och 12 aln. bred. Uti klockstapeln hänger endast en klocka utan inskrift och årtal.

Svarttå, annex, fordom *Svartraa*, ligger 2½ mil norr från Falkenberg. Socknen och kyrkan har troligen erhållit sitt namn af sjön Svarten, som ligger inom denna socken. På gränsen i söder mot Köinge socken ligger Björksjön. Marken består dels af berg, dels af mellanliggande dälder, är i allmänhet mager och bevuxen med ljung; rådande jordmån är grus med sandblandad lera, i Svartrå by finnes dock lermylla och någon tillgång på mergel. På flera hemman finnes ännu bokskog för behofvet; men för öfrigt äro skogarne hårdt medtagna, isynnerhet efter det laga skifte öfvergått de flesta hemmanen inom församlingen. Man berättar, att Svartrå by blifvit bränd af Danskarne. Kyrkan, af sten, är 31 aln. lång och 10 aln. bred. Hon var redan enligt kongl. br. d. 9 maj 1555 utdömd och Svartrå socken skulle enligt samma befallning införlifvas med Köinge. Orgeln, 4-stämm., är bygd 1863 af Wetterling. I tornet, bygdt af trä, hänger en klocka, som är 2 aln. i diameter och saknar inskrift; man har kallat henne häradsklockan.

Kyrkoherdar:

Herr Jörgen, prest i Okome 1518.
(Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Andreas Mathiæ, kyrkoh. 1572.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Laurentius Abrahami Lund nämnes såsom pastor härstädes i ett visitationsprotokoll af 1624 (Skarstedts anteckningar) och af Bexell såsom pastor 1636. Uti 1651 års jordebok nämnes han *Herr Lars.*

Marcus Theodori Lubinus. Hans namn stod på en numera omarbetad kommunionskalk jemte årtalet 1675.

Jöns Pederson Falkovius kallade sig äfven *Falk* samt *Falkenberg*, var rektor i Halmstads skola till 1665, blef komm. i Halmstad, Holm och Öfraby och slutligen kyrkoh. här.

Fil. doktor *Johan Ahlström*, predikant vid Göteborgs garnison. prins Carls lif-regem. till fot, fil. d:r i Lund 1690, kyrkoh. här 1691, † 1703.

Otto Nordtman, kyrkoh. ifrån 1703 till 1707.

Lars Nordtman, kyrkoh. ifrån 1708 till 1727.

Fil. doktor *Laurentius Ahlman*, född i Göteborg 1687. Fadren handskmakare-ålderman. Kollega i Lunds skola, student i Greifswald, fil. d:r i Lund 1817, pastor vid artilleriet s. å., kyrkoh. här 1728, † 1747.

Reinhold Johan Barck var då han hitkom regem.-pastor, † 1771.

Johan Lindman, född i Mjöbäck 1726. Fadren kyrkoh. derstädes. Student 1745, prestvigd 1752, v. pastor 1761, kyrkoh. 1772, prost 1791, † 1796.

Anders Peterson Widberg, född i Örby 1752, student i Upsala 1775, prestvigd 1777, predikant vid Göteborgs Fattighus 1789, kyrkoh. här 1797, prost 1805, † 1825.

Jacob Christian Billingdahl, född i Warberg 1784. Fadren tenngjutare. Student i Lund 1803. v. kollega vid Warbergs skola 1806, prestvigd 1809. ord. kollega 1818, v. pastor 1823, kyrkoh. här 1826. prost 1828. revisor i stats-, banko- och riksgäldsverken 1832, † 1848.

Johan Carlsson, född i Krogsered 1798. Fadren bonde. Student i Lund 1826, prestvigd 1827. past.-examen 1840, komm. i Örby 1841. v. pastor 1842. kyrkoh. här 1849. prost 1865.

Komministrar:

Magnus Hallenstedt, komm. 1720.

Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Magnus Roselius, komm. 1728.

Se kyrkoh. i Hunestad.

H. J. Nordtman, prestvigd 1732, komm. 1733, † 1744.

Nils Grimbeck, komm. 1745. Se kyrkoh. i Breared.

Johan Elfrensten, komm. 1767 till 1808, då han afsade sig sysslan; † i Warberg 1811, 85 år gammal.

Paul Frantz Drantz, född i Warberg 1777, student i Lund 1797, prestvigd 1802, v. pastor 1803, komm. 1808, † 1828.

Sven Comstedt, komm. 1829. Se kyrkoh. i Landvetter.

Sven August Olsson, komm. 1862. Se komm. i Sexdräga.

Lars Ysander, komm. 1866. Se komm. i Halmstad.

Pagius Emanuel Högrelius, född i Ljungby 1836. Fadren bonde. Student i Lund 1860 och i Upsala 1861, prestvigd 1862, komm. 1869.

Predikoskyldighet: enligt gammal häfd tjenstgör pastor 2:ne predikodagar i moderkyrkan, den 3:dje i annexen, emellan hvilka alltid duplikation eger rum; komministern vice versa.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 17 juni 1870 i följd af förslag den 18 juli 1864.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af hemman och qvarnar 1,400 kub.-fot $3^1/_2$ kanna spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter fördelning.

De för qvarnar bestämda afgifter utgå så länge de mala för tull.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ betalas årligen:

dels 60 öre utaf hvar och en, som fyllt 16 år och icke åtnjuter understöd af fattigvården, med undantag af båtsmän och deras husfolk; och

dels 3 rdr för hvarje helt oförmedladt mantal och i förhållande dertill för större eller mindre gårdar.

§ 3

lika lydande med samma § i Örmevalla lönereglering.

§ 4.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

komministern, som innehar bostället Räfvige Magård, 420 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, samt 200 rdr; och

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Okome och åtnjuter afkomsten af mensalhemmanet $^1/_2$ mantal Kyrkobacka, hvilket skall vara i författningsenlig ordning utarrenderadt, bekommer återstoden.

§§ 5 och 6

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra för pastor omkring 3,500 rdr och för komminister 1,200 rdr; men regleringen har härstädes ännu icke blifvit tillämpad. Pastors inkomster voro för 1870 taxerade till 3,765 rdr utom boställe. För komminister gäller, till dess löneregleringen kommer att tillämpas, en af kongl. maj:t år 1862 stadfästad konvention för 25 år, enligt hvilken komministers lön uppgår till 600 rdr utom bostället.

Pastorsboställe: Okome 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Köinge $^{5}/_{16}$ m., till Svartrå $^{5}/_{8}$ m., emellan Köinge och Svartrå $^{5}/_{16}$ m.; socknebudsväg $1^{1}/_{4}$ mil.

Stomhemman: N:o 1 Kyrkobacka Kettil Olsgård (i Svartrå socken), 1 ofm. hemman, disponeras af pastor.

Enkesäte: N:o 6 Köinge Nils Persgård 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Magård (i Räfvinge by) 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Okome $^{1}/_{8}$ m., till Köinge $^{7}/_{16}$ m., till Svartrå $^{3}/_{4}$ m.; socknebudsväg $1^{1}/_{2}$ mil.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna gemensamma för hela pastoratet; lön: 500 rdr och offer i Svartrå kyrka.

Folkskoleväsende.

Pastoratet utgör 2:ne skoldistrikt, nemligen Okome 1 distrikt med 1 flyttande folkskola och 1 småskola, Köinge och Svartrå 1 distrikt med 1 flyttande folkskola och 2 småskolor. Löner och lästider: det i lag stadgade minimum.

Fagered med Källsjö och Ullared.

Reg. 3 kl. Fm. hemm. $60^{101}/_{180}$. Areal 31,336 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Fagered 809, i Källsjö 423, i Ullared 667, tillsammans 1,899. Pastoratet är beläget fran Warberg $5^{1}/_{4}$ m., från Göteborg $12^{7}/_{8}$ mil. Adress: Warberg.

Fagereds pastorat gränsar i norr till Kongsäters, i nordost till Mjöbäcks, i sydost till Gällareds, i sydvest till Okome samt i vester till Grimethons och Hvalinge pastorat och håller i längd nära $1^{1}/_{2}$ mil. Pastoratets liksom häradets namn skrefs i äldre tider *Farthusä*, sedan *Fauródt;* när det från häradets namn afvikande namnet Fagered först kommit i bruk, är okändt.

Fagered, moderförsamling, är i allmänhet skogsbygd och landet bergigt med några större men i allmänhet mindre dalar och slätter mellan bergen. Bergen och höjderna äro bevuxna med gran och tall, blott på få ställen med bok; och skogsskötsel är med anledning af åkerbrukets svaghet befolkningens hufvudsakligaste näringsfång, hvartill kommer boskapsskötsel och husväfnadsslöjd. Socknen är rik på insjöar och vattendrag, bland hvilka nämnas Stråkån, Högvadsån och Danabäck. Flera hemman hafva insjöar på sina egor samt hvarje hemman tillgång till å eller sjö. I socknen finnas flera gamla förskansningar. Kyrkan, nybygd, invigdes år 1842. Uti tornet hänger en klocka, hvarpå läses följande vers:

Gud signe detta verk, Att ock ett klockeljud
Må ljuft uppbåda folk Att troget bedja Gud,
Gif att ditt dyra ord och omsorg för vår själ
Må aldrig gå oss från, så slutas tiden väl.
Ack låt för Jesu skull Vårt sista klockslag bli
En salig kallelse till evighetens dag. År 1739.
Sven Dahlin,
p. l.

Källsjö, annex, skrifves äfven *Kjällsjö* samt är beläget $2^3/_4$ mil O.N.O. från Warberg vid 320 fots höjd öfver hafvet. Marken och jordmånen är af samma beskaffenhet som i Fagered, men socknen lider brist på skog och mulbete. Hela denna socken skall fordom såsom frälse hafva egts af danska slägten Svalj. Bland fornminnen utvisas ännu i en hage vid Stora Egnared grunden till den stora herregården Hvitaberg, under hvilken en betydlig del af denna trakt varit lydande. Kyrkan, bygd af sten, undergick år 1826 en betydlig ändring och förlängning samt är nu 25 aln. lång och 14 aln. bred. Uti klockstapeln hänger en klocka utan inskription.

Ullared, annex, beläget omkring 4 mil öster från Warberg, är uppfyldt af sjöar och har ojemn samt bergig mark. Åkerbruket är otillräckligt, men boskapsskötseln lemnar något till afsalu. Här i socknen finnas 6 qvarnar och såg. — Fornminne: en runstenssättning på en upphöjd plan $^1/_8$ mil söder om kyrkan, troligen en forntida andaktsvård. Kyrkan, som ligger vid Högvadsån, ombygdes 1829 och håller 30 aln. i längd och 15 aln. i bredd; hon är försedd med torn, i hvilket finnes en klocka. Orgeln, 9-stämm., är bygd 1853 af orgelnisten C. Nilsson härstädes.

Kyrkoherdar:

Nicolaus Pauli, kyrkoh. 1569.

(Biskop Tyche Asmuudssons ordin.-bok.)

Anders Ingemari och ***Hans Andreæ*** voro båda pastorer här på okända tider. Om Hans finnes i pastorsarkivet antecknadt, att han var pastor här i början af 17:de seklet, samt att han hade 100 daler af danska kronan för Faurödhs pastorats ringhets skull.

Hans Michaëlsson Riberus. Redan 1637 klagar herr Hans i ett bref till kongl. maj:t, hvari han begär "mandat på första vaccerande plats eller tillstånd att byta pastorat," att hans sockneman i många år hårdeligen förföljt honom samt hotat skjuta honom: † 1664.

Simon Hansson Faurelius, företrädarens son, kyrkoh. 1664, † 1697.

Nils Bagge, kyrkoh. 1699, † 1730.

Fil. doktor ***Sven Dahlin,*** född i Winbergs prestgård. Fadren kyrkoherde. Gifte sig med företrädarens dotter och blef kyrkoh. 1731, † 1744.

Jonas Lomberg, student 1726, apologist vid trivialskolan i Göteborg 1730, prestvigd 1737, hade varit ostindisk skeppspredikant; då han 1745 blef kyrkoh. här; † 1750.

Johan Dahlin, född i Winbergs pastorat 1709. Fadren kyrkoherde. Broder till hof-kansleren Olof v. Dahlin; student i Lund 1722, prestvigd 1731, kyrkoh. 1753, † 1790.

Carl Magnus Berg, född i Warberg 1757, student i Lund 1777, prestvigd 1780. v. pastor 1783, gift med företrädarens dotter, erhöll survivance på pastoratet 1785 och fullmakt 1790, prost 1803. † 1820.

Carl Fredrik Fast, född i Göteborg 1771. Fadren juvelerare. Student i Lund 1789, prestvigd 1796, lärare vid Lilla Edets skola 1813, v. pastor 1814, kyrkoh. här 1821, prost 1828, † 1847.

Lars Andersson, född i Solberga 1792. Fadren bonde. Student i Lund 1816, prestvigd 1818, v. pastor 1836, past.-examen 1840, kyrkoh. 1848, † 1864.

Anders Nilsson Rudbeck, född i Tostareds socken 1799. Fadren bonde. Student i Lund 1823, prestvigd 1830, past.-examen 1850, kyrkoh. 1864.

Komministrar:

I Källsjö kyrkobok finnes antecknadt, att fordom en komminister varit gemensam för pastorerne här och i Hvalinge till biträde vid Källsjö och Nösslinge.

Thomas Falkman, förut komm. i Weinge, erhöll transport hit mot slutet af 1600-talet.

Anders Arenander, född 1672, komm. 1709, † 1720.

Johan Faurelius, komm. 1720.

Se kyrkoh. i Bollebygd.

Joachim Fredrich Barfot, prestvigd 1734, komm. 1740, † 1757.

Jonas Wallin, komm. 1758. Se kyrkoh. i Kongsäter.

Anders Wallmark. komm. 1777.

Se kyrkoh. i Harplinge.

Jonas Hasse, † 1805

Johan Lorentz Warelius. född i Warberg 1779. Fadren bagare. Student 1800, prestvigd 1805, komm. 1806, † 1810.

Daniel Fredrik Erdman, komm. 1810.

Se komm. i Weddige.

Elias Petersson, komm. 1816, afsatt 1822.

Caspar Nilsson, komm. 1823. Se komm. i Grimethon.

Johan Fehrlund, komm. 1824.

Se kyrkoh. i Kongsbacka.

Benedict Andreæ Törnblom, född i Winberg 1801. Fadren bonde. Student i Lund 1823, prestvigd 1827, komm. 1835, v. pastor 1849, † 1872.

Komministersbefattningen f. n. vakant.

Predikoskyldigheten är emellan pastor och komminister lika fördelad; en predikodag enkel tjenst i Ullared, den andre dupliceras emellan Fagered och Källsjö.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 27 okt. 1870 i följd af förslag den 19 jan. 1864.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen, i stället för tionde, dagsverken och öfriga jorden åliggande utskylder, 1,156 kubikfot 9 kannor 60 kubiktum spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, att utgå från pastoratets tiondeskyldiga hemman efter nedanstående fördelning:

Fagereds församling . . . 458 kub.-fot 3 k:r 50 kub.-tum.
Ullareds församling . . . . 480 kub.-fot 3 k:r 40 kub.-tum.
Kjällsjö församling . . . . 218 kub.-fot 2 k:r 70 kub.-tum.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges eller väsentligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ och lösen för attester betalas årligen:

dels 60 öre utaf hvar och en, som vid kalenderårets början fyllt 16 år och icke åtnjuter understöd af fattigvården, med undantag af båtsmän och deras husfolk; och

dels 1 rdr 50 öre för hvarje helt förmedladt tiondeskyldigt mantal och i förhållande dertill för större eller mindre gårdar.

§ 3

lika lydande med samma § i Örmevalla lönereglering.

§ 4.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

kommministern, som innehar bostället 1 fm. mantal Egnared, 350 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, samt 260 rdr; och

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal Fagered och åtnjuter afkomsten af mensalhemmanet $^1/_2$ mantal Holmen, hvilket skall vara i författningsenlig ordning utarrenderadt, bekommer återstoden.

§§ 5 och 6

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1899, då konventionen af 1847, likaledes stadfästad för 50 år, gått till ända.

Löneinkomsterna enligt ofvanstående konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 2,500 rdr. (Enligt den gamla konventionen uppskattas pastors inkomster till 1,700 och komministerns till 800 rdr utom boställen.)

Pastorsboställe: **Fagered** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Källsjö 1 m., till Ullared 1 m., mellan Källsjö och Ullared $1^1/_4$ m.; socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Stomhemman: **Holmen** (i Källsjö socken) $^1/_2$ ofm. hemman.

Enkesäte: **N:o 3 Ullared** $^1/_2$ ofm. hemman.

Komministersboställe: **Stora Egnared** (i Källsjö socken) $^1/_2$ ofm. hemman. Kyrkoväg och socknebudsväg likasom för pastor.

Fagered: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: $1^3/_4$ t:a korn, 25 öre af hvarje åbomatlag samt sportler.

Källsjö: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 50 öre för hvarje lysning till äktenskap, 25 öre för hvarje begrafning samt offer.

Ullared: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 50 öre af hvarje hemmansåbo, 25 öre af hvarje torpare, offer och yste.

Folkskoleväsende.

2 flyttande folkskolor, 1 för Fagered och 1 för Källsjö och Ullared, 8 mån. lästid. Skollärarnes löner: efter lag

---

Gällared med Gunnarp.

Reg. 3 kl. Fm. hemm. $72^{55}/_{288}$, af hvilka $^{5}/_{8}$ äro i jordeboken upptagne under Mårdaklefs socken i Kinds härad och Elfsborgs län. Areal 30,178 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Gällared 951, i Gunnarp 1,137, tillsammans 2,088. Pastoratet är beläget från Falkenberg $3^{1}/_{4}$ m., från Warberg $4^{3}/_{4}$ m., från Göteborg $11^{5}/_{8}$ mil. Adress: Falkenberg.

Gällareds pastorat gränsar i nordost till Kalfs och Mjöbäcks, i nordvest till Fagereds, i sydvest till Okome, i söder till Wessige och Drängsereds pastorat samt i öster till Småland. Med sitt område tillhör det tvenne särskilta härad, Faurås' och Årstads, och utgör gränsort för trenne län, Hallands, Jönköpings och Elfsborgs, samt håller i längd $1^{3}/_{4}$ m. och i bredd $1^{5}/_{8}$ mil. Trakten är uppfyld af berg, — bland hvilka de största äro Hultåsen, Pukaberget och Eskåren, — och af vidsträckta ljunghedar, kärr och mossar, så att åkerfälten till de här och der spridda gårdarne gifva föga lönande skördar.

Gällared, moderförsamling, som fordom het *Gillerödt,* genomskäres af Ätran, hvilken vid hemmanet Berg störtar sig utför en höjd af klippor och bildar der det icke obetydliga vattenfallet Belleforss, af några äfven kalladt Bergforss. Ur Tjernsjön, som ligger vid Backa och Klackebo, rinner ett litet strömdrag, kalladt Flygån. Rådande jordmån är dels sand, dels äfven sandblandad mylla med klappersten på grusbotten; på skog lider socknen brist. Kyrkan, belägen vid landsvägen, bygd af sten år 1831 och täckt med tegel, är 38 aln. lång och 18 aln. bred. I tornet, likaledes af sten, bygdt år 1856, hänga 2:ne välljudande klockor, af hvilka den större har jemte annan inskription och årtalet 1843 följande vers:

Låt ljudet, som mitt öra rörer,
Ingjuta vördnad för min Gud,
Att, då jag kallad ordet hörer,
Jag troget följer dessa bud.
Må hvarje stund i Herrans hus
Tillbringa själen mera ljus.

Å den mindre klockan läses årtalet 1842 och samma vers som på den större.

Gunnarp, annex, fordom kalladt *Gunderup,* är liksom moderförsamlingen till en del genomskuren af Ätran och har dessutom åtskilliga mindre strömdrag. Ibland socknens sjöar är

Fegen, som sträcker sig både at Småland och Westergötland, den störste. Marken är mer bergig än jemn; jordmånen består af sandmylla, blandad med småsten. Af skog finnes någorlunda god tillgång. Bland fornlemningar visas på Kornarpshed en stenkrets i oval form, bestående af 8 stenar. Traditionen förmäler, att ett fältslag stått härstädes. Kyrkan, belägen vid landsvägen, är bygd af trä 1755, sedan den förut befintliga nedbrunnit af åskeld. Hon är 42 aln. lång och 16 aln. bred. I kyrkan finnes numera orgel, bygd år 1867. Uti tornet hänga 2 klockor; på den större, gjuten 1793, läses följande versar:

Vid denna klockas ljud,
Gack, knäfall för din Gud,
Låt dig till bättring väckas,
Att vid det stora slag,
Som sker på domedag,
Du icke må förskräckas.

Hör du, som hit med hopen vankar,
Och stämmer in i bön och psalm,
Var sjelf ej lik med denna malm,
Som ljuder kall förutan tankar.

På den lilla klockan, gjuten 1767, läses:

Min kristen god
Hvar droppe blod,
Må i din ådror röras,
Till kyrkogång,
Till bön och sång,
När ljudet mitt må höras.

Kyrkoherdar:

Herr Rasmus, kyrkoh. 1624. (Skarstedts anteckningar.)

Olaus Andreæ. Hans namn finnes i kammar-arkivets handlingar för år 1646. Uti en jordebok för 1651 nämnes han ***Herr Anders.***

Laurentius Halgerus, född 1619, † 1689. Under hans tid blef Gällareds kyrka bygd.

Sven Erynander, född 1682, var innan han blef kyrkoh. här rektor i Warbergs skola, † 1737.

Gabriel Dryander, född 1703, prestvigd i Lund 1731 till amiralit.-predikant i Karlskrona, kyrkoh. här 1743, † 1757.

Johan Otto Friis, född 1714, student 1736, prestvigd 1741, komm. i Warberg 1744, kyrkoh. här 1758, † 1781.

Fil. doktor ***Severin Wallin***, kyrkoh. 1782.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Fil. doktor ***Johan Patrik Adlerstam***, född i Göteborg 1777. Fadren supercargeur vid ostind. kompaniet. Student i Lund 1793, auscultant i Göta hofrätt 1794, e. o.

kanslist i riksgälds-kontoret s. a., kanslist i stats-kontoret 1802, notarie i Svea hofrätt s. å., fil. d:r i Greifswald 1805, prestvigd 1806, v. kollega vid Göteborgs lärdomsskola s. å., predikant vid Göteborgs landtvärnsbrigad 1808, nedlade prestembetet 1812, e. o. kanslist i ecklesiastik-expedition 1813, återtog prestembetet 1815, kyrkoh. här 1818, nedlade prestembetet samt erhöll nådigt afsked från kyrkoh.-embetet 1826.

Anders Johan Sellman, född i Forsheda af Wexiö stift 1777. Fadren kontr.-prost. Student i Lund 1800, prestvigd 1802, komm. i Kongelf 1809, v. pastor 1824, past.-examen 1825, kyrkoh. här 1827, prost 1832, † 1854.

Johan Fredrik Ström, kyrkoh. 1854.

Se kyrkoh. i Breared.

Anders Johan Strömvall, född i Strömma af Lidhults socken och Odensjö pastorat af Wexiö stift 1824. Fadren jordbrukare. Student i Upsala 1847, prestvigd 1850, past.-examen 1866, kyrkoh. 1867.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 12. febr. 1869 i följd af förslag d. 1 juli 1865.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal n:o 3 Gällared med kyrkohemmanslägenheten n:o 1 Gällared, utgöres årligen, såsom ersättning för tionde, helgonskyld, dagsverken och öfriga jorden åliggande skyldigheter, 1,153 kubikfot 1 kanna 50 kubiktum spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter nedanstående fördelning:

Gällareds församling . . . . 515 kub.-fot 5 k:r 40 kub.-tum.
Gunnarps församling . . . . 637 kub.-fot 6 k:r 10 kub.-tum.

För qvarnar, som framdeles anläggas eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgöres, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ och andra extra afgifter betalas årligen.

a) 40 öre utaf hvar och en, som uppnått 16 års ålder, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk, fattighjon och dem, som för fattigdom åtnjuta afkortning för kronoutskylder;

b) 190 rdr, att utgå efter fyrktalet, med undantag af det kyrkoherden och klockaren för bostallen och löneinkomster påförda; samt

c) af de inom Mårdaklefs församling belägna, men i kyrkligt hänseende Gunnarps församling tillhörande hemmanen 1 mantal Ekängen 2 rdr och $^1/_2$ mantal Hult 1 rdr.

§§ 3, 4 och 5

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1869.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,085 rdr.

Pastorsboställe N:o 3 Gällared 1 ofm. hemman. Kyrkoväg 1 m.; socknebudsväg $2^1/_2$ mil.

Enkesäte: Gunnarp gästgifvaregården $^1/_2$ ofm. hemman.

Pastoratets båda församlingar hafva gemensam klockare, kantor och orgelnist, som innehar klockare-bostället ½ mtl N:o 1 Gällared Jonsgården, åtnjuter i lön 1 skäppa korn och 1 altare af hvarje hemman, jura stolæ och i st. f. offer 37 öre af hvarje åbo och 18 öre af hvarje torpare.

Folkskoleväsende.

I hvardera församlingen finnes en numera hufvudsakligen fast folkskola med 8 mån. lästid om året. Lärarne åtnjuta, utom kofoder och vedbrand, 400 rdr hvardera jemte fri bostad i skolhuseu, hvilka äro belägna vid kyrkorna. (Gunnarps församling har beslutat antaga 2:ne småskollärarinnor mot en årlig lön af 75 rdr hvardera och allting fritt under 10 månaders lästid.)

---

13. Halmstads Kontrakt

innefattar största delen af Årstads, hela Halmstads och en del af Tönnersjö härad men har dock fordom varit vidsträcktare och, såsom det synes, intill år 1708 äfven omfattat Laholms kontrakt. Säkert är, att flere bland Halmstads kontraktsprostar under namn af *general*-prostar dels sjelfva hållit visitationer inom Laholms kontrakt, dels åtföljt biskopen under sådana. Pastoraten inom kontraktet äro Drengsered, Wessige, Abild, Årstad, Slöinge, Getinge, Harplinge, Söndrum, Halmstad, Slättåkra och Thorup.

Prostlönen är 21 t:r råg, som efter prostens godtfinnande antingen levereras in natura eller i penningar efter markegång med tillagd forlön.

Kontraktsprostar:

Thor Sörensen var 1557 kyrkoh. i Slättåkra; såsom kontr.-prost hade han af biskopen i Lund, Nicolaus Albinus, och af befallningsmannen på Halmstads slott, Påvel Hvitfeldt, 1587 och 1588 åtskilliga uppdrag rörande kyrkoärendena i orten och ibland andra äfven uti Halmstads stad. Hans namn står på Qvibille kyrkokalk, och han har 1557 undertecknat kyrkoräkenskaperna.

Nils Olsson, kyrkoh. i Söndrum, nämnes i Lunds Landebok 1586. Han var kontr.-prost 1590; † 1595. Både han och hustrun ligga begrafna i Halmstads kyrka.

Hans Lauritsen Hjorth, född 1550, förd såsom barn fången från Tyskland till Halmstad, var kyrkoh. i Träslöf och slottsprest i Warberg 1593, erhöll transport till Halmstad, kontr.-prost omkring 1614; † 1617, 67 år gammal, och ligger begrafven i Halmstads kyrka.

Nils Svensson, kyrkoh. i Getinge ifrån 1606 till 1624, var de sista åren af sin lefnad kontr.-prost. Hans namn står på en ljuskrona i Getinge kyrka jemte årtalet 1616.

Theodorus Petrus Pauli kallade sig dels *Thore Påvelson*, dels *Theodorus Paulinus*, var kyrkoh. i Halmstad, efterträdde Hjorth, som afled 1617; var kontr.-prost 1638 och höll då å biskopens i Lund, Petri Wenstrupii, vägnar, visitation i Årstad; † 1653. Paulini och hans familjs porträtt finnes utan underskrift bakom altaret i Halmstads kyrka. Af drottning Christiua fick Paulinus för sin och hustruns lifstid hemmanen Gödestorp och Ödgård i Skrea socken, hvilken förmån kyrkoh. i Halmstad alltsedan åtnjutit.

Fil. doktor *Hans Fredricsson Hjorth* kallade sig äfven *Cervinus* var sonson af kontr.-prosten Hans Lauritsen Hjorth; född i Ausås i Skåne, der fadren var kyrkoh.; blef efter erhållen fil. d:rs grad kyrkoh. i Warberg 1642, erhöll transport till Halmstad, blef kontr.-prost och underskref 1662 Malmö recess; kallades i publika handlingar år 1666 generalprost öfver Halland; på inskriften å stora klockan i Karup benämnes han arki-präpositus 1667; theol. professor i Lund och akademiens rektor 1671, decanus i theol. fakulteten 1672, kyrkoh. i Helsingborg med titel af stiftsprost i Skåne och med förordnande att, då biskopen var hindrad, å dennes vägnar förrätta visitationer i församlingarna; 1677 öfverreste han till Köpenhamn af fruktan att hafva förlorat konungens nåd, afled såsom pastor i en landsförsamling på Seland.

Fil. doktor *Sven Ausenius*, född i Åhs socken af Wexiö stift. Fadren bonde. Student i Upsala samt fil. d:r derstädes, lektor i Wexiö 1663, kyrkoh. i Thorup 1668 och tillika kontr.-prost. Ausenius var morfader till hofkansleren v. Dahlin: hade under fleråriga resor besökt de flesta länder i Europa. Uti Rom skall enligt inskriften å hans grafsten kardinalvärdigheten blifvit honom tillbjuden. Såsom bevis på hans språkskicklighet vet man att berätta, att han under danska fejden före slaget vid Fyllebro 1676 förklädd besökt det dauska lägret och talat både Tyska, Franska, Engelska och Italienska. Danskarne, som en gång skjutit efter honom utan att råka, började tro, att han var eu djefvul. De underrättelser, han genom Danskarnes tal och rörelser inhemtade, uppgaf han för kon. Carl XI, som vid småländska gränsen ofvanför Thorup hade sitt högqvarter. Då omsider Danskarne fingo veta, att denne trollkarl var kyrkoherden i Thorup, eftersökte de honom hemma i hans hus; men som han väntade besöket, hade han satt sig och sin familj i säkerhet, lemnande nycklarne i alla dörrarna och framsatte mat för den ankommande fienden samt drog sig upp åt annexet Kinnared, der han förgäfves blef eftersökt af fienden. För sin trohet mot konungen erhöll Ausenius skattefrihet under hela sin tid; † 1678 och ligger begrafven i Thorups kyrka.

Fil. doktor *Casten Rönnow*, fil. d:r i Lund 1648, var kyrkoh. i Halmstad samt blef kontr.-prost 1679, var förut kyrkoh. i Åhus i Skåne, hvarest vid ett besök af kon. Carl XI prestgården omringades af Danskarne. Rönnow skyndade nu att undandölja konungen på spjellet i en skorsten, hvarför han fick Wiby och Rinkaby till annex jemte privilegium på pastoratets bibehållande inom slägten. Riksdagsfullmäktig för Halland 1680, blef s. å. utnämnd till kyrkoh. i Örebro men finnes ännu år 1687 haft embetsförrättningar i Halmstad.

Fil. doktor *Alexander Wirænius*, född i Wirserums prestgård af Linköpings stift. Fadren kyrkoh. derstädes. Fil. d:r i Rostock, kyrkoh. i Halmstad och kontr.-prost 1687, † 1708 och ligger begrafven i sakristian i Halmstads kyrka.

Fil. doktor *Jacob Hummel*, född i Warberg 1667. Fadren handlanden Hans Hummel. Student i Lund, fil. d:r derstädes 1689, prestvigd till adjunkt hos Rudolphin i Harplinge, af konungen utnämnd till kompastor derstädes 1691, kyrkoh. i Halmstad 1711, nämnes redan såsom kontr.-prost, då han ännu var i Harplinge; † 1739. Hummelska slägten härstammar från en adlig ätt i Flandern under namn af Hommel-Sipp. Kontr.-prosten Hummels far och farfadren, Peter Hummel, flyktade till Sverige i början af 1600-talet af fruktan för spanska inqvisitionens förföljelser.

Anders Starkelius var förut lektor i Historia i Göteborg 1719, kyrkoh. i Thorup 1726, kontr.-prost 1732, † 1742.

Andreas Gellingius var pedagog i Falkenberg ifrån 1715 till 1716, då han blef kyrkoh. i Abild; kyrkoh. i Årstad 1740, kontr.-prost 1743, † 1748.

Andreas Gadelius, son af theol. lektorn och kontr.-prosten Sven Gadelius. Gymn.-adjunkt 1724, prestvigd 1734, kyrkoh. i Wessige 1735, kontr.-prost 1749, † 1768.

Jacob Comenius, född i Wallda prestgård 1703. Fadren kyrkoh. Petrus Comenius. Student i Lund 1723, prestvigd 1728 till komm. i Weinge, kyrkoh. i Söndrum 1738, prost 1763, kontr.-prost 1767, nedlade kontr.-prostsysslan 1787, † 1792 såsom stiftets senior.

Theol. doktor *Johannes Aurelius*, född i Istorp 1732. Fadren kyrkoh. derstädes och kontr.-prost i Mark. Student i Upsala 1751, fil. d:r i Greifswald 1756, prestvigd 1762, kyrkoh. i Getinge 1770, prost 1781, v. kontr.-prost 1784, riksdagsman 1786, kontr.-prost 1787, banko-revisor 1794, utnämnd ledamot af ecklesiastik-komitéen s. å., ledamot af samfundet pro fide et christianismo 1796, theol. d:r 1800. Pingstdagen 1801 fick han på predikstolen känning af slag, hvarefter han förlamades i venstra sidan och † 1802. På dörren till sin studerkammare hade han antecknat sina valspråk: Fac ea, quæ moriens facta velis. Uppå Gud hop-

pas jag, och fruktar mig intet; hvad kunna menniskor göra mig?

Theol. doktor *Lars Rhodin*, född i Bokenäs pastorat 1745. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Upsala 1764, fil. d:r i Greifswald 1770, prestvigd 1773, v. rektor vid Göteborgs trivialskola s. å., rektor vid Christinæ församlings tyska skola 1777, kyrkoh. i Slättåkra 1782, prost 1796, kontr.-prost 1801, revisor i Banken, riksdagsman 1809. theol. d:r s. å., † 1810.

Zacharias Hell, född i Thorups pastorat 1755. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1771, prestvigd 1780, e. o. bat.-predikant vid Bohusläns regem. s. å., v. pastor 1794, komm. i Thorup 1797, kyrkoh. derstädes 1798, kontr.-prost 1810, † 1824. Han egde inga barn men hans hus var en ständig uppfostringsanstalt för andras, och har han såsom menniskovän, lärare och embetsman inom sin krets beredt sig "sent förgäten hugkomst."

Fil. doktor *Peter Aurelius*, född i Grimethons pastorat 1760. Fadren kontr.-prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1777, fil. d:r 1781, prestvigd 1785, v. regem.-pastor vid artilleriet i fält 1789, bevistade finska kriget till dess slut 1790, regem.-pastor vid Svea artilleri 1794, ledamot af hof-konsistorium 1799, kyrkoh. i Getinge 1805, prost 1810, riksdagsman 1815, ledamot af samfundet pro fide et christianismo s. å., kontr.-prost 1824, † 1830.

Theol. doktor *Samuel Kamp*, född i Marstrand 1781. Fadren handlande. Student i Lund 1800, fil. d:r derstädes 1805, prestvigd 1806, komm. i Starrkärr 1810, Fattighus-predikant i Göteborg s. å., kyrkoh. i Slöinge 1826, prost 1827, kontr.-prost 1831, theol. d:r 1844, † 1848.

Johan Wilhelm Svensson, född i Alfshög 1788. Fadren liqvidations-kommissarie. Student i Lund 1809, prestvigd 1811, v. pastor 1819, past.-examen 1821, kongl. hof-predikant 1828, v. pastor i Fjärås 1825—1833, kyrkoh. i Getinge 1831, prost 1836, kontr.-prost 1849.

Årstads Härad.

Drengsered med Krogsered.

Reg. 3 kl. Fm. hemm. $54^{109}/_{120}$. Areal 40,778 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Drengsered 1,369, i Krogsered 841, tillsammans 2,210. Pastoratet är beläget från Halmstad $3^1/_4$ m., från Falkenberg $4^3/_4$ m., från Göteborg $15^3/_8$ mil. Adress: Halmstad.

Årstads härad intager mellersta delen af Halmstads län. Häradets namn skrefs uti Waldemar I:s jordebok af 1231 *Arestadt*, på Langebecks karta af år 1277 *Arästath* samt uti Lunds Landebok, utgifven på 1500-talet, *Aarstadt*, och härledes namnet af några från *åra*, af hvilka 2 i kors lagda ännu utgöra dess sigill. Hos allmogen visar sig mycken händighet i slöjd- och väfnads- samt i vagnstillverkning.

Drengsered, moderförsamling, som i äldre tider skrefs *Drangsryth* och *Drängröd*, utgör en af Hallands minst bördiga trakter och är rik på smärre insjöar. Bland berg nämnes Ramnareds Klef. Hemmanen ligga spridda och enstaka dels mellan bergen och dels på slutningarna af dem; några hafva ett vackert läge vid stränderna af löfskogsbekransade insjöar, andra deremot på kala, vidsträckta ljunghedar. Jordmånen är stenbunden och mindre fruktbar samt består af grus, femjord, ör och vatten-ör, som är det sämsta. Emellan bergen finnas dalar så djupa och tätt omslutna af höjder och skog, att solen sällan förmår utöfva någon mer betydande inverkan. Hafra är hufvudsätet. Fornlemningar saknas alldeles i pastoratet. Kyrkan, belägen uti en med löfskog omgifven nejd samt nära en sjö, ombygdes 1781 och fick då namnet *Sophia Magdalena*. Hon är 50 aln. lång och 18 aln. bred samt försedd med stentorn. Orgeln, 7-stämm., är byggd 1597 och inköpt från Malmö 1801. Dopfunten är gjuten af malm och försedd med årtalet 1517. I tornet hänga 2 klockor; på den större af dem läsas gjutningsåret 1794 och följande vers:

Utaf min ljufliga sång
Gud låte själar mång
Uppväckas till Guds pris,
Gud nådig mägtig vis
Bevare till sin ära
Vår sanna Christna lära.

På den lilla klockan läses:

Anno Christi då man skref Sjuttonhundra Nittifyra
Jag beständ och gjuten blef Socknens gåfvor mång mig zira,
Som och min kostnad drog ung, gammal, Man och Qvinna
Tjenare och Tjenarinna del uti densamma tog,
Munter täflan detta gjort, derför det och tecknas bordt
För en framtid till exempel till att vårda Herrans tempel.
Du som detta läsa får, när mitt ljud ditt hjerta gläder,
Tacka dessa dina fäder och träd så i deras spår.

Krogsered, annex, beläget 3½ mil N.O. från Falkenberg vid 330 fots höjd öfver hafvet, kallas på Langebecks karta af 1277 *Kruxerödh*, i Lunds Landebok *Kruxerödt* och nu någon gång *Kroksered*. Marken består för det mesta af stenbunden jordmån och svartmylla samt klappersten. Skog finnes på några ställen. Kyrkan, bygd 1819, är 36 aln. lång och 18 aln. bred. Hon eger endast en klocka med inskrift:

Klockan bjuder dig morgon afton
Skicka bönen till vår Gud
Kallar dig och öfvermåtton
Fram till bättring lyd dess ljud
Att du hörer ordet grant
Som i evighet blir sant,
Så skall Söndagshögtid firas
Själen din med glädje ziras.

Klockan gjöts och rimmen författades 1757.

Kyrkoherdar:

Herr Thure nämnes i Peter Withadrssons testamente af d. 14 aug. 1288, der det heter, att Herr Thure i Drænxryth får 2 örthugher, Herr Peter i Wæshöge (Wessige) får 1 ko eller 1 mark penningar samt hans kaplan 2 örthugher.
(Halländska fornhandl.)

Herr Mårten och ***Herr Pehr*** lefde på okända tider.

Herr Sören afsattes vid Höstsynoden 1618, efterträddes af (Skarstedts anteckningar.)

Nicolaus Janus Læholmius eller ***Nils Lauholm*** förekommer uti kammar-arkivets handlingar 1646, och uti handlingar af 1651 nämnes han som herr Nils.

Christian Lacander, kyrkoh. före 1694.

Olaus Olin var slottspastor på Elfsborg, då han blef kyrkoh. här 1696.

Törnebom, kyrkoh. 1711.

Serenius ankom hit från Finland 1717 och afflyttade dit åter 1721 men dog under återresan på Hestra prestgård i Småland.

Philip Otterdahl, kyrkoh. 1722, prost 1749, † 1759.

Hans Dahlgren, född i Slättåkra 1724, student 1744, prestvigd 1749, kyrkoh. 1760, riksdagsman 1771, prost 1793, † 1802.

Fil. doktor *Pehr Bettander*, född i Göteborg 1730. Fadren viktualiehandlande. Student i Lund 1750, fil. d:r i Greifswald 1756, prestvigd 1760, tjenstgörande fältpredikant vid åtskilliga regem. i Pommern åren 1761—63, v. pastor vid Christinæ församl. i Göteborg 1770, kyrkoh. här 1803, † 1811.

Johan Dahlgren, född i Slättåkra 1761. Fadren liqvidations-kommisarie. Student i Lund 1778, prestvigd 1786, e. o. amiralit.-predikant 1792, komm. härstädes 1799, kyrkoh. 1812, prost 1822, † 1824.

Anders Beckman, kyrkoh. 1825.

Se kyrkoh. i Thorup.

Pehr Södervall, född i Weinge 1794. Fadren bonde. Student i Lund 1818, prestvigd 1820, kyrkoh. 1838, prost 1842, † 1852.

Johan Friedlitz, född i Gällstad 1795. Fadren soldat. Student i Lund 1821 och i Upsala 1823, prestvigd 1828, past.-examen 1845, kyrkoh. 1853.

Komministrar:

Elias Pihlsson, komm. tills 1710.

Se kyrkoh. i Slöinge.

Holmer var den förste komm. här, som innehade komm.-bostället Elmed, hvilket erhölls år 1722.

Otto Nordtman, student 1726, prestvigd 1739, komm. 1747, afsade sig komministraturen 1778.

Anders Hult, född 1745, student 1771, prestvigd 1776, komm. 1778, † 1797.

Johan Dahlgren, komm. 1799.

Se kyrkoh. härstädes.

Johan Fredrik Ingman, komm. 1812.

Se komm. i Fässberg.

Birger Lorentz Bergendahl, komm. 1828.

Se komm. i Berghem.

Bengt Næzén, född i Tvååker 1799. Fadren bonde. Student i Lund 1822, prestvigd 1828, komm. 1837. På begäran afskedad från embete och tjenst 1854.

Theodor Emil Anders Beckman, komm. 1854.

Se kyrkoh. i Näsinge.

Gustaf Ludvig Bergman, född i Köinge 1833. Fadren krono-länsman. Student i Lund 1855, prestvigd 1859, komm. 1860, på begäran beviljad afsked från nämnde befattning 1865, v. komm. i Tanum.

Komministerstjensten f. n. vakant.

Predikoskyldighet: pastor predikar hvarannan helgedag i annexen; komministern vice versa. Duplikation eger rum blott den ljusa årstiden.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 19 april 1872

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen, i stället för tionde, helgonskyld, dagsverken och öfriga jorden åliggande utskylder till presterskapet, inom Drengsereds församling 749 kubikfot 7 kannor spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, samt inom Krogsereds församling 475 kubikfot nyssnämnda sädesslag, hvilka afgifter fördelas, inom Drengsereds församling efter upprättad längd och inom Krogsereds församling, med undantag af enkesätet $^1/_2$ mantal N:o 1 Krogsered, efter de bevillningstaxeringsvärden, som varda gällande för året näst före det, då tillämpningen af lönereglering en vidtager.

§ 2.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen dels 50 öre utaf hvar och en, som vid kalenderårets början uppnått 16 års ålder, med undantag af kronobåtsmän och deras husfolk samt af dem, som åtnjuta understöd af fattigvården eller för fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, och dels af Drengsereds församling 200 rdr och af Krogsereds församling 75 rdr, som uttaxeras efter näst föregående årets fyrktalslängder, efter afdrag af de presterskapet och klockaren för löneförmåner påförda fyrktal.

§ 3

lika lydande med samma § i Örmevalla lönereglering.

§ 4.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

komministern, som innehar bostället $^1/_2$ mantal N:o 1 Elmed, 250 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, samt 425 rdr; och

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal N:o 1 Drengsered med kyrkojorden Tornåsen, bekommer återstoden.

§§ 5 och 6

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1873.

Pastorsboställe: N:o 1 Drengsered 1 ofm. hemman med kyrkojorden Tornåsen. Kyrkoväg $^3/_4$ m.; socknebudsväg $1^3/_4$ mil.

Enkesäte: N:o 1 Krogsered 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: N:o 1 Elmed $^1/_2$ ofm. hemman. Kyrkoväg till Drengsered $^1/_4$ m., till Krogsered 1 m.; socknebudsväg 2 mil.

Drengsered och Krogsered: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: 10 t:r korn, 89 matskott, offer 130 rdr, yste, sportler 30 rdr, boställe $^1/_4$ mantal.

Folkskoleväsende.

Drengsered: 1 flyttbar skola, 3 rot., 9 mån. lästid. Skollärarens lön. 500 rdr, 75 rdr för kofoder och ved, samt bostad. 1 småskola. Lärarinnans lön. 225 rdr.

Krogsered: 1 flyttbar skola, 3 rot., 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, 75 rdr för kofoder och ved, samt bostad.

Wessige med Askome.

Priviligieradt. (Har af ålder varit konsistorielt men blef genom kongl. br., dat. Ljungby d. 24 nov. 1677, doneradt till dåvarande kyrkoh. Mårten N. Kjerulf och dess bröstarfvingar i nedstigande led att dem såsom en arfsrätt tillhöra.) 3 kl. Fm. hemm. $38^{15}/_{56}$. Areal 18,260 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Wessige 1,272, i Askome 416, tillsammans 1,688. Pastoratet är beläget fråu Falkenberg $1^1/_4$ m., från Göteborg $11^1/_4$ mil. Adress: Falkenberg.

Wessige pastorat gränsar i norr och vester till Ätran, i söder till Årstads och Abilds samt i öster till Drengsereds och Gällareds pastorat. Trakten innefattar både skogs- och slättbygd samt är genomskuren af åtskilliga strömdrag.

Wessige, moderförsamling, het på 1300-talet *Væshöge*, senare *Wässige*. Socknens östra del eller omkring $^1/_3$ utgör skogsbygd och resten är slättbygd. Jordmånen består af sand och svartmylla; skog finnes äfven till afsalu. Näringar äro jordbruk och boskapsskötsel. De förnämsta fornminnena utgöras af lemningar efter det urgamla fästet Sjönevadsborg samt af en på högsta spetsen af ett 75 fots högt, enstaka berg belägen källa, fordom omgifven af en offerlund, hvaraf stället äunu bibehåller namnet Wessigelund; å Wessige gärde förekomma 8 stenar i bautastensform. Å Bjerrome gärde finnas 7 stenar lagda i cirkel. Många sådana cirklar och bautastenar intill hvarandra. Kyrkan nybygd, invigdes d. 4 dec. 1859. Orgeln, 15-stämm., med serskildt pedal, är bygd 1807 af Strömblad. Kyrkan eger 2 klockor; den större har följande inskrift:

Nu för 108 år
Sista gång jag blef omgjuten,
Uti Herrans hand det står,
Till hvad tid jag nu blir njuten.
1733.

På den mindre läses:

Omgjuten på Winbergs kyrkogård 1769.

Och värdes sjelfver Herran Gud
Till trogen andakt röra
Hvar själ, som denna klockans ljud
Med sundt förnuft för höra.

Förnämsta gården utgöres af säteriet Bjerome 1 mtl underlydande. Hemmanet Björnbexered må särskildt nämnas för sitt vackra läge vid foten af ett berg och omgifvet af löfskog samt i närheten af allmänna landsvägen, som här går genom en af ek och andra löfträd beskuggad trakt. Genom egorna slingrar sig en å, och det hela gör ett tilltalande afbrott mot den eljest kala och af ljunghedar uppfylda nejden.

Askome, annex, är beläget $1^3/_4$ mil från Falkenberg. Genom denna socken går Ätran, som här bildar den bekanta Yngeredforss vid gården af samma namn. Bland sjöar är Skjersjön den störste. Marken är någorlunda jemn, dock förekomma äfven bergiga och skogiga trakter. Rådande jordmån är sandblandad mylla, här och der lera. Jordbruket utgör på slättbygden och boskapsskötseln i skogsbygden hufvudsakliga näringen; en binäring är försäljning af väfnader. Bland fornlemningar må nämnas på Askome gärde söder ifrån kyrkan 14 uppresta stenar, hvaraf den högsta är 4 aln. öfver jorden och den minsta 2 aln. Traditionen säger, att stället fordom varit en begrafningsplats. Stenarne hafva bautastensform. Kyrkan, bygd af sten 1780, är 34 aln. lång och 15 aln. bred. Tornet, äfven af sten, är bygdt 1804. Orgeln, 5-stämm., med särskild pedal, är bygd 1848 af Söderling. Kyrkan eger 2 klockor; på en af dem läses årtalet 1654.

Kyrkoherdar:

Herr Peter nämnes tillsammans med Herr Thure i Drengsered i Peter Withadrssons testamente af 1288.

(Halländska fornhandl.)

Erasmus Christierni Radersius, kyrkoherde 1564, och

Petrus Olai, kyrkoh. 1566.

(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Börje Olofsson, kyrkoh. 1602, lefde enligt Skarstedt vid visitationerna 1618 och 1624.

Pål efterträdde Börje. Hos Skarstedt förekommer herr Panel (Paul), som hade förlorat sitt gods genom vådeld och bad om understöd.

Bengt Olufsen, var kyrkoh. 1635, förekommer i kammar-kollegii arkivs handl. 1646, der han undertecknat sig med Bernd Olsön.

Bengt Pedersson.

Martin Nicolai Kjerrulf. Fadren häradshöfding. Slägten Kjerrulf leder sin härkomst från Holstein från en viss Ulff eller Wolff, som lefde i medlet af 1400-talet. Men då kon. Erik vid ett tillfälle frågade en Ulff, hvar han bodde och denne svarade i Kjerre härad, sade konungen: du skall heta Kjerrulf; hvilket namn alla hans efterkommande antogo. Martin Kjerrulf erhöll af Carl XI för sin medborliga trohet och sitt nit för svenska härens framgång i kriget mot Danmark uteslutande rättighet för sig och sina efterkommande på Wessige pastorat. Hur han räddade från öfverrumpling svenska hären, som låg vid Okome kyrka, samt hans derpå följande fångenskap i Köpenhamn och märkvärdiga flykt, se Bexell: Göteborgs Stifts Hist. och Herdaminne, 2 del. sid. 202. Martin Kjerrulf † 1690, 83 år gammal.

Nicolaus Kjerrulf, företrädarens son, kyrkoh. 1693, † 1735.

Andreas Gadelius var utan slägtförbindelse med kjerrulfska ätten, kyrkoh. 1735.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Johan Christopher Kjerrulf, sonsons son af kyrkoh. Martin Kjerrulf; född i Tranemo 1737, student 1757, prestvigd 1762. Innan han 1770 blef kyrkoh. här, hade han en tvist med dåvarande kyrkoh. i Svenljunga, Peter Wetterberg, om successionsrätten. Prost 1786, † 1804.

Torbjörn Grimberg, kyrkoh. 1804. Se kyrkoh. i Hasslöf.

Fil. doktor *Martin Kjerrulf*, född i Wessige 1792. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1810, fil. d:r derstädes 1817, prestvigd 1818, kyrkoh. 1824, prost 1831, † 1862.

Carl Edvard Hagstedt, företrädarens måg, född i Göteborg 1824. Fadren prost i Tranemo. Student i Upsala 1845, prestvigd 1851, lärare vid Götiska förbundets skola i Mölndal 1855, bat.-predikant vid Göta artilleri 1860, föreståndare för Göteborgs stifts folkskollärareseminarium s. å., kyrkoh. här 1862.

Konvention,

faststäld af kongl maj:t d. 8 nov. 1864 i följd af förslag d. 18 juli 1863.

§ 1.

„Till kyrkoherden, hvilken såsom boställe innehafver hemmanet Wessige n:o 1, 1 till 1/2 förmedladt mantal, erlägga församlingarne årligen, såsom ersättning för tertial- och qvick-tionde, yste, smör, altare, helgonskyld, lin, ved, dagsverken m. m., 1,355 kubikfot 7 kannor 5 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, efter fördelning.

§ 2.

I stället för jura stolæ och offer erläggas årligen 2 rdr för hvarje helt förmedladt mantal och i lika förhållande för mindre hemman samt 33 öre af hvarje person, som fyllt 16 år och icke är fattighjon.

Af Bjerrome säteri, 1 mtl erläggas dessutom 2 rdr 50 öre rmt årligen.

§§ 3 och 4

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters löne-reglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1865.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris och taxerad inkomst af boställe, utgöra omkring 4,000 rdr

---

Pastorsboställe: **N:o 1 Wessige prestgård** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg 1/2 m.; socknebudsväg 1 1/2 mil.

Stomhemman: **N:o 10 Wessige** 1/4 mtl, som förut lydt under pastor i Abild, har genom kongl. maj:ts nådiga utslag af den 25 maj 1870 blifvit åter lagdt under pastor i Wessige.

Enkesäte: **N:o 3 Askome Jeppesgård** 1/2 ofm. hemman.

Wessige och Askome: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna gemensamma för begge församlingarna; lön boställe 1/4 mtl, spannmål och kontanta afgifter, taxerade till c:a 600 rdr.

Folkskoleväsende.

Wessige: 1 fast skola, 6 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola; lönen ännu ej bestämd

Askome: 1 fast skola, 3 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 450 rdr, bostad, ved och kofoder.

Abild.

Patronelt. (Patronaträttigheten tillhör egaren af säteriet Hjuleberg sedan d. 31 aug. 1664). 3 kl. Fm. hemm. 25⁵/₆. Areal 11,664 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut 946. Pastoratet är beläget från Falkenberg 1½ m., från Halmstad 3 m., från Göteborg 12³/₈ mil. Adress: Falkenberg.

Abilds pastorat omslutes af Drengsereds, Slättåkra, Asige, Årstads och Wessige socknar. Dess namn, som skrifvits på mångahanda sätt såsom *Abbel, Eibild, Abbott, Abeld, Abel,* härledes af apel, och såsom orsak härtill angifves, att kyrkan blifvit bygd vid ett träd af nämnda slag, der tvenne tvillingoxar, som blifvit spända för ett lass för att draga, hvart de ville, stannat och dymedelst utvisat platsen för kyrkobygnaden. Socknen är på sätt och vis delad i tvenne hälfter, hvaraf den ena är skogsbygd och den andra bergsbygd. Rådande jordmån är svartmylla, här och der blandad med sand; i skogsbygden åter träffas på några ställen en rödaktig, mager grusjord, som i orton kallas rödpösa. Inom socknen äro flera sjöar, af hvilka Mosjön och Efsjön äro de betydligaste. Ibland berg förtjenar det för sina starka silfverdrag märkliga Såberg en särskild uppmärksamhet. Skogarne bestå företrädesvis af bok, ek och björk. Näringar äro åkerbruk och boskapsskötsel jemte någon husslöjd. Kyrkan, fordom kallad S:t Johannis, omgifven och beskuggad af på kyrkogården planterade löfträd, ligger på en jemn plan och är bygd af sten, 43 aln. lång och 12 aln. bred. Orgeln, 5-stämm., är bygd 1853 af Söderling. Utanpå kyrkans östra mur sta generalmajoren och landshöfdingen *B. Lilliehööks* och hans frus, *Anna Ekeblads*, i sten uthuggna sköldemärken jemte årtalet 1669. Deras familjegraf utgöres af en utbygnad på norra sidan och är till den öfra delen öppen inåt kyrkan samt begagnas såsom stolrum för Hjuleberg. Uti tornet hänger en klocka med svårläst och besynnerlig inskription samt årtalet 1538. I denna socken ligger det natursköna säteriet Hjuleberg med underlydande 14½ mtl frälse, kändt redan från 1300-talet.

Kyrkoherdar:

Christiernus Petri eller *Christen Pedersson*, enligt biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok kyrkoh. 1572, fick 1586 d. 22 febr. en kronans gård i Årstads socken till boställe. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Herr Christen nämnes såsom pastor härstädes vid kyrkovisitationen 1624. Måhända ingen annan än den ofvannämnde. (Skarstedts anteckningar.)

Olof Mattsön fick, då Halland blef svenskt, transport till ett pastorat på Seland men blef på ditresan ihjelslagen. Han har vidimerat några af kon. Christian IV i Köpenhamn 1632 utgifna donationsbref.

Anders Bohl har 1655 undertecknat åtskilliga handlingar.

Christ. Öjarsson var rektor i Halmstads skola, då han blef kyrkoh. här 1659; † 1677.

Hans Peter Hermanni; tillträdesåret är obekant, men en fornhandling upplyser, att 1692 var efter honom nådår.

Andreas Charisius lär blifvit afsatt för embetsfel 1716; men enligt en berättelse om Martin Kjerrulf i Wessige skulle en Charisius härstädes hafva dödt omkring 1677.

Andreas Gellingius, kyrkoh. 1716.
Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Bengt Wennersten, måg till företrädaren, född 1703, prestvigd 1730, kyrkoh. 1740, † 1754.

Samuel Ström, kyrkoh. 1757. Se kyrkoh. i Enslöf.

Carl Gustaf Wallgren, född i Warberg 1729, student 1751, prestvigd 1759, e. o. bat.-predikant vid gyllengranatska regem. i Göteborg 1772, kyrkoh. här 1775, prost 1781, † 1806.

Johan Conrad Hellin, född 1777, student i Lund 1800, prestvigd 1802, kyrkoh. 1807, † 1819.

Johan Magnus Gyllenhammar, kyrkoh. 1820.
Se kyrkoh. i Söndrum.

Fil. doktor *Carl Erik Lindberg,* född i Dalstorp 1800. Fadren prost och kyrkoh. Student i Lund 1819, fil. d:r 1823, prestvigd 1824, past.-examen 1833, kyrkoh. 1836, prost 1839, utnämnd kyrkoh. i Årstad 1861, † s. å.

Fil. doktor *Harald Ludvig Grundberg,* född i Bollebygd 1817. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Upsala 1837, fil. d:r 1842, prestvigd 1845, past.-examen 1861, kyrkoh. 1862, v. kontr.-prost 1867.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 8 nov. 1864 i följd af förslag d. 11 sept. 1863.

§ 1.

„Till kyrkoherden, hvilken såsom boställe innehafver hemmanet Ingelstorp n:o 1, 1 oförmedladt mantal och åt hvilken dessutom äro anslagna mensalhemmanet Borgered 3/4 mantal, samt afkomsten af stomhemmanet Wessige n:o 10 1/4 mantal, erlägger församligen årligen 636 kubikfot 7 kannor 10 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, enligt fördelning.

§ 2.

I stället för offer och jura stolæ erlägges årligen:

dels 3 rdr för hvarje helt förmedladt mantal och i förhållande dertill för mindre hemman,

dels ock 33 öre, allt rmt, af hvarje person, som fyllt 16 år och icke är fattighjon.

Dessutom betalar säteriet Hjuleberg, 1 mantal, 2 rdr 50 öre.

§§ 3 och 4

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o m. den 1 maj 1865.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 2,703 rdr.

Pastorsboställe: Ingelstorp 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^5/_{16}$ m.; sockne-budsväg $1^1/_2$ mil.

Mensalhemman: Borjered $^3/_4$ ofm. hemman, är bortarrenderadt enligt kongl. förordningen d. 12 nov. 1858 mot ett årligt arrende af 78 kubikfot 6 kannor spannmål, hälften råg och hälften hafre, som erlägges in natura, samt 10 rdr i städja.

Stomhemman: N:o 10 Wessige $^1/_4$ mtl med qvarn, i Wessige socken, har genom kongl. maj:ts nådiga utslag den 25 maj 1870 återgått till pastor i Wessige, mot det att pastor i Abild ur löneregleringsfonden åtnjuter en årlig ersättning af 330 rdr.

Enkesäte: Örsedala $^3/_4$ ofm. hemman.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön. omkring 250 rdr. Dessa tjenstebefattningar äro förenade med folkskolläraretjensten.

Folkskoleväsende.

1 flyttbar skola, 2 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Årstad med Asige.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $55^3/_8$. Areal 19,833 Tnl. Folkm. vid 1871 års slut: i Årstad 1,664, i Asige 1,026, tillsammans 2,690. Pastoratet är beläget från Falkenberg $1^1/_4$ m., från Halmstad $3^1/_4$ m., från Göteborg $11^3/_4$ mil. Adress: Falkenberg.

Årstads pastorat gränsar i nordvest till Ätran, för öfrigt till socknarna Wessige, Abild, Slättåkra, Getinge, Slöinge, Eftra och Skrea. Såsom anledning till namnet Årstad vill man tro, att den ifrån hafvet gående dälden varit för forntidens platta och lätt seglande fartyg segelbar ända upp till Årstads by, och man stärkes ännu mera i denna förmodan af de många lemningar efter skepp, som i nämnda däld blifvit funna. Pastoratets förnämsta fornminnen sluta sig nästan alla till Hagbarts och Sig-

nes kärleksäfventyr. Och nära invid den s. k. Asige-hed i Årstads socken vid vägen till Asige utvisas Hagbarts hög med 35 fots sluttningshöjd och 183 fots omkrets vid jorden. Vid Årstads gärde nära prestgården är en oval stensättning, benämnd Munkkyrkan; vid Hebergs by stå flera bautastenar samt på Asige-hed är en mängd grafrör, uppresta stenar, en domring m. m.

Årstad, moderförsamling, är beläget 1¼ mil öster från Falkenberg vid 95 fots höjd öfver hafvet. Marken är i allmänhet bergig, här och der jemn; rådande jordmån är sandmylla. Skog saknas. Hufvudnäringen är åkerbruk; tillverkning af ryor, hästtäcken, väfnader och golfmattor äro biuäringar. På gränsen mot Slöinge ligger berget Himmelskullen, som är ett af Hallands högsta berg. Kyrkan, som genom sitt höga läge synes vida omkring, är invändigt 50 aln. lång, 13 aln. bred och 10 aln. hög till taklisten samt har torn af äldre struktur. Altartaflan, målad af Hörberg, är en af länets vackraste kyrkoprydnader. Orgeln, 9-stämm., med särskild pedal, är bygd 1800 af Strömblad. I kyrkan hänger ett epitaphium, prydt med lagercrantzska och silfversköldska vapnen såsom äreminne öfver den berömde öfversten *Carl Otto Lagercrantz*. Uti tornet hänga 2 klockor; på den äldsta står kon. Carl XI:s namnskiffer m. m. jemte årtalet 1653; på den nyare klockan, gjuten i prosten Wennerstens tid, läses följande vers:

Denna malm som vida höres
Bjuder andakt med sitt ljud,
Då din själ och hjerta röres
Var beredd åkalla Gud,
Gud som från sin nådesboning
Gläder hvar en trogen själ
Och uti din sons försoning
Skänker trogna evigt väl.

Förnämsta gården utgöres af säteriet Sannarp med underlydande, belägen vid en fruktbar dalgång, som utmynnar i Kattegat, och omgifves af berg och skog.

Asige, annex, beläget 1¾ mil från Falkenberg, het på Langebecks karta af 1277 *Asaka* och i Lunds Landebok på 1500-talet *Aassager*. Sockneu är i allmänhet en mager trakt och delas i slättbygd och skogsbygd, hvilka begge till en del äro ljungbevuxna och föga fruktbärande. Rådande jordmån är en blandning af sandmylla, grus och mojord. Skogarne äro illa medfarna och gifva knapp tillgång till innevånarnes behof. Näringar äro åkerbruk, föga lönande, och någon husslöjd. Kyrkan, omgifven af hagbartska minnesvårdarne på Asige-hed, håller invändigt 50 aln. i längd, 13 aln. i bredd och 10 aln. i höjd från golfvet till taklisten, således lika stor med moderförsamlingens. Här finnas 2:ne taflor, målade i olja. Den ena, som förr utgjort altartafla, föreställer den korsfäste försonaren; den andra,

som anses vara målad i Italien, framställer en moder med sitt barn i famnen. Orgeln, 7-stämm. fjederinstrument, är bygd 1857 af Granqvist. Uti klockstapeln hänger endast en klocka med latinsk inskription och årtalet 1614. I socknen finnes bland mera framstående gårdar Knobesholms säteri.

Kyrkoherdar:

Genom den prestgården öfvergångna eldsvådan 1765 förstördes nästan alla pastors-arkivets fornhandlingar, hvarför endast följande pastorer kunna anföras.

Peter Helgonis, äfven kallad *Knutson*, kanik vid Domkyrkan i Lund och innehafvare af Skanör och Falsterbo såsom prebende, fick detta ytterligare ökadt med Årstads församling 1331, dat. Lund d. 14 mars af erkebiskop Carl. 1352 gjorde Helgonis sitt testamente.

(Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Nils Andersson, sogneprest i Årstad, beseglade 1439 d. 12 april ett salubref till Åke Axelson Thott.

(Geheime-ark i Köpenhamn.)

Herr Niels. På klockan i Asige står Her *Niels* Her *Christen* pastor Anno 1614.

Herr Christen är säkerligen herr *Christen Nielssön*, som var pastor här vid kyrko-visitationen 1618. Han synes hafva varit företrädarens son, kanske ock efterträdarens fader samt var äfven här vid kyrko-visitationen 1621.

(Skarstedts anteckningar.)

Henrik Barfoth är troligen samme person, som 1646 med namnet Henricus Jacobæus past. Aarestadensis et Asagriensis underskrifvit några i k. kammar-arkivet förvarade handlingar. I 1649 års jordebok nämnes han *Herr Henrik.*

Hilarius Barfoth var lärare och handledare för den i orten namnkunnige Holger Rosencrantz, reste med honom till Danmark, Tyskland, Italien, Frankrike och England, återkom 1684, var en kort tid kyrkoh. här och fick transport till Glimminge.

Olaus Bruhn, född 1660, hade varit rektor i Halmstads skola, kyrkoh. i Träslöf 1704, blef kyrkoh. här 1715, † 1739.

Andreas Gellingius, kyrkoh. 1740.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Jacob Christian Götherström, son af kyrkoh. Götherström i Harplinge; prestvigd 1744, v. kollega vid Halmstads skola 1735, kyrkoh. här 1749, † 1787.

Peter Samuel Wennersten, född i Abild 1746. Fadren kyrkoherde derstädes. Student i Lund 1768, prestvigd 1771, v. pastor 1774, komm. i Istorp 1779, kyrkoh. här 1789, L. W. O. 1807, prost 1808, † 1826.

Fil. doktor *Anund Niclas Apelberg*, född i Lindbergs socken 1772. Fadren v. pastor och komminister. Student i Lund 1794, prestvigd 1797, komm. i Lindberg och Torpa 1799, fil. d:r s. å., v. pastor 1811, kyrkoh. här 1827. † 1830.

Fil. doktor *Johan Michaël Strettenberg*, kyrkoh. här 1832. Se kyrkoh i Tanum

Daniel Bohlin, född i Marstrand 1807. Fadren apothekare. Student i Upsala 1820, kollega i Uddevalla skola 1825, prestvigd 1835, past.-examen 1836, kyrkoh. här 1844, prost 1854, † 1860.

Fil. doktor *Carl Erik Lindberg*, utnämnd kyrkoh. här 1861. Se kyrkoh. i Ahild.

Fil. doktor *Fredrik Theodor Carlson*, född i Slöta af Skara stift 1820. Fadren kontr.-prost. Student i Upsala 1838, fil. d:r 1844, prestvigd 1845, legations-predikant och pastor i London 1853, R. R. St. Stanislai O. 3:e kl., kyrkoh. i Årstad 1863.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 29 april 1864 i följd af förslag d. 14 juli 1863

§ 1.

„I stället för tertial- och qvick-tionde, yste smör, äckor och dagsverken erläggas årligen 2,107 kubikfot 1 kanna spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, enligt fördelning.

§ 2.

I stället för offer och jura stolæ betalas årligen 3 rdr af hvarje innehafvare utaf helt förmedladt mantal och i lika förhållande af innehafvare af hemmansdel eller flera hemman; hvarförutan hvarje person, som fyllt 16 år och ej är fattighjon, årligen erlägger 33 öre.

§ 3.

Af säterierna Sannarp och Knobesholm betalas en årlig afgäld med 5 rdr af det förra och 2 rdr 50 öre af det senare.

§ 4.

Spanmålen utgår i penningar efter det för hvarje år gällande medelmarkegångspris för länet; och förhålles med uppbörden och redovisningen så väl häraf som af penningeafgifterna i enlighet med föreskriften i 11 § af nådiga förordningen den 11 juli 1862; blifvande det på särskild framställning och pröfning beroende, huruvida den för hemmanet N:o 1, 1 mantal Öinge Bonagård, som, enligt hvad upplyst blifvit, skall till kyrkoherden i Årstad hittills utgjort tertialtionden, men till kyrkoherden i Getinge öfriga presträttigheter, upptagna afgäld skall erläggas till kyrkoherden i ena eller andra församlingen, i följd hvaraf pastors i Årstad sålunda fastställda löneinkomster minskas i den mån pastor i Getinge kan förklaras berättigad att helt och hållet eller till någon del uppbära de berörde hemman påförda afgifter.

§ 5

lika lydande med § 8 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1864.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 5,820 rdr.

Pastorsboställe: Årstads prestgård 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^3/_4$ m.; socknebudsväg $1^3/_4$ mil.

Enkesäte: Tollastorp 1 ofm. hemman, beläget i Asige socken.

Årstad och **Asige:** Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna gemensamma för båda församlingarna; lön: 750 rdr och boställe, $^1/_8$ mantal.

Folkskoleväsende.

Årstad: 1 fast skola, 4 rot., 9 mån. lästid Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola, 10 mån. lästid. Lärarinnans lön: 100 rdr och fri kost under lästiden.

Asige: 1 fast skola, 4 rot., 10 mån. lästid Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder

---

Slöinge med Eftra.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $52^4/_5$. Areal 11,456 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Slöinge 700, i Eftra 1,190, tillsammans 1,890. Pastoratet är beläget från Falkenberg $1^1/_2$ m., från Halmstad $2^1/_2$ m, från Göteborg $12^1/_5$ mil. Adross: Falkenberg.

Slöinge pastorat omgifves på tre sidor af Skrea, Årstads, Asige, Getinge och Steninge socknar och på den fjerde af hafvet. Dess största längd är 1 mil och bredden $^3/_4$ mil. Suse-ån flyter genom pastoratet under flera särskilda namn efter de olika ställen, hon passerar.

Slöinge, moderförsamling, har bergig mark, och jordmånen är i norra delen i allmänhet lerblandad, i den södra mer och mindre starkt sandblandad lermylla. I socknen träffar man icke blott bördiga utan äfven sköna trakter. Endast någon löfskog växer här vid ett och annat hemman, men deremot finnes god tillgång på bränntorf. Hufvudnäringen är åkerbruk. Bland fornlemningar märkas 4 bautastenar uti Lundby gärde vid Mostorp, hvilka anses för minnesmärken efter något nederlag af Hake den högmodiges krigshär och ega samband med hagbartska monumenterna i Årstads socken. En domkrets vid Beckagård har varit häradets tingsställe. Uti Långaberg förekommer en sällsam grotta. Såsom orsak till namnet Slöinge förmäler en tradition, att jungfru Maria, till hvars ära kyrkan blifvit bygd. uppenbarat sig för en viss andlig och gifvit honom befallning att låta bygga en kyrka öster om Eftra, samt att den starkaste mannen i trakten skulle sex gånger slunga en sten åt öster och der den sjette stenen föll, skulle kyrkan byggas. Af ordet slunga (slynge) skulle således Slöinge komma. I stället för den gamla kyrkan är ny kyrka bygd 1835, belägen nära gästgifvaregården. Hon består af ett enda bredt men föga högt långhus, som slutar

med en halfcirkel åt öster och har en tornbygnad åt vester. Uti tornet står en helgonbild; här finnas äfven ett litet rökelsekar samt 2 klockor. På den större, gjuten 1778, läses följande vers:

När du höra får mitt ljud,
Och du går till Slöinge kyrka,
Tänk på vägen uppå Gud,
Hör hans ord och honom dyrka,
Håll hans ord, bed för din själ
Att den får ett evigt väl.

Den mindre, som blifvit spräckt under ringningen för kon. Carl XII, omgöts 1736 och har följande inskrift:

När du hör att ljudet mitt det börjar åter klinga
För ögon tin Tu hjord till Herden dig att bringa
Lyft upp din håg till Gud med lof och böneröst,
Hör flitigt Herrans ord, så har du deraf tröst.

Eftra, annex, är beläget vid hafvet 1 mil sydost från Falkenberg. Marken är bergig; rådande jordmån är sandmylla och sand; någon löfskog finnes men ingen barrskog. Åkerbruk är hufvudnäringen, och af qvinnorna idkas väfnadsslöjd. Socknen är rik på minnen från forna strider mellan Svenskar och Danskar. Bland dessa nämnes vid Ullarp en 4 aln. hög sten, kallad Lyngasten, hvarest ungdomen ännu håller sina vårlekar. På Wastads gärde stå likaledes 4 resta stenar, af hvilka den störste är 3¼ och den minste 2 aln. hög. Nära intill ligga ruiner och grundvalar efter ett gammalt slott, stället kallas Herregården, och här bodde fordom riksr. *Arvid Oxenstjerna*. Eftra var moderförsamling intill år 1564, då pastor måste flytta till stomhemmanet i Slöinge, hvarom följande anteckning finnes i pastorsarkivet: "När år 1564 Hertig Carl af Södermanland, efter Warbergs intagande, skyndade att fördrifva de danske trupparne, som skulle komma garnisonen till undsättning, mötte eller upphann han dem vid Eftra. Danske generalen Rantzow blef här slagen vid Eftra högar och många af de flyende drunknade i Eftra-å. Vid de svenskes antågande från Dahlasidan, hade de danske för bättre utrymmes skull satt eld på prestgården. Detta var anledningen, hvarför den förste pastorn Herr Hans flyttade till stomhemmanet i Slöinge. Här hafva de följande pastorerne bott och stomhemmanet i Slöinge blef prestgård, och prestgården i Eftra stom samt moderkyrkan flyttad till Slöinge. År 1644, då general Gustaf Horns krigsfolk tågade ifrån Warberg till Halmstad blef pastorsbostället i Slöinge af något ströfvande parti uppbrändt." Enligt en anteckning i pastorsarkivet skall här redan år 1010 hafva stått en träkyrka, helgad åt jungfru Maria. Den n. v. kyrkan, belägen på en höjd, hvarifrån hon synes på ganska stort afstånd, invigdes 1824. Hennes längd är 48 aln. och bredden 24 aln.; foten är af huggen granit liksom trapporna till ingångarne. Det äldre kyrkotornet är bibehållet; sakristian

på kyrkans östra sida utgör en särskild, koppartäckt bygnad af 12 aln. i fyrkant med stora fönster åt norr och söder, och från hvilken dubbla gångar leder till kyrkan. Orgeln, 10-stämm. med pedal, är bygd 1834 af Söderling. I kyrkans kor finnes en murad graf, som tillhört Stensjö säteri, och der flera personer af slägterna Oxenstjerna och Rosencrantz hvila. I tornet hänga 2 klockor. Den större skall vara gjuten under den tid, då fru Metta Rosencrantz, gift med danska riksr. Arvid Oxenstjerna, bodde på Wastad och innehade jus patronatus, hvarom nedanstående inskription närmare upplyser. Dess ljud skall af det silfver, som kyrkans patronessa och hennes tärnor offrat i gjutningsugnen, enligt traditionen blifvit så starkt, att ringningen stundom hörts ända till Hallandsås. Klockans inskription är följande:

1558.

På Wastas gärde första gång
Jag fick min fordna sköna sång.
När gjutning min der skulle ske,
Jag fick med största glädje se
Fru *Rosencrantz* förnäm och båld,
Som silfver hade i sitt våld,
Framkomma med sin tärna fin,
Och kasta Silf i ugnen min.
Den fru hon ock berömmas än
För thet hon var en kyrkans vän.

1771.

Tå Sverige mist sin hulda far,
Som konung Adolph Fredrik var,
Och klagade inför sin Gud,
Bortgick rätt mycket af mitt ljud.
När *sjuttiosju* man skref derpå,
Jag större skada månde få,
Ty som från Eftra by en man
Till grafven bars, mitt ljud försvann.

Den mindre klockan saknar all inskrift. I socknen ligger säteriet Stensjö.

Kyrkoherdar:

Herr Hans var först skollärare i Malmö, hitkom 1538, † 1568 och hvilar under en stor fyrkantig grafsten på södra sidan af Slöinge kyrka.

Severin Canuti, född i Warberg, måg och medhjelpare hos herr Hans, kyrkoh. 1568, † 1606 och ligger begrafven midtför kordörren.

Severinus Simonis Hög, dansk adelsman, kallades hofpredikant hos riksr. Holger Rosencrantz, kyrkoh. 1608; 1618 sattes hans och hans frus porträtter i Slöinge kyrka; † 1626.

Jöran Neuman var kollega i Warbergs skola, då han blef kyrkoh. här 1627; uti pastors-arkivet finnes antecknadt, att han lidit mycket under krigsoroligheterna, varit fången men omsider blifvit frigifven; † nära 100 år gammal år 1630.

Sören Nilsson kallas ock *Severinus Nicolai Småhå*, kyrkoh. 1633; man har om honom antecknadt, att han var ganska rik, men att han lefde i tider, då i hans trakt var mycket oroligt; hans dödsår är okändt.

Severinus Canuti kallas i handlingar af 1651 äfven *Söfren Knutsön*; nämnes i k. kammar-arkivet äfven 1655; † före 1662, då kyrkoräkenskaperna äro undertecknade af nådårspredikanten Jörgen Berthelsson Högh.

Erasmus Laurentii Warbergensis, född i Warberg; hans namn jemte årtalet 1689 igenfanns i Eftra kyrka vid reparation under prostens Ströms tid.

Andreas Stokirck, förut regem.-pastor vid Hallands kavalleri, kyrkoh. här 1690, fick pastoratet genom generalguvernörens fullmakt, dat. Halmstad. och sedan han varit här några år, fick han konungens stadfästelse härpå; † hastigt 1708.

Måns Grönberg gifte sig med företrädarens enka och erhöll inom 3 månaders tid fullmakt på pastoratet, tillträdde 1709, † kort derefter i Holm, der han ligger begrafven.

Elias Pihlsson, förut komm. i Drengsered, erhöll kongl. senatens fullmakt på Slöinge pastorat 1710 med vilkor att "conservera Grönbergs enka," hvilket han fullgjorde med 400 dalers erläggande till enkan: † af plöresi 1737.

Nils Ströman, född i Halmstad. Fadren lavettmakare. Prestvigd 1727, var domkyrko-adjunkt, då han blef kyrkoh. här 1739 med förbindelse att gifta sig med företrädarens enka; † 1767.

Severinus Jacobi Ström, född i Kongelf 1718. Fadren då kollega derstädes. Student i Upsala 1741, v. rektor i Kongelfs skola 1746, prestvigd 1748, kyrkoh. 1768, prost 1783, † s. å.

Lars Roselius, född i Hunestad 1747. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1767, prestvigd 1770, kollega i Warbergs skola 1771, kyrkoh. här 1789, prost 1800, † 1825.

Fil. doktor *Samuel Kamp*, kyrkoh. 1826.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Sven Peter Broberg, född i Halmstad 1798. Fadren tunnbindare. Student i Lund 1816, prestvigd 1821, past.-examen 1829, v. pastor 1830, kyrkoh. i Marstrand 1839, slottspastor å Karlstens fästning s. å., prost 1846, kyrkoh. här 1849, riksdagsman 1850—51.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 18 nov. 1870 i följd af förslag den 4 mars 1864.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal N:o 6 Slöinge, äfvensom framgent eger uppbära den honom tillagda ersättning för qvarnräntorna af $^1/_5$ mantal Bärte qvarn och $^1/_4$ mantal Hallarne, utgöres årligen af hemman och qvarnar, i stället för tionde, belgonskyld, dagsverken och öfriga jorden åliggande utskylder till presterskapet, 1,820 kubikfot 4 kannor 50 kubiktum spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter nedanstående fördelning:

Slöinge församling . . . . . 749 kub.-fot 7 k:r 40 kub.-tum.
Eftra d:o . . . . . 1,070 kub.-fot 7 k:r 10 kub.-tum.

De för qvarnar här ofvan upptagna afgifter utgå så länge qvarnarne i oförändradt skick drifvas.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges eller väsendtligen förändras, skall afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Af säteriet Stensjö utgöres årligen såsom säteriafgift 2 rdr 50 öre.

§ 3.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen:

dels 3 rdr för hvarje helt oförmedladt mantal och i förhållande dertill för större eller mindre gårdar, och

dels 35 öre utaf hvar och en, som vid kalenderårets början fyllt 16 år och icke åtnjuter understöd af fattigvården, med undantag af båtsmän och deras husfolk.

§ 4.

De som, utan att innehafva i mantal satt jord, till staten utgöra bevillning för inkomst af kapital eller arbete enligt andra artikeln i bevillningsförordningen, skola med undantag för verk och inrättningar, om hvilka ofvan förmäles, årligen betala $^1/_4$ procent af den under nästföregående året till sådan bevillning uppskattade inkomsten, dock minst 2 rdr.

§ 5

lika lydande med § 3 i Örmevalla lönereglering.

§§ 6 och 7

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1871.

Löneinkomsterna enligt konvention beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 5,180 rdr.

Pastorsboställe: N:o 6 Slöinge 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^5/_{16}$ m.; socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Mensalhemman: N:o 7 Eftra $^1/_2$ ofm. hemman disponeras af pastor.

Enkesäte: N:o 9 Skellentorp 1 ofm. hemman.

Slöinge och Eftra: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna. lön: 800 rdr och boställe $^1/_8$ mtl.

Folkskoleväsende.

Slöinge: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön. 500 rdr, bostad, ved och kofoder.

Eftra: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder.

Halmstads Härad.

Getinge med Refvinge.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 56⅚. Areal 11,895 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Getinge 984, i Refvinge 739, tillsammans 1,723. Pastoratet är beläget från Halmstad och Falkenberg 2 m., från Göteborg 12¾ mil. Adress: Halmstad.

Getinge pastorat är på Langebecks karta af år 1277 upptaget under namnet *Getonge*, som äfven skrifvits *Gettunge* och *Gedinge*, hvilket senare öfverensstämmer med allmogens uttal af namnet. Pastoratet företer flerstädes en gauska vacker trakt, genom hvilken stora landsvägen går. Det omgifves i nordvest och norr af Slöinge och Årstads, i sydost af Slättåkra samt i sydvest af Harplinge pastorat och håller 1 mil i längd och ⅚ mil i bredd. Pastoratet är uppfyldt af berg, mellan hvilka några släta fält ligga, hvilkas antal är störst uti Refvinge socken. Ibland högre berg räknas Bratter eller Brattaböke på Lassereds egor, berget vid Getinge prestgård och Boarpebergen i Refvinge socken. Flera sjöar finnas i Getinge men ingen i Refvinge. Hufvudnäringen är åkerbruk.

Getinge, moderförsamling. Till bestämmandet af kyrkans läge begagnade man sig äfven här af det vanliga medlet att spänna ett par tvillingoxar för ett lass, och der dessa stannade, skulle kyrkan stå. Dessa stannade nu vid ett hus, der en Jon Get bodde, efter hvilken kyrkan och socknen fick sitt namn. Rådande jordmån är mylla, dels ren svartmylla, dels mer eller mindre blandad med sand, grus och klapper eller lera. Åtskilliga hemman äro skoglösa. Fornlemningar: åtskilliga ättehögar, bautastenar och stensättningar. Ett sällsamt stenblock ligger på Getingeberg och Windelås öster från prestgården, hvilket har en tjocklek af 23½ alnar och hvilar endast på 2:ne punkter. Om detta block, kalladt "Gubben," förmäler sägnen, att det fordom blifvit ditvältradt af män från Lassared, hvilka dermed velat visa sin styrka. Kyrkan, bygd af sten, har en längd af 47 aln. och bredd 18 aln. samt är blytäckt. Tornet, i hvilket hänga 2 klockor med historisk inskrift om gjutningsåren 1808 på den större och 1768 på den mindre, uppbygdes 1712, sedan åskan s. å. slagit ner i spiran på det gamla. Då kon. Carl XII år

1676 under kriget med Danmark tågade från Halmstad till Syllinge i Weddige pastorat, lät han här på kyrkogården uppslå sina tält och rastade här nära 2 dagar. I södra kyrkoväggen finnes en inmurad runsten. I denna socken ligger säteriet Fröllinge.

Refvinge, annex, är beläget 2 mil N.N.V. från Halmstad, ³/₄ mil från hafvet och omkring 80 fot öfver dess yta. Uti Lunds Landebok af 1569 benämnes det *Reffuinge* och i 1825 års jordebok *Räfvinge.* Marken är på vestra sidan bergig men för öfrigt någorlunda jemn och lågländ. Rådande jordmån är lerá. På skog är brist. Till socknens märkvärdigheter hör den s. k. Ormstenen, hvilken ligger på Underlunds egor, och på hvilken en ringslagen orm är uthuggen. Kyrkan, bygd af sten, är 47 aln. lång och 17 aln. bred. Orgeln, 7-stämm., är bygd 1789 af Schölin. På en af kyrkoväggarne hänger ett krucifix af kollosal storlek och bredvid detta stå tvenne qvinnobilder. Den i tornet hängande klockan har latinsk inskrift samt årtalet 1620. I denna socken ligger det urgamla säteriet Bårarp.

Kyrkoherdar:

Nils Andersson, prest i Getinge och Räfvinge, och Peter Jude, prest i Harpeljunge (Harplinge) voro lördag efter lekamensdag år 1447 på Halmstads landting.
(Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Nils Christenssen, prest i Getinge 1536.
(Halmstads rådh.-arkiv.)

Christen Digsmedt, prest i Getinge 1567, nämnes äfven 1577. (Halmstads rådh.-arkiv.)

Herr Martin, pastor här på okänd tid.

Herr Marcus, pastor här på okänd tid; man har utvisat hans graf öster om kyrkogårdsmuren uti en liten asplund. der han vanligen satt och mediterade öfver sina predikningar.

Nils Svensson, kyrkoh. 1606.
Se kontr.-prost. i Halmstads kontrakt.

Bengt Nilsson, företrädarens son, står nämnd på Refvinge altartafla jemte årtalet 1640.

Benedictus, äfven kallad ***Bengt,*** nämnes i handlingar af 1651 såsom pastor härstädes. (Kongl. kammar-arkivet.)

Hans Håkansson Muller eller ***Mulgård,*** född i Myllegården i Wessige socken, kyrkoh. 1663 och gift med företrädarens enka.

Hans Sperling, född 1638. Fadren dansk placemajor. Var flera år informator för öfverste Sten Holks söner, blef sedermera Mullgårds kompastor och nämnes som kyrkoh. 1680; † 1705.

Samuel Paulin, född i Markaryd af Wexiö stift. Fadren kyrkoh. derstädes. Prestvigd 1677 till adjunkt i Ljunga, blef 1681 adjunkt i Åhus i Skåne, kom 1683 med sin pastor Casten Rönnow till Halmstad, blef Sperlings kompastor, kyrkoh. här sedan Sperling afstått pastoratet; † 1702.

Lars Wärling, född i Wärö 1665. Fadren kyrkoh. Laur. Olai Warbergensis. Prestvigd 1694, var i 7 år apologist i Göteborg och tillika domkyrko-adjunkt, kyrkoh. här 1703, fullmakten dat. Zilizow; † 1739.

Daniel Lindhult, född i Stockholm 1697. Fadren Joh. Lindhult. Stadskateket i Göteborg 1735, kyrkoh. här 1740, † 1756 en söndag, då han var färdig att gå upp i kyrkan och predika.

Fil. doktor *Emanuel Himmelberg*, född i Warberg 1722. Fadren borgmästare derstädes. Student 1745, fil. d:r i Greifswald 1750, prestvigd 1752, gjorde åtskilliga resor till Ostindien såsom skeppspredikant och var efter sista hemkomsten alltid sjuklig; kyrkoh. här 1768, † 1770.

Theol. doktor *Johannes Aurelius*, kyrkoh. 1770.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Fil. doktor *Anders Peter Aurelius*. Kyrkoh. 1805.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Johan Wilhelm Svensson, kyrkoh. 1831.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 15 nov. 1867 i följd af förslag d. 5 mars 1864.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal N:o 1 Getinge och fortfarande eger att uppbära halfva arrendet af kyrkohemmanet ½ mantal N:o 1 Lilla Brännarp, utgöres årligen, såsom ersättning för all tionde, yste, smör, lin, altare, dagsverken jemte öfriga för jorden utgående afgifter, 1,890 kubikfot spanmål, ⅓ råg, ⅓ korn och ⅓ hafre, efter fördelning.

§ 2.

Säteriafgift utgår årligen för 1¾ mantal Fröllinge med 4 rdr 37 öre och för 1 mantal N:o 3 Bårarp med 2 rdr 50 öre.

§ 3

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges, skall, efter öfverenskommelse ellor vederbörande embetsmyndighets pröfning, utgöras afgift, motsvarande hvad af dermed jemförliga utgår, från och med året näst efter det, då anläggningen blifvit fullbordad och kommit i gång.

§ 4.

I stället för offer och jura stolae erlägges årligen:

a) för hvarje helt oförmedladt mantal 3 rdr och i förhållande dertill af större eller mindre hemman;

b) af hvar och en, som fyllt 16 år, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmagten och dem, som för fattigdom njuta befrielse från kronoutskylder, 33 öre; samt

c) af torpare, boende under säteriet Fröllinge i de s. k. Skylegårdstorpen, Bokelund och Fästampen, 67 öre hvar.

§§ 5, 6 och 7

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 5,090 rdr.

Pastorsboställe: N:o 1 Getinge 1 ofm. hemman Kyrkoväg $^7/_{15}$ m.; socknebudsväg $^3/_4$ mil.

Enkesäte: N:o 1 Refvinge 1 ofm. hemman.

Getinge och Refvinge: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: boställen N:o 4 $^1/_{16}$ mtl Getinge och $^1/_6$ mtl Refvinge.

Folkskoleväsende.

Getinge: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 560 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola. Lärarinnans lön: 310 rdr.

Refvinge: 1 fast skola, 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr och boställe N:o 2 Refvinge.

Harplinge med Steninge.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $65^{23}/_{24}$. Areal 14,973 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Harplinge 2,467, i Steninge 484, tillsammans 2,951. Pastoratet är beläget från Halmstad $1^1/_2$ m., från Falkenberg $2^3/_4$ m., från Göteborg $14^3/_8$ mil. Adress: Halmstad.

Harplinge pastorat kallas i de äldsta handlingar *Harpelyung* och förekommer under denna benämning i k. Waldemar I:s jordebok af 1231; på Langebecks karta af år 1277 igenfinnes det med namnet *Harpa-Ljung*. Pastoratet omslutes i vester af hafvet, gränsar i söder till Söndrums och Wapnö, i öster till Qvibille samt i norr till Refvinge och Eftra socknar. Dess största längd är $1^1/_4$ m., och bredden öfver $^3/_4$ mil. Något betydligare strömdrag finnes icke, och insjön vid Lynga är nu utdikad och förvandlad till åker. Hufvudnäringarna äro åkerbruk och boskapsskötsel.

Harplinge, moderförsamling, är indeladt uti Harplinge, Timmersjö, Särdals och Skintaby fjerdingar. Harplinge fjerding har någon lerjord; den rådande jordmånen är dock grusblandad mylla. Barr- och löfskog finnes föga. Timmersjö fjerding har rådande jordmån af grusblandad mylla samt god tillgång på ek-, björk-, al- och furuskog. Särdals fjerding ligger vid stranden, och är rådande jordmånen derstädes dels mylla på lerbotten, dels

närmast stranden sand- och grusjord. Skintaby fjerding har rådande jordmån af lera. Naturliga ängar finnas numera inga. Bland fornlemningar må nämnas "Harpas-bur," hvilken omnämnes i en anteckning af år 1733 i pastorsarkivet såsom boningsplats för en fru vid namn Harpa, som skall hafva uppbygt kyrkan och gifvit henne sitt namn. Af denna fornlemning finnes nu intet spår. Jättestugan är en kummelgrotta uti Harplinge berg. Kyrkan, bygd af sten och täckt med spån, är 58 aln. lång. Tornet uppbygdes år 1651 på föranstaltande af general-guvernören Otto Sperling och utgör för sjöfarande ett godt landmärke. 1804 blefvo kyrkans tak och hvalf ombygda. 1819 förlängdes kyrkan ifrån 35 till 58 alnar. Vid sistnämnda bygnad upptäcktes under kyrkogolfvet en stor graf, som sträckte sig öfver hela kyrkans bredd och innehöll några och tjugo oförmultnade likkistor, hvaribland en var försedd med beslag och plåtar af silfver. Orgeln, 23½-stämm., är bygd 1809 af P. Schölin. I kyrkan förvaras ifrån katholska tiden ett rökelsekar af metall. I tornet hänga 2 klockor: den största gjuten 1666: den mindre, gjuten 1755, har följande vers:

Min kristen god
Hvar droppe blod
Må i tin ådror röras
Till kyrkogång
Till böön och sång
När ljudet mitt mån höras.

Steninge, annex, är beläget vid hafvet 2 mil från Halmstad. Marken är i allmänhet stenig och jordmånen består dels af lerjord dels af sandblandad mylla. På skog är brist. Af fornlemningar förekomma runristningar uti ett berg på Skeppås egor; vid hafsstranden utvisas ett ställe, kalladt Blomsborg, der enligt traditionen ett slott skall varit beläget. Kyrkan är bygd af sten. Altartaflan, ett vackert bildhuggeri-arbete, är en gåfva af framl. handl. Falk i Borås. Orgeln, 9-stämm.; bygnadsår och byggmästare äro okända. I tornet hänger en klocka, gjuten 1697, med inskrift:

Hörer du mitt rop och ljud
Lyft ditt hjerta upp till Gud,
Gack till Kyrkan fall ther ned
Hőr Guds ord, läs, sucka, bed.

I socknen ligger frälse-säteriet Skeppås.

Kyrkoherdar:

Vid en eldsvåda, som 1702 öfvergick prestgården, uppbrunno nästan alla gamla handlingar, som tillhörde pastorsarkivet, hvarför en fullständig pastors-serie ej kunnat uppsättas.

Peter Jude, "körkherre i Harpeljunge," beseglade ett salubref af 1437, dat. Warberg, samt var lördagen efter lekamensdag år 1447 på Halmstads landting.

(Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Herr Olof, pastor här på okänd tid.

Herr Anders, pastor här före Oluf Anderssön.

Olaus Andreæ eller *Oluf Anderssön*. kyrkoh. här enligt biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok 1560, nämnes i Halmstads magistrats-arkiv 1567 och lefde ännu 1589. Han efterträddes af

Herr Marcus.

Jens Olufsen lefde 1616, är troligen densamme, som under namnet *Janus Olai* förekommit ibland inskrifterna på Harplinge predikstol. och hos Skarstedt förekommer herr Jens i anteckningarna öfver kyrkovisitationerna 1618, 1624 och 1636.

Olof Jönsson, kyrkoh. ifrån 1640 till 1647. Hans grafsten ligger i altaret.

Anders Frantz var kyrkoh. 1648, flyttade 1658 öfver till Danmark.

Christian Rudolphin förekommer äfven under namnet *Christen Rolufson*. född i Warberg 1631, kyrkoh. 1658, beseglade (enligt Halmstads rådhus-arkiv) jemte Anders Börjesson i Mornp 1673 ett gåfvobref, enligt hvilket Rolf Hansson och hans hustru testamenterade afkastningen af Floegården i Årstads socken till lika fördelning mellan Qvibille kyrka och fattiga studeranden i Halmstads latinskola; † 1762. Öfver kyrkoh. Rudolphin finnes ett större Epitaphium, uppsatt på Harplinge kyrkas södra långvägg.

Fil. doktor *Jacob Hummel*, af konungen utnämnd till Rudolphins kompastor 1691.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Laurentius Götherström, som äfven kallade sig Gothe, blef kyrkoh. 1711, gift med företrädarens dotter; † 1744.

Fil. doktor *Olof Boman*, student 1724, fil. d:r s. å., tjenstgjorde vid ett värfvadt regem. i Göteborg, då han blef kyrkoh. här 1746, † 1759.

Hans Ring, student 1725, prestvigd 1732, komm. i Solberga 1734, kyrkoh. här 1759, prost 1786. † 1795 såsom stiftets senior, 91 år gammal.

Fil. doktor *Bengt Kallerin*, född i Kalfs pastorat 1748, student 1771, fil. d:r i Lund 1775, prestvigd 1783, rektor i Warbergs skola 1786 och i Uddevalla 1789. kyrkoh. här 1797, † 1801.

Anders Wallmark, född i Tölö 1744. Fadren komminister derstädes. Student i Lund 1764 och i Upsala 1766,

prestvigd 1768, komm. i Fagered 1777, kyrkoh. här 1802, prost 1805, † 1829.

Theol. doktor *Justus Gabriel Bexell,* född 1784. Fadren kontr.-prost och kyrkoh. i Willstad. Student i Upsala 1803, fil. d:r derstädes 1809, theol. kandidat 1811, prestvigd 1816, theol. licentiat 1820, kongl. hofpredikant 1823, kyrkoh. här 1830, prost 1832, theol. d:r 1844, jubelmagister 1859, † 1865.

Fil. doktor *Lars Westerlund,* född i Kumla af Westerås län 1804. Fadren bonde. Student 1826, prestvigd 1827, fil. d:r 1833, apologist vid högre lärdoms- och apologistskolan i Westerås 1832, kollega 1833, konrektor 1843, rektor 1845, theol. lektor vid Westerås gymnasium 1849, rektor vid elementar-läroverket derstädes 1850, kyrkoh. i Skerikes prebende pastorat 1857, prost s. å., kyrkoh. i Badelunda preb. pastorat 1864 och här i Harplinge 1866.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 15 nov. 1867 i följd af förslag d. 10 mars 1864.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal n:o 4 Harplinge och fortfarande eger uppbära halfva arrendena af kyrkohemmanen $^1/_2$ mantal Lyngåkra n:o 1, 1 mantal Risarp n:o 1 och $^1/_2$ mantal Skee n:o 2, utgöres årligen såsom ersättning för all tionde, yste, smör, altare, lin, dagsverken jemte öfriga för jorden utgående afgifter 2,658 kubikfot 8 kannor spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter fördelning.

För verk eller inrättning, som, under den tid denna lönereglering är gällande, nedlägges, upphör afgiften från och med det år, som följer närmast efter nedläggandet; men om nytt verk eller ny inrättning anlägges, skall deraf, efter öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning, utgöras afgift, motsvarande hvad af dermed jemförliga utgår, från och med året näst efter det då anläggningen blifvit fullhordad och kommit i gång.

§ 2.

För säteriet Skeppås, 2 mantal, erlägges årlig afgift af 5 rdr.

§ 3.

I stället för offer och jura stolæ erlägges årligen:

a) För hvarje helt förmedladt mantal 2 rdr och i förhållande dertill af större och mindre hemman: samt

b) af hvar och en, som fyllt 16 år, undantagne de i nästföljande § omförmälde och utfattige, 33 öre.

§§ 4, 5 och 6

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 7,080 rdr.

Pastorsboställe: N:o 4 Harplinge 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^3/_4$ m.; socknebudsväg $1^1/_8$ mil.

Enkesäte: Steninge stom 1 ofm. hemman.

Harplinge och Steninge: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: 800 rdr och boställe af 1/4 mantal.

Folkskoleväsende.

Harplinge och Steninge utgöra ett gemensamt skoldistrikt och hafva 2 flyttbara skolor med 3 rotar i hvardera, 10 mån. lästid. Skollärarnes löner: 500 rdr hvardera, den ene bostad, den andre 30 rdr i hushyra. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 175 rdr hvardera.

Söndrum med Wapnö.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 50 3/8. Areal 9,164 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Söndrum 1,185, i Wapnö 642, tillsammans 1,827. Pastoratet är beläget ifrån Halmstad 3/8 m., ifrån Laholm 2 5/8 m., ifrån Göteborg 15 mil. Adress: Halmstad.

Söndrums pastorat med ett läge, sluttande mot hafsstranden, omslutes på en sida af hafvet och på de andra sidorna af Halmstads stads område och socknarna Harplinge, Holm och Qvibille. Pastoratets namn skrefs fordom *Syndröm;* dess största längd är 1 mil och bredden 1/2 mil. Till pastoratet hör ön Tylen, belägen ej långt från Söndrumslandet och innehåller 19 Tld mark, hvilken ö är anslagen till lön åt landshöfdingen. Åtskilliga strödda berg men inga egentliga bergsträckningar finnas, och blott en enda ström, den s. k. Njurebäcken, genomflyter pastoratet med en bredd af ungefär 10 alnar. Den går genom Tiarp i Wapnö socken och fortsätter derefter förbi Onsjö och Trotteberg i Söndrum, der den kallas Möllegårdså, hvarefter den utfaller i hafvet. Skog finnes ringa.

Söndrum, moderförsamling, har en rådande jordmån af sandmylla på sand och örbotten, största delen af god beskaffenhet men en del skarp ör och sandjord; någon lerjord finnes här och der men ej af betydenhet. Hufvudnäringar äro åkerbruk och boskapsskötsel; såsom binäringar anses sjöfart, ylle- och linnetillverkning samt saltsjöfiske. Till fornlemningar höra de trenne Erlandshögarne i Eketånga by, och icke långt derifrån ligga tvenne andra och längst ut i gärdet en ättehög, som kallas Svantehögen. På Stegelhögen, belägen vester ut nära kyrkan, stå 4 stenar uppresta; — fordom lär det varit 13. Komlestenen, 5 1/2 aln. hög, skall förvara minnet af en man vid namn Komle, som stupat i envigeskamp på Stegelhögen och här blifvit jordad. Bondegården eller N:o 4 Eketången, belägen vid hafsstranden, eger en viss märkvärdighet genom den ännu fortlefvande traditionen, att danska konungen Sven Ulfsson under anta-

get namn Wåndråde uudkom hit från Nissaslaget och gästade hos en här boende Carl Bonde. — Kyrkan, bygd af gråsten, är 54 aln. lång och 20 aln. bred, å södra sidan täckt med bly och å den norra med tegel med ofvanpå bygd klockstapel och hög spira af trä; hon utgör i anseende till sitt höga läge ett godt sjömärke för seglare i Kattegat. Altartaflan är målad af Pehr Hörberg 1787 och föreställer Christi nedtagande af korset. Orgeln, 8-stämm., bygd af Strömblad. Nedanför koret finnes en grafsten af marmor öfver den vidtfrejdade provincialläkaren Lars Montén, hvilken varit medlem af många både in- och utrikes vetenskapsakademier och lärda samfund. Han var född 1723, † 1785. Uti tornet hänger en klocka, hvarpå läses följande vers:

Du som min röst får höra
Låt ditt hjerta röra
Jag kallar med mitt ljud
Dig upp att tjena Gud,
Att bönens rökverk tända
Att himlen suckar sända
Att lif och död betrackta
Och evig sällhet akta.

Socknens enda större egendom är Heagården.

Wapnö, annex, som fordom het *Wognoye* och *Waabenö*, är beläget 1/4 mil nordvest från Halmstad. Rådande jordmån är mer eller mindre sandblandad lera; lermergel förekommer å säteriet Wapnös egor. Fornlemningarna inskränka sig egentligen till 4 ättekullar. Kyrkan, af sten, är 46 aln. lång och 18 aln. bred. Altartaflan, målad af Pehr Hörberg, föreställer jungfru Marie kyrkogång. Orgeln, 8-stämm., är bygd af Strömblad. På altaret hänger uti ett litet skåp ett vackert arbetadt krucifix af buxbom. Bakom altaret är fältmarskalken Georg Bogislaus Staël v. Holsteins graf, bygd af sten och inneslutande 2:ne marmorkistor, hvari fältmarskalken och hans begge fruar hvila. I klockstapeln hänger en klocka med inskrift:

Ich bin gegossen 1627.

Hela socknen med undantag af lägenheten Knebelstorp lyder under Wapnö säteri, hvilket på samma gång är den största och värdefullaste enskilda egendom inom Halland och den sätesgård, man längst tillbaka kan uppspåra.

Kyrkoherdar:

Alla kyrkans äldre handlingar förstördes vid vådelden å prestgården 1715, hvarför pastorsserien före denna tid ej är fullständig.

Peder Pederson, "körkoherre i Syndröm og Wognöye" (Wapnö), nämnes 1478. (Lunds domkyrko-bok.)

Nils Olsson, † 1595. Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Samuel Erasmi var kyrkoh. 1596.

Herr Anders nämnes i Halmstads magistrats arkiv såsom kyrkoh. här 1613.

Peder Rassmundsson, prestvigd 1616, nämnes i Skarstedts anteckningar öfver kyrkovisitationerna 1618, 1624 och 1636 såsom pastor här; i k. Christian IV:s resolution d. 8 nov. 1643 tillägges Peder Rassmundsson och hans efterkommande prester i Söndrum tionde af båda församlingarna. Han omtalas ännu i 1649 års jordebok.

Peter Friis, kyrkoh. 1656.

Peter Friis, företrädarens son, kyrkoh. 1669, † 1680.

Gabriel Stockman, kyrkoh. 1680, † 1700.

Anders Tiljander, kyrkoh. 1701, † 1705.

Bengt Wallgren, kyrkoh. 1706, erhöll 1710 transport till Engelholm.

Erik Gjers, kyrkoh. 1711, † 1737.

Jacob Comenius, den förres måg, kyrkoh. 1737.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Henrik Magnus Engborg, född i Svenljunga 1729, student 1752, prestvigd 1758, v. pastor 1770, v. rektor i Halmstads skola 1774, kyrkoh. här 1793, † 1804.

N. H. Crusell, född 1763, student i Åbo 1780, prestvigd 1788, e. o. bat.-predikant vid arméens flottas eskader på Sveaborg s. å., bevistade 1789 års fälttåg och blef i bataljen vid Svensksund blesserad och fången, regem.-pastor vid Bohusläns regem. 1797, fältprost 1800, kyrkoh. här 1805, † 1818.

Fil. doktor *Johan Peter Norberg,* född i Göteborg 1763. Fadren koopv.-kapten. Student i Upsala 1782, fil. d:r i Greifswald 1785, prestvigd 1789, kapellpredikant på Käringön 1796, v. pastor 1809, kyrkoh. här 1820, prost 1824, † 1835.

Johan Magnus Gyllenhammar, född i Hestra af Jönköpings län 1787. Fadren sergeant. Student i Lund 1805, v. kollega i Göteborg 1811, prestvigd s. å., v. pastor 1816, past.-examen 1820, kyrkoh i Abild s. å., kongl. hofpredikant 1827, prost 1833, kyrkoh. här 1835, † 1862.

Fil. doktor *Martin Bernhard Neuman,* född i Warberg 1819. Fadren handlande. Student i Lund 1839, fil. d:r 1844, prestvigd 1845, v. lärare vid Halmstads skola 1849, ord. lärare vid samma skola 1850, past.-exam. 1851, kyrkoh. här 1863.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 21 okt. 1864 i följd af förslag d. 22 juni 1863.

§ 1.

„I stället för tertial- och qvick-tionde, smör, yste med flera från hemmanen utgående afgälder, erläggas af Söndrums församling 1,107 kubikfot och af Wapnö församling 783 kubikfot, eller tillsammaus 1,890 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, att utgå efter fördelning.

§ 2.

I stället för jura stolæ och offer erläggas årligen 2 rdr för hvarje helt oförmedladt mantal och i förhållande derefter för mindre hemmansdelar; hvarförutom hvarje person, som fyllt 16 år och icke är fattighjon, årligen erlägger 83 öre, allt riksmynt.

Wapnö säteri betalar derjemte en årlig afgäld af 7 rdr 50 öre.

§§ 3 och 4

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1865.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 5,276 rdr.

Pastorsboställe: **Söndrum** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^3/_8$ m.; sockne-budsväg $^3/_4$ mil.

Enkesäte: **Bäckagården** 1 ofm. och **Jutagården** likaledes 1 ofm. hemman.

Söndrum och **Wapnö:** Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: boställe $^1/_4$ mtl N:o 2 Söndrum och 550 rdr enligt konvention för n. v. tjensteman.

Folkskoleväsende.

Söndrum: 1 fast skola, hvilken dock under 2 mån. är ambulatorisk, 4 rot., 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor; löner: 60 rdr och fritt vivre för hvardera lärar. under lästiden.

Wapnö: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön. 400 rdr, bostad ved och kofoder.

Halmstad med Öfraby och Holm.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 41$^{17}/_{24}$. Areal: 7,544 Tnl. (Vid prestval har staden blifvit beräknad såsom motsvarande 30 hemman af landsförsamlingarna.) Folkmängden vid 1871 års slut: i Halmstad 5,966, i Öfraby 508, i Holm 640, tillsammans 7,114. Pastoratet är beläget ifrån Falkenberg 4 m., från Göteborg 14$^{5}/_{8}$ mil. Adress: Halmstad.

Halmstad, stapelstad och landshöfdingesäte i Hallands eller Halmstads län, är beläget på vestra stranden af Nissan vid dess utlopp i Kattegat. Det är en urgammal stad med privilegier, utfärdade af konung Christopher i Danmark år 1322. Sistnämuda år upphöjdes till hertig af södra Halland och Samsö Knut Porse, af hvilken staden troligen fått sin stapelstadsrätt. Och ännu ett århundrade tidigare omtalas Halmstads slott. — Sasom anledning till uppkomsten af namnet Halmstad, som i kon. Waldemar I:s jordebok af år 1231 och på Langebecks karta af år 1277 återfinnes under namnet *Halmstatha*, har man framkastat flera hypoteser, af hvilka dock ingen säker slutsats kunnat dragas. Så förmodar professor Kilian Stobæi orsaken vara följande: vid en belägring af staden saknades ammunition, hvarför innevånarne doppade 'halmkärfvar' i tjära och med sådaua vapen drefvo fienderna från stadens vallar. Biskop Rhyzelius säger i sin Suecia Munita sid. 83: "Halmstad har utan tvifvel namn af sjelfva landet, och alltså i början hetat *Hallandsstad* eller efter Holm, en gammal by och kyrka, ½ mil från staden belägna, ther i hedentima en Einar bodt, thet hans runsten ännu visar, så att staden då rättligen skulle heta *Holmstad*." Halmstad är rik på krigiska händelser och möten, af hvilka det sista konungamötet härstädes hölls d. 25 febr. 1619 mellau Gustaf II Adolf och Christian IV. Samma år hemsöktes staden af en svår eldsvåda, som qvarlemnade blott 2:ne stenhus, nemligeu St. Annas kloster och ett vid torget beläget hus. Icke långt derefter afträddes genom freden i Brömsebro år 1645 Halmstad och hela Halland till Sverige. År 1678 hölls här riksdag af Carl XI. Af stadens fästningsverk finnas ännu några jordvallar omkring staden. Det likaledes fordom befästade slottet utgör nu en stor fyrkantig tegelstensbygnad med ett större och ett mindre torn och är nu residens för landshöfdingen och säte för länets byråer. Efter eldsvådan 1845 och några smärre senare är Halmstad rätt prydligt och regelbundet uppbygd. Bland enskilda och mera framstående äldre hus märkas den s. k. stengården, en qvarlefva

efter 1619 års brand, samt ett vid Storgatan beläget, med grön glaserad tegelsten klädt hus, som år 1620 uppfördes af Christian IV till bostad åt hans gemål, fru Christina Munk. Staden har en dyrbar hamnbygnad, uppförd 1840, der 10 fots djupgående fartyg kunna ligga. De hufvudsakligaste exportvarorna äro förnämligast trävaruartiklar, såsom bjelkar, sparrar, plankor, bräder, bokstafrar och tunnor äfvensom icke obetydligt spannmål. Det bekanta laxfisket i Nissan har under senare åren helt och hållet hvilat, så att ingen laxgård varit satt. Till dess upphjelpande har vid Oscarsström en ansenlig laxodlingsanstalt blifvit anlagd.

Halmstad, moderförsamling. Kyrkan, belägen vid torget intill Kyrko- och Hospitalsgatorna, sannolikt uppförd på 1460-talet, är en treskeppig, göthisk bygnad, hvars midtelhvalf och kor uppbäras af 17 kolossala pelare. Den genomgick en svår eldsvåda 1619, hvarefter den likväl synes hafva blifvit återstäld i sitt ursprungliga skick. I medlet af 18:de århundradet vandaliserades den medelst mellanhvalfvets nedbrytning och ersättande af ett nedtryckt, smaklöst trähvalf, hvilket intill våra dagar vanprydt denna, ursprungligt vördnadsbjudande helgedom. Under loppet af de två senaste åren 1870—1872 har denna kyrka på ett särdeles lyckadt sätt blifvit restaurerad, så att hon i både yttre och inre arkitektonisk prydlighet icke står efter någon i stiftet. Dess längd inom murarne är 180 fot, bredd 72 och höjd 56 fot; utom murarne är hon 200 fot lång och 88 fot bred. Taket är täckt med skiffer på underlag af spån och tornet koppradt. Orgeln, 32-stämm., är i år (1872) bygd af orgelbyggaren Setterqvist från Örebro. I kyrkans vestra ända finnas tvänne grafkor, tillhöriga familjerna Ranck och Gagge. I det norras öfra afdelning är kyrkans gamla altartafla uppstäld i restaureradt skick, och i dess ställe är i koret anbragt ett förgyldt kors med törnekrona och mantel. I kyrkan hänga 3 ljuskronor af malm. En mängd epitaphier och monumenter finnas, hvilka dels utgöra tempelprydnader, dels ock anspråkslösa minnen af den slutade jordiska mödan. Uti tornet hänga tvenne klockor, af hvilka den större, som skall hafva tillhört Öfraby, har följande inskrift:

> Sjunger Herren en ny sång, Sjunger Herren all verlden, sjunger Herren och lofver hans naffn, Prediker hans salighet dag från dag, förtäller Hans äre iblandt hedningarne och Hans underlige gerningar iblandt alle folck, ty Herren är megtig og meget loflig. Underlig öfver alle Gudar.
>
> Hans Kemmer stöbt mig.

På den mindre läses gjutningsåret 1667, en latinsk inskription, Hans Hansson stöbt migh, samt följande vers:

> Mitt swalg är huuldt, min mund är vid, min tunge till Guds äre
> Att tale och tige jag med fliit alltid må tvungen wære
> Den som min tunge ej var staal, min mund dermed att röre
> Daa skall ingen förstaa mitt maal fast mindre mijg väl höre.

Öfraby, annex, beläget ¼ mil vester om Halmstad vid 120 fots höjd öfver hafvet, omgifves i sydvest af Wapnö, i vester, norr och öster af Holms och Enslöfs socknar, i sydost utgör Nissan gräns mot Snöstorp. Denna socken har i forntiden haft enahanda benämning med Halmstad, men som dock skilts från hvarandra genom namnen Öfrabyn och Nedrabyn, hvilka namn uppkommit tillfölje af de dermed betecknade orternas läge. Sedan 1563 är socknen förenad med staden, hvars kyrka församlingen begagnar. Enda fornlemningen utgöres af ruiner efter kyrkan på byns åkergärde uti en vacker dal. Af gårdar märkas det vackert belägna och smakfullt bebygda säteriet Sperlingsholm, 4 mtl, omgifvet af en vidsträckt naturlig park; Wrangelsro, 2 mtl frälse, med länets landtbruksskola.

Holm, annex, gränsar till Halmstads stads egor, samt till Öfraby, Enslöfs, Qvibille, Harplinge och Wapnö socknar och ligger vid 130 fots höjd öfver hafvet. Jordmånen består af dels ler-, dels grusblandad mylla. Kyrkan, belägen på en höjd invid landsvägen, är bygd af sten, 35 aln. lång och 16 aln. bred. Tornet, äfvenledes af sten, är uppfördt, sedan det gamla af trä antändes af åskan 1810. I tornet hänger en klocka med följande inskrift:

Församler mig mina helige, som förbundet mer akta än offer.
Anno 1763.

Upp hjerta, öra, mun och tunga
Om Jesu nåd kom att lofsjunga
Soli Deo gloria in exelsis.

I kyrkan förvaras en märkvärdig runsten, som tros förvara minnet efter den här i kriget mot Danskarne stupade skalden *Ejnar Skulason,* hvilken vistats vid kon. Sverkers hof samt uppgifves af Dahlin hafva varit den förste, som uti nordiska skaldekonsten införde rim. Holms socken var till år 1586 ett särskilt pastorat, som af k. Fredrik II lades såsom annex till Halmstad, men med skyldighet för pastorerne derstädes att hålla en kapellan, "som, boende i Holm, kunde med sjukbesök betjena folket i Holms socken om nattetid, då fästningsportarne i staden voro tillslutna." Stadskomministrarne blefvo härefter pastorer i Holm och voro det till 1749, då denna landsförsamling helt och hållet blef annex till staden. I denna socken ligger säteriet Källstorp, 1 mtl.

Kyrkoherdar:

Herr Nicolaus, "rector ecclesiæ Halmstadbæ," beseglade år 1389 tyske köpmannen Tidke van Buskens skuldebref för 5 t:r smör till riddaren Abraham Brodersson. (Riks-arkivet.)

Herr Dyderik, "kerkherre to Halmstadhe," beseglade år 1411 midfastosöndag, dat. Halmstadshe, ett qvittobref. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Michel Ernst Cruse beseglade år 1431 ett bytesbref af kallente-gillets gård Grinderyd i Abild mot erkebiskop Peder Lyckes gård Knebilstorp i Söndrum. (Halmstads rådhus-arkiv.)

Herr Lale Henricksson har 1445 såsom vittne underskrifvit ett donationsbref på åtskilliga gårdar till S:t Olofs altare i Nicolaikyrkan härstädes; kallas i ett dokument i Geheime-ark. i Köpenhamn år 1455 Herr Lale.

Tyghr Stime, sockneprest, hade efter Herr Lale Henrickssons död bortsålt hus, tillhörande prestbohlet.

Paul. Pål eller *Påvel*, "kyrkoherre," beseglade ett gåfvobref till S:t Nicolai altare år 1469. (Halmstads rådhus-arkiv)

Gerike Hansson, kapellan i Öfraby med dess annex i Halmstad, hvarpå hans fullmakt. dat. Geffninge 1464 finnes i original i Halmstads rådhus-arkiv. 1483, då han enligt Bexell söker återvinna en från prestbohlet afsåld gård, synes vara rätta tiden att antaga för hans utnämning till kyrkoh. och ej 1464, ty såsom ofvan blifvit sagdt, hans fullmakt gäller då endast komministraturen i Öfraby. Gerike Hansson nämnes äfven i handlingar af 1485, 86, 87 och 93 samt lefde ännu 1504.

Påvel Rub nämnes såsom pastor i Halmstad 1505 och donerade all sin egendom till Jungfru Marie altare.

Laurentius Petri kallas plebanus ecclesiæ Halmstadensis 1526 d. 18 aug. uti ett gåfvobref af Nils Jensson, som fordom bodde i Ettorp.

Petrus Erici, kyrkoh. 1530, hvars fullmakt af Fredrik I ännu är i behåll. (Halmstads rådhus-arkiv.)

Jesper Digsmed, som kallas præpositus, har af kon. Fredrik II fått stadfästelse på prestgårds-egorna i Öfraby 1568. Omnämnes äfven i handlingar af 1560. Under hans tid eller 1563 var det som Öfraby socken, hvars kyrka blifvit förstörd af Svenskarne, enligt Fredrik II:s påbud ålades att begagna stadskyrkan, och dit erlägga tionde.

Ivarus Nicolai eller *Ifue Nilsson*, kyrkoh. 1575 (Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok), var 1758 närvarande vid superintendentsvalet efter Tyche Asmundsson och lefde ännu 1593. (Rosenvinge. Danske domme.)

Hans Lauritzson Hjort, kyrkoh. tills 1617.
Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Theodorus Paulinus eller *Thore Påvelsön*, kyrkoh. 1617. Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Hans Fredricksson Hjort eller *Cervinus*. kyrkoh. 1653. Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Fil. doktor *Petrus Wagner*, kyrkoh. 1669, † 1682.

Fil. doktor *Casten Rönnow*, kyrkoh. 1683.
Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Fil. doktor *Alexander Wirenius*, kyrkoh. 1687.
Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Fil. doktor *Jacob Hummel,* kyrkoh. 1711.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Birger Dalström, född i Ljungby, student i Lund, informator och sedan adjunkt hos sin företrädare, derefter rektor, kyrkoh. här 1739, † 1744.

Fil. doktor *H. Dryander,* född i Kind 1707, student i Upsala 1728 och i Lund 1730, fil. d:r 1738, rektor i Halmstad 1740, kyrkoh. här 1746, riksdagsman 1751, utverkade att Holm (förut ett särskildt pastorat) blef lagdt under Halmstad och blef i kongl. br. derom 1754 nämnd med prostetittel; † 1755.

Gudmund Djuberg, född i Laholm 1726, student i Lund 1748, prestvigd samt kollega 1752, kyrkoh. här 1757, sedermera prost, † 1773.

Lars Victor Stare, född på gården Ankarlöf i Gråmanstorps socken af Skåne 1727. Fadren kronofogde. Student i Lund 1751, prestvigd 1739 till huspredikant hos fältmarskalkinnan Wrangel på Sperlingsholm, komm. i Halmstads pastorat 1770, kyrkoh. 1771, prost 1782, † 1789.

Jacob Falck, född i Strömstad 1745, student i Lund 1764, prestvigd 1771, v. kollega i Halmstad s. å., komm. i Halmstads pastorat 1777, kyrkoh. 1792, prost 1810, † 1822.

Fil. doktor *Erik Daniel Kidron,* född i Göteborg 1780. Fadren handlande. Student i Lund 1798, v. kollega vid Halmstads skola 1805, fil. d:r i Lund s. å., ord. kollega vid nämnde skola 1807, prestvigd s. å., kyrkoh. här 1823, prost 1826, † 1846.

Lars Niclas Mellqvist, född i Uddevalla 1805. Fadren handlande. Student i Lund 1823, prestvigd 1829, v. rektor vid Christinæ församling i Göteborg 1830, kollega vid Halmstads skola 1832, apologist i Göteborg 1834, rektor i Halmstad 1836, past.-examen 1843, kyrkoh. här 1847, prost 1853.

Stads-Komministrar och Holms pastorer:

Alexander, komm. före 1464.

Gerike Hansson, komm. 1464 enligt fullmakt, dat. Geffinge af Christian I, hvilken befalde erkebiskop Truve i Lund att insätta Gerike till kapellan i Öfraby kyrka med dess annex Halmstad, hvilken plats blifvit ledig genom prestbytern Alexanders frivilliga bortgång. (Halmstads rådhus-arkiv.)

Hans Witte, prest i Halmstad och troligen komminister, gaf år 1494, dat. Halmstad, en gård till S:t Barbara altare i Halmstads kyrka att tjena till bostad åt kapellanen vid samma altare, såvida hans slägtingar ej mot hyra vilja bebo den.

Johannes Torgilli beseglade Påvel Rubs testamente såsom prest i Halmstad; troligen kapellan.

Johan Hammingsdyng, luthersk prest, född på Falster; 1531 blef han vald prest härstädes, troligen var han blott kapellan. Han utmärkte sig genom sina theologiska disputationer i Fransiskaner-klostret och bidrog till munkarnes förjagande. (Daugaard. De danske klostre.)

Olaus Benedicti, komm. 1560.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Christiernus Andreæ, komm. 1565.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Nils Swenssön; något årtal om honom känner man ej, endast att han hade fria husrum i en kyrkan tillhörig gård i staden.

Hans Christensön, mellan hvilkens enka och efterträdare

Peder Lauridson år 1609 uppgjordes en förteckning om Holms kalls inkomster.

Fredric Hansson Hjorth, var här 1619, blef sedan kyrkoh. i Ausås i Skåne.

Jöns Hjörning lemnade tjensten långt före sin död. Hans namn finnes i kammar-arkivet för år 1646; † vid mycket hög ålder, utfattig och erhöll derföre fri begrafning.

Jöns Pederson Falk, komm. 1665.
Se kyrkoh. i Okome

Jon Tiljander, komm. 1678.

Lars Dahlberg, komm. tills 1696.
Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Måns Grönberg, komm. tills 1703.
Se kyrkoh. i Slöinge.

Olof Kilander blef komm. i Halmstad och pastor i Holm 1709. Se kyrkoh. i Tossene.

Rhanius var förut regem.-pastor men valdes af magistraten och borgerskapet till komm. i Holm 1722, † 1742.

Peter Grundell, komm. här och pastor i Holm tills 1754. Se kontr.-prostarne Wikornes kontrakt.

Rudolf Hummel, komm. tills 1731.
Se kyrkoh. i Kongsbacka.

Elias Tillqvist, student 1739, prestvigd 1743, komm. 1755, † 1770.

Lars Victor Stare, komm. 1770.
Se kyrkoh. härstädes.

Jacob Falk, komm. 1777. Se kyrkoh. härstädes.

Haquin Friberg, komm. 1793. Se kyrkoh. i Hisbult.

Marcus Memsen, komm. 1812, afsatt 1824.

Anders Gustaf Warlund, komm. 1824.
Se kyrkoh. i Kongsbacka.

Bengt Johnsson Ekberg, komm. 1834.
Se komm. i Örgryte.

Elias Wingård, komm. 1852. Se kyrkob. i Surteby.

Lars Ysander, född i Ysby socken af Hallands län 1838. Fadren jordbrukare. Student i Upsala 1859, prestvigd 1863, komm. i Okome 1866, komm. här 1868, past.-exam. 1872.

Predikoskyldighet: pastor har hvarannan predikodag duplikation emellan Halmstad och Holm, hvarannan högmessa och aftonsång i staden; komministern hvarannan predikodag högmessa i Holm, hvarannan aftonsång i staden jemte ottesång den tid, sådan hålles.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 27 juni 1867 i följd af förslag den 12 mars 1864

A) *Halmstads församling.*

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af stadens tiondeskyldiga jord 500 kubikfot spanmål, som fördelas efter de jorden för 1866 åsatta bevillningstaxeringsvärden.

§ 2.

För Slottsmöllans qvarn betalas årligen 2 kubikfot spanmål för hvarje par stenar, som mala för tull.

§ 3.

Såsom ersättning för jura stolæ, offer och komministerslön erlägges årligen

a) Sextio öre för hvarje skattskrifven man och trettio öre för hvarje skattskrifven qvinna, som icke är fattighjon; samt

b) 500 kubikfot spanmål och 880 rdr, som fördelas å alla, hvilka utgöra bevillning till staten enligt andra artikeln i bevillningsförordningen, i förhållande till det hvar och en af de betalningsskyldige för nästföregående året påförda bevillningsbelopp.

B) *Holm och Öfraby församlingar.*

§ 4.

I stället för tertial- och qvick-tionde, yste, lin, altare, dagsverken och alla öfriga jorden åliggande afgifter till presterskapet utgöres årligen af hemman och lägenheter 808 kubikfot spanmål efter fördelning.

§ 5.

För säteriet u. o 3 Källstorp, 1 mantal, betalas årligen 2 rdr 50 öre och för Sperlingsholms säteri, 4 mantal, 10 rdr.

§ 6.

Såsom ersättning för offer, jura stolæ och komministerslön erlägges årligen

a) af hvarje helt förmedladt mantal 2 rdr 50 öre och i förhållande dertill af mindre hemman, samt

b) af hvar och en som fyllt 16 år, med undantag af de i §§ 7 och 8 omnämnde personer och fattighjon, 33 öre.

§ 7.

Torpare under ofvannämnde två säterier betala årligen hvar och en 67 öre.

§ 8

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

Gemensamma bestämmelser.

§ 9.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

Komministern, som innehar bostället 1 mantal n:o 1 Holm, 450 kubikfot spanmål och 650 rdr; och

Kyrkoherden, — som innehar fri bostad med trädgård, 35 tunne-, 25 kappland löningsjord och åtnjuter afkomsten af hemmanen n:is 1 och 2 Gödestorp, 1 mantal. i Skrea socken, hvilka senare skola efter nuvaraude arrendetids utgång i författningsenlig ordning utarrenderas, — bekommer återstoden.

§§ 10 och 11

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 5,780 rdr.

Pastorsboställe: pastor har embetsgård i staden med 17 tunnlands stadsjord samt i stadens norra gärde 1 helt hemmans egor, som utgjorde Öfraby prestgård, hvilken donerades till pastor i Halmstad d. 17 nov. 1563. Pastor är berättigad enligt kongl. maj:ts nådiga utslag af d. 13 mars 1832 att af staden årligen uppbära $^1/_2$ t:a lax efter markegångspris. Kyrkoväg $^5/_8$ m.; socknebudsväg $1^1/_{16}$ mil.

Augmentshemman: N:o 1 och 2 Gödestorp (i Skrea socken) 1 förm. hemman.

Enkesäte: Skogby (i Qvibille socken) 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: N:o 1 Holm 1 ofm. hemman. Kyrkoväg till Halmstad $^1/_8$ m.; socknebudsväg $^3/_8$ mil.

Halmstad: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 1,500 rdr.

Holm: Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 200 rdr och boställe: $^1/_8$ mantal.

Halmstads högre Elementar-Läroverk.

Detta läroverk, hvars ålder man visserligen ej med visshet känner, går dock ganska långt tillbaka i tiden, ty redan 1562 utfärdades af konung Fredrik II i Danmark ett bref rörande denna läroanstalt, som således redan då var föremål för regeringens uppmärksamhet och ynnest. Ursprungligen var det också ända intill våra dagar ett lägre elem.-läroverk; men allt mer och mer kändes inom stiftet behofvet af ett högre lärosäte jemte det i Göteborg, hvilket med den ifver och det intresse, som alla samhällsklasser nu omfatta vetenskaperna och den högre bildningen, nära nog öfverbefolkades. Vid 1863 års riksdag föreslog derför hans maj:t konungen inför rikets ständer, att bemälte lägre elem.-läroverk skulle till högre utvidgas, hvilket ock bifölls. Detta började sin verksamhet 2 år derefter eller 1866. — Det faststälda kostnadsförslaget för den nya läroverksbygnaden, som inrymmer 14 lärosalar jemte en större sollennitetssal, ett samlingsrum för lärarne, expeditionsrum, kemiskt laboratorium, bibliotheksrum, förvaringsrum för naturhistoriska samlingar och

en gymnastiksal, uppgick till den betydliga summan af 112,000 rdr. Läroverkshuset invigdes d. 29 sept. 1869. Bibliotheket har för närvarande en samling af 1,300 volumer. Lärarnes antal under vår-terminen 1872 uppgick till 18 samt lärjungarnes vid samma termins början till 173.

Stipendii- och Understödsfonder.

Lauterbackska stipendium, skänkt 1828 d. 24 jan. af framl. kammarrätts-rådet *A. Lauterback*, utgör 750 rdr, som förvaltas af skolkollegium. Årliga räntan efter 6 % skall användas till understöd samt inköp af böcker till 2:ne behöfvande och deraf förtjenta elever.

Barfothska stipendium skänktes till skolan 1839 d. 2 sept. genom testamente af framl. *C. Barfoth* på fiskläget Torekow. Medlen, utgörande 3,750 rdr, förvaltas af skolkollegium. Af årliga räntan skall enligt test. 1/3 tillfalla ynglingar vid läroverket och 2/3 under de 2 eller 3 första akademiåren en student, som genomgått detta läroverk.

Redinska stipendium, skänkt af *mamsell Redin* 1844, utgör 150 rdr, som förvaltas af skolkollegium; och skall räntan häraf tillfalla en förtjent elev.

Renströmska donationen, utgörande 7,500 rdr, som förvaltas af skolkollegium, stiftades genom testamente år 1851 af framl. handlanden *Joh. Henr. Renström*. Räntan skall tilldelas under 3:ne år 2:ne ynglingar, som studera, och efter denna tid komma andra ynglingar deraf i åtnjutande.

Tollska fonden, stiftad af öfverste-löjtnanten och riddaren *Florus Toll* samt dess fru *Annette Toll* d. 26 nov. 1855, består af en litterär boksamling, en vester om staden belägen trädgård med der uppförd bygnad, försäljningssumman för huset N:o 143 med tillhörigheter samt försäljningssumman för den i stadens vestra gärde under N:o VII belägna åkerjord med vilkor likväl, att trädgården alltid förblifver osåld och utarrenderad. Af årliga räntan utgå dels 100 rdr till rum för boksamlingen, dels ett lika belopp till den person, som den vårdar; återstoden tillfaller såsom stipendier dels någon vid universitetet studerande, dels ynglingar vid läroverket och dels till samlingens underhåll och förstärkning, hvarom allt testamentet närmare upplyser.

Hallbäckska fonden stiftades d. 22 aug. 1860 af numera afl. urfabrikören *J. H. Hallbäck*. Medlen utgöra 1,000 rdr, af hvilket belopp årliga räntan tillfaller de inom stadsförsamlingen födda, fattiga ynglingar, som sig af läroverket begagna.

von Möllerska fonden, stiftad af ryttmästaren och kommendören *P. v. Möller* d. 15 dec. 1866, utgör 4,000 rdr, af hvilken summa årliga räntan efter 6 % skall utdelas till 1 eller

2:ne studerande i läroverkets 2:ne högsta klasser, motsvarande de n. v. 6:te och 7:de klasserna.

von Björnmarckska fonden, stiftad af kamreraren *A. v. Björnmarck* 1868, utgör 5,000 rdr, hvaraf årliga räntan skall dels tillfalla läroverket, dels andra allmänna inrättningar, hvarom testamentet närmare upplyser.

Fjerde Novembers-fonden, tillkommen genom frivilliga sammanskott af medlemmar inom Halmstads stad och skänkt till läroverket d. 29 sept. 1869, utgör 1,000 rdr, hvilka förvaltas af skolkollegium, och hvaraf årliga räntan tilldelas behöfvande lärjungar med 1 rdr för hvarje månad under lästiden.

Carl Hammars stipendii-fond, skänkt af godsegaren och riddaren *Carl Hammar* d. 7 juni 1870, utgör 5,000 rdr, hvilka förvaltas af rektor och kollegium. Räntan tilldelas 2 eller 3 deraf förtjenta ynglingar inom läroverkets högsta klasser eller, om blott en förtjent stipendiat finnes, tillfaller den odelad honom.

Folkskoleväsende.

Halmstad: 1 fast skola med 2 ord. och 1 extra ord. lärare samt 1 ord. och 2 extra ord. lärarinnor; 10 mån. lästid. Skollärarelönen för 1:ste lär. 750 rdr, 2:dre 700, 3:dje 350; för 1:sta lärarinnan 550 rdr, 2:dra och 3:dje 350, dessutom ved och bostäder. 7 småskolor. Lärarinnornas löner 250 rdr och bostad.

Öfraby: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder.

Holm: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder.

Slättåkra med Qvibille.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $83^5/_6$. Areal 31,868 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Slättåkra 1,683, i Qvibille 1,079, tillsammans 2,762. Pastoratet är beläget från Halmstad $1^7/_8$ m., från Falkenberg $3^1/_4$ m., från Göteborg $13^7/_8$ mil. Adress: Halmstad.

Slättåkra pastorat omslutes i nordost af socknarna Thorup och Drengsered, i nordvest af Abild, Asige, Getinge och Refvinge, i sydvest af Harplinge och Holm samt i sydost af Nissan, som utgör gräns mot Euslöf. Det håller i längd $2^3/_8$ m. och i bredd $^7/_8$ mil. Pastoratets och socknens namn var fordom *Sletager*, och grundar sig den antagna namnhärledningen af *slätt* och *åker* på traditionen om Hagbarts bröder, som, då de hitkommo att hämnas sin broders tragiska ändalykt, skola hafva låtit nedhugga skogen och dana ett öppet fält.

Slättåkra, moderförsamling, indelas uti 4 nästan lika stora delar: Lya-, Höghults-, Ma- och Dahlshults fjerdingar. Lya fjerding innefattar socknens södra, fruktbaraste och minst sten-

bundna del. Närmast uti bördighet räknas Höghults på vestra sidan om Frotorps skog. Denna fjerding har i allmänhet stenbunden mark samt en jordmån af sand, uppblandad med mylla. Ma fjerding, innefattande nordöstra delen af socknen, har stenbunden och mindre fruktbar jordmån och genomflytes af Nissan. I Dahlshults fjerding, norr om Lya och midt emellan Höghults- och Ma fjerdingar, ligga hemmanens åkertegar här och der kringspridda mellan odlingsrör, klippor, kärr, buskar och träd. Denna trakt är den minst bördiga. Utaf vattendrag finnas vidare, utom den redan nämnda Nissan, Storån, som framflyter genom en af berg och bokskogar omsluten dal uti Lya fjerding och förenar sig med 2 mindre strömdrag, samt en mängd mindre sjöar. Öster om Styringe skog, som är $^3/_4$ mil lång och $^1/_2$ mil bred, ligger Enslöfs socken och går till en del gränslinien inne i skogen i en djup dal, som kallas "Helvetesporten," till hvilket namn ställets dystra omgifning torde gifvit anledning. I socknen finnas flera höga berg med den vidsträcktaste utsigten vid Hafseredsås. Kullaskogen, som går fram mellan hemmanen, bildar flerestädes en täck nejd. Alla hemmanen hafva för öfrigt bokskog. Hufvudnäringen är åkerbruk. Af fornlemningar finnas jordhögar, bautastenar m. m.; äfven har här blifvit levererad en strid emellan Danskar och Svenskar år 1563. — Kyrkan, bygd af sten, 55 aln. lång och 12 aln. bred, blef 1776 sista gången tillbygd. Orgeln, 12-stämm. med särskild pedal, är bygd 1805 af Strömblad. Uti tornet hänga 2 klockor; på den stora, gjuten 1787, läses följande versar:

Känn, återlösta själ,
Ditt värde och ditt väl.
Sök i oskrymtad tro,
Ditt samvetslugn och ro,
Mig ljudande metall
Du icke likna skall.

Sorgse jag dens död bebådar,
Som ej väl ur tiden gått
Glad dens, som sin Jesum skådar
Och i himlen rum har fått.
Gån Herrrans frälste, Gud att dyrka
Jag eder kallar med mitt ljud
Församlens i Guds hus och Kyrka
Att lära Herrans väg och bud.

På den lilla klockan läses:

Anno Christi. då man skref, Sjuttonhundra åttinie
Jag beståld och gjuten blef. Socknen sjelf, med gåfvor frie
Hela min bekostnad drog; ung och gammal, man och qvinna,
Tjenare och Tjenarinna, del uti det samma tog,
Munter täflan detta gjorde, Nit om Herrans hus och tempel,
Hvarför detta teknas borde. för en framtid till exempel
I, som detta läsa fån, när mitt ljud ert öra gläder
Tänken lika edra fäder, och i deras fotspår gån.

Största gården i socknen är Ahlarp.

Qvibille, annex, beläget $1\frac{1}{4}$ mil från Halmstad, omgifves i norr och öster af Slättåkra, i söder af Holms, i vester af Harplinge, Refvinge och Getinge socknar. Af strömmar finnes här endast den, som i Slättåkra förekommer under namn af Storån, hvilken här ökas med åtskilliga små vattendrag. Socknen har följande berg och höjdsträckningar: Ryssberg, Nyårsås eller Nyrsås; Skall, det högsta berget i socknen, har på sina sluttningar den bästa furuskog i trakten; Råberg, Ekeberget med bok och björk; Örnamossen, Myrekulla, öfver hvilka berg stora landsvägen går; Steckingsberget med ekskog. Allmännast rådande jordmån är grusblandad svartmylla samt något lera. Hufvudnäringen är åkerbruk. Fornlemningar: en runsten, inmurad i kyrkomuren; Tingshögen samt 4 ättekullar; — från en af dem, Kungshögen, har man en vidsträckt utsigt åt hafvet. Kyrkan, belägen nära landsvägen, synes vara af en mycket hög ålder. Hon är, om man inberäknar Rolf Hanssons graf, hvilken med kyrkan utgör ett helt, 50 aln. lång och 13 aln. bred. Monumentet öfver Rolf Hansson, förfärdigadt i Rom af alabaster, vittnar om en skicklig konstnär. På södra väggen hänger ett katholskt monument af trä. Orgeln, 7-stämm., är bygd 1805 af Strömblad. I tornet, som blef bygdt af sten 1831, hänga 2 klockor. Den större af dem har latinsk inskrift och gjutningsåret 1641 samt versen:

Aus dem feyer bin ich geflossen
Hans Meyer in Helsingör hat mich gegossen

På den mindre läses följande versar:

Upplyfter edra hjertan till Gud
Och lefver efter hans ord och bud.
Gud till ära och Qvibille församling till tjenst.

Af funt jag klocka gjuten blef
Då man Sjuttonhundra Sextiofyra skref,
Svea Konung Adolph Fredrik var,
Landshöfding Arvid Silfwerskjöld var,
Biskopsstafven Erik Lamberg bar.
Då Kyrkoherden Olof Rodhe
Och Kyrko-Inspectoren Hans Fredrik Stare,
För min gjutning omsorg bar.
Ps. 50: 15. Es. 2: 5. Luc. 8: 8.

Största godset utgöres af säteriet Marielund med underlydande.

Kyrkoherdar:

Thor Sörensen var kyrkoh. här 1557.
Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Henricus Petri. kyrkoh. 1560.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Herr Olof, sogneprest i Slättåkra, var 1564 uppe på rådhuset i Halmstad och begärde bevis öfver den tid, han der varit rektor i skolan.

Jacob Hansson Hjort nämnes i Skarstedts anteckningar redan 1614 såsom kyrkoh. härstädes; † 1675.

Jöran Jacobsson Hjort kallade sig *Cervinus*, företrädarens son, kyrkoh. 1665, † 1700.

Olaus Otterdahl Gothoburgensis, † 1710, sedan han lefvat i 57 år och varit pastor här i 10 år. Enligt hans gjorda anteckningar var han lektor i Grekiska i 7 år, lektor i Theologi i 13 år och præbendarius pastor i Lundby och Tufve samt konsistorialis i 15 år.

Oluf Magirus, den förres måg, pastorsson ifrån Snöstorp, kyrkoh. här 1711, † 1722.

Michaël Bökman var någon tid krigsprest, kyrkoh. här 1724, † 1744.

Anders Strömsten, prestvigd 1728, kyrkoh. i Thorslanda 1736, kyrkoh. här 1745, † 1752.

Peter Olof Rodhe, född 1711, student 1732, prestvigd 1739, kyrkoh. i Strömstad 1742, kyrkoh. här 1553, prost 1768, † 1781.

Theol. doktor *Lars Rhodin*, kyrkoh. 1782.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Fil. doktor *Carl Mjöberg*, född 1763. Fadren kyrkoh. i Morup. Student i Lund 1785, prestvigd 1790, fil. d:r 1793, komm. i Tanum 1797, domk.-adjunkt i Göteborg 1801, v. pastor s. å., kyrkoh. här 1811, prost 1813, † 1841.

Peter Varenius, född i Tvååker 1796. Fadren prost. Student i Upsala 1813, prestvigd 1818, v. pastor 1827, past.-examen 1830, komm. i Skepplanda 1837, kyrkoh. här 1842, prost 1851, † 1857.

Johan Fredrik Lundgren, född i Köpenhamn 1809. Fadren skomakare. Student i Upsala 1832, prestvigd 1833, inspektor vid Willinska skolan i Göteborg 1841, föreståndare för folkskoleläraresеminarium i Göteborg 1842, past.-examen 1845, bat.-predikant vid Göta artilleri-regem. s. å., lärare vid Prins Oscars skola 1846, regem.-pastor 1854, kyrkoh. här 1858, † 1868.

Johan Bastholm, född i Bokenäs pastorat 1816. Fadren landtbrukare. Student i Upsala 1838, prestvigd 1842, past.-examen 1867, kyrkoh. 1869.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 2 nov. 1866 i följd af förslag d. 8 mars 1864.

§ 1.

„Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället n:o 4 Slättåkra prestgård och åtnjuter afkomsten af mensalhemmanet 1/2 mantal n:o 3 Slättåkra, hvilket skall, efter nuvarande arrendetids utgång, i författningsenlig ordning utarrenderas, äfvensom smörräntan af hemmanen n:o 1 öfra Maa, n:o 3 Gillarp och

n:o 1 Harahohl, utgöres årligen, såsom ersättning för all tionde, yste, dagsverken m. fl. för jorden utgående afgifter, 2,015 kubikfot 2 kannor, 20 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, efter fördelning.

För verk eller inrättning, som under den tid denna lönereglering är gällande, efter vederbörlig anmälan nedlägges, upphör afgiften från och med det år, som följer närmast efter nedläggandet; men om nytt verk eller ny inrättning anlägges, skall deraf, efter öfverenskommelse eller vederhörande embetsmyndighets pröfning, utgöras afgift, motsvarande hvad af dermed jemförliga utgår, från och med året näst efter det, då anläggningen blifvit fullbordad och kommit i gång.

§ 2.

För hvartdera af Ablarps och Marielunds säterier betalas årligen 2 rdr 50 öre.

§ 3.

I stället för offer och jura stolæ erlägges årligen 33 öre af hvarje person, som fyllt 16 år och ej är fattighjon, dock med undantag för gemenskapen vid indelta krigsmakten och dess husfolk; hvarförutan betalas af hemmansinnehafvare 2 rdr för hvarje helt oförmedladt mantal och i förhållande dertill för mindre hemman, samt af dem som icke innehafva fastighet, men erlägga bevillning till staten för inkomst af kapital eller arbete, 1/4 procent af deras för näst föregående året till sådan bevillning uppskattad inkomst.

§§ 4, 5 och 6

lika lydande med §§ 5, 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1867.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 5,170 rdr.

Pastorsboställe: N:o 4 Slättåkra 1 ofm. hemman. Kyrkoväg 9/16 m.; socknebudsväg 1 1/4 mil.

Mensalhemman: N:o 3 Slättåkra 1/2 ofm. hemm. disponeras af pastor.

Enkesäte: N:o 2 Qvilbille 1 ofm. hemman.

Slättåkra och Qvibille: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: 700 rdr och boställe 1/4 mtl.

Folkskoleväsende.

Slättåkra: 1 flytthar skola, 4 rot., 10 mån. lästid. Skollärarens lön efter lag. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Qvibille: 1 fast skola, 10 mån. lästid Skollärarens lön efter lag. 1 småskola. Lärarinnans lön: 150 rdr.

Thorup med Kinnared.

Reg. 3 kl. Fm. hemm. $72^{89}/_{120}$. Areal 46,749 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Thorup 2,446, i Kinnared 424, tillsammans 2,870. Pastoratet är beläget ifrån Halmstad $3^5/_8$ m., från Warberg 9 m., från Göteborg $16^5/_8$ mil. Adress: Halmstad.

Thorups pastorat är på en gång ett af de mest vidsträckta och minst bördiga i hela södra Halland och gränsar i söder och sydvest till Breared, Enslöf och Slättåkra, i vester till Drengsered samt i norr och öster till Småland. Gränsskilnaden mellan Småland och Halland går $^1/_2$ mil ifrån Thorups prestgård uti den norr om landsvägen belägna Nissastigen (på Rydö egor) som är en stor stenhäll, kallad Knystahall, hvilken ej är jordfast utan en lös, isolerad sten, $15^3/_4$ aln. hög och 78 aln. i omkrets. På Langebecks karta heter pastoratet *Thortatorp*. I senare tider är ny väg, Nissastigen kallad, anlagd till Halmstad, hvilken är betydligt kortare än den gamle; och jernväg är redan utstakad mellan Thorup och Halmstad.

Thorup, moderförsamling, är på en längd af $1^1/_2$ mil genomskuren af Nissan. Den del af socknen, som tillhör Tönnersjö härad, ligger söder om nämnda elf, der en skogssträcka vidtager af 4 mils längd, Örken kallad. Denna skog består af vidsträckta kärr och mossar, steniga ljungbackar, der furu, gran, bok, al och något ek växa. Här finnas flera insjöar. Den öfriga delen af socknen, hvilken ligger norr om Nissan, hör till Halmstad härad och är mindre skogbevuxen; men marken är oländig, bestående af mossar, kärr, ljunghedar och backar. Utsädet består mest af hafre och korn, minst af råg. Utom åkerbruket utgör skogshandtering och körslor samt spånad och väfnad de hufvudsakligaste näringsgrenarna. En mängd qvarnar och sågar finnas. Bland fornminnen utvisas stensättningar och fotanglar m. m. Nära gästgifvaregården är en grotta i berget, benämnd Christophers stuga; Ivehögen, på hvars spets finnes en ättehög. Kyrkan, nybygd 1870—71 och invigd d. 20 juni 1872, håller 90 aln. i längd och 30 aln. i bredd inom murarne. Tornet är 80 aln. högt. Sakristian är anbringad å norra sidan, och är bygnaden i sin helhet nymålad och försedd med rika förgyllningar inuti och förgylda kopparkulor omkring tornet, från hvilket en åskledare leder ned i jorden. Orgeln, 8-stämm., bygd af Svan, är tagen ur den gamla kyrkan, som af åskan helt och hållet blef förstörd 1869 utan att ändock antändas; äfven de

båda ringklockorna blefvo oskadade. På den större af dem är följande inskription:

Församla mina heliga, som förbundet mera akta än offer.
Ps. 50: 5. 1 Cor. 1: 23.
Min Christen god, hvar droppa blod, må i din ådror röras
Till Kyrkogång, till bön och sång, när ljudet mitt må höras.

På den mindre klockan läses:

Ps. 150: 1. Luc 8: 8.
Till Lambsens nattvard ropar jag mitt folk att bättring göra
Och ordet höra gömma väl, och sen i verk utföra.

I denna socken märkas Rydö bruk samt många frälse-gårdar.

Kinnared, annex, 3/4 mil från Thorup, beläget 4 1/2 mil N.N.O. från Halmstad vid 400 fots höjd öfver hafvet, kallades på 1500-talet i Lunds Landebok *Kinderudt.* Landet är ojemnt och bergigt samt utgör en mindre, skogbevuxen trakt. Kyrkan, bygd af sten med trätorn, är 35 aln. lång och 15 aln. bred. Orgeln, 5-stämm., är bygd 1849 af Söderling. Kyrkan eger en klocka med latinsk inskription och årtalet 1862. Äfven begagnas en gjuten triangel vid ringningarna.

Kyrkoherdar:

Peder Simonsson var här under katholska tiden. Hans arfvingar testamenterade 1488 en af Peder ärfd gård till Calente-altaret i Halmstad.

Nicolaus, äfvenledes katholsk prest.

Nicolaus, en annan, var här strax efter den evangeliska lärans införande.

Christiern var svärfader till

Gudmundus, som sedan blef kyrkoh. här.

Benedictus har lika med företrädarne varit här på okänd tid.

Christen Jensson eller ***Hansson*** blef 1588 för tjenstefel afsatt och

Bengt Lauritzen tillsatt vid afflyttningen, som Christen Hansson fördröjde, gjorde han "husfrid och gaardsgång emot efterträdaren," hvarför han vid landstinget 1589 och vid kungens rättareting d. 19 juli 1590 dömdes till höga böter. Han bosatte sig sedan i Laholm.

(Rosenvinge. Danske domme.)

Gudmundus Olai underskref 1646 såsom pastor här en uppgift, rörande kyrkans inkomster. Samtidigt med honom nämnes äfven en

Gudmundus Laurentii såsom pastor härstädes. I Skarstedts anteckningar nämnes att redan 1618 en herr Gudmund tillträdde pastoratet, som herr Bengt mot en årlig inkomst af 50 daler frivilligt afstod.

Lauritz blef enligt i Halmstad befintliga handlingar år 1648 af biskopen ålagd att till Halmstads kyrka för någon förseelse betala 10 daler.

Fil. doktor *Sven Ausenius*, kyrkoh. 1668.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt

Fil. doktor *Nicolaus Nicolai Agrell*, företrädarens måg, fil. d:r i Upsala, derefter rektor i Warberg, regem.-pastor vid lif-regem., kyrkoh. här 1679, utnämnd kyrkoh. i Helsingborg men dog på ditresan och blef begrafven i Thorup 1692.

Fil. doktor *Johan Colljander*, född i Nöbbeleds socken 1649. Fadren kantor i Wexiö. Student i Åbo 1670, fil. d:r 1677, adjunkt vid gymnasium i Wexiö, lektor derstädes i Filosofi 1678 och förste theol. lektor 1686, fick fullmakt på Thorups pastorat 1692 men afstod detsamma, prost i Kinnevads härad 1696.

Sven Fabelius, förut konsist.-notarie, kyrkoh. 1692, † 1703.

Johan Wiljamsson var förut regem.-pastor vid Elfsborgs regem., hofpredikant och domk.-komminister i Göteborg i 15 år, kyrkoh. här 1704, † 1716. Hans hustru blef en söndag, då mannen var i Kinnared, af sin ursinnige son Zacharias, som var student, med knif dödad.

Gilbert Wiljamsson, företrädarens son, kyrkoh. 1717, † 1725

Anders Starkenius, kyrkoh. 1726.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Fil. doktor *Olof Kjerrulf*, född i Weinge, der fadren Nils Kjerrulf var kyrkoh.; fil. d:r, komm. i Weinge 1725, kyrkoh. här 1744, † 1750.

Ericus Hell, född i Rolfstorps socken 1715. Fadren frälse-inspektor. Student i Lund, prestvigd till adjunkt i Grimethon, kyrkoh. här 1752, prost 1772, † 1785.

Fil. doktor *Olof Hell*, företrädarens äldste son, född 1753, fil. d:r, prestvigd 1778 till fadrens medhjelpare i embetet, † 1798.

Zacharias Hell, prosten Erik Hells yngre son, kyrkoh. 1798.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Peter Reinhold Grundberg, kyrkoh. 1825.

Se kyrkoh. i Bollebygd.

Anders Beckman, född i Göteborg 1783. Fadren, packhuskarl. Student i Lund 1804, prestvigd 1808, v. pastor 1816, komm. i Starrkärr 1819, past.-examen 1824, kyrkoh. i Drengsered 1825, prost 1835, kyrkoh. här 1838, † 1859.

Johan August Johansson, född i Alingsås 1809. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1831 och i Upsala 1832, prestvigd 1833, fångpredikant i Halmstad 1834, v. kollega

derstädes 1837 samt lärare vid vexel-undervisningens skola 1839, past.-examen 1840, predikant vid Hallands infanteri-bataljon, 1841, kyrkoh. i Östad 1842, kyrkoh. här 1860, prost 1865.

Komministrar:

Herr Gudmund, komm. till 1618.
Magnus Haurelius, komm. 1665, † 1673.
Magnus Walde, komm. 1673, † 1690.
Anders Olin, komm. tills omkring 1697.
Se kyrkoh. i Hunestad.
Erik Fabricius, komm. 1699, † 1706.
Gilbert Wiljamsson, komm. 1706.
Se kyrkoh. härstädes.
Anders Wetterberg, komm. 1716, † 1742.
Anders Hallengren, student 1731, prestvigd 1735, komm. 1744, † 1768.
Johan Holmström, född i Warberg. Fadren sjötulls-besökare. Student 1761, prestvigd 1764, komm. 1768, † 1775.
Anders N. Lundqvist, komm. 1775.
Se kyrkoh. i Falkenberg.
Zacharias Hell, komm. 1797.
Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.
Carl Johan Wetterman, komm. 1799.
Se kyrkoh. i Falkenberg.
Claes Ulrik Lindskog, född i Gällstads pastorat 1786. Fadren kommissions-landtmätare. Student i Upsala 1808, prestvigd 1810, komm. 1818, † 1823.
Anders Bursell, komm. 1824. Se komm. i Sätila.
Johan Monsén, komm. 1835. Se komm. i Kalf.
Carl Magnus Åborg, född i Tossene 1809. Fadren komminister. Student i Lund 1831 och i Upsala 1833, prestvigd 1835, komm. 1847.

Predikoskyldighet efter gammal häfd: pastor och komminister predika hvar sin söndag eller helgedag.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 15 febr. 1867 i följd af förslag d. 7 sept. 1863.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen af hemman och qvarnar, i stället för tionde, dagsverken och jura stolæ m. m., 1,418 kubikfot 8 kannor spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, samt 179 rdr 89 öre efter fördelning.

För Nyebro qvarnar, derest desamma återuppbyggas och begagnas för tullmäld, skall årligen betalas 2 kubikfot spanmål af ofvannämnda slag.

För verk eller inrättning, som framdeles anlägges, skall, efter jemförelse med andra dylika, afgift utgöras enligt öfverenskommelse eller vederbörande embetsmyndighets pröfning.

§ 2.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ betalas årligen af hvar och en, som fyllt 16 år och icke är fattighjon, med undantag af gemenskapen vid indelta krigsmakten, 50 öre.

§ 3

lika lydande med § 5 i Landvetters lönereglering.

§ 4.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

komministern, hvilken innehar bostället 1 mantal N:o 1 Ekås, 350 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, samt 200 rdr; och

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället N:o 1, $^3/_4$ mantal Thorup och fortfarande eger uppbära räntan af $^1/_2$ mantal N:o 1 Tågared, bekommer återstoden.

§§ 5 och 6

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,410 rdr.

Pastorsboställe: Thorup prestgården $^3/_4$ ofm. hemman. Kyrkoväg $^7/_8$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Mensalhemman: Tågared $^1/_2$ ofm. hemman erlägger 3 *Lℓℓ.* smör till pastor.

Enkesäte: Kyrkebohl 1 ofm. hemman (i Kinnareds socken).

Komministersboställe: Ekås 1 ofm. hemman (i Thorups socken). Kyrkoväg till Thorup $^1/_4$ m., till Kinnared 1 m.; socknebudsväg $2^1/_2$ mil.

Thorup och Kinnared: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: 800 rdr och boställe $^1/_6$ mantal.

Folkskoleväsende.

Båda socknarna äro förenade till ett skoldistrikt med gemensam kassaförvaltning. 2 ord. exam. lärare; lön: 450 rdr och vedbränsle. Skolan, som har 8 mån. lästid, flyttar emellan vissa skollokaler. 2 småskolor flytta likaledes mellan bestämda lokaler. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

(Den ene läraren och lärarinnan förestå Thorup, Tönnersjö härad, och den andre läraren och lärarinnan Thorup, Halmstads härad jemte Kinnareds socken.)

14. Laholms Kontrakt

omfattar en mindre del af Halmstads, större delen af Tönnersjö, hela Höks samt en del af Norra Åsbo och Vestra Göinge härad i Kristianstads län och innehåller pastoraten Breared, Enslöf, Snöstorp, Eldsberga, Laholm, Weinge, Knäred, Renneslöf, Östra Karup, Hasslöf och Hishult. (Det vill synas, som om detta kontrakt intill 1708, åtminstone tidtals, varit förenadt med Halmstads.)

Prostlönen utgår med 1 tunna råg af hvarje kyrka eller tillsammans 17 tunnor.

Natten till nyårsdagen 1765 hemsöktes Eldsberga prestgård af eldsvåda, hvarigenom detta kontrakts på handlingar från danska tiden rika arkiv helt och hållet gick förloradt.

Kontraktsprostar:

Jörgen Lauridzön, kyrkoh. i Laholm, nämnes 1586 i Lunds Landebok såsom "sogneprest i Laholm oc Provist i Höks Herridt oc Tonderse Herridt." Lauridzön † 1617.

Mårten Andersson, kyrkoh. i Weinge 1570, † 1624. I Skarstedts antekningar om kyrkovisitationen 1620 säges, att han innehaft pastoratet i 50 och varit prost i 30 år, hvilket enligt nämnde författares åsigt skulle betyda, att han blef kontr.-prost 1590.

Janus Andreæ eller *Jens Andersson Råå*, var kyrkoh. i Weinge 1626, hans namn finnes på Tjerby mindre klocka och på Weinge altartafla samt på en annan tafla i Weinge, der det upplyses, att han varit kontr.-prost samt † 1662.

Hans Jacob Hjort, son till kyrkoh. Jacob Hjorth i Slättåkra, var kyrkoh. i Eldsberga och kontraktsprost 1662; uti kammar-arkivet nämnes han redan såsom kyrkoh. i Eldsberga 1651, han kallas der Hans Jacobi och sjelf har han skrifvit sig Hans Jacobsön.

Nicolaus Theodori eller *Nils Thorsson*, kyrkoh. i Knäred och prost i Laholms kontrakt, har underskrifvit kyrkoräkenskaperna ifrån 1664 till 1678. Carl XI hade åtskilliga gånger besökt prosten Thorsson under danska kriget och äfven dagen före Fyllebro-slaget 1676, om hvilket senare besök man berättar, att konungen, som om natten legat i en lada i Wekabygget, okänd reste bittida om morgonen till prestgården och spisade der frukost; sedan for han till arméen i Sjöared och återkom till Knäred den 16 aug., tackade för

den förra frukosten och begärde mat till sig vid den med bräder öfvertäckta brunnen i Knäreds gata. Här spisade konungen i hast, uppbröt sedan med arméen samt segrade dagen derpå vid Fyllebro. Prosten Thorsson erhöll löfte att blifva efterträdd af sin stjufson.

Christian Hansson, kyrkoh. i Laholm, har såsom kontr.-prost öfver Laholms län 1684 undertecknat kyrkoräkenskaperna. Han nämnes äfven i 1683 års roteringslängder såsom frälse-egare i Laholms fögderi.

Alexander Kalf, kyrkoh. i Eldsberga, förrättade någon tid i första hälften af 1680-talet kontr.-prostsysslan; † 1685.

Fil. doktor *Alexander Wirænius,* kyrkoh. i Halmstad och prost öfver Hallands kontrakt, åtföljde 1692 biskop Carlberg på visitationer i Söder-Halland.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Anders Kollinius, född 1666, kyrkoh. i Snöstorp 1698, kontr.-prost 1710, † 1721.

Nicolaus Sundberg var rektor i Halmstads skola, då han blef kyrkoh. i Eldsberga; kontr.-prost 1721; † 1730.

Fil. doktor *Herlac Dahlberg,* född 1684. Fadren kyrkoh. i Warberg. Student i Lund 1703, prestvigd 1708, komm. i Warberg s. å., fil. d:r 1709, kyrkoh. i Hasslöf 1712 (fullmakten, dat. Bender, uppehölls 3/4 år på vägen, under hvilken tid kongl. senaten hade gifvit fullmakt åt kyrkoh. Borritz i Onsala, hvilken dock vid Dahlbergs ankomst måste resa derifrån), v. kontr.-prost 1728, ordinarie 1730, riksdagsman 1734, † 1760, ligger begrafven midtför predikstolen i Hasslöfs kyrka.

Jacob Lignell, prestvigd 1713, komm. i Tranemo 1717, kyrkoh. i Laholm 1734, v. kontr.-prost 1739, † 1752.

Carl Hummel, född i Harplinge 1706, Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1722, prestvigd 1731, adjunkt hos fadren under hans lifstid, domk.-adjunkt 1740, kyrkoh. i Eldsberga s. å., kontr.-prost 1751. Natten till Nyårsdagen 1765 antändes Eldsberga prestgård af en häftig vådeld, och en stark storm gjorde, att allt inom en timmas tid räddningslöst förlorades. Härvid förlorades äfven kontraktets arkiv. Hummel fick derefter Fjärås pastorat 1769; † 1775 af slag.

Sven Linderoth, kyrkoh. i Renneslöf, förestod kontr.-prostsysslan åren 1766—1768, erhöll då transport till Tvååker.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Carl Georg Lignell, född 1716, prestvigd 1742, regem.-pastor vid Elfsborgs regem. 1748, kyrkoh. i Laholm 1753, kontr.-prost 1769, † 1773.

Theol. doktor *Pehr Osbeck,* född på torpet Os i Skepplanda socken 1723. Student i Upsala 1745, bevistade der

v. Linnés föreläsningar och blef dennes lärjunge; på Linnés förord förordnades han till ostind. skeppspredikant, och gjorde såsom sådan flera vetenskapliga upptäckter. Dagboken, som han under denna tid förde, trycktes i Stockholm 1757 och har sedan äfven blifvit öfversatt utomlands. Besökte vid hemkomsten v. Linné, och åtföljd af denne öfverlemnade han till drottning Lovisa Ulrika 900 vexter och en mängd sällsynta insekter, alla samlade i ostindien; blef antagen till botanicus hos h. ex. guvernören hos kronprins Gustaf, vistades der i 6 år; kyrkoh. i Hasslöf 1760, kontr.-prost 1773, theol. d:r 1778, ledamot af k. vet.-akademien i Stockholm, ledamot af k. vetensk.- och vitterhetssamhället i Göteborg samt ledamot af flera in- och utländska sällskap; † 1807.

Fil. doktor *Nils Djuberg*, född i Laholm 1736. Fadren rådman. Student i Lund 1756, v. kollega i Laholm 1757 och i Göteborg 1759, prestvigd 1760, e. o. bat.-predikant vid enkedrottningens regem. 1768, fil. d:r s. å., kyrkoh. i Eldsberga 1771, prost 1781, riksdagsman 1789, kontr.-prost 1805, † 1807.

Fil. doktor *Magnus Bothén*, född i Bottna socken af Qville pastorat 1748. Fadren bonde. Student i Lund 1767, fil. d:r i Greifswald 1774, prestvigd 1775, v. pastor 1781, komm. i Weddige 1787, kyrkoh. i Hishult 1793, prost 1800, kontr.-prost 1808, riksdagsman 1810, revisor i riks-diskontverket 1811, kyrkoh. i Karup s. å., † 1820.

Fil. doktor *Martin Wetterberg*, född i Svenljunga 1763. Fadren då kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1780, prestvigd 1787, fil. d:r i Lund s. å., bat.-predikant vid Elfsborgs regem. 1795, regem.-pastor vid samma regem. 1800, kyrkoh. i Snöstorp 1805, prost 1813, kontr.-prost 1820, afsade sig kontr.-prostsysslan 1837, † 1840.

Anders Stendahl, född i Enslöf 1771. Fadren bonde. Student i Lund 1797, prestvigd 1799, kyrkoh. i Eldsberga 1808, prost 1824, kontr.-prost 1837, kyrkoh. i Snöstorp 1841, † 1847.

Anders Magnus Cullin, född i Halmstad 1791. Fadren handskmakare. Student i Lund 1813, prestvigd 1814, v. pastor 1827, past.-exam. 1828, kyrkoh. i Knäred 1829, prost 1835, kyrkoh. i Weinge 1847, kontr.-prost 1848.

Tönnersjö Härad.

Breared.

Reg. 3 kl. Fm. hemman. $49^{13}/_{20}$. Areal: 33,719 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut 1,808. Pastoratet är beläget från Halmstad $1^{5}/_{8}$ m., från Göteborg $16^{1}/_{4}$ mil. Adress: Halmstad.

Breareds pastorat, som fordom varit förenadt med Enslöfs och upptages såsom annex härtill 1539, begränsas i söder af Tönnersjö, i vester af Snöstorp, i norr och nordvest af Thorup och Enslöf samt i öster af Småland. Pastoratets största längd, beräknad emellan Femsjö och Snöstorps socknegränsor, utgör $2^{1}/_{4}$ mil och bredden emellan Tönnersjö och Enslöf $1^{1}/_{4}$ mil. Uti äldre handlingar förekommer pastoratet dels under namn af *Breerödt*, dels af *Breeris* och på Langebecks karta af år 1277 är det märkt med *Brederöd*. Socknen, belägen i en bergstrakt, har flera höga berg, bland hvilka må nämnas Klöfven på prestgårdens inegor, hvilket har en lodrätt klippa af 50 alnar. Den s. k. "Håralta liden" är för sin höjd af många känd, emedan den, innan nya vägen till Wexiö anlades, måste passeras med stor besvärlighet icke mindre ut- än uppföre. Ibland 20 här befintliga sjöar äro endast Frillen i småländska gränsen, Gyltingesjön, Sömlången och Brearesjö af någon betydligare storlek och fiskrikhet. Genom dessa sjöar framflyter Fylle-ån. Jordmånen är mycket olika; ingenstädes finnes lera eller lerblandad jord; sandmo, ljunghedar och sandblandad mylla äro på några ställen rådande. Skogarne äro i aftagande. Hufvudnäringarna äro åkerbruk och boskapsskötsel; tillverkning af vadmal kan anses såsom binäring. Af fornlemningar finnes vid hemmanet Skallinge på en slätt öster om gården en oval stensättning af uppresta stenar. Kyrkan, af sten, belägen på en höjd nära landsvägen, håller i längd 25 aln. och i bredd 15 aln. Hon är försedd med murad sakristia och torn, af trä, bygdt 1809. Kyrkan lär i äldre tider af Danskarne blifvit bränd under krigsoroligheterna. Orgeln, 6-stämm., är bygd 1842 af Söderling. I kyrkan förvaras såsom fornlemningar ett rökelsekar af metall och en liten klocka från katholska tiden. Kyrkans urgamla sigill, föreställande ett halster, är af silfver med skaft af eketrä. I tornet hänga 2 klockor, af hvilka den större är gjuten 1797 och den mindre 1813.

Kyrkoherdar:

Christiern Larsson, 1595. Hans namn står på predikstolen.

Povel Torkilson, fordom prest i Breared, klagade öfver de beskyllningar, hans sockenbor gjort emot honom på sista landamötet (den 19 sept. 1620). Han omnämnes äfven i ett kongl. bref af den 5 okt. 1621, och under namn af Herr *Pauel* i Skarstedts anteckningar öfver kyrkovisitationen för 1620.

Bengt Larsson, eller *Bent Lauritzön*, född i Enslöf, förekommer i kyrkovisitationen för 1620 såsom pastor. (Skarstedts anteckningar.)

Göran Fries, kyrkoh. här omkring 1668.
Se kyrkoh. i Weddige.

Laurentius Fries, den förres son. Uti 1683 års roteringslängd omnämnes han som dåvarande pastor här under namn af Lars Göransson.

Laurentius Gadelius, respondent vid 1688 års prestmöte, var känd för ett lifligt snille. Hans epitaphium hänger i kyrkan.

Johan Wallerius, lektor i Logik och Fysik i Göteborg 1698, kyrkoh. här 1710, † 1718.

Andreas Schomberg gifte sig med Wallerii enka och var kyrkoh. här i 20 år.

Martin Transtedt var rektor i Laholm, då han blef kyrkoh. här 1744, † 1746.

Petrus Backen, student 1735, prestvigd 1739, stadskateket i Göteborg 1740, kyrkoh. här 1748, † 1765.

Nils Grimbeck, född 1719, prestvigd 1745, komm. i Okome s. å., kyrkoh. här 1766, † 1775.

Carl Christian Rubbo, född 1736, prestvigd 1760, adjunkt i Laholm och bat.-predikant vid Bohusläns dragoner, regem.-pastor 1772, kyrkoh. här 1776, † 1778.

Johan Anders Backen, född 1743, student 1764, prestvigd 1767, v. pastor 1775, kyrkoh. här 1779, † 1791.

Anders Johan Strantze, född i Laholm 1736. Fadren rådman. Student 1757, prestvigd 1760, kyrkoh. i Hishult 1774, prost 1786, kyrkoh. här 1792, † 1796.

Anders Osbeck, född 1738, student 1760, prestvigd 1764, v. pastor i Fässberg 1769, kyrkoh. här 1800, prost 1802, † 1804.

Severin Angerman, född i Sibbarp 1749. Fadren bonde. Student i Lund 1774, prestvigd 1776, komm. i Krokstad 1788, v. pastor 1802, kyrkoh. här 1805, prost 1813, v. kontr.-prost 1820, † 1823.

Magnus Wahlgren, född i Warberg 1785. Fadren sjöman. Student i Lund 1809, prestvigd 1810, v. pastor 1815, kyrkoh. 1824, prost 1830, † 1831.

Peter Lundqwist, född i Enslöf 1789. Fadren bonde. Student i Lund 1812, prestvigd 1815, komm. i Lundby, Le-

rum och Skallsjö 1827, past.-examen 1831, v. pastor 1833, kyrkoh. här s. å., prost 1839, † 1857.

Per Johan Hallenborg, född i Thorestorp 1807. Fadren bonde. Student i Lund 1824 och i Upsala 1831, prestvigd 1833, past.-examen 1840, komm. i Hasslöf s. å., v. pastor 1846, kyrkoh. här 1858, † 1862.

Carl Edvard Andersson d'Angotte, utn. kyrkoh. här 1863 men tillträdde ej tjensten. Se kyrkoh. i Grimethon.

Johan Fredrik Ström, född i Göteborg 1812. Fadren handlande. Student i Lund 1837, prestvigd 1839, v. pastor 1845, past.-exam. 1851, kyrkoh. i Gällared 1854, kyrkoh. här 1866.

Konvention,

fastställd af kongl. maj:t d. 1 april 1864 i följd af förslag d. 17 juni 1863.

§ 1.

„I stället för tertialtionde erlägges af Breareds församling till kyrkoherden årligen 631 kubikfot 5¾ kannor spanmål, ⅓ råg, ⅓ korn och ⅓ hafre, och, i stället för qvicktionde, yste, smör och halmpenningar samt såsom ersättning för dagsverken, med undantag af sådana, som hitintills utgjorts af från hemman för alltid afsöndrade lägenheter, 12 centner 68 ort smör, allt enligt fördelning å hemmanen.

§ 2.

Af tullmjölqvarnarna, så länge de mala för tull, erläggas årligen, med ¼ råg, ¼ korn ½ hafre, följande spanmålsbelopp, nemligen:

af Bobergs qvarn	med	2	par stenar	3	kubikfot.
af Weka „	med	1	„ „	1	„
af Nybygge „	med	2	„ „	2	„
af N:o 3 Fröböke	med	1	„ „	1	„
af N:o 4 Fröböke	med	1	„ „	1	„
af Grofve qvarn, sqvaltqvarn				0,5	„

§ 3.

Dessutom erläggas: af N:o 1 Gyltige 10 skålp. smör enligt Tönnersjö häradsrätts utslag den 29 Mars 1791; af följande från hemman för alltid afsöndrade torplägenheter följande tiondebelopp med ⅓ råg, ⅓ korn och ⅓ hafre, nemligen:

Nilstorp	3 kubikfot.
Skagen	2 „
Winnalstorp	0,5 „
Årnabökestorp	2 „

och af N:o 1, ¼ mtl Fladalt, som för närvarande innehafves af åboen Per Bengtsson, en årlig afgäld af 2 Rdr 50 öre, enligt Johanna Backens gåfvobref af den 25 Mars 1804.

§ 4.

I stället för jura stolæ och offer erlägges af innehafvare utaf ett helt förmedladt mantal och derutöfver, äfvensom af hans hustru, hvardera 1 rdr 33 öre.

Af innehafvare af ½ mantal och derutöfver, äfvensom af hans hustru, hvardera . . . . 83 „

Af innehafvare af ¼ mantal och derutöfver, äfvensom af hans hustru, hvardera . . . . 58 „

Af innehafvare af $^1/_8$ mantal och derutöfver, äfvensom af hans hustru, hvardera . . . . 45 öre.
Af alla öfriga innevånare, med undantag af barn under 16 år och fattighjon, hvardera . . . . 33 „

§ 5.

Spanmål och smör utgå efter tioårig medelmarkegång för länet och uppbäras jemte penningeafgifterna af den eller de personer, som af församlingen dertill utses.

Till pastor aflemnas och redovisas under året de afgifter, som blifvit bestämda i penningar, sednast den 1 Oktober, och ersättningen för spanmål och smör den 1 Mars.

§ 6.

Kyrkoherden åtnjuter fortfarande med brukningsrätt pastorsbostället N:o $1^1/_2$ Breared samt inkomsten af mensalhemmanet N:o 2 Timbrilt, hvilket sednare skall utarrenderas, på sätt i nådiga brefvet till kammarkollegium af den 12 November 1858 i afseende på dylika hemman finnes föreskrifvet.

§ 7.

lika lydande med § 8 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1864.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,000 rdr.

Pastorsboställe: **Breared** $^1/_2$ ofm. hemman. Socknebudsväg $1^3/_4$ mil

Komministersboställe: **Timmerhult** 1 ofm. hemman, disponeras af pastor, så länge ingen komminister begäres.

Enkesäte: **Flahult** eller **Fladalt** $^1/_4$ ofm. hemman.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: 450 rdr och boställe, $^1/_6$ mtl.

Folkskoleväsende.

1 fast skola, 1 skolhus, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr, bostad, ved och kofoder. Lärarinnornas löner i småskolorna: hvardera 50 rdr och fritt vivre.

Enslöf.

Reg. 3 kl. Fm. hemm. $61^{5}/_{12}$, af hvilka $11^{1}/_{6}$ höra till Halmstads härad och äro belägna på andra sidan Nissan. Areal 36,705 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut 2,580. Pastoratet är beläget från Halmstad $1^{1}/_{4}$ m., från Laholm $3^{1}/_{2}$ m., från Göteborg $15^{7}/_{8}$ mil. Adress: Halmstad.

Enslöfs pastorat är af Nissan deladt i 2:ne delar, hvilka höra till hvar sitt härad, nemligen Halmstads och Tönnersjös, och gränsar till socknarna Breared, Slättåkra, Thorup och Snöstorp. Pastoratets längd, i rät linea tagen, är nära 2 mil och bredden $1^{1}/_{8}$ mil. Större strömdrag utom Nissan äro Sänne-ån samt Ullasjö-ån. Ibland berg, som utmärka sig för en ansenligare höjd, må nämnas Wiersehatt, hvilket på afstånd eger form af en hatt och tjenar till märke för sjöfarande; vidare Langebroknatt m. fl. Socknen har flera dels bok-, dels gran- och furuskogar, bland hvilka den största, här kallad Kragareörk, sträcker sig till flera pastorat både i Halland och Småland, på hvilket sistnämnda ställe den endast kallas Örken. Jordmånen är i allmänhet svag, isynnerhet på gränsen åt Breareds socken, der ljungmarker är rådande. Dock finnas inom socknen trakter med bördigare jordmån. Hufvudnäringen är åkerbruk. Bland historiskt märkvärdiga ställen förtjenar socknens största by, Fjelgime, att nämnas såsom skådeplats för åtskilliga krigshändelser under Erik XIV:s tid. Bland fornlemningar nämnes ett på Huneljung, nära säteriet Arlösa befintligt monument, bestående af en horisontal sten af omkring 5 aln. längd, under hvilken en annan häll ligger tillika med smärre stenar. Vid vägen till Enslöfs kyrka, omkring 500 aln. från Nissan ligger den s. k. presthögen, der Nicolaus Hök lär ligga begrafven. Den gamla kyrkan uppbrann genom åskeld 1831, och har ny kyrka blifvit invigd 1835. Denna är till längden 8 aln. och till bredden 5 aln. större än den gamla, nedbrunna och håller inom murarne 45 aln. i längd, 18 aln. i bredd och 10 aln. i höjd samt är försedd vid torndörren med en inmurad, finhuggen sten, 3 aln. lång och 22 tum bred med följande förgylda inskription:

Carl XIV Johan
MDCCCXXXV.

Orgeln, 8-stämm., är bygd 1839 af Söderling. De i tornet i gamla kyrkan varande 3:ne ringklockor, som vid branden nedsmulto, hafva blifvit ersatta af 1, vägande $5^{1}/_{2}$ *Sℓℓ*., gjuten i Christianstad 1835 med följande vers inom en blomsterguirland:

O! menska gif akt! när mitt manande ljud
Högtidligt och mägtigt kring nejderna höres,
Och skynda till templet och lofva din Gud
I hvilken alena du lefver och röres.
Dock var icke blott en ljudande malm,
Det är icke nog för ditt lugn och ditt bästa
Att läsa din bön och sjunga din psalm
Men göra Guds vilja och älska din nästa.

Församlingen har beslutat att anskaffa en ny klocka med 50 procent högre tyngd än den förra för att med den bli välljudande. Kyrkogården, utvidgad åt vester, är försedd med 3:ne ingångar, som tillslutas af jerngrindar, hängande på huggna stenpelare; den omlagda stenmuren är på inre sidan försedd med trädplantering. Bland gårdar inom socknen märkas säterierna Arlösa och Ättarp eller Ettarp samt Stens egendom.

Kyrkoherdar:

Petrus, dekanus i Enslöf, † 1299, donerade gods till Lunds domkyrka. (Halländska fornhandl.)

Herr Paul i Enslöf donerade år 1341 gods till Lunds domkyrka. (Halländska fornhandl.)

Lauritz Nielsson, prest i Enslöf och ålderman i Kalentegillet uti Halmstad å klerkernas vägnar, och landtingshöraren Jens Assarson, å lekmännens vägnar, bortbytte till erkebiskop Peder Lycke i Lund gillets gård Grinderyd i Abilds socken mot Knebeltorps i Söndrums socken d. 25 jan. 1431. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Hans Halx, prest i Enslöf, beseglade år 1479 ett salubref af en gård till kyrkan och 1480 ett salubref till fru Märta Axel Axelson Thotts enka. (Falkman. Halländska kyrkohemman.)

Herr Jörgen fick 1540 d. 17 juli transport till Wäsby i Skåne. (Lunds domk.-bok.)

Herr Nicolai nämnes i biskop Tyche Asmundssons ord.-bok såsom varande pastor i Enslöf och Breared 1560.

Johannes Nicolai Sacellanus, kyrkoh. i Enslöf och Breared 1564. (Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

(Breared nämnes 1569 i Lunds domk.-bok såsom annex till Enslöf.)

Nicolaus Endislovius var kyrkoh. här 1604. (Rhyzelii Episc. 2—133.)

Nils Jenson har under benämning af sogneprest till Enslöf år 1617 undertecknat åtskilliga handlingar; nämnes redan 1611 uti Halmstads arkiv såsom pastor i Enslöf.

Nicolaus Petri, kyrkoh. 1624 omnämnes äfven 1636.

Göran Cordtson är uti 1638 års roterings-handl. nämnd såsom dåvarande kyrkoh. härstädes.

Cordt Cordtson Reimpke förekommer i kammar-arkiv.-handl. af år 1644 och 1645 såsom Conradus Cunradi; hans namn har stått på predikstolen tillika med årtalet 1647. Af Halmstads kyrkoräkenskaper framgår, att han 1680 aflidit, ty bårklädet till hans begrafning var då utlånadt.

Cordt Friis nämnes 1651 och 1652 uti åtskilliga kammar-arkiv.-handlingar såsom kyrkoh. i Enslöf.

Winereus var kyrkoh. 1682.

Joh. Cordtson Reimpke, kyrkoh. 1683.

Nicolaus Hök, född i Dalarne 1661, underskref taxeringen 1696; † 1703. Han förrättade dagligen vid solens uppgång i enslighet sin andakt på ett berg vid prestgården, hvilket ännu häraf kallas Hökens kyrka.

Johannes Lachonius, komm. i Warberg 1675, kyrkoh. här omkr. 1704, † 1710.

Claudius Backen, född 1675, gifte sig med företrädarens dotter, kyrkoh. 1711, † 1739.

Christian Böcker, kyrkoh. 1741, † 1762. Hans namn stod på altartaflan.

Carl Backen, född 1719, student 1739, informator vid skepps-skolan i Karlskrona 1747, prestvigd 1748, kyrkoh. här 1765, † 1772.

Samuel Ström, född i Träslöf 1721. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1742, pedagog i Falkenberg 1747, v. apologist i Göteborg 1752, prestvigd till ostind. skepps-predikant på skeppet Adolph Fredrik 1752, hemkommen blef han nådårspredikant i Abild, reste 1755 åter till Ostindien, kyrkoh. i Abild 1757, kyrkoh. här 1774, prost 1784, † 1803.

Johan Ekman, född i Göteborg 1757. Fadren arbetskarl. Student i Lund 1777, prestvigd 1780, rektor vid Marstrands skola 1791, kyrkoh. här 1805, prost 1816, † 1827.

Fil. doktor *Erik Elias Törnsten*, född i Göteborg 1784. Fadren handlande. Student i Lund 1804, fil. d:r 1808, kyrkoh. 1827, prost 1836, † 1837.

Erik Torbiörnsson, född i Årstad 1795. Fadren lagman. Student i Lund 1809, prestvigd 1818, v. pastor 1827, past.-examen 1828, kyrkoh. 1839, prost 1847, † 1862.

Johan Olof Johansson, född i Göteborg 1815. Fadren fabrikör. Student i Lund 1835, prestvigd 1838, v. pastor 1842, past.-examen 1851, vicar. pastor vid domkyrkoförsaml. i Göteborg 1846, stadskomm. derstädes 1855, kyrkoh. här 1862.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 1 dec. 1865 i följd af förslag den 8 sept. 1863.

§ 1.

„Till kyrkoherden, hvilken innehar pastorsbostället 1 mantal Enslöf N:o 1 och fortfarande eger uppbära smörräntan af skattehemmanet $^5/_8$ mantal Fjelgime N:o 3, 20 skålp smör, erlägges årligen i stället för tertial- och qvicktionde, yste, smör och dagsverken m. m., 1,534 kubikfot 7 kannor 50 kubiktum spannmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, enligt fördelning.

§ 2.

Af Arlösa och Ettarps säterier betalas årligen 2 rdr 50 öre för hvarje mantal och af de under Arlösa säteri lydande torpare i stället för dagsverken tillsammans 17 rdr 42 öre.

§ 3.

I stället för offer och jura stolæ erlägges årligen dels 2 rdr för hvarje helt oförmedladt mantal och i förhållande derefter för mindre hemmansdelar; och dels 36 öre af hvarje person, som fyllt 16 år och ej är fattighjon.

§§ 4 och 5

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering.“

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1866.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,000 rdr.

Pastorsboställe: Enslöf 1 ofm. hemman. Socknebudsväg 2 mil.

Mensalhemman: N:o 3 Fjelgime $^5/_6$ fm. hemman är inlöst till kronoskatte och betalar årligen till pastor 1 *Lℓℓ.* smör.

Enkesäte: Barkås 1 ofm. hemman.

Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade; lön: till en del obestämd, boställe $^1/_3$ mtl.

Folkskoleväsende.

6 skoldistrikt med 2:ne rotar i hvardera. 3 stationer med sina 3:ne skolhus. En ord. lärare med 500 rdr lön m. m.; 2:ne extra dito med 300 rdr hvardera. 3:ne småskolor. Lärarinnorna undervisa i 2:ne distrikt och åtnjuta i lön 150 rdr hvardera. Alla lärare och lärarinnor hafva fria bostäder och vedbrand.

Snöstorp med Trönninge.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $54^{21}/_{40}$. Areal 19,347 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Snöstorp 2,164, i Trönninge 758, tillsammans 2,922. Pastoratet är beläget från Halmstad $^1/_4$ m.; från Laholm $2^1/_4$ m., från Göteborg $14^7/_8$ mil. Adress: Halmstad.

Snöstorps pastorat omslutes på sydvestra sidan af hafvet (den s. k. Laholmsbugten), i nordvest af Nissan, på de andra sidorna af socknarna Enslöf, Breared, Tönnersjö och Eldsberga samt håller i längd $1^1/_3$ mil och i bredd 1 mil. Dess äldsta kända namn är *Snidstorp*, hvilket förekommer på Langebecks karta af år 1277, senare har det hetat *Snidzstrup*.

Snöstorp, moderförsamling, är till större delen en slättbygd. Endast några små insjöar finnas i socknen. I Fylle-ån, som här faller i hafvet, idkas laxfiske, hvilket dock nu betydligt aftagit. Åkerjorden är sandblandad; pa slättbygden finnes nästan allmänt tillgång på mergel; björkskogen är nästan alldeles försvunnen från ängarna, och de förra stora ljungslätterna äro uppodlade samt till en stor del merglade I den mera kuperade nordöstra delen finnes på somliga ställen rätt vacker tillväxande skog. Fordom var Snöstorp en bland södra Hallands skogrikaste trakter, men här som annorstädes i vårt land har vinningslystnaden besegrat klokheten och utödt skogarne. Bland fornminnen nämnas resestenar och ättehögar m. m. Solaberget på Röinge utmark har enligt traditionen erhållit namn efter en sköldmö vid namn Sola, som här skall haft sin boning. Märkvärdigast är dock valplatsen mellan Fyllebro och Kistinge icke långt från landsvägen till Laholm, der en af träd omgifven obelisk står upprest till minne af det fältslag, som i historien väl benämnes Halmstads slag, men som här i trakten kallas Fyllebro slag. På Kistinge gårdsegor och ej långt från ofvannämnde obelisk står den s. k. Lützowstenen, vid hvilken danska öfversten Lützow stupade, sedan han intill sista ögonblicket af sin lefnad kämpat med den största personliga tapperhet. Kyrkan, belägen bredvid landsvägen, är bygd af sten och har en längd af 51 aln., bredden 11 aln. Tornet är 30 aln. högt och utgör den del af kyrkan, hvaröfver läktaren är bygd. Orgeln, 6-stämm., är bygd 1854 af Söderling. Altartaflan, förfärdigad 1653, har, som det synes, på senare tiden blifvit ommålad. Predikstolen prydes af målningar, föreställande ap. Paulus, Petrus och de 4 evangelisterna, under hvilka förekomma inskriptionen:

„Alt hvad i beder i edirs bön, troer at i skulle faa det“ och „salige ere de, som höre Gudz ord, oc bevare det.“

Å listen vid uppgången till predikstolen läses:

„Denne er min Elskelige sön, i hvilken ieg haffuer behagelighed, hannem skulle i höre.“ Math. 17.

Å den öfre listen af sjelfva predikstolen återfinnes följande inskription (med utmärkt vackra typer i guld):

„Anno 1616. Den tid Erlige oc Welbürdige mand Thage Thot Andersen till Egedegard, war Kong: Maitz: Höffuitsmand. Paa Laugholms Slot, daa bleff denne Prædickestol staferit, paa Kirchens bekostning, Gud i Himmelen till Loff oc Ære.

På listen omkring predikstolstaket läses:

Roob höyt, spar icke. Oplöfft din Röst som en Basüne oc Kündgjör mit folk deris Offuertrædilse och Jacobs Hüss deris synder. Esa: 58.

Flera epitaphier finnas i kyrkan. I tornet hänga 2 klockor, af hvilka den äldre har årtalet 1740 samt versen:

Herran kallar, lockar, ropar,
Till sitt tempel, kommer hit,
Skynda er i stora hopar,
Tjener Herren Gud med flit.

På den nyare, gjuten 1849, läses: Ps. 324: 2 i svenska psalmboken samt en latinsk inskription.

Trönninge, annex, är beläget vid hafvet $^3/_4$ mil S. O. från Halmstad med en i allmänhet bördig jordmån, som räknas för den bästa i södra Halland. Socknens läge är slätt och går med en sakta sluttning ned mot hafsstranden; god tillgång på mergel finnes, med tillhjelp af hvilken de forna magra sandfälten utmed kusten till största delen blifvit förvandlade till bördig åkerjord. På bränsle finnes ingen tillgång. Vid de s. k. Påarps hallar är inlopp för båtar. Kyrkan, belägen vid landsvägen, håller 25 aln. i längd och 11 aln. i bredd. Tornet, af sten, är bygdt 1795 och orgeln, 4-stämm., 1854 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor, af hvilka en är gjuten på 1600-talet.

Kyrkoherdar:

Sven Eriksson, kyrkoprest i Snöstorp, nämnes i handlingar af 1493, 1494 och 1501, då han till St. Nicolai kyrka donerade den gård, hans fader Erik Svensson egt. Sven Eriksson bebodde en annan gård öster om Gråbrödraklostret. Denna gård skänkte han till Mariealtaret, men förbehöll sig att mot 4 skillingars årlig hyra få bebo den.

(Halländska fornhandl.)

Herr Hans, kyrkoh. på obestämd tid.

Jöns Nilsson var kyrkoh. 1569, nämnes i Lunds Landebok.

Jacob Andersson var kyrkoh. 1609. Han nämnes i Halmstads magistratsarkiv såsom boende i staden.

Herr Nils är nämnd vid kyrkovisitationen 1614 i Skarstedts anteckningar och tros vara fader till

Johannes Nicolai, hvilkens namn läses på predikstolen jemte årtalet 1616. Uti en gammal bok har han tecknat sitt namn och årtalet 1627.

Olaus Nicolai: hans epitaphium hänger i kyrkan med årtalet 1693. Bland handlingar i kammar-arkivet finnas underskrifter af honom såsom pastor med årtalen 1644, 49, 52.

Marcus Jacobi Hjort, son till pastor Jacob Hjort i Slättåkra; † 1676.

Petrus Magirus var rektor i Halmstad, då han blef kyrkoh. här 1676, responderade vid prestmötet 1682, underskref taxeringen af pastorerne 1696.

Anders Kollinius, kyrkoh. 1698.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Christen Hummel, företrädarens måg och bror till landshöfdingen Hummelhjelm i Halmstad; född 1692, kompastor 1719, kyrkoh. 1721, prost 1732, † 1764.

Olof Linderoth, född 1722, student 1743, prestvigd 1750, esqu. predikant vid Bohusläns dragoner 1753, regem.-pastor 1757, kyrkoh. här 1765, † 1768.

Isaac Wallberg, född på Warbergs fästning 1719. Fadren styckjunkare. Gift med företrädarens enka, kyrkoh. 1769, † 1786.

Johan Peter Linderoth. son af kyrkoh. Olof Linderoth; född 1760. prestvigd 1783, kyrkoh. efter sin stjuffader Wallberg 1788, † 1804.

Fil. doktor *Martin Wetterberg*. kyrkoh. 1805.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Anders Stendahl, kyrkoh. 1841.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Magnus Peter Ekman, född i Marstrand 1804. Fadren prost. Student i Lund 1824, prestvigd 1829, kollega i Halmstads skola 1834, past.-examen 1837, kyrkoh. här 1848.

Pastorsboställe: N:o 1 **Snöstorp** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^1/_2$ m.; socknebudsväg 1 mil.

Mensalhemman: N:o 2 **Röinge** $^9/_{10}$ ofm. hemman betalar till pastor 8 *Lℓℓ.* smör årligen.

Pastorslönen: taxerad till 4,000 rdr utom prestgården.

Enkesäte: N:o 5 **Trönninge** 1 ofm. hemman.

Snöstorp och **Trönninge:** Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön. 900 rdr och boställe $^1/_6$ mtl.

Folkskoleväsende.

Snöstorp: 1 fast skola, belägen vid Snöstorps kyrka, och 1 flyttbar med 2 skolhus, 2 rot., 9 mån. lästid. Skollärarnes löner: hvardera 400 rdr, bostad, ved och kofoder. 5 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Trönninge: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Eldsberga med Tönnersjö.

Konsistorielt enligt kongl. br. af d. 11 mars 1859. (Pastoratet var förut patronelt, och tillhörde patronaträttigheten egaren af Stjernarps och Ahlslöfs säterier enl. kongl. br. af d. 13 nov. 1773.) 2 kl. Fm. hemm. $58^{11}/_{24}$. Areal 30,641 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Eldsberga 1,447, i Tönnersjö 1,172, tillsammans 2,619. Pastoratet är beläget från Halmstad $1^{1}/_{4}$ m., från Laholm $1^{1}/_{8}$ m., från Göteborg $15^{3}/_{4}$ mil. Adress: Halmstad.

Eldsberga pastorat innesluter ifrån sin strandkust i sydvest och till småländska gränsen i nordost hela bredden af halländska området. Det omgifves i norr af Snöstorps och Breareds pastorat, i öster af Småland, i söder af Weinge och Laholms pastorat samt i vester af hafvet och är i rät linea $2^{3}/_{4}$ mil i längd och $^{5}/_{8}$ mil i bredd. Pastoratets äldsta kända namn är *Ighildsberc*, hvilket namn förekommer så på Langebeeks karta af 1277. Namnet Eldsberga har uppkommit deraf, att man uppbygt kyrkan på ett midt emellan Halmstad och Laholm beläget och ganska högt berg, på hvilket man fordom i krigstid uppgjorde så kallade vårdeldar. Ännu i dag kallas detta berg Eldsberg.

Eldsberga, moderförsamling. Rådande jordmånen nere vid hafvet, der Tönnersa och Guldbranna byar äro belägna, består af starkt sandblandad mylla, och största området har svart mylla på mergelbotten; begge dessa byar äro besvärade af flygsand, som dock nu är bevuxen af skog; de öfriga byarnes egor äro till en del högländta. Ek-, björk- och furuskog finnes på säteriet Stjernarp. Socknen är ovanligt rik på ättehögar. Vid Genevadsbro sammandrabbade Svenskar och Danskar d. 30 aug. 1657, efter hvilken träffning Danskarne måste draga sig tillbaka och upphäfva belägringen af Laholms slott. Vid Eldsberga sockengräns emot Tönnersjö hade Christian V tillika med hela Danska arméen år 1676 slagit läger och stannade här till hösten, då trupperna marcherade till Skåne. Fornlemningar: Trehögarne (trenne ättehögar mellan Eldsberga och Tönnersjö kyrkor); Elfvaberget mellan Eldsberga och Ahlslöf (i Tönnersjö socken), hvilket erhållit sitt namn af en gammal folksägen, att Elfver eller Alver bott härpå och dansat deromkring. — Kyrkan, belägen, som nämndt är, på ett berg, är uppförd af gråsten, hvälfd med tegel och täckt med spån; hon håller i längd 50 aln. och i bredd 13 aln. Orgeln, 6-stämm, är bygd 1855 af Söderling. I kyrkan är begrafven stifts-höfvidsmannen och befallnings-

mannen på Holbeck, Jörgen Daa, † d. 6 febr. 1619 här i prestgården. I kyrkan finnes en gammal värja, som tillhört honom. I tornet hänga 2:ne klockor; den största gjuten 1696 och den mindre 1600. Här i socknen är det natursköna Stjernarps säteri beläget, $4^1/_2$ hemman.

Tönnersjö, annex, ligger $1^1/_2$ mil O.S.O. från Halmstad. Jordmånen är i allmänhet stenbunden, oländig och mager, så att socknen lider brist på säd. Några hemman hafva tillgång på skog, andra lida brist derpå; deremot finnas nästan outtömliga torfmossar, hvaraf en trakt kallas Mossabygden. I socknen finnas emellan 20 à 30 större och mindre insjöar. Utom Alfslöfs-ån, som här har sin upprinnelse, finnes här äfven en annan liten ström, Esman kallad, hvilken för sitt sköna fall, Göransforss, förtjenar omnämnas. På Tostarps bys inegor utvisas en upprest, bautastensformig sten, $1^1/_2$ aln. hög, med åtföljande berättelse, att detta är Widrik Werlandssons graf. Kyrkan, bygd af gråsten, är 40 aln. lång och 11 aln. bred. Uti tornet, som är af trä, hänga 2 klockor; den större gjuten i Köpenhamn 1621 och den mindre i Malmö 1765. Ibland kyrkans silfver finnes en väl arbetad, stor kalk, som under Gustaf II Adolfs krig skall hafva blifvit tagen i Wittenberg och skänkt till denna kyrka. I socknen ligger ett större gods, frälsesäteriet Ahlslöf.

Kyrkoherdar:

Jens Pedersön, 1613.

Laurentius Christierni Omeusis var pastor 1615. Hans namn står på altartaflan i Eldsberga och äfven på ett till dopfunt begagnadt gammalt malmkärl jemte årtalet 1619. I Skarstedts anteckningar öfver kyrkovisitationerna 1632 och 1636 nämnes en herr Laurentius, hvilken troligen icke är någon annan än den redan nämnde.

Hans Jacob Hjort var kyrkoh. 1652.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Alexander Kalf, kyrkoh. 1681.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Andreas Hallengren, kyrkoh. 1695.

Nicolaus Sundberg, kyrkoh. omkring år 1700.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Benedictus Schuberg var komm. i Warberg, då han blef kyrkoh. här 1731, † 1739; begrafven i Warberg.

Carl Hummel, kyrkoh. 1740.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Fil. doktor *Nils Djuberg,* kyrkoh. 1771.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Anders Stendahl, kyrkoh. 1808.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Lars Olof Stendahl, företrädarens son, född i Eldsberga 1811, student i Lund 1830, prestvigd 1835, past.-examen 1841, kyrkoh. 1842, prost 1865.

(I anseende till pastoratets storlek förlänades redan 1720 genom k. kammar-kollegii bref till kapellanbohl Torared 1/2 ofm. hemman, och en komminister förordnades, *Törnebom*. Dock tillsattes sedermera icke någon komminister, af hvilken anledning vet man ej, förr än 1863 enligt till konsistorium ingånget kongl. bref af d. 21 nov. 1862, som påbjuder komministers tillsättande.)

Komministrar:

Petter Settergren, komm. 1863. Se komm. i Fjärås.

Carl Herman Ullström, född i Jönköping 1831. Fadren postmästare. Student i Upsala 1852, prestvigd 1858, komm. 1868.

Predikoskyldigheten är lika fördelad mellan pastor och komminister.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 19 april 1872.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen i stället för tionde, altare, dagsverken, komministers spanmålslön och öfriga jorden ållggande utskylder till presterskapet 1,989 kubikfot 6 kannor 60 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre efter fördelning.

§ 2.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen:

a) till kyrkoherden: af Eldsberga församling 245 rdr och af Tönnersjö församling 200 rdr, som utgå på det sätt, att kronobåtsmän betala för sig och husfolk, i ett för allt, lösen för ett mansdagsverke efter årets markegångspris i Länet, med undantag för de år, då de äro utöfver 4 månader till tjenstgöring kommenderade; hvar och en, som vid kalenderårets början uppnått 16 års ålder, med undantag af kronobåtsmän och deras husfolk samt af dem, som åtnjuta understöd af fattigvården eller för fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, betalar 30 öre; och återstoden uttaxeras efter nästföregående årets fyrktalslängder efter afdrag af de presterskapet och klockaren för löneförmåner påförda fyrktal; samt

b) till komministern: 20 öre af hvar och en, som vid kalenderårets början fyllt 16 år, med nyssnämnde undantag. Husbönder och jordegare ansvara för de personela afgifterna af deras tjenstehjon och af dem, som å deras egor bo.

§ 3.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller:

komministern, som innehar bostället 1/4 mantal N:o 2 Torared, 525 kubikfot spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, samt 300 rdr; och

kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1/2 mantal N:o 1 Eldsberga, bekommer återstoden.

Intilldess löneregleringen varder jemväl för kyrkoherden tillämpad, skall komministern årligen uppbära, förutom spanmålslön enligt fördelningslängd, tillika, enligt församlingarnes medgifvande, 30 öre utaf hvar och en, som uppnått 16 års ålder, med undantag af kronobåtsmän och deras husfolk samt af

dem, som åtnjuta understöd af fattigvården eller för fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder.

§§ 4 och 5
lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o m. den 1 maj 1872.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 3,000 rdr.

Pastorsboställe: Eldsberga 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^{5}/_{8}$ m.; socknebudsväg 3 mil.

Enkesäte: Tönnersjö stom 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: Torared $^{1}/_{2}$ ofm. hemman. Kyrkoväg till Eldsberga $1^{1}/_{4}$ m.; socknebudsväg $1^{5}/_{8}$ mil.

Eldsberga och Tönnersjö: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: 252 kubikfot spanmål, $^{1}/_{2}$ råg, $^{1}/_{2}$ hafre, sportler och boställe, $^{1}/_{4}$ mantal.

Folkskoleväsende.

Eldsberga: 1 fast skola, 4 rot., 9 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. Lärarinnornas löner i småskolorna: 150 rdr hvardera.

Tönnersjö: 1 fast skola, 6 rot., 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. Lärarinnornas löner i småskolorna: 150 rdr hvardera.

Höks Härad.

Laholms Stad och Landsförsamling.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $31^{7}/_{8}$. Areal 16,686 Tnl., stadsjorden inberäknad. Folkm. vid 1870 års slut: i Laholms stad 1,382, i landsförsamlingen 2,236, tillsammans 3,618. Pastoratet är beläget från Göteborg $16^{7}/_{8}$ mil.

Laholm, sjöstad, ligger $^{3}/_{4}$ mil från Lagans utlopp, af hvilken staden erhållit sitt ursprungliga namn, likasom hela trakten omkring honom och slottet efter densamma erhöll benämningen Lagaholms län. I kon. Waldemar I:s jordebok skrifves det *Lagaholm*, någon tid äfven *Laveholm* och *Lougholm*. I fornhandlingar från 13:de århundradet förekommer redan namnet Lagaholm, hvilket troligen redan då var en betydligare handelsplats; och att det redan då var befäst, intygas af Hvitfeldt, hvilken anför, att slottet blifvit nedbrutet i det krig, som år 1280

(säkerligen 1284 under Erik II presthatarens regering) utbröt mellan Norskar och Danskar. Men att slottet och förmodligen äfven staden uppstått ur sina ruiner, synes deraf, att 1318 eröfrades det ånyo af Erik Menveds trupper från hertig Christoffer af Söder-Halland, och 1383 inryckte kon. Albrecht med en betydlig härsmakt i Halland och eröfrade Laholms slott med storm. Men då drottning Margarethas och kon. Olofs härar nalkades, drog Albrecht sig tillbaka öfver småländska gränsen. I slutet af 14:de och i början af 15:de århundradet innehade den beryktade Abraham Brodersson, Margarethas gunstling, detta slott. År 1436 tågade Engelbrekt Engelbrektsson genom Skåne och belade Laholms stad med krigsfolk, och kom före påskaftonen i besittning af slottet. 1489 vistades kon. Hans här i staden och utgaf då privilegier för Halmstad. 1534 uppbrändes staden af Jacob Bagge och 1565 af fältöfversten Claes Christersson Horn. Efter dessa öden reste sig dock Laholm ånyo såsom en välbebygd stad men lades åter i aska 1637 genom vådeld. Knappt hade den dock blifvit uppbygd, förrän den ånyo under 1676 års krig uppbrändes af Snapphanarne. Sista gången ödelades staden 1811, då en stor del deraf blef förvandlad till en askhög. Den nuvarande staden är oregelbunden, har sneda qvarter och krokiga gator och ligger lågt på sluttningen af den djupt nedskurna flodbrädden. De omgifvande, högre trakterna äro kala, sandiga samt flerestädes ljungbevuxna. Sjelfva staden ger likväl en treflig och omvexlande anblick genom de många trädgårdar och lundar, hvilka ligga emellan qvarteren; och den breda elfven med sina vattenfall i flera afsatser jemte de öfver henne anlagda broarne göra ett behagligt afbrott i den rådande enformigheten. Flera laxfisken äro uppförda i fallen. Hamnen eller elfven invid staden har 10 à 12 fots djup. Öfver den plats, der det forna slottet stod, är nu landsvägen ledd. Näringar äro handel och handtverkerier. Stadens vapen är tvenne laxar. — Kyrkan ombygdes 1808 men blef ej fullt färdig förrän 1820. Det gamla tornet, bygdt 1632, bibehölls vid ombygnaden, och utgör kyrkan till sitt yttre en prydnad för staden. Orgeln, 20-stämm. med 2 manualer, är bygd 1853 af Söderling. I tornet hänger 2 klockor, af hvilka den större har årtalet 1699 och följande vers:

Hörer tu mit rop och ljud
Löft titt hierta upp til Gud
Gack till kyrkian fall der ned
Hör Guds ord, läs, suck och bed.
Gjuten af Peter Böök.

Den mindre klockan har årtalet 1591.

Laholms Landsförsamling. Förm. hemm. 31⁷/₈. Socknen är i kyrkligt hänseende förenad med Laholms stad, med hvilken den har gemensam kyrka, men i administrativt hänseende en egen komun; hon omsluter på 3 sidor, neml. i norr, öster och vester

Laholms stad samt gränsar dessutom i söder till Ysby och Skummeslöfs (mot den förra utgör Laga-ån gränsen), i norr till Tjerby och Weinge, i öster till Knäreds socknar samt i vester till hafvet. I allmänhet består jordmånen af mer eller mindre sandblandad svartmylla samt något lera och mergel; de forna flygsandsfälten vid hafvet äro dels med träd planterade dels genom mergling och gödsling förvandlade till åker; äfven de forna ljunghedarna i socknens norra delar äro till största delen odlade och bebygda. Åkerbruket är den hufvudsakligaste näringsgrenen. Såsom binäring idkas laxfiske i Laga-ån, som genomflyter en del af socknen; strumptillverkning idkas äfven som binäring, ehuru mindre än fordom. Bland fornlemningar finnas flera ättehögar. Vid en af dessa, benämnd Ishög, belägen å Köpinge bys egor, finnes en upprest bautasten. Ruinerna af Laholms forna slott på en holme i Lagan, öfver hvilken landsvägen nu går, tillhöra numera Laholms Kungs-Ladugård, hvilken är den största gården inom socknen och har goda laxfisken såväl i den det forna slottet omgifvande forsen som vid Korseforss, ett betydligt vattenfall i Laga-ån 1/2 mil från Laholm.

Kyrkoherdar:

Herr Gödecke, sogneprest, beseglade år 1399 Jösse Assmundssons pantebref samt ett salubref i Lageholm.
(Halländska fornhandl.)

Johan, kyrkoh. i Lageholm, beseglade år 1409 en fullmakt för riddare Abraham Brodersson.
(Halländska fornhandl.)

Johannes Johannis, kyrkoh. 1564.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Jörgen Lauridzön var kyrkoh. här 1586.
Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Mats Thybo, prest i Laholm, † i maj 1593, var troligen icke kyrkoherde.

Lauritz Bendtsön.

Hans Pedersen, prest i Laholm, efterskänktes år 1638 en afgift för någon kyrkotionde, som förstörts vid stadens brand 1637. (Halländska fornhandl.)

Christen Olufsson i Lagaholm förekommer år 1645 i räkningar, der han erhållit lön i spannmål ifrån Laholms slott. Han lefde ännu 1653.

Lars Wittsön är i kammar-ark. handlingar antecknad 1660 och har såsom pastor i Laholm 1668 aflemnat en i riksarkivet förvarad uppgift å fornlemningar i Laholm.

Christian Hanssön nämnes 1683 och 1684.
Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Hans Holm, † i slutet af 1690-talet.

Anders Floderus, † 1724.

Jonas Corall, † 1732.
Jacob Lignell, kyrkoh. 1734.
Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.
Carl Georg Lignell, kyrkoh. 1752.
Se kontr.-prost. i Laholms kontrakt.

Fil. doktor *Peter Bundy*, född 1725. Fadren sist kyrkoh. i Uddevalla. Student i Lund 1744, prestvigd 1748, fil. d:r 1760, komm. i Myckleby 1758, riksdagsman 1771 såsom fullmäktig för kapellanerna i stiftet, kyrkoh. här 1774, † 1791.

Lars Svartz, företrädarens måg, född 1746, prestvigd 1770, kyrkoh. 1792, † 1806.

Fil. doktor *Carl Henrik Linde*, född i Göteborg 1763. Fadren sjömanshus-ombudsman. Student i Upsala 1781, fil. d:r 1785, rektor i Kongelf 1791, kongl. hofpredikant 1794, kyrkoh. här 1806, † 1808.

Pehr Mjöberg, född i Lindbergs socken 1759. Fadren sist kyrkoh. i Morup. Student i Lund 1780, prestvigd 1786, kollega i Warbergs skola 1789, rektor derstädes 1790, kyrkoh. här 1809, prost 1813, † 1839.

Fil. doktor *Johan Fransén*, född i Wentlinge af Kalmar stift 1790. Fadren sjöman. Student i Upsala 1814, prestvigd 1815, fil. d:r i Lund 1820, theol. kandidat i Upsala 1828, regem.-pastor vid lif-beväringens regem. 1835, kyrkoh. här 1840, prost 1843, † 1864.

Fil. doktor *Anders Ulrik Kullberg*, född i Halmstad 1808. Fadren prost. Student i Lund 1825, fil. d:r derstädes 1832, v. kollega i Göteborg 1835, prestvigd 1837, pedagog vid Laholms skola 1838, kyrkoh. 1865.

Predikoskyldighet: enligt gammal häfd predikar pedagogen ottesången Jul, Påsk och Pingst.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 26 april 1867 i följd af förslag den 13 aug. 1864.

A. *Laholms stadsförsamling.*

§ 1.

Af stadens tiondeskyldiga jord utgöres årligen 470 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, som fördelas efter de för år 1866 jorden åsatta bevillningstaxeringsvärden.

§ 2.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen:

a) 35 öre af hvarje person, som betalar mantalspenningar; och

b) af alla i staden kyrkoskrifna personer, hvilka utgöra bevillning till staten efter andra artikeln i bevillningsförordningen, 100 rdr; och skall denna summa fördelas i förhållande till det hvar och en af de betalningsskyldige för näst föregående året påförda bevillningsbelopp.

B. *Laholms landsförsamling.*

§ 3.

Innehafvare af bemman, lägenheter och qvarnar utgöra årligen, såsom ersättning för tionde, yste, dagsverken och alla öfriga jorden åliggande afgifter, 1,694 kubikfot 4 kannor 10 kubiktum spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter fördelning

Ofvan stadgade afgifter för qvarnar utgå endast så länge de mala för tull.

§ 4.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ betalas årligen:

a) af hvar och en som fyllt 16 år, med undantag af fattighjon och gemenskapen vid indelta krigsmakten, 30 öre; och

b) af alla i landsförsamlingen kyrkoskrifna personer, hvilka utgöra allmän bevillning efter andra artikeln i bevillningsförordningen, 100 rdr, som fördelas i förhållande till det hvar och en af de betalningsskyldige för näst-föregående året påförda bevillningsbelopp.

§ 5

lika lydande med samma § i Landvetters lönereglering.

§ 6.

Kyrkoherdens rätt till inkomst af laxfisket vid Karsefors skall för högst 5 år i sender å offentlig auktion till den högstbjudande upplåtas.

C. *Gemensamma bestämmelser.*

§ 7.

Kyrkoherden, som innehar embetsgård med trädgård i staden, 12 tunne-4 kappland löningsjord och en jord om 2 tunnland under hemmanet 1 mantal N:o 2 Abla, samt fortfarande eger uppbära landgille af hemmanet N:o 4 Tjärby, 40 skålp. smör, — är skyldig att emot åtnjutande af ofvan stadgade löneförmåner verkställa alla tjensteförrättningar utan särskild betalning; men till förrättningar inom landsförsamlingen är han berättigad att blifva hemtad och derefter till sin bostad återförd, dock gäller sådant vid socknebud endast när den, som biträdet påkallar, eger häst.

Derest ofvannämnda hemman N:o 1 och 2 Skogaby samt $^1/_4$ mantal af N:o 2 Kattarp under den tid, denna lönereglering är gällande, varda från Laholms pastorat afskiljda, är kyrkoherden pligtig att underkasta sig den minskning i löneinkomster, som deraf blifver en följd.

§ 8

lika lydande med § 9 i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1868.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 5,195 rdr. (Sedan 1871 d. 1 juni halfva N:o 1 Skogaby och hela N:o 2 Skogaby förlagts till Weinge, hafva inkomsterna minskats med omkring 150 rdr.)

Pastorsboställe: pastor har embetsgård i staden med trädgård och $11^1/_2$ tnl. jord. Socknebudsväg $1^1/_4$ mil.

Mensalhemman: N:o 4 St. Tjerby skattar 2 L*U*. smör.

Enkesäte: N:o 16 Tjerby 1 ofm. hemman erlägger årlig skatt 36 rdr.

(Efter utagerad rättegång mellan kyrkoh. Fransén och åboen i N.o 10 Tjerby betalas nu, i stället för 12 rdr 50 öre, 36 rdr årligen till pastor.)

Laholms stad och landsförsamling: Klockaretjensten förenad i båda församlingarna. Pedagogen är innehafvare af klockarens inkomster, men tjensten bestrides genom substitut; lönen. 550 rdr, samt Orgelnist- och Kantorssterna förenade; lön omkring 300 rdr.

Laholms 1-klassiga Pedagogi.

Denna skola, som intill år 1809 var en så kallad "lärd skola," är ganska gammal, ty redan 1567 omnämnes den såsom hafvande hunnit en "viss stadga," och ännu har man räkenskaper m. m. om skolan från 1695. Lärarnes antal under vårterminen 1872: 1, samt lärjungarnes: 28.

Skolan har 3 donationer. *Sundbergska donationen,* bestående af 1 mtl frälse i Tjerby, stiftades år 1793 d. 1 juni af enkefru *Sundberg,* född Djuberg. Årliga räntan, 25 rdr, skall utdelas hvarje midsommars-examen åt de 4 flitigaste och skickligaste ynglingarne.

Norlanderska donationen, stiftad d. 20 nov. 1820 af pappersmästaren *C. Norlander,* utgör 116 rdr 67 öre.

v. Björnmarckska fonden, stiftad af framl. kamreraren *A. v. Björnmarck* i Halmstad d. 16 dec. 1866, utgör 2,000 rdr, af hvilken summa räntan tillfaller ynglingar vid h. v. pedagogi.

Folkskoleväsende.

Laholm: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön 462 rdr 50 öre förutom bostad, ved och trädgård. 1 småskola Lärarinnans lön: 150 rdr.

(Af framl. kamrer A. v. Björnmarck i Halmstad donerades 1866 d. 16 dec. 1,000 rdr till folkskolans elever, som deraf ega uppbära räntan; samt år 1871 d. 23 juli donerade f. d. handl. J. Mellander härstädes 300 rdr till småskolan, som räntan tillfaller.)

Laholms landsförsamling: 2 till en del fasta folkskolor, 3 rot., 10 mån. lästid. Skollärarnes löner: hvardera 500 rdr, bostad, ved in natura samt ersättning för kofoder. 3 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Weinge med Tjerby.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. $60^{7}/_{30}$. Areal 40,778 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Weinge 2,975, i Tjerby 664, tillsammans 3,639. Pastoratet är beläget från Halmstad $1^{3}/_{4}$ m., från Laholm $^{3}/_{4}$ m., från Göteborg $17^{1}/_{8}$ mil. Adress: Laholm.

Weinge pastorat omsluter ifrån vester till nordost eller ifrån hafvet till småländska gränsen hela bredden af halländska området. Det gränsar för öfrigt till socknarna Knäred, Laholm, Eldsberga och Wrå samt håller i rät linia i längd nära 3 mil och i bredd 1 mil. På Langebeeks karta af år 1277 förekommer pastoratet under namn af *Wittinge;* det har äfven skrifvits *Winge* och *Weginge.* En tradition förmäler, att det äfven hetat *Weos,* hvilket namn skulle härledas från orden "ve" och "oss." Men då drottning Margaretha, som någon tid uppehöll sig här i orten, fått höra denna egendomliga härledning af namnet, förklarade hon, att det ej bör heta ve oss utan "ve ingen." Härefter blef pastoratet kalladt Weinge, hvilket namn andra här-

leda från en i Wingshög jordad Wing. I anseende till sitt läge indelas pastoratet i strandbygd, slättbygd och skogsbygd, hvilken senare till en stor del förtjenar namn af bergsbygd. Till strandbygden hänföres nästan hela Tjerby socken. I Weinge socken äro 18 små sjöar, af hvilka Kårarpssjön och Antorpssjön äro de största. I Tjerby socken finnes ingen sjö. Af berg finnas inga af betydligare höjd. En mängd ättehögar finnas.

Weinge, moderförsamling, har merendels jemn mark utom en del af östra och nordöstra trakterna mot småländska gränsen, som räknas till skogs- och bergsbygden. Rådande jordmån är sand, och orten är i allmänhet mager och kal. Dock finnas byar med bättre jordmån och trädgårdsanläggningar. Kyrkan, bygd af sten och täckt med bly, är 62 aln. lång och 43 aln. bred öfver den del, som formerar korset, samt 13 aln. bred öfver den öfriga delen. Tornet är spåntäckt och har tornur. Kyrkan, som troligen är af ganska hög ålder, undergick åren 1796 till 1800 ansenliga förbättringar. Orgeln, innehåller 18 stämmor. I tornet hänga 2 klockor. På den större läses följande vers:

Hörer du mitt rop och ljud·
Lyft ditt hjerta upp till Gud,
Gack till Kyrkan fall der ned,
Hör Guds ord, sjung, läs och bed.

På den mindre läses årtalet 1733 och

Lofvadt vare Herrans namn ifrån nu och till evighet.

I socknen ligger Öringe herresäte med vackert läge samt vidsträckt utsigt.

Tjerby, annex, beläget $^1/_2$ mil norr om Laholm nära hafvet, lider brist på skog, som dock i någon mån ersättes af torfmossar. Åkerbruket är hufvudnäring och såsom binäring idkas saltsjöfiske samt stickning af tröjor, vantar m. m. Kyrkan, 38 aln. lång och 10 aln. bred, är till $^2/_3$ uppbygd af tegel och till $^1/_3$ af gråsten samt ligger vid landsvägen. Det berättas, att hon skall vara tillbygd af drottning Margaretha af tacksamhet öfver en vunnen seger. Uti tornet hänga 2 klockor, af hvilka den större, omgjuten 1747, har följande inskrift:

Församler mig mine helige, som förbundet mer akta än offer.
Soli Deo gloria.

På den mindre föreställes Kristus på korset, Maria med barnet och Maria Magdalena jemte en svårläst latinsk inskrift samt:

Durch das feyer bin ich geflossen 1621

Kyrkoherdar:

Herr Wikman, "kyrkoherre i Widhinge," beseglade år 1421 söndagen före Jul, dat. Laholm, en Asar Peterssons fullmakt. (Geheime-ark i Köpenhamn.)

Herr Nils beseglade 1535 tredje Pingstdagen en rågångsförening mellan bönderna i flera byar af Weinge socken — då bönderna intet sigill hade. (Geheime-ark. i Köpenhamn.)

Severinus Johannis, kyrkoh. 1568.
(Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.)

Mårten Andersson, kyrkoh. 1573.
Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Janus Andreæ eller *Jens Andersson Råå,* kyrkoh. 1626. Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Hans Warberg, kyrkoh. i Tölö 1662, fick transport hit; † 1674.

Christen, kyrkoh. i Weinge. I Halmstads kyrkoräkningar upptages, att bårklädet 1677 blifvit utlånadt till denne Christens begrafning.

Jöns Markman, kyrkoh. 1676, responderade vid prestmötet 1682, † 1692.

Olof Kjerrulf, komm. i Weddige, kyrkoh. här 1694, † 1700.

Nicolaus Kjerrulf, företrädarens son, prestvigd 1701, kyrkoh. s. å., prost 1745, † 1758. Han var i flera år blind men predikade likväl.

Fil. doktor *Lars Kjerrulf,* företrädarens son, född 1716, student 1734, fil. d:r i Lund 1738, prestvigd 1739, komm. här 1744, v. pastor 1752, kyrkoh. 1758, sedan han ifrån 1755 varit vicarius och haft survivance; prost 1768, † 1776.

Fil. doktor *Johan Didric Alsing,* född på egendomen Saltkällan i Bohuslän 1740. Fadren löjtnant. Student i Upsala 1760, fil. d:r 1764, prestvigd s. å., ostind. skeppspredikant 1765, esqu. predikant vid Bohusläns dragoner 1769, regem.-pastor 1772, kyrkoh. här 1777, prost 1786, † 1814. Han stiftade alsingska skolan, som numera är folkskola.

Birger Dahlin, född i Stralsund 1759. Fadren sist fältprost och kyrkoh. i Bro. Student i Upsala 1780, prestvigd 1784, e. o. bat.-predikant vid Jönköpings regem. s. å., erhöll sedan presterlig tjenstgöring vid åtskilliga församlingar i Stockholm, komm. i St. Clara församling i Stockholm 1808, kyrkoh. här 1815, ledamot af samfundet pro fide et Christianismo 1816, prost 1830, † 1847.

Anders Magnus Cullin, kyrkoh. 1847.
Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Komministrar:

Johan Claudii, komm. 1620. (Skarstedts anteckningar.)

Anton Råå, komm. i Jens Andersson Råås tid.

Nils Bark, komm. under samma kyrkoherde.

Thomas Falkman, komm. under kyrkoh. Warbergs tid.
Se komm. i Fagered.

D. Winberg, komm. under kyrkoh. Olof och Nils Kjerrulfs tid.

Jacob Comenius, komm. 1729.

Se kontr.-prostarne i Halmstads kontrakt.

Fil. doktor *Olof Kjerrulf*, komm. 1735.

Se kyrkoh. i Thorup.

Fil. doktor *Lars Kjerrulf*, komm. 1744.

Se kyrkoh. härstädes.

Jesper Fredrik Lignell, komm. 1759.

Se kyrkoh. i Kalf.

Hans Peter Schonberg, komm. 1776.

Se kyrkoh. i Karup.

Gustaf Hallengren, komm. 1787, afsatt 1820.

Nils Renström, komm. 1824. Se komm. i Kalf.

Göran Mjöberg, född i Örmevalla 1802. Fadren prost. Prestvigd 1825, komm. 1835, † 1836.

Carl Jacob Carlberg, född i Karup 1805. Fadren bonde. Student i Lund 1823, prestvigd 1828, komm. 1837, † 1854.

Lars Johan Ljungström, komm. 1854.

Se kyrkoh. i Östad.

Victor Leonard Ekström, född i Långelanda i Bohuslän 1824. Fadren sist prost och kyrkoh. i Sätila. Student i Upsala 1843, prestvigd 1847, komm. 1861, † 1863.

Karl Karlén, född i Dingtuna socken af Westerås stift 1819. Fadren soldat. Student i Upsala 1841, prestvigd 1845, skollärare i Särna och Idre samt kapellpredikant i Idre 1846, v. pastor i Askim och Frölunda 1859, komm. här 1863.

Predikoskyldighet: pastor och komminister tjenstgöra hvar sin predikodag.

Pastorsboställe: **N:o 1 Weinge** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^3/_4$ m; socknebudsväg $2^1/_4$ mil.

Pastorslönen: Enligt konvention, stadfästad för 50 år af kongl. maj:t d. 31 mars 1848, åtnjuter pastor årligen $65^{23}/_{24}$ t:r råg, $33^{67}/_{128}$ t:r korn, $78^{21}/_{32}$ t:r hafre, $182^2/_3$ lam, 7 *Lℓℓ.* smör, $179^1/_3$ *Lℓℓ.* halm och i stället för offer 12 öre af hvarje kommunikant samt jura stolæ.

Enkesäte: **N:o 5 Tjerby** 1 ofm. hemman.

Komministersboställe: **N:o 2 Wessinge** (i Weinge socken) 1 ofm. hemman. Kyrkoväg och socknebudsväg lika med pastor.

Komministerslönen: af församlingarna 14 t:r råg, 16 öre af hvarje mantalsskrifven person; af pastor 2 t:r råg, 2 t:r korn samt 25 rdr.

Weinge och Tjerby: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön i Weinge församling: matskott, spanmål och yste, belöpande sig till omkr. 400 rdr; i Tjerby församling: 7 t:r korn samt yste och dessutom af båda församlingarna 8 öre af hvarje mantalsskrifven person i stället för offer. Jura stolæ hälften emot pastor eller omkr. 150 rdr.

Folkskoleväsende.

Weinge: 1 fast och 1 flyttbar skola, 4 rot., 10 mån. lästid. Skollärarnes löner: hvardera 500 rdr jemte bostad, ved och kofoder. (För den flyttbara skolans räkning äro 3:ne skolhus uppförda i skogsbygden.) 3:ne småskolor finnas, hvardera med 150 rdrs lön.

Tjerby: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 500 rdr jemte bostad, ved och kofoder. 1 småskola: lärarinnans lön: 150 rdr.

Knäred.

Reg. 3 kl. Fm. hemm. $43^{349}/_{480}$. Areal 40,523 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut 2,315. Pastoratet är beläget från Laholm 2 m., från Halmstad $3^1/_2$ m., från Göteborg $18^7/_8$ mil. Adress: Laholm.

Knäreds pastorat, som för sina kongresser och fredsslut är ganska framstående uti Nordens fornhäfder, ligger vid 230 fots höjd öfver hafvet och gränsar till Hishult, Renneslöf, Ysby, Laholm, Weinge och Småland. Det genomskäres från öster till vester af Lagan, som här bildar det märkliga fallet Majeforss. Äfven Kråk-ån och Fardala-ån gå genom pastoratet. Rådande jordmån är sand af mindre bördighet. Likväl finnas äfven vackra och bördiga sädesfält. Flera ställen utmärka sig för ett naturskönt läge. Skog finnes för behofvet. De möten, som här i socknen egt rum, börja med 1258, då svenske konungen Waldemar Birgersson och hans gemåls syskonbarn härstädes höllo ett möte med Erik V Glipping, konung af Danmark. 1304 var äfven möte härstädes emellan konungarne af Sverige, Norge och Danmark tillika med deras gemåler. 1571 hölls här kongress mellan svenska och danska hofven; 1575 var nytt möte. År 1613 måste det af den oupphörliga kampen mot Polen, Ryssland och Danmark utmattade Sverige härstädes med sistnämnda makt afsluta den för oss så sorgligt ryktbara freden i Knäröd, enligt hvilken det af mångåriga krig utblottade Sverige skulle för återbekommande af Elfsborgs fästning betala 1 million silfver-species (omkring 4 millioner rdr rmt; en oerhörd summa för ett utblottadt land och i en tid, då penningen var i mångdubbelt värde mot nu). Länge lefde denna fred i folkets minne, och ännu vid 1643 års krig med Danmark hörde man allmänt det förbittrade folket yttra: "Vi skola gå till Danmark och se till, hvart Elfsborgs lösen tagit vägen." — Freden slöts vid den s. k. Kungsstenen, en stenhäll i form af ett bord i närheten af Sjöareds gästgifvaregård. Uti Kungsbacken härstädes möttes konungarne Gustaf II Adolph och Christian IV år 1619; på Uddareds egor sammanträffade 1659 Danskarne under konung Fredrik III och Svenskarne under G. O. Stenbock. Bland fornlemningar märkes

Rigshög, en med löfträd bevuxen ättehög af 50 stegs sluttningshöjd. Kyrkan, omgifven af höga löfträd, är ny och invigdes d. 8 okt. 1854. Om anledningen till socknens och kyrkans namn berättas, att hon blifvit kallad Knäred deraf, att här föllo tvillingoxarne — bestämda i enlighet med tidens bruk att utvisa stället för kyrkans läge, sedan en kyrkobygnad misslyckats vid Kyrkhult - "på knä," ur stånd att vidare kunna draga lasset. På Langebecks karta af år 1277 återfinnes socknen under namnet *Knäryth*; på några ställen finnes namnet *Knäröd*. I tornet hänga 2 klockor; på den större läses:

År 1643 blef jag gjuten, då prester voro herr Börje och herr Nils. År 1725 vardt jag under stark ringning sprucken och år 1744 i Malmö omgjuten

Den mindre har jemte annan inskription årtalet 1595. År 1676 sköflades kyrkan af fiender, och alla i kyrkan förvarade handlingar och kyrkoböcker m. m. förstördes. Större delen af pastors-arkivet gick vid detta tillfälle förlorad, hvarför en fullständig pastors-serie ej kunnat uppställas.

Kyrkoherdar:

Herrar ***Mårten, Peder*** och ***Christen*** hafva alla vavarit på okänd tid.

Herr Åke. År 1569 d. 1 okt. sände hertig Carl en fången prest, herr Åke i Knäröd, som på Laholms slott och i de Danskes läger är "van att verke och af theras lägenheter och förehafvande godt besked vet," till konung Johan III.

(Riks-arkivet.

Martinus Andreæ, kyrkoh. 1570.

(Biskop Tycho Asmundssons ordin.-bok.)

Herr Börje eller ***Birgerus Jonæ*** omnämnes i kyrkovisitationen 1624 och i ett kongl. bref af 1642, der han anklagas för att hafva gifvit en svensk bonde ett falskt pass, hvarigenom denne lyckats rymma till Danmark. Börjes namn jemte årtalet 1643 står tecknadt på ringklockan härstädes.

Nicolaus Theodori eller Nils Thorsson står tecknad på ringklockan jemte herr Börje 1643, säkerligen då hans kompastor. Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Lars Holtzberg, den förres stjufson, skall hafva tillträdt pastoratet 1680, var kyrkoh. i 31 år, † 1711.

Fil. doktor ***Arvid Bolhemius,*** född i Ulfsbeck 1666. Fadren kyrkoh. i Markaryd. Student i Rostock 1684 och i Åbo 1686, fil. d:r i Lund och prestvigd 1700, var rektor i Halmstads skola, då han blef kyrkoh. här, och hans fullmakt blef dat. Bender 1712; v. presis vid prestmötet 1728, † 1738.

Benedictus Montan, född i Ödsmåls socken, blef ostindisk skeppspredikant 1735, kyrkoh. här 1740, prost 1764, † 1785.

Sven Theodor Warlund, född i Wenersborg 1745. Student i Upsala 1768, prestvigd 1773, adjunkt i Stockholm och skollärare vid stora Barnhuset samt predikant vid Fattighuset 1776, bat.-predikant 1780, kyrkoh. här 1785, prost 1790, † 1804.

Fil. doktor *Michael Liedbeck*, född i Uddevalla 1758. Fadren handlande. Student i Lund 1777, fil. d:r 1781, v. kollega i Göteborg s. å., prestvigd 1783, rektor i Halmstads skola 1784, kyrkoh. här 1806, † 1817.

Benedictus Larsson, född i Slättåkra pastorat 1780. Fadren bonde. Student i Lund 1802, prestvigd 1805, förestod Marstrands skola 1806—1809, bat.-predikant vid Bohusläns landtvärns-regem. 1808, v. pastor 1811, kyrkoh. här 1818, prost 1824, † 1828.

Anders Magnus Culin, kyrkoh. 1829.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Anders Törnqvist, född i Svarteborg 1794. Fadren torpare. Student i Upsala 1820, skollärare i Örby 1825—1829, prestvigd 1831, lärare vid vexelunderv.-skolan i Uddevalla 1834, predikant vid Göteborgs och Bohusläns lasarett och kurhus 1840, past.-examen 1842, v. pastor 1843, kyrkoh. här 1848, prost 1858, † 1865.

Johan Hinrik Boström, född i Bokenäs 1829. Fadren hemmansåbo. Student i Upsala 1855, prestvigd 1856, lärare vid Rydboholms skola i Seglora 1860, past.-examen 1864, kyrkoh. här 1866.

Pastorsboställe: Knäred 3/4 ofm. hemman Socknebudsväg 1 1/4 mil.

Pastorslönen: Lönaregleringen är ännu icke fastställd; men genom öfverenskommelse med församlingen har pastor tillsvidare ingått på densamma, sådan som den af nämnden 1864 blifvit föreslagen, enligt hvilket förslag pastors lön är taxerad till 2,920 rdr i ett för allt.

Annex- eller **Mensalhemman** samt **Enkesäte** finnas icke, men till prestgården hör en skattlagd qvarn med 2 par stenar, deraf fallet tillhör bostället och åbygnaderna pastor.

Klockare- och Kantorstjensterna förenade; lön: 260 rdr och boställe 1/6 mantal.

Folkskoleväsende.

1 flyttbar skola, 9 rot., 10 mån. lästid. Skollärarens lön: 600 rdr i ett för allt. 3 småskolor. Lärarnes löner: 150 rdr hvardera i ett för allt.

Renneslöf med Ysby.

Reg. 2 kl. Fm. hemm. 37⁵/₂₄. Areal 24,207 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Renneslöf 2,301, i Ysby 1,003, tillsammans 3,304. Pastoratet är beläget från Laholm ³/₄ mil, från Göteborg 18 mil. Adress: Laholm.

Renneslöfs pastorat, som i öster gränsar till Hishults och Knäreds, i norr till Laholms, i vester till Skummeslöfs och i söder till Hasslöfs och Woxtorps socknar, har en längd ifrån öster till vester af 1³/₄ mil och genomskäres af utom Lagan, som utgör gränsen i norr, af ännu tvenne andra strömdrag. Några mindre insjöar finnas. Inom detta pastorat ligger ett af Götha rikes största vattenfall Karseforss, som något ofvan om Ysby kyrka störtar sig i Lagan utför en nästan lodrät klipphöjd af emellan 15 à 20 alnars höjd. Pastoratet är på Langebecks karta af år 1277 upptaget under namnet Randerslef. På 1500-talet kallas det uti åtskilliga handlingar Ränneslöf och uti Lunds Landebok Randesslöf.

Renneslöf, moderförsamling, ligger vid omkring 120 fots höjd öfver hafvet och genomflytes af Smedje-ån. Marken, som i öster är bergig men för öfrigt merendels jemn, består till en stor del af ljunghedar med flygsand; men icke desto mindre odlas säd tillräckligt icke allenast för innevånarnes behof utan vida derutöfver. Lera finnes i större delen af socknen. I öster växer någon skog. Fornlemningar utgöras af åtskilliga mindre ättekullar samt ruiner på en ö uti Pehrstorps sjö efter något befästadt slott. Kyrkan, som uppfördes 1871, är bygd af gråsten och täckt med spån samt hvälfd med bräder. Hon håller invändigt 52 alnar i längd, räknadt från vapenhuset till altaret, och 24 alnar i bredd. Trappuppgången till tornet, hvilket ej blifvit ombygdt, är numera af träd. Ibland kyrkans silfver är en antik och utmärkt väl arbetad kalk, som är det äldsta kyrkosilfver i hela trakten. Den har blifvit tagen i Tyskland under något krig och skänkt till kyrkan här. Kalken med patén väger omkring 50 lod. I tornet hänga 2 klockor; på den större af dem läses gjutningsåret 1755 samt följande vers:

När jag kallar med mitt ljud
Folket till Guds tempel,
Skynda eder då till Gud.
Gifver god exempel
Tänker nu är Herrans dag,
Görer bättring alla,
Förr än klockans sista slag
Er skall hädankalla.

På den mindre läsas gjutningsåret 1774 och följande vers:

Jag manar med mitt ljud
Kom snart, att ordet höra
Lyft händer upp till Gud.
Hans nåd lät hjertat röra.
Till bönen kallar jag
De dödas bortgång minner
Tänk på din död hvar dag
Se till du kronan vinner.

Bland mera framstående gårdar märkes Wallberga. Inom socknen finnes ett mindre och förfallet säteri benämndt Pehrstorp.

Ysby, annex, beläget ½ mil S.O. från Laholm, ligger på Lagans södra strand vid omkring 80 fots höjd öfver hafvet och skrefs på Langebecks karta af år 1277 *Ösby*. Rådande jordmån är grusblandad mylla. Lera finnes i riklig mån i ungefär halfva delen af socknen samt ovanligt god mergel. En del hemman hafva skog. Allmogen här och ännu mer i Renneslöfs socken visar stor flit med att sticka tröjor, strumpor, vantar o. d. Högsta berget härstädes ligger vid Hjörnered, *Spishallen* kallad, ej långt från Lagan, ifrån hvilket berg man kan räkna ända till 13 kyrkor. Bland fornminnen framstå isynnerhet de s. k. Tvästenarne, 2 kämpastenar på en ljunghed å gården Hof, hvilka enligt sagan skola utmärka stället, der Hergrim, som borttröfvat Agn Alfsdotter, stupade i striden med Starkotter. På Hjörnereds egor märkes ättestupan Wallhal och på ett annat ställe en grotta, kallad Midsommarstugan, hållande 4 alnar i fyrkant, ur hvars botten en rännil med friskt vatten framflyter. Kyrkan, belägen på en slätt icke långt från Lagan, är gammal och var före 1844, då kyrkan undergick en grundelig reparation, försedd med nischer i murarne för helgonbilder. En klocka finnes, på hvilken läses jemte gjutningsåret 1755 följande vers:

Min Christen god, hvar droppa blod.
Må i din ådror röras,
Till kyrkogång, till bön och sång,
När ljudet mitt må höras.

Märkligaste gården i socknen är Kjöflinge, 1 mtl.

Kyrkoherdar:

Herr Laurentius Erasmi, kyrkoh. 1564 (Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok) är säkerligen samma Herr Lauritz, som omtalas i Lunds Landebok 1586 och finnes med detta namn upptagen hos Bexell.

Herr Augustinus omnämnes i Skarstedts anteckningar öfver kyrkovisitationerna 1624 och 1626; † 1649. Under hans tid eller 1645 blef reglementet för Karseforss laxfiske upprättadt.

Herr Nils, † 1658.

Jöran Hansson Ullmivallius, kyrkoh. 1659, underskref taxeringen på pastorerne 1696, † 1703.

Anders Kilander, kyrkoh. 1701, var sin svärfader Ullmivallii kompastor till 1703, då de begge inom 2:ne dagar afledo.

Gabriel Hising, kyrkoh. 1703, blef gift med Kilanders enka; † 1707.

Christian Holm var, då han hitkom 1708, rektor i Laholm, † 1727.

Carl Kjerrulf, prestvigd 1713, kyrkoh 1727, † 1749.

Sven Linderot, kyrkoh. 1750.

Se kontr.-prostarne i Warbergs kontrakt.

Arvid Lindqvist, född i Uddevalla 1721, prestvigd 1747, kyrkoh. 1769, † 1784.

Fil. doktor *Olof Linderot,* född 1753. Fadren sist kontr.-prost och kyrkoh. i Tvååker. Student i Upsala 1769, fil. d:r i Greifswald 1775, prestvigd 1776, e. o. bat.-predikant vid Bohusläns regem. 1780, kyrkoh. här 1785, prost 1805, † 1811.

Elias Hammar, född 1753. Fadren sist prost och kyrkoh. i Warberg. Student i Lund 1773, prestvigd 1777, v. pastor 1801, kyrkoh. 1812, † 1814 före tillträdet.

Johan Dragstedt, född 1767. Fadren sist kyrkoh. i Bollebygd. Student i Lund 1787, prestvigd 1791, e. o. bat.-predikant vid Elfsborgs regem. 1796, v. pastor 1799, kapellpredikant på Klädesholmen 1800, komm. i Bollebygd 1805, kyrkoh. här 1814, † 1824.

Gustaf Rabe, född i Gödestads socken 1774. Fadren krono-befallningsman. Student i Lund 1790, prestvigd 1799, v. kollega i Kongelfs skola 1800, ordinarie 1802, kollega i Warbergs skola 1804, förestod rektoratet i Laholm ifrån 1805, pedagog vid nämnde skola 1818, kyrkoh. här 1825, prost 1827, † 1839.

Johan Gabriel Beijer, född i Gällstad 1797. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Upsala 1817, prestvigd 1820, past.-examen 1828, kongl. hofpredikant 1829, v. pastor i Säfve prebende s. å., kyrkoh. här 1839, prost 1843, † 1849.

Nils Dock, född i Laholm 1796. Fadren färgare. Student i Lund 1813, prestvigd 1820, v. pastor 1832, komm. i Gällstad 1839, past.-examen 1841, kyrkoh. här 1851, prost 1858, † 1869.

Sven Johan Bergendal, född i Lungsunds socken af Carlstads stift 1811. Fadren sist prost och kyrkoh. i Ölmehärad. Student i Upsala 1831, prestvigd 1835, past.-examen 1850, indigenatsrätt i Göteborgs stift 1860, efter 17 års tjenstgöring i Qwille kyrkoh. här 1870.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 19 april 1872.

§ 1.

Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället, utgöres årligen i stället för tionde, äckor och öfriga jorden åliggande utskylder till presterskapet, 1,905 kubikfot 3 kannor 10 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, efter nedanstående fördelning:

Renneslöfs församling . . .	1,340 kub.-fot	8 k:r	10 kub.-tum.
Ysby d:o . . .	564 „	5 „	—

§ 2.

För Perstorps säteri, 6 1/2 mantal, betalas årligen 16 riksdaler 25 öre och för Glenninge utjord 5 riksdaler.

§ 3.

För nedannämnde qvarnar erläggas årligen, så länge de i hufvudsakligen oförändradt skick drifvas, följande afgifter, nemligen:

Wärestorps och Hofs qvarnar 3 kubikfot spanmål för hvarje par stenar;

Renneslöfs qvarn 2 kubikfot spanmål för hvarje stenpar;

Pigemöllans qvarn 1 kubikfot 5 kannor spanmål för hvarje par stenar; och

Edenberga qvarn 1 kubikfot spanmål, allt 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre för hvarje stenpar.

För qvarnar samt andra verk eller inrättningar, som framdeles anläggas eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederhörande embetsmyndighets pröfning.

§ 4.

För Karsefors laxfiske betalas årligen 100 riksdaler.

§ 5.

De, som utan att innehafva i mantal satt jord, till staten utgöra bevillning enligt andra artikeln i bevillningsförordningen för inkomst af kapital eller arbete, skola, med undantag för verk och inrättningar, om hvilka i 3 och 4 §§ här ofvan förmäles, årligen betala en fjerdedels procent af den under nästföregående året till bevillning uppskattade inkomsten.

§ 6.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ betalas årligen 33 öre utaf hvar och en, som vid kalenderårets början uppnått 16 års ålder och icke åtnjuter understöd af fattigvården, med undantag af kronobåtsmän och deras husfolk.

§ 7

lika lydande med § 3 i Örmevalla lönereglering.

§§ 8 och 9

lika lydande med samma §§ i Landvetters lönereglering.

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1872.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,000 rdr.

Pastorsboställe: **N:o 1 Renneslöf** 2/3 ofm. hemman. Kyrkoväg 5/8 m., socknebudsväg 1 1/2 mil.

Mensalhemman och **Enkesäte** finnas ej.

Renneslöf och **Ysby:** Klockare- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna, lön: 500 rdr och boställe, 1/3 mtl.

Folkskoleväsende.

Renneslöf: 1 flyttbar skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 4 småskolor. Lärarinnornas löner 150 rdr hvardera.

Ysby: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön 500 rdr, bostad, ved och kofoder. 3 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Östra Karup med Skummeslöf.

Reg. 2 kl. (Pastoratet var en tid patronelt; landshöfding Durell erhöll patronaträttighet d. 7 aug. 1671, men det blef år 1693 d. 2 sept. åter förklaradt regalt.) Fm. hemm. 40¹/₆. Areal 15,622 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Östra Karup 1,428, i Skummeslöf 771, tillsammans 2,199. Pastoratet är beläget från Båstad ³/₄ m., från Laholm 1¹/₄ m., från Göteborg 18¹/₈ mil. Adress: Östra Karup.

Östra Karups pastorat, så kalladt till skilnad från Vestra Karup, som är beläget i Skåne, sträcker sig i vester till hafvet och gränsar för öfrigt till Hjernarps och Båstads socknar i Kristianstads län samt till Hasslöfs, Renneslöfs och Laholms socknar af Halland. Pastoratets forna namn var *Kagerup*. Ingen insjö finnes härstädes och blott ett större strömdrag, Stensån, som till en del utgör gränsskilnad mellan modersocknen och annexet samt har sitt utlopp i hafvet vid gränsen mellan Halland och Skåne.

Östra Karup, moderförsamling, upptager inom sitt område en betydlig del af höjdsträckningen Hallandsås, belägen omkring 600 fot öfver hafvet. Jordmånen är af olika beskaffenhet: under åsen är mosand, genom kultur och mergling betydligen förbättrad. Deremot är marken öfverst på åsen mindre bördig, och stora torfmossar förefinnes, hvaraf Elgmossen är den störste. Blågrå lermergel finnes å hela pastoratets slättland; snäckmergel vid foten af åsen och på flera ställen af dess platå. Ett och annat hemman eger skog, men det allmänna bränslet är torf. Socknens fornminnen inskränka sig till några ättehögar på hemmanet Finsbo mark. Den vackra, i korsform bygda kyrkan, som ligger vid foten af den bokbeklädda Hallandsås nära intill landsvägen, invigdes 1:sta söndagen i advent 1869. Orgeln, 7-stämm., är bygd 1842 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor, af hvilka den mindre har latinsk inskription samt årtalet 1667.

Skummeslöf, annex, som fordom het *Scuthmansleff* och var moderförsamling, är beläget 1 mil från Laholm och 1 mil från Båstad, gränsar i vester till hafvet, är derinvid besvärad af flygsand men eger för öfrigt samma jordmån som moderförsam-

lingen. Kyrkan är belägen på en af åkerfält omgifven höjd vid Skummeslöfs by. Orgeln, 7-stämm., är bygd 1846 af Söderling. I tornet hänga 2 klockor; på den större af dem är inskrift i munkstil samt årtalet 1409. I denna socken ligger säteriet Skottorp, en af Hallands förnämsta egendomar och kändt redan under 14:de århundradet. Stället eger historisk märkvärdighet, emedan konung Carl XI och drottning Ulrika Eleonora härstädes år 1680 firade sitt biläger.

Kyrkoherdar:

Herr Esbjörn, "sogneprest i Scuthmansleff", beseglade år 1340 d. 6 maj Bengt Eskilsons till Weka skuldebref till nämnde kyrka å 30 mark nya skånska pengar.
(Halländska fornhandl.)

Herr Jon, prest i Skummeslöf, beseglade år 1447 d. 17 aug. Torkel Brahes och hans hustrus gåfvobref till ett altare i Lunds domkyrka. (Halländska fornhandl.)

Herr Thage predikade vid kyrkovisitation 1616 lika så, som det synes, vid visitation 1619, omnämnes äfven 1624.
(Skarstedts anteckningar.)

Sven Jönsson Trelevenborg, född 1598, † 1640.

Herr Peder Hansson, vanligen kallad *Herr Peder,* var kyrkoh. redan 1644 och har 1662 och 1663 underskrifvit kyrkoräkenskaperna.

Petrus Johannis, kyrkoh. här 1663; var troligen Peder Hanssons kompastor.

Hans Hansson. Dennes namn står på den mindre klockan i Östra Karup jemte årtalet 1667.

Nicolaus Arvidi Warbergensis har underskrifvit räkenskaperna flera år och sist 1672.

Herrar Wal, Nicolaus Westergård och *Sven* äro blott kända till namnen.

Jon Tiljander, konrektor i Göteborg 1677, kyrkoh. här 1687, † 1695.

Nicolaus Petri Florander var rektor och konsist.-ledamot i Göteborg 1678, kyrkoh. här 1696, † 1698.

Fredrik Bröms, född 1652, kyrkoh. här 1699, † 1732.

Johannes Roselius, född 1700, prestvigd 1728, kyrkoh. 1732, † 1741.

Andreas Florell, född i Flo pastorat 1702; sedan han varit regem.-predikant och domkyrko-adjunkt, blef han kyrkoh. här 1742; † 1772.

Abraham Petri Ljunggqvist, företrädarens måg, född i Warberg 1726, prestvigd 1753, kyrkoh. 1773, † 1785.

Hans Peter Schonberg, född på Gropemullan 1750, prestvigd 1771, komm. i Weinge 1776, kyrkoh. här 1787, † 1800.

Tobias Banck, född i Falkenberg 1746. Student i Lund 1768, prestvigd 1770, komm. i Hasslöf 1780, kyrkoh. här 1801, prost 1805, † 1810.

Fil. doktor *Magnus Bothén*, kyrkoh. 1811.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Erik Andreas Askman, född i Laholm 1772. Fadren rådman. Student i Lund 1790, prestvigd 1797, komm. i Hasslöf 1801, kyrkoh. här 1821, prost 1826, † 1859.

Fil. doktor *Johan August Berg*, född i Göteborg 1818. Fadren handlande. Student i Lund 1836, fil. d:r 1841, prestvigd s. å., adjunkt vid Göteborgs h. elem.-läroverk 1843, lärare vid handtverksskolan i Göteborg 1847, past.-examen 1854, bibliothekarie vid Göteborgs h. elem.-läroverk 1858, konsistorii-amanuens s. å., kyrkoh. här 1860, revisor af Stats-Banko- och Riksgäldsverken 1863, folkskole-inspektor 1867, v. kontr.-prost och prost s. å., suppleant vid kyrkomötet 1868, L. N. O. 1872.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t d. 5 april 1872.

§ 1.

"Till kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 3/4 mantal Östra Karup, utgöres årligen, i stället för tionde, äckor och öfriga jorden åliggande utskylder till presterskapet, 1,522 kubikfot 8 kannor 20 kubiktum spanmål, 1/3 råg, 1/3 korn och 1/3 hafre, efter nedanstående fördelning:

Östra Karups församling . . .	968 kub.-fot	3 k:r 80 kub.-tum.
Skummeslöfs d:o . . .	554 „	4 „ 40 „

Do för qvarnar bestämda afgifter utgå så länge qvarnarne i hufvudsakligen oförändradt skick drifvas.

För verk eller inrättningar, som framdeles anläggas eller väsendtligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederhörande embetsmyndighets pröfning

§ 2.

För Skottorps säteri, 3½ mantal, betalas årligen 8 riksdaler 75 öre.

§ 3.

För säteritorpen, 5 torp under Dömestorp, 12 torp under Skottorp och 6 torp under nya Skottorp, erläggas årligen, så länge de såsom sådana fortfara, tillsammans 54 rdr 27 öre.

§ 4.

De, som utan att innehafva i mantal satt jord, till staten utgöra bevillning enligt andra artikeln i bevillningsförordningen för inkomst af kapital eller arbete, skola, med undantag för verk eller inrättningar, om hvilka ofvan förmäles, årligen betala en fjerdedel procent af den under näst föregående året till bevillning uppskattade inkomsten

§ 5.

Såsom ersättning för offer och jura stolæ erlägges årligen:

dels 35 öre utaf hvar och en, som vid kalenderårets början uppnått 16 års ålder och icke åtnjuter understöd af fattigvården, med undantag af kronobåtsmän samt deras husfolk; och

dels 3 riksdaler för hvarje helt förmedlat mantal inom Östra Karups församling och 3 riksdaler för hvarje helt oförmedladt mantal inom Skummeslöfs församling och i förhållande dertill för större eller mindre gårdar.

§ 6

lika lydande med § 3 i Örmevalla lönereglering.

§§ 7 och 8

lika lydande med §§ 8 och 9 i Landvetters lönereglering.

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1873.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,150 rdr.

Pastorsboställe: **Östra Karup** 3/4 ofm. hemman. Kyrkoväg 1/3 m., socknebudsväg 3/4 mil.

Enkesäte: **N:o 4 Skummeslöf** 1 ofm. hemman. 1/4 fm.

Östra Karup och **Skummeslöf:** Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna lön: boställe 1/4 mtl med 22 tld 13 1/3 kpld jord, helgonskyld efter medelmarkegång, 246 rdr och extra inkomster 315 rdr.

Folkskoleväsende.

Östra Karup: 1 fast skola, 10 mån. lästid. Skollärarens lön: den i lag bestämda. 3 småskolor, af hvilka 2 äro fasta, 9 mån. lästid, och 1 flyttande med 10 mån. lästid och 2 rot. Lärarinnornas löner 150 rdr hvardera.

Skummeslöf: 1 fast skola, 8 mån. lästid. Skollärarens lön: den i lag bestämda. 1 flyttande småskola. 10 mån. lästid och 2 rot. Lärarinnans lön 150 rdr.

Hasslöf med Woxtorp.

Altern. Reg. och Patronelt. (Hasslöfs socken är regal men Woxtorp patronel på grund af kongl. br. d. 26 april 1655 och kongl. resol. d. 5 maj 1777. Patronaträttigheten tillhör egaren af säteriet Wallen, hvilken dock enl. kougl. resol. d. 21 sept. 1839 ej eger rättighet att tillsätta komminister. Nuvarande pastor är kallad af patronus.) 2 kl. Fm. hemm. 78$^{11}/_{12}$. Areal 35,825 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Hasslöf 983, i Woxtorp 2,432, tillsammans 3,415. Pastoratet är beläget från Laholm 1$^{1}/_{4}$ m., från Engelholm 2 m., från Göteborg 18$^{3}/_{8}$ mil. Adress: Laholm eller Östra Karup.

Hasslöfs pastorat gränsar i söder till Skåne, i öster till Hishult, i norr till Renneslöf och i vester till Östra Karup; närmaste afståndet från hafvet är $^{5}/_{8}$ mil. Pastoratets längd är nära 2 mil och bredden 1$^{1}/_{8}$ mil, och är det på Langebecks karta af 1277 upptaget under namn af *Haderslöf;* äfveu namnet *Hadeslef* har förekommit, och af allmogen kallas det *Hassle.* Det genomstrykes af Hallandsås, hvilken genom sin med det öfriga Halland olika höjd och jordyta har sitt egna kallare klimat. Uuder heta somrar, da sädesfälten i den lägre trakten blifva skadade, är grödan oftast bättre på åsen; i våta somrar är ofta förhållandet tvärtom. Af fornlemningar finnes både i skogarne och utmarkerne eu myckeuhet stenrör m. m.

Hasslöf, moderförsamling, beläget vid 80 fots höjd öfver hafvet, genomskäres af endast ett större strömdrag, kalladt Stensån eller Hasslöfsån, hvilken, genom gräfniug säukt till en del, är odlad å de vattendräukta stränderna. Vid större regn flödar dock vattnet öfver strömfåran. Större delen af hemmanen i denna socken ligga omkring foten af eller ofvaupå sjelfva Hallandsås, af hvilka de nedom åsen ega i allmänhet god jordmån; men ofvanpå åsen är jordmånen sämre, steubunden och ljungbeväxt. Skogar af bok finnas endast på åsen, hvarest ock är rik tillgång på torfmossar. All ved och bränntorf måste derifrån hemtas. — Kyrkan, nybygd af tegel 1863 och invigd d. 11 aug. 1864, är täckt med skiffer och håller 84 fot i längd och 44 i bredd. Gamla tornet, af gråsten med hög träspira, är bibehållet. Kyrkan eger 2 klockor, af hvilka den ena är omgjuten 1744 och den audra 1792. På kyrkogårdeu hvilar den förtjente naturforskaren och botanisten prosten d:r Osbeck i sin flera år före sin död utsedda begrafuingsplats, hvilken utmärkes af en af naturen danad sten med nära lika stora sidor, hvilken han fann på Hallandsås och då bestämde till sin grafvård. Den saknar

inskrift. I denna sockeu ligger säteriet Dömestorp, bekant sedan slutet af 1400-talet.

Woxtorp, annex, beläget 1¼ mil från Laholm, benämnes äfven *Wåxtorp* och het fordom *Wagenstrup.* Sockuen genomskäres af Stens- och Tormarps-åar, af hvilka den senare utflyter från Oxhults-sjön i Hishults socken. Dessa drifva några qvarnar. Några smärre sjöar finnas, hvaribland den öfverst mot skånska gränsen liggande Sjaltsjön, ¼ mil lång, är den betydligaste. Jordmånen är mycket magrare och ofruktbarare än i Hasslöfs socken med undantag af Menlösa och Windrarps byar, som angränsa Hasslöf och hafva till en del god jord. Skog af björk, al, någon ek och planterad fur finnes på flere ställen; och torfmossar till de aldra flesta hemmanen. Bokskogar, tillhörande Wallen, äro uppå Åsen. Folket härstädes är vida berömdt för utmärkt slöjdflit uti strumpstickning. — Kyrkan, murad af gråsten, hvälfd med tegel och täckt med spån, är belägen i nordvestra delen af Woxtorps socken samt håller 50 aln. i längd och 17 aln. i bredd. På kyrkans norra sida är ett utbygge, kalladt kapellet, uti hvars mur bokstäfverna I.B. och årtalet 1601 stå. Orgeln, 4-stämm., är bygd 1753 af afskedade soldaten Agrelius. I kyrkan äro medlemmar af slägteua Bilde, Krummedig och Meck begrafna. Uti det af gråsten bygda tornet hänga 2 klockor, som sakna inskriptioner. I socknen ligger Wallens säteri. På en terassformad höjd, omgifven af en liten sjö på trenne sidor, reser sig högt öfver den kringliggande slätten Wallens manbygnad, hvilken efter sista branden 1800 blifvit restaurerad och uppförd på den gamla riddarborgens murar, och som, omgifven af sjö och land, erbjuder en särdeles vacker tafla.

Kyrkoherdar:

Herr Peder i Hadersleff beseglade år 1409 in Cathedra St. Petri, dat. Flintorp, Sven Bondes salubref till sin måg Pål Jönsson. (Geheime-ark. i Köpenhamn)

Herr Hans nämnes 1503 såsom prest i Woxtorp och Hasslöf samt beseglade 1505 d. 24 febr., dat. Wallen, ett salubref till Henrik Krumedig. (Halländsk fornhandl.)

Hans Brun, var kyrkoh. här 1524, då socknemännen utfärdade en attest, i hvilken de förklarade, att Brun, anklagad för mord, ej varit vållande till den karls död, som af Nils Poo blifvit ihjelslagen i Hasslöfs prestgård. 1526 utgafs ett dylikt intyg, att han lefvat ärligt och väl och ej varit skyldig i Ingrid Jepsdotters död, hvilken aflidit hos honom. 1531 utgafs åter ett nytt intyg på biskopens förfrågan, huru Brun förhållit sig, när han var prest: att åtskilliga kyrkans klenoder bortkommit i hans tid. Brun hade således lemnat pastoratet före 1531. (Halländska fornhandl.)

Erasmus Laurentii, kyrkoh. 1566. (Biskop Tyche Asmundssons ordin.-bok.). Säkerligen samme Rasmus Juel, som Bexell uppgifvit var pastor 1575.

Rasmus Nilssen, "1591 sogneprest till Hasslöf," hade en son, som lägrat sin fästeqvinna och derför blifvit fängslad men benådades till lifvet mot att betala 100 rdr till Laholms hospital.

Herr Pauel (Pål) nämnes i Skarstedts anteckningar öfver kyrkovisitationerna såsom pastor omkring 1616; vid visitation 1624 var Herr Pauel död och komministern Herr Christiernus förmodligen blifvande pastor.

Christian Pederssön nämnes såsom kyrkoh. vid visitationen 1636.

Anders Hansson kallade sig äfven *Andreas Johannis Brunkman*, född 1621, kyrkoh. 1647, var kyrkoh. här minst i 51 år. Han omtalas för sina historiska kunskaper och för sin medicinska praktik i orten. För att under de oroliga tider, i hvilka han lefde, kunna ega fri utsigt öfver hela trakten och således icke blifva öfverrumplad, uppbygde han på åsen i Windrarps by åt sig boningshus. Men denna hans fristad uppbrann och med den åtskilliga af hans historiska samlingar. Han afträdde pastoratet till sin måg 1696; † 1698 och ligger begrafven i koret i Hasslöfs kyrka.

Fil. doktor *Daniel Lunnäus*, företrädarens måg, född i Odensjö af Kronobergs län 1654, student i Åbo och Upsala och blef på sistsnämnda ställe fil. d:r 1694, prestvigd i Göteborg 1696, kyrkoh. här s. å., var prost; † 1712. Om honom berättas, att han varit en gudfruktig man, att hans religiösa sinne förmådde honom att alla aftnar, vägledd af en lykta, gå ut i kyrkan för att göra sin aftonbön. Osbeck säger om honom: "Han var en lång mager man, gjorde sitt embete snabbt och körde som Jehu emellan Kyrkorna."

Fil. doktor *Herlac Dahlberg*, kyrkoh. 1712.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Theol. doktor *Per Osbeck*, kyrkoh. 1760.

Se kontr.-prostarne i Laholms kontrakt.

Nils Österberg, företrädarens måg, född i Warberg 1776. Fadren hökare. Student i Lund 1795, prestvigd 1801, kyrkoh. 1807, † 1823.

Torbern Grimberg, född i Warberg 1760. Fadren arbetsborgare. Student i Lund 1781, prestvigd 1789, komm. i Marstraud s. å., kyrkoh. i Wessige 1806, prost 1823, kyrkoh. här 1824, † 1839.

Carl Gustaf Lönblad Theorin, född i Ljunga pastorat af Wexiö stift 1807. Fadren orgelnist. Student i Lund 1828 och i Upsala 1830, prestvigd 1831, komm. i Bredaryd af Wexiö stift 1839, past.-examen s. å., kyrkoh. här 1840, prost 1844.

Komministrar:

Herr Christiernus eller *Christian Pederssön*, komm. omkr. 1624. Se kyrkoh. härstädes.

Lars Hjerner, komm. 1723. Se kyrkoh. i Hishult.

Jöns Thulin. prestvigd 1733, komm. s. å., blef kyrkoh. i Westra Karup i Skåne.

Reijmundus M. Gyllich, född 1718, student 1736, prestvigd 1743, komm. 1751, † 1780.

Tobias Banck, komm. 1780. Se kyrkoh. i Östra Karup.

Erik Andreas Askman, komm. 1801. Se kyrkoh. i Östra Karup.

Sven Johan Meuller, komm. 1821. Se kontr.-prostarne i Fjäre och Wiske kontrakt.

Anders Friberg, född i Holms socken 1794. Fadren sist prost i Hishult. Student 1813, prestvigd 1819, komm. 1828, † 1839.

Per Johan Hallenborg, komm. 1840. Se kyrkoh. i Breared.

Hans Peter Killman, född i Karup 1805. Fadren timmerman. Student i Lund 1839, prestvigd 1841, huspredikant inom Lunds stift s. å., tjenstgjort inom Göteborgs stift sedan 1843, komm. här 1859.

Predikoskyldighet: Enligt gammal häfd predika pastor och komminister hvar sin predikodag i båda kyrkorna.

Konvention,

faststäld af kongl. maj:t den 9 febr. 1872.

§ 1.

„Till presterskapet utgöres årligen i stället för tionde, äckor och öfriga jorden åliggande utskylder 1,482 kubikfot 9 kannor spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, efter nedanstående fördelning:

Hasslöfs församling	. . . .	595 kub.-fot	9 kannor.
Woxtorps d:o	. . . .	887 „	—

§ 2

För nedannämda qvarnar erlägges årligen, så länge de i hufvudsakligen oförändradt skick drifvas, följande afgifter, nemligen:

för Grönshus qvarn 6 kubikfot, för hvardera af Kärrs, Tormarps och Mållösa qvarnar 4 kubikfot, för Torps qvarn 2 kubikfot och för hvardera af Horsabäcks och Nordanå qvarnar 1 kubikfot spanmål, allt $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre.

För qvarnar, verk eller inrättningar, som framdeles anläggas eller väsentligen förändras, skall, efter jemförelse med hvad af andra dylika utgår, afgift erläggas enligt öfverenskommelse eller vederhörande embetsmyndighets pröfning.

§ 3.

De, som utan att innehafva i mantal satt jord till staten utgöra bevillning enligt andra artikeln i bevillningsförordningen för inkomst af kapital

eller arbete, skola, med undantag för verk och inrättningar, om hvilka i § 2 här ofvan förmäles, årligen betala ¹/₄ procent af den under nästföregående året till bevillning uppskattade inkomsten.

§ 4.

För Dömestorps säteri erlägges årligen säteriafgift samt ersättning för offer och jura stolæ i ett för allt, med 65 rdr och för Wallens säteri 1 rdr 25 öre såsom säteriafgift.

§ 5.

I stället för offer och jura stolæ betalas i öfrigt årligen: dels 50 öre af hvar och en, som uppnått 16 års ålder, med undantag af kronobåtsmän och deras husfolk samt af dem, som åtnjuter understöd af fattigvården eller för fattigdom äro befriade från utgörande af kronoutskylder, och dels 2 rdr för hvarje helt förmedladt mantal inom Hasslöfs församling och i förhållande dertill för större eller mindre gårdar.

§ 6

lika lydande med § 3 i Örmevalla lönereglering

§ 7.

Utaf förutnämnda löningsmedel erhåller.

Komministern, som innehar bostället 1 mantal Windrarp, 200 kubikfot spanmål, $^1/_3$ råg, $^1/_3$ korn och $^1/_3$ hafre, samt 500 rdr; och

Kyrkoherden, som innehar pastorsbostället 1 mantal N:o 1 Hasslöf, bekommer återstoden.

§§ 8 och 9

lika lydande med samma §§ i Landvetters lönereglering."

Gäller 50 år fr. o. m. den 1 maj 1872.

Löneinkomsterna enligt konvention, beräknade i penningar efter medelmarkegångspris, utgöra omkring 4,520 rdr.

Pastorsboställe: **Hasslöf N:o 1 prestgården** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg $^5/_8$ m.; socknebudsväg 2 mil.

Mensalhemman och **Enkesäte** finnas icke.

Komministersboställe: **Windrarp** 1 ofm. hemman. Kyrkoväg 1 m.; socknebudsväg $1^1/_2$ mil.

Hasslöf och Woxtorp: Klockare-, Orgelnist- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: 500 rdr och boställe $^1/_6$ mtl.

Folkskoleväsende.

Hasslöf: 1 flyttbar skola, 2 rot, 9 mån. lästid. Skollärarens lön. den i lag bestämda. 2 småskolor. Lärarinnornas löner: 150 rdr hvardera.

Woxtorp: 2 flyttbara skolor, 5 rot., 10 mån. lästid. Skollärarnes löner: den i lag bestämda. 2 småskolor. Lärarinnornas löner. 150 rdr hvardera.

Hishult med Fagerhult.

Konsist. 3 kl. Fm. hemm. 59⁷/₈ (häraf 2⁷/₈ belägna i Skåne). Areal 33,905 Tnl. Folkm. vid 1870 års slut: i Hishult 1,906, i Fagerhult 1,047, tillsammans 2,953. Pastoratet är beläget från Laholm 2 m., från Göteborg 18⁷/₈ mil. Adress: Laholm.

Hishults pastorat, hvaraf moderförsamlingen till största delen är belägen i Halland men annexet i Skåne, har fordom hetat *Isolt* och förekommer så på Langebecks karta af år 1277. Uti Lunds Landebok kallas det *Hisholte;* det har äfven hetat *Hijsholt* och *Isholt.*

Hishult, moderförsamling, sträcker sig både till småländska och skånska gränsen. Flera större och mindre bergsryggar gå igenom socknen, och ibland dessa utmärker sig isynnerhet den för sin höjd, på hvars öfra kant en väg går åt norra delen af socknen. På båda sidor om denna väg är ett brant djup, ett åt söder ned mot Hishults-ån och ett åt norr mot ett mindre vattendrag. Bergssträckningen, som går öfver flera ljunghedar, kallas Flyborgsliar, hvilket namn det fått efter en Flyborg, som varit anförare för en här och lär hafva stupat i dessa liar. Ibland berg må för öfrigt nämnas Trolleberg på utmarken vid Bjernared och Hiskullen. I allmänhet är jordmånen mager, och en stor del af marken upptages af ljungfält, skogsparker och mossar. Spanmålsafkastningen är klen. Skogen motsvarar i allmänhet ännu innevånarnes behof; mångenstädes är den dock ruinerad och förstöres allt mer, isynnerhet der landtmäteri har försiggått eller försiggår. Torfmossarne, hvarpå ej är brist, anlitas flitigt i skogarnes ställe. Allmogen är kunnig i förfärdigandet af allehanda laggkärl, som jemte timmer och bräder föras till Skåne att säljas eller bortbytas mot spannmål. Dess hufvudnäring är stickning (förfärdigandet af tröjor och strumpor af ull, både in- och utländsk) och handel dermed. Både gamla och unga, särdeles af qvinnokönet, hafva uti yrket en utomordentlig färdighet. Af fornlemningarna äro de flesta förstörda. Kyrkan, af sten, belägen på en höjd och omgifven af åkerfält på ena sidan och utmarker på den andra, är 46 aln. lång och 15¹/₆ aln. bred. I tornet, af trä, 35 aln. högt, hänger en klocka med följande inskription:

År 1719 uti Kongelig ringning spräcktes jag i söuder af „ovuliga“ menniskors händer, Och sedan Gud gifvit hugnelig fred uti Pastor Fagerströms tid anno 1722,

Då blef jag i Jönköping bringad till rätta,
Fick ljudet mitt detta,
Som Hishults församling nu kallar tillhopa,
Att höra de Prester Guds ära utropa.

Fagerhult, annex, fordom *Faurolt*, ligger 5½ mil O.N.O. från Engelholm i Norra Åsbo och Vestra Göinge härad af Christianstads län och Lunds stift. Socknen har svag åker och äng men tillräckligt af både ek- och barrskog. Omkring kyrkan synas vallar, som blifvit uppkastade under kriget emellan Sverige och Danmark. I Skarstedts anteckningar öfver kyrkovisitationerna på 1600-talet förekommer, att kyrkan lidit stor skada af soldater. 1623 skref d. v. biskop till herr Bilde angående kyrkans reparation.

Kyrkoherdar:

Nicolaus Olai Halmstadiensis prestvigdes till pastor i Hijsholt och Faurolt 1560 eller 1561.

Nicolaus Petri prestvigdes i samma ändamål 1564.

Hagæus Andreæ likaledes d. 21 dec. 1566.

Hans Knutsen var kyrkoh. redan 1572, omnämnes i Lunds Landebok 1586.

Laurentius Kiliani Stobæus tros vara född i Stubbhuset i Hishults socken, var kyrkoh. här 1616, blef superintendent på Gotland och har skänkt till kyrkan härstädes predikstol och funt.

Jens Olufsen var kyrkoh. här 1636, då han begärde att få en kronans gård, belägen emellan kyrkorna; han hade ingen gård i Fagerhult och måste derför hvarannan lördag för kommunionens skull, då han kom dit, gästa hos bönderna, som intet hade att gifva honom och hans häst. Samma klagan 1641.

Nils Pauelsen Aars, kyrkoh. 1648—1659.

Hans Hansson, kyrkoh. 1660, är säkerligen den af Bexell omnämnde Johannes Fauröd, som år 1662 underskrifvit räkenskaperna.

Jöns Börjesson Halmstadius, kyrkoh. 1664—1679.

Petrus Nicolai Mosæus eller *Mozelius*, född i Småland 1642, bat.-predikant vid Kronobergs regem., kallad af herrskapet på Sjöboholm hit 1680, gifte sig med Halmstadii enka och aflade ed här som kyrkoh. d. 9 maj 1682. Mozelius afstod pastoratet 1705 och uppgifves hafva dött 1711 (ej, enligt Bexell, 1708).

Andreas Mört (ej Mörk), företrädarens måg, kyrkoh. i Mozelii lifstid 1708, † 1715.

Börje Fagerström skall varit son af Jöns Halmstadius och svåger till Mört, blef kyrkoh. här 1716. Vid visitationen 1728 klagades öfver, att han tog 1 öre af hvarje nattvardsgäst till bröd och vin; † 1731.

Lars Hjerner, företrädarens måg, komm. i Hasslöf 1723, kyrkoh. här 1732, † 1744.

Lars Bruhn, kyrkoh. 1745. Se kyrkoh. i Onsala.

Lars Fridlezius, född 1719. Fadren kyrkoh. i Örmevalla. Prestvigd 1741, komm. i Foss 1743, kyrkoh. här 1758, † omkring 1773. Hans enka Brita Olsson begärde hos domkapitlet, att det måtte på förslaget till pastoratet uppföras en eller flera ogifta prester, som kunde taga döttrarna och konservera huset.

Anders Jacob Strantze, kyrkoh. 1774.

Se kyrkoh. i Breared

Fil. doktor *Magnus Bothén*, kyrkoh. 1793.

Se kontr.-prostarne i Labolms kontrakt

Haquin Friberg, född i Warberg 1756. Fadren skräddare. Student i Lund 1777, prestvigd 1780, komm. i Halmstad 1793, kyrkoh. här 1811, prost 1822, † 1838. Denne man, som dog vid 83 års ålder, säges hafva under sin långa embetstid ensam skött det besvärliga pastoratet.

Lars Nilsson, född i Sexdräga 1796. Fadren bonde. Student i Lund 1818, prestvigd 1819, past.-examen 1829, komm. i Twerred 1830, kyrkoh. här 1842, prost 1853.

Pastorsboställe: N:o 1 Hishult $^2/_3$ ofm hemman. Kyrkoväg $1^1/_2$ m.; socknebudsväg $2^1/_2$ mil.

Mensal- och Enkesäte finnas icke.

Pastorslönen: af löneregleringsnämnden taxerad till 3,000 rdr, men den nya regleringen är ännu ej fastständ; lönen kan f. n. ej bestämdt uppgifvas.

Komministersboställe: Sandsjöholm (beläget i Fagerhults socken) $^3/_4$ ofm. hemman har varit begagnadt som enkesäte. År 1572 innehades det af en Hans Pedersen, sogneprest i Fagerhult, och 1745 af kyrkoh. Lars Bruhn. Från denna tid benämnes det komministersboställe i alla offentliga handlingar, som angå detsamma. Det disponeras f. n. af pastor.

Hishult och Fagerhult: Klockare- och Kantorstjensterna förenade i båda församlingarna; lön: omkr. 300 rdr och boställe, bestående af ett par mindre jordlägenheter.

Folkskoleväsende.

Hishult: 1 flyttbar skola, 4 rot., 44 veckors lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. (N. v. läraren, som tjenstgjort öfver 10 år, har dock 500 rdr.) 1 småskola. Lärarens lön: 150 rdr.

Fagerhult: 1 flyttbar skola, 4 rot., 36 veckors lästid. Skollärarens lön: 400 rdr, bostad, ved och kofoder. 1 småskola. Lärarens lön: 150 rdr

---

Bohusläns Regemente.

Sedan Sverige genom freden i Roeskilde 1658 kommit i besittning af Bohuslän, uppsattes derstädes efter Carl X:s död en kavalleri- och dragonafdelning, hvars organisation vid utbrottet af Carl XI:s krig betydligt förändrades. 1674 uppdrogs åt general *Rutger von Åscheberg* att i södra Bohuslän och Halland värfva ett komplett kavalleri-regemente, hvartill såväl hans eget gamla som bohuslänska kavalleri-afdelningen skulle tjena som stam. Detta regemente benämndes dels efter Carl X:s drottning Enkedrottningens lifregemente, dels efter dess chef för Aschebergska regementet. År 1695 erhöll Dragonregementet namnet Tyska eller Gröna Dragonerna och inqvarterades i norra delen af Bohuslän. År 1720 sammanslogos dragonerne i norra Bohuslän med ryttarekompanierna i södra Bohuslän till ett Rytteriregemente, som från 1727 benämndes Bohusläns Gröna Dragoner. 1777 och 1783 blef norra bataljonen förändrad till infanteri för alltid; och år 1791 afsatt äfven regementets södra bataljon; båda utgöra nu Bohusläns regemente.

Regements-Pastorer.

Carl Fredrik Bering, regem.-pastor ifrån 1777 till 1793.
Se kyrkoh. i Krokstad

Olof Johan Andrén, regem.-pastor ifrån 1793 till 1796.
Se kyrkoh i Skepplanda.

N. H. Crusell, regem.-pastor ifrån 1797 till 1805.
Se kyrkoh. i Söndrum.

Fil. doktor ***Pehr Ryberg,*** regem.-pastor ifrån 1805 till 1814.
Se kyrkoh. i Ödsmål.

Anton Lidberg, regem.-pastor ifrån 1815 till 1820.
Se kontr.-prostarne i Wikornes kontrakt.

Theol. doktor ***Anders Jacob Broman,*** regem.-pastor ifrån 1821 till 1828.
Se konsist.-notarierne.

Johan Johansson, regem.-pastor ifrån 1828 till 1847.
Se kyrkoh. i Weddige.

Fil. doktor ***Oscar Erhard Rabe,*** regem.-pastor ifrån 1847 till 1857.
Se kyrkoh. i Wärö

Peter Forssberg, regem.-pastor ifrån 1857 till 1866.
Se kyrkoh i Kalf.

Sven Benjamin Linné. regem.-pastor ifrån 1866.
Se komministrarne i Skredsvik.

Pastorsboställe: Lilla Jored i Qwille pastorat 1 ofm. hemman.

Hallands Infanteri-Bataljon.

Våren 1813 uppsattes i Halland af landskapets första beväringsklass en sjelfbeväringsbataljon af 600 man, hvilken kallades Hallands läns Förste Infanteribataljon. Följande år finner man en mindre del af den samma vid Norska arméen; men efter krigets slut upplöstes bataljonen. 1815 påbjöd kongl. maj:t, att länets beväringsmanskap skulle förses med särskild stam af befäl, och 1816 förordnades, att bataljonen skulle benämnas Hallands Bataljon. År 1818 bestämdes, att bataljonen skulle vara sjelfständig, hvilken den alltsedan varit.

Bataljons-Predikanter.

Olof Wennberg tjenstgjort vid Hallands infant.-bataljon under mötestiden 1825—1830.

Se komm. i Landvetter.

Fil. doktor *Magnus Rodhe*, bat.-predikant ifrån 1829 till 1839. Se kontr.-prostarne i Elfsyssels södra kontrakt.

Johan August Johansson, bat.-predikant ifrån 1841 till 1845. Se kyrkoh. Thorup.

Fil. doktor *Erik August Wallberg*, bat.-predikant ifrån 1845 till 1851. Se kyrkoh. i Frillesås.

Theol. doktor *Claes Svante Lindskog*, bat.-predikant ifrån 1853 till 1861.

Se kontr.-prostarne i Domprosteriets södra kontrakt.

Nils Henriksson Forssberg, bat.-predikant ifrån 1861 till 1867. Se kyrkoh. i Ljungby.

Per Gustaf Petersson, bat.-predikant ifrån 1868 till 1870. Se kyrkoh. i Morup.

Carl Magnus Lundberg, född i Halmstad 1826. Fadren slottsvaktkarl. Student i Upsala 1847, prestvigd 1853, predikant vid Cellfängelset i Halmstad 1861, bat.-predikant 1871.

Förteckning efter prestvignings-år öfver sådane prestmän inom Stiftet, hvilka ej innehafva kyrkoh.- eller komm.-befattning.

Lars Lundberg, född i Uddevalla 1798. Fadren sjöman. Student i Lund 1823, prestvigd 1830.

Helge Bruhn, född i Restaröd 1807. Fadren skeppare. Student i Lund 1830, prestvigd 1831, lärare vid Fiskebäckskils skola 1841.

Johan Fredrik Rundberg, född i Uddevalla 1809. Fadren sjötullsvaktmästare. Student i Lund 1833, prestvigd 1835.

Johan Martin Mollberg, född i Warberg 1813. Fadren tullvaktmästare. Student i Lund 1834, prestvigd 1839.

Fil. doktor Anders Fredrik Landtbom.

Se hospitalspredikanterne.

Bror Carl Gustaf Herslow, född i Halmstad 1820. Fadren post-inspektor. Student i Upsala 1841, prestvigd 1843.

Carl Magnus Olsson.

Se kapellpredikanterne å Klädesholmen.

Christian Johansson Endahl, född i Enslöf 1817. Fadren bonde. Student i Lund 1845, prestvigd 1848.

Carl Fredrik Svensson, född i Göteborg 1825. Fadren förrådsvaktmästare. Student i Upsala 1845, prestvigd 1849.

Carl Adolf Fredrik Törner, född i Göteborg 1827. Fadren skollärare. Student i Lund 1846, prestvigd 1851.

Lars Andersson Hammar, född 1809. Fadren bonde. Student i Lund 1844 och i Upsala 1849, prestvigd 1852.

Jacob Victor Thuresson.

Se komministrarne i Forshälla.

Carl Gustaf Söderström, född i Kinnared 1822. Fadren bonde. Student i Lund 1847, prestvigd 1854.

Theodor Wallerius, född i Göteborg 1831. Fadren handelsbokhållare. Student i Upsala 1854, prestvigd 1857, predikant vid Cellfängelset i Göteborg 1862.

Carl Magnus Mellgren, född i Halmstad 1828. Fadren arbetskarl. Student i Lund 1852, prestvigd 1858.

Fil. doktor Samuel Victor Johnsson, född i Göteborg 1828. Fadren diskontvaktmästare. Student i Upsala 1846, fil. d:r 1856, prestvigd 1858, lärare vid Göteborgs stads Barnhus 1859.

Gustaf Ludvig Bergman. Se komministrarne i Drengsered.

Fil. doktor Numa Santesson, född 1827, student i Lund 1845, fil. d:r derstädes 1853, prestvigd 1859.

Johan Henrik Björck, född i Göteborg 1837, student i Upsala 1858, prestvigd 1862, 1:ste lärare vid Gustafsbergs Barnhus vid Uddevalla s. å.

Anders Peter Ericksson, född i Asige socken 1835. Fadren bonde. Student i Upsala 1860, prestvigd 1862.

Abraham Sivert Andersson Fontén, född i Kongelf 1830. Fadren poliskommissarie. Student i Lund 1852, prestvigd 1862.

August Wilhelm Hammarlind, född i Barnarps socken af Wexiö stift 1827. Fadren borgare i Jönköping. Student i Upsala 1847, medico-filosofisk exam. 1850, prestvigd 1862.

Christian Qviding, född i Qwille socken 1828. Fadren torpare. Student i Lund 1856 och i Upsala 1859, prestvigd 1863.

Lars Magnus Lavin, född i Femsjö socken af Wexiö stift 1837, student i Lund 1859 och i Upsala 1862, prestvigd 1863.

Fil. doktor Carl Magnus Petri, född i Göteborg 1836. Fadren kontr.-prost. Student i Lund 1855, fil. d:r derstädes 1859, kollega vid Halmstads elem.-läroverk 1860, prestvigd 1863.

Axel Philemon Sihlbom, född i Uddevalla 1839. Fadren handlande. Student i Upsala 1859, prestvigd 1863.

Carl Fehrman, född i Halmstad 1840. Fadren häradshöfding. Student i Lund 1858, prestvigd 1864, domkyrkoadjunkt 1868.

Reinhold Cornelinsson, född i Tanums socken 1834. Fadren hemmansegare. Student i Lund 1861, prestvigd 1864, predikant och skollärare vid Rydboholms fabriksskola 1867.

Fil. doktor Carl August Uddgren, född i Uddevalla 1826. Fadren garfvare. Student i Upsala 1844, fil. d:r 1854, theol. kandidat 1864, prestvigd och domkyrko-adjunkt s. å., inspektor öfver Göteborgs stads folkskolor 1866.

Joseph Elis Hylander, född i Bro socken 1836. Fadren landtbrukare. Student i Lund 1861, prestvigd 1865.

Claes Jacobsson, född i Gällstad 1837. Fadren klockare. Student i Upsala 1861, prestvigd 1865.

Isak Korlén, född i Tegneby 1836. Fadren bonde. Student i Upsala 1861, prestvigd 1865.

Herman Ragnar Thomæus, född i Christianstad 1842. Fadren prost och kyrkoh. derstädes. Student i Lund 1861, prestvigd 1865, lärare vid stjerncreutzska skolan i Säfve pastorat 1867.

Anders Johan Petersson, född i Walla socken 1841, student i Upsala 1861, prestvigd 1865, lärare vid Onsala högre folkskola 1870.

Henrik Gustaf Sjöbom, född å Käringön 1836, student i Upsala 1863, prestvigd 1865.

Fredrik August Levan, född i Uddevalla 1842. Fadren kontr.-prost. Student i Upsala 1864, prestvigd 1866.

Anders Christian Nilsson, född i Östra Karup 1827. Fadren hemmansegare. Folkskolelärare exam. i Göteborg 1846, folksk.-lärare i Ysby socken 1847-1858, student i Lund 1860, prestvigd 1866, lärare vid frölichska skolan i Istorps pastorat 1869.

Julius Casimir Holmberg, född i Halmstad 1842. Fadren urmakare. Student i Lund 1863 och i Upsala 1865, prestvigd 1867.

Gustaf Wilhelm Medin, född i Kongsbacka 1844. Fadren handlande. Student i Upsala 1863, prestvigd 1867.

Johannes Olsson Spolén, född i Skee socken 1840. Fadren hemmansegare. Student i Lund 1863, prestvigd 1867.

Johannes Nilsson, född i Stala socken 1840. Fadren hemmansegare. Student i Lund 1863 och i Upsala 1865, prestvigd 1867, predikant vid Allm. och Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg 1868, tog afsked derifrån 1871.

Erik Westerlund, född i Westerås 1840. Fadren numera prost och kyrkoh. i Harplinge. Student i Upsala 1857, prestvigd 1867.

Anders Lundholm, född i Skepplanda 1842, student i Upsala 1863, prestvigd 1867, missionär s. å., återkommen och inträdt i stiftets tjenst.

Olof Brorsson, född i Westra Skreflinge socken af Lunds stift 1841, student i Lund, prestvigd 1867.

Johannes Berglund, född i Sanne socken 1842. Fadren torpare. Student i Lund 1863 och i Upsala 1867, prestvigd 1868, domkyrko-adjunkt s. å., predikant vid Allm. och Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg 1871.

Carl Jacob Sandegren, född 1841, student i Upsala 1863, prestvigd och missionär i Tamelerlandet i Ostindien 1868.

Bengt Gustaf Bergenlund, född i Åkarps socken i Kristianstads län 1821. Fadren hemmansegare. Skollärare-examen 1849, dels v., dels ord. skollärare i Lunds stift 1842—52, prest-examen i Galesbury uti Illinois i Norra Amerika 1853, tjenstgjort der som evang.-luthersk predikant 1853—61, prest-examen samt prestvigd i Göteborg 1868.

Olof Forsberg, född i Riseberga socken i Kristianstads län 1836, student i Lund 1862 och i Upsala 1867, prestvigd 1868.

Aron Norrman. född i Holtsljunga 1846, student i Upsala 1867, prestvigd 1868.

Fil. doktor Sven Fredrik Ekman, född i Halmstad 1839. Fadren sist prost och kyrkoh. Student i Lund 1857 och i Upsala 1866, fil. d:r 1869, prestvigd s. å.

Magnus Ysenius, född i Ysby socken 1844, student i Lund 1863, prestvigd 1869.

Charles Gustavus Barclay, född i Göteborg 1841. Fadren grosshandlare. Student i Upsala 1862, prestvigd 1870.

Claes Pehrsson Ljung, född i Kinnaruma socken 1842, student i Lund 1863, prestvigd 1871.

Johannes Andersson Bratt, född i Uddevalla 1847, student i Lund 1868, prestvigd 1871.

Axel Leonard Carlström, född i Göteborg 1841, student i Lund 1863, prestvigd 1871.

Anders Gustaf Ekeroth, född i Engelholm 1842, student i Upsala 1869, prestvigd 1871.

Fil. doktor Gustaf Ludvig Björck, född i Göteborg 1841. Fadren biskop. Student i Upsala 1860, fil. kandidat derstädes 1863, fil. d:r 1866, studerat vid Erlangens och Tübingens universitet, prestvigd 1871.

Henrik Wilhelm Lindeberg, född i Bredaryds församling af Jönköpings län 1845, student i Upsala 1869, prestvigd 1871.

Lars Aron Hansson, född i Okome 1825, student i Lund 1863, prestvigd 1871.

Axel Robert Ahlberg, född i Foss 1847, student i Upsala 1867, prestvigd 1872.

Samuel Dahl, född i Krokstad 1847. Fadren kyrkoh. derstädes. Student i Upsala 1868, prestvigd 1872.

Peter Johan Sjöholm, född i Hultsjö församling af Jönköpings län 1845, student i Upsala 1867, prestvigd 1872.

Johan Emanuel Sjöholm, född i Örmevalla 1846. Fadren kzrkoh. Student i Upsala 1868, prestvigd 1872.

Carl Pehrson, född i Laholms socken 1848, student i Upsala 1869, prestvigd 1872.

Förteckning öfver Stiftets prestmän efter födelsedatum.

	Födelsedatum.
Svensson, Johan Wilhelm, kontr.-prost i Halmstads kontr. . .	1788 jan. 28
Enebohm, Anders Christian, komm. i Sköfde	1791 febr. 17.
Torell, Otto Martin, kyrkoh. i Sätila	1791 juli 20.
Culin, Anders Magnus, kontr.-prost i Laholms kontr.	1791 juli 23.
Jönsson, Berndt, komm. i Qwille	1792 mars 3.
Thudén, Carl Adolf, kyrkoh. i Bro	1793 juli 27.
Friedlitz, Johan, kyrkoh. i Drengsered	1796 jan. 7.
Nilsson, Lars, kyrkoh. i Hishult	1796 jan. 16.
Rosander, Anders Carl, f. d. kapellpredikant å Gullholmen . .	1796 mars 5.
Bråkenhjelm, Per Reinhold, kyrkoh. i Tvååker	1796 okt. 10.
Wallberg, Erik Anders, kyrkoh. i Frillesås	1797 jan. 13.
Nordholm, Henrik A., kontr.-prost i Elfsyssels södra kontr. .	1797 febr. 25.
Rabe, Reinhold, kontr.-prost i Kinds kontr.	1798 febr. 14.
Lundberg, Lars, adjunkt	1798 apr. 15.
Broberg, Sven Petter, kyrkoh. i Slöinge	1798 juni 16.
Carlsson, Johan, kyrkoh. i Okome	1798 nov. 9.
Ekman, Johan Albert, kyrkoh. i Säfve	1799 febr. 17
Johansson, Johan, kyrkoh. i Weddige	1799 apr. 25.
Rudbeck, Anders Nilsson, kyrkoh. i Fagered	1799 sept. 10.
Ratzki, Tiburtius Maximilian, kontr.-prost i Falkenbergs kontr.	1799 nov. 17
Schoug, Carl Gustaf, kyrkoh. i Thorslanda	1799 dec. 26.
Wieselgren, Pehr, domprost i Göteborg	1800 okt. 1.
Petersson, Gunnar, kontr.-prost i Warbergs kontrakt	1801 jan. 17.
Sjöblom, Nils, kyrkoh. i Bollebygd	1801 febr. 4.
Holmqwist, Johan Henrik, kyrkoh i Qwille	1801 febr. 7.
Lundgren, Anders Jacob, kyrkoh. i Örmevalla	1801 aug 4
Dahl, Gustaf Leonard, kyrkoh. i Krokstad	1801 okt. 15.
Tegnander, Olof Johansson, komm i Thorslanda	1802 maj 5.
Delin, Anders Jacob, komm. i Tranemo	1802 sept. 17.
Gyzander, Lorentz Johan, komm. i Bollebygd	1803 apr. 12.
Ekman, Magnus Peter, kyrkoh. i Snöstorp	1804 mars 8.
Fossberg, Nils Henriksson, kyrkoh. i Ljungby	1804 mars 18.
Westerlund, Lars, kyrkoh. i Harplinge	1804.
Malmstedt, Adolf, komm. i Säfve	1804 apr. 12
Levan, Fredrik Gustaf, kontr.-prost i Fjäre och Wiske kontr.	1804 apr 28.
Boblin, Johan Fredrik, komm. i Tölö	1804 aug. 27.
Bohlin, Carl Johan, f. d. kyrkoh. i Karreby	1804 okt. 17.
Killman, Hans Peter, komm. i Hasslöf	1805 jan. 18.
Mellqvist, Lars Niclas, kyrkoh. i Halmstad	1805 juni 15.
Malmstedt, Claes Ephraim, kapellpredikant i Kongshamn . .	1805 juli 24.
Millberg, Carl Peter, komm. i Fässberg	1805 aug. 18.
Landeberg, Pehr Olof, kyrkoh. i Marstrand	1805 sept. 30.
Lundegren, Johan Nilsson, kyrkoh. i Kongsbacka	1806 mars 26.
Björck, Gustaf Daniel, biskop	1806 maj 30.
Larsson, Johan, kyrkoh. i Skredsvik	1806 juli 27.
Petersson, Elias, stadskomm. i Warberg	1806 sept. 7.
Ekman, Johan Fredrik, komm. i Morlanda	1806 okt. 20.
Sallander, Thure Richard, komm i Tossene	1806 nov 9.
Thorbjörnsson, Lars, kyrkoh. i Skepplanda	1807 jan. 14.

Födelsedatum.

Lindvall, Elias, komm. i Landvetter . . . . 1807 mars 3.
Landthom, Anders Fredrik, adjunkt vid h. Elem.-läroverket . 1807 apr. 7.
Bruhu, Helge, skollärare vid Fiskebäckskils skola . . . . . . 1807 juni 19.
Rhodin, Carl Magnus, kyrkoh. i Myckleby . . . . 1807 nov. 21.
Theorin, Carl Gustaf Lönblad, kyrkoh. i Hasslöf . . . . . . 1807 dec. 7.
Kullberg, Anders Ulric, kyrkoh. i Laholm . . . . 1808 mars 21.
Åkerblom, Gustaf Henrik, kyrkoh. i Wallda . . . . 1808 maj 9.
Svedmark, Gustaf Fredrik, kyrkoh i Winberg . . . . 1808 maj 29.
Ström, Vincent Henrik, kontr.-prost i Kinds kontr. . . . . . 1808 nov. 21.
Wallin, Christian, komm. i Lundby prebende . . . . 1808 nov. 21.
Åborg, Carl Magnus, komm. i Thorup . . . . 1809 febr. 14.
Johansson, Johan August, kyrkoh. i Thorup . . . . 1809 aug. 25.
Rundberg, Johan Fredrik, adjunkt . . . . 1809 dec. 20.
Hammar, Lars Andersson, adjunkt . . . . 1809 dec. 25.
Sörman, Johan, kyrkoh. i Tegneby . . . . 1810 aug. 12.
Bagge, Lars Nicolaus, komm. i Starrkärr . . . . 1810 okt. 23.
Sjöberg, Carl August, komm. å Tjörn . . . . 1811 jan. 20.
Lindegren, Paulus Stephanus, kyrkoh. i Kongsäter . . . . . 1811 juni 24.
Bergendal, Sven Johan, kyrkoh. i Renneslöf . . . . 1811 juli 1.
Carlson, Gustaf Wilhelm, kontr.-prost i Wikornes södra kontr. 1811 sept. 13.
Hallén, Mårten, stadskomm. i Göteborg . . . . 1811 sept. 22.
Stendahl, Lars Olof, kyrkoh. i Eldsberga . . . . 1811 okt. 5.
Rabe, Oscar Erhard, kyrkoh. i Wärö . . . . 1812 jan. 4.
Schiller, Svening Andersson, kyrkoh. i Ödsmål . . . . 1812 apr. 15.
Ström, Johan Fredrik, kyrkoh. i Breared . . . . 1812 juni 15.
Lindskog, Jonas, kyrkoh. i Hunestad . . . . 1812 sept. 26.
Ljunggren, Gustaf Theodor, kontr.-prost i norra Elfsyssel . . 1812 dec. 7.
Ericsson, Carl Albert, kyrkoh. å Tjörn . . . . 1813 febr. 14.
Mollberg, Johan Martin, adjunkt . . . . 1813 mars 14.
Wallerius, Eric August, komm. i Dalstorp . . . . 1813 sept. 21.
Lindskog, Fredrik Wilhelm, kyrkoh. i Träslöf . . . . 1813 okt. 6.
Stenström, Hans, kyrkoh. i Sibbarp . . . . 1814 febr. 7.
Lamberg, Jonas Casten, kyrkoh. i Christinæ församl. i G:borg 1814 febr. 16.
Jungquist, Alfred, kyrkoh i Seglora . . . . 1814 apr. 4.
Heuman, Carl August, kontr.-prost i Orousts och Tjörns kontr. 1814 maj 3.
Ahlberger, Johan Axel, kyrkoh. i Kongelf . . . . 1814 aug. 26.
Johansson, Johan Olof, kyrkoh i Enslöf . . . . 1815 febr. 12.
Olsson, Anders, kontr.-prost i Marks och Bollebygds kontr. . . 1815 maj 24.
Wallin, Johan, kyrkoh. i Lundby, W. härad . . . . 1815 juni 15.
Simson, Laurentz Olof August, kapellpredikant å Käringön . . 1815 aug. 13.
Fast, Johan Fredrik, kyrkoh. i Landvetter . . . . 1815 sept. 6.
Wetterberg, Daniel Oscar, kyrkoh. i Mjöbeck . . . . 1815 dec. 16.
Strömvall, Johan Peter, komm. i Berghem . . . . 1816 jan. 12.
Hegardt, Lechard Josias, kontr.-prost i Domprost. norra kontr. 1816 febr. 9.
Bastholm, Johan, kyrkoh. i Slättåkra . . . . 1816 aug. 3.
Magnusson, Johan Peter, kyrkoh. i Kareby . . . . 1816 okt. 6.
Högmark, Jöns, komm. i Örby . . . . 1816 dec. 13.
Ifvarsson, Sven, kyrkoh. i Hvalinge . . . . 1817 mars 23.
Wetterqvist, Anders Fredrik, kyrkoh. i Tossene . . . . 1817 juni 25.
Grundberg, Harald Ludvig, kyrkoh i Abild . . . . 1817 juli 10.
Endahl, Christian Johansson, adjunkt . . . . 1817 juli 12.
Lindblom, Nils Andersson, komm. i Bro . . . . 1817 nov. 12.
Forssberg, Peter, kyrkoh. i Kalf . . . . 1818 maj 24.
Berg, Johan August, kyrkoh. i Östra Karup . . . . 1818 juni 5.
Hellberg, Thure David, kontr.-prost i Wikornes norra kontr. . 1818 dec. 30.
Petersson, Per Gustaf, kyrkoh. i Morup . . . . 1819 jan. 11.
Sörensson, Johan, komm. i Tegneby . . . . 1819 apr. 3.
Ljungström, Lars Johan, kyrkoh. i Östad . . . . 1819 maj 16.
Ardell, Anders Bernhard, kyrkoh. i Dalstorp . . . . 1819 aug. 8.

	Födelsedatum.
Neuman, Martin Bernhard, kyrkoh. i Söndrum	1819 okt. 7.
Karlén, Karl, komm. i Weinge	1819 dec. 14.
Herslow, Bror Carl Gustaf, adjunkt	1820 mars 11
Carlson, Fredrik Theodor, kyrkoh. i Årstad	1820.
Lindskog, Claes Svante, kontr.-prost i Dompr. södra kontrakt	1820 juni 3.
Lindström, Henrik, kyrkoh. å Styrsö	1820 aug. 28.
Wingård, Elias, kyrkoh. i Surteby	1820 dec. 7
Elgqvist, Anders, kyrkoh. i Tranemo	1821 jan. 30.
Bergenlund, Bengt Gustaf, adjunkt	1821 febr. 19.
Arfvidsson, Carl Johan, komm. i Skepplanda	1821 mars 13.
Hedin, Johan, komm. i Falkenberg	1821 mars 27.
Colliander, Carl August, kyrkoh. i Romeled	1821 apr. 2.
Berg, Johan Samuel, kyrkoh. i Istorp	1821 juli 9.
Wallerius, Julius Edvard, komm. i Hvalinge	1821 okt. 18.
Beckman, Theodor Emil Anders, kyrkoh. i Näsinge	1821 nov. 9.
Olsson, Carl Magnus, f. d. kapellpredikant	1822 jan. 3.
Lönegren, Hampus Frans August, regem.-pastor	1822 apr. 2.
Skog, Johan Bernhard, kyrkoh. i Thorsby	1822 apr. 19.
Andersson, Nils Peter, kyrkoh. i Forshälla	1822 maj 23.
Söderström, Carl Gustaf, adjunkt	1822 sept. 24.
d'Angotte, Carl Edvard Andersson, kyrkoh. i Grimethon	1823 jan. 14.
Sinander, Niclas, komm. i Grimethon	1823 febr. 5.
Hagstedt, Carl Edvard, kyrkoh. i Wessige	1824 maj 9.
Mjöberg, Carl Gustaf, komm. i Weddige	1824 juli 9.
Johansson, Anders, komm. i Kalf	1824 juli 27.
Glasell, Pontus Bernhard Julius, bat.-predikant	1824 sept. 1.
Strömvall, Anders Johan, komm. i Gällared	1824 sept. 18.
Hansson, Johan Emanuel, kyrkoh. i Sexdräga	1824 sept. 25.
Ekman, August Wilhelm, bat.-predikant	1824 dec. 9.
Svensson, Carl Fredrik, adjunkt	1825 jan. 4.
Almén, Johan Aron A:son, kyrkoh. i Solberga	1825 maj 11.
Nordblom, Anton Wilhelm, komm. i Myckleby	1825 okt. 23.
Hansson, Lars Aron, adjunkt	1825.
Lundberg, Carl Magnus, bat.-predikant	1826 febr. 24.
Stenström, Anders Fredrik, komm. i Thorsby	1826 sept. 20.
Uddgren, Carl August, folkskole-inspektor	1826 nov. 11.
Hammarlind, August Wilhelm, adjunkt	1827 jan. 5.
Andersson, Carl Erik, komm. i Romeled	1827 jan. 19
Santesson, Numa, adjunkt	1827 febr. 2.
Rhedin, Nils Andreas, kyrkoh. i Bokenäs	1827 mars 3.
Törner, Carl Adolf Fredrik, adjunkt	1827 mars 11.
Nilsson, Anders Christian, lärare vid Fröliehska skolan	1827 juni 15.
Lindegren, Adolf Fredrik, kyrkoh. i Örby	1827 juli 8.
Olsson, Sven August, komm. i Sexdräga	1827 aug. 4.
Hulthén, Johan, kyrkoh. i Sköfde	1827 okt. 28.
Mellgren, Carl Magnus, adjunkt	1828 febr. 21.
Torbiörnsson, Johan, komm. i Svenljunga	1828 mars 14.
Johnsson, Samuel Victor, barnhuslärare	1828 mars 31.
Qviding, Christian, adjunkt	1828 april 8.
Blidberg, Anders Magnus, v. pastor i Örgryte	1828 sept. 24.
Rosenius, Johan Henrik, komm. i Sanne	1829 jan. 6.
Fridlizius, Peter Andreas, komm. i Frillesås	1829 febr 21.
Boström, Johan Henrik, kyrkoh. i Knäred	1829 dec. 29.
Fontén, Abraham Sivert Andersson, adjunkt	1830 jan. 26.
Linné, Sven Benjamin, komm. i Skredsvik	1830 sept. 12.
Ahlgren, Carl August, komm. i Länghem	1830 nov. 11.
Ullström, Carl Herman, komm. i Eldsberga	1831 jan. 3.
Settergren, Peter, komm. i Fjärås	1831 febr. 20.
Henriksson, Pehr, kapellpredikant å Gullholmen	1831 mars 17.

	Födelsedatum.
Thuresson, Jacob Victor, f. d. komm. Forshälla	1831 mars 28.
Ljungman, Bolivar, komm. i Seglora	1831 maj 3.
Winberg, Elias, komm. i Sätila	1831 maj 14.
Mjöberg, Lars Johan, komm. i Surteby	1831 sept. 22.
Wallerius, Theodor, predikant vid Cellfängelset i Göteborg	1831 okt. 17
Högrell, Bengt, kyrkoh. i Angered	1832 juli 14.
Bergman, Gustaf Ludvig, f. d. komm. i Drengsered	1833 mars 3.
Ekstedt, Carl Axel, kyrkoh. i Skee	1833 apr. 2.
Asklund, Otto Edvard, komm. i Forshälla	1833 apr. 2.
Berg, Henrik, kyrkoh. i Krokstad	1833 sept. 3.
Benzer, Olaus Frans Bengtsson, hospitalspredikant	1833 sept. 3.
Simonsson, Per Olof Johan, kyrkoh. i Hjertum	1833 sept. 11.
Corneliusson, Reinhold, lärare vid Rydboholms fabrik . . .	1834 apr. 10.
Rygård, Hans Olsson, kapellpredikant å Klädesholm . . .	1834 apr. 30.
Sjöblom Carl Christoffer, 2-dre domk.-komm.	1834 sept. 13.
Mjöberg, Ludvig Wilhelm, komm. i Lundby W. H. . . .	1834 okt. 2.
Josefsson, Carl August, komm. i Krokstad	1834 nov 4.
Eriksson, Anders Peter, adjunkt	1835 nov. 29.
Isberg, Sven, komm. i Tverred, Marbäck och Finnekumla . .	1835 dec. 4.
Korlén, Isak, adjunkt	1836 apr. 5.
Hylander, Josef Elis, adjunkt	1836 apr. 8.
Högrelius, Pagius Emanuel. komm. i Okome	1836 apr. 10.
Relfsson Johan, kyrkoh. i Thorestorp	1836 maj 16.
Petri, Carl Magnus, läroverksadjunkt	1836 sept. 10.
Sjöbom, Henrik Gustaf, adjunkt	1836 sept 10.
Forsberg, Olof, adjunkt	1836 sept. 21.
Ekberg, Johan Magnus, komm. i Kongelf	1836 sept. 29.
Wannberg, Daniel Edvard, stadskomm. i Uddevalla	1836 dec. 11.
Lavin, Lars Magnus, adjunkt	1837 apr. 23.
Ullman, Uddo Lechard, kyrkoh. i Lundby prebende	1837 maj 1.
Björck, Johan Henrik, lärare vid Gustafsbergs barnhus . .	1837 maj 9.
Thorin, Christian, brukspredikant vid Jonsered	1837 juni 23.
Block, Anders Herder, komm. i Istorp	1837 okt. 30.
Jacobsson, Claes, adjunkt	1837 nov. 25.
Ysander, Lars, komm. i Halmstad	1838 febr. 23.
Granfeldt, Carl Johan, komm. i Foss	1838 okt. 5.
Palmgren, Axel, v. pastor i Askim och Frölunda	1838 okt. 19.
Ahlberg, August, komm. i Gällstad	1838 dec. 29.
Ekman, Sven Fredrik, adjunkt	1839 maj 14.
Sihlbom, Axel Philemon, adjunkt	1839 maj 20.
Claesson, Jacob Gustaf, komm. i Kongsäter	1840 jan. 3.
Westerlund, Erik, adjunkt	1840 jan. 29.
Nilsson, Johannes, adjunkt	1840 maj 31.
Spolén, Johannes Olsson, 1:ste lärare vid folksk. i Uddevalla	1840 juni 3.
Petersson, Gustaf Emanuel, komm. i Solberga	1840 sept. 13.
Fehrman, Carl, domkyrko-adjunkt	1840 dec. 24
Barclay, Charles Gustavus, adjunkt	1841 jan. 4.
Petersson, Anders Johan, lärare i Onsala b. folkskola . . .	1841 jan. 14.
Meuller, Carl Fredrik, komm. i Thorestorp	1841 apr. 9.
Brorsson, Olof, adjunkt	1841 juli 22.
Björck, Gustaf Ludvig, adjunkt	1841 juli 30.
Carlström, Axel Leonard, adjunkt	1841 sept. 29.
Sandegren, Carl Jacob, missionär	1841 okt. 1.
Adam, Carl August, kyrkoh. i Christinæ församl. tyska afdeln.	1841 dec. 6.
Ljung, Claes Pehrson, adjunkt	1842 febr. 2.
Berglund, Johannes, domkyrko-adjunkt	1842 mars 9.
Levan, Fredrik August, adjunkt	1842 mars 18.
Holmberg, Julius Casimir, adjunkt	1842 apr. 27.
Ekeroth, Anders Gustaf, adjunkt	1842 juli 21.

		Födelsedatum.
Thomaeus, H. R., lärare vid Stjernereutska skolan i Säfve	1842	aug. 1.
Lundholm, Anders. adjunkt	1842	aug. 23.
Grundell, Carl Gustaf, fattighuspredikant	1843	maj 31.
Medin, Gustaf Wilhelm, adjunkt	1844	febr. 10.
Ysenius, Magnus. adjunkt	1844	apr. 6.
Sjöblom, Johan Henrik, komm. i Mjöbäck	1844	aug. 16.
Sjöholm, Peter Johan, adjunkt	1845	maj 16.
Lindeberg, Henrik Wilhelm, adjunkt	1845	nov. 23
Sjöholm, Johan Emanuel, adjunkt	1846	juni 18.
Norrman, Aron, adjunkt	1846	aug. 6
Bratt, Johannes Andersson, adjunkt	1847	febr. 15
Ahlberg, Axel Robert, adjunkt	1847	aug. 4
Dahl, Samuel, adjunkt	1847	okt. 26.
Pehrson, Carl, adjunkt	1848	mars 20

Förteckning öfver Stiftets prestmän och konsistoriales.

Förteckning öfver aflidne samt från Stiftet afflyttade prestmän, som haft fasta platser.

Ort-Register.

Bihang.

Bohuslänska Föreningen.

Fredrik med Guds Nåde Sveriges, Göthes och Wendes Konung etc. etc.

Wår ynnest och nådiga benägenhet med Gud Allsmäktig, Troman och Landshöfding! Wi hafva i nåder låtit oss föredraga Eder tillika med Biskopen Poppelmans underdåniga skrifvelse, dat. d. 18 jan. nästlidne, och deraf sett den förening, som är vorden träffad presterskapet och allmogen emellan i Edert anförtrodda län, angående de rättigheter, som de böra utgifva till deras kyrkoherdar till följe af gammal, från urminnes tider vedertagen sedvana, bestående derutinnan:

1:o Att tionden förblifver efter Wår aproberade tiondesättning med samma mått, som hon betalas till kronan och kyrkan uti ren kornsäd.

2:o Afväxte smör, en mark efter hvarje ko, som bonden på gården eger, och derjemte en ost, hvilken senare dock är en frivillig gåfva.

3:o Att med likstol sålunda förhållas, att för en jordafkastning bör kyrkoherden hafva 4 daler smt af en förmögen bonde eller hustru; om man vill hafva predikan, då skall derför gifvas 2, 3 à 4 daler smt, så att för jordfästningen och predikan tillsammans intet kommer högre än till 6, 7 à 8 daler; en mindre förmögen bonde eller hustru betalar allenast för jordfästningen 2 daler och för predikan 2 daler, tillsammans 4 daler smt; minst förmögen bonde eller hustru, som har någon tillgång, betalar 1 daler för jordfästning och 1 daler för predikan, tillsammans 2 daler smt; efter ett barn 16 à 24 öre och tjenstehjon 16 öre utan predikan men för fattige och husarme gifves intet.

4:o Att offer förblifver efter gammal plägsed af hvar person hvar högtid, nemligen Jul, Påsk och Pingst, hvarvid hvar och en gifver efter förmögenhet och goda affektioner.

5:o Att för dem, som vilja ingå äktenskap, gifves för lysningen, hvad hvar och en förmår och utan tvång godvilligt behagar, dock bör ej högre än 1 daler eller 1 daler 16 öre smt af kyrkoherden påstås.

6:o Att med offrandet af brudefolk förblifver efter förra vanligheten, men de vanliga dervid fallande vigselpenningar äro gemenligen 12 öre smt.

7:o Att för barnaqvinnors kyrkogång och barndop gifves efter vanligheten.

8:o Beträffande presterskapets rättigheter af ridderskapet och adelens säterier, så förblifver dermed efter förra vanligheten, och som vederbörande sins emellan hädanefter kunna öfverenskomma.

9:o Såsom alltid vanligt varit, att kyrkoherden af de hemman, der skog finnes, bekommer ett lass ved, och att af den, hvilken ingen skog eger, i stället gifves 4 öre smt, så förblifver det ock hädanefter dervid, och om skog finnes på prestegårds egor, så föra de, som ingen skog ega, deraf 1 lass till prestgården.

10:o Strandsittare och de, som fiskerier idka, erlägga efter gammal plägsed deras rättigheter till kyrkoherden, hvarunder också förstås kapellerne: Lysekihl, Mollösund och Fiskebäckskihl.

11:o Husmän och inhyseshjon gifva till kyrkoherden hvart par folk antingen 12 öre smt eller 3 arbetsdagar om året.

12:o Af ryttare, dragoner, soldater och båtsmän, så länge de äro hemma, skall till kyrkoherden betalas årligen 12 öre smt men när de äro kommenderade, blifva de derföre frie efter kongl. förordningen af d. 26 okt. 1687.

13:o Kapellanerne bekomma deras lön af pastorerne, nemligen 30 daler smt åtminstone, och åtnjuta eljest af allmogen 3:ne offerdagar om året jemte det allmogen frivilleligen gifva behagar, förutom det offer, som vid bröllop, barndop och kyrkogång faller. Detta är hvad kapellanerne åtnjuta, som hafva inga boställen; men af allmogen likväl årligen de ofvan specificerade offer med mera böra bekomma, fastän boställen blifva dem förordnade.

14:o Klockare hafva efter vanligen sina 3:ne offerdagar om året samt en half skeppa korn af hvart helt hemman i församlingen, de mindre proportionaliter, jemte hvad de uti små offer åtnjuta, börandes i det öfriga å ena sidan presterskapet ingalunda begära, mindre tvinga någon af deras åhörare öfver hvad dem uti denna förening är tillagdt och beviljadt, samt å andra sidan allmogen intet vara betaget att af en pur frivilja och egen böjelse uti sämja och kärlek betyga allehanda benägenhet emot de rättsinte själasörjare, hvilka utan slem begärelse deras

..eten uppbyggeligen och troligen förrätta. Och som Wi i nåder för godt finne denna emellan presterskapet och allmogen i Edert anförtrodda län upprättade förening alldeles att gilla och confirmera; och hafva Wi Eder sådant till nådigt svar lemna velat; åläggandes Eder, att ej allenast gifva sådant vederbörande allmänt tillkänna utan ock hålla allvarsam hand deröfver, att denna förening så af presterskapet som allmogen noga blir efterlefvad, så att kyrkoherdarne ej måga fordra något öfver berörde deras rättigheter eller allmogen sig undandraga, att å deras sida fullgöra deras skyldighet. Och Wi befalle Eder Gud Allsmäktig nådeligen. Stockholm i Rådkammaren d. 25 september 1722.

Uti Hans Kongl. Maj:ts
Wår Allernadigste Konungs
frånvaro

A. Tessin. A. Baneer. Clas Bonde.

H. B. Horn. S. Cronhjelm.

Hans Hind. v. Liven. J. Creutz.

Gust. Boneauschöld.

